

31 ZBIRKA
RAZPOZNAVANJA
RECOGNITIONES

Bojan Cvelfar

**SRBSKA
PRAVOSLAVNA
CERKEV NA
SLOVENSKEM
MED SVETOVNIMA
VOJNAMA**

INŠTITUT ZA NOVEJŠO ZGODOVINO
Ljubljana 2017

Inštitut za novejšo zgodovino

31 ZBIRKA
RAZPOZNAVANJA
RECOGNITIONES

Bojan Cvelfar

**SRBSKA
PRAVOSLAVNA
CERKEV NA
SLOVENSKEM
MED SVETOVNIMA
VOJNAMA**

ZALOŽBA INZ

Odgovorni urednik dr. Aleš Gabrič
Založnik Inštitut za novejšo zgodovino
ZBIRKA RAZPOZNAVANJA / RECOGNITIONES 31
ISSN 2350-5664

Bojan Cvelfar
SRBSKA PRAVOSLAVNA CERKEV
NA SLOVENSKEM MED
SVETOVNIMA VOJNAMA

Sozaložnik Arhiv Republike Slovenije
št. 31 zbirke
*Razpoznavanja/
Recognitiones*
Recenzenta dr. Jurij Perovšek
dr. Božo Repe
Jezikovni pregled Polona Kekec
Prevod povzetka Borut Praper
Oblikovanje Barbara Bogataj Kokalj
Tisk Medium d.o.o.
Naklada 400 izvodov
*Izid knjige sta
podprla* Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike
Slovenije
Srbska pravoslavna cerkev – cerkvena občina Ljubljana,
Kulturno – prosvetni center »Sveti Ciril in Metod«

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

930.85(497.4)"1918/1941":271.222(497.11)
271.222(497.11)(091)
271.2(497.4)"1918/1941"

CVELFAR, Bojan

Srbska pravoslavna cerkev na Slovenskem med svetovnimi vojnami
/ Bojan Cvelfar ; [prevod povzetka Borut Praper]. - Ljubljana : Inštitut za
novejšo zgodovino, 2017. - (Zbirka Razpoznavanja = Recognitiones ; 31)

ISBN 978-961-6386-81-4

292114176

VSEBINA

- 9 PREGOVOR
- 13 VZHODNA CERKEV DO OBRAVNAVANEGA OBDOBJA**
 - 14 Pravoslavna cerkev in njena organizacija
 - 20 Srbska pravoslavna cerkev
 - 25 Razdrobljena srbska cerkev pred zedinjenjem
- 39 SRBSKA PRAVOSLAVNA CERKEV PO ZEDINJENJU DO LETA 1941**
 - 40 Začetek združevanja
 - 44 Razglasitev združene srbske pravoslavne cerkve Kraljevine SHS
 - 47 Patriarh Dimitrije Pavlović (1921–1930)
 - 56 Patriarh Varnava (Petar) Rosić (1930–1937)
 - 62 Patriarh dr. Gavriilo Dožić (1938–1950)
- 67 VERSKO SOBIVANJE V NOVI DRŽAVI**
 - 72 Ministrstvo, pristojno za vere
 - 77 Zakon in ustava o srbski pravoslavni cerkvi
 - 80 Vojaški duhovniki v obdobju kraljevine
- 85 EPARHIJSKA OBLAST ZA SLOVENIJO**
 - 86 Pod jurisdikcijo gornjekarlovške eparhije
 - 97 Ustanovitev zagrebške eparhije
 - 102 Zbori duhovništva in obiski mitropolita v Sloveniji

- 113 PRESTOPI V PRAVOSLAVNO VEROIZPOVED V SLOVENIJI**
- 122 Statistični pregled z nekaj primeri
- 132 Sprememba veroizpovedi pri otrocih
- 135 Poročno pravo
- 149 CERKVENE OBČINE IN PAROHIIJE V TREH NAJVEČJIH SLOVENSkih MESTIH**
- 167 SRBSKA PRAVOSLAVNA CERKVENA OBČINA IN PAROHIIJA LJUBLJANA**
- 173 Organizacija in uprava cerkvene občine
- 182 Svetosavske proslave
- 189 Parohijski duhovniki
- 209 Cerkevno petje
- 216 Versko dobrodelno skrbništvo in bratstvo pravoslavnih Slovencev
- 223 Cerkevni obredi ob praznikih in drugih posebnih priložnostih
- 245 Slave vojaških enot, vojaške in druge prisege
- 254 Pravoslavni verski pouk
- 261 Verska oskrba v bolnišnicah, sanatorijih in kaznilnicah
- 266 Poskusi organiziranja pravoslavnega življenja v nekaterih drugih krajih
- 272 Utrinki iz verskega življenja ruskih emigrantov
- 281 SRBSKA PRAVOSLAVNA CERKVENA OBČINA IN PAROHIIJA MARIBOR**
- 284 Organizacija in uprava cerkvene občine
- 288 Svetosavske proslave
- 291 Parohijski duhovniki
- 297 Pravoslavno življenje
- 305 Vojaške slave in prisege
- 309 Pravoslavni verski pouk

312	Poskus organiziranja pravoslavnega življenja v Murski Soboti
315	SRBSKA PRAVOSLAVNA CERKVENA OBČINA IN PAROHIIJA CELJE
318	Organizacija in uprava cerkvene občine
320	Svetosavske proslave
325	Parohijski duhovniki
337	Pravoslavno življenje
357	Slave vojaških enot, vojaške in druge prisege
361	Pravoslavni verski pouk
363	Verska oskrba v bolnišnicah, sanatorijih in zdraviliščih
365	Pravoslavna kapela v zdravilišču Rogaška Slatina
387	GRADNJE VERSKIH OBJEKTOV
389	Hram sv. Save v Celju
427	Cerkev sv. Cirila in Metoda v Ljubljani
479	Lazarica v Mariboru
509	POVZETEK
519	SUMMARY
529	VIRI IN LITERATURA
535	IMENSKO KAZALO

PREGOVOR

V obdobju med obema vojnama se je pravoslavje v Sloveniji začelo intenzivneje širiti. Z nastankom nove Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev so družbenopolitične razmere za večjo pojavnost pravoslavja na ozemlju današnje Slovenije postale ugodnejše. Na slovensko ozemlje so se namreč preselile številne srbske, predvsem uradniške in vojaške družine, ki so potrebovale in tudi zahtevale primerno duhovno oskrbo. Konec koncev je v Sloveniji, predvsem v Ljubljani, ostalo kar nekaj dobro organiziranih ruskih beguncev, ki so zapustili svoje domove po boljševistični revoluciji v domovini.

Tako kot je ruska kapelica na Vršiču že takrat poleg verskega vsebovala tudi močan nacionalni naboj, lahko podobno trdimo tudi za postavitev pravoslavnih hramov v treh največjih slovenskih mestih. Njihov srbsko-bizantinski arhitekturni stil je seveda imel svoj namen – poudariti prisotnost pravoslavnega (srbskega) življa v teh krajih.

Srbska pravoslavna cerkev je v unitarni jugoslovanski oblasti, predvsem pri kralju Aleksandru, uživala ne le simpatije, temveč tudi podporo, tako moralno kot finančno. Prav tako je uživala veliko podporo lokalnih akterjev, tako mariborske kot ljubljanske oblasti ter kasnejše Dravske banovine, pa tudi občinskih očetov, predvsem tistih liberalne politične struje, ki svoje

projugoslovanske usmerjenosti niso skrivali. Vsi ostali se seveda niso želeli zameriti centralnim oblastem in kraljevski hiši.

Zgodovina (srbske) pravoslavne cerkve v Sloveniji je v obravnavanem primeru tudi zgodovina srbskega naroda, njegove prisotnosti v Sloveniji. S Katarino Branković in nekoliko kasneje prebežniki izpod turškega jarma se je ta začela pisati ter doživela vrh v obdobju med obema vojnama, ko je bila ustanovljena jugoslovanska država. Nemški okupator je vanjo zarezal skorajda nezaceljive rane, povojni komunistični sistem ji, tako kot cerkvi nasploh, ni bil naklonjen. Po osamosvojitvi se je (srbska) pravoslavna cerkev v Sloveniji na novo organizirala in tako po številu vernikov kot po organizaciji predstavlja tretjo najmočnejšo versko skupnost.

Zaradi specifičnega razvoja sta iz raziskave izvzeti dve območji slovenskega narodnostnega ozemlja, ki sta seveda vredni posebne in temeljite zgodovinske obravnave: območje še danes večinsko pravoslavnih vasi v Beli krajini ter srbske pravoslavne občine in parohije v Trstu.

Pri pripravi raziskave sem naletel kar na nekaj težav. Temeljna je bila, kot se je kasneje izkazalo, napačna predpostavka o izjemnem pomanjkanju ohranjenih arhivskih virov. Predpostavka se je za pravilno izkazala le za mariborsko pravoslavno cerkveno občino in parohijo. S takšno predpostavko in ugotovitvijo o pomanjkanju relevantne literature sem se najprej lotil raziskovanja časopisnih virov. Tako sem sistematično pregledal eno od liberalno usmerjenih glasil (izbral sem Jutro, za Celje še Novo dobo) in klerikalnega (Slovenec). Vsi so o tej temi veliko poročali, Jutro in Nova doba zaradi svoje politične usmeritve nekoliko več in z večjim navdušenjem. Hkrati sem se lotil raziskovanja v beograjskih arhivih (predvsem Arhiv Jugoslavije, Vojni arhiv in Arhiv patriarhije) ter naletel na prvo veliko razočaranje. Patriarhijski arhiv je bil zaradi popolne neurejenosti nedostopen. V knjižnici patriarhije sem tako lahko pregledal le cerkvene periodične publikacije in pravoslavni cerkveni uradni list (Glasnik). V Arhivu Jugoslavije sem sicer v nekaterih fondih

našel nekaj dragocenega gradiva, a občutno manj, kot sem pričakoval. Veliko razočaranje je bil predvsem arhivski fond Ministrstva pravde. Še slabše je bilo v Vojnem arhivu. Glede na to, da je vsa organizacija pravoslavne cerkve v Sloveniji pravzaprav temeljila na vojaških duhovnikih, sem pričakoval veliko uporabnega gradiva, a ostal skorajda praznih rok. Nato sem v Zagrebu naletel na pravi zaklad, s pomočjo katerega sem lahko z velikim zadovoljstvom nadaljeval raziskavo – odlično ohranjeno arhivsko gradivo pravoslavne gornjekarlovške eparhije, kamor je območje Slovenije spadalo do ustanovitve zagrebške mitropolije. Tako se je glavna smer mojega raziskovalnega dela preusmerila v Hrvaški državni arhiv. Ob tem sem žal ugotovil, da kaj podobnega za pravoslavno zagrebško mitropolijo, razen drobcev, za obravnavano obdobje ne obstaja.

Vzporedno sem se lotil tudi raziskovanja v slovenskih arhivih, predvsem Arhivu Republike Slovenije, Pokrajinskem arhivu Maribor in Zgodovinskem arhivu Celje. Glede arhivskega gradiva cerkvenih občin sem sprva dobil podatke, da je nekaj malega ohranjenega za ljubljansko in celjsko cerkveno občino, za mariborsko pa prav nič. No, izkazalo se je, da so podatki držali le za slednji, medtem ko je za ljubljansko cerkveno občino poleg kronike odlično ohranjen praktično celoten arhiv.

Da sem uspešno prispel do načrtanega cilja, dolgujem iskreno in veliko zahvalo vsem mojim sopotnikom, ki so me zadnjih nekaj let spremljali in vzpodbujali na moji raziskovalni poti. V prvi vrsti se zahvaljujem moji družini (ženi Mateji, otrokom Jaku, Ani in Luku) za razumevanje in podporo. Zahvaljujem se tudi mentorju red. prof. dr. Božu Repetu za vse nasvete in potrpljenje. Zahvala velja tudi podpori dostojanstvenikov Srbske pravoslavne cerkve, ki mi je odprla marsikatera vrata. Na tem mestu bi izpostavil žal že pokojnega nj. visoko prevzvišenost zagrebško-ljubljanskega mitropolita Jovana ter celjskega paroha protojereja stavroforja Milana Dudukovića. Za vso strokovno pomoč in usmeritve zahvala velja tudi žal pokojnemu red. prof. dr. Janezu Cvirnu, dr. Radmili Radić iz Beograda in prof. dr.

Dragu Roksandiću iz Zagreba. Za prijaznost in tehnično pomoč pri raziskovanju pa predvsem vodstvom in zaposlenim v naslednjih ustanovah, kjer sem prebil kar nekaj časa: Arhiv Jugoslavije Beograd, Srbska pravoslavna cerkev – Biblioteka patrijaršije Beograd, Ministarstvo odbrane Republike Srbije – Vojni arhiv Beograd, Hrvatski državni arhiv Zagreb, Nacionalna sveučilišna knjižnica Zagreb, Arhiv Republike Slovenije Ljubljana, Pokrajinski arhiv Maribor in Srbska pravoslavna cerkev Cerkevna občina Ljubljana.

**VZHODNA
CERKEV DO
OBRAVNAVANEGA
OBDOBJA**

PRAVOSLAVNA CERKEV IN NJENA ORGANIZACIJA

Med pravoslavnimi patriarhi še danes velja za prvega med enakimi carigrajski patriarh, s tem, da ima njegovo prvenstvo le častni pomen. Popolnoma enako oblast imajo vodje avtokefalnih cerkva v Aleksandriji, Antiohiji in Jeruzalemu. Sčasoma so se iz carigrajske patriarhije kot samostojne teritorialne cerkve ločile ruska, cerkve na Balkanu, v bivši Avstriji ter na gori Sinaj.

Cerkev je v pravoslavju od Kristusa ustanovljena verska družba, katere člani so med seboj povezani po veri, zakramentih, božjih zakonih in hierarhiji. Kristus je temelj in edina glava cerkve, ki nima svojega namestnika na zemlji. Vsak episkop je v svoji oblasti omejen na določeno teritorialno območje. Cerkev je ena, sveta, vesoljna in apostolska. Posamezne teritorialne cerkve skupaj tvorijo eno telo, telo Kristusa, navdahnjene so od istega svetega duha. Njena enotnost ne more biti drugačna kot duhovna, sveta je v svojih temeljih in ker deluje v njej sveti duh. Vesoljna je, ker je poklicana, da oznanjuje Kristusov nauk vsem narodom po svetu, apostolska pa, ker je Kristus svojo oblast izročil apostolom in ker jo še danes izvršujejo episkopi. Tudi po pravoslavnem nauku je cerkev "božje kraljestvo na zemlji", ki ima kot tuzemski organizem svoje zakone. Osnovne zakone ji je dal Kristus, druge je ustvarila cerkev na podlagi pooblastila, sprejetega od božjega ustanovitelja.¹

1 Kušej, *Cerkveno pravo katoliške cerkve*, str. 629–630.

Pred prvo svetovno vojno je obstajalo 15 pravoslavnih avtokefalnih cerkva: carigrajski, aleksandrijski, antiohijski in jeruzalemski patriarhat, cerkev na gori Sinaj, cerkev na otoku Ciper, ruska, bolgarska, grška, romunska, srbska in črnogorska cerkev ter sremsko-karlovška, sibirjska in bukovinsko-dalmatinska mitropolija. Po koncu prve svetovne vojne so se združile sremsko-karlovška mitropolija, črnogorska cerkev in dalmatinski eparhiji Zadar in Kotor s srbsko cerkvijo, mitropoliji v Sibirju (danes Sibiu v Romuniji) in v Černovicah (danes Černivci v Ukrajini) pa z veliko romunsko cerkvijo, tako da se je število avtokefalnih pravoslavnih cerkva skrčilo na 11. Leta 1925 je avtokefalna postala tudi poljska mitropolija, ki je bila prej del ruske cerkve. Vse skupaj so šteje okoli 150 milijonov duš. Patriarhate v Aleksandriji, Antiohiji, Jeruzalemu ter cerkvi na Sinaju in na Cipru so upravljali zgolj po cerkvenopravnih predpisih, za vse druge pravoslavne cerkve so obstajali tudi posebni zakoni, ki jih je predpisala država.²

Med pravoslavne cerkve pravno ne štejejo tistih vzhodnih cerkva, ki priznavajo monofizitizem, čeprav drugih bistvenih razlik ni. V to skupino monofizitskih ali vzhodnih narodnih cerkva štejemo: cerkev sirskih monofizitov ali jakobitov, cerkev sirskih nestorijancev, koptsko, abesinsko in armensko cerkev. V pravoslavne cerkve ne spadajo tudi z Rimom zopet združene (unijatske) vzhodne cerkve. V 16. stoletju je v zahodni Rusiji (sinoda v Brestu, 1596) in v 17. stoletju na tleh bivše Avstrije del Rusinov, Armencev, Romunov, tudi Srbov in Hrvatov priznal papežev primat, s tem da so obdržali svoje obrede in predpise glede porok duhovnikov. Za te pripadnike so v obravnavanem obdobju obstajale unijatske eparhije v Lvovu, Sibirju, Prešovu, Mukačevu, v Jugoslaviji pa v Križevcih. Za njih se uporablja izraz grkokatoliki ali unijati. Tudi v Afriki in Aziji so se nekateri deli pridružili zahodni cerkvi: v Libanonu živeči maroniti, del melhitov, ki so razkropljeni po Siriji, Palestini in Egiptu, del Armencev, Koptov in Abesincev ter del v južni Italiji živečih Gr-

2 Kušej, *Cerkveno pravo katoliške cerkve*, str. 635–644.

kov. Posebnost vseh vzhodnih cerkva, tako pravoslavnih kot monofizitskih, je narodni značaj, ki pride najbolj do izraza po izvajanjem načelu, da morata biti duhovnik in liturgijski jezik narodna.³

Prava zaščitnica pravoslavja v času pred svetovno vojno je že postala Rusija, ki je ta primat prevzela carigrajski patriarhiji. Ko so bogate gmotne podpore po boljševistični revoluciji patriarhom v Antiohiji, Jeruzalemu in Aleksandriji prenehale, so se te nekdanje slavne cerkve znašle v velikih težavah in hudem boju za obstanek.⁴

Vzhodne kristjane je družil skupni grški obred, zato so to krščansko skupino imenovali tudi grška ali grško-slovanska vzhodna cerkev. Sama se je imenovala "grško-vzhodna cerkev", "pravoslavna vzhodna cerkev", tudi "pravoslavna katoliška vzhodna (grška) cerkev".⁵

Za vzhodne kristjane je obvezen samo nauk prvih sedmih cerkvenih zborov. Nauku teh cerkvenih zborov in carigrajsko-nikejski veroizpovedi se ne sme ničesar dodajati. Načelna konzervativnost tako daje vzhodni cerkvi pravico do pravoslavnega ("pravovernega") pridevka.⁶ Največji predstavniki pravoslavja in zahodni poznavalci so se strinjali, da se pravoslavje in katolištvo ne razlikujeta samo v posameznih verskih točkah, ampak tudi po duhu, po različnem pojmovanju krščanstva in cerkve.

Ruski filozof Jevgenij Nikolajevič Trubeckoj je ugotovil, da je pravoslavje res tesno povezano z nacionalizmom, vendar pa to ni njegovo bistvo. Veliko bolj pomembna se mu je zdela njegova obrambna drža proti rimski centralizaciji.⁷ Slovenskemu teologu Francu Grivcu so se pri pravoslavju izjemno simpatični zdeli bogoslužni jezik, mili napevi in slovesni obredi, ki "ugajajo tudi mlačnemu izobražencu ter so dobrodošli zaveznik za buditel slovesnega razpoloženja in domoljubja".⁸

3 Kušej, *Cerkveno pravo katoliške cerkve*, str. 653–654.

4 Kušej, *Pravoslavne cerkve in njihovo pravo*, str. 3.

5 Grivec, *Pravoslavje*, str. 1.

6 Grivec, *Pravoslavje*, str. 20, 22.

7 Grivec, *Pravoslavje*, str. 38–39.

8 Grivec, *Pravoslavje*, str. 43.

Eno osnovnih načel pravoslavja je prvenstvo narodnosti in države v veri in cerkvi. Zmago tega načela so pospeševali grško-rimski krščanski cesarji, posledica se je pokazala v cezarpapizmu. Avtokefalne cerkve so postajale suženjsko odvisne od svojih držav. Zato pravoslavna hierarhija dejansko ni mogla izvrševati svoje oblasti nad ljudstvom in ni imela zadosti avtoritete. Vzhodna cerkev je bila razcepljena v toliko medsebojno neodvisnih cerkva, kolikor je samostojnih vzhodnih držav in narodov.⁹

Vesoljni cerkveni zbor je bil organ najvišje oblasti za celotno cerkev. V njem so bile zastopane vse partikularne cerkve po svojih episkopih ali pa so morala biti predložena vsaj njihova mnenja glede vseh obravnavanih točk. Sklepe, ki jih je ta zbor sprejel, so morale sprejeti vse partikularne cerkve. Za jamstvo izvajanja sprejetih sklepov je v času grško-rimskega cesarstva bila na zborih prisotna tudi državna oblast, ki je kanonom dala sankcijo državnih zakonov. To je bilo v navadi tudi v obravnavanem obdobju, čeprav so na zboru glasovalno pravico imeli le episkopi.

Vsaka partikularna cerkev se je imenovala avtokefalna, če si je sama določila hierarhijo in ni bila odvisna od predstojnika izven njenih teritorialnih meja. Najvišjo oblast v vseh avtokefalnih cerkvah je izvrševal zbor vseh episkopov, ki se je sestel najmanj enkrat letno. Ti zbori so bili omejeni le s tem, da niso smeli rušiti verskih resnic, osnovnih zakonov vesoljne cerkve, svetih tradicij in kanonične enotnosti z drugimi cerkvami. V nekaterih cerkvah so se zbora episkopov udeleževali tudi predstojniki pomembnejših samostanov, ponekod celo manjše število laikov. Partikularne sinode so volile avtokefalnega episkopa, v večini cerkva so izbirale tudi druge episkope na svojem območju, ki jih je moral, predno so prejeli posvetitev, potrditi vladar.

Večje partikularne cerkve so poznale kot izvršilni organ zbora vseh episkopov še stalni sinod, ki ga je sestavljalo omejeno število episkopov. Ta je vodil tekoče posle.

Na čelu partikularnih cerkva so bili avtokefalni episkopi, ki si sicer niso bili enaki po naslovu in dostojanstvu, temveč po

⁹ Grivec, *Pravoslavje*, str. 46–47.

duhovni moči. Patriarh v Moskvi, Beogradu, Carigradu in Bukarešti, mitropolit v Atenah in eksarh v Sofiji so si glede stvarnega obsega oblasti bili enaki, ne glede na drugačen naziv. Pravice in dolžnosti avtokefalnih episkopov so bile: zastopati svojo cerkev do drugih cerkva in državne oblasti, nadzirati in vizitirati vse cerkve svojega območja, sklicevati in voditi sinode ter jim predsedovati, reševati tekoče in nujne zadeve s stalnim sinodom, sodelovati pri umeščanju episkopov in poskrbeti za spraznjene eparhije. Pri naslavljanju jim je pripadal naziv vaša svetost.

Vsaka avtokefalna cerkev je morala imeti vsaj tri episkope. Eparhije so bile praviloma po obsegu manjše kot na zahodu. Kandidat za episkopa je moral imeti določeno kanonsko in znanstveno izobrazbo in je moral biti star najmanj 40 let. Na dan posvetitve je moral pred klerom in ljudstvom položiti veroizpoved in episkopsko prisego. Med njegove prve dolžnosti je spadalo pridiganje, brez njegove odobritve ni smel noben duhovnik v cerkvi oznanjati božje besede. Izvajal je najvišjo posvečevalno in jurisdikcijsko oblast v eparhiji, podeljeval hirotonijo, posvečal cerkve, antimenzije in sv. krizmo, postavljaj protoprezbiterje, svečeniki in diakoni so bili samo njegovi pomočniki. Pri naslavljanju mu je pripadal naziv nj. prevzvišenost. Tako duhovniki kot laiki so mu poljubljali roko. V cerkvi je imel na oltarnem prostoru poseben časten sedež (pre stol), duhovniki so morali pri bogoslužju omeniti njegovo ime. Zunanji znaki njegovega dostojanstva so med drugim bili mitra, episkopska palica, nprsni križ na zlati verigi, omofor (kot na zahodu palij), episkopski plašč. Zaradi razsežnosti eparhije ali bolezn episkopa je lahko imel pomočnike, vikarne episkope. Ti so bili imenovani na eparhije, ki so obstajale v preteklosti.

Eparhijski konzistorij je bil episkopov stalni senat, ki so ga sestavljali predsednik in najmanj dva stalna člana. Imel je le posvetovalno funkcijo. Episkop je moral pred vsemi pomembnejšimi odločitvami za nasvet povprašati konzistorij. Le-ta je bil hkrati duhovno sodišče eparhije. V njegovo pristojnost so spadali zakonski spori, cerkveni zločini duhovnikov in sporne za-

deve med njimi zaradi službenih prejemkov. Konzistorij je tako z episkopom na čelu nadziral red in disciplino v eparhiji. V obravnavanem času so po eparhijah sklicevali tudi zборе eparhijskega duhovništva pod predsedstvom episkopa, ki so obravnavali tekočo problematiko. Odločitev konzistorija je bila, ali je sklepe tega zbora upošteval.

Protoprezbiterji so v imenu episkopa nadzirali večje ali manjše število parohij, ki so bile združene v višjo enoto, protoprezbiteriat. Parohijski duhovniki so se morali za potrebna navodila najprej obrniti na njih.

Zadnji člen v cerkveni organizaciji so tvorile parohije z omejenim krajevnim obsegom in številom domov. Vsaka parohija je imela glavno (parohijsko) cerkev in poleg paroha navadno še diakona kot pomočnika pri liturgiji. Parohe je praviloma imenoval episkop. Med dohodke parohijskega duhovništva so sodili: stolnina (epitraheljske pristojbine), prispevki cerkvene občine in navadno še stalni prejemki beneficalnega značaja. Njihove dolžnosti so bile: božja služba, delitev zakramentov, kateheza v šoli, krščanski pouk mladine ob nedeljah in praznikih, vodenje matic in pisanje župnijske kronike. Cerkevno lastnino je upravljal poseben odbor, sestavljen iz treh do petih uglednih parohijanov (epitropi – cerkveni ključarji, kuratorji), ki se je imenoval parohijska epitropija, tudi priorat, in je svoje delo opravljal pod predsedstvom paroha. Parohije so ustanovljale cerkvene oblasti v dogovoru z državno oblastjo.

Večjim samostanom je načeloval arhimandrit, manjšim iguman. Pravoslavna cerkev pozna samo en red in prav tako pozna samo eno vrsto cerkvenih društev. To so bratovščine, ki se ustanovljajo za povsem nabožne ali tudi dobrodelne namene.¹⁰

10 Povzeto po: Kušej, *Cerkveno pravo katoliške cerkve*, str. 659–662, 666.

SRBSKA PRAVOSLAVNA CERKEV

Mnogi srbski pisci pogosto poudarjajo velik pomen Srbske pravoslavne cerkve za razvoj srbskega naroda. Še več, nekateri so zapisali, da niti ena cerkev na svetu ni dala toliko svojemu narodu, nekateri so celo zatrjevali, da je cerkev pri Srbih postala kar nacionalna inštitucija.¹¹ Zagotovo pa ima Srbska pravoslavna cerkev dolgo, bogato in pestro zgodovino.

Po propadu prve srbske države na območju Tare, Pive in Lima pod vodstvom Vlastimirja in Časlava se je središče srbskega življa preselilo v zetsko primorje. V prvi polovici 11. stoletja je bila tam z Vojislavovo vstajo oblikovana nova srbska država. Njegov sin Mihajlo je državo razširil in utrdil njeno neodvisnost. Ker si je neodvisnost priboril izpod bizantinske oblasti, seveda od nje ni mogel pričakovati priznanja. Zato se je obrnil drugam – na papeško kurijo. Ker je bil Rim, prav v času razdelitve krščanske cerkve na vzhodno in zahodno, zelo zainteresiran za povečanje vpliva na tem območju, je seveda ponudbo sprejel. Tako je papež Aleksander II. dal Mihajlu popolnoma samostojno in neodvisno cerkev – s papeško bulo 18. marca 1067 je ustanovil barsko nadškofijo. Deset let kasneje mu je papež Gregor VII. poslal še kraljevsko krono in tako je nastala prva srbska kraljevina.¹²

11 Radonić, *Povodom vaspostavljanja Patrijaršije*, str. 200.

12 Radonić, *Povodom vaspostavljanja Patrijaršije*, str. 200; Stanojević, *Iz istorije srpske crkve*, str. 204–205.

Sv. Sava, ikona Uroša Predića iz celjske pravoslavne cerkve
(fotografija Zgodovinski arhiv Celje, ikono hrani Pokrajinski muzej Celje)

V času vladavine Nemanje (druga polovica 12. stoletja) je bila v takratni srbski državi še vedno mnogo močnejša katoliška cerkev, organizirana v nadškofiji Bar. Pravoslavni Srbi so takrat premogli le eno episkopijo v Rasu, ki je spadala pod jurisdikcijo grške arhiepiskopije v Ohridu. Vendar se je že Nemanja bolj obračal proti vzhodu, še bolj si je za organizacijo srbske pravoslavne cerkve prizadeval njegov sin Rastko, sv. Sava. Ta je izkoristil takratno politično situacijo (Carigrad so obvladovali križarji, ostanki bizantinske države so se antagonistično organizirali v Nikeji in

Epiru) ter leta 1219 dosegel, da sta carigrajski patriarh v Nikeji Manuel I. in bizantinski cesar Teodor I. srbski cerkvi priznala popolno neodvisnost, sv. Sava pa je bil posvečen za prvega srbskega arhiepiskopa. Ta je nemudoma pristopil k organizaciji cerkvene uprave in državo razdelil na devet episkopij. Sedež arhiepiskopije je bil najprej v samostanu Žiča, od srede 13. stoletja pa v Peči.¹³

Episkopi so tako sprva imeli svoje sedeže v samostanih. V 13. in začetku 14. stoletja se je srbska država hitro krepila. Štefan Dušan je imel namen na razvalinah bizantinskega ustvariti srbsko-bizantinsko cesarstvo. Ker se je želel okronati za cesarja, kronal pa ga je lahko le patriarh – carigrajski tega seveda ni hotel storiti –, je Dušan aprila 1346 sklical cerkveni zbor v Skopju, kjer je poleg srbske sodelovala tudi grška duhovščina njegove države, med drugim tudi ohridski arhiepiskop. Zbora se je udeležil tudi bolgarski trnavski patriarh, najpomembnejša je bila prisotnost odposlancev svetogorskih samostanov. Cerkveni zbor je brez težav srbsko arhiepiskopijo povzdignil v patriarhijo. Za prvega srbskega patriarha je bil izbran tedanji arhiepiskop Joanikije. Ta je 10. aprila 1346 Dušana okronal za cesarja ter ustanovil mitropolije in nove episkopije. Vse skupaj je seveda pripeljalo do razkola s carigrajsko patriarhijo (1352), ki je novo samostojno cerkev tudi preklela. Pod Dušanom in njegovim naslednikom Urošem (1355–1371) se je v Srbiji pričelo sistematično preganjanje katolikov.¹⁴

Po Dušanovi smrti, ko je njegova država začela hitro razpadati, so se pojavili tudi odkriti nasprotniki samostojne srbske cerkve, med njimi celo samostojni srbski despot na jugu nekdanjega srbskega cesarstva Uglješa, ki se je pokoril carigrajskemu patriarhu. Ti krogi so prepričali tudi kneza Lazarja in patriarha Savo IV. v pomiritev s carigrajskim patriarhom, ki je sicer priznal srbsko patriarhijo, vendar ta ni smela z morebitnim dodatnim osvajanjem ozemelj menjavati grških dostojanstvenikov. Svečani del so opravili poleti 1375 v Prizrenu. Takoj

13 Radonić, *Povodom vaspostavljanja Patrijaršije*, str. 200–201; Stanojević, *Iz istorije srpske crkve*, str. 205–206; Grivec, *Pravoslavje*, str. 89.

14 Radonić, *Povodom vaspostavljanja Patrijaršije*, str. 202; Stanojević, *Iz istorije srpske crkve*, str. 206–207; Grivec, *Pravoslavje*, str. 90.

po padcu Srbije leta 1459, ko so Turki osvojili Smederevo, je izginila tudi peška patriarhija in srbska cerkev je ponovno prišla pod jurisdikcijo ohridske arhiepiskopije.¹⁵

Tako so Srbi upravno-politično padli pod Turke, cerkveno pa pod Grke. S posredovanjem velikega vezirja Mehmeda Sokolovića, ki je bil sicer Hercegovec srbskega rodu, je sultan Sulejman leta 1557 obnovil peško patriarhijo, za patriarha pa je Mehmed postavil svojega brata Makarija. V zameno je srbska cerkev morala priznati turško oblast. Patriarh je sčasoma poleg cerkvenega postal tudi posvetni poglavar srbskega naroda. A srbska cerkev se ni dolgo držala dogovora, vseskozi se je mešala v odpore, predvsem je podpirala avstrijske vojne proti Turkom (predvsem po zadnjem obleganju Dunaja 1683). Avstrijska vojska je prodrla celo v t. i. Staro Srbijo, a se je morala hitro umakniti. Z njo se je umaknil tudi peški patriarh Arsenije III. ter se z velikim delom srbskega ljudstva preselil prek Donave in Save. Po njegovem umiku so v Peći takoj imenovali novega patriarha. Arsenije je naziv obdržal do smrti, njegovi nasledniki pa so nosili naziv mitropolita in so peškega patriarha priznavali za svojega nadrejenega. Srbska cerkev na Ogrskem je bila razglašena leta 1708 za krušedolsko mitropolijo, njena avtokefalnost pa se je začela leta 1721, ko jo je priznal peški patriarh Mojsije Rajović. Pod pritiskom Grkov je sultan Mustafa III. leta 1766 peško patriarhijo ukinil ter jo priključil carigrajski.¹⁶

Pred prvo svetovno morijo v srbski cerkvi stanje ni bilo rožnato. Vladalo je splošno prepričanje, da cerkev ne opravlja svoje naloge. Rektor beograjskega vseučilišča Sava Urošević je leta 1909 v govoru ob praznovanju praznika sv. Save opozoril: "Naša cerkev je v svoji bistveni nalogi (vzgoja in pouk ljudstva) jako zaostala. Religija je pri nas samo še skupek nekaterih obredov. Duhovstvo je jako zaostalo in ni zmožno, da bi bilo dober

15 Radonić, *Povodom vaspostavljanja Patrijaršije*, str. 202; Stanojević, *Iz istorije srpske crkve*, str. 207–208.

16 Radonić, *Povodom vaspostavljanja Patrijaršije*, str. 202–203; Stanojević, *Iz istorije srpske crkve*, str. 208–209.

pastir izobražencem; celo med preprostim narodom ne more več ohranjati čiste vere. Cerkev ni na višini svojega poslanstva.¹⁷

Še leta 1912 je srbski narod živel v štirih državah in šestih ločenih samostojnih cerkvah. Po koncu prve svetovne vojne se je znašel v eni veliki državi, v njej pa tudi vseh šest samostojnih cerkvenih enot. Velika vojna je pretresla temelje pravoslavnih držav in narodov ter posegla globoko v njihovo versko in narodno življenje. Z njo se je končala doba konzervativne pravoslavne osamljenosti. Pravoslavna bogoslovna znanost se je bila prisiljena nasloniti na zahodno teologijo – strah pred katoliki jo je vrgel v naročje protestantske cerkve. Demokratične balkanske države druge polovice 19. stoletja so pravoslavni cerkvi veliko vzele in nič dale. Odtegnile so ji tisto podporo, ki ji jo je nekoč dajal državni absolutizem. Poleg tega je svetovna vojna tudi razbila ostanke ruskega absolutizma, zadnjo močno oporo pravoslavnih cerkvenopolitičnih tradicij.¹⁸

17 Grivec, *Pravoslavje*, str. 92–94.

18 Grivec, *Pravoslavje*, str. 102–103; Grivec, *Srbski cerkveni problem*, str. 85–90.

RAZDROBLJENA SRBSKA CERKEV PRED ZEDINJENJEM

V Kraljevini Srbiji je po ustavi pravoslavna vera imela status državne vere. Niti enega zakona, ki se je kakorkoli dotikal pravoslavne vere, država ni mogla sprejeti brez predhodnega dogovora med pristojnim ministrom in predstavniki najvišjih cerkvenih oblasti. Kronanje kralja je potekalo po pravoslavnem obredu. V šolah je bil obvezen pouk o pravoslavni veri. Prazniki in delovni dnevi so se ravnali po pravoslavnem koledarju. Člani hierarhije petih eparhij (beograjska, niška, šabaška, žiška in timoška), eparhijska duhovna sodišča, profesorji krščanskega nauka in vojaški duhovniki so bili uradniki in so prejemali državno plačo.

T. i. Staro Srbijo in Makedonijo (skopska, raško-prizrenska, veleško-debarska, pelagonijska, prespansko-ohridska in strumiška mitropolija, del vodenske mitropolije in poleanska episkopija) je Kraljevina Srbija pripojila po balkanskih vojnah z mirom v Bukarešti leta 1913, cerkveno pa je to ozemlje še vedno spadalo pod carigrajsko patriarhijo.

Srbska cerkev v Kraljevini Srbiji je imela v starih mejah tri milijone vernikov, v novih še za milijon več. Cerkveno življenje v Srbiji se je v glavnem ravnalo po zakonu o cerkvenih oblasteh iz leta 1890 s kasnejšimi spremembami in dopolnitvami.

V starih mejah so bile 904 parohije z 800 cerkvami in s prek tisoč duhovniki, v novih krajih še 760 parohij s približno 800 duhovniki. Parohe so nastavljali episkopi. Njihov glavni priho-

dek je bil bera od ljudstva, ki so ga državne oblasti pobirale v denarju ter izročale duhovnikom. Na novih ozemljih so bile parohije majhne, obsegale so 20, ponekod pa tudi do 250 v večini zadružnih hiš, v katerih je prebivalo pogosto kar 20 ali več ljudi. Tu je bil glavni dohodek duhovnikov v naravi – žitu, nogavicah ipd. V denarju je znašal le okoli 300 din letno. Zaradi tega so se mnogi duhovniki ukvarjali tudi z obrtjo, večinoma so bili nešolani, medtem ko so bili v starih mejah večinoma dobro cerkveno in posvetno izobraženi. S cerkveno lastnino so upravljali tutorji ali epitropi.

V starih mejah je bilo 18 protoprezbiteriatov, na novih ozemljih 14. Delili so se na namestništva. Teh je bilo v starih mejah 52, na novih ozemljih 32. Meje protoprezbiteriata so se ponavadi pokrivalo z mejami političnih okrožij, namestništva z okrajnimi, parohije pa z občinskimi. Tudi protoprezbiterje so nastavljali pristojni episkopi.

Eparhij je bilo osem, pet v starih mejah in tri v novih krajih. Beograjski arhiepiskop je bil hkrati srbski mitropolit. Ostali so imeli naziv episkopa, sedeže so imeli v Šabcu, Zaječarju, Nišu in Čačku v starih ter v Prizrenu, Skopju in Bitoli v novih mejah. Vse episkope je plačevala država; mitropolita s 24, episkope pa 12 tisoč dinarji letno. Mitropolita je izbiral posebni zbor cerkvenih in državnih zastopnikov, episkope arhierjski zbor ali sinod.

V vsaki eparhiji je obstajalo duhovno sodišče kot sodna in upravna oblast. O razvezi zakonske zveze so odločala izključno pravoslavna cerkvena (duhovna) sodišča. Pri mešanih parih, če je ena stran bila pravoslavne vere, je poroka potekala po pravoslavnem obredu. Predsednik duhovnega sodišča je bil eden od protoprezbiterjev, člani so bili najmanj dva redna in nekaj častnih sodnikov duhovnikov in menihov. Imenoval jih je kralj na predlog episkopa in ministra ver. Predsednik in redni člani so prejeli plačo iz državne blagajne, tako kot državni sodniki.

Veliko duhovno sodišče je bila prizivna inštanca za odločitve duhovnih sodišč. Sedež je imelo v Beogradu. Predsedoval mu je eden od episkopov, ki ga je arhierjski zbor imeno-

val za leto dni. Člani so navadno bili po en okrožni protojerej ali arhimandrit iz vsake eparhije. Njegov sekretar je bil referent za cerkvene zadeve pri ministrstvu prosvete. Člane je imenoval kralj, sestajali so se redno enkrat letno. Naloga tega sodišča je bila obravnavna, odobritev ali zavrnitev razsodb eparhijskih sodišč, predvsem glede sporov v zakonski zvezi. Na njihove odločitve ni bilo priziva, razsodbe so izvrševale cerkvene in državne oblasti.

Arhierejski zbor je bil najvišja cerkvena oblast. Predsedoval mu je mitropolit, člani so bili vsi episkopi. Redno se je sestel enkrat na leto, spomladi ali jeseni. Na sejah je bil ponavadi prisoten tudi referent za cerkvene zadeve pri ministrstvu prosvete, kasneje glavni načelnik ministrstva ver. Poleg verskih, duhovno disciplinskih, liturgičnih in veroučnih zadev so med njegovo delo spadali tudi volitve episkopov, organiziranje eparhij, parohij in samostanov, upravljanje s cerkvenimi skladi ter vplivanje pri sprejemanju državnih zakonov in uredb o cerkvi in duhovništvu. Poleg tega je arhierejski zbor kot cerkveno sodna oblast sodil in razpravljal o vseh medsebojnih sporih med episkopi in mitropolitom ter morebitnih zakonskih sporih kralja in članov kraljeve hiše.

V starih mejah Srbije je prebivalo okoli 50.000 katolikov različnih narodnosti, na novih ozemljih še okoli 30.000, večinoma Albancev. Zaradi njih je Srbija leta 1913 sklenila konkordat, na podlagi katerega so kasneje v Beogradu ustanovili rimskokatoliško nadškofijo. Po mnenju dr. Kazimirovića je do podpisa konkordata prišlo zaradi tega, da bi Srbija navzven pokazala svojo strpnost do državljanov, ki niso bili državne vere, po drugi pa, da bi preprečila vmešavanje katoliških držav v njene notranje zadeve. Najmočnejši rimskokatoliški kraj je bil Janjevo, popolnoma srbski kraj na Kosovu s približno 300 hišami. Poleg tega je bilo okoli 2000 albanskih hiš v Skopju, Prizrenu, Peći, Đakovici, Mitrovici in Uroševcu. Od drugih ver je bilo največ nazarenov, okoli tisoč.

V starih mejah je bilo 54 samostanov z okoli 90 menihi, v novih 72 s samo 50 menihi. Ženska samostana sta bila le dva. V

Stari Srbiji so bili najpomembnejši samostani Gračanica, Devič, sv. Prohor Pčinjski idr., v Makedoniji pa sv. Naum na Ohridskem jezeru, sv. Jovan Bigorski, samostani pri Prilepu. V starih mejah Srbije so bili najpomembnejši samostani Studenica, Žiča, Kalenić, Ljubostinja, Ravanica in Manasija. Številni samostani so bili prazni, zato so jih dali v upravo lokalnim parohijskim duhovnikom. V samostanu Rakovica pri Beogradu je delovala meniška šola.

Za izobraževanje duhovnikov je bilo v Beogradu ustanovljeno Bogoslovje sv. Save, ki je začasno delovalo v Sremskih Karlovcih. Najprej so v to bogoslovje sprejemali osnovnošolce. Študij je trajal devet let. Nato seveda gimnazijske maturante – študij je trajal še pet let. Ko so ga končali, so postali parohijski duhovniki. Boljši študenti so lahko opravljali zrelostni izpit ter šli naprej na bogoslovne fakultete, ki so jih ustanovljali v okviru beograjske in zagrebške univerze, ali na ruske duhovne akademije. Na novih ozemljih je obstajalo bogoslovje v Prizrenu. Bogoslovno književnost so v glavnem zastopali cerkveni časniki, najpomembnejši so bili: Glasnik Srpske pravoslavne crkve (kasneje Glasnik Srpske crkve) kot organ arhierijskega zbora, Vesnik Srpske crkve kot organ duhovniškega združenja, Hrišćanski Vesnik, Pregled – uradni časopis Žiške eparhije. V Beogradu je delovalo Društvo sv. Save, ki je izdajalo knjige z religiozno narodno vsebino.¹⁹

V Vojvodini, Slavoniji in na Hrvaškem, ki so sodile v karloško mitropolijo, ustanovljeno leta 1690, je bilo v novi državi okoli 1,200.000 pravoslavnih Srbov, od tega približno 700.000 na Hrvaškem in 500.000 v Vojvodini. Cerkveno življenje je potekalo samoupravno, na podlagi 9. člena zakona iz leta 1868, cesarskega reskripta iz istega leta ter drugih sklepov, ki so jih na njegovi podlagi nato sprejeli narodno cerkveni zbori.

V karloški mitropoliji je bilo 721 parohij in 124 podružnic, 777 cerkva in 722 duhovnikov. Paroha so izbirale cerkvene občine na svojih skupščinah pod nadzorom konzistorija, ki je

19 Kazimirović, *Crkveni problemi pred novim ustavom Srba, Hrvata i Slovenaca*, str. 13–18 in str. 81–83; Grujić, *Pravoslavna srpska crkva*, str. 156–160.

imel pravico imenovati katerega koli kandidata, če nihče ne bi dobil dvotretjinske večine skupščine. Za paroha je lahko kandidiral samo tisti, ki je pred izpitno komisijo naredil tako imenovani stečajni parohijski izpit. Povprečno število duš v parohiji je bilo 1.400. Po številu vernikov so se delile na šest razredov. V šestem razredu so bile tiste parohije, ki so imele manj kot 900, v prvem tiste nad 1.800 duš. Glede na to je bila določena tudi duhovnikova plača. Plača v parohiji šestega razreda je znašala 800 K (kron), vsak nadaljnji razred za 200 K več – plača v prvem razredu je tako znašala 2.000 K letno. Poleg te plače, katere vir je bil davek na vse parohijane, so duhovniki uživali še uporabo zemlje (32 oralov) ali namesto tega denarno odškodnino. Dobivali so tudi nagrado za opravljanje cerkvenih obredov posameznikom. Vsi parohi so imeli brezplačno stanovanje v parohijskem domu ali prejemale denar za plačilo stanarine. Kjer je parohija imela več kot 2.000 duš, je parohu po potrebi v pomoč bil nastavljen še parohijski pomočnik – kaplan, ostarelim ali onemoglim parohom pa so dodelili osebnega pomočnika. Prvega je plačevala cerkvena občina, drugega pa paroh sam.

Cerkvena občina je bila skupnost duhovnika in ljudstva v eni ali več parohijah z nalogo, da skrbijo za svojo cerkev in šolo. Predstavnikiški organ cerkvene občine je bila cerkvena skupščina, ki jo je sestavljalo najmanj 30 in največ 120 članov. Volili so jo vsi polnoletni parohijani. Skupščina je izbrala stalni cerkveni odbor, ki je vodil tekoče posle, sestavljalo pa ga je osem do največ 24 članov. Tam, kjer je obstajala tudi cerkvena šola, so izvolili še šolski odbor. Do leta 1868 niso poznali skupščine in odbora, saj je vse naloge opravljal duhovnik z dvema ali tremi epitropi ali tutorji.

V celotni mitropoliji je bilo 28 protoprezbiteriatov. Okrožni protoprezbiter je bil hkrati tudi paroh na sedežu protoprezbiteriata. Tako je tudi njega izbrala cerkvena skupščina, razširjena s parohi in s po enim posvetnim članom iz vsake parohije, ki so sestavljale protoprezbiteriat. Protoprezbiter je nadziral življenje in delo duhovništva in cerkvene občine. Enkrat letno je duhov-

nike poklical na spoved ter jih povabil na "bratski sabor". Imel je protoprezbiterijskega pomočnika ali kaplana, čigar dolžnost je bila pomagati bolnim parohom.

V karlovški mitropoliji je bilo sedem eparhij: vršačka, temišvarska, budimska in bačka (Novi Sad) na Ogrskem ter karlovška, pakraška in gornjekarlovška v Sremu, Slavoniji in na Hrvaškem. Sremsko-karlovška eparhija je imela status arhiepiskopije, vodil jo je mitropolit, ki je od leta 1848 nosil častni naziv patriarh srbski. Njegovi prihodki so bili zelo visoki, saj je dobival prihodke od gospostev Dalj z Belim Brdom in Borovim pri Osijeku v Slavoniji, ki je bilo pred vojno ocenjeno na šest milijonov K. Od države in na podlagi narodno-verskega davka je prejemal še 60.000 K letno. Episkopi na Ogrskem so imeli 36.000 K letne plače, na Hrvaškem in v Slavoniji pa 24.000 K. Poleg mitropolita je od leta 1911 obstajal tudi arhidiecezanski vikar, ki ga je plačeval mitropolit iz svojih prihodkov. Mitropolita je volil narodno-cerkveni zbor, episkope arhierjski sinod. Tiste, ki so bili izbrani, je potrdil cesar, ki je lahko zahteval tudi ponovitev izbora.

Eparhijsko skupščino so sestavljali episkop kot predsednik in sorazmerno število izbranih duhovniških in posvetnih članov. V njeno področje dela so spadali predvsem volitve in nadzor nad delovanjem organov cerkvene in šolske uprave. Njeno delo sta nadzorovala saborski odbor in sabor. Mandat članov je trajal tri leta.

Konzistorij je bil duhovno-upravni in cerkveno sodni organ v vsaki eparhiji. Njegov predsednik je bil episkop, razmerje članov duhovnik – posvetni član je bilo 2:1, njihovo število je določila eparhijska skupščina. Konzistorij je razpravljal o raznih zadevah, ki so se dotikale duhovniškega življenja in reda, odločal je o sporih v zakonski zvezi ter drugih cerkvenih zadevah.

Administrativni odbor je bil cerkveno-upravni organ, ki je upravljal z eparhijsko lastnino, nadzoroval upravljanje s cerkveno-občinsko in samostansko posestjo ter razsojal o sporih, ki so pri tem nastajali. Sestavljalo ga je določeno število duhovnikov in posvetnih oseb v razmerju 2:1, predsedoval mu je episkop.

Šolski odbor je bil sestavljen iz 15 članov (dva učitelja, dva duhovnika, šolski eparhijski referent in deset drugih). Njegova naloga je bila nadzorovati izvajanje verouka v eparhiji, na predlog občin je nastavljal učitelje, jim sodil ipd.

Mitropolitski cerkveni svet je bil pritožbeni organ na odločitve eparhijskega konzistorija. Sestavljali so ga mitropolit kot predsednik, dva episkopa, trije duhovniki ter trije posvetni člani, ki jih je izbral sabor. Sedež je imel v Sremskih Karlovcih. Letno se je sestel dvakrat, po potrebi tudi večkrat.

Saborski odbor je bil višja inštanca glede cerkveno-administrativnih zadev. Pripravljali je predloge za razprave zbora, razglašal in izvrševal njegove sklepe ipd. Imenoval ga je zbor, sestavljali pa so ga mitropolit kot predsednik, episkop, dva duhovnika in pet posvetnih oseb.

Narodno-šolski svet je predstavljal vrhovno upravo in izvajal nadzor nad vsemi ljudskimi osnovnimi šolami kot tudi drugimi prosvetnimi ustanovami. Bil je prizivni organ na odločitve eparhijskih šolskih odborov. Sestavljali so ga glavni referent in šest članov, ki jih je izbral zbor.

Arhιεrejski sinod ali zbor je bil vrhovna upravna, zakonodajna in sodna oblast v popolnoma verskih in strogo duhovnih zadevah. Njen predsednik je bil mitropolit, člani pa vsi episkopi. Po organizaciji sinoda iz leta 1911 je ta imel tudi člane svetovalce: arhidiecezanskega vikarja ter po enega duhovnika iz vsake eparhije, ki ga je imenoval episkop. Sinod se je redno sestajal dvakrat letno. Imel je svojo pisarno, ki jo je kot kancler vodil arhidiecezanski vikar. Od vseh sklepov sinoda je samo izvolitev episkopa potrebovala potrditev cesarja. Patriarh Lukijan Bogdanović je leta 1909 za sinodne in cerkveno-prosvetne namene ustanovil sinodski sklad, v katerega je vsako leto prispeval 50.000 K.

Narodno-cerkveni zbor je bil najvišja avtonomna cerkvena oblast. Imel je posebni volilni red iz leta 1871 in predpisano organizacijo od leta 1875. Sestavljalo ga je 75 zastopnikov (25 duhovnikov in 50 posvetnih oseb). Sestel se je lahko samo ob privolitvi cesarja ter v navzočnosti cesarskega komisarja. Pred-

sednik zbora je bil mitropolit, stalni člani so bili še episkopi. Ostale člane so volili po okrožjih in stanovih.

Cerkveno-narodne posesti so sestavljale mitropolitske, episkopske in samostanske posesti, ki so pred vojno dosegale vrednost 30 milijonov K. Cerkveno-občinske posesti (parohijski domovi ter druge stavbe in zemljišča) so bile ocenjene na okoli 20 milijonov K. Skladi in zakladi so znašali okoli 20 milijon K. Tako je vrednost vsega imetja karlovške mitropolije skupaj znašala okoli 110 milijonov K. Večino tega je predstavljala zemlja – zemljiška posest je bila obsežna – kar 130.000 oralov, od tega so samo samostani imeli 35 tisoč, mitropolija pa 25 tisoč oralov. Med skladi sta bila največja Klerikalno-šolski in Neprikosnoveni sklad. V vsakem od njiju je bilo naloženih več kot pet milijonov K. Prvi je bil namenjen vzdrževanju srednjih in višjih srbskih šol, drugi pa dopolnjevanju plač episkopov in za episkopsko upravo. Pomemben je bil še Hierarhijski sklad z dvema milijonoma K, ustanovljen leta 1868 za zagotavljanje podpore onemoglim in slabo plačanim parohijskim duhovnikom. Ne nazadnje je med večje sklade spadal tudi Duhovniški vdovski pokojninski sklad, ki je bil ustanovljen leta 1892 ter je znašal približno milijon K. Zakladi so bili večinoma namenjeni štipendijam na prosvetnem in kulturnem področju. Z vsemi skladi in zakladi je upravljal saborski odbor kot vrhovna avtonomna uprava.

V karlovški mitropoliji je bilo 27 samostanov, ki so imeli posesti v predvojni vrednosti več kot 10 milijonov K. Povprečno so bili štirje menihi na samostan. Njihova izobrazba je bila v veliki večini meniška, le manjši del je končal karlovško bogoslovje ali višje teološke šole v tujini. Leta 1906 so ustanovili svoje “meniško združenje”. Leta 1899 je arhierijski sinod izdal posebna Disciplinska pravila za menihe. Največ samostanov je bilo na Fruški gori, kar 12. Najbolj ugledni so bili: Krušedol, Grgeteg, Beočin, Hopovo in Vrdnik-Ravanica. Leta 1920 so samostan Kuvedžin odstopili begunskim ruskim nunam, ki so tu ustanovile ženski samostan. Bilo jih je prek 60. Po vseh samostanih so bile shranjene številne stare rokopisne knjige – srbulje.

V Sremskih Karlovcih je obstajalo bogoslovje s semeniščem. Nanj so se lahko vpisali gimnazijski maturanti, študij pa je trajal štiri leta. Posamezniki so obiskovali tudi bogoslovno fakulteto v Černovicah ter duhovne akademije v Rusiji. Pod narodno-cerkveno upravo sta spadali tudi dve srbski gimnaziji, v Sremskih Karlovcih in Novem Sadu, moško in žensko učiteljske v Somborju, moško v Pakracu ter žensko v Karlovcu, tri višje deklaške šole, v Pančevu, Novem Sadu in Somborju, kot tudi 356 osnovnih šol. Od teh jih je bilo le 21 na Hrvaškem in Slavoniji.

Cerkvena književnost se je vse bolj razvijala. Strogo bogoslovno književnost je zastopal Bogoslovski glasnik, ki so ga v Sremskih Karlovcih izdajali profesorji bogoslovja. List Pravoslavje, ki so ga izdajali v Sremski Mitrovici, je bil bolj poljudne narave. Karlovško pojanje je prvi umetniško obdelal ter prestavil v note skladatelj Kornelije Stanković. Pred njim so različni skladatelji svoje skladbe izdajali v notah za eno- ali dvoglasno petje pa tudi za štiriglasno za moški in mešani pevski zbor. Najpomembnejši med njimi so bili: Gavriilo Boljarić, Miša Topalović, dr. Tihomir Ostojić in Stevan Mokranjac.²⁰

Srbska pravoslavna cerkev v Črni gori je bila organizirana v cetinjsko mitropolijo. Obsegala je vse pravoslavne vernike v kraljevini, ki jih je bilo okoli 400.000. Posebne predpisane organizacije niso poznali, upravo so vodili po splošnih odredbah srbske pravoslavne cerkve ter po starem običajnem pravu. Parohij je bilo več kot dvesto, približno toliko tudi duhovnikov. Med ljudstvom je bilo zelo razširjeno praznoverje. Tudi duhovniki niso bili zelo šolani, ponekod se niso razlikovali od ljudstva, nosili so kar ljudska oblačila. Od parohijanov so se ponavadi ločili le po nošenju dolge brade. Plače duhovnikov so uredili šele leta 1900. Parohije so obsegale od 160 do 300 hiš. Parohe je nastavljal episkop v soglasju z vlado, nadzorovalo pa jih je 15 protoprezbiterjev in 15 namestnikov. Episkopije so bile tri s sedeži na Cetinju, v Nikšiću in Peći. Cetinjski episkop je imel status mitropolita.

20 Povzeto po: Kazimirović, *Crkveni problemi pred novim ustavom Srba, Hrvata i Slovenaca*, str. 13–18, 43–48, 81–83; Stanojević, *Iz istorije srpske crkve*, str. 209–210; Grujić, *Pravoslavna srpska crkva*, str. 134–139.

Njegov dvor je bil v cetinjskem samostanu – bil je bolj reven, a ugleden. Turki so kar dvakrat požgali mitropolitsko cerkev. Ta je bila tako majhna, da je komajda sprejela 50 vernikov. Mitropolit in episkopa so dobivali plačo iz samostanskih prihodkov, s katerimi so pokrivali tudi druge cerkvene potrebe v kraljevini. Vsak episkop je imel svoj konzistorij, v katerem protodiakon opravljal vlogo referenta. Do leta 1904 je mitropolita in oba episkopa imenoval vladar, od tega leta dalje pa je pri tem sodeloval tudi sinod, ki je bil oblikovan šele takrat.

Sinod so sestavljali mitropolit, oba episkopa, dva arhimandrita, trije protoprezbiterji in sinodski kancler. Ti so imeli pravico predlagati kralju tri kandidate na izpraznjeno episkopsko ali mitropolitsko mesto. V Črni gori je bilo 16 samostanov, menihov pa le 25. Najpomembnejši so bili Morača, Cetinje, Ostrog v starih mejah Črne gore ter Dečani in Peć. Črnogorske prosvete in književnosti skorajda ni bilo.²¹

Pravoslavni Srbov v Bosni in Hercegovini je bilo skoraj milijon. Do leta 1905 niso poznali posebne ureditve. Prihajalo je do ostrih sporov med cerkvijo in ljudstvom. Tega leta je v veljavo stopila Uredba cerkveno-posvetne uprave pravoslavni eparhij v Bosni in Hercegovini, ki je nastala na temelju sporazuma med cerkvijo in predstavniki ljudstva, z blagoslovom carigrajskega patriarha pa jo je potrdil tudi avstrijski cesar.

Parohij je bilo 335, parohijskih duhovnikov pa 327. Parohije so bile večinoma velike. Parohe so izbirale cerkvene občine, plačevalo pa jih je ljudstvo z davkom in država s svojim prispevkom.

Cerkvena občina je imela skupščino, ki so jo sestavljali vsi polnoletni moški verniki občine. Skupščina je izvolila cerkveno-šolski odbor, ki je imel od 8 do 12 članov. Ta je skrbel za vse cerkveno-šolske zadeve.

Protoprezbiteriatov je bilo 33, protoprezbiterji so tako bili nekakšni nadzorniki duhovniškega življenja in dela. Eparhije so bile štiri. Vsi episkopi so bili enakopravni ter so, kot je

21 Kazimirović, *Crkveni problemi pred novim ustavom Srba, Hrvata i Slovenaca*, str. 13–18, 43–48, 81–83; Grujić, *Pravoslavna srpska crkva*, str. 144–145.

bilo v navadi v carigraski patriarhiji, nosili naziv mitropolita in arhiepiskopa. Imenoval jih je avstrijski cesar v soglasju s carigraskim patriarhom, ki je dal blagoslov ostalim episkopom, da so lahko posvetili novoimenovanega. Plačevala jih je država, ki je carigraski patriarhiji plačevala tudi letni davek. Zaradi tega so predstavniki cerkve in ljudstva v Bosni in Hercegovini imeli pravico, da so lahko poleg mitropolita na zbor v Carigrad ob volitvah novega patriarha poslali še enega posvetnega zastopnika. Po drugi strani so morali vsi bosansko-hercegovski mitropolit pri bogoslužju vedno omenjati carigranskega patriarha kot svojega vrhovnega poglavarja.

Eparhijsko cerkveno sodišče je obstajalo v vsaki eparhiji kot uprava, nadzor in sodišče za notranje cerkvene in duhovne zadeve ljudstva in duhovščine. Njegov predsednik je bil mitropolit, člani so bili še: dva stalna sodnika ali svetnika, ki ju je imenoval cesar na predlog mitropolita, ter šest rednih članov duhovnikov in njihovih namestnikov, ki jih je izvolila duhovščina za dobo treh let.

Eparhijski upravni in prosvetni svet je bil v vsaki eparhiji pristojen za upravo, nadzor in sojenje v zunanjih cerkvenih in šolskih zadevah. Njegov predsednik je bil mitropolit, vseh članov je bilo 39 (v razmerju duhovniki – posvetne osebe 1:2), izbrani so bili za dobo treh let. Svet se je sestajal le enkrat letno. Njegov izvršilni organ je bil devetčlanski ožji svet. Ta se je sestajal vsak mesec ter reševal prizive na odločitve cerkveno-šolskih občin, pregledoval njihove in samostanske račune, upravljal s skladi in zakladi, potrjeval namestitve učiteljev, jim sodil za morebitne prestopke, volil eparhijskega šolskega referenta ...

Veliko cerkveno sodišče je imelo svoj sedež v Sarajevu. V njem so sedeli vsi štirje mitropolit, po en duhovnik iz vsake eparhije, ki ga je izbrala duhovščina, ter profesorji cerkvenega prava na bogoslovju. Sestajalo se je samo enkrat na leto ter obravnavalo vse prizive na odločitve cerkvenih sodišč. Proti odločitvam tega sodišča je bila možna pritožba na sinod carigrajske

patriarhije, ki je v vseh pogledih predstavljal vrhovno duhovno oblast za srbsko cerkev v Bosni in Hercegovini.

Veliki upravni in prosvetni svet je imel svoj sedež v Sarajevu. Izvajal je vrhovno upravno, nadzorno in sodno oblast v avtonomni cerkveno-narodni upravi za vse štiri mitropolije v Bosni in Hercegovini. Sestajal se je vsake tri mesece, sestavljali pa so ga vsi štirje mitropoliti, štirje duhovniki, štirje učitelji ter še 16 posvetnih oseb. Reševal je pritožbe na odločitve eparhij-skih upravnih in prosvetnih svetov.

Samostanov je bilo 11, menihov okoli 30. Samostani so bili večinoma revni, večina menihov pa je zaradi pomanjkanja duhovščine upravljala tudi parohije. Najbolj znan samostan v Bosni je bil Ozren, v Hercegovini Žitomislići in Duži.

V Reljevu pri Sarajevu je bilo bogoslovje. Nanj so se lahko vpisali dijaki, ki so končali srednjo šolo. Poleg tega so imeli še 116 verskih avtonomnih šol, za katere je skrbelo društvo Prosveta, ki je dijakom podeljevalo štipendije za strokovna srednja in višja izobraževanja. Kot cerkveni list je leta 1910 začel izhajati Istočnik, leta 1912 pa Srpski sveštenik, organ združenja srbske pravoslavne duhovščine v Bosni in Hercegovini. Od 1919 je to nalogo opravljal list Srpska crkva.²²

Srbska cerkev v Dalmaciji in Boki Kotorski je štela okoli 120.000 pravoslavnih Srbov, od tega skorajda 90.000 v Dalmaciji. Spadala je pod bukovinsko-dalmatinsko mitropolijo, tako da se je njena ureditev ravnala po Duhovnem reglamanu cesarja Jožefa II. iz leta 1786, ki je bil obnovljen leta 1843, ter sinodnemu statutu iz leta 1884.

Na tem ozemlju so obstajale 104 parohije z 290 cerkvami in 80 duhovniki. Parohe so nastavljali episkopi v soglasju s konzistorijem. Kandidat je moral opraviti parohijski izpit. Parohije so se delile v tri razrede, glede na to so parohi tudi dobivali plačo, in sicer glavnino od ljudstva, preostanek je dodala državna blagajna.

22 Kazimirović, *Crkveni problemi pred novim ustavom Srba, Hrvata i Slovenaca*, str. 13–18, 43–48, 81–83; Grujić, *Pravoslavna srpska crkva*, str. 170–172.

S cerkveno lastnino je v vsaki parohiji upravljal cerkveno-občinski svet. Sestavljen je bil iz 6 do 14 svetnikov in duhovnika. Svetnike so izbirali parohijani, potrdil jih je konzistorij. Izmed sebe so izbrali predsednika ter tri člane, ki so sestavljali t. i. "cerkveno tutorstvo". Ti so skupaj z duhovnikom vodili vse zadeve glede cerkvene imovine. Konec leta so svetu predali vse finančne preglede, ta pa jih je v odobritev poslal konzistoriju.

Eparhiji sta bili samo dve: zadarska in bokokotorska. Episkopa je imenoval avstrijski cesar, plačo je prejemal od države. Eparhijski konzistorij je imel tri člane, ki jih je imenoval cesar, predsedoval mu je episkop. Tudi njih je plačevala država.

Arhierejski sinod je bil ustanovljen leta 1874. Predsedoval mu je bukovinsko-dalmatinski mitropolit, člana sta bila oba srb-ska dalmatinska episkopa. Sestanke so imeli na Dunaju, vsak episkop je lahko s sabo kot svetovalca pripeljal po enega duhovnika.

Samostanov je bilo 11, od tega le trije v Dalmaciji. V njih je bilo 38 menihov, večina v Dalmaciji. V samostanih je bilo tako malo menihov predvsem zaradi osipa parohijske duhovščine, zato so mnogi prevzeli parohije.

V Zadru je obstajalo bogoslovje, na katero so se lahko vpisali dijaki po zaključeni srednji šoli. Cerkveno književnost je razvijal Glasnik Pravoslavne Dalmatinske Crkve v Zadru. Cerkvni pisec svetovnega slovesa je bil zadarski episkop dr. Nikodim Milaš, ki se je izkazal predvsem na področju kanonskega prava in krajevne narodno-cerkvene zgodovine.²³

23 Kazimirović, *Crkveni problemi pred novim ustavom Srba, Hrvata i Slovenaca*, str. 13–18, 43–48, 81–83; Grujić, *Pravoslavna srpska crkva*, str. 166–167.

**SRBSKA
PRAVOSLAVNA
CERKEV PO
ZEDINJENJU DO
LETA 1941**

ZAČETEK ZDRUŽEVANJA

Izven meja nove Kraljevine SHS so ostala le tri verska srbska pravoslavna središča: Zadar, Skader in Budimpešta.

Prvi korak za združitev je naredila srbska pravoslavna cerkev v Bosni in Hercegovini. Takoj po zedinjenju so se 14. decembra 1918 sestali vsi mitropoliti v Sarajevu ter sklenili, da se brezpogojno priključijo matični cerkvi v Srbiji. Predlagali so kanični odpust iz carigradske patriarhije. S podobnim namenom je v Sremskih Karlovcih 31. decembra 1918 potekala konferenca vseh pravoslavnih episkopov, na kateri je, kljub odsotnosti nekaterih, prišlo do neformalne razglasitve združitve srbske pravoslavne cerkve.²⁴ V začetku leta 1919 je v združitev naknadno privolil tudi črnogorski mitropolit Mitrofan, 13. marca 1919 pa je uradni sklep sprejel tudi sv. arhierejski zbor srbske pravoslavne cerkve v Kraljevini Srbiji.²⁵

Na drugi konferenci, ki je potekala med 24. in 28. majem 1919 v Beogradu, so za njenega predsednika izbrali črnogorskega mitropolita Mitrofana Bana. Na njej je bila tudi uradno razgla-

24 *Glasnik*, 29. 7. 1920, št. 2, str. 17–19, Zapisnik konferencije srpskih pravoslavnih episkopa; *Slovenec*, 24. 12. 1918, št. 296, str. 3, Ujedinjenje srbske pravoslavne cerkve; *Slovenec*, 4. 1. 1919, št. 3, str. 7, Pravoslavna cerkev; Kazimirović, *Crkveni problemi pred novim ustavom Srba, Hrvata i Slovenaca*, str. 13–18, 43–48 in 81–83.

25 Slijepčević, *Istorija srpske pravoslavne crkve, druga knjiga*, str. 557.

šena duhovna, moralna in administrativna združitev vseh srbskih pravoslavnih cerkvenih oblasti.²⁶

Do oblikovanja arhierjskega zbora in izvolitve patriarha so ustanovili začasni odbor episkopov, Središnji arhierjski Sabor ujedinjene srpske pravoslavne crkve. Člani tega zbora so bili črnogorski mitropolit Mitrofan, zborniško-tuzelski arhieriskop/mitropolit Ilarion Radonić, temišvarski episkop in upravitelj karlovske mitropolije Georgije Zubković, niški episkop Dositaj in vikarni episkop karlovske mitropolije Ilarion Zeremski. Do izvolitve patriarha so predstavljali najvišjo predstavniško in izvršno oblast. Na konferenci so tudi izbrali delegate za pot v Carigrad, saj je bilo treba doseči kanonski odpust za cerkvi v Makedoniji ter Bosni in Hercegovini.²⁷

Prestolonaslednik Aleksander je 28. avgusta 1919 podpisal Uredbo o organizaciji osrednjega arhierjskega zbora, ki je določala njegove naloge.²⁸ Tretja konferenca arhierjev združene srbske pravoslavne crkve je potekala od 3. do 15. decembra 1919. Poleg obravnave kopice perečih vprašanj so na njej razpravljali tudi o poteku pogajanj s carigrajsko patriarhijo, a javnost je za podrobnosti ostala prikrajšana.²⁹

Združitev se je nadaljevala. Ozemlje, ki je bilo pod pristojnostjo bukovinsko-dalmatinske mitropolije (dalmatinsko-istrska in bokokotorsko-dubrovniška eparhija), so s sklepom razširjenega sv. arhierjskega zbora 20. decembra 1919 pripojili karlovske mitropoliji. Sinod Kraljevine Srbije se je 29. decembra 1918 izjasnil, da je po razpadu avstro-ogrske monarhije pripravljen to ozemlje sprejeti pod svoje okrilje, ter zaprosil za kanonski odpust. Na pogajanja k predsedniku sinoda buko-

26 *Glasnik*, 29. 7. 1920, št. 2, str. 19, Izveštaj o radu druge konferencije arhierja ujedinjene srpske pravoslavne crkve; *Slovenec*, 29. 5. 1919, št. 123, str. 4, Proglasitev ujedinenja srbske crkve.

27 *Glasnik*, 14. 7. 1920, št. 1, str. 1–2, Odluka druge konferencije arhierja ujedinjene srpske pravoslavne crkve; *Srpska crkva*, 1919, št. 4, str. 111–112, Ujedinenje srpske crkve; *Slovenec*, 18. 9. 1919, št. 214, str. 5, Arhierjski sabor se je ustanovil v Belgradu.

28 AJ, AF 69, 3/3; *Glasnik*, 14. 7. 1920, št. 1, str. 4–5, Uredba o ustrojstvu Središnjeg Arhierjskog Sabora.

29 *Glasnik*, 14. 8. 1920, št. 3, str. 34–35, Izveštaj o radu treće konferencije arhierja ujedinjene srpske pravoslavne crkve.

vinsko-dalmatinske mitropolije, černoviškemu mitropolitu Vladimirju Reptuju, so poslali dalmatinskega episkopa Dimitrija Brankovića. Pogajanja so se uspešno končala 22. novembra 1919 z odpustno gramato. Kot glavni razlog odpusta je bila navedena sprememba državnih meja. Sinod karlovške mitropolije je 20. decembra 1919 tako lahko obe eparhiji sprejel pod svoj kanonski plašč.³⁰

Ozemlje, ki je spadalo pod carigrajsko patriarhijo, so priključili v prvi četrtini leta 1920.³¹ V časnikih se je razširila novica, da je država za ta odpustek morala plačati bajno vsoto – sprva so pisali o milijonu frankov,³² nekoliko kasneje celo o milijonu in pol.³³

V odpustni gramati iz 19. marca 1920, ki jo je podpisal namestnik carigrajskega patriarha Dorotej, je sinod vasseljske patriarhije v Carigradu zapisal, da je po kanonskem redu in navadi, da se cerkvene uprave ravnajo in uskladijo po političnih spremembah. Tako je dovolil tudi pripojitev območij, ki so do tedaj pripadala njihovi patriarhiji.³⁴ Toda na formalno priznanje je bilo treba še nekoliko počakati, saj je bil prestol carigrajskega patriarhata z odstopom patriarha Germana V. prazen že od oktobra 1918. To je prišlo šele 19. februarja 1922, ko je novi vasseljski patriarh Meletij IV. izdal "tomos", s katerim je priznal pripojitev srbski patriarhiji vseh tistih eparhij in mitropolij, ki so prej spadale pod carigrajsko jurisdikcijo, ter seveda združitve avtokefalnih mitropolij karlovške in črnogorsko-primorske, dveh dalmatinskih eparhij (zadarske in bokokotorske) s srbsko mitropolijo v eno, združeno avtokefalno cerkev z zanimivim nazivom Avtokefalna Ujedinjena Pravoslavna Crkva Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

30 *Glasnik*, 14. 7. 1920, št. 1, str. 7–9, Odluka proširenog svetog arhijerejskog sabora mitropolije karlovačke; *Vesnik srpske crkve*, 1921, str. 168–170, Iz života svešteničkog udruženja; Slijepčević, *Istorija srpske pravoslavne crkve, druga knjiga*, str. 558.

31 *Vesnik srpske crkve*, 1921, str. 168–170, Iz života svešteničkog udruženja.

32 *Slovenec*, 11. 12. 1919, št. 237, str. 2, Vladičanstvo pravoslavne cerkve.

33 *Slovenec*, 25. 12. 1919, št. 249, str. 2, Samostojna srbska pravoslavna cerkev; *Slovenec*, 7. 4. 1922, št. 80, str. 3, Samostojni srbski patriarhat.

34 *Glasnik*, št. 7, str. 99–100, Odluka svetog arhijerejskog sinoda vasseljske patrijaršije od 19. marta 1920.

Sklepno dejanje tega velikega zgodovinskega trenutka se je zgodilo 2. aprila 1922 s slavnostno liturgijo v beograjski saborni cerkvi, ki so jo opravili srbski patriarh Dimitrije Pavlović, amasijski mitropolit German Karavangelis in skopski mitropolit Varnava.³⁵

Če so “zunanje zadeve” potekale v skladu s pričakovanji, se je začelo zapletati pri notranjih. Ker ni postal predsednik osrednjega arhierjejskega zbora, ga beograjski mitropolit Dimitrije ni priznaval; še več, pri posvetni oblasti je vložil protest. Torej, razdor je nastal v samem episkopatu, nato pa še med episkopatom in ministrom ver. Januarja 1919 je namreč izšla uredba o začasnih ureditvi ministrstva ver, ki ji je osrednji arhierjejski zbor nasprotoval. Nastala je prava pat pozicija, ko mitropolit Dimitrije ni priznaval osrednjega arhierjejskega zbora, osrednji arhierjejski zbor ni priznaval uredbe o ministrstvu ver, to pa ni potrdilo uredbe, ki jo je predložil osrednji arhierjejski zbor.³⁶

Glede organizacije Srbske pravoslavne cerkve so se že naznalovala tri središča: Beograd, Sarajevo in Skopje. Najprej so predlagali dvostopenjski mitropolitski sistem – v Beogradu bi sedel glavni mitropolit ali patriarh, v Skopju in Sarajevu rezidenčna mitropolita. Tem trem mitropolitom bi bili administrativno podrejeni vsi episkopi in bi skupaj z mitropolitom sestavljali “pokrajinski” arhierjejski zbor. V Beogradu bi oblikovali osrednji arhierjejski ali patriarhijski zbor (sinod). Njegovi člani bi bili izmenično določeni episkopi iz vseh predelov kraljevine, menjavali bi se na tri ali dve leti. Pri obravnavanju pomembnejših vprašanj bi sodelovali vsi mitropolitni in episkopi v kraljevini, svoje predstavnike v sinodu pa bi imeli tudi svetni duhovniki in menihi.³⁷

35 Lukić, *Priznanje Pravoslavne Patrijaršije*, str. 60–61.

36 *Vesnik srpske crkve*, 1921, str. 168–170, Iz života sveštenskiško udruženja.

37 Popović, *Uredjenje naše crkve*, str. 1–7.

RAZGLASITEV ZDRUŽENE SRBSKE PRAVOSLAVNE CERKVE KRALJEVINE SHS

Kljub zelo zapleteni situaciji so stvari tako dozorele, da je lahko prestolonaslednik Aleksander 17. junija 1920 razglasil združitev vseh pravoslavnih cerkvenih oblasti v kraljevini – arhiepiskopije beograjske in mitropolije Srbije, arhiepiskopije karlovske in mitropolije srbske z dalmatinskima episkopijama dalmatinsko-istrsko in bokokotorsko, arhiepiskopije cetinjske in mitropolije Črne gore, Brda in Primorja, skopske mitropolije, raško-prizrenske, veleško-debarske, pelagonijske, prespansko-ohridske, strumiške, deloma vodenske mitropolije, episkopije poleanske, mitropolije Bosne in Hercegovine, dabrobosanske, hercegovsko-zahumske, zborniško-tuzelske, banjaluško-bihaške – v eno avtokefalno združeno Srbsko pravoslavno cerkev Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev.³⁸

V proklamaciji z dne 12. septembra 1920 je prestolonaslednik Aleksander določil, da se poglavar srbske patriarhije imenuje srpski patrijarh pravoslavne crkve Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.³⁹ Istega dne je sv. arhierijski zbor v Sremskih Karlovcih sprejel tudi sklep o obnovitvi srbske patriarhije.⁴⁰ Na ta dan je prestolonaslednik na predlog ministra ver odlikoval z redom

38 *Glasnik*, 14. 7. 1920, št. 1, str. 1; *Srpska crkva*, 1920, zv. 4, str. 1.

39 *Glasnik*, št. 5, str. 65–66; *Srpska crkva*, 1920, zv. 5, str. 193–195; Slijepčević, *Istorija srpske pravoslavne crkve, druga knjiga*, str. 559.

40 *Srpska crkva*, 1920, zv. 5, str. 195–197; *Glasnik*, št. 5, str. 73–75, Sa svečanosti u Karlovcima.

sv. Save vse mitropolite in episkope, ki tega odlikovanja še niso prejeli.⁴¹ Ob tem dogodku je bilo slavnostno tudi v Ljubljani – z gradu so že zjutraj zagrmeli topovi, dopoldne je v evangeličanski cerkvi potekala slovesna liturgija, zvečer je “vojaška godba priredila po ljubljanskih ulicah mirozov.”⁴²

Kmalu zatem je 28. septembra 1920 sv. arhierijski zbor združene srbske pravoslavne cerkve za patriarha izbral tedanjega mitropolita Srbije, Dimitrija Pavlovića. Vendar vlada tega izbora ni priznala ter je 23. oktobra 1920 izdala Uredbo o volitvah prvega patriarha združene Srbske pravoslavne cerkve.⁴³

Istega dne so sprejeli tudi začasno uredbo o srbski patriarhiji, ki je določala, da so poleg patriarha pravoslavno versko upravo sestavljali:

- sv. arhierijski sinod, ki so ga sestavljali štirje eparhijski arhieriji kot redni člani in dva namestnika. Izbiral jih je sv. arhierijski zbor. Sinod je pod predsedovanjem patriarha predstavljal najvišjo izvršno (upravno in nadzorno) cerkveno oblast;
- sv. arhierijski zbor, ki je predstavljal najvišjo zakonodajno oblast. Sestavljali so ga vsi eparhijski arhieriji. Pod predsedovanjem patriarha se je sestel najmanj enkrat letno;
- vrhovni upravni svet, sestavljen iz patriarha, štirih episkopov, kanclerja patriarhije, štirih duhovnikov in šestih posvetnih oseb. Namestniki so bili dva episkopa, štirje duhovniki in šest posvetnih oseb;
- veliko duhovno sodišče, ki so ga sestavljali predsednik, podpredsednik, devet rednih članov in devet namestnikov (po en arhimandrit, ostalo protoprezbiterji);
- pisarna patriarhije;
- pisarna patriarha;
- eparhijska duhovna sodišča konzistoriji.⁴⁴

41 *Glasnik*, št. 5, str. 75, Odlikovanja.

42 *Jutro*, 14. 9. 1920, št. 19, str. 3, Slavnost proglašenja jugoslovanske pravoslavne patriarhije se je vršila tudi v Ljubljani.

43 Slijepčević, *Istorija srpske pravoslavne crkve, druga knjiga*, str. 559.

44 *Glasnik*, 29. 10. 1920, št. 8, str. 113, Začasna uredba o srbski patriarhiji; *Vesnik*, 1920, št. 37, str. 1; *Vesnik srpske crkve*, 1921, str. 127–131, Statistika, Verske zajednice u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca.

Združitev srbskih cerkvenih organizacij in obnovitev patriarhije je bila seveda več kot pričakovana. Srbija je iz velike vojne izšla kot zmagovalka. Še več, uspelo ji je postati protagonistka pri oblikovanju nove državne tvorbe, ki so jo poimenovali Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev. Peter I. Karađorđević je tako postal tudi kralj Hrvatov in Slovencev. Po drugi strani je v pravoslavnem svetu že bilo izoblikovano načelo o medsebojno neodvisnih, samostojnih "narodnih" cerkvah. Nekateri v Sloveniji, predvsem liberalni krogi, so v upravni združitvi Srbske pravoslavne cerkve videli tudi veliko pridobitev za novo državo in jugoslovanski narod.⁴⁵

45 *Jutro*, 16. 9. 1920, št. 21, str. 2, K obnovitvi srbskega patriarhata.

PATRIARH DIMITRIJE PAVLOVIĆ (1921–1930)

Uredba o volitvah patriarha Srbske pravoslavne cerkve je določala, da patriarha izvolijo izmed treh eparhijskih arhierejev, ki jih predlaga sv. arhierejski zbor. Volilno pravico so imeli vsi eparhijski arhiereji, upravitelji eparhij, arhimandriti (ki so bili predstojniki samostanov), po stažu najstarejši okrožni protorejci iz vsake eparhije, beograjski in niški okrožni protorejci ter protorejci pri ministrstvu vojske in mornarice, predsednik vlade in aktivni ministri, bivši predsedniki vlade Kraljevine SHS, predsednik in podpredsedniki narodnega predstavništva ter vsi narodni poslanci, ki so bili pravoslavni duhovniki ali menihi, vojvode, ki so dobili naziv po 17. čl. zakona o sestavi vojske, predsednik državnega sveta, predsednik kasacijskega sodišča, predsednik glavne kontrole, predsedniki občin (župani) Beograda, Skopja, Sremskih Karlovcev in Peći, rektorji univerze, dekani in redni profesorji teoloških fakultet, predstojniki bogoslovnih semenišč, predsednik akademije znanosti, odposlanec samostana Hilandar in patriarhije v Peći, predstojniki svetih Lavara: Dečani, Studenica, Žiča, Manasija, Ostrog, Krušedol, Osogovski in sv. Naum, predsednik duhovniškega združenja, predsednik meniškega združenja. Posvetne osebe so morale biti pravoslavne vere. Volilni zbor je sklical kralj, vodil pa ga je pred-

sednik sv. arhierjskega zbora. Prisotna je morala biti večina upravičencev. Na začetku volilnega zbora je bilo molilno klicanje sv. Duha. Nato so morali vsi člani, razen arhierjev, priseči. Odsotni arhierj je lahko za volitve pooblastil tudi katerega od prisotnih arhierjev, ostali te pravice niso imeli. Volitve so bile tajne, na glasovalni listič so volilni upravičenci vpisali ime kandidata, nato so ga na poziv odvrgli v škatlo na predsedniški mizi. Štetje je potekalo tako, da je predsednik volilnega zbora iz škatle jemal listič za lističem ter na glas prebral ime kandidata, sekretar pa je pisal zapisnik. Zmagal je tisti kandidat, ki je dobil vsaj glas več od polovice prisotnih volilnih upravičencev. Če tega ni dosegel nihče, so takoj še enkrat glasovali med dvema kandidatom, ki sta prejela največ glasov, ter glasovanje ponavljali, dokler eden ni dobil večine. Ime izbranega patriarha je razglasil predsednik. Če je bil izbran predsednik volilnega zbora, je to razglasil po posvetitvi najstarejši član arhierjskega zbora. Ko je izvolitev potrdil še kralj, je na predlog ministra ver kralj izdal ukaz o imenovanju srbskega patriarha. Vse to se je moralo zgoditi istega dne. Takoj nato so v saborni cerkvi izvedli zahvalno molitev, na kateri so razglasili izvolitev. Naslednji dan je sledilo ustoličenje patriarha na slavnostni arhierjski liturgiji. Šele takrat je izbrani kandidat dejansko nastopil pravice in dolžnosti patriarha.

Predlog pravil za volitve patriarha je seveda izdelal arhierjski zbor, vendar so jih na ministrstvu ver kar močno spremenili. Tako je država jasno pokazala, da hoče obdržati vpliv nad pravoslavno cerkvijo.⁴⁶

Prestolonaslednik Aleksander je tako sprejel sklep, da se mora volilni zbor za izvolitev prvega patriarha srbske patriarhije sestati 12. novembra 1920 v saborni cerkvi v Beogradu.⁴⁷ Po določitih uredbe o volitvah patriarha je bil za prvega patriarha združene srbske cerkve izvoljen beograjski arhierpiskop in srbski

46 *Vesnik*, 1920, št. 37, str. 12, Izbor patrijarha.

47 *Glasnik*, 29. 10. 1920, št. 8, str. 113; *Vesnik*, 1920, št. 37, str. 1.

mitropolit Dimitrije.⁴⁸ Ustoličenje v saborni cerkvi je sledilo naslednjega dne.⁴⁹

Tradicionalno ustoličenje v Peći je bilo zaradi velikih priprav na obeležitev obletnice kumanovske bitke leta 1923 preloženo in se je zgodilo šele 28. avgusta 1924 ob prisotnosti kraljevskega para ter številni udeležbi ljudstva, predstavnikov vlade in duhovščine. V uradnem vabilu na ustoličenje, ki ga je takratni minister pravde, ki je opravljal tudi naloge ministra ver, dr. Anton Korošec poslal gornjekarlovškemu episkopu Ilarionu, so poudarili, da je imelo to sicer cerkveno dejanje tudi močan državno-politični pomen.⁵⁰ Kot zastopnik ljubljanske univerze se je svečanosti udeležil rektor dr. France Kidrič.⁵¹

Naloga patriarha Dimitrija ni bila lahka. Čakala ga je vzpostavitev nove organizacije srbske cerkve, poleg tega še pomembnejši cilj – obnovev duhovne enotnosti srbskega ljudstva v novih družbenopolitičnih razmerah.

Nova država je bila multikonfesionalna in je morala zagotavljati versko svobodo in enakopravnost vsem veram. S tem je bil ukinjen privilegiran položaj Srbske pravoslavne cerkve, ki ga je ta imela v Kraljevini Srbiji. Sicer je država, tako kot je to počela prej, vseskozi skušala čim bolj kontrolirati pravoslavno cerkev. Zato je takoj na združeno srbsko pravoslavno cerkev raztegnila vse zakone, ki so prej veljali le za tisti del, ki je bil v Kraljevini Srbiji, ter že 13. decembra 1920 sprejela Uredbo o centralizaciji upravne in sodne oblasti v srbski patriarhiji. Še prej je Uredba o ustrojstvu ministarstva vera iz 30. junija 1919 postavila srbsko pravoslavno cerkev pod državno kontrolo v vseh versko-političnih zadevah. Toda ti poskusi poenotenja so se ustavili na najvišjem nivoju – na eparhijskem in cerkveno-občinskem nivoju je bolj ali manj ostalo vse po starem, kot pred združitvijo.⁵²

48 *Glasnik*, 16. 11. 1920, str. 145–152.

49 *Glasnik*, 16. 11. 1920, str. 149–153, Svečan izbor i ustoličenje.

50 HDA, AF 675, aš 985, ed 295/1924.

51 *Jutro*, 26. 8. 1924, št. 201, str. 4, *Z ljubljanske univerze*; *Slovenec*, 26. 8. 1924, št. 194, str. 4, *Z ljubljanske univerze*.

52 Slijepčević, *Istorija srpske pravoslavne crkve, druga knjiga*, str. 560–561.

V cerkveno-administrativnem pogledu se je srbska patriarhija delila na 27 eparhij s šestimi mitropolitami in 21 episkopi (v oklepaju sedež eparhije): beograjska (Beograd), šabaška (Šabac), žiška (Čačak), niška (Niš), timoška (Zaječar), raško-prizrenska (Prizren), skopska (Skopje), zletovsko-strumiška (Štip), bitolska (Bitola), ohridska (Ohrid), peška (Peć), zahumsko-raška (Nikšić), cetinjska (Cetinje), dabrobosanska (Sarajevo), zahumsko-hercegovačka (Mostar), zvrniško-tuzelska (Tuzla), banjaluško-bihaška (Banja Luka), bokokotorska (Kotor), dalmatinska (sedež premeščen iz Zadra v Šibenik), karlovska (Sremski Karlovci), baška (Novi Sad), vršačka (Vršac), temišvarska (Velika Kikinda), pakraška (Pakrac), gornjekarlovska (Plaški), braničevska (Požarevac) in budimska (Szentendre) ter dve vikarni: beograjska in karlovska. Patriarhija je premogla tudi meniško šolo (strokovna šola arhierjejskega zbora v Rakovici), šest bogoslovnih semenišč (sv. Save v Beogradu – začasno je delovalo v Sremskih Karlovcih – Sremski Karlovci, Prizren, Sarajevo, Cetinje, Bitola) ter dve teološki fakulteti – v Beogradu in Zagrebu.⁵³

Patriarh Dimitrije je leta 1927 prišel tudi na uradni obisk med vernike v Sloveniji. Najprej se je ustavil v Mariboru. Do Pragerskega sta se mu naproti pripeljala general Dimitrije Spasić in predsednik mariborske pravoslavne cerkvene občine Petar Miović. Na kolodvoru so ga pozdravili veliki župan dr. Franc Schaubach, podžupan dr. Franjo Lipold, protojerej Lerković, dr. Marko Ipavic, ruski duhovnik in majhna deklica, ki mu je izročila šopek rož. Patriarh je bil gost škofa dr. Andreja Karlina. Pred kolodvorom ga je čakal škofijski voz, v katerem se je skupaj z velikim županom in škofijskim tajnikom odpeljal v vojašnico kralja Aleksandra. Tu ga je v ornatu sprejel protojerej Petar Trbojević, nato so pričeli z zahvalnim bogoslužjem. Po končanem bogoslužju se je patriarh odpeljal v škofijski dvorec. Naslednji dan si je s posebnim zanimanjem ogledal tudi katoliško bogoslužje v stolnici “ter se zelo pohvalno izrazil o globoki

53 *Vesnik srpske crkve*, 1921, str. 127–131, Statistika, Verske zajednice u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca.

vernosti katoliških Slovencev, kar je sploh dosedaj opazil na svoji poti skozi Slovenijo". Opoldne so pripravili še slavnostni banket, popoldne pa se je patriarh z vlakom odpeljal proti Celju.⁵⁴

Celjski župan je na lekarnarja Andra Posavca, predsednika upravnega sodišča dr. Frana Vrtačnika, predsednika okrožnega sodišča Josipa Kotnika, okrajnega glavarja Ivana Senekoviča in opata Petra Juraka naslovil povabilo, da se mu 25. septembra 1927 ob 15³⁸ pridružijo pri sprejemu patriarha na kolodvoru.⁵⁵

Tako so ga na kolodvoru pričakali predstavniki civilnih in vojaških oblasti. Patriarh se je najprej odpravil v vojašnico kralja Petra, kjer je v pravoslavni kapelici opravil kratko molitev. Nato je odšel v njemu namenjeno stanovanje v vili v Jurčičevi ulici. Naslednji dan je ob 9. uri v pravoslavni kapeli opravil slavnostno liturgijo, od desetih do pol enajstih pa je v oficirskem domu sprejemal zastopnike različnih ustanov. Ob 12. uri je poveljnik mesta in predsednik pravoslavne občine polkovnik Jovan Nau-mović priredil kosilo. Patriarh se je nato ob pol štirih popoldne z vlakom odpeljal proti Ljubljani.⁵⁶

Tudi tam so ga na kolodvoru sprejeli predstavniki cerkvene občine, oblasti in ustanov ter velika množica. Ko je izstopil z vlaka, je podelil svoj blagoslov, množica ga je navdušeno pozdravljala. Najprej ga je pozdravil veliki župan dr. Fran Vodopivec, za njim še predsednik pravoslavne občine Ljubomir Đinovski, divizijski general Danilo Kalafatović, zastopnik škofa Jegliča prošt Andrej Kalan, v imenu mesta vladni komisar Anton Mencinger, predsednik oblastnega odbora dr. Marko Natlačen, podpredsednik pravoslavne občine dr. Luce Treo in nekatere dame. "Patriarh je bil po prisrčnem sprejemu očitno globoko ganjen in je korakajoč k izhodu radostno podajal posameznikom roko, ki so jo spoštljivo poljubovali." Nato se je takoj odpravil v pravoslavno kapelico k molitvi, kjer ga je pozdravil protojerej Dimitrije Janković. Po končanem cerkvenem obredu, ki ga je

54 *Slovenec*, 27. 9. 1927, št. 218, str. 5, Patrijarh Dimitrije v Mariboru; *Jutro*, 25. 9. 1927, št. 227, str. 5, Prihod patrijarha Dimitrija.

55 ZAC, SI/ZAC 24, aš 11, 145/1927.

56 *Jutro*, 25. 9. 1927, št. 227, str. 6, Patrijarh Dimitrije v Celju.

opravil protojerej Janković, se je patriarh Dimitrije z avtomobilom odpeljal v hotel Slon. Ob 20³⁰ so v restavraciji hotela Union njemu na čast priredili še slavnostno večerjo. Patriarh naj bi se zlasti prijazno pogovarjal s proštom Kalanom in mu omenil, da sta se z ljubljanskim knezoškofom Antonom Bonaventuro Jegličem spoznala na Krfu in da sta dobra prijatelja.⁵⁷

Naslednji dan je imel ob 9. uri v pravoslavni kapeli slavnostno liturgijo, ki je trajala skoraj dve uri, nato pa še pridigo, v kateri je poudaril ljubezen do domovine in bližnjega ter složnost med Slovani. Bodril je ruske emigrante, naj vztrajajo in ne izgubijo upanja. Nato se je odpravil v svoj apartma v hotelu Slon, kjer je sprejemal odposlanstva. Sledila je slavnostna seja pravoslavne občine pod njegovim predsedovanjem. Ob tej priložnosti so izdelali spominsko pergamentno listino v spomin na prvi obisk katerega koli srbskega patriarha v Ljubljani, ki so jo nameravali izobesiti v novi cerkvi. Popoldne je patriarh najprej obiskal stolnico sv. Nikolaja, nato je vrnil obisk velikemu županu, vladnemu komisarju in protojereju Dimitriju Jankoviću. Naslednjega dne je nameraval obiskati še Bled.⁵⁸

Vendar se je zaradi smrti sestre Milke patriarh zvečer podal v pravoslavno kapelico, kjer je molil za njeno dušo, nato pa se je takoj odpeljal na kolodvor, kjer so se od njega poslovili veliki župan dr. Fran Vodopivec, divizijski general Danilo Kalafatović, predsednik in podpredsednik pravoslavne občine Ljubomir Đinovski in dr. Luce Treo ter protojerej Dimitrije Janković.⁵⁹

Po obisku v Sloveniji je patriarh Dimitrije izrazil mnenje, da vladajo med katoliško in pravoslavno cerkvijo v državi dobri odnosi: "Ko sem bil letos v Sloveniji so me povsod i katoliki najlepše sprejeli. V Mariboru sem bil gost katoliškega škofa, Cerkev ne

57 SPC - COL, Arhiv SPCO, 94, 101-102/1927; HDA, AF 675, aš 991, ed 451/1927, *Jutro*, 27. 9. 1927, št. 228, str. 3, Prisrčen sprejem patrijarha Dimitrija v Ljubljani; *Slovenec*, 27. 9. 1927, št. 218, str. 4, Sprejem patrijarha v Ljubljani.

58 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1921–1931, Zapisnik seje upravnega odbora 27. 9. 1927; *Slovenec*, 28. 9. 1927, št. 219, str. 4, Patriarh Dimitrije; *Jutro*, 28. 9. 1927, št. 229, str. 3, Patriarh Dimitrije ostane danes še v Ljubljani.

59 *Jutro*, 29. 9. 1927, št. 230, str. 3, Tragična vest o smrti sestre patrijarha Dimitrija je povzročila njegov nenadni povratek.

Patriarh Dimitrije podpisuje spominski list ob svojem prvem obisku v Ljubljani.
(Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI_ZAL_LJU/0342, A4-1-671)

ločuje, ona približuje. Ljubezen in bratstvo so glavna naloga današnje naše cerkve. Če bi vsi v državi, a posebno oni, ki se bavijo s politiko, delali tako, kakor uči in dela cerkev, bi bilo drugače.”⁶⁰

Iz popolnoma drugačnega razloga je patriarh Dimitrije obiskal Slovenijo naslednje leto, zaradi zdravljenja v zdravilišču Rogaška Slatina. Že na Grobelnem ga je pričakal okrajni glavar dr. Herbert Kartin in ga na vlaku spremljal v zdravilišče. Na slatinskem kolodvoru so ga pozdravili ravnatelj zdravilišča dr. Fran Šter, slatinski župan Štefan Šentjerc, v imenu pravoslavne cerkvene občine protojerej Nikola Trifunović, kot predstavnik katoliške duhovščine profesor Josip Šokičić iz Osijeka ter številni odlični gosti. Patriarh se je nato z avtomobilom podal v pravoslavno kapelo sv. Petra in Pavla, kjer ga je pred vrati pričakala svečano oblečena pravoslavna duhovščina na čelu z vladikami Mironom Nikolićem in Petrom Zimonjićem. Patriarh je v

60 *Slovenec*, 7. 12. 1927, št. 277, str. 2, Izjava patriarha Dimitrija.

kapeli opravil zahvalnico. Nastanjen je bil v Strossmayerjevem domu.⁶¹ Med zdravljenjem v Rogaški Slatini si je večkrat privoščil izlet v bližnje okoliške kraje in mesta – zagotovo je obiskal tudi Celje in Ptuj.⁶²

Zadnja leta je patriarh Dimitrije veliko bolehal. Tudi slovenski časniki so budno spremljali njegovo zdravstveno stanje in o njem ažurno poročali.⁶³ Eno zadnjih sporočil se je glasilo, da je zdravstveno stanje patriarha Dimitrija, ki so ga iz bolnišnice preselili v zgradbo patriarhije, zelo kritično, da je delno v nezavesti ter da še komajda spozna najbližje. Patriarh Dimitrije je izdihnil v 84. letu starosti v nedeljo, 6. aprila 1930, ob 14¹⁵ v stari zgradbi srbske patriarhije v Beogradu.⁶⁴ Beograd je bil odet v žalne zastave. Iz vse države so se vanj zgrinjale številne deputacije, da se še zadnjič poslovijo od svojega vrhovnega cerkvenega poglavarja. Truplo pokojnika so prenesli v saborno cerkev, kjer je ležalo do pogreba, ob njem je stala častna straža vojakov in duhovništva. Sv. arhierejski sinod pod vodstvom mitropolita Gavriila Dožića je pripravljaj vse potrebno za pogreb. Do 18. ure se je mimo patriarhove krste zvrstilo najmanj 50.000 vernikov. Sv. arhierejski sinod je prejel številne sožalne brzojavke, poslal jo je tudi ljubljanski škof Anton Bonaventura Jeglič.⁶⁵ Pogreba so se udeležili kraljevski dvor s kraljem Aleksandrom na čelu, predsednik vlade general Petar Živković, diplomatski zbor, predstavniki katoliške cerkve na čelu z zagrebškim nadškofom dr. Antunom Bauerjem, evangeličanski senior dr. Filip Popp, vrhovni rabin dr. Isak Alkalaj in muftija Zeki Ćinara. Po končanem

61 *Slovenec*, 10. 7. 1928, št. 154, str. 5, Srbski pravoslavni patriarh Dimitrije.

62 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 64; *Jutro*, 15. 7. 1928, št. 164, str. 4, Patriarh Dimitrije v Ptuj.

63 *Domoljub*, 19. 6. 1929, št. 25, str. 299, Težko je obolel; *Slovenec*, 13. 6. 1929, št. 132, str. 1, Patriarh Dimitrije težko obolel; *Slovenec*, 24. 7. 1929, št. 165, str. 1, Zboljšanje zdravja patriarha; *Slovenec*, 10. 10. 1928, št. 232, str. 3, Pravoslavni patriarh Dimitrije; *Domoljub*, 10. 10. 1928, št. 41, str. 3, Nevarno je obolel; *Slovenec*, 5. 4. 1930, št. 79, str. 1, Patrijarhovo stanje kritično.

64 *Nova doba*, 7. 4. 1930, št. 28, str. 1, Patrijarh Dimitrije; *Domoljub*, 9. 4. 1930, št. 15, str. 187, Umrli je; *Vesnik*, št. 6, str. 1–4, Dimitrije I, patrijarh srpski; *Slovenec*, 8. 4. 1930, št. 81, str. 3, Pravoslavni patriarh Dimitrije na mrtvaškem odru.

65 *Slovenec*, 8. 4. 1930, št. 81, str. 2, Truplo umrlega patriarha izpostavljeno v saborski cerkvi.

bogoslužju sta se od patriarha z govori poslovila podpredsednik sv. arhierjejskega sinoda črnogorski mitropolit Gavriilo in pravosodni minister dr. Milan Srskić. Člani vlade so nesli krsto iz cerkve, nato se je pričel žalni sprevod pomikati proti Rakovici. Na Topčiderju so krsto prenesli v avtomobil in jo prepeljali v Rakovico, kjer so jo spustili v samostansko grobnico.⁶⁶

V času patriarha Dimitrija je prišlo do obnovitve braničevske eparhije (1921) ter do ustanovitve treh novih: češko-moravske (1921), ameriško-kanadske (1921) in bihaške (1925). Ustanovljeni sta bili tudi bogoslovni fakulteti v Beogradu in Zagrebu (slednja je delovala le kratek čas), obnovili so meniško šolo v Rakovici, nova je bila odprta v samostanu Bezdin v Romuniji. Odprli so tudi novo bogoslovno semenišče v Bitoli.

66 *Slovenec*, 11. 4. 1930, št. 84, str. 2, Poglavarja srbske cerkve poslednja pot.

PATRIARH VARNAVA (PETAR) ROSIĆ (1930–1937)

Prav na dan smrti patriarha Dimitrija so razglasili zakon o volitvah patriarha srbske pravoslavne cerkve.⁶⁷ Zakon je bil skorajda identičen posnetek uredbe iz leta 1920 z malenkostnimi spremembami. Volilni zbor so sestavljali: vsi episkopi srbske pravoslavne cerkve, načelnik pravoslavnega oddelka ministrstva pravde in pravoslavni referent pri ministrstvu vojske in mornarice, rektorji (načelniki) pravoslavnih bogoslovij, predsednika duhovniškega in meniškega združenja, sedem po činu najstarejših članov upravnega sveta srbske pravoslavne cerkve, predsednik ministrskega sveta in aktivni ministri, ki so bili pravoslavne vere, predsedniki državnega sveta, kasacijskega sodišča, glavne kontrole in rektorji univerz, če so bili pravoslavne vere. Volilni upravičenci so volili tajno, tako da so na lističu obkrožili tri kandidate, izmed katerih je kralj na predlog ministra enega od njih izbral za patriarha.⁶⁸

Volitve novega patriarha so bile v soboto, 12. aprila 1930, v saborni cerkvi v Beogradu. Prisotnih je bilo kar 55 članov volilnega zbora. Največ glasov je prejel skopski mitropolit Varnava, in sicer 45, črnogorsko-primorski mitropolit dr. Gavriilo Dožić jih je prejel 36, dabrobosanski mitropolit Petar Letić pa 34. Kralj

67 *Slovenec*, 9. 4. 1930, št. 82, V Službenih Novinah.

68 *Vesnik*, št. 6/1930, str. 4, Zakon o izboru patrijarha; *Slovenec*, 8. 4. 1930, št. 81, str. 3, Pravoslavni patriarh Dimitrije na mrtvaškem odru; *Domoljub*, 9. 4. 1930, št. 15, str. 185, Novice iz Belgrada.

Ob ustoličenju srbskega patriarha Varnave. Sedijo z leve mitropolit ruske pravoslavne cerkve v emigraciji Antonije, srbski patriarh Varnava, bolgarski mitropolit Pavle, mitropolit pravoslavnih Čehov Gorazd, stoji bolgarski hieromenih Antonije (*Ilustrirani Slovenec*, 27. 4. 1930, str. 2)

Aleksander I. je tako imenoval skopskega mitropolita Varnavo za patriarha srbske pravoslavne cerkve.⁶⁹

Svečano ustoličenje novega patriarha je potekalo naslednji dan, na cvetno nedeljo (tako po julijanskem kot gregorijanskem koledarju) dopoldne v beograjski saborni cerkvi. Na slavnosti so bili prisotni tudi kralj in člani vlade.⁷⁰

Ljubljanski škof Jeglič je ob izvolitvi novega patriarha srbske pravoslavne cerkve v dnevnik zapisal: "Pravoslavni so že izvolili novega patriarha in sicer po novem od vlade oktroiranem volilnem redu, po katerem nimajo škofje odločilne besede. Kralj imenuje patriarha enega od trojice, katerega predloži volilni od-

69 *Vesnik*, št. 7/1930, str. 2; *Slovenec*, 13. 4. 1930, št. 86, str. 2, Izbor Patrijarha, Mitropolit Varnava novi patriarh; *Nova doba*, 14. 4. 1930, št. 30, str. 2, Novi pravoslavni patrijarh; *Domoljub*, 16. 4. 1930, št. 16, str. 200, Za novega patrijarha srbske pravoslavne cerkve; *Uradni list Kraljevske banske uprave Dravske banovine*, 26. 4. 1930, 55. kos, str. 880.

70 *Nova doba*, 14. 4. 1930, št. 30, str. 2, Novi pravoslavni patrijarh; *Domoljub*, 16. 4. 1930, št. 16, str. 200, Za novega patrijarha srbske pravoslavne cerkve. Več: *Vesnik*, št. 7/1930, str. 2, Program za ustoličenje Patrijarha; *Vesnik*, št. 7/1930, str. 2–3, Ustoličenje novog Patrijarha.

bor. Kralj je imenoval skopeljsko vladiko: Barnaba. In sicer zato, ker je edino on obljubil, da bo zednačil pravoslavni koledar in praznike s katoliškimi in da bo vpeljal latinico. Ko je minister Srskić Kraljevo imenovanje v Saborski cerkvi prečital, je nastala vika med škofi in čuli so se glasovi izdajica. Taka je naša vlada: ne pozna psihologije, vidi le svoje zasebne namene, pa izdaja naredbe in zakone, s katerimi ljudstvo vzburja in poganja v nezadovoljnost. Kako bo patriarh izpeljal svoje obljube, ki tako žalijo verski čut pravoslavni!"⁷¹

Po načelih ustave Srbske pravoslavne cerkve so v času patriarha Varnave začeli reorganizirati teritorialno razdelitev. Najpomembnejša organizacijska sprememba je bila združitve sremskokarlovške eparhije z beograjsko arhiepiskopijo v beograjsko-karlovško arhiepiskopijo.⁷² Poleg tega so bile z ustavo ukinjene bihaška, bokokotorska, zahumskoraška in peška eparhija, ohridska in bitolska sta bili združeni v eno. Pod jurisdikcijo Srbske pravoslavne cerkve v tujini so spadale še češka eparhija (Praga), srbska pravoslavna cerkev v Združenih državah Amerike in Kanadi, mukačevsko-prjaševska eparhija v Prikarpatiski Rusiji in Češkoslovaški republiki (Mukačevo), zadarska eparhija ter vikariat v Skadru. Z izvršilnim sklepom sv. arhierjskega zbora jih je bilo 29. Določili so tudi način arondacije eparhij, skopska, dabrobosenska, zagrebška in črnogorskoprimorska pa so dobile naziv mitropolije.⁷³

Tako je po novem patriarhija imela 21 eparhij (v oklepaju sedež eparhije): beograjsko-karlovška arhiepiskopija (Beograd), banatska (Vršac), banjaluška (Banja Luka), bačka (Novi Sad), braničevska (Požarevac), gornjekarlovška (Plaški), dabrobosanska (Sarajevo), dalmatinska (Split), zagrebška (Zagreb), hercegovo-dubrovniška (Mostar), zvrniško-tuzelska (Tuzla), zletovsko-strumiška (Štip), žiška (Čačak), niška (Niš), ohridsko-bitolska (Bitola), pakraška (Pakrac), raško-prizrenska (Prizren),

71 Jegličev dnevnik, str. 1044.

72 ARS, SI AS 68, fasc. 29-2, 10191/1932.

73 Slijepčević, *Istorija srpske pravoslavne crkve*, druga knjiga, str. 566–567.

skopska (Skopje), timoška (Zaječar), črnogorsko-primorska (Cetinje) in šabaška eparhija (Šabac).⁷⁴

Patriarh Varnava je Slovenijo obiskal leta 1932, ko je v Celju posvetil novo pravoslavno cerkev, v Ljubljani pa temeljni kamen. Po vrnitvi v Beograd je novinarjem povedal: "Ta moj obisk v Sloveniji mi je dal priliko, da se bližje seznanim s poštenim, kulturnim, a siromašnim slovenskim ljudstvom, ki je skozi stoletja ohranil svoj jezik in svoje tradicije v borbi proti asimilacijskemu nasilju neslovanske rase. Čutil sem se pri tem prvem svojem srečanju s Slovenci izredno srečnega (...). Vračam se iz te zemlje molitve zadovoljnega srca in vzhičen nad nepričakovano lepim sprejemom, ki sem ga bil deležen povsod."⁷⁵

Varnava se je odločno postavil proti sprejetju predloga konkordata s Svetim sedežem, ki je bil podpisan leta 1935. Patriarh skupaj s sv. arhierejskim zborom sicer sprejetju konkordata a priori ni nasprotoval, vendar se ni strinjal s takšnim predlogom, ki je po njegovem mnenju dajal Rimskokatoliški cerkvi v Jugoslaviji preveč privilegijev v primerjavi z drugimi veroizpovedmi.

V začetku poletja 1937, tik pred najavljeno obravnavo konkordata v skupščini, so časniki začeli poročati o hudi bolezni patriarha Varnave.⁷⁶ Namreč že nekaj tednov prej je po pregledu znani dunajski specialist prof. dr. Hans Eppinger beograjskim zdravniškim kolegom razložil, da mu medicina ne more več pomagati.⁷⁷ Ob smrtni postelji so bili zbrani le njegovi najozji sorodniki ter nekateri najvišji pravoslavni cerkveni dostojanstveniki. Dve minuti po polnoči je poglavar pravoslavne cerkve v svoji vili na Topčiderju izdihnil.⁷⁸ Njegovo truplo so položili v

74 ZAC, SI_ZAC/24, aš 23, 1700/1932; ARS, SI AS 67, fasc. 29-2, 6187/1932.

75 *Jutro*, 23. 6. 1932, št. 145, str. 2, Patrijarh Varnava o svojem prvem posetu v Sloveniji.

76 *Jutro*: 27. 6. 1937, št. 147, str. 2, Zdravstveno stanje pravoslavnega patriarha Varnave; 9. 7. 1937, št. 157, str. 1, Stanje patriarha Varnave je zelo resno, vendar ne brezupno; 10. 7. 1937, št. 158, str. 2, Bolezen patriarha Varnave; 23. 7. 1937, št. 169, str. 2, Patriarh je v nezavesti; 24. 7. 1937, št. 170, str. 2, Patriarh je še vedno v nezavesti; *Slovenec*: 8. 7. 1937, št. 152, str. 2, Bolezen patriarha Varnave; 9. 7. 1937, št. 153, str. 2, Bolezen patriarha Varnave.

77 *Jutro*, 25. 7. 1937, št. 171, str. 2, Po smrti patriarha Varnave.

78 *Jutro*, 25. 7. 1937, št. 171, str. 2 Po smrti patriarha Varnave; *Slovenec*, 25. 7. 1937, št. 167, str. 1, Umrl je patriarh Varnava; *Domoljub*, 28. 7. 1937, št. 30, str. 4, Patrijarh srbske

dragoceno hrastovo krsto in ga prepeljali v saborno cerkev, kjer so ga položili na mrtvaški oder.⁷⁹ Po vsej državi so naslednjega dne potekala žalna bogoslužja. Do izvolitve novega patriarha je začasno vodenje Srbske pravoslavne cerkve prevzel zagrebški mitropolit Dositej. Mimo krste pokojnega patriarha Varnave so se v saborni cerkvi vseskozi zgrinjale množice ljudi. Pogrebne svečanosti – po nekaterih podatkih naj bi se jih udeležilo kar četrt milijona ljudi – so se pričele 29. junija 1937 z bogoslužjem v saborni cerkvi. Nato se je od pokojnika v imenu Srbske pravoslavne cerkve poslovil podpredsednik sv. arhierijskega sinoda mitropolit Dositej. Zatem so h krsti pristopili arhieriji ter jo poljubili. Med zvonjenjem in igranjem vojaške godbe so krsto odnesli iz cerkve in jo položili na mrtvaški voz. Pogrebni sprevod je krenil proti cerkvi sv. Save, kjer so patriarha položili k zadnjemu počitku.⁸⁰ Pogreba se niso udeležili namestnik knez Pavle, predsednik vlade dr. Milan Stojadinović in zagrebški nadškof dr. Antun Bauer ali kakšen drug visok predstavnik katoliške cerkve – seveda zaradi zapletov s sprejemanjem konkordata. Tudi zaradi tega so se že med boleznijo, sploh pa po smrti patriarha Varnave širile različne govorice in teorije zarote o vzrokih njegove bolezni oziroma smrti. Prav zaradi tega je bila takoj narejena natančna preiskava, vendar njegova smrt še danes buri duhove. Nekateri še vedno menijo, da ni dovolj pojasnjena. A natančna zdravniška preiskava, katere obsežno poročilo je bilo javno objavljeno, ni našla sledov kakršnega koli strupa.⁸¹ Celjski začasni paroh Ilija Bulovan je v kroniki celjske parohije zapisal, da je bolezen kazala znake zastrupitve, kar naj bi bilo naknadno tudi zdravniško ugotovljeno.⁸² V uradnem zdravniškem poročilu je bilo namreč navedeno »alimentarna intoksikacija«, to je

pravoslavne cerkve.

79 *Slovenec*, 25. 7. 1937, št. 167, str. 1, Umrl je patriarh Varnava; *Jutro*, 25. 7. 1937, št. 171, str. 2, Po smrti patriarha Varnave.

80 *Jutro*, 30. 7. 1937, št. 175, str. 1, Zadnja pot patriarha Varnave; *Slovenec*, 30. 7. 1937, št. 171a, str. 1, Pogreb patriarha Varnave.

81 *Jutro*, 6. 8. 1937, št. 181, str. 2, Bolezen in vzroki smrti Nj. Sv. patriarha Varnave.

82 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 79.

zastrupitev s hrano. Seveda ni bilo težko ljudstva prepričati, da so patriarha namerno zastrupili njegovi nasprotniki.

Po njegovi smrti je bil patriarhijski prestol kar nekaj časa prazen. Sv. arhierjski sinod je namreč sklenil, da se izvolitev novega patriarha ne izvede, dokler državo vodi kraljevska vlada, ki naj bi pravoslavno cerkev s sprejemom konkordata tako ponižala. Patriarhijo je tako do izvolitve novega patriarha upravljal podpredsednik sv. arhierjskega sinoda zagrebški mitropolit Dositej.⁸³

S prihodom patriarha Varnave je cerkveno življenje dobilo pomemben in močan impulz. Pravoslavna cerkev je dobila prek 40 novih pravilnikov, uredb in sklepov, ki so pripomogli k enotnosti njene ureditve na vseh cerkvenih območjih, kjer so prej veljala zelo različna pravila. V času patriarha Varnave so v Beogradu zgradili novo zgradbo patriarhije, nekaj novih cerkva ter samostan Vavedenje. Ustvarili so učinkovit veroučiteljski kader, nove cerkve so gradili po vsej patriarhiji. Pojavljali so se odlični cerkveni časniki, povečalo se je število menihov v samostanih, predvsem iz vrst bogomoljskega gibanja, ki ga je srbska cerkev priznala. Začeli so tudi gradnjo hrama sv. Save na Vračarju.

83 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 81.

PATRIARH DR. GAVRILO DOŽIĆ (1938–1950)

Sklep o volitvah novega patriarha je sv. arhierjski zbor sprejel 11. februarja 1937.⁸⁴ Volitev se je prvič imel pravico udeležiti tudi Slovenec, predsednik državnega sveta dr. Štefan Sagadin.⁸⁵ Sv. arhierjski zbor je nato izmed svojih članov izbral šest kandidatov.⁸⁶

Volili so 21. februarja 1938 dopoldne v saborni cerkvi. Ko so bili glasovi prešteti, je mitropolit Dositej ugotovil, da je glasovalo 53 članov zbora. Daleč največ glasov je dobil črnogorsko-primorski mitropolit dr. Gavriilo Dožić, in sicer 50, drugi je bil budimski mitropolit Georgije Zubković s 27, na tretjem mestu so isto število glasov, po 23, prejeli dabrobosanski mitropolit Petar Zimonjić, skopski mitropolit Josif Cvijović in zagrebški mitropolit Dositej Vasić, sledil je žički episkop Nikolaj Velimirović s 13 glasovi. V primeru enakega števila glasov je imel prednost tisti, ki je bil najdlje episkop – to je bil dabrobosanski mitropolit Petar Zimonjić. Nato je pravosodni minister Milan Simonović kraljevim namestnikom predložil volilni zapisnik, da bi izmed

84 *Jutro*, 16. 2. 1938, št. 39, str. 2, Službeno obvestilo o sklepu arhierjskega sabora in o sklicanju volilnega zbora.

85 *Jutro*, 17. 2. 1938, št. 40, str. 2, Kako bodo volili novega patriarha; *Slovenec*, 17. 2. 1938, št. 39, str. 3, Kako volijo pravoslavne patrijarha.

86 *Jutro*, 21. 2. 1938, št. 43b, str. 2, Volitev patriarha.

prvih treh kandidatov imenovali novega patriarha. Vrnil se je z ukazom, da je za novega patriarha imenovan dr. Gavrilo Dožić.⁸⁷

V zadnjih letih pred drugo svetovno vojno je tako na čelu srbske pravoslavne hierarhije stal patriarh Gavrilo. O njem so v Slovincu zapisali vse najboljše.⁸⁸ Že naslednjega dne je sledilo svečano ustoličenje v saborni cerkvi v Beogradu,⁸⁹ 2. avgusta istega leta še v Peći.⁹⁰

Pol leta po izvolitvi za patriarha se je Gavrilo Dožić v spremstvu bitolskega episkopa Platona Jovanovića in gornjekarlovskega episkopa Save Trlajića 23. avgusta 1938 ob 9³⁰ s hitrim vlakom pripeljal v Ljubljano. Visokega cerkvenega dostojanstvenika sta pričakala minister dvora dr. Boško Čolak-Antić (ki se je pripeljal z Bleda) in protojerej Đorđe Budimir. Nato se je patriarh v spremstvu ministra dvora odpeljal na obisk h knezu namestniku Pavlu v njegov dvorec na Brdo pri Kranju. Ob vrnitvi v Ljubljano si je patriarh vzel čas za obisk pravoslavne cerkve sv. Cirila in Metoda v Trubarjevem parku. Nato se je v spremstvu protojereja Budimirja in drugih podal na grad, od koder je užival v lepem razgledu, nakar so se odpravili na skromno zakusko. Ob 20. uri se je patriarh z vlakom odpeljal iz Ljubljane. Med obiskom naj bi izjavil, "da je naša dežela kakor raj, ki ga je Bog zasadil v jugoslovanski državi".⁹¹

Že takoj po izvolitvi se je v Srbski pravoslavni cerkvi pokazala nesloga – z izborom patriarha in novo smerjo cerkve se nikakor ni mogel sprijazniti med duhovščino izjemno priljubljeni

87 *Jutro*, 22. 2. 1938, št. 44, str. 1, Gavrilo Dožić – novi pravoslavni patriarh; *Slovenec*, 22. 2. 1938, št. 43, str. 2, Srbska cerkev je dobila novega patriarha; *Nova doba*, 25. 2. 1938, št. 9, str. 1, Novi pravoslavni patriarh Gavrilo.

88 *Slovenec*, 22. 2. 1938, št. 43, str. 2, Dr. Gavrilo Dožić.

89 *Jutro*, 23. 2. 1938, št. 45, str. 2, Ustoličenje novega patriarha Gavrila; *Slovenec*, 23. 2. 1938, št. 44, str. 2, Novi srbski patriarh slovesno ustoličen.

90 *Slovenec*, 2. 8. 1938, št. 175, str. 2, Ustoličenje patriarha dr. Dožića v Peći; *Jutro*, 22. 7. 1938, št. 168, str. 4, Patriarh Gavrilo bo zasedel prestol starih srbskih patriarhov v Peći; *Jutro*, 3. 8. 1938, št. 178, str. 1, Srbska pravoslavna cerkev.

91 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1936–1939, Zapisnik seje upravnega odbora 17. 10. 1938; *Jutro*, 24. 8. 1938, št. 195, str. 3, Ogleдал si je pravoslavno cerkev in šel na Grad; *Slovenec*, 24. 8. 1938, št. 193, str. 2, Patriarh srbske pravoslavne cerkve v Ljubljani; *Domoljub*, 31. 8. 1938, št. 35, str. 4, Glavar pravoslavne cerkve v Ljubljani.

žiški episkop Nikolaj Velimirović.⁹² Ta je namreč stopil na čelo okoli 800 pravoslavnih duhovnikov ter glede spora z državo vztrajal pri odločitvi sv. arhierijskega zbora. Od arhierijejev ga je pri tej načelni drži podpiral le dalmatinski episkop Irinej Đorđević. Preostanek hierarhije pa je ocenil, da je potrebno spor z državo zgladiti.⁹³ Toda namesto da bi se zadeve umirile, je olje na ogenj prilil bitolski episkop Platon Jovanović, ki je episkopa Nikolaja Velimirovića javno razglasil za heretika, sektaša in razkolnika s sumljivim doktorskim nazivom, kar je v javnosti povzročilo veliko ogorčenja.⁹⁴ Sv. arhierijski sinod je proti bitolskemu episkopu Platonu uvedel preiskavo zaradi domnevne kršitve kanonskih predpisov.⁹⁵ No, zadeva se je pomirila in žiški episkop Nikolaj Velimirović je naslednje leto le prišel na zasedanje sv. arhierijskega zbora. Njegovi simpatizerji so mu v Beogradu priredili svečan sprejem, pri katerem so sodelovale tudi različne nacionalne in humanitarne organizacije.⁹⁶

Patriarh Gavriilo je v Sremskih Karlovcih dal zgraditi novo stavbo za patriarhijsko knjižnico, vendar se v njo zaradi začetka druge svetovne vojne ni nikoli vselila. Po njegovi zaslugi so zgradili tudi internat za študente teologije na Karaburmi v Beogradu, poleg zgradbe pravne fakultete pa je nameraval zgraditi teološko fakulteto.⁹⁷

Ko je knez Pavle 20. marca 1941 v Belem dvoru patriarha seznanil z zahtevami tretjega rajha, da Jugoslavija takoj pristopi k trojnemu paktu, mu je patriarh Gavriilo odločno odvrnil, da bi bila takšna odločitev pogubna tako za državne kot nacionalne interese.⁹⁸

92 *Jutro*, 6. 6. 1939, št. 129, str. 2, Po zasedanju arhierijskega sabora; *Jutro*, 25. 11. 1939, št. 275, str. 4, Sabor pravoslavne cerkve se je sestal; *Jutro*, 28. 11. 1939, št. 277, str. 7, Zasedanje arhierijskega sabora.

93 *Slovenec*, 26. 11. 1939, št. 272, str. 2, Sprava v srbski pravoslavni hierarhiji; *Slovenec*, 29. 11. 1940, št. 275, str. 2, Iz srbske pravoslavne cerkve.

94 *Jutro*, 30. 12. 1939, št. 302, str. 4, Spor v srbski pravoslavni cerkvi; *Jutro*, 31. 12. 1939, št. 303, str. 8, Konflikt v pravoslavni cerkvi.

95 *Jutro*, 6. 1. 1940, št. 4, str. 6, Škof Platon pojde v samostan; *Jutro*, 9. 1. 1940, št. 5, str. 6, Preiskava proti škofu Platonu; *Jutro*, 25. 1. 1940, št. 19, str. 4, Preiskava proti škofu Platonu.

96 *Jutro*, 4. 12. 1940, št. 284, str. 7, Svečan sprejem episkopa Nikolaja v Beogradu.

97 http://www.svetosavlje.org/biblioteka/Istorija/PSC/Lat_PSC54.htm, 27. 5. 2014.

98 Prav tam.

Ko je bil 27. marca 1941 izvršen državni udar, je patriarh Gavriilo podprl prevrat in razglasitev kralja Petra II. za polnoletnega.⁹⁹ O tem je govoril po radiu.¹⁰⁰ Sv. arhierjejski zbor je priporočil vsem vladikam, da v primeru vojne ne zapuščajo svojih eparhij in svojega ljudstva. Enako je veljalo za patriarha in sv. arhierjejski sinod.

V vojni, ki je sledila, je bila tako kot država hitro razkosana tudi srbska pravoslavna cerkev. Na svojih eparhijah je ostalo devet arhierjev. Ubiti so bili dabrobosanski mitropolit Petar Zimonjić, banjaluški episkop Platon Jovanović in gornjekarlovški episkop Sava Trlajić. V Srbijo so bili izgnani: od ustašev mučen in pretepen zagrebški mitropolit Dositej Vasić (ki je zaradi hudih posledic mučenja kmalu umrl), skopski mitropolit Josif Cvijović in trije episkopi: zvrniško-tuzelski Nektarije Krulj, zletovsko-strumiški Vikentije (Vitomir Prodanov) in zahumsko-hercegovski Nikolaj Jokanović. Internirani so bili: patriarh Gavriilo Dožić (Rakovica, Vojlovica, Dachau), žiški episkop Nikolaj Velimirović (Ljubostinja, Vojlovica, Dachau) in dalmatinski episkop Irinej Đorđević (Italija). Mukačevsko-prjaševskega episkopa Vladimirja Rajića so Madžari najprej zaprli, nato pa izgnali v Srbijo. Zaradi skrivanja čeških padalcev so Nemci 3. septembra 1942 ustrelili in nato zažgali češko-moravskega episkopa Gorazda, pravoslavni cerkvi na Češkoslovaškem pa prepovedali delovanje. V času vojne je bilo ubitih 515 duhovnikov, menihov in veroučiteljev. Veliko jih je pred nasiljem zbežalo v Srbijo. Konec druge svetovne vojne je Srbska pravoslavna cerkev pričakala kot hud ranjenec: patriarh je bil v izgnanstvu, devet eparhij ni imelo episkopa, številne cerkve so bile porušene, bogoslovja so bila zaprta, finančne pomoči ni bilo. Nova oblast je izvedla strogo ločitev cerkve od države; cerkev je ostala brez državne pomoči ter patriarhijske doklade, ki jo je prej pobirala država. Z agrarno reformo so Srbski pravoslavni cerkvi vzeli okoli 70.000 ha zemlje in 1.180 stavb.¹⁰¹

99 *Jutro*, 29. 3. 1941, št. 75, str. 1, Pozdrav pravoslavnega arhierjejskega sabora.

100 *Slovenec*, 28. 3. 1941, št. 72, str. 4, Govor srbskega patriarha Gavriila.

101 http://www.svetosavlje.org/biblioteka/Istorija/PSC/Lat_PSC54.htm, 27. 5. 2014.

**VERSKO
SOBIVANJE V
NOVI DRŽAVI**

Vidovdanska in kasneje oktroirana ustava sta sicer izhajali iz načela ločitve cerkve od države in enakopravnosti državljanov pred zakonom, ne glede na njihovo versko pripadnost. Vidovdanska ustava je v 12. členu zagotavljala načelo svobode izbire veroizpovedi. Ločila je priznane (dovoljeno javno izražanje) in nepriznane (zasebno izražanje) vere. Priznane so bile vse tiste, ki so bile zakonsko priznane že pred sprejetjem vidovdanske ustave: vzhodno pravoslavna, rimskokatoliška, grkokatoliška, muslimanska, evangeličanska augsburške in helvetske izpovedi, judovska (izraelitska) sefardskega in eške-natskega obreda, starokatoliška, evangeličanska bratska cerkev, menoniti in baptisti.¹⁰²

Glede ločitve cerkve od države sta pravoslavna in rimskokatoliška cerkev stali na istem bregu, v smislu Tominčeve ocene: "V dejanskih razmerah katoličani ločitve ne moremo ne želeli ne odobravati."¹⁰³

V celotnem obdobju kraljevine je bilo zaradi množice priznanih ver in seveda posledično tudi cerkvenih pravov, ki so se na nekaterih področjih prepletala z državnim pravom (npr. pri zakonskih zvezah), ves čas aktualno sprejetje zakona o medverskih odnosih. Politične stranke in najvplivnejše verske skupnosti nikoli niso zmogle politične volje, moči in konsenza, da bi takšen zakon sprejeli.

Prvi predlog medverskega zakona je pripravil vodja rimskokatoliškega odseka na ministrstvu ver dr. Mihailo Lanovič že januarja 1920. A je njegov predlog sprožil oster odziv rimskokatoliških krogov v Sloveniji in na Hrvaškem predvsem zaradi predlaganih rešitev glede versko mešanih zakonskih zvez, prestopanja iz ene vere v drugo ... Kasneje so bili predloženi še drugi osnutki medverskega zakona (v letih 1925, 1931 in 1940), vendar so vsi neslavno propadli.¹⁰⁴ Da medverski zakon ni bil sprejet, sta bili v veliki meri krivi prav največji, rimskokatoliška

102 Lanovič, *Vidovdanski ustav o verama*, str. 352. Primerjaj: Mithans, *Sklepanje jugoslovskega konkordata in konkordatska kriza leta 1937*, str. 128.

103 Tominec, *Ločitev Cerkve od države*, str. 47–58.

104 Mithans, *Sklepanje jugoslovskega konkordata in konkordatska kriza leta 1937*, str. 127.

in pravoslavna cerkev, ki sta v želji po zagotovitvi lastnega ugodnega položaja v razmerju do države zavirali njegovo sprejetje.¹⁰⁵

Če kraljevini v vsej svoji, sicer razmeroma kratki življenjski dobi ni uspelo sprejeti medverskega zakona, ji je uspelo urediti vprašanje položaja in razmerja do države večine priznanih ver. Podrobna organizacija verskih skupnosti je tako bila določena v t. i. ustavah verskih skupnosti, izdanih po pooblastilu zakonov. Takšne zakone je sprejela za srbsko pravoslavno cerkev (1929), judovsko versko skupnost (1929), islamsko versko skupnost (1930, spremenjen 1936) ter skupni zakon za evangeličanske krščanske in reformirane krščanske cerkve (1930). Verske ustave so nato sklenili najvišji organi posamezne verske skupnosti, jih predložili ministru pravde, ta pa jih je dal v "uzakonitev" še kralju. Takšna ustava ni bila predvidena le za judovsko skupnost, druge so bile izdane za nemško evangelistično krščansko cerkev augsburške izpovedi (1930), za srbsko pravoslavno cerkev (1931), za slovaško evangelistično krščansko cerkev augsburške izpovedi (1932), za reformirano krščansko cerkev (1933) in za islamsko versko skupnost (1936).¹⁰⁶

Pomenljiva je ugotovitev, da so praktično vsi ti akti nastali v dobi diktature kralja Aleksandra. Tako je med številčnejšimi priznanimi verami brez tozadevne ureditve ostala le rimskokatoliška cerkev, za katero je tudi kralj Aleksander sicer vložil veliko napora, a se je sprejem že podpisanega konkordata s Svetim sedežem na koncu izjalovil.

Po popisu prebivalstva leta 1921 je v novi državi bilo največ pripadnikov pravoslavne (5,529.261), nato rimskokatoliške (4,473.877), muslimanske (1,379.678) in evangeličanske veroizpovedi (216.769). Sledili so Judje (64.098), grkokatoliki (41.668) in drugi (17.351). Brez konfesije je bilo 2.024 ljudi.¹⁰⁷

105 Ratej, *Odenki politizacije Rimskokatoliške in Pravoslavne cerkve pri Slovenski ljudski stranki in Narodni Radikalni stranki med svetovnima vojnama*, str. 40.

106 Mithans, *Sklepanje jugoslovanskega konkordata in konkordatska kriza leta 1937*, str. 130.

107 Lukić, *Ministarstvo vera*, str. 45; *Nova doba*, 3. 2. 1930, št. 10, str. 3, Pregled Jugoslavije po banovinah.

Število vernikov v Kraljevini SHS po popisu 1921 po pokrajinah

Pokrajina	Prav.	Kat.	Grk.-kat.	Evang.	Muslim.	Izrael.	Drugo	Brez	Skupaj
Sev. Srbija	2.613.889	18.666	304	1.293	15.533	5.994	206	94	2.660.785
Juž. Srbija	746.471	17.704	701	1.297	752.571	5.737	112	8	1.524.601
Črna gora	160.551	8.507	22	42	22.856	17	3	12	192.010
Bosna in Hercegovina	827.051	437.778	9.353	6.421	583.233	12.101	507	99	1.876.543
Dalmacija	39.205	288.729	73	64	652	322	3	22	329.070
Hrvaška in Slavonija	658.800	1.846.505	16.498	46.083	2.439	19.426	1822	287	2.591.860
Medjimurje	1.127	94.507	27	427	56	736	18	/	96.945
Otok Krk	23	20.887	2	4	/	/	6	7	20.919
Slovenija	6.627	1.020.287	501	27.253	650	946	59	141	1.056.464
Banat	309.002	224.329	1772	33.701	732	4.664	7.521	831	582.552
Bačka	166.515	495.988	12.415	100.038	965	14.155	7.274	523	797.873
Skupaj	5.529.261	4.473.877	41.668	216.769	1.379.678	64.098	17.351	2.024	11.724.915

Leta 1926 je bilo največ pravoslavnih, kar 5.602.267 (46,6 %) z 2.563 duhovniki, katolikov je bilo 4.735.154 (39,4 %) s 3.248 duhovniki, muslimanov 1.337.687 (11,1 %) z okoli 1.100 duhovniki, protestantov 216.847 (1,88 %) s 135 duhovniki, Judov 64.159 (0,5 %) s 94 duhovniki in grkokatolikov 41.597 (0,4 %) s 34 duhovniki. Pripadnikov ostalih veroizpovedi je bilo 17.636 (0,2 %). Za starokatolike so zapisali, "da jih je malo in o njih še ni točnih podatkov", za okoli 2.000 oseb pa njihovega verskega prepričanja niso mogli ugotoviti.¹⁰⁸

Po popisu prebivalstva leta 1931 je bilo stanje vseh priznanih veroizpovedi in sekt v Jugoslaviji takšno: pravoslavni 6.785.501, rimokatoliki 5.217.847, grkokatoliki 44.608, starokatoliki 7.274, armenokatoliki 63, protestanti 231.169 (od tega evangeličani augsburške izpovedi / luterani nemške narodnosti 113.218; evangeličani augsburške izpovedi / luterani slovaške narodnosti 62.061; reformatorji helvetske izpovedi / kalvinci 55.890), razne protestantske sekte 10.197 (nazareni 6.990, adventisti 983, baptisti 1.231, metodisti 993), drugih krščanskih

¹⁰⁸ *Jutro*, 4. 3. 1926, št. 52, str. 1, Debata o verah in verski politiki.

veroizpovedi 6.011, Judov 68.405 (sefardskega obreda 26.168, eškenaškega obreda 39.010, ortodoksnih 3.227), muslimanov 1.561.116, drugih veroizpovedi (budisti idr.) 264, brez konfesije 1.107, nepoznane veroizpovedi 427.¹⁰⁹

Zanimiva je primerjava popisov prebivalstva po veroizpovedi leta 1921 in 1931.¹¹⁰

Razmerje veroizpovedi v Kraljevini Jugoslaviji med popisoma leta 1921 in 1931 v odstotkih

Veroizpoved	Pravoslavni	Rimokatoliki	Grkokatoliki	Evangeličani	Muslimani	Judje
1921	47,3	38,3	0,3	2,0	11,5	0,6
1931	48,7	37,45	0,32	1,77	11,2	0,49

Iz teh podatkov je razvidno, da je od leta 1921 do 1931 najbolj narastel odstotek prebivalcev pravoslavne vere. To se ujema z dejstvom, da je bil naravni prirastek krajev s pretežno pravoslavnim prebivalstvom veliko višji kot tisti s pretežno katoliškim. Pravoslavni so prevladovali v vzhodnem delu države oziroma banovinah, kjer je bila izrazito večja nerazvitost, kar je bil seveda poglobitni vzrok za višjo rodnost.

Leta 1940 je po uradnih podatkih v Jugoslaviji živel 15.174.000 ljudi, od teh je bilo 48,8 % pravoslavnih (7.281.201), 37,5% katolikov (5.595.363), muslimanov pa 11,2% (1.560.279).¹¹¹

109 *Crkva*, 1939, str. 107, Priznatih veroispovedi i sekta.

110 *Slovenec*, 29. 5. 1938, št. 122, str. 15, Statistika verstev v Jugoslaviji.

111 *Jutro*, 22. 7. 1940, št. 178a, str. 3, Prebivalstvo Jugoslavije.

MINISTRSTVO, PRISTOJNO ZA VERE

Ministrstvo ver je bilo ustanovljeno že 7. decembra 1918,¹¹² svojo organiziranost pa je dobilo z Uredbo o privremenom ustrojstvu Ministarstva vera 31. julija 1919.¹¹³ S tema odredbama je bilo ministrstvo organizirano kot organ centralne državne uprave, kot vrhovna nadzorna in upravna oblast v vseh versko-političnih zadevah, če so te spadale v področje dela državne oblasti. Vendar njegove pristojnosti niso bile po vsej državi enake. V Srbiji in Črni gori je izvajalo vso upravno oblast na najvišji inštanci. V predelih nekdanje avstrijske monarhije (Cislajtaniji) ter v Bosni in Hercegovini je opravljalo le tiste versko-politične posle, ki so pred zlomom monarhije spadali v področje dela c. kr. ministrstva za uk in bogočastje oziroma c. kr. skupnega ministrstva za finance. Na ozemlju ogrske polovice nekdanje monarhije (Hrvaške in Slavonije) je opravljalo le tiste versko-politične zadeve, ki so na temelju privilegijev spadale v področje dela bivšega ogrskega kralja ali so, po obstoječih predpisih, pripadale novemu vladarju kot vrhovnemu nosilcu izvršilne oblasti v državi. Ministrstvo je vodil minister ver, povezovalni in kontrolni organ, ki je jamčil za dosledno izvajanje

112 *Službene novine*, Ukaz o formiranju Vlade Kraljestva Srba, Hrvata i Slovenaca, št. 1, 12. 1. 1919.

113 *Službene novine*, Uredba o privremenom ustrojstvu Ministarstva vera, št. 86, 26. 8. 1919; HDA, AF 675, aš 784, 7/1920.

temeljnega načela enakopravnosti vseh z zakonom priznanih veroizpovedi. Vsebinsko je bilo ministrstvo razdeljeno v štiri oddelke: splošni, za vzhodno-pravoslavno, katoliško in muslimansko veroizpoved. Poleg teh so imeli še poseben računovodski oddelek. V področje dela splošnega oddelka je spadalo vse poslovanje ministra, ekonomija, registratura, arhiv in knjižnica ter vsi versko-politični posli za vse ostale veroizpovedi, ki niso imele posebnih oddelkov. Vsak oddelek je vodil načelnik.¹¹⁴

Leta 1921 je pravoslavni oddelek imel načelnika, dva inšpektorja, dva referenta, štiri sekretarje, štiri pisarje, tri daktilografe, sedem poduradnikov ter šest "sveštenočuvara" vojaških pokopališč: Krf, Solun, Pariz, Skader, Bukarešta za Romunijo in Bolgarijo ter Praga za Češkoslovaško, Nemčijo, Avstrijo in Madžarsko. Pravoslavni oddelek se je delil še na odseke: administrativno-kadrovski, imovinski, cerkveno-prosvetni, odsek za vojaška pokopališča in sodni odsek.¹¹⁵

Najpomembnejši in najvplivnejši minister ver v obdobju kraljevine dr. Vojislav Janjić je ob svojem nastopu izjavil, da si bo v prvi vrsti prizadeval za sprejem zakona o konkordatu, nato medverskega zakona, zakona o srbski pravoslavni cerkvi in zakona o spremembah zakona o duhovniškem in vdovskem skladu. Poudaril je, da si bo prizadeval za povišanje draginjskega dodatka za duhovnike in da bo poskrbel, da sv. arhierijski zbor sprejme sklep kongresa pravoslavnih cerkva v Carigradu o spremembi koledarja. Minister je tudi podprl možnost dopustitve druge poroke pravoslavnih duhovnikov. Ostro je obsodil dotedanji način izvrševanja agrarne reforme – po njegovem mnenju cerkvi ni imel nihče pravice odvzeti zemlje. Izjasnil se je tudi proti civilnemu sklepanju zakonskih zvez, predvsem pa poudarjal politiko konstruktivnega sodelovanja z Vatikanom.¹¹⁶ Dobro mnenje o njem je imel tudi škof Anton Bonaventura Jeglič. Oz-

114 AJ, AF 69, inventar, historiat ustvarjalca.

115 *Vesnik srpske crkve*, 1921, str. 128, Statistika, Verske zajednice u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca.

116 *Slovenec*, 12. 8. 1923, št. 181, str. 1, Program novega ministra ver; *Jutro*, 12. 8. 1923, št. 188, str. 1, Program novega ministra ver.

Dr. Vojislav Janjić, najpomembnejši minister ver v vladah Kraljevine SHS (*Ilustrirani Slovenec*, 3. 5. 1925, str. 1)

načil ga je za svobodomiselnega pravoslavnega duhovnika ter dodal: "Povedali smo mu svoje želje in našteli krivice. Obljubil je pomoč. Zdi se mi, da je resno mislil."¹¹⁷

V kar nekaj vladah ni bilo posebej imenovanega ministra ver, temveč je to funkcijo opravljal kateri od drugih ministrov, najpogosteje minister prosvete. Tako je bilo deloma v tem smislu pomembno področje ver gotovo zanemarjeno.¹¹⁸

Celoten proračun ministrstva ver je za leto 1926 znašal 141 milijonov dinarjev. Razdeljen je bil takole: za upravo ministrstva 15,160.000 din, za pravoslavno versko upravo 56,051.932 din, za srbsko pravoslavno semenišče 11,787.227 din, za rimskokatoliško versko upravo 33,569.276 din, za starokatoliško 249.000 din,

117 Jegličev dnevnik, str. 885.

118 *Vesnik srpske crkve*, 1927, str. 452–453, Nov ministar vera g. Dragomir Obradović.

za evangeličansko 804.000 din, za muslimansko 16,290.275 din, za šeriatsko šolo in muslimansko gimnazijo v Sarajevu 2,057.126 din, za visoko šolo muslimanskih igumanov »kralja Aleksandra« v Skopju 1,485.600 din, za judovsko versko upravo 1,078.560 dinarjev. Poleg tega so odredili še izredna izplačila v višini 858.000 din ter 500.000 din za gradnjo katoliškega semenišča v Splitu in muslimansko versko upravo v Splitu. V Slovencu so izračunali, da je po tem razrezu prišlo na vsakega katoliškega vernika 8 dinarjev, na vsakega pravoslavnega pa kar 14 dinarjev.¹¹⁹

Burne razprave so se vnele tudi pri sprejemanju proračuna ministrstva ver za leto 1928/29. Že tako ali tako je bil predlog zaradi slabe gospodarske situacije nekoliko nižji kot prejšnja leta, mnenja so se seveda kresala glede dodeljenih deležev posameznim veroizpovedim. Minister ver Dragomir Obradović je v parlamentu predstavil proračun in naredil primerjavo, iz katere je lepo razvidno, da so daleč največ sredstev na vernika iz proračuna prejeli Judje (17,64 din), za njimi niso kaj dosti zaostajali muslimani (14,25 din), sledili so starokatoliki (10,85) in pravoslavni (10,06), najmanj so prejeli evangeličani (5,25) in katoliki (7,25).¹²⁰

Po uvedbi šestojanuarske diktature leta 1929 je kralj ministrstvo ver ukinil. V prvi Živkovičevi vladi (6. januar 1929–30. september 1931) je sicer nekaj mesecev še obstajalo, dokončno pa je prenehalo delovati 31. marca 1929. Njegovi posli so prešli v sklop ministrstva pravde kot njegov V. (verski) oddelek, verske šole vseh veroizpovedi pa pod ministrstvo prosvete.¹²¹

Uredba o ureditvi pravosodnega ministrstva je izšla 22. maja 1929. Določila je delitev na sodno-upravni oddelek in kabinet ministra, pravni oddelek, oddelek za zakonodajo in izvajanje zakonov, oddelek za kazenske in podobne zavode skupaj z

119 *Slovenec*, 19. 1. 1926, št. 14, str. 2, Zapostavljanje katoliške cerkve; *Slovenec*, 24. 1. 1926, št. 19, str. 2, Tedenski pregled.

120 *Slovenec*, 30. 12. 1927, št. 294, str. 2, Proračun ministrstva za vere v odboru; *Domoljub*, 5. 1. 1928, št. 1, str. 2, Državni proračun v finančnem odboru.

121 *Službene novine*, Zakon o ureditvi Vrhovne državne uprave, št. 78-XXXII, 3. 4. 1929, str. 465; *Službene novine*, Uredba o podeli na oddeljenja Predsedništva Ministarskog saveta i ministarstava, št. 94 – XXXIX, 22. 4. 1929, str. 591.

gospodarskim finančnim oddelkom in oddelek za vere, ki je imel štiri odseke: za pravoslavno, rimskokatoliško, muslimansko in ostale veroizpovedi.¹²²

Zanimiv je bil tudi proračun ministrstva za leto 1933/34. Po ljudskem štetju 31. marca 1931 je bilo med 13,394.038 prebivalci kraljevine 5,217.847 katolikov in 6,758.501 pravoslavnih. Državna dotacija za ti dve veroizpovedi v državnem proračunu za leto 1933/34 je znašala 27,696.440 din za katolike in 38,326.630 din za pravoslavne.¹²³ Razmerje med dvema največjima cerkvama se je tako v primerjavi z nekaj leti prej precej spremenilo. Če izračunamo dotacijo države na posameznega vernika, je za pravoslavne znašala 5,67 din, za katolike pa 5,30 din na osebo.

122 *Slovenec*, 22. 5. 1929, št. 114, str. 2, Organizacija pravosodnega ministrstva.

123 *Jutro*, 13. 2. 1934, št. 35, str. 2, Položaj katoliške cerkve v Jugoslaviji.

ZAKON IN USTAVA O SRBSKI PRAVOSLAVNI CERKVI

Celotno obdobje, ko je srbsko cerkev vodil patriarh Dimitrije, so poskušali pripraviti in sprejeti zakon o srbski pravoslavni cerkvi. Z njim se je predvsem od jeseni 1925 do jeseni 1926 veliko ukvarjalo tudi pravoslavno duhovniško združenje.¹²⁴

Prvi predlog zakona o srbski pravoslavni cerkvi je leta 1925 v skupščino predložil takratni minister ver dr. Vojislav Janjić, drugega naslednje leto minister Miša Trifunović. Oba nista imela sreče. Resen predlog sta leta 1927 sporazumno pripravila sv. arhierjski zbor in vlada – 20. novembra 1928 ga je potrdil t. i. “komite ministrov”, sestavljen iz dveh episkopov in dveh ministrov. Ta tretji predlog je tako decembra 1928 v skupščinsko proceduro vložil minister Dragiša Cvetković.¹²⁵ Predlog, ki je bil zelo centralistično naravnani in je po mnenju nekaterih pomenil kar uničenje narodno-cerkvene avtonomije, je med drugim močno omejil tudi vpliv laičnega elementa pri upravljanju in odločanju. Močan odpor proti takšnemu konceptu se je pojavil predvsem na območju Bosne in Hercegovine in bivše karlovske mitropolije.¹²⁶ Spor so rešili v ministrstvu pravde, oddelku za vere, kjer so pripravili kompromisno rešitev, po kateri je bosan-

124 *Vesnik Srpske Crkve*, 1926, str. 672–673, VII Skupština i zadaci udruženja, september–oktober 1926.

125 *Vesnik Srpske Crkve*, 1928, str. 716, Zakon o Srpskoj Pravoslavnoj Crkvi.

126 *Jutro*, 16. 3. 1929, št. 64, str. 1; *Slovenec*, 22. 3. 1929, št. 68, str. 4, Dvoje stališč o upravi pravoslavne cerkve.

sko-hercegovaška cerkev le dosegla nekoliko več laičnega vpliva. Kazalo je, da pravih ovir za sprejem zakona ni več.¹²⁷

Tako spremenjen predlog, brez soglasja sv. arhierejskega zbora, je minister pravde dr. Milan Srskić maja 1929 predložil ministrskemu predsedniku, da ga izroči v obravnavo vrhovnemu zakonodajnemu svetu. S tem se je praktično resno začelo reševanje in urejanje odnosov med obstoječimi priznanimi cerkvami in državo. Hkrati je svoj zakonski predlog izdelal tudi sv. arhierejski zbor, prav tako so nekatere pravoslavne cerkvene občine nastopile še s svojimi posebnimi zahtevami. Sv. arhierejski zbor je nameč ostro nasprotoval predlaganemu omejevanju pravice pravoslavne cerkve pri upravljanju cerkvene imovine, ki naj bi jo po ministrovem predlogu upravljala v mejah zakona o glavni kontroli in državnega računovodstva ter pod nadzorstvom države. Druga bistvena razlika je bila glede šolstva. Po predlogu pravosodnega ministrstva so priznavali cerkvi vpliv na verski pouk samo glede vprašanja, ali pouk ustreza načelom pravoslavne cerkve. Vse drugo bi določila zakona o ljudskih in srednjih šolah. Pravoslavna cerkev je seveda zahtevala veliko več.¹²⁸ Sv. arhierejski sinod je zahteval tudi popolno avtonomijo pravoslavne cerkve, da se z zakonom sklenjene poroke po pravoslavnem obredu določijo za veljavne, da se v šoli zagotovi vpliv srbske pravoslavne cerkve pri vzgoji mladine in da so deležni vseh dodatnih pravic, ki bi jih dosegle druge cerkve po morebitnih zakonih.¹²⁹ Proti ministrovemu predlogu je sv. arhierejski sinod ostro protestiral tudi pri takratnem predsedniku vlade generalu Petru Živkoviću in minister Milan Srskić je bil svoj predlog pri-siljen umakniti.¹³⁰

Zakon, ki je bil nato sprejet 8. novembra 1929, je sicer v veliki meri upošteval pripombe sv. arhierejskega sinoda, ne pa

127 *Slovenec*, 9. 4. 1929, št. 80, str. 1, Zakon o pravoslavni cerkvi gotov.

128 Več: *Slovenec*, 24. 5. 1929, št. 116, str. 4, Zakonski načrt o pravoslavni cerkvi; *Jutro*, 24. 5. 1929, št. 119, str. 2, Načrt zakona o pravoslavni cerkvi.

129 *Slovenec*, 28. 5. 1929, št. 119, str. 4, Zahteve pravoslavne cerkve; *Domoljub*, 5. 6. 1929, št. 23, str. 281–282, Zahteve pravoslavne cerkve.

130 *Slovenec*, 6. 6. 1929, št. 126, str. 2, Vprašanje cerkvenih zakonov odloženo.

čisto vseh. Z zakonom o Srbski pravoslavni cerkvi je bila slednja ločena od države, pomenil pa je tudi temelj za pripravo in sprejetje ustave Srbske pravoslavne cerkve.¹³¹ Eden takrat vodilnih slovenskih pravnikov Rado Kušej je zakon označil za nekakšen konkordat države z vrhovnim cerkvenim vodstvom.¹³²

Nato se je začelo delo z ustavo Srbske pravoslavne cerkve. Predlog je pripravila komisija sv. arhierješkega sinoda, nato ga je obravnaval sv. arhierješki zbor.¹³³ Zadeve so potekale gladko, saj so veliko dela opravili že s sprejetjem zakona o srbski pravoslavni cerkvi.

Kralj Aleksander je tako lahko 16. novembra 1931 podpisal še zakon o ustavi Srbske pravoslavne cerkve. Ob tem se je patriarh Varnava zahvalil kraljevski vladi, da je z dobro voljo premagala vse težave, ki so se pojavljale ob tem dejanju. Po njegovem mnenju je Srbska pravoslavna cerkev dobila dve pomembni stvari: avtonomno osnovo za svoje delovanje ter enako organizacijo za vse vernike v združeni srbski cerkvi. Kot je karikiral: "Sedaj ne bo več bojazni, da bi v Beogradu veljal prvi, v Zemunu drugi in v Pančevu morda celo tretji cerkveni zakon." Seveda se je zavedal, da bo potrebno še veliko postoriti, da bo ustava tudi zaživela.¹³⁴

Leta 1939 je sv. arhierješki zbor na majskem zasedanju sklenil začeti postopke za spremembo ustave Srbske pravoslavne cerkve, to nalogo pa zaupal episkopoma Emilijanu Piperkoviću in Nektariju Krulju.¹³⁵

131 Slijepčević, *Istorija srpske pravoslavne crkve, druga knjiga*, str. 563–564.

132 Kušej, *Zakon o srbski pravoslavni cerkvi*, str. 2.

133 *Slovenec*, 18. 6. 1930, št. 138, str. 4, Belgrajske vesti.

134 *Slovenec*, 19. 11. 1931, št. 264, str. 3, Nova ustava srbske pravoslavne cerkve; *Jutro*, 18. 11. 1931, št. 267, str. 1, Ustava srbske pravoslavne cerkve; *Jutro*, 22. 11. 1931, št. 271, str. 2, Organizacija pravoslavne cerkve.

135 *Slovenec*, 1. 6. 1939, št. 123, str. 2, Sprememba ustave srbske pravoslavne cerkve.

VOJAŠKI DUHOVNICI V OBDOBJU KRALJEVINE

Po Začasnih pravilih službe v vojski iz leta 1919 so bili predpisi, ki so urejali versko-moralne zadeve, še obširnejši in natančnejši, kot je bilo to v nekdanji avstro-ogrski armadi.¹³⁶ Položaj duhovnikov v vojski in mornarici je bil urejen s sklepom o ureditvi položaja vojaških duhovnikov ministrskega sveta 2. februarja 1920.¹³⁷ Po tem sklepu je moral minister ver predlagati kandidate za vojaške duhovnike, vendar se jih je prijavilo premalo. Razlog je bil predvsem v izjemno nizkih nagradah, ki so bile dosti nižje kot za civilne duhovnike ter tudi nižje od ostalih državnih uslužbencev istega ranga.¹³⁸

Omenjeni sklep je doživel burno reakcijo tudi v drugih točkah. Nekateri so se spraševali, zakaj akt nima statusa uredbe. Spet drugi so kot nedopustno zavračali možnost honorarnih vojaških duhovnikov. Nekateri so se obregnili ob nizke plače. S sklepom je bilo predvideno, da je imel stalni vojaški duhovnik III. razreda 3.000 din plače, II. razreda 4.000 din in I. razreda 5.000 din. V času mobilizacije ali vojne jim je država morala zagotoviti tudi hrano in stanovanje – eden od kritikov je ob tem zapisal, da zagotovo pod šotorom. Za nekatere je bilo moteče, da vojaški duhovniki niso pridobili vojaških činov, in hkrati so

136 Hafner, *Verski moment v vojaški službi kraljevine SHS*, str. 347–354.

137 MORS, VA, P 17, kutija 157, fasc. 3/13.

138 AJ, AF 69, 158/243.

predlagali, da bi morali vojaški duhovniki dobiti tudi vojaško uniformo s križem, ne bi pa nosili sablje ali orožja. Bile so podane tudi zahteve, da bi morala imeti vsaka večja enota (polk ali divizija) svojega stalnega vojaškega duhovnika. Nekaterim ni bilo všeč, da je bil izbor vojaških duhovnikov prenesen na ministrstvo ver, ki je v postopku zahtevalo tudi mnenje pristojnega škofa in pristojne politične oblasti. Predlagali so, da bi razpise izvajalo vojaško ministrstvo.¹³⁹

Zakon o ustroju vojske in mornarice iz 9. avgusta 1923 je položaj vojaških duhovnikov nekoliko izboljšal. Ni več favoriziral sistema honorarnih vojaških duhovnikov, stalni vojaški duhovniki so bili preimenovani ter formalno izenačeni s častniki. Vendar jim je bilo napredovanje skorajda onemogočeno. Razdelili so jih v dve kategoriji in vsaka je imela tri razrede. Kategorija nižjih duhovnikov je imela čin poročnika, stotnika II. razreda in stotnika I. razreda, kategorija višjih duhovnikov pa majorja, podpolkovnika in polkovnika. Teh činov duhovniki niso mogli doseči kot častniki, ker je samo eden od vsake vere v celotni vojski lahko imel čin polkovnika – to so bili le referenti pri ministrstvu vojske in mornarice. Čin podpolkovnika je lahko pridobil samo eden katere koli vere – to so bili vojaški duhovniki pri armadah. Čin majorja tudi samo eden katere koli vere pri divizijah. Tako vojaški duhovnik v praksi ni mogel napredovati, dokler se katero od višjih mest ni izpraznilo. Plače in razne ugodnosti so vojaški duhovniki do sprejetja tega zakona imeli enake kot častniki istega čina, po njem pa so bili letno prikrajšani za 9.600 din – ostali so namreč brez dodatka na obleko. Poleg tega so bili pravoslavni vojaški duhovniki zaradi zahteve sv. arhierjskega sinoda, da morajo nositi predpisano obleko, ki je bila povrh še sorazmerno draga, prikrajšani tudi v primerjavi s katoliškimi ali muslimanskimi kolegi.¹⁴⁰

Vojaški duhovniki so imeli predpisan program, s katerimi vsebinami so morali seznaniti vojake na svojih verskih, moral-

139 *Vesnik*, št. 9/1920, str. 1–2, "Odluka" ministrarska o vojnom sveštenstvu.

140 MORS, VA, P 17, kutija 157, fasc. 3/13; HDA, AF 675, aš 987, ed 312/1925.

nih in nacionalnih predavanjih. Predavanja so morala biti enostavna, jasna in kratka, vedno obogatena z zanimivimi zgodbami iz Kristusovega življenja, zapovedmi in nauki ter primeri iz narodovega življenja ali življenja svetnikov ali narodnih junakov. Vedno so morali namreč misliti tudi na to, da je bila večina vojakov zelo preprostih ali celo nepismenih.¹⁴¹

Pravoslavni vojaški duhovniki so svoje naloge izvrševali v vojski in pri vojaških osebah v poveljstvih, vojaških šolah, zavodih, bolnišnicah, utrdbah ter ostalih vojaških ustanovah. Izven teh vojaških območij niso smeli izvajati nobenih uradnih verskih poslov, niti se mešati v pristojnosti krajevnih parohijskih duhovnikov brez njihove vednosti ali odobritve. Izjema so seveda bile garnizije, kjer ni bilo parohijskih duhovnikov in kjer so bili dolžni zagotoviti vsa potrebna verska opravila vojaškim osebam in njihovim družinam. V takšnih primerih so prejeli honorar, ki je bil predpisan za parohijske duhovnike.

Z zakonom o ustrojstvu vojske in mornarice 6. septembra 1929 so ponovno začeli favorizirati honorarne vojaške duhovnike, vsi dotedanji stalni (razen verskih referentov) so bili prevedeni v status državnih uradnikov. Napredovanje jim je bilo praktično onemogočeno. Čeprav so napredovali, so še vedno prejeli isto plačo, ki so jo imeli kot častniki. S preimenovanjem v uradnike državnega reda so tako postali degradirani.

Stalni vojaški duhovniki so še vedno hodili okrog brez uniforme, brez kakršnih koli označb, po katerih bi jih lahko prepoznali. Ko so postali državni uradniki, je njihov ugled v vojski še dodatno padel. Marsikdo je pripomnil, da so civili, kar je pomenilo, da imajo v vojski najnižji status. Zakon je tako vojaške duhovnike postavil v težko situacijo. Nekateri so vojsko zapustili in prešli na druga ministrstva, drugi so se na lastno pobudo upokojili, nekateri so celo dali odpoved.¹⁴²

Nekoliko se je položaj vojaških duhovnikov izboljšal z zakonom o uradnikih državnega reda in zakonom o ustrojstvu vojske,

141 SPC - COL, Arhiv SPCO, Program za predavanja v vojski.

142 MORS, VA, P 17, kutija 157, fasc. 3/13.

oba iz leta 1931. Z novo zakonodajo so zagotovili zaposlovanje praznih delovnih mest, ker so bile po novem ob sprejemu duhovnikov v vojsko predvidene tudi določene ugodnosti. Vojaški duhovniki so sicer še naprej ostali državni uradniki, razen referentov za veroizpovedi v vojnem ministrstvu, ki so bili obravnavani kot vojaški uradniki. Tretja vrsta vojaških duhovnikov so bili honorarni vojaški duhovniki, ki so poleg svoje cerkvene ali državne službe za honorar izvajali še duhovno službo v vojski. Vendar so verski referenti pri ministrstvu vojske in mornarice neprestano poudarjali, da je delo stalnih vojaških duhovnikov veliko bolj kvalitetno, cenjeno in zaželeno od honorarnih.¹⁴³

V spisku pri plači so bili vojaški duhovniki kot državni uradniki med mojstri in obrtniki. Pogosto se je dogajalo, da je vojaškega duhovnika ob vstopu v vojašnico straža ustavljala in šikanirala, zgodilo se je celo, da ga niso spustili mimo. Nekega vojaškega duhovnika je straža prisilila, da se je moral obrniti "na levo-krug", sestiti v blato in sneg ter tako sedeti in čakati na menjavo straže. Ko je vojaški duhovnik prišel v vojašnico, mu ni nihče izkazal spoštovanja. Vojaki pred njim niso vstajali v pozdrav, ravno nasprotno, nihče ga ni niti opazil, sploh vojaki in častniki nižjega ranga. Vojska je na njihov račun rada zbijala šale. Vojaški duhovniki niso nosili uniforme in so bili dobesedno videti kot črne ovce. Predpisana obleka vojaških duhovnikov je namreč morala biti v celoti iz črnega blaga.¹⁴⁴

Vsi pravoslavni duhovniki v Sloveniji, razen seveda upraviteljev parohije Marindol (in kasneje Bojanci) v Beli krajini, so do nastavitve ljubljanskega stalnega paroha Bogdana Matkovića leta 1938 bili vojaški duhovniki in so poleg tega kot upravitelji parohij oziroma začasni parohi skrbeli še za civilno prebivalstvo. Po nastavitvi stalnega ljubljanskega paroha je naloge klasičnega pravoslavnega vojaškega duhovnika kot edini v Sloveniji opravljal Dušan Nikolić.

143 Prav tam.

144 MORs, VA, P 17, kutija 157, fasc. 3/26, fasc 3/33, fasc. 4/9.

**EPARHIJSKA
OBLAST ZA
SLOVENIJO**

POD JURISDIKCIJO GORNJEKARLOVŠKE EPARHIJE

Položaj Srbske pravoslavne cerkve v Sloveniji je bil do pre-mestitve vojaškega duhovnika Dimitrija Jankovića iz Zagreba v Ljubljano 1. decembra 1920 dokaj nejasen. Njegov predhodnik jerej Stevan Obradović se zaradi osebnih razmer in bolezní ni veliko angažiral, tudi za kaznilniškega duhovnika Miloša Končarevića v Mariboru praktično ni vedel nihče. V tem času je na zdravljenje v Rogaško Slatino prihajal beograjski okrožni protojerej Nikola Trifunović, na katerega so se začeli obračati številni Slovenci, predvsem zaradi ločitev zakonskih zvez. Razvedelo se je namreč, da se to v Beogradu zelo hitro uredi.¹⁴⁵

Sv. arhierijski zbor je šele 17. marca 1921 cerkveno jurisdikcijo nad pravoslavnimi verniki v Sloveniji podelil gornjekarlovški eparhiji.¹⁴⁶ Toda protojerej Nikola Trifunović je predlagal podreditev območja Slovenije neposredno pod patriarha. Menil je, da bi se s tem pravoslavlje v Sloveniji širilo hitreje in bi se lahko kasneje ustanovila samostojna eparhija. Temu je seveda nasprotoval gornjekarlovški episkop Ilarion Zeremski ter pojmoval to vprašanje za rešeno.¹⁴⁷ Za okrožnega protoprezbiterja za Slovenijo je nato 13. avgusta 1924 postavil protojereja stav-

145 HDA, AF 675, aš 980, ed 64/1922.

146 HDA, AF 675, aš 811, ek 20/1931; aš 898, ao 38/1921; aš 979, ed 326/1921.

147 HDA, AF 675, aš 982, ed 164/1923.

roforja Dimitrija Jankovića.¹⁴⁸ Ta je mariborskega in celjskega začasnega paroha zaprosil, naj si razdelita svoja območja. Tako je oktobra 1926 na eparhijsko upravo romal predlog teritorialne razdelitve nad pravoslavni verniki v Sloveniji. Parohija v Ljubljani je obsegala ljubljansko oblast s kraji Ljubljana, Kranj, Jesenice, Bled, Rakek, Zidani Most in Brežice. Parohija v Celju je pokrivala celjsko vojaško okrožje s kraji Celje, Topolšica, Šoštanj, parohija v Mariboru pa mariborsko vojaško okrožje s kraji Maribor, Ptuj, Pragersko in Rogaška Slatina.

V eparhijski upravi so se načeloma s tem strinjali, na pritisk protojereja Nikole Trifunovića je ostal odprt še status Rogaške Slatine, kjer je bila v fazi ustanavljanja samostojna pravoslavna parohija.¹⁴⁹

Tako je ostalo vse do leta 1932, ko je bila ustanovljena zagrebška eparhija in ji je bila določena tudi pristojnost na območju Dravske banovine, ki so jo razdelili na tri parohije. Ljubljanska je obsegala sreze Radovljica, Kranj s Škofjo Loko, Kamnik, Litija, Logatec, Kočevje, Novo mesto, Ljubljana - okolica, mesto Ljubljana, Črnomelj in Metlika.¹⁵⁰ Parohija Celje je obsegala sreze Celje, Laško, Krško, Brežice, Konjice, Slovenj Gradec, Gornji Grad, Šmarje pri Jelšah (z Rogaško Slatino in Rogatcem) in Prevalje (dravograjski srez na desnem bregu Drave). Parohija Maribor pa je obsegala sreze Maribor levi breg, Maribor desni breg, Sveti Lenart in Ptuj (razen Ormoža). V dravograjskem srezu so k tej parohiji spadali kraji na levem bregu Drave z mestom Dravograd.

Vsi kraji in srezi v Dravski banovini vzhodno od črte, ki je potekala od Apač severozahodno od Gornje Radgone prek Cerkvjenjaka, Vitomarcev in Zavrča (tj. srez Ljutomer, Murska Sobota, Spodnja Lendava in mesto Ormož v ptujskem srezu) so spadali v srbsko pravoslavno parohijo v Varaždinu. K tej parohiji je spadal tudi srez Čakovec.¹⁵¹ Vzrok takšne razdelitve so bile

148 HDA, AF 675, aš 985, ed 287/1924.

149 HDA, AF 675, aš 572, del. št. 5187/1926.

150 SPC - COL, Arhiv SPCO, 163/1932.

151 ARS, SI AS 68, fasc. 29-1, 24950/1932; SPC - COL, Arhiv SPCO Ljubljana, 163/1932.

boljše komunikacije do Varaždina. Vendar je kljub temu varaždinska parohija imela samo 80 civilnih domov, 65 častniških, orožniških in drugih pa 150, torej skupaj le 295. A so jo, podobno kot celjsko, zaradi višjih interesov ohranili.¹⁵²

Do oblikovanja posebnega arhierejskega namestništva za Slovenijo, kot je predlagala Srbska pravoslavna cerkvena občina v Ljubljani, pa ni prišlo. Te parohije so namreč spadale pod zagrebško namestništvo.¹⁵³

Nekoliko se je zapletlo pri marindolski parohiji, ker so v Bojancih že nekaj časa zahtevali svojo parohijo. Zadeva se je rešila tako, da so Bojanci pripadali zagrebški eparhiji, preostanek marindolske parohije je ostal pod gornjekarlovško. Uradno je bila parohija v Bojancih sicer ustanovljena šele 1. junija 1934, obsegala je sreza Črnomelj in Metlika.¹⁵⁴

V 16. stoletju so pravoslavni verniki na ozemlju Hrvaške spadali pod jurisdikcijo dabrobosanskega episkopa, v začetku 17. stoletja pa so ustanovili marčansko vladičanstvo. Vladike, ki so jih sicer v začetku posvečevali srbski patriarhi v Peći, so se kmalu znašli v sklopu katoliške cerkve in zagrebške škofije, kasneje pa v okviru grko-katoliške (unijatske) cerkve. Zaradi tega so bili v stalnem sporu s pravoslavno duhovščino in verniki na terenu. Po priselitvi večjega števila srbskega pravoslavnega prebivalstva pod patriarhom Arsenijem III. Crnojevičem so v Sremskih Karlovcih leta 1695 ustanovili karlovško mitropolijo, vrhovno cerkveno oblast za vse pravoslavne na Hrvaškem in Ogrskem. V njenem sklopu je bila tudi karlovško-zrinjska eparhija, ki se je že leta 1713 razdelila na karlovško-senjsko-primorsko (zahodno) in karlovško-zrinopoljsko (vzhodno) eparhijo. Slednja je imela najprej sedež v Liki, v Medaku, nato v Baniji, v samostanu Komogovina, karlovško-senjsko-primorska pa do leta 1721 v samostanu Gomirje, nato v Plaškem. Leta 1771 sta se združili v gornjekarlovško eparhijo, eparhijski dvorec in po-

152 SPC - COL, Arhiv SPCO Ljubljana, 163, 373/1932.

153 SPC - COL, Arhiv SPCO Ljubljana, 106, 120/1932.

154 ARS, SI AS 68, fasc. 29-2, 149992/1932; SPC - COL, Arhiv SPCO, 418/1934.

sestvo v Medaku sta prešla pod vojaško oblast, gornjekarlovški episkopi so, z izjemo Lukijana Mušickega in Evgenija Jovanovića, ki sta se naselila v Karlovcu, vse do leta 1941 prebivali v Plaškem.¹⁵⁵

Prvi upravitelj gornjekarlovške eparhije v novi državi je bil predstojnik samostana Krušedol, Anatolij Janković. Vendar ga je prestolonaslednik Aleksander I. na predlog ministra ver že aprila 1919 razrešil dolžnosti ter na njegovo mesto postavil protoprezbiterja Nikolo Ercegovca, paroha v Glini.¹⁵⁶

Gornjekarlovška dieceza je bila takrat razdeljena v osem protoprezbiteriatov s 147 parohijskimi in 46 podružničnimi cerkvami, 135 duhovniki in 147 cerkvenimi občinami. V diecezi je deloval tudi samostan, ki so mu življenje vdihovali iguman s še petimi hieromenihi.¹⁵⁷

Eparhijski dvorec je kazal zelo klavrno podobo: "To je zgrada, zidana bez ikakova plana još u 18. vijeku, po prilici stara 170 godina. Dolje su prostorije, zidane za ostave, prozori sa debelim željeznim rešetkama a iza tih rešetaka rade eparhijski činovnici. Ne daj Bože vatre u prizemlju, živa duša ne može uteći napolje. Te su prostorije skroz nepodesne, nezdrave i premalene za kancelarije i po zdravlje ubitačne. Gore je u kutu stan za Episkopa, nezgodan, uvijek hladan, tijesan, bez komforta i bez rasporeda."¹⁵⁸

Za gornjekarlovškoga episkopa je bil 5. marca 1921 imenovan Ilarion Zeremski, dotedanji vikarni episkop arhidieceze sremskokarlovške in redni profesor na teološki fakulteti v Beogradu. Sicer jo je kot upravitelj vodil že v štirih vojnih letih.¹⁵⁹

Na čelu eparhije je tako bil diecezijan, episkop gornjekarlovški, ki je predsedoval eparhijski skupščini. Njeni člani so bili iz duhovniških (protoprezbiterji, protojereji, jereji, eparhijski šolski referenti idr.) in posvetnih vrst.

155 HDA, Promemorija o fondu "Gornjo-karlovačka eparhija u Plaškom", str. 3–4; HAD, AF 675, aš 998, ed 250/1931; *Vesnik*, 1925, št. 35, str. 2, Da li Karlovac ili Plaški?

156 HDA, AF 675, aš 783, 1/1919; aš 895, ao 1/1919.

157 HDA, AF 675, aš 501, del. št. 422.

158 *Vesnik*, 1925, št. 35, str. 3, Da li Karlovac ili Plaški?

159 HDA, AF 675, aš 178, ek 1/1921, Zapisniki sej eparhijskega konzistorija, Seja 29. 4. 1921.

Glavni organi eparhijske uprave so bili: eparhijski konzistorij kot duhovno upravni in cerkveno-sodni organ, ki so ga sestavljali duhovniki in laiki v razmerju dva proti ena; administrativni odbor kot cerkveno-upravni organ, ki je upravljal z eparhijsko imovino, nadzoroval ravnanje s cerkveno-občinsko in samostansko imovino ter sodil v različnih cerkvenih sporih; sestavljali so ga duhovniki in laiki v razmerju ena proti dva, predsedoval mu je episkop; šolski odbor je bil sestavljen iz 15 članov (dva učitelja, dva duhovnika, eparhijski referent in deset drugih članov); razne komisije.¹⁶⁰

Gornjekarlovška eparhija je leta 1922 obsegala 16.077 km²: celotno liško-krbavsko in modruško-reško županijo, deloma pa zagrebško in požeško županijo.

Glede na to, da je šlo za veliko eparhijo, so kmalu nastale težnje po njeni delitvi oziroma ustanovitvi nove eparhije. Episkop Ilarion Zeremski ni podpiral ustanovitve nove zagrebške eparhije, temveč je bil bolj naklonjen vzpostavitvi stare kostajniške eparhije.¹⁶¹

Vendar je sv. arhierejski zbor kljub njegovemu nasprotovanju jeseni 1930 prižgal zeleno luč za ustanovitev zagrebške eparhije. Zaradi bolezni se episkop Zeremski zasedanja ni mogel udeležiti, zmožni je še toliko moči, da je s svojim nasprotovanjem takšni odločitvi pisno seznanil takratnega predsednika jugoslovanske vlade generala Petra Živkovića. Opozoril je, da se pri arondaciji parohij upošteva mnenje prizadetih vernikov in duhovnikov, da mu je bila eparhija ob dodelitvi dodeljena dosmrtno, da je po pravoslavnem pravu to njegova pridobljena pravica ter da takšna zveza z njegovo eparhijo lahko preneha le z njegovo smrtjo.¹⁶² No, kmalu zatem, že 1. januarja 1931, je episkop Ilarion za vedno zatisnil oči.¹⁶³

Z neprijetno zadevo se je nato ukvarjal njegov naslednik, tedanji dalmatinsko-istrski episkop Maksimilijan. Sv. arhierejski

160 HDA, Promemorija o fondu "Gornjo-karlovačka eparhija u Plaškom", str. 3–4.

161 Prav tam.

162 HDA, AF 675, aš 997, ed 792/1930.

163 *Slovenec*, 3. 1. 1931, št. 2, str. 1, Pravoslavni škof Hilarij; *Domoljub*, 8. 1. 1931, št. 1, str. 7, V Plaškem je umrl.

sinod ga je najprej imenoval za upravitelja gornjekarlovške eparhije, 2. oktobra 1931 pa za njenega episkopa. Njegovo izvolitev je 1. januarja 1932 potrdil še kralj.

Izvedbeni akt za ustavo Srbske pravoslavne cerkve je predvideval dodelitev celotne Like in Krbave (okraji Gračac, Lapac, Udubina in Gospić) dalmatinsko-istrski, pakraški in zagrebški eparhiji. Predstavniki gornjekarlovške eparhije so sv. arhierejskemu zboru poslali protestno pismo, patriarha Varnavo so obiskovale delegacije cerkvenih občin. Kot razloge so navajali zgodovinsko tradicijo, povezanost glede na geografske, klimatske, cerkvene in politične razmere, naravne meje z dalmatinsko-istrsko eparhijo ... Protestno pismo so podpisali tudi v parohiji Marindol.¹⁶⁴ Medtem pa ga odbor pravoslavne cerkvene občine v Ljubljani ni podprl; skupaj s celjsko in mariborsko pravoslavno cerkveno občino so se zavzeli, da najvišje cerkvene oblasti pravoslavne vernike v Dravski banovini podredijo novoustanovljeni zagrebški mitropoliji, kar so utemeljevali z geografsko-prometnimi, kulturno-verskimi in cerkveno-administrativnimi razlogi.¹⁶⁵

Sv. arhierejski zbor je nato dodelil gornjekarlovški eparhiji parohije v bihaškem, cazinskem in bosansko-krupskem srezu, kar je bilo izvedeno 16. februarja 1932. Hkrati so bile iz gornjekarlovške eparhije izvzete parohije v srezu Novska, ki so prešle pod pakraško eparhijo. Vse parohije v Dravski banovini, parohija Sisak, pravoslavni verniki v srezu Črnomelj (vas Bojanci, sestavni del parohije Marindol), Pisarovina, Samobor, Velika Gorica, Jastrebarsko ter v občini Draganić so bili dodeljeni novoustanovljeni zagrebški eparhiji. Tako oblikovano gornjekarlovško eparhijo je episkop Maksimilijan v sporazumu z eparhijskim cerkvenim sodiščem razdelil na 11 arhierejskih namestništev in imenoval tudi arhierejske namestnike. Gornjekarlovški episkop Maksimilijan je bil do imenovanja zagrebškega mitropolita hkrati tudi upravitelj zagrebške eparhije.¹⁶⁶

164 HDA, AF 675, aš 643, del. št. 1636/1932.

165 SPC - COL, Arhiv SPCO, 38/1932.

166 ARS, SI AS 68, fasc. 29-2, 6187/1932.

Z ustavo Srbske pravoslavne cerkve se je uveljavila tudi nova upravna organizacija eparhije. Funkcijo dotedanjega konzistorija ter do ustanovitve eparhijskega upravnega odbora tudi posle administrativnega odbora je prevzelo eparhijsko cerkveno sodišče.

Eparhijski arhierej je bil najvišji organ v eparhiji, v sodelovanju z duhovništvom in verniki je vodil celotno versko in cerkveno življenje. Izvolil ga je sv. arhierejski zbor, potrdil pa kralj. Podrejeni so mu bili vsi cerkveni uradi in organi v eparhiji.

Eparhijsko cerkveno sodišče je bilo organ eparhijskega arhiereja za cerkveno sodstvo in upravljanje notranjih zadev. Sestavljali so ga: predsednik (eparhijski arhierej), dva člana in tajnik ter potrebno število pisarjev in poduradnikov. Člane in tajnike je izmed duhovnikov volil sv. arhierejski sinod na predlog eparhijskega arhiereja, morali so imeti končano višjo bogoslovno šolo, po možnosti pravne študije ter najmanj deset (tajniki pet) let delovnih izkušenj v cerkveno-sodni ali cerkveno-upravni službi. Vlogo tožilca je opravljal duhovnik, ki je moral izpolnjevati iste pogoje kot člani cerkvenega sodišča. Sodišče je pravno veljavne odločbe izrekalo z večino glasov. Če se arhierej z odločbo cerkvenega sodišča ni strinjal, jo je lahko sodišču vrnil v ponovno obravnavo. Glede opravljanja notranjih zadev eparhije je sodišče delovalo po navodilih eparhijskega arhiereja.

Eparhijski svet je bil predstavniški organ v zadevah eparhijske samouprave. Člani eparhijskega sveta so bili: eparhijski arhierej ali njegov namestnik in člani eparhijskega cerkvenega sodišča. Sv. arhierejski sinod je na predlog eparhijskega arhiereja v svet imenoval še polovico arhierejskih namestnikov, med njimi duhovnika ter po enega stalnega paroha iz namestništva, ki niso bili zastopani z namestnikom. Patriarhijski upravni odbor je prav tako na predlog eparhijskega arhiereja imenoval iz vsakega namestništva po dva člana cerkveno-občinskega sveta iz vrst posvetnih oseb. Predsednik eparhijskega sveta je bil eparhijski arhierej ali njegov namestnik. Mandat članov je trajal šest let. Svet je skliceval eparhijski arhierej najmanj enkrat letno. Za

veljavno odločanje je moralo biti prisotnih več kot polovica članov. Odločali so z navadno večino.

Eparhijski upravni odbor je bil izvršilna (upravna in nadzorna) oblast v zadevah zunanje cerkvene uprave in izvršilni organ eparhijskega sveta. Sestavljali so ga: eparhijski arhierej ali namestnik, menih, arhierejski namestnik, dva paroha in šest posvetnih oseb. Vsi so imeli ravno toliko namestnikov. Redne člane in namestnike je določil eparhijski svet za dobo šestih let. Predsednik eparhijskega upravnega odbora je bil eparhijski arhierej ali njegov namestnik. Eparhijski arhierej je redne seje skliceval vsake pol leta, izredne pa na pobudo predsednika ali če je to pisno zahtevala najmanj polovica članov. Za veljavno sklepanje je morala biti prisotna vsaj polovica članov.

Arhierejski namestnik je lahko bil duhovnik, ki je redno zaključil višjo ali srednjo bogoslovno šolo, se izkazal z vestnim izvrševanjem parohijske ali kakšne druge službe ter imel najmanj 10 let delovnih izkušenj v parohijski duhovniški službi (če je imel višjo izobrazbo, je zadostovalo pet let). Imenoval in razreševal ga je eparhijski arhierej.¹⁶⁷

Sicer je bilo religiozno-moralno stanje v eparhiji leta 1934 po mnenju njenega arhiereja zadovoljivo, verniki so obiskovali bogoslužja ter redno opravljali spovedi in prejemale obhajilo. Cerkve so bile še posebej polne v času velikonočnega posta. Za obiskovanje bolnikov na smrtni postelji, ki so se pred smrtjo želeli spovedati, je vsaka cerkev v eparhiji premogla "za to naročito nabavljenu kutijico u obliku male crkvice, u kojoj se nalazi putir, žlica, mali odjeljak za sv. pričesće i posudica za vino". Vsako nedeljo in praznik od Jurjevega do Mitrovega dne so duhovniki opravljali katehizacijo izvenšolskih otrok v starosti med 7. in 15. letom. Šolski otroci so se spovedali in prejeli obhajilo ob postu trikrat na leto. Na hramovih slavah so liturgijo izvajati najmanj trije duhovniki – eden od njih je imel priložnostno pridigo, ki jo je moral poslati v pregled cerkvenemu sodišču. Vsak duhovnik,

167 *Službeni list Kraljevske banske uprave Dravske banovine*, Ljubljana, 20. 1. 1931, III, 5. kos, str. 130–136.

ki še ni imel deset let duhovniškega staža, je moral enkrat na leto cerkvenemu sodišču v pregled poslati najmanj šest svojih pridig. Vsi verniki eparhije so slavili svojo krstno slavo (god). Običaji so se od kraja do kraja nekoliko razlikovali, vsi so, v hramu ali doma, posvetili krstno "koljivo". Vse pokojnike je do groba pospremil duhovnik, primeri, da bi kdo bil pokopan brez duhovnika, so bili izjemno redki – v tem primeru je duhovnik tudi disciplinsko odgovarjal. Velik problem je predstavljalo kronično pomanjkanje usposobljenih cerkvenih pevcev. Verniki so zelo resno jemali post, najbolj štiridesetnevni in najmanj post sv. Petra in Pavla. Post so jemali tako resno, da je v nekaterih predelih bilo pregrešno, če je kdo v času velikonočnega posta kadil. V eparhiji je bil običaj, da so revnim ljudem, ki niso imeli orodja za oranje zemlje, sovaščani spomladi zorali njivo brezplačno, največkrat so to počeli na veliki četrtek. Na veliki petek se ni smelo nič delati, celo ognja v hiši niso zakurili. Kljub temu da je bilo v nasprotju s cerkvenimi pravili, v vsej eparhiji zvonovi niso zvonili od liturgije na veliki četrtek do velike noči. Verniki so ob velikonočnih praznikih v cerkev prihajali praznično oblečeni, ženske obvezno v črnini, na veliki petek so na večerno bogoslužje v cerkev prinašali majhne otroke. Od vseh praznikov se je najbolj svečano praznovala velika noč – v večini krajev so tega dne celo živini odstranili zvonce. Na veliko noč je bilo strogo prepovedano pranje perila. Eden največjih praznikov je bil tudi Vidov dan. Ker so bili ljudje prepričani, da se je kosovska bitka dogajala na torek, je bil to zanje nesrečen dan. V vseh parohijah so potekale tudi procesije: na bogojavljenje s posvetitvijo vode, na sv. Savo po šolah s posvetitvijo vode ter procesija med veliko nočjo in Spasovim dnem, s katero so krenili na njive. Duhovniki so bili dolžni vse hiše in stanovanja posvetiti z bogojavljenko vodo. V nekaterih delih eparhije so posvetili vodo tudi nekaj dni pred sv. Nikolajem ali tudi na jurjevo. Poleg Kristusovih in Marijinih praznikov so verniki najbolj častili naslednje svetnike: sv. očeta Nikolaja, sv. velikomučenca Georgija, sv. velikomučenca Dimitrija in sabor arhistratiga Mihaila ter sv. Jovana. Te svet-

nike so največkrat jemali tudi za svojo krstno slavo. Pred poroko sta se mladoporočenca morala spovedati in prejeti sveto obhajilo. Nezvestoba v zakonski zvezi je bila redkejši pojav, veliko je bilo izvenzakonskih zvez in nezakonskih otrok. Zato je morala vsaka parohijska uprava voditi vpisnik konkubinatov; te je morala prijaviti državnim oblastem in cerkvenemu sodišču. Poročni obred je bil v tej eparhiji brezplačen, medtem ko so morali v drugih eparhijah plačevati tudi zelo visoke vsote. Ob porokah se je razširila obveznost nevestine dote. Kot minimalna zahteva se je uveljavil znesek 5.000 din ali oral zemlje, ponekod še šivalni stroj in 5 dukatov v zlatu. Tudi veseljačenje ob porokah je običajno trajalo dolgo; za to so velikokrat porabili veliko več denarja, kot je dopuščalo imovinsko stanje sodelujočih.

Pastirsko delo v eparhiji je bilo živahno in obsežno. Duhovnik je na vernike še vedno imel zelo velik vpliv. Duhovniki so izražali željo po uvedbi stalnih mesečnih plač v gotovini namesto plačevanja posameznih obredov, ki je dejansko oviralo njihovo delo in zniževalo njihov ugled. Kanonske vizitacije po parohijah so arhierjski namestniki izvrševali redno. Eparhijski upravni odbor je izdal poseben pravilnik, s katerim je bil predpisan postopek za popravilo in novogradnje cerkva, parohijskih domov in cerkveno-občinskih zgradb. Redni letni proračuni cerkvenih občin so se skorajda brez izjeme zaključevali s primanjkljajem, ki se je nato pokrival s pobiranjem dodatnih dajatev prek razpisa upravnih oblasti. Pri verouku je bilo opazno slabo sodelovanje z državnimi oblastmi, predvsem glede nastavljanja njegovih učiteljev na šolah. Največkrat so dobili odgovor, da za kaj takega ni proračunskih sredstev. Ponavadi je učitelj verouka pokrival več šol, ki so bile med sabo zelo oddaljene. Prestopov v pravoslavno vero je bilo več kot izstopov. Kot najpogostejše vzroke prestopa v pravoslavje so navajali poroko ter politične razmere. V celotni eparhiji je še vedno bil samo en samostan, Gomirje, z dvanajstimi menihi. Sicer so bili menihi v glavnem mlajše osebe, ki so končale meniško šolo v Rakovici pri Beogradu. Izrazili so željo po obnovitvi nekdanjega samostana Komogovina, in sicer za

ženske. Od 160 parohijskih in 45 podružničnih cerkva so le štiri premogle lastne vire vzdrževanja, vse ostale so padle na cerkvene občine. Tudi samostan Gomirje je imel nekaj plodne zemlje, večinoma gozdove, iz katerih se je nekako vzdrževal. Sicer je v gornjekarlovški eparhiji tedaj živelo 408.000 pravoslavnih vernikov, za njihove verske potrebe pa je skrbelo 182 duhovnikov in 12 menihov.¹⁶⁸

Še istega dne, 25. februarja 1936, ko je umrl episkop Maksimilijan, je sv. arhierjski sinod za upravitelja eparhije imenoval zagrebškega mitropolita Dositeja. Šele 22. junija 1938 je bil za gornjekarlovškega episkopa imenovan Sava Trlajić. Ustoličen je bil 4. septembra 1939.

Eparhija je bila razdeljena na 14 arhierjskih namestništev, premogla je tudi samostan Gomirje, katerega predstojnik je bil iguman Teofan Kosanović. V eparhiji je bilo leta 1938 431.475 pravoslavnih duš, dve leti kasneje 434.581. Duhovnikov (skupaj z menihi in upokojenimi duhovniki) je bilo leta 1938 le 151, leta 1940 pa že 187 – od tega dva igumana, 33 protojerejev, 124 jerejev, 8 hieromenihov, diakon, 149 parohijskih duhovnikov in 27 brez parohije, vojaški duhovnik, 11 učiteljev verouka v duhovniškem rangu ter 10 upokojenih duhovnikov.¹⁶⁹

168 HDA, AF 675, aš 1016, del. št. 253/1934.

169 *Crkva*, 1940, str. 49–50; 1941, str. 53–54.

USTANOVITEV ZAGREBSKE EPARHIJE

Za upravitelja novoustanovljene zagrebške eparhije je bil s sklepom sv. arhierijskega sinoda 18. februarja 1932 imenovan gornjekarlovški episkop Maksimilijan.¹⁷⁰ Do ustanovitve upravnih organov sta vse posle za zagrebško eparhijo opravljala cerkveno sodišče in upravni odbor v Plaškem.¹⁷¹ Sicer še ni bilo določeno in zagotovljeno niti financiranje nove eparhije niti ni bilo na voljo stanovanja za episkopa.¹⁷²

Nova eparhija je tako imela jurisdikcijo nad pravoslavni verniki na območju, ki je prej pripadalo gornjekarlovški eparhiji – v celotni Dravski banovini, v srezih Sisak, Pisarovina, Samobor, Velika Gorica, Jastrebarsko, Črnomelj (vas Bojanci, ki je bila sestavni del parohije Marindol), v upravni občini Draganić in mestu Sisak. Iz pakraške eparhije so zagrebški priključili pravoslavne vernike v srezih: Bjelovar, Čakovec, Čazma, Dugo selo, Garešnica, Đurđevac, Grubišno polje, Ivanec, Klanjec, Koprivnica, Krapina, Križevci, Kutina, Ludbreg, Novi Marof, Pregrada, Prelog, Sv. Ivan Zelina, Stubica, Varaždin, Zagreb in Zlatar ter mestih Bjelovar, Zagreb, Koprivnica, Križevci in Varaždin.¹⁷³

170 HDA, AF 675, aš 1000, ed 377/1932.

171 ARS, SI AS 68, fasc. 29–2, 10191/1932.

172 HDA, AF 675, aš 1000, ed službeno 1932.

173 SPC - COL, Arhiv SPCO, 157/1932; ARS, SI AS 68, fasc. 29-2, 6187/1932.

Episkop Maksimilijan je eparhijo takoj razdelil na tri arhierejska namestništva s sedeži v Bjelovarju, Grubišnem polju in Zagrebu ter imenoval arhierejske namestnike.¹⁷⁴

Kmalu je nova eparhija dobila še svojega poglavarja. Sv. arhierejski sinod je 8. oktobra 1932 za zagrebškega mitropolita imenoval dotedanjega niškega episkopa, energičnega Dositeja Vasića.¹⁷⁵ To je z ukazom 2. novembra 1932 potrdil tudi kralj,¹⁷⁶ eparhijo je novi mitropolit v upravo prevzel 29. decembra 1932.¹⁷⁷

Ustoličenje prvega mitrolita zagrebške eparhije Dositeja se je zgodilo na cvetno nedeljo, 9. aprila 1933.¹⁷⁸ Dan prej ga je na železniški postaji sprejela častna vojaška četa z godbo. Ob izstopu iz vagona so ga otroci posuli s cvetjem. Prvi ga je pozdravil predsednik srbske pravoslavne cerkvene občine v Zagrebu, nato župan dr. Ivo Krbek. Mitropolit se je zahvalil za dobrodošlico ter povedal: "Prihajam zato, da širim ljubezen in slogo med brati ter da delam za edinstvo in blagor naroda." Kot je bilo dogovorjeno, sta mitropolita Dositeja spremljala skopski mitropolit Josif in gornjekarlovški episkop Maksimilijan. Takoj so z avtomobili krenili proti pravoslavni cerkvi, kjer so jih pričakali številni duhovniki. V njihovem imenu je mitropolita pozdravil Radivoje Kokić. V cerkvi so opravili krajšo molitev, nakar so novega mitropolita pospremili v njegov dvorec v Deželičevi ulici. Nato se je mitropolit še enkrat vrnil v cerkev na "bdenije".¹⁷⁹ V nedeljo so po arhierejski liturgiji opravili še svečano ustoličenje. Slavnosti v pravoslavni cerkvi so se udeležili visoki predstavniki državnih, vojaških in mestnih oblasti ter raznih kulturnih in nacionalnih društev. Kralja je zastopal poveljnik armade general Ljubomir Marić. Navzoč je bil tudi evangeličanski škof dr. Filip

174 ZAC, SI_ZAC/24, aš 23, 1700/1932.

175 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 66.

176 ZAC, SI_ZAC/24, aš 23, 1700/1932; ARS, SI AS 68, fasc. 29-1, 26558/1932.

177 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 66.

178 *Jutro*, 5. 4. 1933, št. 80, str. 4, Ustoličenje mitropolita Dositeja; Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 66.

179 *Jutro*, 9. 4. 1933, št. 84, str. 2, Prihod pravoslavnega škofa v Zagreb.

Popp, medtem ko se predstavniki rimskokatoliške cerkve povabili niso odzvali.¹⁸⁰

Ob peti obletnici ustoličenja so v Pravoslavnem braniku zapisali, da je, čeprav v kratkem času, v teh "prečanskih" krajih mitropolit Dositej storil ogromno za pravoslavno cerkev ter za povezanost in harmonijo tako v nacionalnem kot cerkvenem življenju in delu med pravoslavni verniki. Prav tako se je veliko trudil za bratsko spoštljivost med pravoslavni verniki in katoliškimi brati Hrvati. Istega leta je praznoval 25 let arhierijske službe ter 40. obletnico posvetitve in duhovniške službe.¹⁸¹ S sklepom sv. arhierijskega sinoda je bil 16. novembra 1938 imenovan še za upravitelja banjaluške eparhije.¹⁸²

Versko-moralno stanje v zagrebški eparhiji leta 1938 je bilo dobro. Ljudstvo se je udeleževalo bogoslužij in prejelo svete skrivnosti spovedi in obhajila. Družinsko življenje vernikov je bilo urejeno, duhovniki so redno obiskovali vernike in tako ohranjali pristen stik. Duhovništvo je po obnašanju in delu bilo na dostojni ravni, mitropolit je številne duhovnike odlikoval z rdečim pasom, nekatere tudi z nazivom protojereja. Duhovniki so priredili letno skupščino svojega združenja, po arhierijskih namestništvih so imeli sestanke svojih bratstev, se spovedovali in prejeli sv. obhajilo. Svoje kanonske obiske je mitropolit opravil v Veliki Mučni in Koprivnici, kjer je posvetil obnovljeno parohijsko cerkev, v Zagrebu je posvetil obnovljeno vojaško kapelo. Verouk in misijoni so potekali redno in predano. V eparhiji sta tudi bila dva samostana, moški v Lepavini s predstojnikom in šestimi hieromenihi ter ženski v Zagrebu s predstojnico nuno in štirimi strežnicami.¹⁸³

Avgusta 1937 se je v duhu peripetij okoli sprejemanja konkordata pričela odvijati neprijetna časopisna polemika glede osebnosti in izvora zagrebškega mitropolita Dositeja. V

180 *Jutro*, 10. 4. 1933, št. 83a, str. 1, Ustoličenje pravoslavnega škofa v Zagrebu.

181 *Pravoslavni branik*, št. 5/1938, str. 21, Eparhija zagrebačka.

182 *Pravoslavni branik*, št. 12/1938, str. 12.

183 *Pravoslavni branik*, št. 7–8/1939, str. 20–21, Eparhija zagrebačka.

Slovincu so namreč zapisali, da je po rodu Slovak in katolik, da se je prej pisal Karel Pišta in da je odpadnik od katoliške vere.¹⁸⁴ V nadaljnjih napadih nanj je Slovenec vztrajno navajal, da ni srbske krvi in da je bil zaradi zaslug pri širitvi pravoslavja na Češkoslovaškem poklican v Jugoslavijo ter tod postavljen za episkopa. V liberalnem Jutru so mu stopili v bran, a kot so navedli, ne zaradi njegove osebnosti kot take, ampak zaradi čisto navadne dostojnosti, in nadaljevali s primerjavo: "Naj bi se drznil kak beograjski režimski ali nerezimski dnevnik ozmerjati kakšnega katoliškega škofa kot privandranca Karla Pišto, to bi bil ogenj v strehi."¹⁸⁵

V zagrebškem arhierjejskem namestništvu s sedežem v Zagrebu, ki ga je vodil protojerej Radivoje Kokić, je v letih 1939/40 stalo 14 parohijskih cerkva, 7 podružničnih in 12 (leta 1940 le še 8) kapel, delovalo je 16 cerkvenih občin in 17 parohij. Leta 1940 je na območju tega namestništva živelo 23.926 pravoslavnih duš. V celotni eparhiji sta bila dva samostana, moški v Lepavini in ženski v Zagrebu. Skupno število vseh pravoslavnih duš je bilo 58.908, duhovnikov leta 1939 samo 66, leta 1940 pa 120.¹⁸⁶

Številni pravoslavni Slovenci so bili med drugo svetovno vojno izseljeni v Srbijo. V Beogradu so pod vodstvom prvega slovenskega pravoslavnega duhovnika hieromeniha Gorazda Dekleve organizirali versko življenje.

»Družina pravoslavnih Slovencev« je po vojni svoje delo razširila na celotno Slovenijo ter septembra 1945 sv. arhierjejskiemu sinodu predstavila načrt organizacije in širjenja pravoslavja v Sloveniji. Predlagali so, da organizacijo in versko dejavnost v Sloveniji prepustijo iniciativi Slovencev; Slovenijo administrativno podredijo neposredno patriarhiji v Beogradu; v Slovenijo pošljejo slovenske pravoslavne duhovnike, ki bodo ponovno vzpostavili razbito cerkveno organizacijo; v Ljubljani

184 *Slovenec*, 15. 8. 1937, št. 185, str. 2, Vsem pametnim in poštenim ljudem!; *Jutro*, 17. 8. 1937, št. 190, str. 3, Kdo je metropolit Dositej?

185 *Jutro*, 19. 8. 1937, št. 192, str. 2, Mitropolit Dositej in njegovo pokolenje.

186 *Jutro*, 17. 4. 1940, št. 88, str. 4, Člani eparhijskega sveta in upravnega odbora pravoslavne eparhije zagrebške.

ustanovijo arhierjsko namestništvo kot vrhovno upravno telo za območje Slovenije, ki bi bilo podrejeno neposredno patriarhiji in bi se lahko kasneje spremenilo v slovensko kanonsko eparhijo; to arhierjsko namestništvo poleg parohije prevzame in vodi oče Gorazd v nazivu arhimandrita, pomaga pa mu oče Tomaž v nazivu protojereja; tedanjega ljubljanskega paroha protojereja Bogdana Matkovića premestijo iz Ljubljane; z enkratno finančno pomočjo omogočijo odhod slovenskih duhovnikov v Slovenijo; vso finančno skrb za organizacijo pravoslavne cerkve v Sloveniji prevzamejo pravoslavni Slovenci; tisti pravoslavni Slovenci, ki so ostali v Beogradu, spadajo pod pristojne parohije.

Sv. arhierjski sinod je s predlogom seznanil takratnega upravitelja zagrebške eparhije episkopa Arsenija Bradvarevića – s priporočilom, da v največji možni meri upošteva izražene predloge pravoslavnih Slovencev, dokler se ne ustvarijo razmere za morebitne organizacijske spremembe. Vendar je obnova pravoslavnega življenja v Sloveniji potekala počasi in nikakor ne v smeri omenjenih predlogov pravoslavnih Slovencev.¹⁸⁷

187 Povzeto po: *Srpska crkva u Drugom svetskom ratu*.

ZBORI DUHOVNIŠTVA IN OBISKI MITROPOLITA V SLOVENIJI

V Celju je bil 15. februarja 1933 Bratski sabor duhovništva zagrebškega arhierjejskega namestništva. Na njem so se duhovniki spovedali in prejeli obhajilo. Sprejeli so tudi program bogoslužij na hramove slave. Tako so določili, da bo v Mariboru služil in imel pridigo celjski paroh Manojlo Čudić s pomočjo Čire Madžarca iz Varaždina, v Celju protojerej Radivoje Kokić v prisotnosti vojaškega duhovnika v Mariboru Petra Trbojevića, paroha iz Varaždina Čire Madžarca, vojaškega duhovnika iz Ljubljane Đorđa Budimirja in zagrebškega kateheta Jovana Čudića. V Ljubljani pa bo poleg pristojnega paroha eden od zagrebških duhovnikov.¹⁸⁸ Duhovniki zagrebškega namestništva so septembra istega leta spet zborovali v Celju. Poleg opravljene spovedi in prejetja obhajila so sprejeli več sklepov. Izrazili so potrebo po prevodu nekaterih delov bogoslužnega staroslovenskega besedila v srbohrvaški jezik. Predlagali so, naj pridiga postane sestavni del bogoslužja; v ta namen naj bi se izdelala zbirka pridig za vse nedelje. Ugotovili so, da temeljni pouk v srbskih pravoslavnihih semeniščih ne daje zadostne izobrazbe pravoslavnim duhovnikom. Šolsko ministrstvo so pozvali, da odstrani vse učitelje, ki bi si s svojim vedenjem, delom in govorjenjem prizadevali za širjenje brezverstva. Državno cenzuro so opozorili,

¹⁸⁸ SPC - COL, Arhiv SPCO, 513/1933.

naj bo pozorna pri dajanju dovoljenj za filmske predstave, kajti pohujšljivi filmi naj bi bili med največjimi vzroki pokvarjenosti družbe, še posebno mladine. Časnikarje so pozvali, naj ne objavljajo pohujšljivih dopisov. Notranjemu ministrstvu so predlagali, naj zapove ločeno kopanje žensk in moških.¹⁸⁹

Ljubljanska parohija je bila organizator duhovniškega zbora zagrebškega namestništva poleti leta 1937. Že v povabilu je zagrebški arhierijski namestnik Radivoje Kokić vse duhovnike opozoril, da morajo k spovedi priti vsi, da se ne bi zgodilo tako kot prejšnje leto v Sisku, ko jih je od 34 k spovedi prišlo le šest. V nasprotnem primeru je zagrozil s prijavo mitropolitu in cerkvenemu sodišču. Po končani liturgiji je sledil krajši odmor, nato še "bratski sabor".¹⁹⁰

Zagrebški mitropolit Dositej je Slovenijo obiskal večkrat. Prvič že leta 1933, ko je na hramovo slavo v Rogaški Slatini opravil liturgijo. Opoldne je bilo v zdraviliški restavraciji kosilo, ki so se ga udeležili tudi nekateri tamkajšnji visoki gostje, med njimi senator Ivan Hribar, nekdanji guverner Narodne banke dr. Tihomilj Marković, general Milivoje Zečević in drugi.¹⁹¹ Naslednjega dne je prvič obiskal Celje, kamor je prispel z osebnim vlakom iz Rogaške Slatine.¹⁹² Na kolodvoru so ga pričakali predstavniki civilnih in vojaških oblasti in uradov, častniški zbor, častna četa vojakov, člani pravoslavne cerkvene občine in številno drugo občinstvo. S kolodvora je odšel mimo častnikov in vojakov, razporejenih v vrste, in jih glasno pozdravil: "Pomozi Bog junaci!" Od perona do Krekovega trga so mu otroci pot posipali s cvetjem. Nato se je z avtomobilom odpeljal do pravoslavne cerkve sv. Save, kjer so ga pričakali vojaški duhovnik Manojlo Čudić z drugimi duhovniki ter številno občinstvo. Po molitvi v cerkvi, med katero je častna četa pred cerkvijo oddala tri salve,

189 *Glasnik srpske pravoslavne patrijaršije*, št. 40–41; *Domoljub*, 15. 11. 1933, št. 46, str. 583, Zahteve pravoslavnega duhovništva; *Nova doba*, 7. 9. 1933, št. 73, str. 2, Izpoved in obhajilo pravoslavnega svečeništva.

190 SPC - COL, Arhiv SPP, 461/1937; *Jutro*, 10. 7. 1937, št. 158, str. 4, Pravoslavni svečeniki.

191 *Jutro*, 22. 7. 1933, št. 169, str. 3, Slatinski dogodki.

192 *Jutro*, 13. 7. 1933, št. 161, str. 4, Zagrebški pravoslavni mitropolit Dositej.

je mitropolit krenil v vojašnico kralja Petra, kjer je sprejemal poklonitve. Po kosilu se je z avtomobilom odpeljal še v zdravilišče Topolšica, proti večeru pa se je vrnil v Celje. Naslednjega dne je obiskal še zdravilišča Laško, Rimske Toplice in Dobrna, v soboto, 15. julija 1933, pa se je ob 7. uri z vlakom vrnil v Zagreb.¹⁹³

Ljubljano je zagrebški mitropolit Dositej prvič obiskal 24. avgusta 1933, v okviru izleta na Gorenjsko. Visokega cerkvenega dostojanstvenika sta na kolodvoru sprejela ljubljanski pravoslavni duhovnik Đorđe Budimir in predstavnik odbora pravoslavne cerkvene občine ravnatelj Ljubomir Đinovski ter ga pozdravila s krajšim nagovorom. Soprogi obeh sta mu izročili šopek cvetja. Mitropolit se je nato takoj odpeljal na Bled, kjer se je vpisal v dvorno knjigo, nadaljeval pot do Bohinja ter napravil izlet na Vršič, kjer je v tamkajšnji ruski kapelici opravil spominsko bogoslužje. Nato se je vrnil na Bled in naslednji dan obiskal še žensko kaznilnico v Begunjah, kjer je obhajal tamkajšnje pravoslavne kaznjenke. Ob vračanju proti Ljubljani se je ustavil na Golniku ter popotovanje nadaljeval prek Ljubljane nazaj v Zagreb. Ob tem je napovedal skorajšnji uradni obisk.¹⁹⁴

In res. Urad zagrebškega mitropolita je bansko upravo obvestil, da bo mitropolit Dositej 25. in 26. novembra 1933 tudi uradno obiskal Ljubljano.¹⁹⁵ Na peronu je bilo zbrano številno občinstvo. Mitropolita so prišli pozdravit podban dr. Otmar Pirkmajer, župan dr. Dinko Puc, general Antonije Pekić, predsednik višjega deželnega sodišča Ivan Vrančič, univerzitetni profesor dr. Rihard Zupančič, banovinski inšpektor profesor Franc Vrhovnik in drugi. Ob prihodu vlaka je vojaška godba zaigrala pozdravno koračnico. Ko je mitropolit izstopil, so mu izročili velik šopek rdečih rož. Nato je skupaj s podbanom dr. Otmarjem Pirkmajerjem sedel v avto in se odpeljal v pravoslavno kapelo. Tam ga je pozdravil protojerej Đorđe Budimir, nakar je po kratkem obredu navzočim podelil svoj blagoslov. Po kosilu je v

193 *Jutro*, 14. 7. 1933, št. 162, str. 4, Mitropolit Dositej v Celju.

194 *Jutro*, 27. 8. 1933, št. 200, str. 3, Izlet zagrebškega metropolita na Gorenjsko.

195 ARS, SI AS 67, fasc. XIII, 7730/1933.

svojih prostorih v hotelu Union sprejemal razna odposlanstva, ob 18. uri pa je odšel v pravoslavno kapelo na "bdenije".¹⁹⁶ Drugi dan obiska se je pričel z arhierješko liturgijo v do zadnjega koticčka polni pravoslavni kapeli. Liturgije so se udeležili tudi ban dr. Drago Marušič, general Antonije Pekić, župan dr. Dinko Puc in drugi. Po njej je mitropolit imel daljšo pridigo, v kateri se je dotaknil tudi vzgoje mladine, družinskega življenja, poveličeval ljubezen do domovine ter zahteval spoštovanje in vdanost do kralja. Ob 13. uri se je v Unionu pričel banquet, s katerega so vdanostni brzojavki poslali kralju in patriarhu. Ob 16³⁰ je obiskal še rusko kolonijo v šentpeterski vojašnici, ob 17³⁰ mu je Franja Tavčar priredila čajanko. Ob 19. uri se je oglasil v Narodnem domu, kjer so ga pozdravili sokolske staroste s člani, ob 20. uri je bil gost protojereja Đorđa Budimirja.¹⁹⁷ Naslednji dan se je ob 9. uri vrnil v Zagreb. Na kolodvoru so ga pospremili ban dr. Drago Marušič, podban dr. Otmar Pirkmajer, general Antonije Pekić, župan dr. Dinko Puc ter častniški zbor, predstavniki ruskih emigrantov in člani pravoslavne cerkvene občine z družinami.¹⁹⁸

Med 6. in 12. julijem 1934 je mitropolit Dositej imel po Sloveniji pravcato turnejo.¹⁹⁹ Prvi dan se je z vlakom pripeljal do Ljubljane, nato takoj po sprejemu na kolodvoru z avtomobilom nadaljeval pot na Golnik. Tam so ga izredno prisrčno sprejeli – postavili so mu celo slavolok. Z lepim nagovorom ga je pozdravil upravnik zdravilišča dr. Robert Neubauer. Ena od bolnic mu je izročila šopek cvetja, eden od bolnikov mu je po stari slovanski navadi ponudil sol in kruh. Mitropolit je nato blagoslovil pravoslavno kapelico. Med slavnostjo je pel pravoslavni cerkveni pevski zbor iz Ljubljane. Nato se je mitropolit zahvalil zdraviliški upravi, ki je odločilno pripomogla, da so pravoslavni bolniki dobili svojo kapelico. Sledila je večerja, s katere so poslali telegram kralju in patriarhu. Med govorniki je bil tudi zdra-

196 *Jutro*, 26. 11. 1933, št. 277, str. 3, Mitropolit Dositej v Ljubljani.

197 *Jutro*, 27. 11. 1933, št. 277a, str. 2, Mitropolit Dositej med nami.

198 *Jutro*, 28. 11. 1933, št. 278, str. 4, Mitropolit Dositej se je včeraj ob 9. poslovil od Ljubljane.

199 ARS, SIAS 68, fasc. 29-1, 16436/1934; *Jutro*, 6. 7. 1934, št. 152, str. 3, Potovanje mitropolita Dositeja po Sloveniji.

Mitropolit Dositej s svojim spremstvom na Golniku
(*Jutro*, 13. 7. 1934, str. 3)

viliški katoliški duhovnik, ki je poudaril, “da katoliški duhovniki v bratski ljubezni ne poznajo med seboj in pravoslavnimi brati razlike, za kar je bil deležen iskrenega odobravanja.”²⁰⁰

Z Golnika se je mitropolit Dositej odpeljal v Kranj, kjer je prenočil. Naslednji dan se je odpravil na Vršič. Tam je opravil slovesno liturgijo z zadušnico v spomin na umrle ruske vojake pri kapelici na Vršiču. Po cerkvenih obredih so se navzoči napotili v kočo na Krnici, kjer so pojedli kosilo. Popoldne se je razvila prijetna zabava na prostem, pel je pravoslavni cerkveni zbor. Z Vršiča se je odpravil na Bled, si ga ogledal ter se vpisal v dvorno knjigo. Zatem je obiskal še žensko kaznilnico v Begunjah, kjer je opravil liturgijo za kaznjenke.²⁰¹ Na pravoslavni praznik sv. Petra

200 *Jutro*, 13. 7. 1934, št. 158, str. 3, Mitropolit Dositej se je vrnil v Zagreb.

201 *Jutro*, 12. 7. 1934, št. 157, str. 3, Zagrebški mitropolit Dositej se danes vrne v Zagreb; *Jutro*, 13. 7. 1934, št. 158, str. 3, Mitropolit Dositej se je vrnil v Zagreb.

in Pavla se je odpravil v Rogaško Slatino. "Komaj sta zapustila Rogaško Slatino zagrebški nadškof dr. Bauer in novi pomožni zagrebški nadškof dr. Stepinac, že nam je naznanil zvonček na pravoslavni kapelici prihod zagrebškega mitropolita Dositeja." Vodil je liturgijo v pravoslavni kapeli sv. Petra in Pavla. Opoldne so njemu v čast pripravili banket v zdraviliškem domu, ki so se ga med drugimi udeležili direktor zdravilišča inž. Anton Dietrich, šef zdravnik dr. Franjo Kolterer in župan Štefan Šentjurc.²⁰²

Naslednje leto, skorajda natanko dve leti po prvem obisku v Celju, je bil napovedan nov obisk mitropolita Dositeja, tokrat še s posebej plemenitim namenom – povišanjem duhovnika Manojla Čudića v protoprezbiterja.²⁰³ Mitropolit je prispel v Celje v soboto, 27. julija 1935, ob 17. uri z vlakom ponovno iz Rogaške Slatine v spremstvu predsednika pravoslavne cerkvene občine v Celju Todorja Lazarevića in predsednika Bratstva pravoslavnih Slovencev v Celju Draga Žabkarja. Pred pravoslavno cerkvijo jih je ob prisotnosti številnih vojaških in civilnih oseb sprejel vojaški duhovnik Manojlo Čudić. Sledile so molitve v cerkvi. Naslednji dan se je ob 9. uri v nabito polni pravoslavni cerkvi pričela svečana arhierjska liturgija, pri kateri je mitropolit imenoval celjskega vojaškega duhovnika Manojla Čudića za protojereja, predvsem zaradi njegovih zaslug pri izgradnji hrama sv. Save v Celju. Bogoslužja se je udeležil tudi minister vojske in mornarice armadni general Petar Živković, ki je z avtomobilom prispel iz Rogaške Slatine. Pri svečanostih je pel zbor Bratstva pravoslavnih Slovencev v Celju pod vodstvom Cirila Preglja. Opoldne je bil v hotelu Evropa še banket, ki se ga je med drugimi udeležil tudi ban Donavske banovine Milojko Vasović, s katerim se je mitropolit popoldne odpeljal v Rogaško Slatino.²⁰⁴

Prvič se je mitropolit 5. oktobra 1935 na kratko ustavil tudi v Mariboru, ko se je vračal iz Prage, kjer je blagoslovil novo pra-

202 *Jutro*, 14. 7. 1934, št. 159, str. 3, Srbski gostje spet prihajajo v Rogaško Slatino.

203 *Nova doba*, 26. 7. 1935, št. 31, str. 2, Prihod mitropolita Dositeja v Celje in umeščenje protojereja gosp. Čudića; *Jutro*, 27. 7. 1935, št. 171, str. 4, Mitropolit Dositej v Celju.

204 *Nova doba*, 3. 8. 1935, št. 32, str. 3, Mitropolit Dositej je umestil protojereja g. Čudića.

voslavno cerkev.²⁰⁵ Drugi mitropolitov obisk v Mariboru se je zgodil 3. avgusta 1936, ko je s svojim tajnikom obiskal Mari-borski teden. Z njim je prišel tudi zvrniško-tuzelski episkop. Visoka pravoslavna dostojanstvenika sta si popoldne ogledala nastop sokolske čete v Radvanju, zvečer pa sta se z vlakom odpravila proti Zagrebu.²⁰⁶

Visok obisk je Celje doživelo spet na prvi dan pravoslavnih binkošti, v nedeljo, 20. junija 1937. Mitropolit Dositej je bil v tistem času podpredsednik sv. arhierijskega sinoda ter namestnik bolnega patriarha Varnave. Sicer je Ilija Bulovan v kroniki ob tem obisku zapisal, da visoki gost "goji posebno ljubezen do Celja in tukajšnje cerkvene občine".²⁰⁷ Ko je ob 10. uri izstopil iz vagona, so ga pričakali zastopniki sreskega načelstva, mestne občine, rimskokatoliške in evangeličanske cerkve, pravoslavne cerkvene občine in Bratstva pravoslavnih Slovencev v Celju, Sokola, gasilcev, uradov, korporacij in šol ter številno občinstvo. Mitropolit se je prisrčno zahvalil za lep sprejem ter se med navdušenja polnim vzklikanjem množice odpravil do avtomobila.²⁰⁸ Nato se je s spremstvom odpeljal v pravoslavno cerkev sv. Save, kjer je bil prav tako slavnostno sprejet. Ko je izstopal iz avta, so po poti, kjer je hodil, dame in otroci metali cvetje. Takoj po duhovnikovem pozdravu je sledila arhierijska liturgija, ki so jo ob mitropolitu darovali: protojerej stavrofor Gedeon Vurdelja, duhovnik Dragoljub Jovanović, vojaški duhovnik Ilija Bulovan in protodiakon Lazar Živadinović. Malo kasneje je iz Ljubljane prišel še protojerej Đorđe Budmir.²⁰⁹ Po bogoslužju je poročil odvetnika dr. Nikolo Badovinca iz Karlovca in Radmilo Milutinović, nečakinjo predsednika pravoslavne cerkvene občine v Celju in direktorja Cinkarne Todorja Lazarevića. Med poročnim obredom je bila v cerkvi in okrog nje zbrana množica ljudi. Po

205 *Jutro*, 5. 10. 1935, št. 231, str. 4, Mitropolit Dositej v Mariboru.

206 *Jutro*, 4. 8. 1936, št. 178, str. 4, Pravoslavni cerkveni dostojanstvenik v Mariboru; *Jutro*, 4. 8. 1936, št. 178, str. 4, Sokolski zbor pod radvanjsko slovensko lipo.

207 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 91.

208 *Jutro*, 21. 6. 1937, št. 141a, str. 2, Namestnik patriarha je obiskal Celje; *Nova doba*, 26. 6. 1937, št. 26, str. 2, Obisk patriarhovega namestnika v Celju.

209 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 92.

sveti liturgiji in poroki je bilo poročno kosilo v hotelu Union, na katerem je bilo poleg mitropolita Dositeja in vseh duhovnikov še 70 uglednih gostov. Pogostitev je plačal gostitelj in organizator zabave Toša Lazarevič. Po prisrčnem slovesu se je mitropolit z večernim vlakom ob 19⁴⁵ uri s spremstvom vrnil v Zagreb.²¹⁰

Zaradi zdravljenja revmatizma v nogah je mitropolit Dositej med 10. in 30. oktobrom 1939 bival v zdravilišču Radio-terma Laško. Med bivanjem v zdravilišču je enega od dnevov namenil obisku njemu tako ljubega Celja ter sodeloval pri sveti liturgiji. Ker se je za ta visok obisk hitro zvedelo, je bilo pri liturgiji prisotnih veliko pravoslavnih meščanov, vojske, predstavnikov oblasti in narodnih društev. Po božji službi je bil mitropolit na kosilu pri predsedniku cerkvene občine Todorju Lazareviću. Popoldne je v njegovem spremstvu – pridružil se jima je še celjski vojaški duhovnik Ilija Bulovan – obiskal še Maribor, od koder se je v Laško vrnil še isti večer.²¹¹ V Mariboru so ga sprejeli predstavniki pravoslavne cerkvene občine s protojerejem Simeonom Ivoševićem na čelu, sodeloval je tudi mariborski častniški zbor. Mitropolit si je ogledal novo cerkev Lazarico in se zanimal za napredek cerkvene občine v Mariboru nasploh.²¹²

Mitropolit Dositej je v Celje ponovno prišel 11. novembra 1939 s hitrim vlakom iz Zagreba ob 14⁵⁵. Glavni namen obiska je bilo povišanje celjskega vojaškega duhovnika in začasnega paroha Ilije Bulovana v protojereja.²¹³ V njegovem spremstvu so bili arhierejski namestnik protojerej stavrofor Dimitrije Vitković, protodiakon Lazar Živadinović in ekonom. Na kolodvoru so ga sprejeli in pozdravili predstavniki pravoslavne, starokatoliške in evangeličanske cerkve, vojaških in državnih oblasti, različnih uradov in šol ter številni meščani. Nastanil se je pri predsedniku cerkvene občine Todorju Lazareviću, njegovo spremstvo pa v

210 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 92; *Jutro*, 21. 6. 1937, št. 141a, str. 2, Namestnik patriarha je obiskal Celje; *Nova doba*, 26. 6. 1937, št. 26, str. 2, Obisk patriarhovega namestnika v Celju.

211 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 139; *Jutro*, 21. 10. 1939, št. 246, str. 4, Osebna vest; *Nova doba*, 20. 10. 1939, št. 2, str. 3, Zagrebški mitropolit Dositej.

212 *Jutro*, 23. 10. 1939, št. 247a, str. 8, Mitropolit Dositej v Mariboru.

213 *Jutro*, 11. 11. 1939, št. 263, str. 5, Služben prihod zagrebškega mitropolita Dositeja v Celje.

Mitropolit Dositej na enem od svojih obiskov v Celju
(ZAC, SI_ZAC/995_4)

hotelu Union. Naslednjega dne je mitropolit opravil sveto liturgijo ob pomoči protojereja stavroforja Dimitrija Vitkovića, jereja Ilije Bulovana in protodiakona Lazarja Živadinovića. Ob malem vhodu je Ilijo Bulovana povišal v protojereja. Pri tem je imel lep govor o plemenitem delu celjskega začasnega paroha. Cerkev je bila nabito polna. Na sveti liturgiji je odgovarjal kvintet cerkvenega ruskega zbora iz Zagreba. Po sveti liturgiji je mitropolit s svojim spremstvom na novo povzdignjenega protojereja počastil z obiskom na njegovem domu, nato je sledilo kosilo v hotelu Union, na katero je bilo povabljenih 52 oseb. Med kosilom je mitropolit Dositej nazdravil kralju Petru in protojereju Bulovanu, nato je slednji pozdravil mitropolita ter se mu ponovno zahvalil za zelo tople besede. Kosilo je minilo v intimnem vzdušju. Ob 15. uri je mitropolit Dositej s spremstvom zapustil Celje ter s hitrim vlakom odpotoval v Zagreb, drugi udeleženci pa so ostali

na kosilu vse do 18. ure.²¹⁴ Celjski vojaški duhovnik in upravitelj parohije Ilija Bulovan je o mitropolitu Dositeju zapisal: "Nj. visoka prevzvišenost, zagrebški mitropolit g. Dositej kaže vso svojo administrativno skrb za celjsko parohijo, rad prihaja vanjo ter ji pomaga tako moralno kot materialno."²¹⁵ Res je mitropolit Dositej nenavadno pogosto obiskal prav Celje.

214 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 139–140; *Nova doba*, 17. 11. 1939, št. 47, str. 2, Pravoslavna cerkvena svečanost; *Jutro*, 14. 11. 1939, št. 265, str. 4, Svečanost v pravoslavni cerkvi.

215 Bulovan, *Parohija Celje*, str. 19.

**PRESTOPI V
PRAVOSLAVNO
VEROIZPOVED
V SLOVENIJI**

V prestopu nekaterih celjskih Nemcev v pravoslavno vero takoj po prevratu so se obregnili predvsem klerikalni krogi. Motilo jih je zlasti to, da so akterji prestopov spremembo vere izkoriščali za svojo lahkotnost: "Največji nekdanji celjski nemškutarji pristopajo zdaj k pravoslavju, in sicer samo zaradi tega, da se lahko ločijo od svojih žen in z drugimi poroče. Tako je veletrgovec in milijonar Franc Zangger, ki se je ločil od svoje prve žene, postal najprej protestant, pred kratkim pa se je popravošlavlil v Dušana Zangger. Ravno tako je bivši mestni ekonom Derganz, ki je v avstrijskih časih večkrat vodil druhalo, pobijajočo celjskim Slovincem šipe, prestopil pred kratkim k pravoslavni veri, morebiti zato, ker je njegov sin oropal in umoril srbskega trgovca in bil zaradi tega na smrt obsojen. Nekdanja huda Nemka Johanna Reich, je tudi prestopila v pravoslavje, da se je lahko ločila od svojega moža. Žalostno je, da taki ljudje pravoslavno veroizpovedanje izrabljajo samo kot sredstvo za svojo lahkotnost."²¹⁶

O "nevarnosti" prestopov v pravoslavje je že kmalu po zedinjenju papežu pisal ljubljanski škof Anton Bonaventura Jeglič.²¹⁷ V novi državi so posamezniki prestopali v pravoslavno vero zaradi zelo različnih vzrokov, večinoma, kot nam govori zgornji primer, zaradi možnosti ponovne poroke. Večkrat tudi zaradi fanatične pripadnosti jugoslovanski ideji, tudi iz karierezma, manj pa zaradi nezadovoljstva in razočaranja nad veroizpovedjo, v kateri so bili rojeni.

Glede tega so zagotovo pravilne ugotovitve celjskega vojaškega duhovnika Ilije Bulovana. Menil je, da so Slovenci na splošno težko sprejemali pravoslavne običaje in cerkve večinoma niso obiskovali, kot da bi se bali izpostavljanja. Nekateri, ki so pravoslavje sprejeli iz osebnega interesa, kot na primer ločitev zakonske zveze, službe in podobno, so globoko v duši še naprej ostali katoliki. Takšnih je bilo največ. Bulovan postreže tudi s konkretnimi podatki. Med velikonočnim postom jih je na

216 *Slovenec*, 16. 1. 1921, št. 12, str. 3, Celjski Nemci in pravoslavje. Straža je sicer Roberta Zanggerja prekrstila v Franca.

217 Jegličev dnevnik, str. 794.

primer le šest opravilo svete skrivnosti spovedi in obhajila. Na veliki petek ob polaganju oltarnega prta skoraj nikogar od njih ni bilo v cerkvi. V okraju Laško se jih je v enem letu kar devet vrnilo v rimskokatoliško vero, zakonski par pravoslavne vere pa je dal svojega otroka krstiti v rimskokatoliški veri. Neka upokojena učiteljica v Celju je hudo bolna zahtevala, da jo spove ter obhaja rimskokatoliški duhovnik. Priznala je, da je po duši vedno bila katoličanka ter da je prešla v pravoslavje le zaradi tega, da je lahko legalizirala svoje izvenzakonske otroke, ki jih je imela z ločenim ljubimcem. Takšnih in podobnih primerov je bilo seveda še več, Bulovanova ocena je bila, da kar 80 %.²¹⁸

Ljubljanski paroh protojerej Bogdan Matković je bil mnenja, da so ljudje iz rimskokatoliške vere v pravoslavje prestopali iz "rasnih i nacionalnih pobuda, jer se osećaju slovenima, po čijem je mišljenju pravoslavje slovenska vera i jer kao nacionalisti moraju da pripadaju jednoj narodnoj crkvi i da prema tome ne mogu biti ujedno i internacionalni kao što je rimokatolicizam. Neki opet prelaze zbog uređenja svojih porodičnih i bračnih prilika, a neki prelaze iz čisto političkih pobuda."²¹⁹ Torej, prvenstvo pri prestopanju je kljub vsemu dajal nacionalnim razlogom.

Mariborski vojaški duhovnik Petar Trbojević je leta 1922 gibanje za prestop v pravoslavje označil kot šibko. Simpatije do pravoslavne vere in srbstva so gojili predvsem nasprotniki klerikalizma, ki pa pravoslavja sploh niso poznali. V podkrepitev svoje trditve je navedel dva primera. Predstojnik mariborskega rimskokatoliškega semenišča ga je kar na ulici povprašal, ali pravoslavna cerkev sploh časti Marijo, neki kandidat za prestop v pravoslavno vero pa celo, ali pravoslavni sploh verujejo v Kristusa. Kljub vsemu je bilo opravljenih kar nekaj prestopov. Njegov predhodnik, kaznilniški duhovnik Miloš Končarević, jih je opravil le pet ali šest (vpisnika ni vodil), sam pa jih je do takrat opravil že 36. Tudi on kot glavni razlog navaja drugo poroko. A je izpostavil tudi druge vzroke, na primer mladega učitelja s

218 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 72.

219 Matković, *Letopis Srpske pravoslavne parohije ljubljanske, Treći deo*, str. 40.

Ptuja, ki je dal svojega prvorojenega otroka krstiti po pravoslav- nem obredu ter hkrati tudi sam prestopil v pravoslavno vero. Ali pa, ko je štiričlanska družina nekega tovarnarja z največjim navdušenjem sprejela pravoslavno vero. Na koncu je še omenil, da bi bilo prestopov mnogo več, če se ne bi "sa svojom kapelom zabili u kasarnu, nego da imamo svoju ma i najmanju crkvicu, koju bi uz to bila i po stilu nešto novo za ove krajeve"²²⁰

Najbolj neposredno agitacijo za prestopanje v pravoslavje v času med obema vojnama lahko zasledimo v celjskem liberalnem časopisu *Nova doba*. Tudi v *Slovenecu* so ugotovili, da *Nova doba* odkrito propagira prestop v pravoslavje, Slovenski narod pa da ga nekoliko sramežljivo priporoča. Posvetili so se razlogom, ki so jih liberalci navajali za prestop, ter jih označili za tako "ničeve, da bi jim izkazali preveliko čast, če bi se z njimi pečali"²²¹

Temo so leta 1921 v *Novi dobi*, pomenljivo, na dan sv. Save, strnili v uvodniku na prvi strani časopisa pod naslovom *V pravoslavje!*, pod katerim se je seveda skrivalo obračunavanje liberalcev s klerikalci. Tako katoliški duhovščini očitajo, da so si ustvarili svojo politično stranko, gospodarske zavode, izobraževalna društva in svojega Orla, vse z namenom obvladovanja ljudstva. Vsak, ki se je temu uprl, da je bil razglašen za brezverca. Pisec uvodnika pravi, da je upiranje njihovim načelom le-te tako razjarilo, da so se začeli proti temu boriti v svojih časopisih, duhovniki pa na prižnicah in v spovednicah. Za boj proti takemu početju je predlagal radikalna sredstva in kot edino pravo je videl pravoslavje: "Pravoslavje more sprejeti naš najvernejši človek. Pravoslavna vera je točno ista, kakor je naša katoliška. Razlika obstoji samo v zunanostih." Nato našteje tri glavne "zunanje" razlike: priznavanje papeža, nerazumljiv obredni latinski jezik in celibat. Ker naj bi bilo vse drugo v obeh verah enako, priporoča: "Kdor prestopi v pravoslavje, si ohrani vero, kakor jo je imel v katoličanstvu, spremeni se samo duhovnik. In

220 HDA, AF 675, aš 980, del. št. 338/1922.

221 *Slovenec*, 30. 1. 1921, št. 24, str. 2, Akcija za prestop v pravoslavje.

sicer dobi v pravoslavju boljšega duhovnika, nego ga je imel v katoličanstvu.”²²²

In ni veliko manjkalo, da bi se kaj takšnega zares zgodilo že istega leta v Šempetru v Savinjski dolini, kjer je kar 71 družin podpisalo izjavo in izsiljevalo, da bodo prestopili v pravoslavje, če pristojni škof ne odstrani njihovega župnika dr. Janeza Jančiča, ki naj bi bil tipični “reprezentant klerikalne nesramnosti in predrznosti.”²²³ S prestopom v pravoslavje je v odprtem pismu ljubljanskemu škofijskemu ordinarijatu grozil tudi semiški kovač Ivan Doltar zaradi obrekovanja, ker naj bi ga tamkajšnji kaplan Franc Krašnja neupravičeno razglašal za prešuštnika. Kaplanovo premestitev je izsiljeval s prestopom cele družine, torej skupaj z ženo in šestimi otroki v pravoslavje.²²⁴ Podobno namero zaradi nezadovoljstva s svojim župnikom so izrazili tudi v Igu. Tamkajšnji kaplan je prek klerikalnih časnikov ostro napadel nadučitelja, krajani pa so slednjega vzeli v bran ter zahtevali zamenjavo kaplana. Zagrozili so, da si bodo “sami preskrbeli pravega duhovnika, ki pa ne bo več rimski hlapec, ampak duhovnik - Slovan! Poklicali bomo pravoslavnega služabnika božjega in izpremenili hišo kupčije v hišo molitve ter kompaktno prestopili k pravoslavju z geslom: proč s klerikalnimi hujskajočimi derviši, proč s klerikalnim suženjstvom.”²²⁵ Ogorčenje nad nameranim prenosom dekanijskega sedeža iz Kranja v Cerklje je vzpodbudilo nekatere Kranjčane, da so razmišljali in grozili v isti smeri, začeli naj bi namreč zbirati podpise proti takšni odločitvi, govorilo se je celo o skupinskem prestopu v pravoslavje ali v starokatoliško cerkev.²²⁶ Tudi v Lokah pri Zagorju so župljani zagrozili s prestopom v pravoslavje zaradi spora glede datuma žeganja na dan njihove zaščitnice sv. Marjete.²²⁷ Sklicali so že “sestane

222 *Nova doba*, 27. 1. 1921, št. 12, str. 1, V pravoslavje!

223 *Jutro*, 4. 2. 1921, št. 30, str. 2, Iz Št. Petra v Savinjski dolini; *Nova doba*, 5. 2. 1921, št. 16, str. 1, Rastoč odpor proti klerikalizmu.

224 *Jutro*, 25. 6. 1924, št. 149, str. 4, Odprto pismo knezoškofijskemu ordinarijatu v Ljubljani.

225 *Jutro*, 28. 6. 1924, št. 152, str. 7, Studenec-Ig.

226 *Jutro*, 8. 2. 1927, št. 33, str. 5, Razburjenje radi prenosa dekanijskega sedeža iz Kranja v Cerklje.

227 *Jutro*, 28. 7. 1934, št. 171, str. 4, Spor zaradi žeganja sv. Marjete.

interesentov za pristop v srbsko pravoslavno cerkev.”²²⁸ Vendar se je na koncu zadeva le zgladila.

Kolektivne grožnje po prestopu v pravoslavje niso bile nič novega. Zelo podoben primer se je zgodil že leta 1889 v Podragi na Vipavskem.²²⁹ Ponavadi so bile namenjene izsiljevanju zaradi nezadovoljstva z lokalnim župnikom. Strasti so se navadno hitro umirile, saj je rimskokatoliška cerkev v takšnih primerih hitro reagirala in bi verjetno tudi brez takšnih groženj zadevo tako ali drugače uredila v zadovoljstvo svojih župljanov.

V klerikalnih časnikih so se na poseben način znali iz tega tudi pošaliti. Tako so na primer šaljivo zapisali, da je Demokratiški klub korporativno prestopil v pravoslavje: “Kot kandidat za patriarha v Sloveniji se imenuje g. Gregor Žerjav. V tem slučaju se odpove vsemu političnemu delovanju in posveti izključno cerkvenemu vprašanju, za katerega ima poseben talent. Bajе pripravlja bodoči patriarh že zdaj svojo prvo poslanico, ki se bo pečala s klerikalnim zmajem.”²³⁰

Klerikalci so sicer vseskozi liberalni tabor obtoževali vodenja intenzivne propagande za odpad od katolištva, ki da so jo izvajali s terorjem in nasilnim pregovarjanjem.²³¹ Ko je gornjekarlovški episkop Ilarion Zeremski prevzel jurisdikcijo nad pravoslavnimi verniki v Sloveniji, so hudomušno zapisali: “Opraviti ne bo imel ničesar, ker najnovejšim slovenskim pravoslavnim je pravoslavje toliko mar kot preje katoličanstvo.”²³² O prestopih so ostro pisali celo slovenski klerikalni listi onkraj luže: “Oni, ki je prestopil, je slab katolik ter bo še slabši pravoslavnež, in pravoslavna cerkev ne bo imela od njega absolutno nobenega dobička. Človeku je približno tako pri srcu kot mu je bilo takrat, v usodepolnih dneh leta štirinajst, ko so Ljubljancani obešali raz svoja okna turške zastave. Klečeplastvo, kje so tvoje meje?”²³³

228 *Jutro*, 12. 8. 1934, št. 184, str. 7, Iz Zagorja.

229 Možina, *Odpad k pravoslavju, to je k razkolništvu*, str. 22–39.

230 *Slovenec*, 8. 2. 1921, št. 30, str. 3, Iz demokratskega kluba.

231 *Slovenec*, 12. 3. 1921, št. 58, str. 2–3, Propaganda za odpad od vere.

232 *Domoljub*, 27. 7. 1921, št. 30, str. 324–325, Za pravoslavnega škofa.

233 *Domoljub*, 31. 8. 1921, št. 35, str. 370, Liberalni list o slovenskih liberalcih.

Nekoliko so se ponorčevali tudi iz novic, ki so poročale o živahnem gibanju za pravoslavje: “No, no, če gredo svobodomisleci v pravoslavje, je čisto prav. Mrtveci spadajo v mrtvo vero.”²³⁴

Značilno klerikalno stališče glede prestopov v pravoslavje je bilo, da z izstopi ljudi, ki po srcu že zdavnaj niso bili več katoliki, katoliška cerkev ni nič izgubila, pravoslavna cerkev pa nič pridobila. Kakor jih ni bilo nikdar videti v katoliških cerkvah, jih ne bo nikoli videti tudi v pravoslavnih.²³⁵

Klub pravoslavnih Slovencev v Celju je v letih 1933 in 1934 v Novi dobi redno objavljala imena oseb, ki so “v znak protesta proti vatikanski politiki proti slovenski manjšini na Primorskem” prestopile iz rimskokatoliške v pravoslavno cerkev. Takšni postopki so spominjali na predvojno nemško gibanje Los von Rom, ki je tudi med celjskimi Nemci našlo veliko privrženec, svoje prestopne iz rimskokatoliške vere v evangeličansko pa so pridno objavljali v lokalnem časopisu *Deutsche Wacht*.²³⁶

Sicer so nekateri posamezniki tudi sami poskrbeli za javno objavo svojega prestopa v pravoslavno vero, kot na primer književnik Ivan Albreht.²³⁷

Zelo zanimiv je poskus prestopa nekdanjega katoliškega duhovnika, 50-letnega Antona Intiharja iz Ljubljane, ki mu je Vatikan na lastno prošnjo podelil “*reductus in datum laicalem*”. Prošnji za prestop v pravoslavje in poroki, spisani v izredno lepi cirilični pisavi in v srbskem jeziku, je predložil dekret celovškega škofijskega ordinariata. Za prestop je zaprosil skupaj z Ljudmilo Burger, vdovo po v Mehiki smrtno ponesrečenem možu. V prošnji je poudaril, da razlog njenega prestopa ni možnost ponovne poroke. To je podkrepil s podatkom, da je še kot katoliški duhovnik leta 1919 za prestop zaprosil pravoslavne oblasti v Beogradu, Skopju in Sarajevu. Na to prošnjo, da ga sprejmejo kot pravoslavnega duhovnika, pa nikoli ni prejel odgovora. Ob tem

234 *Domoljub*, 2. 11. 1921, št. 44, str. 574, Slovenski narod.

235 *Slovenec*, 20. 7. 1924, št. 164, str. 2, Iz naravoslovja.

236 *Slovenec*, 24. 9. 1933, št. 218, str. 6, Nova doba; *Domoljub*, 27. 9. 1933, št. 39, str. 496, Klub pravoslavnih Slovencev v Celju; *Domoljub*, 11. 7. 1934, št. 28, str. 341, Prestop v pravoslavje.

237 *Jutro*, 20. 1. 1940, št. 15, str. 4, Osebna vest.

je izpostavil: "Pravilnija mi je pravoslavna nego kat. vera pošto se Rim odcepilo od grško iztočne vere i ne nasuprotno. Rim je sa celibatom ponizio ženu izpod čovjeka i bacio svešteništvu u nemoralu." Označil se je za panslavista in tudi zato mu je bila veliko bližja pravoslavna, narodna cerkev. Eparhijski konzistorij je za mnenje o tej zadevi zaprosil ljubljanskega vojaškega duhovnika Dimitrija Jankovića.²³⁸ Njegovo mnenje je bilo negativno: "Moje je pak mišljenje, da naša crkva tim neće ništa dobiti, jer on prelazi jedino iz ličnog interesa, a to ugledu naše crkve moglo bi da škodi."²³⁹

Sicer se je pri medverskem prestopanju pogosto dogajalo, da tisti, ki je prestopil v drugo vero, o tem ni obvestil cerkvene organizacije, iz katere se je odločil izstopiti. Tako so takšno osebo vodili kot pripadnika obeh ver. Zato so upravne oblasti o prestopih morale obveščati cerkveno oblast na svojem območju. To je pomenilo, da je cerkvena organizacija, v katero je posameznik vstopil, o tem morala obvestiti bansko upravo, ta pa nato cerkveno organizacijo, iz katere je ta izstopil.²⁴⁰ Vendar tudi to ni dosti zaleglo, saj so to nedosledno izvajali.

Konec leta 1939 so v srbski pravoslavni cerkveni občini Ljubljana pripravljali brošuro z naslovom Šta treba da zna onaj, koji želi da pređe u pravoslavlje, vendar jim projekta ni uspelo izpeljati.²⁴¹

Klerikalni časniki pa so seveda zelo navdušeno opisovali prestopne v nasprotni smeri. V večini teh je šlo za pravoslavne Ruse, emigrante, ki so se odločili za ta korak predvsem iz praktičnih razlogov – tudi tu je večinoma šlo za poroko. Takšen je bil primer 23-letne Rusinje, učiteljice za ročna dela v Suhorju. Ta se je med prvo svetovno vojno v Tomsku civilno poročila z ruskim vojnim ujetnikom, domačinom iz Suhorja. Zaradi želje po cerkveni poroki je izstopila iz pravoslavja. "Na sprejem se je lepo pripravljala in je v župni cerkvi sv. Jožefa odločno izpove-

238 HDA, AF 675, aš 601, del. št. 4759/1929.

239 HDA, AF 675, aš 620, del. št. 9544/1930.

240 ARS, SI AS 68, fasc. 29-2, 2040/1939.

241 SPC - COL, Arhiv SPP, 1260/1939.

dala glavne resnice svete katoliške vere. Navzoče ljudstvo je bilo do solz ginjeno, ker kaj takega še ni videlo. Prisotni so bili tudi dve priči in njen mož, s katerim se je takoj drugi dan cerkveno poročila.”²⁴²

Veliko je bilo tudi povratnikov. V letu 1935 je na primer iz pravoslavne vere v ljubljanski parohiji izstopilo sedem oseb, vsaka s svojo zanimivo zgodbo in razlogi. Ponavadi je šlo za osebe, ki so v pravoslavno vero prestopile zaradi možnosti razveze zakonske zveze, niso pa obiskovale bogoslužij niti plačevale cerkveno-občinskih doklad. Nekoliko bolj kompleksen je bil primer sina trgovca iz Loža, ki je bil rojen v konkubinatu. V pravoslavje je prestopil leta 1924 skupaj s staršema, ki sta oba v pravoslavno vero prestopila zaradi razveze svojih prejšnjih zakonskih zvez. Nato sta se poročila v pravoslavni cerkvi in pozakonila otroka. Toda oba sta kmalu umrla, sorodniki in skrbniki pa so otroka privedli nazaj v katoliško vero, takoj ko je dopolnil 14 let. Mogoče celo zaradi dedovanja, saj ga tako niti oni niti sodišče niso priznavali kot zakonskega otroka in s tem dediča po umrlih starših.²⁴³

242 *Slovenec*, 27. 11. 1921, št. 271, str. 2, Suhor.

243 SPC - COL, Arhiv SPCO, 176/1936.

STATISTIČNI PREGLED PRESTOPOV Z NEKAJ PRIMERI

Prestopi iz ene veroizpovedi v drugo so bili realnost, a ta dejanja še zdaleč niso bila pogosta. V Ljubljani je po zedinjenju iz katoliške cerkve izstopilo 227, pravoslavne 14, evangeličanske 12, judovske pa 5 oseb. Na drugi strani pa je v katoliško cerkev vstopilo 22, pravoslavno 154, evangeličansko 24, judovsko 5, islam 1 in unijatsko cerkev 1.²⁴⁴ Največ je bilo torej izstopov iz rimskokatoliške cerkve ter vstopov v pravoslavno cerkev.

Po poročilu ljubljanske pravoslavne parohije je na njenem območju v letu 1935 prestopilo v pravoslavno vero 68 oseb (15 moških in kar 53 žensk). Med moškimi so nekateri prestopili iz nacionalnih motivov (predvsem intelektualci), večina pa zaradi ločitve zakonske zveze. Med ženskami je bila daleč najpogostejši vzrok poroka.²⁴⁵

Leta 1934 je bilo v Mariboru 85 prestopov, od tega 78 iz rimskokatoliške, trije iz evangeličanske, dva iz pravoslavne in dva iz starokatoliške vere. Sicer se je v primerjavi s prejšnjimi leti število prestopov zmanjšalo.²⁴⁶ Podobno je bilo naslednje leto. Skupaj so bili zabeleženi 103 verski prestopi. Iz katoliške vere je prestopilo 91 oseb, iz pravoslavne 10, iz protestantske in judovske pa po ena.

²⁴⁴ *Jutro*, 26. 7. 1923, št. 173, str. 7, Versko gibanje v Ljubljani.

²⁴⁵ SPC - COL, Arhiv SPCO, 176/1936.

²⁴⁶ *Slovenec*, 17. 1. 1935, št. 14, str. 4, Verski prestopi.

Iz katoliške jih je največ prestopilo v starokatoliško, nato pa v pravoslavno vero. Glavni razlog je ostajal isti: "Po večini so se prestopi izvršili – zaradi ponovne poroke ločencev."²⁴⁷

Zanimive statistične podatke imamo za mestno občino Celje. Leta 1934 je iz rimskokatoliške cerkve na območju te občine prestopilo 20 oseb, in sicer ena v starokatoliško cerkev, 12 v pravoslavno, sedem pa jih ni navedlo nove veroizpovedi. Izstopov iz drugih veroizpovedi tega leta ni bilo, prav tako naslednje leto. Takrat je iz rimskokatoliške vere izstopilo 23 oseb, devet v starokatoliško, 10 v pravoslavno in štiri neznano. Leta 1936 je 19 oseb izstopilo iz rimskokatoliške vere, ena iz evangeličansko-avgsburške ter dve iz pravoslavne. Med novoizbranimi veroizpovedmi je bilo sedem starokatolikov, sedem pravoslavcev in osem neznanih.²⁴⁸

V Celju je leta 1937 v pravoslavje prešlo le še 30 oseb, največ zaradi ločitev in ponovnih porok. Iz pravoslavja jih je izstopilo sedem. Naslednje leto je v pravoslavje prešlo 20 katoličanov in štirje Judje – skupaj 24 oseb. Iz pravoslavja je izstopilo 15 oseb. "To so tisti, ki so svoj čas prešli v pravoslavje iz nekega interesa," je ocenil celjski vojaški duhovnik Ilija Bulovan. Med letoma 1922 in 1938 je v celjski parohiji v pravoslavje prešlo vsega 313 Slovencev. V tem času je iz pravoslavja izstopilo 22 vernikov, razen enega Rusa nihče, ki je bil tudi rojen pravoslavce. V letu 1939 je v pravoslavje prestopilo 35 oseb. Iz pravoslavja jih je izstopilo 11. Kot pravi Ilija Bulovan: "V pravoslavje so prestopili večinoma tisti, ki pričakujejo od tega neko korist: ločitev ali poroko s pravoslavno osebo. Iz pravoslavja pa so izstopili le takšni, ki so že prej prešli v pravoslavje zaradi neke koristi. Izstopil ni niti en rojeni pravoslavce, temveč le tisti, kakor je že zgoraj navedeno, ki so v pravoslavje vstopili v pričakovanju neke koristi. Ko pa se jim želje niso uresničile, so se vrnili tja, kjer so bili. Na splošno pa od teh prehodnikov pravoslavje nima nobene koristi, ker jih pri prehodu ne vodi roka povišanja in čisti nameni, tem-

247 *Slovenec*, 12. 3. 1936, št. 60, str. 12, Verski prestopi v preteklem letu.

248 ZAC, SI_ZAC/24, aš 125, R 5099/36.

več v največ primerih preračunljiv osebni interes.” V letu 1940 je v Celju v pravoslavje prestopilo 20 oseb, iz pravoslavja jih je izstopilo šest: “Ti odpadniki niso rojeni pravoslavci, ampak tisti, ki so iz rimskokatoliške veroizpovedi prešli v pravoslavje zaradi nekega osebnega interesa.”²⁴⁹

Na srečo so se za parohiji Ljubljana in Celje ohranili vpisniki prestopov v pravoslavno vero, tako da se da trendu prestopov zelo natančno slediti.²⁵⁰

Število prestopov v pravoslavno vero v Ljubljani in Celju 1920–1941 po letih

Leto	Ljubljana			Celje		
	Moški	Ženske	Skupaj	Moški	Ženske	Skupaj
1920	3	1	4	-	-	-
1921	74	68	142	-	-	-
1922	33	34	67	1	1	2
1923	22	31	53	-	-	-
1924	27	29	56	1	0	1
1925	20	17	37	1	2	3
1926	30	28	58	5	3	8
1927	18	18	36	7	14	21
1928	20	27	47	1	9	10
1929	16	23	39	1	2	3
1930	19	31	50	2	4	6
1931	17	13	30	6	10	16
1932	12	20	32	5	6	11
1933	22	32	54	42	11	53
1934	22	18	40	42	29	71
1935	7	35	42	35	24	59
1936	8	18	26	7	14	21

²⁴⁹ Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 90, 126, 145, 157; Bulovan, *Parohija Celje*, str. 16–17.

²⁵⁰ UEC, Knjiga prestopov v pravoslavje; SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga prestopov.

Leto	Ljubljana			Celje		
	Moški	Ženske	Skupaj	Moški	Ženske	Skupaj
1937	24	46	70	11	19	30
1938	9	39	48	13	12	25
1939	15	36	51	15	20	35
1940	13	28	41	10	10	20
1941*	4	9	13	2	1	3
Skupaj	435	601	1036	207	191	398

*V letu 1941 so upoštevani prestopi le do 6. 4. 1941.

V obravnavanem obdobju je bilo v Ljubljani 1.036 prestopov ali povprečno 47 na leto, v Celju pa 398 ali povprečno 20 na leto. Tako absolutno kot v odstotkih gre za zelo nizke številke. Največ prestopov v enem letu so zabeležili v Ljubljani leta 1921, kar 142. Zanimiva je tudi primerjava med spoloma. Če je v Celju število nekako uravnoteženo (le 16 moških več kot žensk), so v Ljubljani pri prestopih prevladovala ženske.

Pričakovani so podatki, iz katere vere so prestopali. V ljubljanski parohiji v 97,5 % iz rimskokatoliške vere, šest oseb je bilo prej brez vere, po pet muslimanov, starokatolikov in Judov, trije evangeličani in grkokatolik. V Celju je bilo 95 % oseb prej v rimskokatoliški veri, devet oseb je prestopilo iz judovske, po pet iz evangeličanske in starokatoliške vere, za dve osebi pa ni podatka.

Ob prestopu so si novi pripadniki pravoslavne vere izbrali tudi krstno slavo. Podatki kažejo, da so si Slovenci v ljubljanski parohiji (za 57 % oseb sicer ni podatka) najraje za krstno slavo izbrali tradicionalne zavetnike. Tako daleč prednjači sv. Sava (153), sledijo pa sv. Ciril in Metod (69), sv. Nikolaj (68), sv. Jurij / Georgije (54) in Vidov dan (47). Za celjsko parohijo so ti podatki bolj skopi, saj kar za 88 % oseb tega podatka niso vpisali. Med vpisanimi pa prevladujejo sv. Nikolaj (8), sv. Jurij / Georgije (8), sv. Ciril in Metod (7), sv. Janez / Jovan (6), sv. Sava (5) in sv. Štefan / Stevan (5).

Po patriarhovem pooblastilu naj bi 16. maja 1922 niški episkop Dositej na željo Ivana Hribarja odpotoval v Ljubljano, da “tamo prevede u pravoslavlje kako gospodina Hribara i njegovu Gospodu, tako i sve troje dece”.²⁵¹ A že 19. maja istega leta so v patriarhovi pisarni zapisali: “Kako je sama stvar važnija no što to u prvi mah izgleda, to smo našli umoliti Vas da je za sada zadržite i da predmet ostane u tajnosti. To bi trebalo tako da ostane izvesno vreme. O ovome izvolite izvestiti i nadležnog protojereja.” Ljubljanski vojaški duhovnik Dimitrije Janković je nato episkopu Ilarionu kočljiv položaj opisal takole: “Gosp. Kralj. Namesnik imade još živu ženu iz prvog svoga braka, koja se nalazi u Ljubljani. Sa njome je po rimokat. obredu venčan, i ima od nje dete. Sa ovom prvom ženom rastavljen je od stola i postelje. Sa njegovom sadanjom drugom ženom venčan je – ukoliko je to meni poznato – samo civilno. Sa tom ima jedno žensko dete. Pošto je Gosp. Kralj. Namesnik jedna visoka politička ličnost i pripada naprednoj narodnoj stranki, s toga ima mnogo neprijatelja u klerikalnoj katol. stranci, koja ga i često napada zbog toga što je od prve žene rastavljen i što sa ovom drugom živi. Moje je mišljenje, da bi Gosp. Kralj. Namesnika skupa sa njegovom sadanjom drugom ženom i decom trebalo prevesti u pravoslavnu veru, jer slovenski napredni intelektualni klubovi osećaju simpatiju prema pravoslavju, i ovaj prelaz može biti za budućnost naše svete crkve, kao i za narodno jedinstvo u Slovenije, od koristi. No, obzirom na polit. protivnost klerikalne stranke prema G. Kralj. Namesniku ne bi bilo preporučljivo da ovaj akt prelaza u pravoslavje izvrši jedan od gospode episkopa, jer bi ovdašnji katolički krugovi to mogli smatrati kao jedan neprijateljski čin zvanične naše crkve protiv njih i njihove vere, što ni nije nikakav slučaj. Zato mišljenja sam, da se meni prepusti da ovaj čin ja izvršim, jer ja nisam na tako istaknutom mestu, kao Gospodin Episkop niški, i od katoličke strane nebi se to moglo iskoristiti za napadaj protiv predstavnika – glavnoga naše crkve.” Na koncu iz tega ni bilo nič. Očitno je sam akter ocenil, da

251 HDA, AF 675, aš 980, ed 317/1922.

Dr. Milan Vidmar, eden vidnejših Slovencev, ki so
prestopili v pravoslavno vero.
(Univerza v Ljubljani, fototeka ZAMU)

bi zadeva kljub vsemu bila preveč občutljiva, in je bil proces na tej točki zaključen.²⁵²

Trnovski župnik Ivan Vrhovnik je poleti 1926 prijatelju Francu Ksaverju Mešku sporočil: "Po Ljubljani šumi sedaj novica, da je dr. Izidor Cankar izstopil iz sv. kat. cerkve in šel menda v pravoslavje. Dicitur, traditur, fertur, da se danes poroči s hčerko Dragotina Hribarja. Dne 1. t.m. je nenadoma zapustil trnovsko župnišče, kjer je stanoval nekaj let; pohištvo je dal odpeljati na Zaloško cesto v Hribarjevino. Mož je storil nepremišljen korak, korak, ki ga bo morda kmalu obžaloval."²⁵³

252 HDA, AF 675, aš 980, ed 327/1922.

253 PAM, SI_PAM/1597/23/51_79.

Toda tako Izidorja Cankarja kot Ivana Hribarja ni najti v nobenem od vpisnikov prestopov v srbsko pravoslavno cerkev v Sloveniji ali med seznamami članov pravoslavne cerkvene občine.

Zagotovo pa je prestopil rektor ljubljanske univerze, sloviti profesor in šahist Milan Vidmar, in svojo potezo podrobneje opisal v spominih. Leta 1930 je namreč zapustil ženo ter začel živeti s svojo novo izvoljenko Heleno. Ločitveni postopek pred ljubljanskim deželnim sodiščem se je vlekel kot jara kača. Škof Gregorij Rožman mu je svetoval, naj ločitev skuša doseči pred katoliškim cerkvenim sodiščem ter da bo spovednik njegove žene posredoval za njeno privolitev. Toda akcija je bila neuspešna, nato pa mu je škof Rožman dal nenavaden nasvet: "Prestopite vendar v pravoslavje! Sodišče pravoslavne cerkve v Zagrebu vam lahko razveže prvi zakon. Njegova sodba pa ima v naši državi civilno veljavo!" S pomočjo nekdanjega sošolca odvetnika dr. Josipa Grablovica, ki je tudi sam prestopil v pravoslavje, je bila zadeva hitro rešena. Kmalu se je z novo izvoljenko brez velikega pompa poročil v pravoslavni cerkvi v Ljubljani.²⁵⁴

Sicer je v pravoslavno cerkev v času med obema vojnama prestopilo kar nekaj znanih Slovencev: dr. Pavel Kozina, Miroslav Lukan, dr. Milan Korun, dr. Josip Grablovic, dr. Anton Ocvirk, dr. Jože Rus, dr. Karel Dragutin Oštir, dr. Rihard Zupančič, Stanislav Rape, Ciril Pregelj ...

Veliko duhovno sodišče je uveljavilo pravilo, da so morali v ločitvenih postopkih med strankama, če je katera od njiju prestopila v pravoslavno vero, vedno na prvo mesto postaviti novo, pravoslavno ime, staro ime so lahko zapisali v oklepaju.²⁵⁵ Sicer so vsi parohijski duhovniki prejeli navodilo sv. arhierijskega sinoda, da morajo vsem, ki so prestopili v pravoslavje, dati novo ime po pravoslavnem koledarju ali ime, ki je bilo običajno v srbski pravoslavni cerkvi.²⁵⁶

Kako je takšna sprememba imena potekala v praksi, si pogledjmo na primeru Štefanije Žumer, ki si je ob prestopu v pra-

254 Cvirn, *Boj za sveti zakon*, str. 93–94. Več o konkretnem primeru glej: Vidmar, *Spomini*.

255 HDA, AF 675, aš 996, ed 194/1930.

256 HDA, AF 675, aš 991, ed 618/1927.

voslavno vero spremenila ime v Radmila. Po zakonu o osebnih imenih je bilo treba to spremembo zapisati v matičnih knjigah. Ljubljanska parohija je morala spremembo sporočiti banski upravi, ta pa je nato zaprosila sresko načelstvo, da je naročilo župnijskemu uradu v Šentjanžu na Dravskem polju (Starše), da opombo vpiše v krstno matično knjigo ter za imenovano izda rojstni in krstni list s spremembo.²⁵⁷

Vendar se je tako kot pri veljavnosti pravoslavnih porok tudi pri teh postopkih največkrat zapletlo. Tipičen je bil primer železničarja Save (Ivana) Barla. Banska uprava je zavzela stališče, da je njegovo uradno ime lahko samo Ivan, nikakor pa ne Ivan Sava ali samo Sava. Pojasnili so, da v skladu z zakonom o osebnih imenih posameznik, ki je spremenil veroizpoved, sicer sme izbrati drugo osebno ime, nima pa pravice tega dodajati prejšnjemu osebnemu (rojstnemu) imenu. Menili so, da bi za kaj takega bila potrebna odločba ministrstva za notranje zadeve. V konkretnem primeru Barl tudi banski upravi ni prijavil spremembe imena, da bi ta odredila spremembo vpisa v matično knjigo. Ljubljanska parohija pa je na drugi strani hitela pojasnjevati, da je nesporazum nastal zaradi pisarja, ki je vsa leta v vpisnik o verskih prestopih v rubriko »ime in priimek« napačno vpisoval v oklepaju tudi novo ime. Tako so stranke tudi v izpisih iz tega vpisnika imele po dve imeni, kar je bilo v nasprotju z zakonom. Da bi to napako popravili, so banski upravi predlagali izdajo splošnega načelnega sklepa o popravku rubrike, da se vanjo vpiše le prvo osebno ime iz krstnega ali rojstnega lista, vsi dodatki pa prečrtajo. Novo ime bi vpisovali pod rubriko »opombe«. Primerov je bilo namreč veliko, saj so tako vpisovali polnih 20 let, in bi bilo nesmiselno vsem izdajati nove izpise. Banska uprava se s tem ni strinjala in je zaprosila parohijo za dostavo seznama vseh, ki so si ob prestopu izbrali novo ime ter tega niso prijavili banski upravi. Vse te so namreč nameravali pozvati, naj vložijo prijavo o spremembi rojstnega imena ter priložijo vse potrebne listine (domovnico, rojstni list, listino o prestopu). Če

257 ARS, SI AS 68, fasc. 29-2, 8403/1937.

se parohija s takšno rešitvijo ne bi strinjala, so se odločili izdati načelno odločbo o uradnem črtanju vseh novoizbranih imen, ki niso bila prijavljena. Ljubljanska parohija je menila, da je predlog banske uprave v praksi zaradi tehničnih razlogov neizvedljiv, zlasti ker je šlo za veliko število oseb, mnogi primeri pa so segali še v čas pred sprejemom zakona o osebnih imenih. Četudi bi se parohija tega lotila, so menili, da bi bil proces le delno uspešen, saj bi bilo treba priskrbeti kar nekaj listin in plačati takso, kar pa bi dejansko storili le redki. Glede drugega predloga so opozorili, da bi pomenil kratenje zakonske pravice zaradi formalne napake, kar bi povzročilo veliko negotovanja prizadetih. Sicer pa je parohija zagovarjala tezo, da je ob prestopu v pravoslavlje vsaka oseba novo ime dobila z obredom krsta in naj bi že ta obred novemu imenu dal pravno veljavo. Zakon je bil v tem delu dokaj nejasen, saj je zahteval le prijavo spremembe imena. Kdo je prijavitelj, vodja matic ali oseba, ki je prestopila, ni bilo jasno zapisano. V naslednjem členu je pisalo, da novo ime velja, ko je to objavljeno v uradnem listu. Zato je parohija tudi za nazaj predlagala, da vsako novo ime ob prestopu vodja matic prijavi banski upravi, ta pa poskrbi za njegovo objavo v uradnem listu. Tako ne bi bilo nikakršnega razburjenja in protokola o verskih prestopih ne bi popravljali. Banska uprava pa je vztrajala pri svojem ter pojasnila, da ne more priznati pravne veljavnosti spremembe rojstnega imena ob spremembi vere, če ji to ni bilo prijavljeno zaradi odredbe vpisa v matične knjige. Pravice do javne rabe tako izbranega, a ne prijavljenega imena takšna oseba pač brez tega ni mogla imeti. Spremembo so po njihovem mnenju imele pravico prijaviti le stranke in se je le na podlagi te prijave lahko odredil ustrezen popravek rojstnih matic. Posebno dovoljenje kot pri drugih spremembah in objava v uradnem listu pa po njihovem mnenju sploh nista bila potrebna.²⁵⁸

V knjigi prestopov ljubljanske parohije je novo ime zapisano pri manj kot polovici oseb, natančneje 456.²⁵⁹ Nekatera so v osnovi

258 ARS, SI AS 68, fasc. 29-2, 2014/1939; SPC - COL, Arhiv SPP, 250/1939.

259 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga prestopov.

ostala enaka, spremenili so jih le v njihovo srbsko obliko (Dragutin, Jovan, Petar ...). Med izbranimi so bila pri moških imenih najpogostejša (v oklepaju je število in prejšnja imena): Dragutin (18 – Karel, Karl, Karl Maksimilijan, Viljem, Karol, Rudolf, Karel Franc, Ernest, Karlo), Jovan (18 – Ivan, Janez, Jernej, Janko, Franc, Leonid, Jože, Josif, Jožef, Jože Marjan), Dušan (12 – Franc, Frančišek, Egon, Rudolf, Anton, Vilhelm, Karol, Franc, Dragutin, Adolf), Aleksandar (10 – Humbert, Adolf, Vaclav, Anton, Aleksander, Julij, Aleš, Abdulah, Rudolf, Franc). Pri ženskih imenih pa: Jelena (20 – Marija, Justina, Karolina, Alojzija, Helena, Luiza, Hermina, Ernestina, Hilda, Josipina, Terezija, Silva, Sofija, Gabrijela Marija, Višnja), Jovanka (16 – Ivana, Jožefa, Frančiška, Jana, Jožica, Edita), Marija (16 – Berta, Alojzija, Majda, Franja, Hermina, Silva, Frančiška, Jožefa, Marjeta, Elfrida, Karmila, Albina, Irma, Marjeta, Friderika), Ljubica (11 – Pavla, Suzana, Kornelija, Erna, Marija, Leopoldina, Amalija, Doroteja, Luiza, Lucija). Med zanimivejšimi spremembami velja izpostaviti spremembe imena iz – v: Abdulah – Aleksandar, Ernest – Artakserkses, Anton – Jezdimir, Peter – Petar Kiril Metodije, Franc Jožef – Predrag, Avgust – Slavoljub, Engelbert – Zdenko, Barbara – Borica, Elizabeta – Bosiljka Kosovka, Rozika – Grozda Ružica, Hedviga – Nataša, Genovefa – Radmila ...

Nekateri so si pri tem »popravili« tudi priimek. Husein Mustafa Pamuk je ob prestopu tako postal Milan Pamuković, v Mariboru pa je nadinšpektor finančne kontrole Fischer ob prestopu v pravoslavje postal Miroslav Ribarič.

SPREMEMBA VEROIZPOVEDI PRI OTROCIH

Obči državljanski zakonik je staršem nalagal, da otroke vzgajajo v verskem duhu. Seveda je verski pouk potekal v šoli. Zakon iz leta 1868, ki je v Sloveniji še vedno veljal, je predpisoval, da so otroci do dopolnjenega 7. leta starosti avtomatično sledili veroizpovedi staršev. Če sta bila starša različne veroizpovedi, so dečki sledili očetu, deklice pa materi, če starša o tem ni sta sklenila posebne pogodbe ali notarskega akta. Če je otrokova starost bila več kot 7 in manj kot 14 let, njegove veroizpovedi ni bilo mogoče spremeniti. Sam jo je lahko spremenil po dopolnjenem 14. letu starosti.

Izvajanje teh predpisov je v družini lahko povzročilo nezdržne razmere in škodo predvsem otrokom. Takšno zakonsko določilo je bilo v nasprotju z vidovdansko ustavo, ki je določala, da se verski pouk izvaja po želji staršev oz. varuhov, ločeno po veroizpovedih in v soglasju z njihovimi verskimi načeli. Po tej določbi se torej ne bi smelo siliti otrok staršev, ki so prestopili iz rimskokatoliške vere v katero koli drugo vero, k rimskokatoliškemu verouku.²⁶⁰

Seveda je bilo veliko konkretnih primerov, ki so zaradi zakonske nedorečenosti in neenotnosti imeli težave. Eden takšnih je bil klepar iz Nove vasi pri Celju Josip Videtič, ki je januarja

260 *Jutro*, 10. 9. 1921, št. 219, str. 2, Starši in veroizpoved.

1934 Državni meščanski šoli v Celju na zapisnik podal izjavo o prestopu iz rimskokatoliške v pravoslavno cerkev v imenu svojega 12-letnega sina. Prestop je pred tem odobrilo celjsko okrajno sodišče, nato pa še sresko načelstvo. Glede na to, da je omenjeni učenec prenehal obiskovati katoliški verouk, je ravnatelja spravil v dilemo, "ali zamore učenec v smislu zakona od 25. 5. 1868, če še ni izpolnil 14 let, menjati veroizpoved in kateri verouk naj poseča, oziroma katera veroizpoved naj se mu vpiše v Katalog in izpričevalo". Banska uprava je v tem primeru izrazila stališče, da otrok do dopolnjenega 14. leta nikakor ne more spreminjati veroizpovedi. Na takšno odločitev se je oče pritožil. Menil je namreč, da je bilo pri prestopu zadoščeno vsem obstoječim predpisom. Banska uprava je nato od celjskega sreskega načelstva zahtevala pojasnilo. Načelnik je odgovoril, da je prestop vzel na znanje na podlagi dopisa ministrstva pravde z dne 30. septembra 1931, svoje soglasje za prestop pa je dalo tudi pristojno sodišče. Sporočil je, da je mladoletni Videtič že pravnoveljavno prestopil v pravoslavje, ter opozoril, da podoben primer obravnava državni svet.²⁶¹

Ta primer je resda bil skorajda identičen. Šlo je za tajnika združenja trgovcev za okraje Celje, Gornji Grad in Šmarje pri Jelšah Aleksandra Vebleta. Potem ko sta oba z ženo prestopila v pravoslavje, je mestne oblasti zaprosil za izdajo prestopnega dovoljenja iz rimskokatoliške cerkve v pravoslavno za svoja 10- in 12-letna sinova. Mestno načelstvo je prošnjo zavrnilo z obrazložitvijo, da sprememba veroizpovedi pri otrocih od 7. do dopolnjenega 14. leta starosti ni bila mogoča, kljub temu da je osebi odobrilo spremembo okrajno sodišče. Menilo je, da sodišče za takšne primere sploh ni bilo pristojno, saj je ministrski ukaz iz leta 1869 določal, da so za izstop iz katere koli cerkve ali verske skupine pristojni le upravni organi prve stopnje. Aleksander Veble se je pritožil na bansko upravo. Popolnoma nerazumljivo se mu je namreč zdelo sklicevanje na zakone iz 19. stoletja, "ki nas postavlja v one čase, ko je bil protestantizem na razmahu, ko so nemški nacionalisti propagirali geslo »Proč od Rima« hoteč za-

261 ARS, SI AS 68, fasc. 29-2, 16307/1932.

dati Rimu oziroma rimsko-katoliški veri krepek udarec". V pritožbi se je skliceval na okrožnico ministrstva pravde s 30. septembra 1931, ki naj bi citiranemu "zapršenemu" avstrijskemu zakonu izpodbila vsako pravno moč. Ta okrožnica naj bi namreč omogočala, da se tudi otrokom od 7. do 14. leta lahko dovoli sprememba veroizpovedi, "ako nastanejo take prilike, da je to potrebno, ne samo v osebnem in družinskem interesu deteta, marveč tudi v eminentnem interesu njegove verske vzgoje". Ker se takšni primeri niso mogli prepustiti nekakšni samoodločbi interesentov, je okrožnica predvidela, da o tej upravičenosti razsodila pristojna skrbstvena, torej sodna oblast.

Banska uprava je pritožbo zavrnila ter pojasnila, da navedene okrožnice v tem primeru ni mogoče upoštevati, ker je nastala zaradi navodil glede taksiranja pri spremembi veroizpovedi. Mladoletne osebe v tem kontekstu omenja le mimogrede ter tako ni imela namena vplivati na veljavno zakonodajo. Poudarjajo, da se ta del okrožnice zagotovo ne nanaša na Dravsko banovino in Dalmacijo, kjer so glede tega veljala drugačna pravila kot v drugih delih države.

Aleksander Veble ni odnehal. Šel je naprej in iskal pravico na upravnem sodišču. V tožbi je poudaril, da je bila njegovima sinovoma zaradi starega avstrijskega zakona onemogočena sprememba vere po prosti presoji staršev. Navedel je tudi celotno, do tedaj prehojeno pot v tej zadevi. Upravno sodišče v Celju je tožbo zaradi neutemeljenosti zavrnilo. V obrazložitvi je sodišče navedlo, da je mnenje tožnika zmotno, saj je glede prestopa v drugo veroizpoved pristojen upravni, in ne sodni organ. Aleksander Veble pa je šel do konca – pritožil se je na državni svet. Vendar je tudi ta njegovo pritožbo zavrnil ter kot pravno-močno razglasil rabsodbo upravnega sodišča.²⁶²

Na to odločitev so se seveda sklicevali vsi naslednji bolj ali manj podobni primeri. V praksi tako oblasti otrokom med 7. in 14. letom prestopov v drugo veroizpoved na območju Slovenije niso dovoljevale vse do propada kraljevine.

262 ZAC, SI_ZAC/24, aš 125, R 221/31; ARS, SI AS 68, fasc. 29-2, 5968/1934.

POROČNO PRAVO

Kot že rečeno, je veliko Slovencev v pravoslavno cerkev prestopalo zaradi možnosti druge poroke po pravoslavnem obredu. Po prestopu v pravoslavno cerkev je v takem primeru sledila tožba na cerkvenem pravoslavnem sodišču za razvezo katoliške zakonske zveze, ki se je v veliki večini uspešno končala. Prva leta po zedinjenju so se številni posamezniki namesto k sodnemu postopku zatekli kar po blagoslov k patriarhu in ta ga je navadno tudi podelil.

Načeloma je tudi v pravoslavni cerkvi zakonsko zvezo sicer razvezala le smrt. A je ta poleg fizične smrti poznala tudi t. i. moralno ali religiozno smrt, ki je nastopila zaradi dogodkov, s katerimi se je porušila etična in verska podlaga zakonske zveze. Kot upravičene razloge za razvezo zakonske zveze je tako pravoslavna cerkev priznavala prešuštvo, smrtno nevarno sovražnost, izstop iz krščanstva, daljšo odsotnost in obsodbo na dolgotrajen zapor.

Zanimivi so različni razlogi utemeljene domneve prešuštva za moške in ženske. Za slednjo je bila domneva podana, če je splavila, se brez povoda in dovoljenja pozno v noč potikala po drugih hišah ali obiskovala nespodobna zabavišča. Glede moškega pa, če je ponujal svojo ženo drugim moškim, jo javno krivično obdolžil prešuštva ali živel z drugo žensko. Razen teh glavnih vzrokov so priznavali še: posvetitev v episkopa, vstop

v meništvo, veleizdajo, tri leta trajajočo nesposobnost izvajanja zakonske dolžnosti, botrstvo lastnemu otroku. Zakonska razveza se je dovolila šele, ko so bile izčrpane vse možnosti pomiritve. Otroci iz razvezanega zakona so pripadli nekrivemu zakoncu. Ločena zakonca sta se smela ponovno poročiti, če jima rzsodba tega ni izrecno prepovedala.²⁶³

Sv. arhierjski sinod je leta 1934 uvedel pomembne novosti pri razsojanju v zakonskih sporih. Tožba za ločitev se je po novem postopku morala vložiti pri pristojnem cerkvenem sodišču in priložiti poročni list, vse morebitne dokaze ter plačati predpisane takse. Če je cerkveno sodišče imelo tožbo za neutemeljeno, jo je zavrglo in je bila zadeva končana. V nasprotnem primeru je zadevo poslalo pristojnemu duhovniku v parohijo, kjer je prebival mož. Ta je moral v tridesetih dneh dvakrat izvršiti poskus sprave med zakoncema. Če eden od zakoncev ni prebival na območju pristojnega cerkvenega sodišča, taka prisotnost ni bila nujna, temveč je tožilčev duhovnik zaslišal tožilca ter zapisnik o zaslišanju poslal toženčevemu duhovniku, ki je prav tako zaslišal toženca in o tem napisal zapisnik. Po izvršenih spravnih poskusih oziroma zaslišanju zakoncev so primer poslali arhierjskemu namestniku, ta pa ga je predal cerkvenemu sodišču. Tu se je ponovno vložila tožba za razpravo o ločitvi zakona. Spravna poskusa sta se lahko izjemoma tudi opustila v primerih, ko za enega od zakoncev kraj bivanja ni bil znan, če je bil duševno bolan, gluha ali nem, če je bil v zaporu več kot leto dni ali je morda izstopil iz pravoslavlja. Pri spravnih poskusih ni smel biti poleg duhovnika prisoten nihče drug, tudi če zakonca nista bila polnoletna. Če se eden od zakoncev vabilu ni odzval ali pa so ga pred zaslišanjem odstranili, se je avtomatično obravnavalo, da v spravo ni privolil. Zakonca sta se morala pred cerkvenim sodiščem sporazumeti, da je njun spor "v mirovanju". To je pomenilo, da sodišče leto dni v njunem sporu ni ukrepalo, da sta se lahko v

263 Kušej, *Cerkveno pravo katoliške cerkve s posebnim ozirom na razmere v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev*, str. 670–676; *Jutro*, 21. 11. 1928, št. 274, str. 3, Novi razlogi za ločitev zakona.

tem času odločila ali za spravo ali za nadaljevanje spora. Če po tem roku spora nista nadaljevala, so primer dali "ad acta". Če sta kasneje spor želela nadaljevati, sta morala cel postopek ponoviti.

Pri cerkvenem sodišču so na novo uvedli tudi "branilca zakonske zveze". Njegova naloga je bila uradno braniti zakonsko zvezo ter po svojem preudarku vlagati pritožbe na sodbe sodišča, s katerimi se je izrekala ločitev. Do takrat so namreč imele pravico pritožbe na višje cerkveno sodišče le stranke same. Vse vloge na cerkveno sodišče so morale biti sestavljene v srbskem jeziku ter pisane v cirilični pisavi. Spore glede zakonske zveze so morali varovati kot najstrožjo zaupnost – že vabila so morali pošiljati v ovitku in na način, da z njimi niso vzbujali pozornosti drugih oseb.²⁶⁴

Pravo glede sklepanja zakonskih zvez v Kraljevini Jugoslaviji (in prej SHS) ni bilo nikoli enotno in dokončno urejeno za celo državo. Na ozemlju Slovenije in Dalmacije je še vedno bil v veljavi avstrijski obči državljanski zakonik, ki je določal nerazvezljivost katoliške zakonske zveze; še več, za nerazvezljivo je veljala tudi civilna zakonska zveza katolika, dokler sta oba zakonca bila še živa. Zadržek katolicizma so imeli za tistega, ki je bil v času sklenitve zakonske zveze katolik, za absolutnega. Tako je iz tega stališča zadržek ostal tudi, če je takšna oseba prestopila v drugo veroizpoved ali pa je izstopila iz katolicizma in bila brez konfesije.²⁶⁵

Ob tem je potrebno pojasniti, da ločitev zakonske zveze od mize in postelje, ki so jo izrekala civilna sodišča v Sloveniji, ni pomenila razveze zakona. Pri taki ločitvi je namreč ostala zakonska zveza še vedno v polni veljavi, zakonskima partnerjema se je s tem le dovolilo živeti ločeno in ne več v obvezni družinski skupnosti. Ločenca sta bila dejansko še vedno mož in žena, dobita sta le pridevek "ločen" in "ločena".

Kompromis je bil dosežen le v toliko, da sodišča takšnega drugič poročenega katolika niso pregnajala zaradi bigamije.

264 *Jutro*, 8. 10. 1934, št. 125a, str. 2, Novi sodni postopek pri pravoslavni cerkveni sodišči.

265 HDA, AF 675, aš 539, del. št. 929/1924.

Takšne zakonske zveze so bile nekako tolerirane tudi v širšem družbenem kontekstu. Šele konec tridesetih let so slovenska državna sodišča pričela načrtno razveljavljati takšne poroke, kar je izzvalo odločne proteste predstavnikov pravoslavne cerkve. Rešitev je bila edino v poenotenju zakonodaje, to pa se zaradi prevelikih nasprotujočih si interesov nikoli ni zgodilo.

Okrožni beograjski protojerej Nikola Trifunović je že leta 1922 podal zanimiv predlog, namreč, da se ločene osebe katoliške vere ne bi mogle poročiti takoj ob prestopu v pravoslavno cerkev, ampak da bi sv. arhierejski zbor določil časovno določeno prepo-ved. Vendar se sv. arhierejski zbor ni strinjal s tem.²⁶⁶

Tako je ves čas prihajalo do sporov in različnih tolmačenj, posamezniki so v življenju zaradi te neurejenosti in zmede pravnih predpisov imeli velike težave. V tem kontekstu je zelo zanimivo pogledati pravne nasvete, ki so jih v konkretnih primerih dajali pravni strokovnjaki v dnevnem časopisju. Glede na količino vprašanj takšni zapleti niso bili redkost.

Vprašanje glede pokojnine je zanimalo sporazumno ločenko od mize in postelje. Njen ločen mož je prestopil v pravoslavno vero in se ponovno poročil, prvi ženi pa plačeval preživnino. Bil je državni upokojenec, zato jo je zanimalo, kateri ženi bo po njegovi smrti pripadala pokojnina. Svetovalec je odgovoril, da pozna primere, ko se je pokojnina v takih primerih delila med prvo in drugo ženo. Svetoval ji je, da bi si kot prva žena svoj položaj izboljšala, če bi na civilnem sodišču dosegla razglasitev drugega zakona za neveljavnega.²⁶⁷

Ženska, ločena in drugič poročena po pravoslavnem obredu, pa je spraševala, kateri otroci, iz prvega ali drugega zakona, bi po moževi smrti prejeli družinski dodatek oziroma pokojnino. Odgovor je bil zanimiv – v praksi je namreč v takšni situaciji zadeva potekala tako, da so družinski dodatek po moževi smrti prejeli tako otroci iz prvega kot tisti iz drugega zakona.²⁶⁸

266 HDA, AF 675, aš 982, ed 13/1922.

267 *Slovenec*, 26. 9. 1937, št. 221, str. 12, Pravni nasveti. Sporna pokojnina.

268 *Jutro*, 4. 9. 1938, št. 205, str. 11, Jutrova posvetovalnica. Pravna.

Skupni imenovalec vseh nasvetov je, da so tisti, ki so prestopili v pravoslavno vero in se po pravoslavnem obredu drugič poročili, lahko pri uveljavljanju svojih pravic naleteli na različne težave. Zelo eklatanten je primer več pritožb na upravo gornjekarlovške eparhije v Plaškem proti ravnanju Direkcije državnih železnic v Ljubljani, ki veljavnosti takšnih zakonskih zvez ni priznavala. To je pomenilo, da tem osebam niso priznavali družinskih draginskih dodatkov.

Sv. arhierjski sinod je v zvezi s tem večkrat urgiral na ministrstvo ver. To pa je pojasnjevalo, kot na primer leta 1926, da je na posameznih območjih kraljevine v veljavi različno poročno pravo. Vzajemni odnosi teh zasebnih pravnih področij se lahko ocenjujejo po uzakonjenih ali splošno sprejetih principih mednarodnega zasebnega prava. In ker po načelih mednarodnega prava državljanstvo posameznika določa, po katerem pravu se bo ocenjevala pravna sposobnost in njegov osebni status na splošno, je kriterij, po katerem se v odnosih med različnimi pravnimi področji kraljevine določajo zakonski predpisi, občinska pripadnost oz. domovinskost osebe. Tako so glede poročnega prava na območju gornjekarlovške (in kasneje zagrebške) eparhije veljali predpisi avstrijskega občega državljanskega zakonika in predpisi za zakonske zveze oz. veroizpovedi, če niso bili v nasprotju z občim državljanskim zakonikom.

Seveda pa sv. arhierjski sinod s takšnim odgovorom ni mogel biti zadovoljen. Opozarjal je, da so sodišča na Hrvaškem in v Sloveniji več takšnih oseb obsodila bigamije, ter predsednika vlade zaprosil, naj tudi v tem primeru poskrbi za skladnost zakonodaje z ustavo. Pojasnjevali so tudi, da so verniki pravoslavne cerkve v Sloveniji po združitvi v Kraljevino SHS bili pridruženi gornjekarlovški eparhiji in ob tem zanje ni bilo predpisane nikakršne izjeme. Izvajanje sodne oblasti na področju zakonskih zvez je bilo namreč eparhijskemu konzistoriju zagotovljeno s patentom iz leta 1853 oz. 1856. To svojo pravico je eparhija razširila tudi na nove člane v Sloveniji ter jo izvajala po dotodanjih predpisih. Pri tem niso delali razlike, ali je zakonec

bil pravoslavne vere že ob sklenitvi zakonske zveze ali pa je v pravoslavje vstopil kasneje. Hkrati so poudarili, da je 111. člen avstrijskega občega državlanskega zakonika iz leta 1811 razumljiv le v kontekstu časa, ko je bil sprejet. Rimskokatoliška cerkev je bila v Avstriji namreč državna cerkev, ostale veroizpovedi pa le tolerirane. Prav zaradi tega je bil sprejet cel niz zakonov in uredb, ki so po eni strani skušali preprečevati prehod katolikov v druge veroizpovedi, po drugi pa favorizirali prehode nekatolikov v katoliško vero.²⁶⁹

Deželno sodišče v Ljubljani se je pri razveljavljanju drugih zakonskih zvez, sklenjenih po pravoslavnem obredu, sklicevalo prav na 111. člen avstrijskega občega državlanskega zakonika. Po mnenju sv. arhierejskega sinoda je bilo takšno ravnanje napačno, saj da je že avstrijska zakonodaja dovoljevala drugačno razumevanje tega člena – prepoved druge poroke se je namreč nanašala le na zakonca katoliške veroizpovedi. Opozorili so tudi, da naj bi bil ta člen ukinjen z zakonom iz leta 1868, ki je določal, da s spremembo vere cerkev, ki jo oseba zapusti, izgubi vse pravice. Iz tega so izpeljali, da katoliški nauk o nerazdružljivosti zakonske zveze ne more vezati osebe, ki je izstopila iz katolištva in prešla v pravoslavje. Tako je nastalo stanje, ko so razsodbe civilnih sodišč v Sloveniji razveljavljale razsodbe velikega duhovnega sodišča srbske patriarhije.²⁷⁰

Tako je Deželno sodišče v Ljubljani ugotovilo, da je zakonska zveza, sklenjena v pravoslavni kapeli v Ljubljani med Ottomarjem Fedorjem Bambergom in Amalijo Lili Srebotnjak, neveljavna. Bambergovo pritožbo je zavrnilo tudi višje sodišče, prav tako najvišja inštanca, Stol sedmorice, oddelek B v Zagrebu. Na podlagi teh razsodb je veliki župan ljubljanske oblasti od pravoslavne parohije v Ljubljani zahteval popravek v matični knjigi. Ljubljanski vojaški duhovnik Dimitrije Janković je vse skupaj poslal na eparhijsko upravo, ta pa naprej sv. arhierejskemu sinodu. Ta je nato z zapletom seznanil ministrski svet

269 AJ, AF 69, 150/229.

270 Prav tam.

ter zaprosil za sprejem posebne zakonske listine za Slovenijo in Dalmacijo, s katero bi 66. in 111. čl. avstrijskega občega državljskega zakonika iz leta 1811 bila usklajena z 12. čl. ustave Kraljevine SHS.²⁷¹

Zanimiv je tudi primer zakoncev Franje in Mare Lah. Oba sta namreč prestopila v pravoslavno cerkev, veliko duhovno sodišče pa je njun katoliški zakon razvezalo. Nato sta se oba ponovno poročila z osebo pravoslavne veroizpovedi po pravoslavnem obredu. Kmalu zatem je Franjo Lah umrl. Njegova prva žena Mara je bila poročena s trgovcem Matijo Hedžetom. Sodnik Mihael Vehovar jima je pojasnil, da je njuna pravoslavna zakonska zveza neveljavna, ker sta prej bila katolika, in celo svetoval, da prestopita nazaj v katoliško cerkev ter se poročita po katoliškem obredu – saj je bilo s smrtjo Franja Laha to mogoče. Pravoslavna zakonska zveza pa da bi bila priznana le, če bi ju pravoslavni duhovnik še enkrat poročil.²⁷²

Izjemno zanimiv je primer dr. Pavla Kozine. Leta 1916 je ljubljansko okrajno sodišče njegov nesrečni katoliški zakon ločilo, leta 1920 pa je v Vaznesenski cerkvi v Beogradu prestopil v pravoslavno cerkev. Obred je opravil protojerej Nikola Trifunović. Leta 1923 je spoznal učiteljico Ano Mach, s katero sta se s patriarhovim dovoljenjem 7. junija 1924 v Beogradu poročila. Preden se je njegova nevesta odločila za zakonsko zvezo, je povprašala pristojno šolsko oblast, "če bi imel njen zakon kake grehe. Takratni višji šolski nadzornik g. Gangl, ji je zagotovil da ne, ker so že drugi podobni slučaji med učiteljstvom." Tudi državni pravdnik višjega sodišča ji je prijazno razložil, da tak pravoslavni zakon sicer po starih avstrijskih zakonih ni veljaven, a se takšnih zakonskih zvez kazensko ne preganja, ker bi bilo število prizadetih preveliko ter da bo vse to uredil medverski zakon, "ker je nerazumljivo, da ne bi imeli vsi državljani v isti državi pod istim kraljem istih pravic". No, negotovosti to seveda ni odpravilo, poleg tega pa je nevesta tik pred poroko iz krogov bivše

271 HDA, AF 675, aš 991, ed 38/1927.

272 HDA, AF 675, aš 992, ed 12/1928.

katoliške šolske organizacije Slomškova zveza prejela naslednje nič kaj prijazno pismo: "Veledenjena gospodična! Vsekrižem se s pomilovanjem govori o Vaši nameravani zvezi s prof. Kozino. Ne moremo si misliti, da Vam ne bi bilo jasno, kako usoden za Vas bi bil ta korak. Vendar bi vam stavili v premislek naslednja vprašanja: 1.) Ali se zavedate, da je omenjeni profesor oženjen, da mu prava žena še živi, da ima otroke, da je njegov zakon pred Bogom in vestjo in pred Cerkvijo še vedno veljaven in nerazveljavljiv? 2.) Ali Vam je znano, da je omenjeni profesor apolaziral, t. j. odpadel od katoliške Cerkve in prestopil v razkolništvo? 3.) Ali ste poučeni, da med Vami in med njim ni mogoč veljaven zakon? Ako bi se pa "zveza" po ovinkih pred razkolno oblastjo dosegla, navajamo sledeče v premislek: "Kdor pa stopi v zakon s pravoslavnim ženinom ki ne obljublja katoliškega krsta in katoliške vzgoje otrok ter zahteva, da ju poroči nekatoliški duhovnik, bi bil zakon pred katoliško Cerkvijo neveljaven in je zabranjen pod kaznijo izobčenja. 4.) Ali upoštevate, da utegne ta stvar imeti za Vas kot učiteljico neljube posledice? Ali Vam bodo starši še zaupali svoje otroke? Na velikega župana je od "Svete vojske" šla že vloga, naj oblast strogo nastopi zoper divje zakone. Premislite na te usodne posledice! Kaj bi rekla k vsemu temu Vaša pobožna mati? Kakšno sodbo bi naredila mladina? Eden v imenu vseh, ki čutijo z Vami." Po poroki so šolske oblasti ženo vpisale kot Ano Kozina - Mach ter ji kot poročeni osebi odtrgali polovico draginjske doklade, on pa je dobival zanjo draginjsko doklado kot za zakonsko ženo. Ob rojstvu sina Petra pa mu iste šolske oblasti zanj niso priznale draginjske doklade, češ da je njegova zakonska zveza neveljavna, ter so mu odvzele še draginjsko doklado za ženo – spet jo je prejela sama v celoti. Ko je za vodjo prosvetnega oddelka prišel predstavnik katoliške Slovenske ljudske stranke dr. Karl Capuder, je ob napredovanju njegova žena kar naenkrat spet postala "gospodična Ana Mach". Takoj je šel do velikega župana dr. Frana Vodopivca in ga slikovito povprašal, "kako je možno, da se piše mati zakonskega sina Petra Kozina Ana Mach? Krstni list otroka je brezdvoma

državno priznana javna listina in nihče, ne sodišče, še manj pa šolska oblast bo smela otroka drugače vpisati kot zakonskega sina Ane in dr. Pavla Kozina.” Veliki župan mu je pritrnil in obljubil pomoč. Ko je žena poslala vlogo za popravek, je ministrstvo prošnjo zavrnilo. Od takrat je Kozinova žena vsa uradna pisanja prejela le še na ime Ana Mach, podpisovala pa se je še vedno Ana Kozina - Mach. In nihče se ni ob to spotikal vse do 9. januarja 1929, ko je dobila zavrnjeno prošnjo za podaljšanje bolniškega staleža z zahtevo, da mora ime na prošnji popraviti ter jo podpisati kot Ana Mach.²⁷³

Zadeve so bile tako nejasne, da so tako ljubljanske kot mariborske mestne oblasti leta 1931 pozvale bansko upravo in ministrstvo pravde, naj država nujno ukrepa: “ali da se člen 111 o. d. z. striktno spoštuje ali pa razveljavi in nadomesti z novo odločbo, ki bo uredila tudi razmerje sedanjih, na nepravilni način sklenjenih zakonov bivših rimokatolikov”. Namreč kopica ljudi je pri njih čakala na dokumente, ki jim jih brez razrešitve te dileme niso mogli podeliti. Ministrstvo je sicer že imelo pripravljen osnutek zakona o ureditvi medverskih odnosov, vendar so njegovo sprejetje onemogočale takratne politične razmere.²⁷⁴ Pri tem se je zadeva tudi zaključila in ostala na tej točki do propada kraljevine.

Slovenska civilna sodišča so konec tridesetih let prejšnjega stoletja vse pogosteje izvajala postopke izničenja pravoslavnih zakonskih zvez, v katerih je ena od strani že prej bila poročena po rimskokatoliškem obredu. Ljubljanski paroh Bogdan Matković je na seji upravnega odbora srbske pravoslavne cerkvene občine v Ljubljani 29. marca 1940 podrobno predstavil to problematiko. Menil je, da “postupak državnih građanskih sudova u Slovenačkoj u ovom pitanju znači omalovažavanje i povremeno naglašavanje superiornosti Rimokatoličke crkve i njenih kanona nad Pravoslavnom i nad svim ostalim zakonom priznatih verskih zajednica u Kraljevini. Taj postupak znači ne samo

273 HDA, AF 675, AŠ 994, ed 170/1928.

274 ARŠ, SI AS 68, fasc. 29-19, 9708/1932.

gaženje državnog Ustava, Zakona o Srpskoj pravoslavnoj crkvi i njezinog Ustava, nego potpuno nipodaštavanje značaja Srpske pravoslavne crkve uopšte, otvoreno gaženje njenog ugleda, časti i dostojanstva. To se dalje ne može dopustiti.” Sv. arhierejski sinod je januarja 1940 dal parohijskim upravam navodilo, naj striktno zavračajo vpisovanje tozadevnih popravkov v matične knjige. Ljubljanska, mariborska in celjska pravoslavna cerkvena občina so nato skupaj pripravile ter 10. aprila 1940 prek svojih predstavnikov patriarhu Gavrilu predale obsežno spomenico.²⁷⁵

Tako v javnosti kot v pravni stroki so bila glede teh težav mnenja različna. Vsi so si bili edini, da bi morala veljati enaka pravila na celotnem območju države. To bi dosegli z že nekaj časa nameravanim sprejetjem medverskega zakona ter novega splošnega državlanskega zakonika. Glede porok se je zataknilo že pri vprašanju, ali naj se država odloči za priznavanje civilne ali cerkvene poroke ali kar obeh. V tem pogledu sta si bili tako katoliška kot pravoslavna cerkev složni – obe sta podpirali, zagovarjali in priznavali le cerkveno sklenjene zakonske zveze.

Drugi kongres pravnikov v Ljubljani je septembra 1926 sprejel resolucijo, s katero je zahteval, da se takoj na celotnem državnem ozemlju uvede sistem obvezne civilne zakonske zveze. Na kongresu je univ. prof. dr. Rado Kušej predstavil referat z naslovom Izenačenje zakonskih prav v kraljevini. V njem je izrazil mnenje, ki ga je sicer predstavil že leta 1921 na t. i. verski anketi kot poročevalec ministrstva ver, da naj oblast poročno pravo uredi v novem enotnem splošnem državlanskem zakoniku za vse državljanke enako, do takrat pa naj ostane stanje takšno, kot je bilo. V medverskem zakonu pa naj dovoli možnost sklepanja civilne poroke. Kot najbolj razvito pravno območje je izpostavil Vojvodino z Međimurjem, nato pa Slovenijo in Dalmacijo, kjer je bilo v veljavi sicer zastarelo, vendar popolno državljansko pravo s posebnim civilnim sodnim postopkom. Na Hrvaškem in Slavoniji je za katolike veljal “ženitbeni zakon” iz leta 1856 in

275 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1939–1943, Zapisnik seje upravnega odbora 29. 3. 1940; Bulovan, *Kronika Srpske pravoslavne parohije v Celju*, str. 148–151.

subsidiarno novi cerkveni zakonik, za pravoslavne deloma obči državljanski zakonik iz leta 1811, deloma pravoslavno poročno pravo. Srbski državljanski zakonik je veljal le za pravoslavne državljane in se izrecno skliceval tudi na pravoslavno cerkveno poročno pravo. Za nepravoslavne v Srbiji in sploh za državljane različnih konfesij južno od Save je bilo njihovo versko poročno pravo priznано tudi od države in kot takšno veljavno. Tako je bilo zelo težko najti zanesljivo bazo za presojo veljavnosti ali neveljavnosti konkretnega zakona tam, kjer so si verska prava nasprotovala, od države pa bila vsa priznana.²⁷⁶ Zato so se verske oblasti čutile poklicane soditi o veljavi državnih in drugoverskih predpisov ter o veljavnosti pravnih dejanj, ki so bila po teh predpisih izvršena. Ker verske oblasti nad sabo niso imele višje inštanice in so bile vezane le na svoja načela, država s celo vrsto priznanih enakopravnih konfesij z verskim poročnim pravom ni mogla shajati. Rešitev je dr. Kušej videl v vzpostavitvi samostojnega celovitega državljanskega prava, ki bi edino lahko omogočilo ustavno zagotovljeno enakost vseh državljanov pred zakonom.²⁷⁷

Dr. Vinko Močnik je menil, da bi morali katoličani do sprejete resolucije na pravniškem kongresu zavzeti odločno stališče.²⁷⁸ Med dr. Močnikom in dr. Kušejem se je razvila zanimiva javna polemika in slednji jo je zaključil z besedami: "Če pa vodi pot, ki jo zagovarjajo izraziti katoliški krogi (g. dr. Močnik) do istega rezultata kakor od juristov sprejeta resolucija, namreč do civilnopravne razveze tudi katoliških zakonov, cui prodest polemika proti pravnikom? Katoliški cerkvi gotovo ne!"²⁷⁹

Medtem je leta 1929 izšel zakon o srbski pravoslavni cerkvi, ki je prinašal tudi določbo, ki je v javnosti ostala skorajda neopažena, namreč da mora državna oblast zagotoviti svojo pomoč pri izvrševanju polnoveljavnih odločb in rzsodb pra-

276 Kušej, *Izenačenje zakonskih prav v kraljevini*, Slovenec, 10. 9. 1926, št. 206, str. 3–4.

277 Kušej, *Izenačenje zakonskih prav v kraljevini*, Slovenec, 11. 9. 1926, št. 207, str. 3.

278 Močnik, *Izenačenje zakonskih prav v kraljevini*, Slovenec, 7. 10. 1926, št. 229, str. 3; 9. 10. 1926, št. 231, str. 3; 14. 10. 1926, št. 235, str. 3 in 15. 10. 1926, št. 236, str. 3.

279 Kušej, *Izenačenje zakonskih prav v kraljevini*, Slovenec, 22. 10. 1926, št. 242, str. 3–4.

voslavnih cerkvenih oblasti in organov. Nanjo je javno opozoril dr. Fran Novak, saj je menil, da so potemtakem sodbe pravoslavnih cerkvenih duhovnih sodišč, tudi o razvezi katoliške zakonske zveze, izvršljive na vsem državnem teritoriju. Opozoril je na primer, ko sta tako Okrožno sodišče v Mariboru kot Višje deželno sodišče v Ljubljani razsodila po dotedanji praksi, da je druga zakonska zveza glede na določbe občega državlanskega zakonika neveljavna. Stol sedmorice v Zagrebu pa je z vrhovno odločbo razveljavil prvo in drugo instančno razsodbo. Pri tem se je skliceval na zakon o srbski pravoslavni cerkvi, po katerem so tudi razsodbe duhovnih sodišč polnoveljavne in izvršljive na vsem državnem teritoriju. Tako je dejansko nastal kompetenčni konflikt: katero sodišče, redno ali duhovno, naj v konkretnem primeru definitivno razsoja. Dr. Fran Novak je menil, da bo senat v Beogradu rešil vprašanje kompetenčnega konflikta tako, da je merodajna v tem primeru že izdana razsodba duhovnega sodišča pravoslavne cerkve.²⁸⁰

Toda kljub takšnim pogledom se v praksi ni nič spremenilo. "Strokovna razprava o tem vprašanju spada v znanstveni časopis," je v enem od prispevkov obupano zapisalo Jutro. Še vedno so se dogajala izpodbijanja veljavnosti takšnega drugega zakona, ne toliko iz moralnih kot iz finančnih vzrokov. Navadno so se za takšno pot odločili zakonski partnerji iz prvega zakona, če so bile prizadete njihove osebne koristi ali koristi njihovih bližnjih sorodnikov, na primer otrok.²⁸¹

Proti pogledom dr. Frana Novaka je ostro nastopil dr. Josip Fischinger. Poudaril je, da se katoliška zakonska zveza lahko razveže le s smrtjo ali z razglasitvijo za mrtvega, kar je določal obči državljanski zakonik iz leta 1811 in je po njegovem mnenju ustrezalo "tako moralnemu, kakor socialnemu čustvovanju, da je in mora biti nemogoč drugi zakon, dokler še obstoji prvi, prav posebno še tudi z ozirom na težke posledice, ki utegnejo zadeti ženo in otroke iz prvega zakona v primeru, da bi se ta poljubno

280 Novak, *Pravoslavni zakoni katoliških ločencev*, str. 2.

281 *Jutro*, 2. 3. 1941, št. 52, str. 4, Zakonci, ločenci, koruzniki.

razvezal". Opozoril je na napačno tolmačenje 6. čl. zakona o pravoslavni cerkvi. Dokazoval je, da ta člen govori o "pristojnih cerkvenih oblasteh". Po njegovem mnenju pravoslavno cerkveno sodišče ni bilo pristojno za razvezo katoliškega zakona, torej je v tem primeru imelo status nepristojne oblasti. Nepristojnost je utemeljeval z določbami 6. čl. uvodnega zakona k civilnopravnemu postopniku (c. p. p.), ki je določal, "da ima ostati med drugim tudi na ozemlju sodišč v Sloveniji glede pristojnosti sodstva v zakonskih stvareh vse pri starem, to je pri predpisih §§ 64-2 in 73 civilnopravnega postopnika (prej 50-2 in 76 jurisdikcijske norme), ki normirajo na prvi stopnji pristojnost civilnega okrožnega sodišča, v čigar področju sta imela zakonca svojo poslednje skupno bivališče". Iz tega je po njegovem izhajalo, da so pravoslavna cerkvena sodišča razsojala o zadevah, ki so spadale izključno v pristojnost rednega sodišča.²⁸²

Da bi država prišla do enotnega zakonskega prava, je bilo več poskusov: verska anketa v Beogradu leta 1921, kar nekaj osnutkov medverskega zakona, drugi kongres pravnikov v Ljubljani leta 1926, različni verski predstavniki, ministri in juristi so podali različne predloge in nakazali osnutke ... Pravno stanje glede zakonskih zvez je bilo v državi, blago rečeno, nevzdržno predvsem pri mešanih zakonih. Največ razburjenja je povzročalo vprašanje, katero poročno pravo je veljalo za tiste zakonce, ki so prestopili po sklenjenem zakonu v drugo vero. Razsodba Stola sedmorice odd. B v Zagrebu z dne 7. januarja 1928 je sicer zavzela stališče, da s prestopom katoličana v pravoslavje niso prenehala veljati njegova pravna dejanja, ki jih je naredil za časa njegovega katoličanstva. Ko pa je izšel zakon o srbski pravoslavni cerkvi leta 1929, je isti Stol sedmorice odd. B 24. februarja 1931 razsodil, da so pravnomočne sodbe duhovnih sodišč izvršljive na celotnem območju države in ustvarjajo pravni učinek pravnomočno razsojene stvari.

282 Fischinger, *Ali morejo pravoslavna cerkvena sodišča razvezati katoliške zakone?*, str. 3.

**CERKVENE OBČINE
IN PAROHije V
TREH NAJVEČJIH
SLOVENSKIH
MESTIH**

V skorajda popolnoma katoliški Sloveniji je po popisu prebivalstva iz leta 1921 živelo 1,056.464 ljudi, od tega 1,020.287 (96,57%) rimskokatoliške, 27.253 evangeličanske, 6.627 pravoslavne, 946 judovske, 650 muslimanske in 501 grkokatoliške vere.²⁸³

Uradni popis na dan 31. marca 1931 je o veroizpovedi prebivalstva v Dravski banovini prinesel izjemno zanimive podatke. Od skupaj 1.144.298 prebivalcev se jih je za rimokatolike opredelilo 1,107.155 ali kar 96,76%. Sledili so: evangeličani augsburške veroizpovedi (24.758 ali 2,16%), pravoslavni (6.745 ali 0,59%), grkokatoliki (2.377 ali 0,21%). Manj kot 1% je bilo evangeličanov kalvinske veroizpovedi (959), muslimanov (927), Judov (820), starokatolikov (102), pripadnikov ostalih krščanskih veroizpovedi (186), ostalih veroizpovedi (4), brez veroizpovedi (257) ter neznano (8).²⁸⁴ Še bolj zanimiva je primerjava rezultatov popisa v letih 1921 in 1931 po mestih in okrajih Dravske banovine.²⁸⁵

Število pravoslavnih prebivalcev Dravske banovine po mestih in političnih okrajih (srezih) leta 1921 in 1931

	Brežice	Celje	Celje, mesto	Črnomelj	Dolnja Lendava	Dravograd	Gornji Grad	Kamnik	Kočevje	Konjice
1921	33	47	280	219	0	0	0	84	27	5
1931	20	82	337	337	79	69	8	55	47	21

	Kranj	Krško	Laško	Litija	Logatec	Ljubljana	Ljubljana mesto	Ljutomer	Maribor, desni breg	Maribor, levi breg	Maribor, mesto
1921	17	39	0	16	6	189	2.024	50	226	0	1.527
1931	356	26	58	26	255	279	2.122	71	222	342	1.219

283 Lukić, *Ministarstvo vera*, str. 45; *Jutro*, 18. 9. 1921, št. 221, str. 3, Slovenija ima 1,056.464 prebivalcev.

284 Kraljevina Jugoslavija, Statistički godišnjak 1931, Beograd 1934.

285 Kraljevina Jugoslavija, Opšta državna statistika, Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. januara 1921 godine, Sarajevo 1932; Kraljevina Jugoslavija, Opšta državna statistika, Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931, Knjiga II, Prisutno stanovništvo po veroizpovedi.

	Metlika	Mozirje	Murska Sobotna	Novo mesto	Prevalje	Ptuj	Ptuj, mesto	Radovljica	Slovenj Gradec	Šmarje	SKUPAJ
1921	0	5	468	19	87	1.060	118	48	27	0	6.611
1931	44	0	96	71	0	115	109	254	117	34	6.745

Pričakovano je bilo največ pravoslavnih vernikov v dveh največjih mestih, Ljubljani in Mariboru. Pri popisu leta 1921 izstopa rezultat v ptujskem okraju – zagotovo zaradi ruskih beguncev, ki so jih največ naselili prav na območje tega okraja (Vurberk, Strnišče). Vsekakor je pomenljivo, da se je v teh letih število pravoslavnih vernikov v Sloveniji povečalo »le« za 134.

Za srbsko pravoslavno cerkev se je v Sloveniji vse do leta 1926 uporabljal naziv "istočno-pravoslavna crkva", kljub temu da je bil že z uredbo o sv. arhierijskem sinodu in zboru določen uradni naziv Srpska pravoslavna crkva. Vzrok naj bi po neuradnem pojasnjevanju Dimitrija Jankovića tičal v tem, ker so medse sprejemali tudi številne Ruse, ki niso bili "srbsko pravoslavni".²⁸⁶ Kljub temu da so predstavniki srbske pravoslavne cerkve tudi v Sloveniji od navedenega leta striktno uporabljali njen uradno določen naziv, je sv. arhierijski sinod še leta 1940 opozarjal, da se v uradnih spisih državnih, predvsem samoupravnih oblasti srbska pravoslavna cerkev še vedno omenja kot "istočno-pravoslavna" ali "grško-pravoslavna".²⁸⁷ Navada je pač železna srajca.

Sicer so pravoslavne cerkvene občine v Sloveniji do sprejetja ustave srbske pravoslavne cerkve delovale na podlagi pravilnikov. Ti so predvideli, da ima občina skupščino, ki so jo sestavljali vsi moški člani z volilno pravico. Redno skupščino so morali sklicati vsaj enkrat letno, izredno je predsednik lahko sklical na predlog glavnega odbora ali najmanj desetih članov. Skupščina je sprejemala letna poročila o delovanju glavnega odbora, poročila revizorjev o finančnem poslovanju občine,

286 SPC - COL, Arhiv SPCO, 155/1926.

287 ARS, SI AS 68, fasc. 29-1, 19455/1940.

izbrala dva revizorja in glavni odbor, odgovarjala na pisna vprašanja članov občine, spreminjala in sprejemala pravila cerkvene občine.

Kot upravni organ cerkvene občine je deloval glavni odbor. Prvo, ustanovno sejo je moral imeti takoj po izvolitvi. Sestavljen je bil iz osmih rednih članov in štirih namestnikov. Mandat članov je trajal tri leta, vsako leto se je morala zamenjati tretjina članov in namestnikov, razen predsednika, podpredsednika in tajnika. Njegove naloge so bile sprejemanje sklepov o vseh cerkveno-občinskih zadevah (razen tistih, za katere je bila pristojna skupščina), upravljanje s cerkveno-občinsko nepremično in premično lastnino, pripravljanje proračuna, obravnavanje pritožb glede cerkveno-občinske doklade, odobritev izdatkov nad 1.000 din, dajanje dovoljenja za gradnjo zgradb, izbiranje paroha, postavljanje in razreševanje uslužbencev cerkvene občine, podeljevanje naziva častnega člana ali častnega predsednika občine. Glavni odbor je bil sklepčen, če je bila na seji prisotna vsaj polovica njegovih članov.

Glavni odbor je izmed svojih članov izbral ožji odbor ali prezidialni odbor. Sestavljali so ga predsednik, podpredsednik, eden od članov glavnega odbora, blagajnik, tajnik, tutorji (skrbniki) in kanclist(i). Predsednik in podpredsednik sta morala biti državljana SHS. Ožji odbor je zastopal cerkveno občino navzven, vodil tekoče posle, izvrševal sklepe glavnega odbora, odobral je stroške do 1.000 din.²⁸⁸

Organizacijo in pristojnosti je zelo jasno postavila ustava srbske pravoslavne cerkve iz 1931. Ustava tako med organe cerkvene občine uvršča: cerkveno-občinski zbor, cerkveno-občinski svet in cerkveno-občinski odbor. Cerkveno-občinski zbor so sestavljali vsi polnoletni moški člani cerkvene občine, ki so plačevali davek. Skliceval ga je po potrebi predsednik cerkveno-občinskega sveta (odbora). Izdajal je odločbe o do 10-odstotni cerkveno-občinski dokladi.

288 SPC - COL, Arhiv SPCO, Pravila istočno pravoslavne crkvene opštine sv. oca Nikole u Ljubljani.

Cerkveno-občinski svet so volili člani cerkveno-občinskega zbora, ki so dopolnili 24 let. Imel je od 24 do 60 članov ter polovico od tega števila namestnikov. Število članov za posamezno cerkveno občino je določil eparhijski upravni odbor. Vsakokratni paroh je bil član sveta in njegov častni predsednik že po funkciji. Za člana cerkveno-občinskega sveta je lahko bil izvoljen vsak član, ki je izpolnjeval pogoje za cerkveno-občinskega volivca, bil star najmanj 30 let, državljan Jugoslavije ter je stanoval v dotični občini najmanj eno leto. Mandat sveta je bil šest let. Sestati se je moral najmanj dvakrat letno zaradi pregleda proračuna in zaključnega računa. Izredna zasedanja je lahko zahteval cerkveno-občinski odbor, večina članov sveta ali eparhijski upravni odbor. Po izvolitvi so člani sveta prisegli, nato so s tajnimi volitvami izvolili predsednika, podpredsednika in tajnika. Takoj po konstituiranju je cerkveno-občinski svet s tajnim volitvami izvolil še cerkveno-občinski upravni odbor. Cerkveno-občinski svet je bil sklepčen, če je bilo prisotnih več kot polovica članov. Njegove naloge so bile: sprejemanje proračuna in zaključnega računa, izdajanje odločb o zadolževanju in odtujitvi cerkveno-občinske lastnine, izdajanje odločb o odpisu terjatev, izdajanje odločb o vlaganju in umiku tožb in pogojih poravnjav, izdajanje odločb o zakupu, predlaganje cerkveno-občinskemu upravnemu odboru glede uvedbe cerkveno-občinske doklade, izdajanje odločb o uvedbi več kot 10-odstotne cerkveno-občinske doklade ter predlaganje teh odločb v odobritev patriarhijskemu upravnemu odboru, odločanje (z odobritvijo eparhijskega upravnega odbora) o predlogih cerkveno-občinskega odbora glede vzdrževanja, popraviljanja in gradnje hramov, parohijskih domov, cerkveno-občinskih zgradb ter ustanavljanja skladov in zakladov, določanje delovnih mest za svoje uslužbence, vlaganje predlogov, prošenj in spomenic o svojih potrebah na eparhijski upravni odbor.

Cerkveno-občinski upravni odbor je sestavljalo od 6 do 12 članov. Njihovo število je določil eparhijski upravni odbor. Njegovi člani so bili že po položaju predsednik in podpredsed-

nik cerkveno-občinskega sveta ter paroh. Ostale člane in enako število namestnikov je iz svojih vrst izvolil cerkveno-občinski svet za dobo šestih let. Cerkevno-občinski odbor je izvolil tajnika, blagajnika in potrebno število varuhov (tutorjev), lahko tudi izven odbora. Seje je skliceval predsednik najmanj enkrat na mesec; to je moral storiti tudi na zahtevo večine članov. Cerkevno-občinski odbor je bil sklepčen, če je bila prisotna večina članov, odločal je z navadno večino. V primeru enakega števila glasov je odločal predsednikov glas. Njegove dolžnosti so bile: varovanje in zaščita ugleda in interesov cerkvene občine, podpiranje cerkvene oblasti pri njenem religiozno-moralnem in kulturno-prosvetnem delovanju, izvrševanje odločb cerkveno-občinskega sveta in sklepov nadrejenih organov, sodelovanje s parohom pri sestavljanju volilnega imenika, imenovanje in odpuščanje cerkveno-občinskih uslužbencev (razen cerkvenega pevca in cerkovnika), kontroliranje uživalcev cerkvenih posesti, sestavljanje inventarja premičnega in nepremičnega premoženja, upravljanje cerkvenega premoženja, oskrbovanje cerkveno-občinskega nepremičnega premoženja z zakonitimi listinami o lastninski pravici ter njegovo zavarovanje, skupaj s parohom skrb za sredstva, ki so bila potrebna za opravljanje bogoslužij, opremljanje hramov, parohijskih domov, zvonikov, pokopališč, dvorišč, skrb za redno plačevanje davkov, mesečno pregledovanje računov blagajnika in skrbnikov (tutorjev), sestavljanje in predlaganje letnih proračunov in zaključnih računov, podajanje predlogov, prošenj in spomenic na višje oblasti, pripravljanje letnega poročila o delu.²⁸⁹

Tisti, ki so prestopili v pravoslavno vero, so bili nemalokrat presenečeni, ker niso bili seznanjeni, da morajo obvezno plačevati versko doklado na neposredni davek. Druge veroizpovedi tega namreč niso poznale. Pred sprejetjem zakona o srbski pravoslavni cerkvi leta 1929, ki je to področje poenotil za celotno državo, so posamezne cerkvene občine plačevanje doklade ure-

²⁸⁹ *Službeni list Kraljevske banske uprave Dravske banovine*, Ljubljana, 20. 1. 1931, III, 5. kos, str. 137–140.

jale po svoje, na podlagi svojih statutov. Po omenjenem zakonu so doklado smeli razpisati le tedaj, ko niso mogli presežka odhodkov nad prihodki pokriti z drugimi sredstvi. V višini do 10% jo je lahko določil cerkveno-občinski zbor. Doklado so pobirali organi državne davčne administracije po predpisih za državne davke ter jo v trimesečnih obrokih nakazovali pristojnim cerkvenim oblastem.²⁹⁰

Ustava je natančno določila tudi položaj in naloge paroha, ki je bil na čelu parohije. Imenoval ga je eparhijski arhierej. Za stalnega paroha je moral kandidat imeti najmanj tri leta izkušenj v duhovniškem ali diakonskem poklicu ter opravljen praktični izpit, za začasnega pa končano višjo ali srednjo bogoslovno šolo. Paroh je bil izbran na razpisu, ki ga je eparhijski arhierej objavil v uradnem listu srbske pravoslavne cerkve. Parohijsko službo so načeloma opravljali svetni duhovniki, le izjemoma, npr. ob njihovem pomanjkanju, je parohijo lahko zasedel tudi menih. Stalnega paroha je arhierej lahko premestil samo na njegovo prošnjo in privolitev ali s sodbo pristojnega eparhijskega sodišča. Parohija je lahko imela tudi diakona. Vsak paroh je opravljal parohijske dolžnosti in pisarniške zadeve parohije samostojno, vendar pod neposrednim nadzorom arhierejskega namestnika in vrhovnim nadzorom eparhijskega arhiereja. Dolžnosti paroha so bile: parohijanom je moral dajati dober zgled s svojim osebnim in družinskim življenjem, redno oznanjati božjo besedo, opravljati sv. liturgijo in vsak dan cerkveno opravilo, izvajati svete skrivnosti in obrede ter splošne molitve, zahvalne službe in zadušnice, izvajati procesije in prenos križa s posvečenjem vode, molitve ob pričetku in koncu šolskega leta, rezati slavski kolač ob hramovi slavi in na dan sv. Save s posvetitvijo vode, ljudstvu razglašati, kateri prazniki se praznujejo, in pojasnjevati njihov pomen, skrbeti za religiozno-moralno vzgojo in izobrazbo mladine zunaj šole in izvajati verski pouk v šolah,

290 *Uradni list Kraljevske banske uprave Dravske banovine*, 21. kos, 18. 1. 1930, str. 233–236, Zakon o srbski pravoslavni cerkvi; *Vesnik Srpske Crkve*, 1929, str. 325–331, Zakon o Srpskoj Pravoslavnoj Crkvi; *Vesnik*, 1929, št. 14, str. 1–2, Zakon o Srpskoj Pravoslavnoj Crkvi.

skrbeti za pobožno in pravilno branje pri službi božji ter za red in čistočo v cerkvi, skrbeti za nakup in vzdrževanje oblačil, cerkvenih potrebščin in bogoslužnih knjig, skrbeti za vzdrževanje pokopališč, za knjižnico svoje cerkve, obiskovati parohijane in jih navajati h krščanskim dobrim delom, skupaj s cerkveno-občinskim odborom skrbeti za organiziranje dobrodelne dejavnosti, boriti se proti protiverski in nepravoslavni propagandi, proti življenju v konkubinatu, pijanstvu, bogokletstvu, psovkam in drugim slabim razvadam med ljudstvom, poskušati spraviti sprta zakonca, pravočasno izvrševati naloge, ki so mu jih dodelili nadrejeni, natančno voditi matične in druge uradne knjige ter izdajati iz njih izpise, pripravljati letna poročila in statistične podatke o stanju parohije, voditi kroniko svoje parohije, sporazumno s cerkveno-občinskim odborom postavljati in odpuščati cerkovníka in pevca. Njegovi prejemki so bili plača, nagrade za duhovniške posle in prejemki v naravi.²⁹¹

Dotatne dohodke pravoslavne duhovščine je urejala Uredba o nagradama, koje pripadaju parohijskom svešteništvu Pravoslavne Crkve za izvršene sveštenoradnje.²⁹² Višina nagrade je namreč bila odvisna od tega, kje je določen duhovnik opravljal svoje poslanstvo. Tako so obstajale posebne tarife za območja nekdanjih delno samostojnih srbskih pravoslavnih cerkva. Povsod pa je bilo strogo prepovedano zaračunavati obred sv. krsta.²⁹³

Od prireditve so bile najuspešnejše in najprestižnejše svetosavske proslave (besede), ki so jih pripravljale vse tri cerkvene občine. Te prireditve so bile v vseh treh mestih ene najprestižnejših. Zanimivi so podatki o čistem dobičku svetosavskih proslav v Celju in Ljubljani. V Celju so na primer na proslavi leta 1924 zbrali kar 32.331,45 din.²⁹⁴

291 *Službeni list Kraljevske banske uprave Dravske banovine*, 20. 1. 1931, III, 5. kos, str. 136–137.

292 *Službene novine Kraljevine SHS*, št. 290, 18. 12. 1925 in št. 129, 9. 6. 1926.

293 HDA, AF 675, aš 808, ek 345/1929.

294 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 32, 116, 147.

SPC - COL, Arhiv SPCO, fasc. 1935 – blagajniške priloge, 80/1926, 18/1930, 43/1932, 66/1933, 64/1934, 169/1937, 213/1938, fasc. leto 1939, 460–61/1940, 501/1941; Knjiga

Čisti dobiček od svetosavskih proslav v Celju in Ljubljani (1922–1941)

Leto	1922*	1923*	1924*	1925	1926
Celje	15.357,50	-	32.331,45	14.871	11.000
Ljubljana	-	-	-	12.053,30	15.656,20
Leto	1932	1933	1934	1935**	1936
Celje	6.066	5.140,50	9.799	-	8.592,50
Ljubljana	7.550	22.500,30	17.512,50	-	11.465,76

Leto	1927*	1928	1929	1930	1931
Celje	11.275	3.693,20	17.318	10.276,10	6.208,30
Ljubljana	-	-301,75	11.774,80	10.953	10.508
Leto	1937	1938	1939	1940**	1941**
Celje	10.309	14.123	16.015	-	-
Ljubljana	5.466,50	17.047	15.412,50	9.055	10.302,75

*Ni podatka.

**V Celju in Ljubljani je leta 1935 zaradi žalovanja za pokojnim kraljem Aleksandrom beseda odpadla, prav tako v Celju leta 1940 in 1941 zaradi negotovih razmer.

V srbski pravoslavni cerkvi kot najbolj pogosto izvajana velja liturgija sv. Janeza Zlatoustega, ki je ena od treh klasičnih liturgij bizantinskega obreda. Izvira iz antiohijskega tipa, v 8. stoletju je postala glavni tip liturgije v carigrjski cerkvi. Je krajša od Vasilijeve ter se od nje razlikuje po besedilu evharistijskih molitev. V letu se izvaja vedno, kadar ni zapovedana daljša Vasilijeva liturgija (samo desetkrat na leto) ali liturgija Predeosvečenih Darova.²⁹⁵

Poleg liturgij so pogosta cerkvena opravila v cerkvi še blagodarenje (zahvalna molitev, tedeum), jutrenja (jutrnjica, jutranje opravilo), večernja (večernice – popoldansko cerkveno opravilo), bdenije (nočno opravilo, navadno pred nedeljo in

zapisnikov 1921–1931, Zapisnik seje glavnega odbora 9. 3. 1928 in 4. 2. 1930; Knjiga zapisnikov 1932–1936, Zapisnik seje upravnega odbora 26. 2. 1936; fasc. Svetosavska proslava – blagajniške priloge.

295 http://www.svetosavlje.org/biblioteka/Bogoslužbeni/Liturgika/Lat_Liturgika_42.htm, 28. 11. 2014.

večjimi cerkvenimi prazniki). V spomin na pokojnika izvajajo parastose (zadušnice).

V Kraljevini SHS so imeli vsi državni uradniki ob nedeljah in državnih praznikih, ne glede na vero, dela prost dan. Poleg tega so imeli dela prost dan tudi na verske praznike, vsak na tiste, kateri veroizpovedi je pripadal. Zapovedani državni prazniki so bili: 1. december (proklamacija zedinjenja Srbov, Hrvatov in Slovencev), rojstni dan kralja (11. julij v letih 1919–1921, 17. december v letih 1921–1933 in 6. september od leta 1935) in 28. junij (Vidov dan, kot spominski dan preminulim borcem za vero in domovino). Nekaj časa sta se kot državna praznika praznovala tudi 24. maj²⁹⁶ (praznik slovanskih apostolov Cirila in Metoda) in 17. december (rojstni dan prestolonaslednika).²⁹⁷

V pravoslavnih cerkvah so državni prazniki morali potekati po naslednjem scenariju. Na praznik sv. Cirila in Metoda je bila dopoldne svečana liturgija sv. Janeza Zlatoustega, nato zahvalna molitev s slavnostnim govorom o pomenu dela teh dveh svetnikov za slovansko kulturo in nacionalnost. Sledile so slavnostne konference po vseh državnih in konfesionalnih šolah. Na rojstni dan kralja je bila dopoldne slavnostna liturgija sv. Janeza Zlatoustega, po zaključku te zahvalna molitev ter priložnostni govor o pomenu tega dneva. Na Vidov dan je bila dopoldne “zapokojena liturgija”, po koncu te zadušnica (molitve) za padle borce za vero in domovino s priložnostnim govorom. Na rojstni dan prestolonaslednika so bile dopoldne slavnostna liturgija sv. Janeza Zlatoustega, po zaključku te zahvalna molitev in priložnostni govor o pomenu tega dneva. Na dan zedinjenja je bila dopoldne liturgija sv. Janeza Zlatoustega.²⁹⁸ V cerkvi so morali biti razporejeni predstavniki državnih oblasti na desni, vojaških pa na levi strani.²⁹⁹

Ker se je takoj po zedinjenju ravnalo zelo različno glede praznovanja državnih praznikov in izobešanja zastav, je sv. arhi-

296 ARS, SI AS 67, fasc. XIII, 13739/1922.

297 ARS, SI AS 67, fasc. XIII/5, 13059/1920 in XIII, 13334/1919.

298 ARS, SI AS 67, fasc. XIII, 5779/1921.

299 ARS, SI AS 67, fasc. XIII, 2169/1922.

erejski sinod odredil, da je treba na državne praznike v cerkvah obhajati: 1. decembra zahvalno molitev; 17. decembra zahvalno molitev za kralja; 24. maja liturgijo na sv. Cirila in Metoda; 28. junija na Vidov dan liturgijo in zadušnico. Zastave je bilo nujno izobesiti samo 1. in 17. decembra.³⁰⁰

Dela prosti dnevi so bili tudi zapovedani cerkveni prazniki. Za državne uslužbence pravoslavne vere so to bili: sv. Sava, božič (2 dni), velika noč (2 dni), binkošti (2 dni) in dan krstne slave (god).³⁰¹

Za pravoslavne vernike je zahteval sv. arhierejski zbor na svojem zasedanju 19. julija 1922 veliko več dela prostih dni, namreč poleg vseh nedelj še na naslednje cerkvene praznike: novo leto / Nova godina (1. / 14. 1.), gospodovo razglašenje – Jezusov krst / Bogojavljenje, (6. / 19. 1.), sv. Sava (14. / 27. 1.), svečnica / Sretenje (2. / 15. 2.), Marijino oznanjenje / Blagovesti (25. 3. / 7. 4.), jurjevo / Đurđev-dan (23. 4. / 6. 5.), vnebohod / Spasov-dan (40 dni po veliki noči), drugi dan binkošti / II. dan Duhova (51. dan po veliki noči), gospodovo spremenjenje / Preobraženje (6. / 19. 8.), vnebovzetje / Uspenje (15. / 28. 8.), mali šmaren / Mala Gospojina (8. / 21. 9.), povišanje svetega križa / Krstov-dan (14. / 27. 9.), Marijino darovanje v templju / Vvedenje (21. 11. / 4. 12.), sv. Nikolaj / Sv. Nikola (6. / 19. 12.), dva dni božiča (25. 12. / 7. 1.), sveti večer / Badnji-dan (24. 12. / 6. 1.), veliki petek in dva dni za veliko noč (premakljivi).³⁰²

Leta 1929 so s posebnim zakonom definitivno uredili praznovanje državnih in verskih praznikov v državnih uradih. Z njim sta bila kot državna praznika določena le rojstni dan kralja (17. december) in dan zedinjenja (1. december). Dela prosta dneva sta bila tudi nedelja in dan krstne slave (god). Verski prazniki za pravoslavne pa: sveti večer, božič (2 dni), gospodovo razglašenje, sv. Sava, veliki petek, velika noč (2 dni), jurjevo, vnebohod, sv. Ciril in Metod, binkošti (2 dni), Marijino vnebovzetje in sv.

300 HDA, AF 675, aš 979, ed 527/1921.

301 *Jutro*, 26. 10. 1922, št. 254, str. 5, Izmena projekta o službeni pragmatiki; *Jutro*, 5. 1. 1927, št. 3, str. 5, Važne določbe novega finančnega zakona.

302 *Vesnik srpske crkve*, str. 170, Rad Sv. Arhijer. Sabora, marec–avgust 1923.

Nikolaj. Od priznanih veroizpovedi so po tem zakonu občutno največ dela prostih dni zaradi verskih praznikov imeli državni uradniki pravoslavne veroizpovedi (kar 15), sledijo rimskokatoliške (13), grkokatoliške (10), muslimanske (8), judovske (7) ter evangeličanske veroizpovedi (le 5).³⁰³

Sv. arhierjski sinod je na predlog sv. arhierjskega zbora 30. maja 1934 sprejel sklep o praznikih, na katere niso smeli poslovati pisarne in uradi srbske pravoslavne cerkve. Poleg nedelje in državnih praznikov so to bili: "Obrežanje Gospodnje, Krstov dan, Bogojavljenje, Sv. Jovan Preteča, Sv. Sava, Sv. Tri Jerarha, Sretenje, Blagovesti, Veliki Četvrtak, Veliki Petak, Vaskrs (tri dana), Djurdjev dan, Sv. Kirilo i Metodije, Spasov dan, Duhovi (tri dana), Vidov dan, Rođenje Sv. Jovana preteče, Petrov dan, Sv. Prorok Ilija, Preobraženje, Uspenije Presvete Bogorodice, Usekovanje, Rođenje Presvete Bogorodice, Prepodobna mati Paraskeva, Krstov dan, Sv. Velikomučenik Dimitrije dan, Sabor Sv. Arhistratiga Mihaila, Vavedenje, Sv. Nikola, Badnji dan, Božič (dva dana), Sv. Prvomučenik i arhidiakon Stefan." Poleg naštetih so pristojnemu arhierju prepustili, da je lahko odobril tudi praznovanje kakšnega lokalnega svetnika.³⁰⁴

Med pravoslavnimi cerkvenimi prazniki so največ pozornosti in radovednosti med rimskokatoliškimi Slovenci vzbudili badnjak, blagoslavljanje vode na gospodovo razglašenje (bogojavljenje) in vrbica, ki so se s pomočjo vojske silovito manifestirali predvsem zunaj cerkvenih zidov.

O predbožičnih in božičnih običajih pri pravoslavni Srbi so slovenski dnevniki po zedinjenju v novo kraljevino poročali velikokrat, vedno z nekakšnim zanosom in vnemo, saj so rimskokatoliški Slovenci za te novitete kazali veliko zanimanja. Tako je na primer o božičnih običajih pri Srbi Jutro evforično poročalo: "Toliko in tako pestrih božičnih običajev, kakor jih poznajo odosno izvršujejo naši pravoslavni bratje, ne premore

303 *Slovenec*, 4. 10. 1929, št. 2, str. 2, Zakon o praznikih; *Jutro*, 4. 10. 1929, št. 232, str. 2, Nj. Vel kralj je podpisal zakon, ki definitivno ureja praznovanje državnih in verskih praznikov v državnih uradih.

304 SPC - COL, Arhiv SPCO, 157/1934.

menda noben narod v Evropi.”³⁰⁵ Vsi so svojim bralcem prinašali obširne prispevke o praznovanju svetega večera ali badnjaka v srbskih vaseh. Izjemno zanimivo je že kar nekoliko literarno poročilo o praznovanju pravoslavnega božiča v prestolnici, kjer je bil poudarek predvsem na prekomernem streljanju, v glavnih vlogah so nastopali Romi: “Pravoslavni božični prazniki so se vršili na zunaj v znamenju streljanja s pištolnicami. Kakor vsako leto. Od jutra do večera – vse tri dni – se podi po cestah otročad, kriči, vriska in strelja. Pa tudi odraslim mora biti veselje do pištolnic in streljanja menda vkoreninjeno. Stopiš v kavarno, sedeš – pa ti počí mimo ušes, da se prestrašeno primeš za glavo, a kafedžija se ti dobrodušno nasmehne, češ, ne smeš zameriti razposajenim gostom, prazniki so sedaj... In pa cigani! Brez njih bi ostali prazniki pusti in dolgočasni, kakor gledališki oder brez dekoracije. Njihovi dnevi so bili to. Od hiše do hiše, iz avlije (dvoríšča) v avlijo, od stanovanja do stanovanja, kjerkoli je kakšna srbska družina – že navsezgodaj prvega dne te zbude iz spanja njihove gosli in pesmi. Ako se pomisli, da muzicirajo pri vsakih vratih samo približno pet minut, za kar jih vsaka gazdarica pogosti z rakijo, je razumljivo, da proti poldnevu in popoldne njihovo muziciranje in petje ni kaj posebno »ubrano« in da mož s kontrabasom na hrbtu na svojih potih mnogokrat nehote poklekne na to ljubo božjo zemljico in nehote zajame nekaj snega v svoja vreščeča usta... A na lepo pogrnenih mizah v zakurjenih sobah diši pečeno prase, zraven so kolači (pa ne taki, kakor naši – marveč drobiž vsakovrstne sladkarije), kuhano žito (v obliki naše potice), slatko (podobno naši marmeladi), vino in rakija. Okrog miz pa sede domačini, gazda in gazdarica, devojke, momci, prijatelji, sorodniki, znanci... Petje, šala, smeh, kolo. Svršeno!”³⁰⁶

Tradicionalni pravoslavni božični običaj prinašanja in sežiganja badnjaka je bil uveljavljen tudi v vseh garnizijah in vojaških ustanovah. Prvi badnjak je proslavila srbska vojska leta 1886. Namen tega je bil, da se lepi in prisrčni običaji z domačih

305 *Jutro*, 6. 1. 1926, št. 4, str. 8, Božični običaji pravoslavnih; O predbožičnih običajih pri Srbih glej tudi: Milaković, Štibler, *Srbski božič*, str. 5.

306 *Jutro*, 13. 1. 1924, št. 12, str. 3, Beograjsko pismo.

ognjišč prenesejo tudi v nove, začasne domove državljanov, ki jih je domovina poklicala v vojaško službo.³⁰⁷ Tako so se tudi po zedinjenju v Sloveniji prvič pojavili ti običaji, sicer idejno ozko povezani s pravoslavno vero, organizirani pa predvsem v vojaški režiji. Aktivno so sodelovali tudi ostali pravoslavni verniki, pogosto tudi sokolska in druga narodna društva ter posamezniki, ki sicer niso bili pravoslavne vere, so pa do teh, kot so sami radi poudarjali, "slovanskih" običajev gojili vsaj simpatije. V mestih, kjer so bile nameščene garnizije (Ljubljana, Maribor, Celje, Škofja Loka), so lahko prebivalci vsako leto (od 1921 naprej) "na predvečer pravoslavnega božiča z zanimanjem opazovali kaval-kado: Oficirski zbor na konjih, momčad na vozeh, z zastavicami, tako se zapodi simpatična in vesela četa v bližnji gozd, odkoder se vrnejo z drevescem ali s panjem nazaj v svoje vojarne".³⁰⁸

Z bogojavljenjem pravoslavni verniki praznujejo dogodek, ko je sv. Janez Krstnik v reki Jordan prepoznal odrešenika Jezusa Kristusa ter ga prosil, da ga krsti. S tem se je odkrila skrivnost sv. trojice – Kristusovega božanstva. V rimskokatoliški cerkvi na ta dan praznujejo poleg tega še dva dogodka: ugotovitev božanskosti ob njegovem prvem čudesu na poroki v Kani galilejski ter poklonitev treh vzhodnih modrecev Jezusu Kristusu s pomočjo zvezde (sv. trije kralji). V katoliški cerkvi je na ta praznik prevladal slednji dogodek. V pravoslavni cerkvi je na predvečer praznika predpisan strogi post. Na dan praznika je glavni dogodek posvetitev vode. Sicer je ta obred poznalo že zgodnje krščanstvo. Za pravoslavne vernike je to velik praznik – posvečeno vodo imenujejo "voda sveta, svetinja ili agijazma".³⁰⁹ Po odsluženi liturgiji se je procesija navadno podala do najbližje reke, kjer so opravili blagoslovitev vode.³¹⁰

Da bi Slovenci lažje razumeli, kaj pomeni vrbica za pravoslavne vernike, so v Jutru poenostavljeno zapisali: "Kar je za nas

307 *Jutro*, 10. 1. 1935, št. 8, str. 4, Badnjak in naša vojska.

308 *Jutro*, 4. 1. 1925, št. 4, str. 3, Badnjak.

309 *Glasnik pravoslavne dalmatinske i istrijske eparhije*, 1897, št. 1, str. 1–7; št. 2, str. 17–20, Praznik Bogojavljenja u pravoslavnoj i rimskoj crkvi.

310 *Jutro*, 17. 1. 1931, št. 14, str. 4, Bogojavljenje v Ljubljani.

cvetna nedelja, je za naše pravoslavne brate vrbica. Kakor drugi verski običaji, se tudi ta razlikuje le v tem, da mesto naših butar in oljk blagoslavlja vrbove vejice. V Beogradu je to najljubkejši praznik, ki se ga udeleže v velikanski procesiji tisoči dece z malimi zvončki okrog vratu in "vrbicami" v rokah."³¹¹ Vrbove veje v pravoslavni cerkvi blagoslavlja na Lazarjevo soboto, pred cvetno nedeljo ("Cveti"). Praznik je posvečen spominu na Lazarjevo vstajenje ter prihodu Kristusa v Jeruzalem, ko so ga slavnostno pričakali in pozdravili otroci. Sicer je to praznik otrok. Starši jih na ta dan, tudi najmlajše, oblečejo v nova, najboljša oblačila. S tem praznikom se v pravoslavni cerkvi pričnejo velikonočni prazniki.

Med Slovenci so poleg hramovih slav ali proščenj veliko zanimanja vzbudile tudi slave vojaških enot (polkovne slave).

Po smrti kralja Petra I. so rezervni častniki morali opraviti prisego novemu kralju Aleksandru I. Bili so poklicani na enodnevno vojaško vajo in prisego, ki so jo morali izvršiti v uniformi. Pravoslavni rezervni častniki so lahko prisegli le v Ljubljani in v Mariboru.³¹² Po vsej Dravski banovini so zvestobo novemu kralju Petru II. rezervni častniki prisegli 9. decembra 1934, teden dni kasneje še vojaki. Seveda so slovesno prisego opravljali tudi vsakokratni novinci, novi rekruti na služenju vojaškega roka.

Štirideset dni od smrti pokojnika ali na prvo soboto pred 40. dnevom se v cerkvi ali na grobu opravi zadušnica. Takrat na grob pridejo sorodniki in prijatelji, ki so bili tudi na pogrebu. Tisti, ki niso mogli priti na pogreb, naj bi obvezno prišli na zadušnico. Na zadušnico pokličejo duhovnika, pripravijo vino in slavsko koljivo kot pri pogrebu ter 40 svečk, ki jih prisotni držijo med obredom prižgane v roki. Po ljudskem običaju so manjšo količino hrane in pijače nosili tudi na grob. Če zadušnica poteka v hramu, pripravijo vse enako. Zadušnica se obhaja tudi ob obletnici smrti ali prvo soboto pred obletnico. Do takrat se mora postaviti nagrobni

311 *Jutro*, 20. 4. 1927, št. 93, str. 3, Vrbica.

312 *Slovenec*, 14. 9. 1921, št. 208, str. 5, Zaprisega rezervnih častnikov; *Jutro*, 14. 9. 1921, št. 217, str. 3, Zaprisega rezervnih častnikov.

spomenik ali obeležje. Ponekod opravljajo zadušnico tudi pol leta po smrti – tega sicer cerkev ne predpisuje, vendar se na željo sorodnikov duhovnik seveda odzove.³¹³ Zadušnice so bile v pravoslavnih kapelah in cerkvah v Sloveniji stalnica, tudi tiste, ki so jih izvajali ob smrti pomembnejših osebnosti.

Pravoslavna duhovna oskrba v zdravstvenih zavodih v Sloveniji je bila zelo omejena. Na predlog patriarha Varnave so leta 1930 vsi eparhijski arhieri na svojem območju opozorili na ta problem in pri centralnih in pokrajinskih oblasteh zahtevali, da se v vsakem zdravstvenem zavodu uredi pravoslavna kapela.³¹⁴ Banski upravi Dravske banovine se je pri reševanju te zadeve postavilo več vprašanj, predvsem koliko je sploh v slovenskih bolnišnicah in sanatorijih bilo bolnikov pravoslavne veroizpovedi. Zato so vse te ustanove zaprosili za posredovanje teh podatkov. Izkazalo se je, da je v vseh skupaj bil le 1 % bolnikov pravoslavne veroizpovedi. Po teh natančnih poizvedovanjih je banska uprava na ministrstvo za socialno politiko in narodno zdravje poslala naslednji odgovor: "... da se je pred nedavnim časom otvorila srbskopravoslavna kapela v zdravilišču na Golniku, kjer je največji odstotek bolnikov srbskopravoslavne vere. V ostalih bolnicah znaša ta odstotek povprečno manj kot 2 % in nima vsaka bolnica kapele niti za rimokatolike. Glede na to in glede na sedanje budžetarne prilike se more graditev kapel kakršnekoli vrste odgoditi na poznejši čas in bo banska uprava v ta namen obdržala predmetno zadevo v evidenci."³¹⁵

Velike težave so se pojavljale pri organiziranju pravoslavnega verskega pouka, predvsem zaradi maloštevilnosti in velike razpršenosti učencev pravoslavne vere.

Za širitev verske in cerkvene zavesti ter krščanskega usmiljenja je v vsaki cerkveni občini pod vodstvom paroha in zaščito arhiera obstajalo versko dobrodelno skrbništvo. Ustanavljali so jih kot pomoč parohijskemu duhovniku za krepitev religi-

313 <http://www.spomen.hr/stranica.php?s=odnos-prema-smrti-srpska-pravoslavna-crkva>, 15. 4. 2014.

314 ARS, SI AS 68, fasc. 29-1, 24312/1932.

315 Prav tam.

oznosti, cerkvenosti, pobožnosti, moralnosti in humanosti v parohiji. Ustanovil ga je eparhijski arhierej. Skrbništvo je imelo svoj sklad, ki so ga ustanovili iz prihodkov hrama in se je s temi dohodki povečeval kot tudi s prispevki, darovi in zapuščinami ter z letno podporo iz cerkveno-občinske blagajne.³¹⁶

Pomembno vlogo med Slovenci, ki so prestopili v pravoslavno vero, so odigrala bratstva pravoslavnikov Slovencev. Njihovi glavni cilji so bili: širjenje pravoslavja, jugoslovanske nacionalne zavesti in knjig z versko vsebino, pomoč pri vzgoji mladine v pravoslavnem duhu, pri razvijanju ljubezni do pravoslavnikov verskih prireditev (obredov, slav in drugih); gojitev pravoslavnega cerkvenega petja, kupovanje šolskih, predvsem verskih knjig revnim učencem; pomoč revežem in pravoslavnikom šolskim otrokom; podpora delovanju prosvetnih, kulturnih, dobrodelnih, nacionalnih in pravoslavnikov društev; v dogovoru z duhovnikom izvedba še drugih aktivnosti s ciljem širjenja pravoslavne nacionalne zavesti.³¹⁷ Prvo takšno društvo so ustanovili 10. septembra 1934 v Celju z uradnim imenom Bratstvo pravoslavnikov Slovencev, leta 1937 pa ime spremenili v Pravoslavno bratstvo sv. Cirila in Metoda za Slovenijo. Leta 1935 so ustanovili še Zvezo bratstev pravoslavnikov Slovencev za Jugoslavijo, najprej pod predsedstvom Draga Žabkarja, nato od leta 1936 Mariborčana Aleksandra Pfeiferja.³¹⁸ Zveza je leta 1936 ustanovila še druga bratstva, in to v Mariboru, Zagorju in Ljubljani.³¹⁹

Na letnem zboru Bratstva pravoslavnikov Slovencev, ki je potekal 10. aprila 1938, so ugotovili neslogo med člani bratstva v Mariboru in razprtije med bratstvom in cerkveno občino v Ljubljani, pohvalili pa so odnose med člani bratstva in cerkveno občino v Celju. Ti odnosi so bili izpostavljeni kot primer drugim. Ugotovljeno je bilo, da bratstvo v preteklem letu ni doseglo nobenih posebnih vidnih uspehov, kar so opravičevali z nestrp-

316 *Službeni list Kraljevske banske uprave Dravske banovine*, 20. 1. 1931, III, 5. kos, str. 136–137.

317 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 67.

318 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 68.

319 Prav tam.

nostjo režimskih sil do pravoslavcev in njihovim preganjanjem s strani klerikalcev. Zbor je bil sicer sorazmerno dobro obiskan – prisotnih je bilo okoli 40 članov.³²⁰

Ljubljanski paroh protojerej Bogdan Matković je v letopisu pravilno zapisal, da so bratstva imela tudi nacionalno-politično nalogo, pa tudi širjenje propagande za pravoslavno narodno cerkev in za pravoslavno vero nasploh.³²¹ No, ker je ustava srbske pravoslavne cerkve predvidela pri vsakem parohu ustanovitev versko dobrodelnega skrbništva, so se cerkvene občine bolj osredotočile na organiziranje le-teh. Bratstva so tako puščale ob strani, še posebej zaradi omenjenih sporov in konfliktov, predvsem v Ljubljani in Mariboru.

320 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 116.

321 Matković, *Letopis Srpske pravoslavne parohije ljubljanske, Treći deo*, str. 42.

**SRBSKA
PRAVOSLAVNA
CERKVENA OBČINA
IN PAROHIIJA
LJUBLJANA**

V Ljubljani je ob ljudskem štetju 31. decembra 1910 živelo 41.132 katolikov, 365 protestantov, 116 Judov, 61 pravoslavnih, 22 brez veroizpovedi in 31 drugih veroizpovedi.³²² Leta 1921 je ljubljanska cerkvena občina štela že 79 odraslih članov in 54 otrok.³²³ Iz registra članov ljubljanske pravoslavne cerkvene občine je razvidno, da je bilo leta 1921/22 samo v Ljubljani brez častnikov in podčastnikov ter njihovih družin 285 duš.³²⁴

Zanimivi so statistični podatki iz leta 1926, ki prinašajo število vernikov po spolu, številu zakonskih zvez, domov, otrok (do in nad 8 let). Skupno število pravoslavnih vernikov v ljubljanski parohiji je tega leta doseglo že 1288.³²⁵

Število pravoslavnega prebivalstva na območju ljubljanske parohije leta 1926

	Moški	Ženske	Zakonov	Domov	Otroci do 8 let	Otroci nad 8 let	Skupaj
Ljubljana	290	298	124	133	64	40	692
Ljubljana, častniki	35	20	20	20	9	6	70
Ljubljana, Rusi	64	70	50	50	12	7	153
Rakek	25	18	5	5	3	2	48
Kočevje	63	13	10	10	6	4	86
Lož	13	10	7	7	3	2	28
Bloke	0	1	1	1			1
Loke	2	2	2	2	1		5
Kozarišče pri Starem trgu	1	2	1	1			3
Brezje pri Radovljici	1	1	1	1	1		3
Zagorje ob Savi	1	1	1	1	2		4
Trbovlje	20	16	7	7	4	2	42
Bohinjska Bistrica	16	12	5	5	3	1	32
Škofja Loka	1	3	1	2	2		6
Radeče	1	1	1	1	1	2	5

322 *Jutro*, 12. 4. 1931, št. 84, str. 4, Ljubljana ob zadnjem štetju (31. december 1910).

323 HDA, AF 898, aš 898, ao 38/1921.

324 Matković, *Letopis Srpske pravoslavne parohije ljubljanske, Drugi deo*, str. 76.

325 SPC - COL, Arhiv SPCO, 81/1927 in 76/1930.

	Moški	Ženske	Zakonov	Domov	Otroci do 8 let	Otroci nad 8 let	Skupaj
Bled	8	6	2	2	1	1	16
Logatec	1	1	1	1			2
Gradac pri Črnomlju	1	1	1	1			2
Kamnik	24	16	7	7	3	2	45
Jesenice	14	10	7	7	3	1	28
Kranj	7	5	5	5	3	2	17
SKUPAJ	651	507	259	269	121	72	1288

Na območju ljubljanske parohije je leta 1933 samo v Ljubljani živelo 150 častnikov (62 s soprogi), 55 Rusov (53 s soprogi) in 165 otrok (99 dečkov in 66 deklic). Poleg tega je v Ljubljani prebivalo še 515 civilnih vernikov, od tega 379 moških in 136 žensk. Skupaj je tako v Ljubljani bilo 1.000 pravoslavnih duš (683 moških in 317 žensk). V drugih krajih na območju ljubljanske parohije je tega leta živelo še 194 pravoslavnih vernikov (123 moških in 71 žensk). Torej, skupaj v celi parohiji je bilo 1.194 pravoslavnih vernikov, od tega kar 806 moških in le 388 žensk.³²⁶

Zanimivo je pogledati tudi stanje pripadnikov pravoslavne veroizpovedi v ljubljanski parohiji glede na poklicno strukturo leta 1935 in 1936.³²⁷

Stanje članov v ljubljanski parohiji leta 1935 in 1936 po poklicnih skupinah

Poklicna skupina	1. 10. 1935	28. 10. 1936
Državni uradniki, obrtniki, odvetniki, zasebni uradniki ...	250	326
Častniki in podčastniki	214	239
Graničarji	406	519
Orožniki	187	173
Skupaj	1.058	1.257

326 SPC - COL, Arhiv SPCO, 254/1933.

327 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1921–1931, Zapisnik seje upravnega odbora 2. 10. 1935 in 637/1936.

Tabela prikazuje samo stanje članov, torej polnoletnih moških in žensk, ki so plačevali neposredni državni davek. Leta 1936 je bilo vseh duš v parohiji že 1.853 in njihovo število se je kar naprej spreminjalo.³²⁸ V začetku leta 1938 so na primer poročali o 1.778 pripadnikih z opombo, da o številu vernikov nimajo natančnih podatkov, saj so bili razkropljeni po 49 davčnih občinah, ter da se njihovo število spreminja praktično vsak dan.³²⁹

Leta 1940/41 so v ljubljanski parohiji našeli že 2.779 duš. Če vemo, da je bilo tudi kar nekaj neprijavljenih, lahko število zaokrožimo na 3.000. Državni davek je plačevalo 1.553 oseb. Razmerje med civilnimi pravoslavni verniki ter uniformiranimi (vojska, orožniki, graničarji z družinami) je bilo nekako pol in pol.³³⁰

V času ustanavljanja parohije je bilo med člani najti univerzitetnega profesorja, zdravnika, trgovca, duhovnika in tri uradnike. S prvega seznama, sestavljenega zaradi plačevanja davka, je razvidno, da je poleg vojaških oseb in njihovih družin bilo največ, po 14 carinskih uradnikov, železničarskih uradnikov in trgovcev, 11 zasebnih uradnikov, kar devet univerzitetnih profesorjev, trije tiskarji, mizarji in poštni uradniki, po dva zdravnika, podjetnika, čevljarja, tovarnarja, posestnika, inženirja, člana gledališča, hotelska nameščenca, krojača, policijska uslužbenca, državna mojstra, ključavničarja in zasebnika ter po eden brivec, odvetnik, kemik, slikar in učiteljica.

Ob koncu obravnavanega obdobja leta 1940 je bila poklicna struktura popolnoma drugačna in še bolj pestra: 76 različnih zasebnih uradnikov, 64 delavcev, 48 zasebnikov, 47 železničarskih uslužbencev, 43 trgovcev in trgovskih uslužbencev, 30 upokojencev, 26 carinskih uslužbencev, 25 inženirjev, 23 banovinskih uradnikov, 19 učiteljev, 19 profesorjev, 18 univerzitetnih profesorjev, 18 poštnih uradnikov, 12 zdravnikov, 10 posestnikov, 8 brivcev, 7 odvetnikov, 7 slug, 6 občinskih uradnikov, 6 konjušnikov, po 5 kmetijskih uradnikov, slikarjev, ključavničarjev, glasbe-

328 SPC - COL, Arhiv SPCO, 637/1936.

329 SPC - COL, Arhiv SPP, 188/1938.

330 Matković, *Letopis Srpske pravoslavne parohije ljubljanske, Drugi deo*, str. 76.

nikov, po 4 rudarji, elektrotehniki, vozniki, tiskarji, industrialci, novinarji in člani gledališča, po 3 čevljarji, hotelski nameščenci, krojači, policijski uslužbenci, mizarji, fotografi, po dva gostilničarja, čevapčičarja, zidarja, urarja, natararja, kemika, carinska posrednika, gradbenika, književnika, kmeta, lekarnarja ter po en cestni preglednik, knjigovez, optik, vrvar, pek, sodni uradnik, pomorski kapitan, tehnični risar, zobotehnik, bolnišnični uradnik, okrajni uradnik, državni mojster in cvetličar. V šestih граниčarskih četah je bilo 490 oseb, 388 je bilo častnikov, podčastnikov in vojaških uradnikov ter 111 orožnikov.³³¹

V oči bode veliko število prosvetnih delavcev – predvsem univerzitetnih profesorjev. Razlog je bil v tem, da so univerzo v Ljubljani ustanovili šele po prvi svetovni vojni, na voljo pa ni bilo dovolj profesorjev. V Ljubljano je na filozofsko fakulteto prišlo pet Srbov: dr. Jovan Hadži kot izredni profesor za zoologijo (januar 1920), dr. Ivan Lunjak kot pogodbeni redni profesor za klasično filologijo (marec 1920), dr. Nikola Radojčić kot izredni profesor za zgodovino Srbov, Hrvatov in Slovencev (april 1920), dr. Aleksandar Stojičević kot izredni profesor za srbohrvaški jezik in literaturo (februar 1921), dr. Marijan Salopek kot izredni profesor za geologijo in paleontologijo. Prišla sta še dva Rusa: dr. Nikolaj Bubnov kot pogodbeni redni profesor za antično zgodovino (november 1920) in dr. Nikolaj Preobraženski kot pogodbeni profesor in lektor za ruski jezik (januar 1922). Pravoslavne vere je bil tudi Slovenec dr. Karel Oštir, docent za indoevropske jezike (marec 1922, v pravoslavje prestopil junija 1937).

Na pravno fakulteto so prišli štirje Rusi: dr. Aleksander Bilimovič kot pogodbeni profesor za narodno gospodarstvo (avgust 1920), dr. Mihail Jasinski kot pogodbeni redni profesor za pravno zgodovino južnih Slovanov (september 1920), dr. Aleksander Maklecov kot pogodbeni izredni profesor za kazensko pravo (april 1926) in dr. Evgenij Spektorski kot pogodbeni redni profesor za pravno zgodovino (december 1930). Poleg njih pa

331 Matković, *Letopis Srpske pravoslavne parohije ljubljanske, Drugi deo*, str. 83.

še Srba dr. Đorđe Tasić kot izredni profesor za pravno filozofijo (oktober 1922) in dr. Mirko Kosić (oktober 1922).

Na medicinsko fakulteto je prišel Rus dr. Evgen Kansky kot asistent za biokemijo (avgust 1920).

Na tehniško fakulteto je prišlo pet Rusov: inž. Teodor Grudinski kot pogodbeni redni profesor za matematiko (junij 1921), inž. Ignatij Majdel kot asistent za kemijski inštitut (oktober 1922, umrl kot izredni profesor 1930), inž. Aleksej Kopilov kot pogodbeni redni profesor za rudarsko strojeslovje (januar 1926), inž. Vasilij Nikitin kot pogodbeni redni profesor za mineralogijo in petrografijo (april 1926), inž. Dimitrij Šahnazarov kot asistent (november 1930, razrešen novembra 1935). Prišlek je bil še Srb inž. Đorđe Mandrino kot asistent za kemijski inštitut (december 1929). Pravoslavne vere je bil tudi Slovenec dr. Richard Zupančič kot redni profesor za matematiko (avgust 1919, prestopil v pravoslavje februarja 1921).³³²

332 Matković, *Letopis Srpske pravoslavne parohije ljubljanske, Drugi deo*, str. 85.

ORGANIZACIJA IN UPRAVA CERKVENE OBČINE

V znani ljubljanski gostilni pri Zlati ribici so se leta 1902 sestali knjigovez Dragutin Gulić, trgovca Emil Dobrić in Vaso Petrić, tipograf Jovan Savić in predsednik grafičnega društva v Ljubljani Mihael Popović. Nameravali so ustanoviti čitalnico kot kulturno središče pravoslavnih prebivalcev Ljubljane in za predsednika izbrali Popovića, a se je ta prvi poskus pravoslavne organizacije izjalovil.³³³

Prvi sestanek meščanov pravoslavne vere z namenom ustanovitve pravoslavne cerkvene občine je bil 30. januarja 1921. Na predlog vojaškega duhovnika protojereja Dimitrija Jankovića so ustanovili pripravljalni odbor, za predsednika izbrali dr. Pavla Avramovića, za tajnika dr. Jovana Hadžija, za blagajnika Emila Dobrića, za člane ostale prisotne: uradnika Pavla Lagarića, inšpektorja Đorđa Pevca in poštnega uradnika Miloša Katića. Odbor je imel nalogo, da pripravi pravila pravoslavne cerkvene občine.³³⁴

Ustanovna skupščina Istočno pravoslavne crkvene opštine v Ljubljani je bila nato že 27. februarja 1921. Udeležilo se jo je okoli 40 oseb. Na njej so sprejeli pravila, ki so jih pripravili po vzoru dunajske cerkvene občine. Veliko so razpravljali tudi o iz-

³³³ Matković, *Letopis Srpske pravoslavne parohije ljubljanske, Treći deo*, str. 40.

³³⁴ SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1921–1931, Zapisnik 1. seje pripravljalnega odbora za ustanovitev pravoslavne cerkvene občine 30. 1. 1921.

biri njenega zavetnika. Pripravljalni odbor je predlagal sv. Đurđa (Jurija), bili so tudi predlogi sv. Bogorodica (Mati božja), sv. Ciril in Metod, sv. Sava. Nekateri so predlagali, da se cerkev poime-
nuje kar Saborna crkva, na koncu je bil sprejet predlog slikarja
Dragutina Inchiostrija – za svojega zaščitnika so izbrali sv. oca
Nikolo (Nikolaja). Nato so izbrali še upravni odbor in njegovega
predsednika.³³⁵

Predsedniki upravnega (glavnega) odbora med letoma 1921
in 1941 so bili: zdravnik dr. Pavle Avramović (1921–1924), uni-
verzitetni profesor dr. Jovan Hadži (1924–1927 in 1932–1934),
poddirektor banke Ljubomir Đinovski (1927–1928), tovarnar
Milivoj Lajovic (1928–1929), vojaški duhovnik Dimitrije Janko-
vić (1929–1931), univerzitetni profesor dr. Aleksandar Stojiče-
vić (1931–1932) in profesor Ljubomir Jurković (1935–1941).

V letu 1932 je v času prehoda na novo organizacijo pra-
voslavne občine, predvideno po ustavi Srbske pravoslavne cer-
kve, delovalo začasno poverjeništvo. Imenovala ga je eparhijska
uprava, njegova glavna naloga pa je bila izvesti volitve cerkveno-
občinskega sveta. Vodenje začasnega poverjeništva so zaupali
kar vojaškemu duhovniku Đorđu Budimirju, člani so bili še uni-
verzitetni profesor Dimitrij Frost, inženir Josip Otahal, direktor
Rajko Ogrin in profesor Ljubomir Jurković.³³⁶

V cerkveno-občinski organizaciji je v drugi polovici tride-
setih let nastal močan razkol med srbskimi in delom slovenskih
članov, ki je sicer tlel že nekaj let. Del slovenskih pravoslavnih ver-
nikov, katerih jedro je izhajalo iz Bratstva pravoslavnih Slovencev,
je prihajal z zahtevami po večjem uveljavljanju slovenskega jezika,
nastopil proti izključnemu dopisovanju v cirilici ter v Ljubljani
zahteval celo slovenskega pravoslavnega duhovnika. Seveda stvari
niso bile nacionalno enoznačne – veliko vidnih članov Slovencev
je še vedno podpiralo aktualno vodstvo cerkvene občine. Neza-
dovoljnim Slovcem so se pridružili tudi nekateri nezadovoljni
Srbi. Čeprav je ta razkol opazen v vseh treh cerkvenih občinah,

335 Matković, *Letopis Srpske pravoslavne parohije ljubljanske, Drugi deo*, str. 73.

336 SPC - COL, Arhiv SPCO, 129/1932.

Dr. Jovan Hadži, dolgoletni predsednik srbske pravoslavne cerkvene občine (Univerza v Ljubljani, ZAMU IV-17/282)

je največje razsežnosti imel v Ljubljani. Tu so privrženci te struje na čelu s Franjem Majcnom na volitvah leta 1939 skušali prevzeti tudi cerkveno-občinsko upravo, vendar jim ni uspelo.

Po napadu sil osi na Jugoslavijo 6. aprila 1941 in hitri kapitulaciji jugoslovanske vojske je pravoslavni duhovnik vsaj prvih nekaj mesecev še redno izvajal verske obrede. Ljubljanska pravoslavna cerkev je postala nekakšno pribežališče in zatočišče številnih pravoslavnih beguncem, predvsem iz Hrvaške, Madžarske in dela Slovenije, ki se je znašel pod nemško okupacijo.³³⁷

Po poročilu hieromeniha Gorazda Dekleve avgusta 1945 je bil v Ljubljani ves čas okupacije prisoten paroh protojerej Bogdan Matković. Italijani so cerkev pustili pri miru, cerkvena občina je celo od države prejela subvencijo in so jo nato delili beguncem, tako Slovencem kot Srbom.³³⁸

³³⁷ Matković, *Letopis Srpske pravoslavne parohije ljubljanske, Treći deo*, str. 58.

³³⁸ Povzeto po: *Srpska crkva u Drugom svetskom ratu*.

Po vojni so predsednika cerkvene občine Ljubomirja Jurkovića maja 1949 zaslišali na Mestnem ljudskem odboru glede prihajanja pravoslavnih duhovnikov v Ljubljano in izvajanja verskih obredov v ljubljanski pravoslavni cerkvi brez dovoljenja oblasti. Protojerej Matković je bil januarja 1949 z odlokom zagrebškega mitropolita Damaskina Grdaničkega namreč razrešen s funkcije ljubljanskega paroha. Začasno sta obrede v ljubljanski pravoslavni cerkvi izvajala zagrebški arhierejski namestnik protojerej Lazar Jakšić ali njegov pomočnik jerej Aleksandar Skočić, ki je bil tudi partizanski duhovnik. Pravoslavna cerkvena oblast ni prosila za dovoljenje izvajanja bogoslužij, ker je menila, da to ni potrebno. Mitropolit Damaskin je nato 23. julija 1949 za začasnega upravitelja ljubljanske parohije imenoval Gorazda Deklevo. Cerkev je bila od srede decembra 1948 zaprta, ostala je tudi brez cerkovnika pevca. Cerkvena občina je bila popolnoma brez sredstev, cerkveno-občinskemu svetu in odboru pa je že zdavnaj potekel mandat, tako da so morali eparhijski upravni odbor zaprositi za razrešitev ter imenovanje začasnega poverjeništv.³³⁹

Prvi proračun pravoslavne cerkvene občine v Ljubljani za leto 1921 je bil zelo preprost, predvideval je, zanimivo, kar 25.100 din primanjkljaja.³⁴⁰ Med izdatki so največ predvideli za nagrado duhovniku v višini 9.000 din, za njegove potne stroške pa še dodatnih 3.000 din. Za najem sobe, osvetlitev in ogrevanje 3.000 din, za kanclista prav tako 3.000 din, za cerkovnika, čigar naloge je začasno opravljal vojak, 450 din. Pisarniški stroški so bili načrtovani v višini 1.500 din, vzdrževanje kapele 900 din, za reprezentanco ob slavnostih 1.000 din ter za nakup raznih cerkvenih stvari 6.000 din. Skupaj torej 27.850 din. Med prihodke so uvrstili le prostovoljne prispevke v višini 1.250 din in verski davek v istem znesku, kar je skupaj pomenilo le 2.500 din.

339 SPC - COL, Arhiv SPCO, fasc. leto 1949, Problematika nastavitve ljubljanskega paroha.

340 SPC - COL, Arhiv SPCO, fasc. 1922; Knjiga zapisnikov 1921–1931, Zapisnik 8. seje upravnega odbora 15. 9. 1921.

Zanimiva je primerjava proračunov med letoma 1934/35 in 1939/40.³⁴¹ Značilnost nekaj zadnjih proračunov ljubljanske cerkvene občine tik pred propadom monarhije je njihovo enormno povečanje. Če je še leta 1934/35 znašal "le" 57.772,02 din, je leta 1939/40 dosegel vrtoglavih 124.870,60 din – je pa res, da predvsem zaradi tega, ker so predvideli prihodek od neplačane doklade iz prejšnjih let v višini 42.060 din. Prav tu je opazno največje povečanje na strani prihodkov – namreč v cerkveno-občinski dokladi. To je bila predvsem posledica natančnega vodenja evidenc ter seveda povečanja števila članov. Doklada je sicer ta leta ostala na isti, 5,5-odstotni stopnji. Na prihodkovni strani je najbolj opazno tudi drastično zmanjšanje dotacije Mestne občine Ljubljana – s 30.000 din leta 1934/35 na 10.000 leta 1939/40 do popolne ukinitve v letu 1940/41. Podvojila se je prodaja sveč – verjetno zaradi novega hrama, prav tako so se nekoliko povečali prostovoljni prispevki. Pri odhodkih je najbolj opazna sprememba pri višini honorarja za cerkovnika pevca (od leta 1937/38 naprej okoli 9.000 din). Stroški najema za stanovanje paroha so se skorajda prepolovili, nov strošek pa se je pojavil s selitvijo in najemom novih prostorov za cerkveno-občinsko pisarno in njeno vzdrževanje.

Za finančno poslovanje cerkvene občine so zelo povedni tudi zaključni računi. Poglejmo si primer iz druge polovice tridesetih let.³⁴²

Zaključni račun po izvršenem proračunu za leto 1936/37

PRIHODKI	Predvideni	Dejanski	Primerjava
Sveče	6.000	7.332	+1.332
Nabirka	2.500	4.129,50	+1.629,50
Razne miloščine	100	0	-100
Oklici, zvonjenje, poroke	500	521,50	+21,50
Prispevek mestnega poglavarstva	20.000	9.942,50	-10.057,50
Verska doklada	0	11.433,60	+11.433,60

341 SPC - COL, Arhiv SPCO, fasc. leto 1934, 428/1939, 385/1938, 434/1938, 159/1937, 176/1937, 302/1936, 304/1936.

342 SPC - COL, Arhiv SPCO, 180/1937.

PRIHODKI	Predvideni	Dejanski	Primerjava
Cerkveno-občinska doklada	45.000	0	-45.000
Obresti	640	574	-66
Suficit iz 1935/36	-	5.957,45	0
Skupaj	74.740	39.890,55	-34.849,45
ODHODKI	Predvideni	Dejanski	Primerjava
Stanarina in honorar parohu	20.000	19.999,28	-0,72
Nagrada cerkvenemu pevskeemu zboru	8.000	6.275	-1.725
Nakup sveč, tamjana, olja	2.500	4.351,50	+1.851,50
Pisarna cerkvene občine	2.500	3.499,24	+1.911,24
Plača pisarja in zavarovanje	10.020	10.127	+107
Nepredvideni stroški	4.995	1.926	-3.069
Pisarna parohije	1.000	1.735,25	+735,25
Posvečen kruh, vino	1.200	1.200	0
Potni strošek za arhierejskega namestnika	1.000	407	-593
Prispevek podpornemu duhovniškemu skladu	150	154	+4
Zavarovanje cerkve	455	627,40	+172,40
Eparhijska doklada za 1936/37	600	505	-95
Naročnina na Glasnik	120	184,50	+64,50
Prispevek za gradnjo cerkve	22.000	0	-22.000
Nakup Srbliaka	200	0	-200
Skupaj	74.740	50.991,17	-23.748,83
Skupaj prihodki:	39.890,55 din		
Skupaj odhodki:	50.991,17 din		
Presežek odhodkov nad prihodki:	11.100,62 din		

Zelo lepo se vidi razmerje med planiranimi in dejanskimi prihodki in odhodki. Pri skorajda vseh postavkah se je lepo izšlo, zelo odstopata samo dve. Na prihodkovni strani je največja razlika nastala pri cerkveno-občinski dokladi – planirali so jo 45.000 din, prejeli pa nič. Pri odhodkih so predvideli prispevek za gradnjo cerkve v višini 22.000, vendar si tega zaradi izpada pri pobiranju cerkveno-občinske doklade niso mogli privoščiti.

Pa pogledjmo še, kakšno je bilo stanje blagajne, vlog na bankah in v skladih v tridesetih letih 20. stoletja.³⁴³

Finančno stanje cerkvene občine na dan priprave zaključnega računa za leta 1931, 1934–1937

STANJE	1931	1934	1935	1936	1937
Blagajna	2.034,95	1.416,60	3.269,60	6.808,39	258,61
Poštna hranilnica	5.118,22	410,63	3.423,72	524,06	3.507,27
Državna hipotekarna banka	-	-	325,80	-	-
Sklad za gradnjo cerkve	942.649,29	127.435,56	134.178,36	140.114,97	786,57
Sklad splošna imovina	9.223,46	310,40	13.080	332,60	-
Sklad za gradnjo parohijskega doma	31.842,44	37.408,80	40.372,40	42.266	465
Sklad sv. Save	43.230,46	58.680,90	66.608,70	69.775	754
Sklad za notranjo ureditev cerkve	-	-	-	-	2.157,50
Sklad za poslikavo cerkve	-	-	-	-	1.375
Sklad za zvonove	-	-	-	-	716
Vrednostni papirji	10.000	10.000	10.000	10.000	2.500
SKUPAJ	1,044.098,51	235.662,89	271.258,58	359.488,42	12.519,95

Iz tabele je lepo razvidno rapidno zmanjšanje sredstev na računu cerkvene občine, seveda zaradi gradnje hrama. Z 1,044.098,51 din pred začetkom gradnje so prišli leta 1937 na pičlih 12.519,95 din. Ob tem so postrgali vse zaloge, pri patriarhijskem upravnem odboru so si celo izposlovali dovoljenje, da so "nedotakljiva" sredstva iz sklada sv. Save (71.000 din) in sklada za gradnjo parohijskega doma (43.000 din) pod določenimi pogoji prenesli v sklad za gradnjo cerkve. S tem so sicer poplačali nekatere izvajalce, vendar tudi ta ukrep težav z dolгови ni mogel rešiti.

343 SPC - COL, Arhiv SPCO, fasc. Blagajniške priloge 1934/35 in 1935/36, 180/1937.

Za kritje upravnih stroškov in izdatkov pravoslavne cerkvene občine so morali vsi njeni člani plačevati cerkveno-občinsko doklado. Plačevanje je bilo razdeljeno na pet razredov, in sicer glede na višino letnega dohodka člana. Razredi in z njimi povezana višina dohodka so se z leti spreminjali. Med letoma 1925 in 1932 so bili razredi videti takole:

Razredi za plačilo cerkveno-občinske doklade ljubljanske cerkvene občine med letoma 1925 in 1932

Razred	I.	II.	III.	IV.	V.
Dohodek (v din)	do 8.000	do 12.000	do 25.000	do 35.000	nad 35.000
Davek (v din)	20	40	80	100	150

Zelo pereč problem je že kmalu postalo neplačevanje verske doklade. Z njegovim reševanjem so se pričeli ubadati že leta 1924, ko so najprej sestavili ažuren seznam vseh članov.³⁴⁴ V tem kontekstu je zanimiv tudi spor med ljubljansko in celjsko pravoslavno cerkveno občino glede plačevanja cerkveno-občinske doklade pripadnikov 67. čete XV. pododseka graničarjev v Kranju. Versko doklado za to četo je namreč pobirala celjska cerkvena občina, ker se je poveljstvo XV. pododseka graničarskih enot nahajalo v Celju, čeprav je bila četa dejansko na območju ljubljanske cerkvene občine. Celjska cerkvena občina seveda za te vernike ni naredila prav nič, za njihove duhovne potrebe je skrbel ljubljanski vojaški duhovnik.³⁴⁵ Celjska pravoslavna cerkvena občina je hitela pojasnjevati, da so se z Ljubljančani sporazumeli, da kranjska in slovenjgraška graničarska četa plačujeta cerkveno doklado celjski občini, saj je bil v ljubljanski cerkveni občini že XI. pododsek graničarjev s petimi četami. Celjska cerkvena občina do leta 1933 sploh ni imela proračuna in tako niti od svojega članstva ni pobirala doklade, saj ji je vse stroške uspelo pokrivati iz sklada za gradnjo cerkve. Ko je le pričela

344 SPC - COL, Arhiv SPCO, fasc. 1924; Knjiga zapisnikov 1921–1931, Zapisnik seje upravnega odbora 26. 8. 1924.

345 SPC - COL, Arhiv SPCO, 235/1934 in 138/1935.

pobirati cerkveno doklado, so ugotovili, da jo je od nekaterih njenih članov pobirala že ljubljanska cerkvena občina. In ko so od ljubljanske cerkvene občine zahtevali povračilo denarja, so dobili odgovor, da so ga že porabili za gradnjo cerkve. Tudi mariborska cerkvena občina je pobirala cerkveno doklado od članov celjske cerkvene občine, po trditvah slednje celo od tistih, ki so bili najbolj bogati. Na skupnem sestanku delegatov vseh treh cerkvenih občin so se nato le dogovorili in spor sporazumno rešili.³⁴⁶

Stanje "davčne moči" cerkvene občine je bilo v letu 1938/39 takšno: 397 članov svobodnih poklicev in uradnikov je plačalo 410.201 din državnega davka, 401 član v vojaški službi 277.185 din, 551 članov graničarjev 108.634 din ter 170 članov v orožniški službi 43.797 din. Skupaj torej je 1.519 članov srbske pravoslavne cerkvene občine v letu 1938/39 plačalo 839.817 din državnega davka. Cerkveno-občinska doklada je tega leta bila 5,5-odstotna, kar je znašalo 45.348,50 din.³⁴⁷

Poleg cerkveno-občinske doklade so pravoslavni verniki morali plačevati, če so bile seveda razpisane, še eparhijsko in patriarhijsko doklado. Leta 1935 so tako člani ljubljanske pravoslavne cerkvene občine poleg enormnih izdatkov za gradnjo cerkve morali plačevati še 6-odstotno cerkveno-občinsko doklado (skupaj 46.831 din), 5-odstotno eparhijsko doklado (skupaj 39.026 din) in 10-odstotno patriarhijsko doklado (skupaj 78.052 din), skupno torej kar 21 % verske doklade ali 163.909 din. Poleg tega so prostovoljno med člani zbrali še dodatnih 36.091 din.³⁴⁸

346 SPC - COL, Arhiv SPCO, 284/1936.

347 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1939–1943, Zapisnik seje upravnega odbora 29. 8. 1939.

348 SPC - COL, Arhiv SPCO, 308/1936.

SVETOSAVSKE PROSLAVE

Eden večjih virov prihodka ljubljanske cerkvene občine so bili izkupički vsakoletnih svetosavskih proslav. Večerna beseda je z leti dobila sloves enega najboljših in najbolj eminentnih ljubljanskih plesov. Na prvi tovrstni prireditvi leta 1921 je bil navzoč tudi ljubljanski škof Anton Bonaventura Jeglič.³⁴⁹

Prvo šolsko svetosavsko proslavo je ljubljanska cerkvena občina pripravila leta 1922.³⁵⁰ Dvorana je bila slavnostno okrašena, po cerkvenih obredih je kratek govor imel protojerej Dimitrije Janković, šolski otroci so ob igranju vojaške godbe odpeli vse tri himne, nato pa je 12 licejk izvajalo Kolo Saše Šantla. Na proslavi so bili prisotni predstavniki oblasti, general Đura Dokić z oficirskim zborom in predstavniki različnih kulturnih organizacij.³⁵¹ Mladinsko izobraževalno društvo Bratstvo je zvečer v veliki dvorani Narodnega doma priredilo svetosavsko proslavo s kulturnim programom. Svetosavsko himno je zapel Ljubljanski zvon, sledilo je predavanje univerzitetnega profesorja dr. Aleksandra Stojičevića. Sledil je glasbeni program. Tretja točka je tako bila "Srbske junaške popevke. Poje in svira srbski guslar. 4. Knahl: Slovan. Poje Ljubljanski Zvon. 5. Svira tamburaški zbor

349 *Slovenec*, 30. 3. 1921, št. 71, str. 2, Verski obredi in svobodomisleci.

350 *Jutro*, 24. 1. 1922, št. 20, str. 3, Šolska svetosavska proslava. Podobno: *Slovenec*, 23. 1. 1922, št. 19, str. 4, Svetosavska slava.

351 *Jutro*, 28. 1. 1922, št. 24, str. 3, Proslava svetosavskega dne v Ljubljani.

“Bratstva”. a) Parma: Mladi vojaki. Koračnica. b) Bozzotti: Oprosti mi, o majko moja! Partija za brač-solo. c) Brož: Na valovih Jadranskega morja. 6. Trifković: Školski nadzornik. Enodejanka. Vprizarja dramatični odsek “Bratstva”. Sledil je drugi del programa – ples in prosta zabava, na kateri je igrala godba Dravske divizije. Polovica čistega dobička je bila namenjena revnim ruskim otrokom.³⁵² Proslave se je udeležil general Đura Dokić, v imenu pokrajinske uprave pa predsednik dr. Vilko Baltič.³⁵³

Leta 1924 so klerikalni krogi ostro protestirali proti okrožnici višjega šolskega sveta, v kateri so priporočali udeležbo na svetosavski šolski proslavi vsaj dveh prostovoljnih predstavnikov vsakega razreda. Vodstva šol naj bi to priporočilo vzela kot ukaz. Zahtevali so preklic okrožnice. Zmotilo jih je namreč dejstvo, da je bila organizator pravoslavna cerkvena občina, kar je prireditvi dajalo verski značaj.³⁵⁴

Za organizacijo svetosavske proslave leta 1925 so že nekaj mesecev prej oblikovali poseben pripravljalni odbor.³⁵⁵ Pripravili so jo v hotelu Union. Seveda so želeli, da bi bila dvorana karseda lepo okrašena, zato so si pri mestnih oblasteh sposodili različno zelenje, npr. lovorike in palme.³⁵⁶ Veliki župan ljubljanske oblasti je za prireditev odobril 5.000 din.³⁵⁷

In kot vsako leto je tudi tokrat najprej dopoldne potekala proslava za šolsko mladino, ponovno v polni veliki dvorani hotela Union. S svojo prisotnostjo so prireditev počastili veliki župan dr. Vilko Baltič, general Dragomir Stojanović s častniškim zborom, mestna gerenta dr. Dinko Puc in Anton Likozar, ljubljanski konzularni zbor, višji šolski nadzornik Engelbert Gangl in številne narodne dame pod vodstvom gospe Franje Tavčarjeve, Milene Žerjavove in Vide Baltičeve. Dvorana je bila lepo okrašena, nad odrom je v pozlačenem okvirju visela slika sv.

352 SPC - COL, Arhiv SPCO, fasc. 1922.

353 *Jutro*, 28. 1. 1922, št. 24, str. 3, Svetosavska proslava v Ljubljani.

354 *Slovenec*, 26. 1. 1924, št. 22, str. 3, Protestiramo.

355 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1921–1931, Zapisnik seje upravnega odbora 29. 10. 1924.

356 SPC - COL, Arhiv SPCO, 5/1925, 9/1925.

357 SPC - COL, Arhiv SPCO, 6/1925, 7/1924.

Save. Cerkvni obred in rezanje kolača je opravil protojerej Dimitrije Janković in nato v nagovoru pojasnil pomen sv. Save za srbski narod. Nato je pevski zbor Ferijalnega saveza učiteljišč pod vodstvom zborovodje prof. Emila Adamiča zapel himno sv. Save. Sledilo je več pevskih točk ter deklamacije domoljubnih pesmi jugoslovanskih avtorjev, ki so jih izvajali otroci. Gostitelj svetosavske slave je bil general Dragomir Stojanović.³⁵⁸

Zvečer so priredili še svetosavsko besedo, prav tako v veliki unionski dvorani. Program so izvedli s prijaznim sodelovanjem opernih pevcev Bele Rozumove, Julija Betetta in Nikole Cvejiča, prof. Emila Adamiča, pevskega zbora Glasbene matice v Ljubljani pod vodstvom prof. Srečka Kumarja in 30-članske godbe Dravske divizije. Zanj je bilo treba odšteti tako kot prejšnja leta za sedišča (prvi dve vrsti sta po sklepu upravnega odbora sicer bili rezervirani za predstavnike oblasti) od 15 do 40 din, za stojišča 10 din.³⁵⁹

Umetniške točke so si sledile takole: I. 1.) Svetosavska himna, 2.) Emil Adamič: Svatovske pesmi, izvajal mešani zbor Glasbene matice pod vodstvom zborovodje prof. Srečka Kumarja z bas solistom Julijem Betettom. II. 1.) Emil Adamič: Kot iz tihe zabljen kapele, 2.) M. Milojević: Zanosni čas, 3.) Stevan Mokranjac: Tri junaka, pel je Julij Betetto. III. 1.) Anton Lajovic: Begunka pri zibeli, 2.) Emil Nemeček: Majska pesem, pela Bela Rozumova. IV. 1.) Stevan Hristić: Elegija, 2.) Friderik Rukavina: Molitva majke Jugovića, 3.) Jakov Gotovac: Na nočištu, pel je Nikola Cvejić. V. 1.) Stevan Mokranjac: 10. rukovet srpskih narodnih pesama, izvajal mešani pevski zbor, 2.) Emil Adamič: Napiitnica, izvajal moški pevski zbor Glasbene matice v Ljubljani z zborovodjem prof. Srečkom Kumarjem. Vse solo točke je spremljal prof. Emil Adamič. Vrstni red plesov je bil sledeč: srbijanka, valček, seljančica, blues, huppa-huppa, java, jimska, oficirsko kolo, valček, java, tango parisien, one step, huppa-huppa, valček. Pri vseh plesih so volili dame in gospodje.³⁶⁰

358 *Jutro*, 28. 1. 1925, št. 23, str. 3, Svetosavske proslave.

359 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1921–1931, Zapisnik seje upravnega odbora 17. 1. 1925.

360 SPC - COL, Arhiv SPCO, fasc. 1925.

Med drugimi visokimi gosti so se svetosavske besede tega leta udeležili tudi minister za šume in rude dr. Gregor Žerjav s soprogo, minister “na razpoloženju” Niko Županič, general Dragomir Stojanović, veliki župan dr. Vilko Baltič s soprogo ...

Upravni odbor pravoslavne cerkvene občine v Ljubljani se je v časopisju še posebej zahvalil “vsem cenj. damam in gospodom, ki so bodisi z aktivnim sodelovanjem, ali z materialno podporo ter s svojim posetom pripomogli, da je letošnja svetosavska beseda uspela v vsakem pogledu tako odlično”.³⁶¹

Po sicer zelo uspešno izvedeni svetosavski proslavi so nekateri člani na naslednji seji opozorili tudi na pomanjkljivosti. Najbolj jih je motila predolga šolska proslava. Nekaj pripomb je bilo tudi na večerno prireditvev. Nekateri so menili, da priprave niso bile dovolj dobre, nekatere je motilo, da so se kozarci dajali na kavcijo – kar seveda ne pritiče elitni prireditvi. Spet drugi so bili mnenja, da je pri organizaciji treba pritegniti več ljudi.³⁶²

Leta 1934 so prireditvev organizirali v sokolski dvorani na Taboru.³⁶³ Šolska proslava se je zaradi nekoliko daljše cerkvene slovesnosti v kapeli sv. Nikolaja pričela z zamudo. Prireditvev so se med drugim udeležili poveljnik divizije general Vladimir Cukavac, vodja banovinskega prosvetnega oddelka Josip Breznik ter številni profesorji in učitelji. Protojerej Đorđe Budimir je opravil cerkvene obrede, nato je sledilo rezanje kolača. Kot gostitelj je univerzitetni profesor dr. Aleksandar Stojičević imel predavanje o sv. Savi. Nato so sledili številne deklamacije in recitacije ter nastop mešanega pevskega zbora učiteljske šole pod vodstvom prof. Ivana Repovša. Po končanem programu so otroci prejeli knjižne nagrade.³⁶⁴

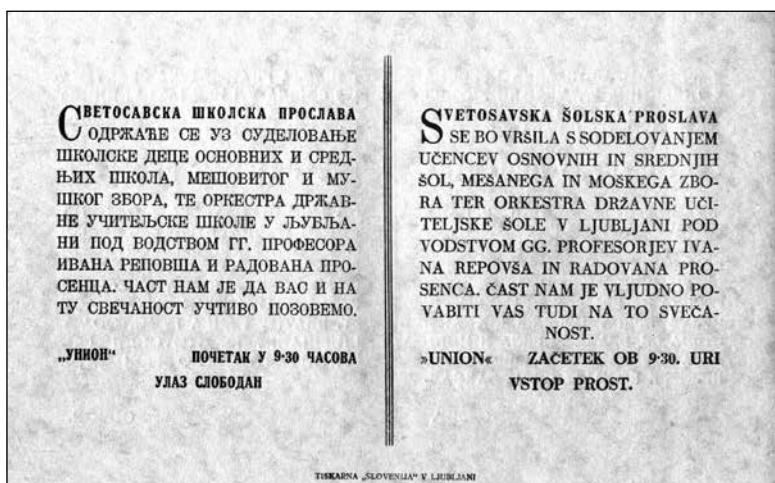
Večerni koncert je potekal po predvidenem programu: I. Svetosavska himna (izvaja pevsko društvo Sloga pod vodstvom Herija Svetela); II. Aleksander Arhangelski: Ne imami ijijo in

361 *Jutro*, 3. 2. 1925, št. 28, str. 4, Zahvala pravoslavne cerkvene občine.

362 SPC - COL, Arhiv SPCO, Zapisnik seje upravnega odbora 29. 1. 1925.

363 SPC - COL, Arhiv SPCO, 2/1934.

364 *Jutro*, 28. 1. 1934, št. 22, str. 3, Svetosavska proslava in nagrade; SPC - COL, Arhiv SPCO, fasc. 1934.

Vabilo na svetosavsko proslavo leta 1933
(Srbska pravoslavna cerkvena občina Ljubljana)

Anton Lajovic: Pomladni spev (izvaja pevsko društvo Sloga pod vodstvom Herija Svetela); III. Anton Foerster: Pri oknu in Ferdinand Hérold: Arija iz opere Le pre aulse cleres (poje Pavla Lovšetova); IV. Stevan Mokranjac: Lem Edim (poje Julij Betetto);

V. Frédéric Chopin: Nocturne c-mol in Scherzo h-mol (igra na klavirju Marijan Lipovšek); VI. Petar Konjović: Aman devojko! (Moja zemlja), Slavomir Grančarić: Ljuven sanak (Seoske pripovedi), Narodna: Igra kolo (poje Pavla Lovšetova); VII. Emerik Beran: Še veš za dan? in L. Greg: Serenada (poje Julij Betetto); VIII. Ludovik Puš: Kaj ti je, deklica in Jurij Larovič Karnovič: Klepetulje (izvaja pevsko društvo Sloga pod vodstvom Herija Svetela). Vse solo točke je spremljal Marijan Lipovšek.³⁶⁵

Kljub številnim prireditvam tega dne, ki so potekale po drugih dvorana, je bila dvorana polna, med udeleženci je bilo opaziti tudi poveljnika dravske divizije generala Vladimirja Cukavca, podbana dr. Otmarja Pirkmajerja in ljubljanskega župana Dinka Puca. Namesto bolnega Julija Betteta je vskočil Marjan Rus in odpel nekaj srbskih pesmi. Ples je odprl general Vladimir Cukavac s soprogo, seveda s kolom. Zabava, na kateri je igrala godba dravske divizije, je trajala do zgodnjih jutranjih ur.³⁶⁶

Na prireditvi je bila na voljo izjemno široka ponudba hrane in pijače. Odžejati se je bilo mogoče z malim pivom za 3 din ali velikim za 5 din. Za konjak je bilo potrebno odšteti 3 din, prav tako za rum. Žganje si dobil za 2 din, vino v zaprti steklenici za 20 din, belo vino (rizling) za 15 din, rdeče vino (cviček) za 10 din. Pol litra mineralne vode je stalo 5 din, liter 10 din, mala soda 4 din, velika 8 din. Špricer si si lahko privoščil za 3 din, za isto ceno je bil na voljo malinovec s kisló vodo ali sodo. Med toplimi napitki so bili na voljo črna kava za 2 din, čaj z limono za 3 din ter čaj z rumom za 4 din. Za kos kruha je bilo potrebno odšteti 0,50 din, za navadni sendvič 2,50 din, za sendvič z ribo 3,50 din, hrenovko z gorčico ali hrenom 4 din, za polovico kranjske klobase 3,50 din, za celo 6 din. Privoščil si si lahko tudi porciyo narezka za 6 din, kos pečenega odojka za 10 din, med siri je stal šale 6 din, bohinjski ementaler in liptauer pa 4 din.³⁶⁷ Sladki izbor so predstavljali krofi za 2 din, manjši kos torte je bil 2 din in večji 3 din, drobno pecivo pa 2 din.

365 SPC - COL, Arhiv SPCO, fasc. 1934.

366 *Jutro*, 29. 1. 1934, št. 22a, str. 3, Svetosavska beseda na Taboru.

367 SPC - COL, Arhiv SPCO, 51/1934, 129/1936.

Sicer je bil finančni izkupiček proslave ponovno zelo uspešen. Prihodkov je bilo za 35.433 din, od tega so prinesle prodane vstopnice 10.799 din, prostovoljni prispevki 13.760 din, prodaja hrane in pijače 8.665,60 din, prodaja cvetja, dopisnic, zastavic ipd. 1.149 din in prodaja ostalih stvari 1.059,50 din.³⁶⁸ Odhodki so bili 11.869,25 din za organizacijo šolske in večerne proslave ter 6.051,25 din za bife, skupaj torej 17.920,50. Čisti dobiček je tako znašal 17.512,50 din in so ga razporedili takole: 5.000 din v sklad sv. Save, 10.000 din v sklad za gradnjo cerkve, 2.512,50 za pomoč gluhonemim otrokom ter revnim dijakom in brezposelnim.³⁶⁹

Z začetkom druge svetovne vojne na tleh nekdanje kraljevine so tudi svetosavske proslave, ki jih je prirejala srbska pravoslavna cerkvena občina, kot mnoge druge tradicionalne podobne prireditve ugasnile. Izvedli so natančno 20 šolskih proslav ter 19 besed – večernih koncertov s plesom (prvega je sicer organiziralo društvo Bratstvo, leta 1935 zaradi žalovanja za pokojnim kraljem Aleksandrom večerne prireditve niso pripravili). Leta 1922 sta obe prireditvi potekali v Narodnem domu, naslednje leto v Kazini, nato med letoma 1924 in 1926 v Unionu, vmes leta 1927 prvič na Taboru v dvorani Sokola I., a se je prireditev že naslednje leto vrnila v unionsko dvorano. Nato sta med letoma 1929 in 1934 obe prireditvi potekali v sokolski dvorani na Taboru, z izjemo leta 1933, ko so se odločili za unionsko dvorano. Od leta 1935 naprej so vse šolske proslave potekale v Narodnem domu (verjetno je bila odločilna bližina novega pravoslavnega hrama), večerne besede leta 1936 in 1937 še na Taboru, nato pa so se vse do leta 1941 vrnile v Kazino.

368 SPC - COL, Arhiv SPCO, 67/1934.

369 SPC - COL, Arhiv SPCO, 64/1934.

PAROHIJSKI DUHOVNIKI

Skorajda sto let (1684–1778) so v Ljubljano na letne sejme prihajali menihi iz samostana Lepavina, da so duhovno oskrbeli trgovce “grškega obreda”. Svojo “premično cerkev” je s sabo na ljubljanski kongres pripeljal tudi ruski car Aleksander I., da je arhimandrit Berlinski ob pravoslavni veliki noči lahko imel sveto liturgijo. S srbsko vojsko je takoj po koncu prve svetovne vojne v Ljubljano prišel vojaški duhovnik Branko Ivanić. V Ljubljani je služboval od 15. januarja do 15. aprila 1919. Nasledil ga je Stevan A. Obradović, ki je bil v Ljubljani do avgusta 1920.³⁷⁰

Proti ravnanju jereja Stevana A. Obradovića se je na ministra ver pritožil carinik Zaharija Janković iz Ljubljane.³⁷¹ Vendar to očitno ni bila edina pritožba proti njemu. Na ministrstvo ver se je namreč pritožil tudi topniški stotnik dravskega topniškega polka v Ljubljani Milisav Lj. Stojanović zaradi “duhovniškemu stanu nedostojnega obnašanja”. Očitkov jereju Stevanu Obradoviću v preiskavi ni uspelo ovreči, zatrjeval je le, da se dogodka ne spomni. Arhidiecezialsni konzistorij v Sremskih Karlovcih je v sklepu zapisal, da je konzistoriju že od prej znano, da jerej Stevan Obradović “ne vrši dužnost svojo na tako važnom mestu, kako bi trebalo i da je i životom svojim i radom za takvo mesto nepodoban”. Zato so sklenili zaprositi vojno ministrstvo kot pri-

370 Matković, *Letopis Srpske pravoslavne parohije ljubljanske, Drugi deo*, str. 92.

371 AJ, AF 69, 179/280.

stojno za njegovo namestitev, da ga odstavi, na njegovo mesto pa postavi bolj primerne duhovnika.³⁷²

Nato je za zelo kratek čas v Ljubljano prišel vojaški duhovnik Sreta Đurić – v mestu je ostal le do decembra 1920.³⁷³

Dimitrije Sv. Janković se je rodil v Sremskih Karlovcih 29. junija 1878 očetu Svetozarju, trgovcu in večkratnemu mestnemu županu, in materi Jeleni. Po končani srednji šoli je vstopil v Veliko bogoslovje v Sremskih Karlovcih, kjer ga je leta 1901 posvetil patriarh Georgije Branković. Istega leta je bil izvoljen za paroha v Osijeku. Pet let kasneje so ga imenovali za vojaškega duhovnika na Dunaju – na tem mestu je ostal do prevrata. Narodno vijeće v Zagrebu ga je 1. novembra 1918 imenovalo za referenta za pravoslavno veroizpoved, kjer je ostal do 5. novembra 1920, ko je bil imenovan za vojaškega duhovnika v Ljubljani. Za divizijskega stalnega vojaškega duhovnika II. razreda je bil imenovan s kraljevim ukazom 20. oktobra 1920.³⁷⁴ V Ljubljano je prišel 1. decembra 1920. Z dekretom gornjekarlovskega episkopa 13. avgusta 1924 je bil imenovan za “upravitelja okrajnega prezbiteriata nad okrožjem mest v Sloveniji s pravoslavnim življem”.³⁷⁵ Od prihoda v Ljubljano je ves čas od ustanovitve parohije opravljal tudi naloge začasnega paroha pravoslavne cerkvene občine v Ljubljani.³⁷⁶ Stanoval je na Resljevi cesti 12.³⁷⁷

Sicer je vojaški duhovnik Dimitrije Janković svoje delo med rekruti opravljal na podlagi ukazov poveljnika dravske divizijske oblasti. V enem od takšnih ukazov je njegov pomočnik določil, da morajo vojaški duhovniki vseh veroizpovedi verouk izvajati za 40. pehotni polk vsako sredo med 15³⁰ in 16³⁰ v prostorih vojašnice kralja Petra I., za 2. bataljon 39. pehotnega polka, ne-

372 SPC - COL, Arhiv SPCO, 12/1921.

373 Matković, *Letopis Srpske pravoslavne parohije ljubljanske, Drugi deo*, str. 92.

374 *Vesnik*, št. 41/1920, str. 3, Vojni sveštenici.

375 *Jutro*, 17. 8. 1924, št. 194, str. 4, Imenovanje v pravoslavni cerkveni službi; SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1921–1931, Zapisnik seje upravnega odbora 26. 8. 1924.

376 HDA, AF 675, aš 628, del. št. 4009/1931; *Jutro*, 3. 4. 1926, št. 77, str. 5, Protá Dimitrije Janković 25 let svečenik; *Jutro*, 28. 6. 1928, št. 150, str. 3, Ob petdesetletnici prote Dimitrija Jankovića.

377 *Jutro*, 26. 9. 1925, št. 223, str. 3, Nove knjige Srpske književne zadruge.

borsko četo in bolničarsko četo vsak četrtek med 15³⁰ in 16³⁰ v belgijski vojašnici, za topniški polk in vozarski eskadron pa v vojašnici prestolonaslednika Aleksandra.³⁷⁸

Kmalu po prihodu v Ljubljano je Dimitrije Janković razmere opisal kot "dezolatne". Nihče ni skrbel za versko vzgojo otrok, cerkvenih obredov za civiliste ni bilo. Po posredovanju poveljnika divizije so evangeličani svojo cerkev častnikom in vojakom občasno odstopili za pravoslavne verske obrede. Po pridobitvi dovoljenj deželne vlade in upravitelja karlovške mitropolije je pričel z veroukom in opravljanjem cerkvenih obredov za civiliste. Poročal je tudi, da je v petih mesecih svojega delovanja v pravoslavno vero sprejel 15 oseb, med njimi rektorja univerze, štiri dijake, tri trgovce, ostali so bili zasebniki, posestniki in delavci. Ocenil je, da je zelo dobro, da v tem okolju nastopa v vlogi vojaškega duhovnika, saj zato klerikalne agitacije proti pravoslavju skorajda ni bilo čutiti. V nasprotnem primeru, če bi bil v mestu civilni pravoslavni duhovnik, bi po njegovem mnenju to zelo razburilo klerikalne kroge: "Tlo je vroče u Ljubljani i ako ima dostatan broj ljudi, iz uverenja naklonih našoj veri, ipak bi danas još bilo prerano, da se očito i javno nastupa, otvorivši ovako boj, koji nesamo da slabo utiče i na inteligencu, nego bi doveo u opasnost i ono malo, što je dosada postignuto."³⁷⁹

Uprava cerkvene občine v Ljubljani je v skladu s prejetimi pravili že na ustanovni seji soglasno za svojega paroha izbrala ljubljanskega vojaškega duhovnika protojereja Dimitrija Jankovića.³⁸⁰ S sklepom gornjekarlovškega eparhijskega administrativnega odbora je bila nato 23. julija 1921 ustanovljena samostojna ljubljanska parohija I. plačnega razreda, s tem da je moral to odločitev potrditi še Veliki upravni svet,³⁸¹ kar se je zgodilo 25. oktobra 1921.³⁸²

378 SPC - COL, Arhiv SPCO, 84/1921.

379 HDA, AF 675, aš 898, ao 38/1921.

380 Prav tam.

381 HDA, AF 675, aš 178, Zapisniki sej eparhijskega konzistorija, Seja 29. 9. 1921, ek 92/1921; SPC - COL, Arhiv SPCO, 103/1921.

382 Matković, *Letopis Srpske pravoslavne parohije ljubljanske, Drugi deo*, str. 75; HDA, AF 675, aš 214, Zapisniki administrativnega odbora, 1921, Proračun ljubljanske parohije; aš

Ljubljanski vojaški pravoslavni duhovnik Dimitrije Janković je leta 1922 še vedno opravljal dušnopastirsko oskrbo za vse pravoslavne v Sloveniji, razen mariborskega območja. Tako je na primer maja 1922 poveljniku dravske divizijske oblasti poslal program njegovih potovanj zaradi izvajanja bogoslužja in pouka o verskih in vojaških dolžnostih. Razpored je bil naslednji: Celje (2. in 3. junij), Kamnik (6. junij), Tržič (7. junij), Jesenice (9. junij), Bohinjska Bistrica (10. junij), Logatec (12. junij) in Lož (13. junij). V Ljubljani je predvidel bogoslužje za 4., 5. in 11. junija.³⁸³

Zanimiva je ocena vojaškega duhovnika dravske divizijske oblasti Dimitrija Jankovića za leti 1921 in 1922. Obakrat je bil označen kot popolnoma zdrav za vse službene napore v vojnem in mirnem času. Leta 1921 je bil ocenjen kot človek, ki svojo službo opravlja zelo predano, natančno in z veliko ljubeznijo, se primerno obnaša tako v službi kot izven nje, je gospodaren, zelo dobro splošno in strokovno usposobljen ter na vojake pravoslavne vere dobro vpliva, hkrati pa se tudi izpopolnjuje v vojaških veščinah. Leta 1922 je bil označen kot človek primerneega značaja, iskren in odprt, kot pritiče duhovniku, svoje poslanstvo je izvrševal zelo predano, natančno ter z veliko ljubeznijo in samoiniciativno. Obakrat so zapisali, da je sposoben tudi za višji položaj. Nikoli ni bil odsoten ali kaznovan. Sposoben je bil za vojno, seveda v svoji stroki. Splošna ocena se je glasila: zasluži priporočilo za napredovanje.³⁸⁴

Dimitrije Janković je bil leta 1923 odlikovan z zlatim narpnim križem,³⁸⁵ naslednje leto z redom sv. Save IV. stopnje.³⁸⁶ Leta 1925 ga je kralj odlikoval še z redom sv. Save III. stopnje.³⁸⁷ Že prej je prejel red sv. Save V. stopnje³⁸⁸ ter red belega orla V. stopnje³⁸⁹. Poleg tega mu je ob skromni svečanosti v pravoslavni

898, ao 38/1921.

383 SPC - COL, Arhiv SPCO, 399/1922.

384 AJ, AF 69, 159/244.

385 *Jutro*, 14. 1. 1923, št. 11, str. 3, Odlikovanje.

386 *Jutro*, 14. 8. 1924, št. 191, str. 4, Odlikovanje.

387 *Jutro*, 16. 1. 1925, št. 13, str. 4, Odlikovanje.

388 *Jutro*, 28. 6. 1928, št. 150, str. 3, Ob petdesetletnici prote Dimitrija Jankovića.

389 HDA, AF 675, aš 584, del. št. 493/1928.

Vojaški duhovnik in upravitelj ljubljanske parohije protojerej stavrofor Dimitrije Janković (MNZS, SL_47_3)

kapelici predsednik organizacije ruskih oficirjev v Ljubljani general Vladimir Žoltenko izročil blagoslovljeno listino (gramato), s katero mu je mitropolit Antonije Hrapovicki izrekel iskreno zahvalo, da je deset let brezplačno opravil vsa cerkvena opravila za ruske emigrante v Ljubljani.³⁹⁰ Septembra 1925 je bil povišan v višjega vojaškega duhovnika II. razreda.³⁹¹

³⁹⁰ *Jutro*, 22. 2. 1930, št. 44, str. 4, Visoko priznanje proti Jankoviću.

³⁹¹ HDA, AF 675, aš 556, del. št. 3128/1925, 3329/1925.

Pravoslavna cerkvena občina je ob 25-letnici opravljanja duhovniškega poklica protojereja Jankovića naročila izdelavo bronaste plošče s spominskim napisom: "Svojemu prvemu svečeniku protoprezbiterju stavroforu gospodu Dimitriju Sv. Jankoviću ob 25 letnici njegovega posvečenja."³⁹²

Ob jubileju so tako v soboto, 10. aprila 1926, dopoldne v pravoslavni kapeli pripravili zahvalno svečano bogoslužje, ki ga je, kljub temu da je bil za to vlogo predviden mariborski prota Petar Trbojević,³⁹³ izvedel Dimitrije Janković kar sam. Po končanih obredih je slavljenca nagovoril predsednik pravoslavne občine Milivoj Lajovic ter mu v imenu pravoslavnih vernikov izročil zlat križec.³⁹⁴ Poleg tega je slavljenec od prijateljev prejel še vrsto vezil. Nato se je ožji krog povabljenec preselil v Ljubljanski dvor, kjer je potekal banket. Ob 20. uri so v dvorani Kazine jubilarantu na čast organizirali "časten večer", na katerem je sodelovala godba dravske divizije. Povabljeni so bili vsi člani pravoslavne cerkvene občine ter sploh "vsi prijatelji idealnega svečenika, ki s svojim delovanjem širi bratsko ljubav, versko strpljivost ter ljubezen do domovine med našim edinstvenim narodom."³⁹⁵ Praznovanja so se udeležili številni predstavniki ljubljanskih kulturnih organizacij ter vrsta drugih odličnikov. Slavljenca je najprej nagovoril predsednik cerkvene občine Milivoj Lajovic, v imenu vlade mu je čestital veliki župan Vilko Baltič, v imenu občine Josip Turk.³⁹⁶ Praznovanj so se udeležili tudi predstavniki pravoslavnih cerkvenih občin iz Trsta, Celja, Zagreba, Maribora in Plaškega.³⁹⁷ Sicer je praznovanje zagotovo trajalo dolgo v noč – policijsko direkcijo so namreč zaprosili za podaljšanje policijske ure do dveh ponoči.³⁹⁸

392 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1921–1931, Zapisnik skupščine 14. 3. 1926 in zapisnik seje upravnega odbora 16. 3. 1926.

393 SPC - COL, Arhiv SPCO, 110/1926, 111/1926.

394 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1921–1931, Zapisnik seje upravnega odbora 30. 3. 1926.

395 *Jutro*, 3. 4. 1926, št. 77, str. 5, Prota Dimitrije Janković 25 let svečenik.

396 *Jutro*, 11. 4. 1926, št. 82, str. 3, Proslava 25 letnice svečeništva prote Dimitrija Jankovića.

397 *Vesnik*, št. 15/1926, str. 2, Dimitrije Sv. Janković.

398 SPC - COL, Arhiv SPCO, 149/1926.

Leta 1928 se je priložnost za praznovanje ponovila, Dimitrije Janković je namreč dopolnil 50 let. Cerkvena občina mu je sklenila podariti spominsko usnjeno mapo in dragocen pisalni pribor.³⁹⁹ Družabni večer so pripravili 29. junija s pričetkom ob pol devetih zvečer v restavraciji Zvezda.⁴⁰⁰

Že sredi leta 1927 so se prvič razširile govorice, da kani priljubljeni protojerej Janković zapustiti Ljubljano. V pokoj sta namreč odšla vojaška protojereja Zdravko Paunović, ki je služboval na vojaškem ministrstvu v Beogradu, in arhimandrit Joakim Bjedov, vojaški duhovnik IV. armade v Zagrebu. Protojerej Janković je namreč bil v tistem trenutku tako kot najstarejši vojaški duhovnik kot tudi po činu na vrsti za imenovanje na ministrstvo vojske in mornarice ali pri IV. armadi. Vendar je episkopa Iliriona zaprosil, naj zastavi svoj vpliv, da ga ne premestijo.⁴⁰¹

Kmalu zatem so se začele širiti govorice o premestitvi protojereja Jankovića v Trst.⁴⁰² Glavni odbor cerkvene občine jih je želel zatreti, saj je poudarjal nenadomestljivost protojereja Jankovića v Ljubljani v trenutku pričetka gradnje novega hrama ter njegovo splošno veliko priljubljenost v slovenskem glavnem mestu.⁴⁰³ Za premestitev ga je nagovoril predsednik srbske pravoslavne občine v Trstu Radoslav Kvekić. Takšno potezo so podpirale tudi nekatere vidne osebnosti v Sloveniji, kot npr. inž. Dušan Sernec, dr. Albert Kramer, dr. Niko Zupanič ter škof Gregorij Rožman, saj naj bi bili prepričani, da bi samo protojerej Janković lahko veliko pomagal tržaškemu slovenskemu življu. Tudi sam je spočetka delil prepričanje vodstva cerkvene občine, da njegov odhod iz Ljubljane v trenutni situaciji tamkajšnjim vernikom ne bi koristil.⁴⁰⁴ Vsekakor je dokončno odločitev pre-

399 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1921–1931, Zapisnik seje upravnega odbora 18. 6. 1928.

400 *Jutro*, 26. 6. 1928, št. 148, str. 4, Srbska pravoslavna cerkvena občina v Ljubljani; *Jutro*, 28. 6. 1928, št. 150, str. 5, Srbska pravoslavna cerkvena občina v Ljubljani.

401 HDA, AF 675, aš 991, ed 386/1927.

402 HDA, AF 675, aš 991, ed 568/1927.

403 SPC - COL, Arhiv SPCO, 446, 465/1930.

404 HDA, AF 675, aš 997, ed 818/1930.

pustil arhierjskemu eparhu in ta je njegovo odločitev podprl.⁴⁰⁵ Vendar kljub temu novega hrama Dimitrije Janković ni dočakal na svojem "delovnem mestu". Kot vojaški duhovnik je bil 27. februarja 1931 namreč nenadoma upokojen, naloge civilnega duhovnika je opravljal še nekaj mesecev.⁴⁰⁶

Medtem si je namreč Janković premislil in izrazil željo po odhodu v Trst. Če bi ponovno ustanovili ljubljanski proto-prezbiteriat in bi prevzel to funkcijo, je želel ostati v Ljubljani.⁴⁰⁷ Za njegovo premestitev v Trst sta se pri episkopu Maksimilijanu zavzela tudi dr. Milan Srskić, takratni minister pri predsedstvu ministrskega sveta, in patriarh Varnava.⁴⁰⁸

A tudi to ni pomagalo. Očitno se je moral protojerej Janković umakniti v pokoj zaradi rezultatov eparhijske preiskave. Upravni odbor cerkvene občine je 10. junija 1931 sprejel sklep o razrešitvi Dimitrija Jankovića kot upravitelja parohije in postavitvi novega, Đorđa Budimirja, kar je morala potrditi še uprava gornjekarlovške eparhije. Ker je bila izvršena predaja poslov med Jankovićem in Budimirjem kot vojaškim duhovnikom in ker je bil inventar kapele in parohijskega urada v istih prostorih, je bila sporazumno z obema duhovnikoma in v skladu s sklepom upravnega odbora opravljena tudi ta predaja poslov.⁴⁰⁹

Svojo zadnjo liturgijo v Ljubljani je Dimitrije Janković opravil v nedeljo, 21. junija 1931.⁴¹⁰ Zelo lepo zahvalo je prejel tudi od ruskih emigrantov.⁴¹¹ Nekaj dni kasneje so nekdanji odborniki pravoslavne cerkvene občine priredili svojemu parohu in nekdanjemu predsedniku poslovlilni večer. S pozdravom ga je odprl Vladimir Kravos. Živko Lukić je orisal Jankovićevo delovanje, v imenu ruske kolonije je spregovoril univ. prof. inž.

405 HDA, AF 675, aš 995, ed 751/1929.

406 HDA, AF 675, aš 628, del. št. 4009/1931; aš 811, ek 6/1931; *Domoljub*, 11. 3. 1931, št. 10, str. 144; Upokojen je kot uradnik IV. skupine.

407 HDA, AF 675, aš 811, ek 6/1931.

408 HDA, AF 675, aš 998, ed 312/1931; 321/1931.

409 HDA, AF 675, aš 811, ek 101/1931.

410 *Jutro*, 20. 6. 1931, št. 140, str. 4, Slovo priljubljenega prote Jankovića; *Jutro*, 22. 6. 1931, št. 141a, str. 3, Ljubljana ob nevihti; *Jutro*, 26. 6. 1931, št. 145, str. 4, Skupni poslovlilni večer prote Jankovića.

411 *Jutro*, 26. 6. 1931, št. 145, str. 4, Zahvala ruskih emigrantov g. Jankoviću.

dr. Teodor Grudinski. Direktor Mihajlo Perković se je z lepimi besedami spomnil tudi njegove soproge in ji nazdravil. Vidno ganjen se je protojerej vsem skupaj zahvalil.⁴¹² Od te prireditve se je srbska pravoslavna cerkvena občina na čelu z začasnim upravnim odborom ogradila.⁴¹³

Dimitrije Janković je nato pristojnega episkopa Maksimilijana glede na to, da je bil že oktobra 1930 izbran za drugega duhovnika v Trstu, še enkrat zaprosil za odpustno gramato. Vendar so v eparhijski upravi pričeli stvari zapletati ter mu sporočili, da mu kanonskega odpusta iz gornjekarlovške eparhije ne morejo podeliti, dokler jim med drugim ne pošlje tudi podatka, kdaj in s katerim aktom je bil odpuščen iz arhidieceze Karlovške, kdaj in s katerim aktom je bil sprejet med kler gornjekarlovške eparhije, kdaj je bil nameščen za vršilca dolžnosti parohijskega duhovnika v Ljubljani ter kdaj in s katerim aktom je bil izbran za drugega duhovnika v Trstu.⁴¹⁴ Zadeve so se vse bolj zapletale; protojerej Janković namreč formalno ni nikoli izstopil iz vrst klera karlovške arhidieceze ter nikoli ni zaprosil za sprejem med kler gornjekarlovške eparhije. Vse ostale zahtevane podatke je poslal. Episkop Maksimilijan je tako obvestil patriarha, da protojereju Jankoviću zaradi tega ne more izdati kanonskega odpusta.⁴¹⁵

Dimitrije Janković je bil z dolžnosti administracije ljubljanske parohije uradno razrešen 30. junija 1931, njegov naslednik Đorđe Budimir pa je svojo novo funkcijo nastopil naslednji dan.⁴¹⁶ Z družino je po enajstih letih dušnega pastirstva v Sloveniji tako 24. oktobra 1931 z grenkim priokusom zapustil Ljubljano in se preselil v Sombor.⁴¹⁷

412 *Jutro*, 26. 6. 1931, št. 145, str. 4, Lep poslovilni večer.

413 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1921–1931, Zapisnik seje začasnega upravnega odbora 21. 7. 1931; HDA, AF 675, aš 933, 225/1931.

414 HDA, AF 675, aš 998, ed 408/1931.

415 HDA, AF 675, aš 998, ed 432/1931.

416 HDA, AF 675, aš 998, ed 384/1931.

417 SPC - COL, Arhiv SPCO Ljubljana, 124/1932; *Slovenec*, 24. 10. 1931, št. 242, str. 4, Slovo protojereja Dimitrija Sv. Jankovića; *Jutro*, 24. 10. 1931, št. 246, str. 3, Slovo protojereja Dimitrija Jankovića; *Jutro*, 7. 11. 1931, št. 258, str. 6, Nov inženjer.

Poleg rednih dohodkov, ki jih je prejemal kot vojaški duhovnik, je za upravljanje parohije in druga dela Dimitrije Janković kot ljubljanski začasni paroh prejemal še honorarje. Cerkvena občina mu je takoj po namestitvi odobrila deleže, ki so mu pripadali po cerkvenih opravilih, kot so poroke, pogrebi in zadušnice. Za poroke so uvedli štiri razrede (v oklepaju znesek v din, ki je ostal duhovniku): I. 150 din (50), II. 90 din (30), III. 60 din (20) in IV. 20 din (5). Za pogrebe so uvedli tri razrede, pri čemer je celoten znesek ostal duhovniku: I. 50 din, II. 30 din in III. 10 din. Za zadušnice so določili dva razreda (v oklepaju znesek v din, ki je ostal duhovniku): I. 30 din (15), II. 20 din (10). Obred sv. krsta je bil, kot je bilo v navadi tudi drugod, oproščen plačila.⁴¹⁸

Septembra 1921 so mu odobrili še izplačevanje mesečne nagrade v znesku 750 K. Pri tej odločitvi jih je vodilo pričakovanje, da bo Ljubljana opredeljena kot parohija 1. plačnega razreda (kar je zahtevalo tudi več stroškov za reprezentanco), po drugi strani pa dejstvo, da je protojerej Dimitrije Janković že pred zedinjenjem imel kot vojaški duhovnik čin podpolkovnika, tedaj pa le stotnika. V zakup so vzeli tudi njegovo veliko zavzetost in zelo uspešno razširjanje in organiziranje pravoslavne vere v Sloveniji.⁴¹⁹ Naslednje leto so nagrado še povečali za 200 din.⁴²⁰ Leta 1926 so to mesečno "gratifikacijo" povišali na 500 din.⁴²¹

Ministrstvo ver je leta 1924 Dimitriju Jankoviću odobrilo honorar v višini 225 din na mesec, upravni odbor cerkvene občine pa je še istega leta zaprosil za povišanje tega honorarja. Prošnjo je podprl tudi episkop Ilarion, predlagal je povišanje na 400 din. Vendar se ministrstvo ni dalo. A tudi Janković ni odnehal; prošnjo je ponovil leta 1925 ter jo utemeljeval z dejstvom, da mu ta znesek ni zadoščal niti za pokritje potnih stroškov. Z novim proračunskim letom 1926/27 se je le izvedla nova razdelitev izplačil in za ljubljanskega začasnega paroha je bila za-

418 HDA, AF 675, aš 898, ao 38/1921.

419 SPC - COL, Arhiv SPCO, fasc. 1922; HDA, AF 898, aš 898, ao 38/1921.

420 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1921–1931, Zapisnik seje glavnega odbora 16. 10. 1922.

421 SPC - COL, Arhiv SPCO, 168/1926; Knjiga zapisnikov 1921–1931, Zapisnik seje upravnega odbora 12. 7. 1926.

gotovljena letna vsota 5.000 din. Med letoma 1923 in 1926 je ljubljanski upravitelj parohije Dimitrije Janković od države tako prejemal letni honorar v višini 2.700 din, med letoma 1926 in 1929 pa že 5.000 din.⁴²²

Vendar pa so ta honorar iz državnega proračuna leta 1929 ukinili.⁴²³ Protojerej Dimitrije Janković je eparhijskemu konzistoriju potožil, da opravlja pastirsko službo v ljubljanski parohiji, v kateri je takrat bilo 1.435 duš. Za izvajanje te službe je od ministrstva pravde prejemal mesečno nagrado 412 din. Navedel je tudi, da je bilo v vseh ljubljanskih šolah 146 pravoslavnih otrok, ki jih je redno poučeval verouk, tedensko po dve uri. Za to delo je prejemal mesečno nagrado 800 din. Po novem so mu oba honorarja ukinili. Hkrati je prosil za posredovanje pri ministrstvu pravde.⁴²⁴

Minister pravde je upošteval težak položaj, v katerem se je znašel začasni ljubljanski paroh, ter mu od 1. aprila 1929 naprej odobril izplačevanje "podpore za upravljanje župnije" v višini 400 dinarjev mesečno.⁴²⁵ V letu 1930 je protojerej Janković od države prek finančne direkcije prejemal natančno 416,66 dinarja mesečno. Ker je prejemal plačo tudi kot vojaški duhovnik, so mu od te vsote odbili še uslužbenski davek v znesku 11 dinarjev.⁴²⁶

Đorđe Budimir je bil rojen 2. maja 1880 v Kostajnici. Poročil se je 22. januarja 1907 v Plaškem z Mileno, rojeno Kokotović, hčero učitelja. Otrok nista imela. Osnovno šolo je končal v Kostajnici, realno gimnazijo z maturo v Zemunu leta 1900, nato dve leti filozofije na Filozofski fakulteti univerze v Zagrebu leta 1902, bogoslovje v Sremskih Karlovcih leta 1906 in pravoslavno Teološko fakulteto v Zagrebu leta 1923.⁴²⁷ Za diakona in prezbiterja je bil posvečen leta 1907 v Plaškem.⁴²⁸ Pred službovanjem

422 AJ, AF 69, 110/160, 158/243, 208/330; HDA, AF 675, aš 985, ed 409/1924 in ed 304/1924; SPC - COL, Arhiv SPCO, fasc. 1924.

423 HDA, AF 675, aš 598, del. št. 3200/1929.

424 HDA, AF 675, aš 598, del. št. 3358/1929; aš 994, ed 369/1929.

425 HDA, AF 675, aš 604, del. št. 6160/1929; aš 605, del. št. 7035/1929.

426 HDA, AF 675, aš 617, del. št. 4867/1930.

427 SPC - COL, Arhiv SPP, 523/1931.

428 HDA, AF 675, aš 992, ed 218/1928.

v Ljubljani je zagotovo do leta 1924 služboval kot paroh v Kukuruzarih.⁴²⁹ Leta 1924 je očitno neuspešno kandidiral za mesto paroha v Kostajnici, ki je bil hkrati tudi okrožni protoprezbiter Kostajniško-Petrinjski.⁴³⁰ Uspel pa mu je premik med vojaške duhovnike – najprej je bil dodeljen k bosanski divizijski oblasti v Sarajevu, nato v Subotico in Banja Luko, od koder je prišel v Ljubljano.

Iz ocene za leto 1925 je razvidno, da je služboval pri verskem oddelku poveljstva bosanske divizijske oblasti za vzhodne pravoslavne vernike. Imel je močan značaj, bil je iskren in popolnoma zanesljiv. Zelo je bil zaveden in pripravljen nositi odgovornost za svoje delo. Bil je zdrav in sposoben za službo, ki jo je opravljal s polnim razumevanjem, natančno, z veliko volje in samoiniciativno. Bil je zelo korekten. Pazil je na svoje dostojanstvo in obnašanje, slabosti ni imel. Bil je zelo gospodaren, tudi zelo marljiv ter se je stalno strokovno izpopolnjeval. Kaznovan ni bil. Skratka, zaslužil si je priporočilo za napredovanje.⁴³¹ Ta odlična ocena je bila tudi podlaga za napredovanje, ki ga je predlagal njegov pristojni arhierej, gornjekarlovški episkop Ilarion. Leta 1926 je namreč napredoval v višjega vojaškega duhovnika III. razreda.⁴³²

Ohranjena je tudi njegova ocena za leto 1927, ko je služboval pri poveljstvu divizijske oblasti v Subotici, ki je bila zelo podobna. Označen je bil kot iskren, odprt, razborit, skromen, zelo zaveden ter popolnoma zanesljiv. Za opravljanje službe je bil popolnoma sposoben, opravljal jo je z veliko volje in ljubezni, zanesljivo, natančno ter samoiniciativno. Bil je odličen govornik in pridigar. Vedno se je primerno obnašal, tako do častnikov kot do meščanov, pazil je na svoje dostojanstvo, slabosti ni imel. Bil je gospodaren, vsestransko, družbeno zelo dobro izobražen, odlično strokovno podkovan in se je marljivo strokovno izpopolnjeval. Kaznovan ni bil.⁴³³ Z rdečim pasom je bil odlikovan

429 HDA, AF 675, aš 180, Zapisniki sej eparhijskega konzistorija, ez 133/1923; aš 181, Zapisniki sej eparhijskega konzistorija, 24. seja, 21. 12. 1923.

430 HDA, AF 675, aš 181, Zapisniki sej eparhijskega konzistorija, 24. seja, 21. 12. 1923.

431 HDA, AF 675, aš 992, ed 218/1928.

432 HDA, AF 675, aš 988, ed 276/1926.

433 HDA, AF 675, aš 992, ed 218/1928.

leta 1925, sv. arhierjski sinod pa ga je leta 1928 odlikoval s proprezbiterskim nazivom.⁴³⁴

Đorđe Budimir je bil z ukazom ministra vojske in mornarice z dne 2. junija 1931 nameščen kot državni uradnik I. reda pete skupine za vojaškega duhovnika ljubljanske garnizije.⁴³⁵ Na novo dolžnost se je javil teden dni kasneje. Upravni odbor cerkvene občine je namreč še vedno zagovarjal stališče, da naj, dokler ne zgradijo hrama in parohijskega doma, dolžnosti paroha ljubljanske parohije opravlja vojaški duhovnik dravske divizije. To je odobril tudi poveljnik dravske divizije, general Bogoljub Ilić. Ker se je novi duhovnik Đorđe Budimir želel čim prej predstaviti članom upravnega odbora, so nujno sejo sklicali kar v pisarni dr. Milana Koruna.⁴³⁶ Na njej so najprej pozdravili oba duhovnika in ju pozvali, da zapustita prostor. Po kratki diskusiji so soglasno sprejeli sklep, da se glede na načelno stališče, da posle paroha opravlja vsakokratni vojaški duhovnik, upravni odbor zahvali Dimitriju Jankoviću za opravljeno delo ter mesto upravitelja parohije duhovnika ponudi novemu vojaškemu duhovniku za mesečni honorar v višini 2.400 din.⁴³⁷

Eparhijski konzistorij je nato Đorđa Budimirja 16. junija 1931 potrdil za novega upravitelja ljubljanske parohije. 28. junija 1931 je imel prvo liturgijo in zadušnico za padle borce za svobodo in zedinjenje. S svojim nagovorom je na predstavnike lokalnih oblasti napravil odličen vtis, kar sta potrdila njihova najvišja predstavnika, tako ban Dravske banovine kot tudi župan mesta Ljubljana.⁴³⁸

Ob 25-letnici njegove pastirske službe je upravni odbor cerkvene občine episkopu Maksimilijanu predlagal, da Budimirja odlikuje z nošenjem naprsnega križa (nazivom stavrofor). Poudarili so predvsem njegovo požrtvovalno delo pri katehizaciji šolskih otrok, vestno izvajanje bogoslužij, obiskovanje bolni-

434 HDA, AF 675, aš 1000, ed 415/1932.

435 *Slovenec*, 7. 6. 1931, št. 125, str. 34, Vojni ukaz.

436 SPC - COL, Arhiv SPCO, 126/1931.

437 SPC - COL, Arhiv SPCO, 127/1931.

438 HDA, AF 675, aš 811, ek 190/1931; SPC - COL, Arhiv SPCO, 377/1931.

kov ipd. Episkop pa glede na začasnost njegove funkcije prošnji ni želel ugoditi.⁴³⁹ Zato jo je vodstvo cerkvene občine ponovilo njegovemu nasledniku mitropolitu Dositeju.⁴⁴⁰

Toda že leta 1935 so se razširile govorice, da bo protojerej Đorđe Budimir moral zapustiti Ljubljano. Predvidena je namreč bila njegova premestitev v Beograd. Upravni odbor cerkvene občine se je glede na njegovo priljubljenost odločil zaprositi tako mitropolita Dositeja kot patriarha, da ostane v Ljubljani.⁴⁴¹ Očitno je bilo, da premestitve ni zahtevala vojska, saj je tudi kot vojaški duhovnik bil odlično ocenjen. Njegovo zamenjavo naj bi zahtevali nekateri nezadovoljni parohijani. Prav zato je upravni odbor protestiral in vsakršne očitke proti Đorđu Budimirju ostro zavračal, motil pa jih je tudi način, da bi se lahko morebitna premestitev dosegla z intrigami in ogovarjanjem.⁴⁴²

Leta 1935 je bil Budimir prejemnik odlikovanja Jugoslovanske krone IV. stopnje, 23. marca 1936 mu ga je v Zagrebu podelil mitropolit Dositej.⁴⁴³ Ob 30-letnici opravljanja duhovniške službe leta 1937 je cerkvena občina mitropolitu ponovno predlagala podelitev naziva stavrofor.⁴⁴⁴

O njegovi premestitvi se je ponovno na veliko šušljalo leta 1937. Upravni odbor se je znova zavzel zanj. Poudarili so, da je za kritje stroškov stanovanja duhovnika mestna občina letno nakazovala po 20.000 din, ter opozorili, da se ob morebitni zamenjavi uglednega duhovnika lahko zgodi, da bo ta pomoč ukinjena, sami parohijani pa da svojega paroha niso bili zmožni vzdrževati.⁴⁴⁵

Protojereja Đorđa Budimirja je začela mučiti bolezen, pogosto je dobival težke žolčne napade. Seveda bi moral mirovati, a je kljub temu opravljal vse parohijske dolžnosti. Ob smrti patriarha

439 SPC - COL, Arhiv SPCO, 133/1933; HDA, AF 675, aš 1000, ed 415/1932.

440 SPC - COL, Arhiv SPCO, 113/1933.

441 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1932–1936, Zapisnik seje upravnega odbora 26. 2. 1934.

442 SPC - COL, Arhiv SPCO, 47/1935.

443 SPC - COL, Arhiv SPCO, 172/1936.

444 SPC - COL, Arhiv SPCO, 133/1936.

445 SPC - COL, Arhiv SPCO, 159/1937.

Varnave je izčrpan in s povišano temperaturo pred polno cerkvijo in visokimi predstavniki oblasti izvajal spominsko liturgijo in pridigo. To naprezanje je izzvalo ponovni hud napad, pri katerem je prišlo do izlitja žolča, zato je padel v vročično stanje. Na dan pogreba patriarha je tako liturgijo z zadušnico namesto njega opravil protojerej Janko Kravić iz Zagreba. Udeležili so se je tudi knez namestnik Pavle s kneginjo Olgo in njeno materjo kneginjo Jeleno Vladimirovno Romanov kot tudi predstavniki oblasti na čelu z banom Dravske banovine, poveljnikom dravske divizijske oblasti in ljubljanskim županom. Zdravstveno stanje protojereja Budimirja se je iz dneva v dan slabšalo in zdravniki so ga kmalu poslali na kirurški oddelek vseučiliščne klinike v Zagreb, kjer je na zdravljenju ostal dlje časa. V njegovi odsotnosti ga je nadomeščal protojerej Janko Kravić. Ker je protojerej Budimir moral tudi po vrnitvi iz bolnišnice počivati, ga je v vseh zunanjih parohijskih dolžnostih nadomeščal celjski vojaški duhovnik Ilija Bulovan, sam je opravljal le pisarniške posle. Ob nedeljah in praznikih je v Ljubljano še vedno hodil protojerej Kravić.⁴⁴⁶

Vendar se je decembra 1937 bolezen ponovila in spet je pristal na kirurškem oddelku zagrebške klinike. Med njegovo odsotnostjo ga je nadomeščal jerej Jovan Stanivuković iz Subotice, ki je bil v Ljubljani na služenju vojaškega roka in so ga vojaške oblasti dodelile protojereju Budimirju kot pomoč.⁴⁴⁷

Ali je bil vzrok njegove premestitve bolezen ali nesoglasja s predstavniki pravoslavnih Slovencev, je težko oceniti. Ob odhodu iz Ljubljane so mu 15. decembra 1938 priredili lep poslovilni večer v srebrni dvorani hotela Union, dan kasneje pa so se od njega na železniški postaji poslovili številni prijatelji in znanci. Odšel je na novo delovno mesto v Novi Sad.⁴⁴⁸

Protojerej Budimir je ob nastopu službe poleg redne plače kot vojaški duhovnik od cerkvene občine prejemal še mesečni honorar v višini 1.400 din za stanarino ter še 1.000 din za oprav-

446 SPC - COL, Arhiv SPCO, 654/1937.

447 SPC - COL, Arhiv SPCO, 460/1937.

448 *Slovenec*, 18. 12. 1938, št. 290, str. 2, Protja Budimir zapustil Ljubljano.

ljanje bogoslužij, administracijo in katehizacijo v osnovni šoli. Skupaj je torej mesečno prejemal okoli 6.000 din.⁴⁴⁹ Poleg tega je prejemal tudi honorar za dušebrižniška opravila v ljubljanski državni bolnišnici. Leta 1932 je iz tega naslova prejemal 1.800 din, v proračunskem letu 1934/35 pa že 2.000 din.⁴⁵⁰

Bogdan Matković se je rodil 9. januarja 1884 v Travniku. Prvi in drugi razred osnovne šole je končal v Bosanskem Petrovcu, tretjega in četrtega pa v Korenici. Prvih šest razredov gimnazije je končal v Gospiću, ostala dva pa v Zagrebu, kjer je leta 1902 maturiral. Leto dni je v Zagrebu delal kot pisar v odvetniški pisarni in študiral pravo, a se je že leta 1903 vpisal na pravoslavno bogoslovje v Sremskih Karlovcih in ga končal 1907. Istega leta je bil posvečen za diakona in prezbiterja v katedrali v Plaškem – to je opravil tedanji gornjekarlovški episkop Mihailo Grujić. Že 1. januarja 1908 je nastopil službo protoprezbiterialnega kaplana v Plaškem. A ni ostal dolgo. Od 1. oktobra 1908 do 28. februarja 1911 je bil paroh v Zrinjskih Brđanih, nato do 30. septembra 1919 paroh v Radovici, od koder je šest let s prekinitvami upravljal tudi parohijo v Buvači. Med letoma 1919 in 1921 je bil paroh v Banoštri v sremsko-karlovški arhidiecezi, nato do leta 1938 v Sisku, kjer je bil prvi paroh in organizator parohije. Še pred prihodom v Ljubljano je s sklepom zagrebškega mitropolita Dositeja napredoval v IV. skupino 2. stopnje.⁴⁵¹ Predvsem v Sisku si je pridobil splošne simpatije tamkajšnjega prebivalstva.⁴⁵²

Bogdan Matković je bil izbran na razpisu ter 24. septembra 1938 imenovan za prvega stalnega paroha v Ljubljani s pričetkom službovanja 1. novembra 1938.⁴⁵³ Ker mu niso mogli zagotoviti stanovanja, mu je upravni odbor odobril nadomestilo za

449 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1921–1931, Zapisnik seje upravnega odbora 20. 4. 1934.

450 SPC - COL, Arhiv SPCO, 507/1934, 441/1935, 200/1937.

451 *Glasnik srpske patrijaršije*, št. 9/1938, str. 218, Unapređeni.

452 *Jutro*, 24. 10. 1938, št. 247a, str. 2, Novi ljubljanski prota pride iz Siska.

453 Matković, *Letopis Srpske pravoslavne parohije ljubljanske, Treći deo*, str. 57–58; *Pravoslavni branik*, št. 12/1938, str. 12, Postavljenja stalnim parohom; *Glasnik srpske patrijaršije*, št. 28–29/1938, str. 716; SPC - COL, Arhiv SPCO, 625/1938; Knjiga zapisnikov 1936–1939, Zapisnik seje upravnega odbora 17. 10. 1938.

plačilo najemnine v višini 400 din mesečno. Nastal je problem, ker je bila pisarna cerkvene občine in parohije v sklopu stanovanja, ki ga je zasedal dotedanji paroh Đorđe Budimir.⁴⁵⁴

Banska uprava ga je nato postavila še za honorarnega učitelja pravoslavnega verouka na vseh osnovnih in srednjih šolah v Ljubljani. Dokler ni bil imenovan posebni pravoslavni bolnišnični duhovnik, je v njegovo področje dela spadala tudi duhovna oskrba pravoslavnih bolnikov v vseh zdravstvenih ustanovah na območju ljubljanske parohije. Zapletlo se je pri Golniku – banska uprava je namreč z njegovim predhodnikom že imela sklenjeno pogodbo. Tako je ta, tudi ko ni bil več začasni ljubljanski paroh, prihajal na Golnik izvrševat duhovniško službo ter za to od zdravilišča prejemal plačilo.⁴⁵⁵ O tem je novi stalni ljubljanski paroh obvestil zagrebško cerkveno sodišče. Omenil je tudi, da je Budimir predajo poslov Golnika stalno prestavljal, češ da nima časa. Brez njegove odobritve je v Križah opravil tudi dva pogreba. Prav tako je protojerej Budimir parohijsko in cerkveno občinsko pisarno vezal na svoje stanovanje ter iz cerkveno-občinske blagajne za parohijsko pisarno dvignil 400 din, ko ni več opravljal funkcije začasnega paroha.⁴⁵⁶

Težavo z Golnikom so rešili šele februarja 1939, ko so ljubljanskega paroha Bogdana Matkovića sprejeli v banovinsko službo kot honorarnega uslužbenca, z nalogo skrbeti za “dušebrižništvo” pravoslavnih bolnikov na Golniku za honorar 5.000 din letno. V njem so bili vključeni tudi potni stroški iz Ljubljane na Golnik in nazaj. Za vsak pogreb je protojereju pripadal še honorar v višini 300 din. Hrano v zdravilišču si je moral plačati sam, po režijski ceni.⁴⁵⁷

Izjemno zanimivo je poročilo ljubljanskega paroha protojereja Matkovića o njegovih aktivnostih zunaj Ljubljane v obdobju od aprila do septembra 1940, ki ga je sicer natančno

454 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1936–1939, Zapisnik seje upravnega odbora 17. 10. 1938.

455 SPC - COL, Arhiv SPP, 1063, 1075/1938.

456 SPC - COL, Arhiv SPP, 1076/1938.

457 SPC - COL, Arhiv SPP, 186/1939.

pripravil zaradi povračila stroškov. Iz njega se lepo vidi, kako pestra je bila aktivnost ljubljanskega pravoslavnega duhovnika in kako pravilna je bila odločitev, da so končno nastavili stalnega paroha. V aprilu je tako obiskal Ribnico (dvakrat, duhovni koncert in katehizacija), Kočevje in Begunje (s šestimi pevci). Maja se je odpravil na Vrhniko, v Novo mesto, Kranj, na Golnik (s šestimi pevci) in v Logatec. Junija je bil spet na Golniku (dvakrat s šestimi pevci), Rakeku in v Kočevju. Julija ponovno na Golniku (s šestimi pevci), prav tako avgusta, ko je poleg tega imel še sv. liturgijo s 13 pevci na Jesenicah. Septembra se je odpravil s sedmimi pevci na Golnik, oktobra prav tako, takrat kar s trinajstimi pevci.

Skupaj je protojerej Matković imel v tem obdobju stroškov v višini 3.744 din. Največji strošek je predstavljal prevoz. Opomnil je, da pod prikazanimi stroški kosila nista bili zajeti samo hrana in pijača opoldne, temveč tudi manjši izdatki, kot npr. bonboni, limone in pomaranče za pevce, kot je zapisal, zaradi bolj čistega glasu ter dobre volje. Vendar je dobil povrnjenih le 2.000 din.⁴⁵⁸ Enako vsoto je prejel tudi za leti 1938 in 1939.⁴⁵⁹

Med vojno je ostal v Ljubljani, po vojni je funkcijo paroha opravljal še do 1. januarja 1949, nato pa prevzel I. parohijo v Zemunu, kjer se je tudi upokojil.⁴⁶⁰

Ljubljanski pravoslavni duhovniki so se aktivno udeleževali tudi v širšem družbenem kontekstu in se bolj ali manj aktivno udeleževali raznih prireditev, ki so jih organizirali drugi subjekti.

Leta 1921 je pravoslavni vojaški duhovnik Dimitrije Janковиć, zanimivo, sodeloval pri impozantni procesiji sv. Rešnjega telesa: "Za Najsvetejšim sta korakala poveljujoči general Dokić in deželni predsednik dr. Baltič, za župana dr. Zarnik, mestna in civilna oblastva ter številni častniški zbor, med njimi pravoslavni g. Protojerej."⁴⁶¹

458 SPC - COL, Arhiv SPP, 1141, 1370/1940.

459 SPC - COL, Arhiv SPP, 991/1938 in 1466/1939.

460 SPC - COL, Arhiv SPP, Konvolut polielej.

461 *Slovenec*, 28. 5. 1921, št. 118, str. 3, Procesije sv. Rešnjega Telesa.

Ob 70-letnici trnovskega župnika, zavednega Slovenca in zgodovinarja Ivana Vrhovnika sta se pri njemu oglasila in mu voščila tudi predstavnika pravoslavne cerkvene občine dr. Avramović in prota Janković.⁴⁶² Jutro je nagovor, ki ga je ob tej priložnosti imel Dimitrije Janković, objavilo v celoti, ker je, kot so zapisali, "tako značilen za umevanje pravega krščanstva".⁴⁶³

Septembra 1924 je v Ljubljani potekal Marijanski kongres, ki se ga je udeležilo več tisoč članic raznih Marijinih družb. Kongresa sta se udeležila tudi kardinal Giovanni Cagliero in papeški nuncij Ermenegildo Pellegrinetti. Vrhunec kongresa je bilo "kronanje Marije", ki ga je na Valvasorjevem trgu izvedel nuncij Pellegrinetti. Od tam so nesli Marijin kip v svečani procesiji na Rakovnik. Procesijo, ki se jo je udeležilo kar 8.000 ljudi, so vodili cerkveni dostojanstveniki. V njej je posebno pozornost vzbudilo, "da je v vrsti članov ljubljanskega kapiteljna korakal tudi ljubljanski pravoslavni protojerej Janković, ki je s tem dokumentiral bratske verske občutke pravoslavne cerkve".⁴⁶⁴ Vsekakor je protojerej Janković kot pravoslavni duhovnik vzbudil posebno pozornost. Na kongresu je imel tudi predavanje, v katerem je prikazal pomen device Marije za pravoslavne vernike.⁴⁶⁵ Seveda je za nastop na kongresu ljubljanski vojaški duhovnik moral pridobiti dovoljenje nadrejenih cerkvenih oblasti.⁴⁶⁶

Naslednje leto se je na primer odzval povabilu za udeležbo na kongresu za proučevanje vzhodnega bogoslovja, ki ga je organiziralo Apostolstvo sv. Cirila in Metoda v Ljubljani. Episkop Ilarion mu je to dovolil.⁴⁶⁷ Na kongres so prispeli tudi trije profesorji pravoslavne teološke fakultete v Beogradu: dr. Stevan Dimitrijević, dr. Dimitrije Stefanović in dr. Lazar Mirković.⁴⁶⁸ Na

462 *Jutro*, 25. 6. 1924, št. 149, str. 4, Čestitke velikega župana dr. Baltiča jubilarju župniku Vrhovniku.

463 *Jutro*, 26. 6. 1924, št. 150, str. 3, Krščansko bratstvo.

464 *Jutro*, 10. 9. 1924, št. 213, str. 4, Marijanski kongres v Ljubljani; *Slovenec*, 9. 9. 1924, št. 206, str. 3, Slavnostni dnevi I. Marijanskega kongresa.

465 *Slovenec*, 9. 9. 1924, št. 206, str. 4, Slavnostna akademija v Unionu.

466 HDA, AF 675, aš 985, ed 299/1924.

467 HDA, AF 675, aš 986, ed 287/1925.

468 *Slovenec*, 12. 7. 1925, št. 154, str. 3, Kongres za proučevanje vzhodnega bogoslovja.

kongresu, ki je potekal od 12. do 15. julija 1925, so sodelovali udeleženci iz Rima, Carigrada, Francije, Poljske, Češkoslovaške, Bolgarije, Avstrije, Belgije, Anglije, Hrvaške in Slovenije. Iz Slovenije se ga je udeležilo okoli 240 laikov in duhovnikov, ves čas je bil na kongresu prisoten tudi ljubljanski pravoslavni vojaški duhovnik Dimitrije Janković in številni člani ruske emigracije, med njimi več univerzitetnih profesorjev in bivših generalov.⁴⁶⁹

Dr. Fran Grivec je protojereja Jankovića leta 1930 povabil k sodelovanju pri slovensko-ruski manifestaciji proti boljševiški brezbožnosti, ki je potekala 11. marca 1930. Grivec je v povabilu sporočil, da bo govoril tudi prof. Aleksander Maklecov ter da bosta pela slovenski in ruski cerkveni zbor. Protojerej Janković je za dovoljenje za sodelovanje pri manifestaciji takoj zaprosil pristojnega episkopa. V prošnji je navedel, da je za nastop na manifestaciji Protest protiv bezbožnosti zelo zainteresiran ter da bi pripravil tudi primeren govor.⁴⁷⁰ Na prireditvi je tako bil eden glavnih govornikov, v njegovem govoru pa je bila seveda izražena ostra protiboljševistična nota.⁴⁷¹

Leta 1931 je ob odhodu enega od najvidnejših slovenskih politikov prve polovice 20. stoletja dr. Alberta Kramerja za poslanika v Prago imel nagovor tudi protojerej Janković. Kako spoštovan je bil med slovenskimi liberalci, kaže tudi Kramerjev zapis ob njegovem začasnem slovesu iz Ljubljane, ko je v Jutru zapisal: "Reči moram, da me je na prijateljskem sestanku posebno razveselil nagovor pravoslavnega prote g. Jankovića. Dal mi je povod, da sem podčrtal krščanstvo kot osnovo etičnega življenja ogromnega dela našega naroda, a se istočasno priznal k načelu verske strpnosti in verskega miru, ki je predpogoj našega skupnega življenja."⁴⁷²

469 *Slovenec*, 14. 7. 1925, št. 155, str. 1–3, Kongres za proučavanje vzhodnega bogoslovja.

470 HDA, AF 675, aš 996, ed 164/1930.

471 HDA, AF 675, aš 996, ed 164/1930; *Slovenec*, 12. 3. 1930, št. 59a, str. 1, Veličastna manifestacija proti preganjanju ruskih kristjanov.

472 *Jutro*, 25. 1. 1931, št. 21, str. 2, Beseda v slovo; *Jutro*, 25. 1. 1931, št. 21, str. 3, Slovo poslanika dr. Kramerja.

CERKVENO PETJE

Srbska pravoslavna cerkvena občina v Ljubljani je stalno imela težave z iskanjem primernega cerkvenega pevca. Tako je bilo tudi leta 1932. Takrat so na to mesto namestili Dušana Žiniča iz Ljubljane in ga hkrati izkoristili tudi kot pomočnika sekretarju s skupnim mesečnim honorarjem 500 din.⁴⁷³ Pa tudi ta očitno ni ostal prav dolgo. Zagrebški arhierejski namestnik Radivoje Kokić je ob pregledu parohij v Sloveniji leta 1937 namreč ugotovil, da nobena ni imela stalnega cerkvenega pevca.⁴⁷⁴

Ljubljanska cerkvena občina se je cerkovnika, ki bi znal tudi peti, odločila poiskati prek oglasa v Glasniku: "Crkvenjak. Traži se mladi čovek koji poznaje i crkveno pojanje a koji treba da podnese ponudu sa uverenjem o svojoj spremi."⁴⁷⁵ Na razpis je prispelo kar 28 ponudb.⁴⁷⁶ Izbrali so dijaka Lazarja Plečaša iz samostana Tavna pri Branjevu v Bosni, ki je končal štiri razrede gimnazije in meniško šolo. Njegov mesečni honorar je znašal 800 din, službo je nastopil 1. julija 1937. V cerkvi je moral pomagati parohu pri bogoslužju, petju (ko ni bilo cerkvenega zbora), čiščenju in skrbeti za urejenost cerkve, zvonjenje, prodajo sveč,

473 SPC - COL, Arhiv SPCO, 91/1932.

474 SPC - COL, Arhiv SPCO, 380/1932.

475 SPC - COL, Arhiv SPCO, 121/1937.

476 SPC - COL, Arhiv SPCO, 260/1937.

nabirko, v pisarni cerkvene občine in parohijskega urada pa pomagati pri pisarniškem delu.⁴⁷⁷

Na služenje vojaškega roka v Ljubljano sta 1. novembra 1937 prišla dva mlada duhovnika ter nekaj bogoslovcev, ki so bili vsi iz Banata in dobri pevci. Duhovnika sta bila dodeljena za pomoč ljubljanskemu začasnemu parohu, ki je prav takrat zbolel in čakal na operacijo. To sta bila Marinko Đuričin, paroh III. parohije v Vršču, in Jovan Stanivuković, paroh v Subotici. Bogoslovce so razporedili med Ljubljano, Maribor in Celje tako, da je bil za pol leta tem parohijam zagotovljen tudi cerkveni pevec.⁴⁷⁸

V začetku leta 1938 je Lazar Plečaš zbolel za tuberkulozo in ljubljanska parohija je ponovno ostala brez cerkvenega pevca.⁴⁷⁹ Zato so najprej prosili Miloša Marića iz Kuršumljije, ki se je leta 1937 tudi prijavil za cerkvenega pevca, ali bi še bil pripravljen prevzeti to mesto, vendar se ta ni odzval.⁴⁸⁰ V maju so za začasnega cerkvenega pevca pridobili Nikolaja Ignjatova z mesečnim honorarjem 500 din. Za stalnega pevca ga namreč niso mogli nastaviti, ker ni bil jugoslovanski državljan.⁴⁸¹

Prvi pravoslavni pevski zbor v Ljubljani so že leta 1920 organizirali ruski emigranti. Njegov zborovodja je bil študent Mihajlo Kokolevskij. Vse do leta 1932 je bil to mešani pevski zbor, v katerem so peli le Rusi. Pevci in zborovodje so se hitro menjavali. Po Kokolevskem so zbor vodili Vladimir Boldirev, Peter Arbekov in Zofija Kulakova.⁴⁸² Problematiko cerkvenega pevskega zbora so načeli že na seji glavnega odbora 12. junija 1921 – vendar so nemočno sklenili: “Za sada nema izgleda da bi se osnovali. Zamoliti Ruse da nam oni poje.”⁴⁸³ In tako je ostalo kar nekaj časa.

477 SPC - COL, Arhiv SPCO, 232/1937.

478 SPC - COL, Arhiv SPCO, 501/1937.

479 SPC - COL, Arhiv SPCO, 83/1938; Knjiga zapisnikov 1936–1939, Zapisnik seje upravnega odbora 4. 1. 1938.

480 SPC - COL, Arhiv SPCO, 230/1938; Knjiga zapisnikov 1936–1939, Zapisnik seje upravnega odbora 14. 4. 1938.

481 SPC - COL, Arhiv SPCO, 770/1938; Knjiga zapisnikov 1936–1939, Zapisnik seje upravnega odbora 19. 5. 1938.

482 SPC - COL, Arhiv SPCO, konvolut Cerkevno pevsko društvo.

483 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1921–1931, Zapisnik 6. seje upravnega odbora 12. 6. 1921.

Ruski odbor v Ljubljani je leta 1928 zaprosil srbsko pravoslavno cerkveno občino za dodelitev letne pomoči ruskim pevcem v višini 6.000 din, kajti kot so zapisali, dotedanji prostovoljni prispevki niso več zadoščali. Sicer so ruski pevci, med katerimi je bila tudi peščica Slovencev, za vsako liturgijo ali vajo prejeli po 20 din.⁴⁸⁴ Odbor cerkvene občine je ugotovil, da znašajo mesečni prihodki zbora iz nabirke približno enako vsoto, za katero je ruski odbor zaprosil, ter je zato prošnjo zavrnil.⁴⁸⁵

Upravni odbor cerkvene občine je leta 1932 odločil, da se vsi prostovoljni prispevki iz nabirke, ki se dajejo za cerkveni zbor, t. i. "ruski tas", izročajo cerkvenemu zboru brez odbitka za cerkev. Pri nabirki je bilo treba tudi jasno označiti, za kateri namen se prostovoljni prispevek nabira. Hkrati je upravni odbor za cerkveni zbor določil vsoto za honorar v višini 300 din.⁴⁸⁶

Leta 1932 so organizirali nov, moški zbor. Zborovodja je bil Grigorij Driga. Ker je večina članov kmalu odšla iz Ljubljane, zborovodja pa se je zaposlil v operi, je zbor za božič 1933 že prenehal delovati. Istega leta je Zofija Kulakova ponovno vzpostavila mešani zbor in angažirala tudi slovenske pevce, ker med Rusi in Srbi za to ni bilo dovolj zanimanja.⁴⁸⁷

Skupina članov pravoslavne parohije je leta 1933 opozorila na perečo problematiko cerkvenega zbora. Menili so, da se, odkar je v cerkvi začel peti mešani pevski zbor pod vodstvom Zofije Kulakove, ne opaža napredka, nasprotno, "u našoj crkvi na žalost nikad se ne peva onako kako to spada u pravoslavnom Božjem hramu; šta više, naš sadašnji kor često peva upravo škandalozno, kao je bio slučaj na Vidov dan ov. g. Crkva toga dana je bila dupkom puna stranaca-sokola iz raznih krajeva naše Kraljevine, kao i iz drugih država kao što: Češka, Bugarska, Poljska i dr., a mi smo se iskazali s pevanjem, od kojeg su se zgražali ne samo naši gosti, nego i mi, domaćini, koji smo već inače navikli na "krasno" pevanje u našoj crkvi." Spraševali so se,

484 SPC - COL, Arhiv SPCO Ljubljana, 3/1928.

485 SPC - COL, Arhiv SPCO Ljubljana, 16/1928.

486 SPC - COL, Arhiv SPCO Ljubljana, 13/1932.

487 SPC - COL, Arhiv SPCO Ljubljana, konvolut Cerkevno pevsko društvo.

zakaj v zboru poje celotna zborovodkinjina družina, od katerih skorajda nihče ne zna peti, ter zakaj je polovica članov katolikov, ki jim je pravoslavno petje tuje.⁴⁸⁸ Zofija Kulakova je zbor nehala voditi že leta 1934, ko ga je prevzel Mirko Premelč, pomagal mu je Grigorij Driga.⁴⁸⁹

Upravni odbor cerkvene občine je septembra 1936 pooblastil predsednika, da uredi vse potrebno za ustanovitev novega pevskega zbora, ki bi deloval kot pravoslavno cerkveno pevsko društvo. Posebno pobudo na to temo sta januarja 1937 predsedniku podala Miha Presl in Gregor Derganc.⁴⁹⁰ Upravni odbor cerkvene občine pa je šele natančno čez leto dni sprejel sklep o začetku aktivnosti o ustanovitvi posebnega pevskega društva z nazivom Pravoslavno crkveno pevačko društvo u Ljubljani ter patriarhijski upravni odbor zaprosil za dodelitev izdatnejše finančne pomoči. Glavno podružnico državne hipotekarne banke v Ljubljani so zaprosili za dodelitev prostorov za omenjeno društvo.⁴⁹¹

Sestanek o ustanovitvi pravoslavnega cerkvenega zbora v Ljubljani je potekal 4. novembra 1937 ob 18³⁰ v kavarni Emona. Udeležilo se ga je 15 oseb. Vsi so podpisali pristopne izjave ter izvolili začasno upravo – odbor: predsednik Rajko Ogrin, podpredsednica Antonina Frost, člani Ljubomir Jurković, dr. Vladimir Obrenović in Miroslav Mikić, ki so mu zaupali naloge sekretarja, arhivarja in blagajnika. Izbrali so tudi začasni tehnični odbor: predsednik Đorđe Budimir, zborovodja Mirko Premelč, pomočnik zborovodje Grigorij Driga in sekretar Miroslav Mikić.⁴⁹²

Odbor za ustanovitev cerkvenega pravoslavnega pevskega društva je že pred formalno ustanovitvijo začel zbirati finančne prispevke. Prošnje so pošiljali na najrazličnejše naslove. Tako so npr. prošnjo za finančno pomoč s 30 čekovnimi nakaznicami

488 SPC - COL, Arhiv SPCO, 489/1933.

489 SPC - COL, Arhiv SPCO, konvolut Cerkevno pevsko društvo.

490 SPC - COL, Arhiv SPCO, 28/1937 in Knjiga zapisnikov 1936–1939, Zapisnik seje upravnega odbora 23. 9. 1936.

491 SPC - COL, Arhiv SPCO, 426, 427/1937.

492 SPC - COL, Arhiv SPCO, 438/1937 in konvolut Cerkevno pevsko društvo; *Jutro*, 3. 11. 1937, št. 256, str. 4, Pravoslavno cerkveno pevsko društvo v Ljubljani.

poslali tudi beograjskemu županu Vladi Iliću.⁴⁹³ V dopisu so opisali svojo težko finančno situacijo ter izrazili potrebo po nakupu osnovnih pripomočkov – inštrumentov in not.⁴⁹⁴

V obdobju do formalne ustanovitve društva jim je tako uspelo zbrati 5.705 din, od tega so za razne stroške porabili 4.905,50 din, največ, 3.405 din, za honorarje, pomoč zborovodji, pomočniku in 11 pevcem. Tako je na dan ustanovitve v blagajni ostalo le še 799,50 din. Društvo si je v tem času priborilo tudi stalno subvencijo cerkvene občine v višini 750 din.⁴⁹⁵

Ustanovna skupščina je potekala 24. februarja 1938 v mali dvorani restavracije Zvezda. Povabljeni so bili vsi prijatelji cerkvenega petja. Slikovito napisano vabilo so nabili na vrata cerkve, prebrali pri sv. liturgiji, nekoliko daljši zapis objavili tudi v časnikih.⁴⁹⁶ Skupščino je vodil ravnatelj Rajko Ogrin. Miroslav Mikić je prebral poročilo začasne uprave društva, nato je predsednik cerkvene občine Ljubomir Jurković orisal pomen pevskega društva. Ko so sprejeli pravila, je bil soglasno izvoljen še odbor. Za predsednika je bil izbran Rajko Ogrin.⁴⁹⁷

Sprejeta pravila so določala uradni naziv društva Pravoslavno crkveno pevačko društvo u Ljubljani. Cilj društva je bil s pomočjo pravoslavne cerkvene pesmi negovati in širiti pravoslavno duhovno kulturo. Tega so uresničevali že s samim oblikovanjem stalnega zbora za parohijsko pravoslavno cerkev sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, prirejanjem duhovnih koncertov in besed, učenjem pravoslavnih šolskih otrok cerkvenega petja, ustanovitvijo knjižnice pravoslavnih glasbenih del in gojenjem društvenega življenja med svojimi člani. Znak društva je bil cerkveni grb v zlati barvi na beli podlagi z napisom imena društva. Za svoja zaščitnika si je društvo izbralo sveta apostolska brata Cirila in Metoda, katerima v slavo je pelo vsakega 11. maja po

493 SPC - COL, Arhiv SPCO, konvolut Cerkevno pevsko društvo.

494 Prav tam.

495 Prav tam.

496 SPC - COL, Arhiv SPCO, 123/1938; konvolut Cerkevno pevsko društvo; *Jutro*, 23. 2. 1938, št. 45, str. 2, Pravoslavno cerkevno pevsko društvo v Ljubljani.

497 SPC - COL, Arhiv SPCO, konvolut Cerkevno pevsko društvo; *Jutro*, 26. 2. 1938, št. 48, str. 4, Pravoslavno cerkevno pevsko društvo ustanovljeno.

starem koledarju na sveti liturgiji. Zvečer istega dne je svojim članom priredilo družabni večer, na katerem so rezali slavski kolač. Predvideno je bilo, da bo sedež imelo v novozgrajenem parohijskem domu, kjer naj bi uredili tudi posebno sobo za pevske vaje ter prostor za društvene stvari in arhiv. Član društva je lahko postal vsak, ki je dopolnil 18 let. Člani so se delili na dobrodelne, častne, ustanovne, podporne in redne. Častni član, ki ni plačeval članarine, je lahko postal posameznik, ki ga je zaradi posebnih zaslug za društvo na predlog odbora izbrala skupščina. Dobrodelni član je postal vsak, ki je društvu daroval najmanj 1.000 dinarjev. Ustanovitelj je lahko bil vsak, ki je plačal enkratni znesek 250 dinarjev. Podporni član je bil tisti, ki je položil v blagajno društva vsoto, ki jo je določila redna letna skupščina. Redni člani društva so plačevali mesečno članarino v višini, ki jo je prav tako odredila vsakoletna skupščina društva. Redni člani – pevci niso plačevali članarine ter so imeli brezplačen vstop na vse prireditve društva. Organi društva so bili: skupščina, odbor (predsednik, podpredsednik in osem odbor-nikov), tehnični odbor (njegove naloge so bile, kdaj, kaj in kje bodo peli), nadzorni odbor in porota.⁴⁹⁸

Po določilih društvenih pravil so ustanovili tudi tehnični odbor, ki ga je vodil tedanji paroh Đorđe Budimir.⁴⁹⁹ Na ustanovni skupščini so določili tudi višino članarine: dobrotniki so enkratno vplačali 1.000 din, ustanovitelji 250 din, podporniki so plačevali mesečno 10 din ali več, redni člani mesečno 5 din ali več.⁵⁰⁰ Pravoslavno pevsko društvo v Ljubljani se je marca 1938 pridružilo Hubadovi župi Jugoslovanske pevske zveze.⁵⁰¹

Zaradi Budimirjeve premestitve je upravni odbor društva maja 1939 za svojega novega člana in predsednika tehničnega odbora imenoval vojaškega duhovnika jereja Dušana Nikolića.⁵⁰² Društvo je po letu delovanja štelo 72 članov (1 dobrotnik, 20

498 SPC - COL, Arhiv SPCO, 448/1938.

499 SPC - COL, Arhiv SPCO, 51/1939.

500 SPC - COL, Arhiv SPCO, 28/1938.

501 *Jutro*, 14. 3. 1938, št. 61a, str. 4, Zbor Hubadove pevske župe.

502 SPC - COL, Arhiv SPCO, konvolut Cerkevno pevsko društvo.

ustanoviteljev, 36 pomožnih in rednih, 5 nehonoriranih pevcev in 11 honoriranih pevcev). V tem obdobju je izstopilo tudi kar nekaj pevcev, zato niso priredili nobenega koncerta. S finančno pomočjo ljubljanskega paroha protojereja Bogdana Matkovića in versko-dobrodelnega skrbništva so izpeljali pot na Jesenice, Javornik in Golnik, kjer so peli na liturgiji.⁵⁰³

Upravni odbor cerkvene občine je v letu 1940 odobril denarno pomoč cerkvenemu pevskeemu društvu v višini 1.000 din.⁵⁰⁴ Na predlog versko-dobrodelnega skrbništva je zbor imel koncert v Ribnici.⁵⁰⁵ Člani pevskega društva so upravni odbor pravoslavne cerkvene občine zaprosili za povišanje nagrade "za ono stopnjo, za kolikor ga cenjeni odbor čuti primernega, ozi-raje se na težke današnje čase in gmotni položaj nas vseh. Ne zahtevamo od cenjenega naslova veliko, vendar pričakujemo od istega nekoliko dobre volje s tem, da nam 'nagrado' nekoliko zviša." Upravni odbor jim ni mogel ugoditi, ker je bil njihov pro-račun za leto 1940/41 že sprejet. Podoben je bil odgovor versko-dobrodelnega skrbništva, s tem, da je slednje vsakemu pevcu za božičnico podarilo po 100 din.⁵⁰⁶

Rajko Ogrin je društvo vodil do 27. septembra 1939, ko je njegovo vodenje prevzela Antonina Frost.⁵⁰⁷ Sicer je širše občinstvo petje pravoslavnega cerkvenega zbora lahko poslušalo tudi prek radijskih valov. Radio Ljubljana je namreč svojim poslušalcem zavrtil tudi kakšen koncert pevskega zbora pravoslavne kapele v Ljubljani.⁵⁰⁸

503 Prav tam.

504 SPC - COL, Arhiv SPCO, 462/1940.

505 SPC - COL, Arhiv SPCO, konvolut Cerkevno pevsko društvo.

506 Prav tam.

507 Prav tam.

508 *Jutro*, 1. 7. 1934, št. 148, str. 9, Radio; *Jutro*, 5. 10. 1934, št. 229, str. 7, Radio.

VERSKO DOBRODELNO SKRBNIŠTVO IN BRATSTVO PRAVOSLAVNIH SLOVENCEV

Versko dobrodelno skrbništvo ljubljanske cerkvene občine je imelo svojo konstitutivno sejo 14. januarja 1935 v modri dvorani restavracije Zvezda. Vodil jo je protojerej Đorđe Budimir. Navzoče člane je obvestil, da je mitropolit Dositej ustanovil skrbništvo, ki bo delovalo po pravilih, ki jih je sprejel sv. arhierejski zbor. Pri tem je izpostavil, da so med člani tudi ženske ter da bo njihovo delo sprva osredotočeno predvsem na zbiranje prispevkov za gradnjo cerkve. Podpredsednik cerkvene občine Ljubomir Jurković je sporočil, da je cerkveno-občinski svet skrbništvu zaupal upravljanje sklada sv. Save ter s tem v zvezi tudi organizacijo vsakoletne odmevne prireditve.⁵⁰⁹

V prvi zbiralni akciji za gradnjo cerkve so članice skrbništva zbrale kar 31.390 din. Uvedli so tudi mesečno članarino v višini 10 din, s katero so revnim otrokom v okviru praznovanja vrbice nakupili obutev.⁵¹⁰ V tednu pravoslavja so organizirali duhovni koncert ruskega cerkvenega zbora v hotelu Tivoli ter predavanje dr. Evgenija Spektorskega o pravoslavju. Ob blagoslovitvi novih križev na kupolah pravoslavne cerkve so uspešno

509 SPC - COL, Arhiv VDS, Zapisniki sej, Zapisnik seje 14. 1. 1935.

510 SPC - COL, Arhiv VDS, Zapisnik seje 7. 3. 1935 in 13. 3. 1935.

izpeljali duhovni koncert 35-članskega Srbskega pevskega društva iz Zagreba.⁵¹¹

Nato je delo skrbništva zamrlo, dokler ga ni novembra 1939 ponovno obudil novi ljubljanski paroh in predsednik Bogdan Matković. Sklenili so, da nadaljujejo delo tam, kjer so pred štiri leti prekinili. Sprejeli so uvedbo mesečne članarine v višini 10 din.⁵¹² Skrbništvo je s povečanjem članstva dobilo nov zagon, saj je kmalu preraslo magično mejo sto. Zato so izbrali nekakšen ožji programski odbor, ki je določil smernice dela. Pri državni hipotekarni banki so odprli račun, na katerega so polagali 20 % vseh prispevkov. Dvig sredstev iz tega sklada je bil možen le zaradi večjih potreb z odobritvijo pristojnega arhieraja.⁵¹³

Programski odbor je delo skrbništva organiziral v sekcije. Člani sekcije za bolnike so obiskovali bolnike pravoslavne veroizpovedi, jim dajali uteho in skrbeli za pomoč pri molitvi. Sekcija za reveže je neposredno ugotavljala razmere, v katerih ti živijo. Sekcija za hram je skrbela za potrebe hrama, urejala notranjost, skrbela za okrasitev Kristusovega groba in za nabavo razne opreme ipd. Imeli so še sekcijo za poučni del sestankov, sekcijo za zabavni del sestankov in sekcijo za pevsko društvo. Na mesečnih sestankih vsak prvi četrtek v mesecu s pričetkom ob 18. uri v Zvezdi so najprej prebrali poročilo o delu, sledil je poučni in zatem zabavni del.⁵¹⁴ V začetku leta 1940 je skrbništvo štelo že 143 članov.⁵¹⁵

Odločili so se, da bodo pomoč delili v naravi, le izjemoma v denarju. Poskušali so omiliti izjemno težak položaj pravoslavnih otrok izven Ljubljane, predvsem zaradi omejenega poučevanja verouka. Paroha so zaprosili, da vsak drug četrtek izvaja verouk v drugem kraju, s čimer bi tamkajšnji otroci dobili vsaj osnove pravoslavja, skrbništvo bi mu pokrilo potne stroške. Pomagali

511 SPC - COL, Arhiv VDS, Zapisnik seje 7. 10. 1935.

512 SPC - COL, Arhiv VDS, Zapisnik seje 13. 11. 1939.

513 SPC - COL, Arhiv VDS, Zapisnik seje 12. 1. 1940.

514 SPC - COL, Arhiv VDS, Zapisnik sestanka programskega odbora 7. 2. 1940; Zapisnik seje 8. 2. 1940.

515 SPC - COL, Arhiv VDS, Zapisnik seje 8. 2. 1940.

so tudi z nakupom Rasadnika srpskog crkvenog narodnog pevanja kot pripomočka pri verouku za spoznavanje osnov cerkvenega petja. V naravi, hrani in obleki so pomagali marsikateremu revnemu pravoslavnemu verniku, predvsem Rusom.⁵¹⁶

Versko dobrodelno skrbništvo je v tednu pravoslavja 17. marca 1940 organiziralo duhovni koncert v dvorani Kazine, posvečen pa je bil zmagi pravoslavja nad heretiki. Pričel se je z nagovorom vojaškega duhovnika Dušana Nikolića. Cerkevno pevsko društvo je zapelo Pravoslavija nastavnice (Franjo Medřicky), Heruvika (Mužičesku), Tebe pojem ... (Stevan Mokranjac) in Da voskresnet Bog (Dimitrij Bortnjanski). Jerina Šobić je recitirala Sonet, N. Premelč je harmoniziral Kaludjerski zbor. Vstop je bil prost, pobirali so le prostovoljne prispevke, namenjene za notranjo ureditev pravoslavnega božjega hrama v Ljubljani.⁵¹⁷

Na željo poveljnika bataljona v Ribnici majorja Mihaila Vuksanovića je skrbništvo 7. aprila 1940, na Marijino oznanjenje, ob 17³⁰ organiziralo koncert v izvedbi pravoslavnega pevskega društva. Vendar ga niso oglaševali kot koncert, ker bi v tem primeru morali plačati državno, banovinsko in občinsko takso ter prispevek avtorski agenciji. Zato so dogodek organizirali kot družabni večer zasebnega značaja.⁵¹⁸

Tega leta je skrbništvo prevzelo tudi nalogo organiziranja procesije na vrbico. Tako so v skrbništvu natančno določili vrstni red procesije, najete redarje pa opremili s trakom z inicialkami skrbništva V. d. s.⁵¹⁹ Pri vrbici se je skrbništvo zelo izkazalo in upravičilo svoj obstoj. Ne samo pri organizaciji, ob tej priložnosti so darovali za 1.828 din obutve za otroke, ki so jo posebno ugodno kupili pri podjetjih Peko in Bata. Tako je novo obutev prejelo kar 22 otrok. Sekcija za hram je ob tej priložnosti izjemno lepo uredila in okrasila cerkev.⁵²⁰

516 SPC - COL, Arhiv VDS, Zapisniki sej, Zapisnik seje upravnega odbora 8. 2. 1940.

517 SPC - COL, Arhiv VDS, 35/1940; *Jutro*, 10. 3. 1940, št. 58, str. 7, Koncert versko-dobrodelnega skrbstva.

518 SPC - COL, Arhiv VDS, 52/1940.

519 SPC - COL, Arhiv VDS, Zapisnik seje upravnega odbora 17. 4. 1940.

520 SPC - COL, Arhiv VDS, Zapisnik seje 2. 5. 1940.

Konec leta 1940 je v okviru skrbništva dr. Milić Grujić ustanovil sklad kapele na Golniku.⁵²¹ Decembra 1940 so vsakemu članu cerkvenega pevskega društva odobrili enkratno pomoč v višini 100 din.⁵²² V začetku leta 1941 so se na prošnjo cerkvene občine odločili kupiti nebo za procesije.⁵²³ Člani skrbništva so bili ponosni, da je poleg novega ikonostasa, ki ga je podaril kralj Peter II., skrbništvo tisto, ki je podarilo drugo izjemno dragoceno darilo cerkvi. Na zadnjem sestanku skrbništva 6. februarja 1941 so napovedali še tretje – industrialec iz Karlovca Aleksandar Veličković je pri pasarju Alojziju Pirnatu naročil izdelavo polieleja v znesku 60.000 din. Blagoslovitev vseh treh novih pridobitev so načrtovali za hramovo slavo maja 1941.⁵²⁴

Bratstvo pravoslavnih Slovencev v Ljubljani je bilo ustanovljeno leta 1935 na pobudo iz Celja. Društvo je vodila uprava, ki so jo izbirali vsako leto januarja. Uprava se je morala sestati najmanj enkrat mesečno. Poleg društveno administrativnih poslov je bila njena naloga tudi ustanovitev cerkvenega pevskega zbora, ki naj bi pel v cerkvi ob nedeljah, praznikih, pri porokah in na pogrebih.⁵²⁵ Bratstvo je, dokler še ni imelo svojega bančnega računa, za zbiranje prostovoljnih prispevkov uporabljalo račun pravoslavne cerkvene občine.⁵²⁶

Ob posvetitvi križev na novi pravoslavni cerkvi leta 1935 je bratstvo cerkvena občina še posebej povabila v organizacijski odbor. Zaupana jim je bila organizacija duhovnega koncerta ter svečanosti ob blagoslovitvi križev. Pri tem so se očitno zelo izkazali, saj so zanj prejeli posebno zahvalo.⁵²⁷

Že kaj kmalu se je v Ljubljani idila med cerkveno občino in bratstvom končala. Povod je bila izjava protojereja Đorđa Budimirja, ki naj bi jo izrekel v pogovoru s predsednikom bratstva Franjem Majcnom, češ da so pravoslavni Slovenci separatisti,

521 SPC - COL, Arhiv VDS, Zapisnik seje upravnega odbora 19. 11. 1940.

522 SPC - COL, Arhiv VDS, Zapisnik seje upravnega odbora 21. 12. 1940.

523 SPC - COL, Arhiv VDS, Zapisnik seje upravnega odbora 27. 12. 1940.

524 SPC - COL, Arhiv VDS, Zapisnik seje 6. 3. 1941.

525 SPC - COL, Arhiv SPCO, 388/1938.

526 SPC - COL, Arhiv SPCO, 302/1935.

527 SPC - COL, Arhiv SPCO, 296/1935.

hujši od klerikalcev. Upravni odbor pravoslavne cerkvene občine se je odločno postavil na Budimirjevo stran. Ugotovili so, da je posledica tega zahrbtnega delovanja tudi spor med protojerejem Budimirjem in predsednikom bratstva Majcnom. Slednji naj bi protojereju Budimirju prizadevanja za zamenjavo duhovnika tudi priznal. Člani upravnega odbora so ostro obsodili takšno Majcnovo ravnanje, še posebej zato, ker je bil protojerej Budimir hudo bolan in do njega ni imel niti malo spoštovanja, kot ga naj ne bi imel niti do cerkve ali sv. liturgije – pri branju evangelija naj bi namreč Majcen prostodušno bral neko brošuro. Po mnenju upravnega odbora naj bi Pravoslavno bratstvo sv. Cirila in Metoda predstavljalo le svoje člane, nikakor pa ni zastopalo vseh pravoslavni Slovencev v Ljubljani. Po besedah protojereja Budimirja podpredsednika bratstva na seje uprave bratstva ni bilo že šest mesecev in se je upravni odbor zato upravičeno spraševal, čigavo mnenje sploh zastopa predsednik Franjo Majcen. Sporna debata, so menili, se je pričela zaradi dogajanja v bratstvu, zaradi katerega je eden od uglednih članov izstopil iz pravoslavja ter se že dogovarjal za prestop v muslimansko vero. Nato pa naj bi pogovor med Đorđem Budimirjem in Franjem Majcnom potekal takole: “Majcen: “Onda će nas hiljada u Turke.” Budimir: “Ne morate to. Ostanite tu. Mi smo izgradili crkvu da se imamo gde Bogu pomoliti, a vas smo primili kao braću, i ne delimo vas od sebe, naročito ne ja za koga u crkvi nema ni Srba ni Slovenaca, nego samo pravoslavaca. Vi oko Bratstva sve hoćete nešto posebno. Nije vam prav naziv crkve, protivni ste ćirilici, smatrate čak za proklamaciju ako vam se pošalje dopis u ćirilici, sad hoćete i posebnog sveštenika samo za to što je Slovenac.” Majcen: “Jest, hoćemo. Mi ga hoćemo. Mi smo ovde avtohtoni elemenat.” Budimir: “Koji su to ,mi’?” Majcen: “Mi pravoslavni Slovenci.” Budimir: “Onda to znači da su ti pravoslavni Slovenci veći separatiste od klerikalaca.”

Cerkveno-občinski upravni odbor je nato obvestil eparhijski upravni odbor, da bratstvo ne izpolnjuje naloge, ki si jo je zadalo in zapisalo v svojih pravilih. Po drugi strani pa da se

je nekaj deset članov aktivno začelo mešati v posle cerkvene občine. Separatistični duh naj bi se pojavljal tudi v celjskem in mariborskem bratstvu. Omenili so tudi spor med pravoslavnim duhovnikom Budimirjem in predsednikom bratstva Majcnom. Poudarili so, da člani bratstva nikakor ne predstavljajo vseh pravoslavnih Slovencev, "jer mi sa većinom radimo u potpunom poverenju i slozi. To je skupina ljudi koja ne voli miran konstruktivan rad, neki od njih nikako ne vrše svoje verske dužnosti, retko kada dolaze u crkvu, nikada se ne pričešćuju, a neki čak i javno ispovedaju da ne veruju u Boga, koji se hvale, kako su stupili u pravoslavlje iz prkosa prema katolicima ili iz ,nacionalnih motiva'. G. Majcen, i dr., meni je najavio da se je on borio protiv popova kao rimokatolik i da će se protiv popova boriti i kao pravoslavac." Člani bratstva naj ne bi tega leta prišli v cerkev niti na največje praznike, ne na božič, ne na veliko noč, ne na hramovo slavo, niti niso proslavljali slave svojega društva. Tega leta naj bi bojkotirali tudi svetosavsko proslavo ter na vse pretege skušali v cerkvenem pevskem društvu zanetiti spore. Zaradi vsega tega je predsednik cerkvene občine Ljubomir Jurković mitropolitu predlagal, da bratstvo ukine.⁵²⁸

Predsednik Bratstva pravoslavnih Slovencev v Zagorju je bil Sava Kušar. Leta 1936 so ljubljansko pravoslavno parohijo prosili za intervencijo pri pristojnih oblasteh glede določitve prostora za pravoslavne vernike na pokopališču v Zagorju. Pretežni del pravoslavnih vernikov je namreč prestopil iz rimskokatoliške vere ter so na pokopališču že imeli pokopane svojce. Njihova želja je seveda bila, da bi bili pokopani v grobovih sorodnikov. Temu naj bi nasprotovali tamkajšnji predstavniki rimskokatoliške cerkve, ki naj bi celo izjavili, da je za pravoslavne pokojnike prostor poleg samomorilcev. Pokopališče je bilo sicer v lasti občine, upravljal pa ga je poseben odbor, na čelu katerega je bil rimskokatoliški župnik.⁵²⁹

528 SPC - COL, Arhiv SPCO, 388/1938.

529 SPC - COL, Arhiv SPP, 200, 426/1936.

Bratstvo pravoslavnih sv. Cirila in Metoda na Jesenicah je v nedeljo, 23. oktobra 1938, organiziralo slovesen prenos posmrtnih ostankov devetih ruskih vojakov, ujetnikov, ki so umrli med vojno v ujetniškem taborišču na Hrušici. Prenesli so jih na jeseniško pokopališče in jih položili v kapelico, sezidano v spomin žrtvam prve svetovne vojne. Žalna svečanost se je pričela ob 14⁴⁵ na pokopališču na Hrušici, od koder se je sprevod odpravil na Jesenice.⁵³⁰

Na prošnjo predsednika bratstva z Javornika je protojerej Bogdan Matković v nedeljo, 26. februarja 1939, ob 9³⁰ v sokolskem domu na Javorniku opravil slovesno liturgijo, pri kateri je sodeloval tudi cerkveni pevski zbor iz Ljubljane. V Jutru so pozvali: "Vsi pravoslavni verniki z Jesenic, Javornika in okolice so naprošeni, da ob tej priliki opravijo tudi velikonočno prečiščenje. Pričakuje se polnoštevilna udeležba vseh pravoslavnih vernikov. Vabljeni so tudi vsi prijatelji pravoslavne cerkve."⁵³¹

530 *Jutro*: 12. 10. 1938, št. 237, str. 4, Slovesen prenos kosti ruskih ujetnikov; 23. 10. 1938, št. 247, str. 7, Svečanost bo danes popoldne na Jesenicah; 25. 10. 1938, št. 248, str. 3, Slovesen prevoz kosti ruskih ujetnikov s Hrušice.

531 SPC – COL, Arhiv SPP, 11/1939; *Jutro*, 23. 2. 1939, št. 46, str. 7, Pravoslavna parohija v Ljubljani.

CERKVENI OBREDI OB PRAZNIKIH IN DRUGIH POSEBNIH PRILOŽNOSTIH

Še posebej slovesni so bili cerkveni obredi ob nekaterih nenadejanih posebnih priložnostih. Prva takšna priložnost se je ponudila že ob obisku regenta Aleksandra 28. junija 1920 v Ljubljani, saj si je ogledal tudi verske objekte. Najprej se je odpravil v ljubljansko stolnico, nato pa v evangeličansko cerkev, kjer ga je pred vhodom pozdravil pravoslavni duhovnik Stevan Obradović. Medtem ko ga je v imenu evangeličanov pozdravljal še občinski svetnik Ubald Trnkoczy pl. Zaszkal, je pravoslavni duhovnik odšel v cerkev in izpred oltarja še enkrat svečano pozdravil prestolonaslednika z navdihujočim nagovorom. Nato je "opravil kratko pravoslavno blagodarenje, med katerim je dal svečenik poljubiti kraljeviču sv. križ. Kraljevič je izstopil iz cerkve burno pozdravljen od občinstva, katerega je bilo vse polno na Gosposvetski cesti. Medtem, ko je kraljevič sedel že v avtomobilu, ga je še izpred cerkve blagoslovil svečenik s križem."⁵³²

Cerkveni obredi s poudarkom na posebnih dogodkih so v Ljubljani potekali še na primer ob poroki kralja Aleksandra s svojo izvoljenko Marijo⁵³³ ali ob rojstvu princa Tomislava.⁵³⁴

532 *Slovenec*, 28. 6. 1920, št. 145, str. 1, Drugi dan regentovega obiska v Ljubljani; *Nova doba*, 1. 7. 1920, št. 79, str. 1, Ob obisku regenta Aleksandra.

533 *Jutro*, 3. 6. 1922, št. 129, str. 3, Proslava kraljeve poroke v Ljubljani.

534 *Slovenec*, 20. 1. 1928, št. 16, str. 6, Ljubljana ob rojstvu kraljevega princa.

Slavnostno zahvalno molitev v pravoslavni kapelici so pripravili tudi ob 10. obletnici vladanja kralja Aleksandra.⁵³⁵ Jubileja so se udeležili najodličnejši predstavniki vojske in civilnih oblasti.⁵³⁶ Nova pravoslavna cerkev sv. Cirila in Metoda pa je bila do zadnjega kotička polna ob molitvah za ozdravitev patriarha Varnave.⁵³⁷

V Ljubljani so 29. oktobra 1919 na zelo visokem nivoju svečano praznovali obletnico osvoboditve, saj je sodelovala tudi vojska s parado. Vendar je ta praznik v vladnih in drugih beograjskih krogih hitro postal moteč. Že naslednje leto je vojska imela pomisleke, češ da to ni državni praznik.⁵³⁸

Nova oblast je kot največji državni praznik favorizirala dan zedinjenja. Na ta praznik je bilo svečano bogoslužje vsako leto v pravoslavni kapelici z udeležbo najvišjih predstavnikov vojaških in civilnih oblasti.⁵³⁹ Pri teh obredih je bilo izjemnega pomena sodelovanje vojske, ki je bilo vsako leto podobno, kot je bilo predvideno v ukazu iz leta 1928, ki ga je izdal pomočnik poveljnika mesta Ljubljana, brigadni general Dragomir Popović. Zahvalnih molitev v pravoslavni kapeli so se morali udeležiti vsi častniki, častna četa z godbo pa je morala stati pred kapelo četrte ure pred pričetkom. Takoj po izvršenem sprejemu poveljnika mesta se je morala odpraviti pred katoliško stolnico. Vojaki so morali nadeti nove suknene obleke s šinjeli in čeladami, časniki v času cerkvenih obredov svečano obleko s šinjeli, pa tudi čez dan so morali biti prazne oblečeni.⁵⁴⁰ Predstavniki državnih in lokalnih oblasti so morali po sklepu ministrstva za socialno politiko in narodno zdravje pri blagodarjenju na dan zedinjenja in

535 SPC - COL, Arhiv SPCO, 416/1930; *Jutro*, 15. 8. 1931, št. 187, str. 11, Pravoslavna cerkvena občina ljubljanska.

536 *Jutro*, 17. 8. 1931, št. 187a, str. 11, Ljubljana ob praznikih.

537 *Jutro*, 11. 7. 1937, št. 159, str. 6, Ljubljana moli za patriarhovo zdravje; SPC - COL, Arhiv SPCO Ljubljana, 285/1937.

538 ARS, SI AS 67, fasc. XIII/4, 12064/1920.

539 ARS, SI AS 67, fasc. XIII/5, 11130/1921, 10931/1922, 8621/1923, 8479/1923, 8621/1924, 4308/1925, 4343/1926, 4314/1927, 4341/1928, 318/1929, 199/1930, 7990/1931, 10206/1931, 7990/1932, 8589/1932, 7737/1933, 7737/1934.

540 ARS, SI AS 67, fasc. XIII/5, 4341/1928, 10206/1931; *Jutro*, 1. 12. 1931, št. 278, str. 6, Vojaška proslava.

na kraljev rojstni dan biti oblečeni takole: "frak, bel brezrokavnik, bel metuljček, cilinder in dekoracije".⁵⁴¹

Na prvi kraljev rojstni dan v novi državi, Petrov dan leta 1919, ko si je Ljubljana odela praznično obleko, je bila pravoslavna liturgija v evangeličanski cerkvi,⁵⁴² naslednje leto v mestnem domu (Šentjakobskem gledališču),⁵⁴³ leta 1921 pa v pravoslavni kapeli.⁵⁴⁴ Seveda je tudi pri tem prazniku zelo aktivno sodelovala vojska. Tudi ob tem prazniku je poveljstvo Dravske divizijske oblasti vsako leto glede sodelovanja vojske sprejelo poseben ukaz, ki je prav tako predvidel vojaško postavitve v vrste pred pravoslavno kapelo četrte ure pred pričetkom cerkvenih obredov. Bogoslužja v pravoslavni kapeli so se morali udeležiti častniki ljubljanskega vojaškega okrožja, delegat ministrstva vojske in mornarice pri železniški direkciji, častniki skladišča bojnega streliva ter intendantski častniki. Nadeti so si morali službeno vojaško obleko z vsemi dekoracijami.⁵⁴⁵

Leta 1921 so v Kraljevini SHS ta državni praznik praznovali kar dvakrat, po smrti kralja Petra I. še drugič na rojstni dan njegovega naslednika 17. decembra. Tako je bilo tudi v Ljubljani.⁵⁴⁶ Pravoslavnega bogoslužja v pravoslavni kapelici so se tudi ob tem prazniku vedno udeleževali najvišji predstavniki civilnih in vojaških oblasti.⁵⁴⁷

Po tragični smrti kralja Aleksandra 9. oktobra 1934 so od leta 1935 naprej kot državni praznik praznovali 6. september, dan, ko se je rodil kralj Peter II. Sicer se v naslednjih letih razen datuma in od leta 1937 tudi lokacije ni kaj dosti spremenilo.⁵⁴⁸

541 ARS, SI AS 67, fasc. XIII/5, 11734/1938.

542 *Slovenec*, 12. 7. 1919, št. 158, str. 1, Proslava godu kralja Petra.

543 ARS, SI AS 67, fasc. XIII/3, 7838/1920.

544 ARS, SI AS 67, fasc. XIII/3, 7838/1921; SPC - COL, Arhiv SPCO Ljubljana, 35/1921; *Jutro*, 9. 7. 1921, št. 160, str. 3, Pravoslavna služba božja na rojstni dan kralja Petra; *Jutro*, 10. 7. 1921, št. 161, str. 3, Važno za rezervne oficirje.

545 ARS, SI AS 67, fasc. XIII/3, 7838/1921.

546 *Jutro*, 16. 12. 1921, št. 294, str. 3, Pravoslavna služba božija v Ljubljani; *Slovenec*, 18. 12. 1921, št. 287, str. 3, Kraljev rojstni dan.

547 ARS, SI AS 67, fasc. XIII/6, 11548/1922, 9087/1923, 6768/1924, 4496/1925, 4493/1926, 4462/1927, 364/1928, 364/1928, 1042/1929, Pov 53/1929, 1042/1930, 10328/1931, 8329/1932, 8170/1933.

548 ARS, SI AS 67 fasc. XIII/3, 7945/1935, 9175/1936, 9917/1937, 9612/1938, 8647/1939; SPC - COL, Arhiv SPP, 699/1937.

Manjši zaplet je nastal leta 1936, ko je poveljnik divizije vojaškim duhovnikom vseh treh veroizpovedi ukazal, da morajo odpotovati v vojaški tabor na Bloke in tam prav na kraljev rojstni dan imeti zahvalno molitev. Zato je ljubljanski vojaški duhovnik Đorđe Budimir cerkveno sodišče zaprosil, naj v Ljubljano pošlje protojereja Janka Kravića.⁵⁴⁹

Zadnje praznovanje kraljevega rojstnega dne v domovini je bilo za slovensko prestolnico prav posebno – Ljubljana in Ljubljančani so ga praznovali skupaj s kraljem in dvorom, saj je Peter II. ob tej priložnosti odkril veličasten spomenik svojemu očetu. Zanimivo je, da je prva pobuda za postavitve spomenika kralju Aleksandru, ki je prišla že takoj po njegovi tragični smrti, le-tega predvidela pred pravoslavno cerkvijo.⁵⁵⁰

Razprave o tem, kje naj bi spomenik stal, so potekale še kar nekaj let. Leta 1940 se je zgodba z dolgo brado dokončno zaključila – ožji odbor je predlagal mestni občini, naj spomenik postavi na Kongresnem trgu.⁵⁵¹

Na dan slovesnosti je kralj najprej zavil k bogoslužju v pravoslavno cerkev. Pred cerkvijo je strumno stala častna četa 40. pešpolka z vojaško godbo. Tam so bili zbrani tudi minister dvora Milan Antić, poveljnik divizije Dragoslav Stefanović, general Jovo Kukavičić, pribočnik kraljice Marije polkovnik Branko Pogачnik, upravnik mesta Beograd Dragomir Drinčić, minister prosvete dr. Anton Korošec, ban dr. Marko Natlačen, župan dr. Juro Adlešič, predsednik pravoslavne občine Ljubomir Jurković in številni drugi predstavniki civilnih in vojaških oblasti. Malo pred pol enajsto uro je vojaška godba zaigrala himno, množica ob Celovski cesti je že navdušeno vzklikala kralju. Iz prvega avtomobila, na katerem je ponosno vihrala kraljevska zastavica, je izstopila kneginja Olga s sinovoma Aleksandrom in Nikolajem. Takoj nato je pred cerkev pripeljal drugi razkošen avto, v katerem sta se pripeljala kralj Peter II., oblečen v modro vojaško

549 SPC - COL, Arhiv SPP, 559/1936.

550 *Jutro*, 25. 10. 1934, št. 246, str. 4, Dobrovoljci!

551 *Jutro*, 4. 5. 1940, št. 102, str. 4, Spomenik kralja Aleksandra v Ljubljani.

uniformo letalskega podporočnika, in knez namestnik Pavle. V tretjem avtomobilu so se pripeljali člani vojaškega in civilnega kraljevskega doma z armadnim generalom, kraljevim guvernerjem Petrom Kosićem. Kralja Petra II. in kneza Pavla je na stopnicah cerkve pozdravil ban dr. Marko Natlačen, nato so se med vzklikanjem množice vsi podali v cerkev, kjer se je kralj udeležil kratkega 15-minutnega bogoslužja, ki ga je opravil protojerej Bogdan Matković. Nato se je kralj s svojim številnim spremstvom odpravil proti Zvezdi na slavnostno odkritje spomenika.⁵⁵²

Posebej slovesno so v kraljevini praznovali rojstni dan kraljice Marije, 9. januarja. Zahvalnih pravoslavnih molitev so se tudi na ta dan udeleževali najvidnejši predstavniki vojaških in civilnih oblasti. Leta 1928 so se dogodka na primer udeležili veliki župan dr. Fran Vodopivec, divizijski general Danilo Kalafatović, častniški zbor, predstavniki različnih institucij ter številni pravoslavni verniki.⁵⁵³ Leta 1929 so se po ukazu poveljnika divizije generala Milana Nedića pravoslavnega bogoslužja morali udeležiti vsi častniki pravoslavne veroizpovedi, razen topniškega generala Aleksandra Vukovića in intendantskih častnikov, ki so bili napoteni na bogoslužje v evangeličansko cerkev. Pred kapelo je, kot je bilo v navadi ob državnih praznikih, četrto ure pred začetkom bogoslužja, stala častna četa.⁵⁵⁴

Kljub temu da je pravoslavna parohija leta 1932 prejela obvestilo banske uprave, da se "na rojstni dan Njenega veličanstva Kraljice ne vrše službene proslave niti zahvalne službe božje v cerkvah, ker sta po zakonu o praznikih državna praznika samo dan Ujedinjenja in Rojstni dan Nj. Veličanstva Kralja,"⁵⁵⁵ so v pravoslavni kapeli vsa leta do propada kraljevine na ta dan vedno opravili zahvalne molitve. In zanimivo – še vedno so se jih udeleževali najvišji predstavniki oblasti. Ban Dravske banovine je

552 *Jutro*, 7. 9. 1940, št. 209, str. 2, Mladi kralj je odkril spomenik viteškega kralja Zedinitelja; *Slovenec*, 7. 9. 1940, št. 205, str. 1–2, Kralj in knez namestnik v pravoslavni cerkvi; Matković, *Letopis Srpske pravoslavne parohije ljubljanske, Treći deo*, str. 50–51; ARS, SI AS 67, fasc. XIII/3, 8647/1940.

553 *Jutro*, 10. 1. 1928, št. 8, str. 3, Proslava rojstnega dne kraljice Marije.

554 ARS, SI AS 67, fasc. XIII/11, 31/1929.

555 SPC - COL, Arhiv SPCO, 7/1932; ARS, SI AS 67, fasc. XIII/11, 219/1933.

za leti 1933 in 1934 namreč poročal notranjemu ministrstvu takole: "Čast mi je poročati, da se je rojstni dan Nj. Veličanstva Kraljice Marije praznoval tudi letos na običajen slovesen način. Ob 9. uri dopoldne se je vršilo blagodarenje v pravoslavni kapeli, katerega sem se osebno udeležil z g. pomočnikom in načelniki ter šefi oddelkov. Prisostvovali so mu oficirski zbor s komandantom divizije, brigadnim generalom Cukavcem na čelu ter zastopstva vseh uradov in oblasti."⁵⁵⁶

Tudi na rojstni dan prestolonaslednika Petra, 6. septembra, so v ljubljanski pravoslavni kapeli redno opravljali svečana bogoslužja in navadno so se jih udeleževali najvidnejši predstavniki civilnih in vojaških oblasti.⁵⁵⁷

Še posebej slovesno je bilo leta 1931, ko so na ta dan odkrili pred mestno hišo postavljen spomenik kralju Petru I. Pri bogoslužju v pravoslavni kapeli so bili prisotni številni člani pravoslavne cerkvene občine, velik del častniškega zbora, predstavniki banske uprave, mestne občine, raznih državnih uradov, Sokola, različnih združenj in ustanov. Kapelica je bila nabito polna.⁵⁵⁸ Predstavniki srbske pravoslavne cerkvene občine Ljubomir Đinovski, protojerej Đorđe Budimir in dr. Josip Grablovič so pred odkritjem položili venec pred spomenik ter zasedli svoje mesto na častni tribuni.⁵⁵⁹

Tudi pri zadušnicah na Vidov dan so v pravoslavni kapelici vedno bili navzoči visoki gostje kot na primer leta 1921 deželni predsednik dr. Vilko Baltič. Vojsko je zastopal poveljnik divizije general Đura Dokić, mestno občino ravnatelj magistrata dr. Miljutin Zarnik. Pri bogoslužju so tega leta poleg ruskega cerkvenega zbora cerkvene napeve izvajali tudi člani Ljubljanskega

556 ARS, SI AS 67, fasc. XIII/11, 125/1933 in 223/1934; *Slovenec*, 10. 1. 1934, št. 7, str. 4, Kraljičin rojstni dan v Ljubljani.

557 ARS, SI AS 67, fasc. XIII/3, 4087/1924, 3221/1927, 2890/1928, 2890/1929, 203/1930 in 8110/1930.

558 *Jutro*, 6. 9. 1931, št. 205a, str. 4, Za rojstni dan prestolonaslednika; *Jutro*, 7. 9. 1931, št. 205b, str. 5, Proslava rojstnega dne prestolonaslednika Petra; *Slovenec*, 5. 9. 1931, št. 200, str. 4, Vojaške parade v slavnostnih dneh.

559 SPC - COL, Arhiv SPCO, 438/1931; *Jutro*, 7. 9. 1931, št. 205b, str. 2–3, Polaganje vencev pred spomenik.

zvona.⁵⁶⁰ Pri nagovoru je vojaški duhovnik Dimitrije Janković “povzdigoval imena zaslužnih junakov in mož, ki so se žrtvovali za blagor domovine”. Na koncu zadušnice so po pravoslavnem cerkvenem običaju navzoči zaužili žličko kruha, pripravljenega samo iz žita. Pred kapelo je vojska defilirala svojemu poveljniku generalu Đuri Dokiću.⁵⁶¹

Vojska je vsako leto tudi pri tem praznovanju igrala vidno vlogo. Ponavadi so se na podlagi posebnega ukaza zadušnice v pravoslavni kapeli poleg poveljnika divizije morali udeležiti iz vsakega poveljstva po en častnik, pomočnik poveljnika divizijske oblasti, načelnik generalštaba, njegov pomočnik, vsi referenti, pribočnik in načelnik intendature. Vsi častniki so morali biti zbrani pet minut pred pričetkom obreda pred kapelo. Pred kapelo je že 15 minut prej morala biti v vrste postavljena častna četa vojakov.⁵⁶²

Leta 1924 je pri organizaciji zadušnice na Vidov dan prišlo do manjšega zapleta. Najprej je bila zadušnica napovedana v pravoslavni kapeli ob 9. uri.⁵⁶³ Kasneje so si premislili ter so namepravali slavnost izvesti zunaj, na trgu, s pričetkom ob pol devetih, ker naj bi sodelovali pevski zbor Glasbene matice ter številne nacionalne organizacije. Nenadoma je bil dogodek “preložen v ozko, kvečjemu dvajset ljudi obsegajočo pravoslavno kapelico v vojašnici kralja Petra.” Tako je zbor Glasbene matice moral peti zunaj – liberalci so v tem seveda takoj videli politični vzrok.⁵⁶⁴

V letih 1926–1930 so slavnostni pravoslavni obred za vidovdanske junake izvedli na velikem garnizijskem vadbišču severovzhodno od Ljubljane. Po obredu sta potekali še revija in parada vojaških čet ljubljanske garnizije.⁵⁶⁵

560 *Jutro*, 28. 6. 1921, št. 151a, str. 1, Parastos v pravoslavni cerkvi. Podobno: ARS, SI AS 67, fasc. XIII/2, 4662/1923; *Jutro*, 1. 7. 1924, št. 153, str. 3, Vidovdanska proslava; *Jutro*, 30. 6. 1925, št. 149, str. 4, Praznovanje Vidovega dne pravoslavne občine.

561 *Jutro*, 28. 6. 1921, št. 151a, str. 1, Parastos v pravoslavni cerkvi.

562 ARS, SI AS 67, fasc. XIII/2, 7058/1921, 6441/1922, 2533/1925.

563 ARS, SI AS 67, fasc. XIII/2, 1707/1924; SPC - COL, Arhiv SPCO, fasc. 1924; *Jutro*, 21. 6. 1924, št. 146, str. 4, Parastos padlim kosovskim junakom.

564 *Jutro*, 28. 6. 1924, št. 152, str. 4, Vidovdanski parastos.

565 ARS, SI AS 67, fasc. XIII/2, 2429/1926, 2564/1927, 2428/1928, 2291/1929, 6410/1930.

V letih 1931–1936 se je svečani pravoslavni obred za vidovdanske junake vrnil v pravoslavno kapelico v vojašnici vojvode Mišića,⁵⁶⁶ od leta 1937 pa je zadušnica potekala v novi pravoslavni cerkvi.⁵⁶⁷

Leta 1939 se je udeležil tudi predsednik vlade in notranji minister Dragiša Cvetković. Pred cerkvijo so ga pričakali ban Dravske banovine dr. Marko Natlačen, zastopnik divizijskega poveljnika general Dušan Dodić, ljubljanski župan dr. Juro Adlešič, častniški zbor in predstavniki pravoslavne cerkvene občine. Predsednika, ki je prišel v spremstvu šefa kabineta dr. Laze Markovića in vršilca dolžnosti bana Savske banovine dr. Stanoja Mihaldžića, so nato pospremili v cerkev. Po opravljenem bogoslužju je predsednik vlade v spremstvu novinarjev odšel v hotel Union. Nato se je skupaj z banom dr. Markom Natlačnom odpeljal na kosilo v Preddvor, od tam pa so nadaljevali pot na Jezersko ter se vrnili v Ljubljano. Predsednik vlade se je nato z večernim vlakom odpeljal proti Beogradu.⁵⁶⁸

Po sklepu vlade so 7. in 8. septembra 1928 kot državno proslavo praznovali 10. obletnico preboja solunske fronte. Osrednja proslava v Ljubljani je potekala s slavnostnim bogoslužjem in vojaško parado na velikem garnizijskem vadbišču v Mostah. Poveljnik parade je bil poveljnik dravske topniške brigade, brigadni general Aleksandar Vuković. Enote so bile postavljene v obliki kara, z obrazom, obrnjenim proti zahodu. Pred začetkom bogoslužja je poveljnik divizije general Milan Nedić izvedel slavnostni pregled vojske. Na sredo, pred vojaške enote, so se nato postavili vojaški duhovniki katoliške, pravoslavne in muslimanske veroizpovedi ter opravili cerkvene obrede.⁵⁶⁹ Zjutraj,

566 ARS, SI AS 67, fasc. XIII/2, 6350/1931, 4782/1932, 4605/1933, 5192/1934, 7575/1936; SPC - COL, Arhiv SPP, 381/1936.

567 ARS, SI AS 67, fasc. XIII/2, 6981/1937, 6854/1938, 6531/1939, 6531/1940.

568 ARS, SI AS 67, fasc. XIII/2, 6531/1939; *Slovenec*, 29. 6. 1939, št. 146, str. 7, Vidov dan je Ljubljana slovesno obhajala; *Jutro*, 29. 6. 1939, št. 148, str. 4, Slovesna proslava Vidovega dne; *Slovenec*, 29. 6. 1939, št. 146, str. 2, Predsednik vlade se je odpeljal v Beograd.

569 ARS, SI AS 67, fasc. XIII/15, 3144/1928; *Slovenec*, 6. 10. 1928, št. 229, str. 4, Proslava 10. letnice prebitja solunske fronte.

pred parado, je v pravoslavni kapeli v ta namen že potekalo slovesno bogoslužje.⁵⁷⁰

Pravoslavni božič je tudi v Ljubljano prinesel nov način praznovanja tega tradicionalnega krščanskega praznika. Že leta 1921 so se na badnji dan častniki in vojaki ljubljanske garnizije zbrali v eni od ljubljanskih vojašnic. Nato so oblikovali sprevod, na čelu katerega je bil konjenik z veliko državno trobojnico, od leta 1935 je bil obdan še s trobentači. Med igranjem godbe dravske divizije so na konjih in vozovih krenili v tivolski gozd po badnjak. Z leti so se jim pridružili tudi drugi pravoslavni verniki. V gozdu so odsekali več velikih hrastovih vej ali izruvali kakšen hrastov panj ter dogajanje popestrili s streljanjem iz pušk. Za vsako vojašnico in višjo vojaško oblast so izbrali po en badnjak ter ga okrasili z zastavicami in jabolki, zavitimi v barvni papir. Z okrašenimi badnjaki se je nato med igranjem vojaške godbe sprevod vrnil v mesto. Ob poti so jih spremljali radovedni pogledi meščanov. Badnjake so nato ponavadi oddali poveljniku dravske divizije na njegov dom, v oficirski dom ter v vse tri vojašnice (topniško, kralja Aleksandra na Taboru in kralja Petra na Poljanah). Tu je pravoslavni vojaški duhovnik opravil cerkvene obrede ter s priložnostnim nagovorom opozoril na pomen praznika in tega starodavnega običaja, tamkajšnji poveljnik pa je posul badnjak s pšenico v znak obilja in plodne letine ter ga vrgel na pripravljen ogenj. V vseh vojašnicah se je nato razvila zabava s pogostitvijo (manjkala ni seveda niti medica) in plesanjem kola.⁵⁷¹ Včasih so, kot na primer leta 1933, v mesto pripeljali

570 *Jutro*, 9. 10. 1928, št. 237, str. 3, Proslava prebitja solunske fronte v Sloveniji.

571 *Jutro*: 7. 1. 1921, št. 6, str. 2, Badnjak; 6. 1. 1922, št. 5, str. 3, Badnjak; 8. 1. 1924, št. 7, str. 4, Pravoslavni Božič; 7. 1. 1925, št. 5, str. 4, Badnjak; 8. 1. 1926, št. 5, str. 3, Pravoslavni badnjak; 7. 1. 1927, št. 5, str. 3, Pravoslavni badnjak v Ljubljani; 6. 1. 1929, št. 6, str. 5, Badnjak; 7. 1. 1931, št. 5, str. 3, Badnjak je pod streho; 7. 1. 1932, št. 5, str. 3, Badnjak; 7. 1. 1933, št. 6, str. 3, Badnjak; 8. 1. 1934, št. 4a, str. 3, Badnjak; 7. 1. 1935, št. 5a, str. 3, Pravoslavni božič; 7. 1. 1936, št. 4a, str. 2, Badnjak; 7. 1. 1937, št. 5, str. 4, Badnjak; 5. 1. 1938, št. 3, str. 4, Vojaštvo pojde v Tivoli po badnjak; 7. 1. 1938, št. 5, str. 3, Badnjak; 7. 1. 1939, št. 6, str. 3, Badnjak; 8. 1. 1940, št. 4ba, str. 3, Badnjak;
Slovenec: 8. 1. 1928, št. 6, str. 6, Praznovanje pravoslavnega božiča; 8. 1. 1929, št. 6, str. 3, Pravoslavni božič v Ljubljani; 8. 1. 1930, št. 5, str. 4, Pravoslaven božič; 8. 1. 1931, št. 5, str. 5, Pravoslavni božič v Ljubljani; 8. 1. 1933, št. 6a, str. 5, Pravoslavni božič v Ljubljani; 6. 1. 1934, št. 5, str. 4, Pravoslavni božični prazniki; 5. 1. 1938, št. 3, str. 4, Pravoslavni

skorajda celo hrastovo drevo.⁵⁷² Kot že rečeno, ob praznovanju pravoslavnega božiča ni šlo brez streljanja. V tem pogledu je bilo najhuje takoj po zedinjenju: "Pravoslavni Božič je slavila srbska posadka v Ljubljani po srbskem običaju z mnogim streljanjem, ki je Ljubljančane precej razburjalo. Nekateri so že mislili, da so se pripeljali Nemci iz Koroške z avtomobili v Ljubljano, toda praznovali so le hrabri srbski junaki Božič."⁵⁷³ No, v ukazu poveljnika mesta o praznovanju badnjaka za leto 1938 pa lahko prvič zasledimo striktno prepoved streljanja.⁵⁷⁴

Bogojavljenje ali gospodovo razglašenje so slavili redno od leta 1921, ko je obred posvetitve vode potekal na dvorišču vojašnice kralja Petra.⁵⁷⁵ Naslednje leto je bilo najprej v vojaški kapeli bogoslužje, nato pa posvetitev vode na sokolskem vadbišču na Taboru.⁵⁷⁶ Leta 1923 je bila posvetitev vode po bogoslužju kar na dvorišču vojašnice vojvode Mišiča.⁵⁷⁷ Leta 1928 je bilo podobno, le da je procesija šla tudi po Maistrovi ulici. Tega leta je bil celoten slavnostni obred združen z zahvalnicami za srečno rojstvo princa Andreja.⁵⁷⁸

Navadno je bila liturgija tudi dan prej, na križevo, ter tega dne že tudi blagoslavljanje vode za vojake. Med letoma 1932 in 1935 je na gospodovo razglašenje procesija po končani liturgiji šla okoli vojašnice po Maistrovi, Masarykovi ter Metelkovi ulici do Tabora pred vežo Sokola I., kjer so izvedli svečano blagoslovitev vode. Nato se je procesija vrnila po Metelkovi ulici v kapelo.⁵⁷⁹ Leta 1934 je bilo vse skupaj videti takole: "Po obredih

praznik ljubljanske garnizije; 8. 1. 1939, št. 6, str. 6, Pravoslavni božič; 9. 1. 1940, št. 5, str. 7, Pravoslavni božič praznujejo.

572 *Jutro*, 7. 1. 1933, št. 6, str. 3, Badnjak; *Slovenec*, 8. 1. 1933, št. 6a, str. 5, Pravoslavni božič v Ljubljani.

573 *Slovenec*, 7. 1. 1919, št. 4, str. 6, Pravoslavni Božič.

574 *Slovenec*, 5. 1. 1938, št. 3, str. 4, Pravoslavni praznik ljubljanske garnizije; *Jutro*, 5. 1. 1938, št. 3, str. 4, Vojaštvo pojde v Tivoli po badnjak.

575 *Slovenec*, 20. 1. 1921, št. 15, str. 3, Bogojavljanje.

576 ARS, SI AS 67, fasc. XIII, 497/1922.

577 ARS, SI AS 67, fasc. XIII/4, 452/1923; *Jutro*, 17. 1. 1923, št. 13, str. 4, Vodoosvečenje na sv. Bogojavljenje u Ljubljani.

578 *Jutro*, 19. 1. 1928, št. 16, str. 4, Bogojavljenje.

579 *Jutro*: 19. 1. 1932, št. 15, str. 4, Spored cerkvenih slovesnosti v pravoslavni kapeli sv. Nikolaja; 18. 1. 1933, št. 15, str. 4, Obredi v pravoslavni kapeli; 18. 1. 1934, št. 13, str.

“Bogojavljenje” na Taboru, protojerej Đorđe Budimir pri blagoslovljanju vernikov z blagoslovljeno vodo, pred njim stojita generala Cukavac in Pekić (*Utro*, 20. 1. 1934, str. 3)

je polkovna godba pred kapelo zaigrala slavnostno koračnico, gospod divizionar pa je pregledal častno četo, postavljeno pred vojašnico. Z godbo na čelu se je razvila dolga procesija, ki je krenila mimo vojašnice ob Taboru poleg glavnega vhoda na telovadišče, kjer je bil postavljen oltar s tremi velikimi lesenimi križi in dvema velikima posodama vode. Ob sodelovanju pravoslavne cerkvenega zbora je prota Budimir opravil posvetitvene obrede, medtem pa so streljali z Gradu s topovi, na telovadišču pa z raketnimi pištolami. Po blagoslovitvi vode je k oltarju pristopil divizionar Cukavac, poljubil križ, prota pa ga je poškopil s svežnjem bazilike, ki jo je pomočil v blagoslovljeno vodo. Isto so storili vsi častniki, za njimi pa vsi ostali verniki. Mnogi so

4, Razpored pravoslavne službe božje; 18. 1. 1935, št. 15, str. 4, Razpored bogoslužja v pravoslavni kapeli sv. Nikole; 19. 1. 1936, št. 15, str. 6, Pravoslavne cerkvene svečanosti; 21. 1. 1936, št. 15a, str. 2, Kronika od sobote do ponedeljka.

prinesli s seboj steklenice in jih napolnili z blagoslovljeno vodo. Mladina je veselo pokala z malimi pištolami, kar so nekateri nepoučeni smatrali za nagajanje.”⁵⁸⁰

Leta 1937 so obred blagoslovitve vode prvič izvedli pred novo pravoslavno cerkvijo v Tivoliju. Procesija je šla najprej okoli cerkve. “Pred cerkvijo so postavili oder s tremi grškimi križi iz ledu. Na odru je bil postavljen vrč z vodo, prota Budimir pa je opravil obred blagoslovitve. Tako blagoslovljeno vodo zajemajo potem ljudje iz vrča, da blagoslove z njo svoje domove. Svečanost bogojavljenja so slovesno oznanili s petimi topovskimi streli izza šišenskega vrha.”⁵⁸¹

Vrbico so ljubljanski pravoslavni verniki leta 1927 praznovali na dvorišču vojašnice vojvode Mišiča. Po blagoslovu je protojerej Dimitrije Janković razdelil vrbove vejice otrokom, častnikom, vojakom in drugim. Otroci so okrog vratu nosili na trakove pripete male zvončke. Nato so se razporedili v procesijo in ta se je podala okrog vojašnice v kapelo, kjer so imeli večernice. Pri tem je aktivno sodelovala vojska, seveda tudi z vojaško godbo.⁵⁸² Ob tem prazniku so imeli koristi tudi trgovci – v tem primeru ne cvetličarji, temveč prodajalne z obutvijo: “Promet je v zadnjem času bil pri otroških čevljih zelo zadovoljiv, ker je to bil glavni predmet nakupa za pravoslavne otroke za njihovo Vrbico.”⁵⁸³

Leta 1937 so se verniki (tudi vojska z vojaško godbo na čelu) zbrali pri letnem gledališču v Tivoliju desno od jezera, kjer so jim razdelili vrbove veje. Nato je procesija krenila po cesti mimo jezera, čez železniško progo na koncu parka v Veselovo ulico ter dalje po Prešernovi cesti do nove pravoslavne cerkve. Po prihodu v cerkev so se pričele večernice z bdenijem in blagoslovitvijo vrbi-
ce.⁵⁸⁴ Leta 1939 so potek nekoliko spremenili. Verniki so se zbrali

580 *Jutro*, 20. 1. 1934, št. 15, str. 3, Praznični obredi pravoslavnih v Ljubljani.

581 *Jutro*, 20. 1. 1937, št. 18, str. 4, Lep zaključek pravoslavnih božičnih praznikov.

582 *Jutro*, 20. 4. 1927, št. 93, str. 3, Vrbica.

583 *Slovenec*, 1. 5. 1929, št. 99, str. 10, Čevlji.

584 *Jutro*, 23. 4. 1937, št. 94, str. 4, Pravoslavna cvetna sobota; SPC - COL, Arhiv SPP, 292/1937.

pri pravoslavni cerkvi. Procesija je nato krenila proti Tivoliju do mestne vrtnarije, kjer so dobili vrbove veje, nato pa so se ob jezeru vrnili v cerkev. Veje so pustili v cerkvi in jih je paroh blagoslovil šele po liturgiji naslednjega dne, na "cveti".⁵⁸⁵

Prvi poziv k pravoslavnemu bogoslužju v velikonočnem času v Ljubljani je zaslediti leta 1920, ko so pravoslavni verniki imeli najprej bogoslužje v vojašnici kralja Petra, naslednji dan pa še v evangeličanski cerkvi.⁵⁸⁶

Leta 1929 se je iz pravoslavne kapelice za veliko noč že ob 4. uri zjutraj vila pravoslavna procesija. Kljub zelo zgodnji uri so se je udeležili skorajda vsi častniki in vojaki pravoslavne vere ter veliko civilnih vernikov. Procesija se je ob spremljavi vojaške godbe pomikala po Taboru, Vrhovčevi, Njegoševi in Prisojni ulici.⁵⁸⁷

Nekoliko drugače je bilo v novem hramu. Razpored bogoslužij ob velikonočnih praznikih leta 1937 je bil takšen: "Na Veliki Ponedeljak, Utorak i Sredu: Predjeosvečena sv. liturgija u 10. časova; Na Veliki Četrvtak: Vasilijeva sv. liturgija u 10 časova, Bdenije sa čitanjem strasnih Jevadjelja u 18 časova; Na Veliki Petak: Carski časovi u 10 časova; Večernja sa polaganjem Plaštanice u 16 časova; Na Veliku Subotu: Jutrenje sa pogrebom Hristovim u 4 časa izjutra; sv. liturgija Vasilijeva u sanatorijumu "Golnik" u 10 časova, a Večernja u Ljubljani u 17 časova; Na Uskrs prvi dan: Vaskresna jutrenja sa litijom (procesijom) u 4 časa izjutra, sv. Liturgija Zlatoustova u 10 časova, večernja u 17 časova; Na Uskrsni Ponedeljak: Jutrenja u 7 časova, sv. liturgija u 10 časova, Večernja u 17 časova; Na uskrsni utorak: Jutrenja u 6 časova, sv. Liturgija u sanatorijumu "Golnik" u 10 časova."⁵⁸⁸ Poveljnik mesta Ljubljana je izdal zanimiv ukaz glede sodelovanja vojske. V njem je sporočil, da je za vse vojaške osebe, ki želijo na veliko noč prejeti obhajilo, obvezna spoved pred ali po jutrnjici. Celivanje Kristusovega groba je potekalo na veliki petek

585 SPC - COL, Arhiv SPP, 306/1939, 463/1940; *Jutro*, 20. 4. 1940, št. 91, str. 4, Vernike pravoslavne cerkve.

586 *Slovenec*, 10. 4. 1920, št. 81, str. 5, Pravoslavna služba božja.

587 *Slovenec*, 7. 5. 1929, št. 103, str. 4, Pravoslavna procesija.

588 SPC - COL, Arhiv SPP, 301/1937 in 334/1937.

med 18. in 3. uro. Nanj so morali poslati iz vsake čete po nekaj vojakov pravoslavne veroizpovedi, biti so morali v popolni uniformi in obutvi, urejeni, obriti in ostrženi. Sv. liturgije na veliko noč so se častniki, podčastniki in vojaški uradniki lahko udeležili po želji, v praznični uniformi. Na velikonočno procesijo so iz vsakega polka ali samostojnega bataljona morali poslati po enega častnika in podčastnika ter po 10 vojakov. Iz bolničarske in pekovske čete in vozarskega eskadrona so morali napotiti po pet starih vojakov. Vojaška godba 40. pehotnega polka, Triglavskega, je morala biti postavljena v vrste pred pravoslavno cerkviijo že ob 3⁴⁵. Ko je procesija prišla iz cerkve, je godba krenila pred procesijo, za praporjem in igrala Voskrsenje Tvoje Hriste Spase. Poveljnik kolesarskega bataljona je moral odrediti častno stražo pri Kristusovem grobu – narednika in štiri prostake pravoslavne veroizpovedi. Straža je morala biti postavljena dva dni prej in je ostala do Kristusovega vstajenja. Vojaki so morali imeti popolnoma izpravno orožje, novo obleko in obutev, biti ostrženi, obriti in s čeladami. Stražarji so se menjali na vsake pol ure, nastanjeni so bili v sobi Narodnega doma.⁵⁸⁹

Ob smrti kralja Petra I. je poveljnik dravske divizijske oblasti general Đura Dokić za ljubljansko garnizijo izdal ukaz, v katerem je odredil, da morajo biti svečana žalna bogoslužja v pravoslavni kapeli ob 9. uri in 17³⁰, v katoliški ob 10. uri in 17³⁰ ter v evangeličanski cerkvi ob 10. uri. Zadušnic so se morali udeležiti vsi častniki, parada ni bila predvidena. Predpisana obleka je bila uradna z ešarpo in vsemi dekoracijami.⁵⁹⁰

V pravoslavni kapelici so pripravili tudi štiridesetdnevno zadušnico.⁵⁹¹ V katoliški stolnici pa ne, zato je ljubljanski škof Anton Bonaventura Jeglič ministrskemu predsedniku Nikoli Pašiču moral pojasniti razloge za takšno ravnanje. Zatrjeval je, “da je 40 dnevni parastos nekaj neobičajnega in da je mislil, da je to interna zadeva pravoslavne cerkve”. Liberalno Jutro je seveda

589 SPC - COL, Arhiv SPP, 314/1935.

590 ARS, SI AS 67, fasc. XIII/11, 10383/1921.

591 *Slovenec*, 24. 9. 1921, št. 217, str. 4, Ljubljanske novice.

sklepalo, da s svojimi izgovori “ne more prikriti, da pomeni postopanje duhovščine v tej zadevi naroden in državni škandal.”⁵⁹²

Polletna zadušnica je pomenila zaključek državnega žalovanja, tiste v ljubljanski pravoslavni kapelici se je udeležil tudi kr. namestnik Ivan Hribar.⁵⁹³ S tem so počastili tudi obletnico kraljeve smrti, na prošnjo osrednje vlade tudi v katoliški stolnici, čeprav to ni bilo v navadi.⁵⁹⁴ Spominskega bogoslužja ob drugi obletnici smrti kralja Petra I. so se v pravoslavni kapelici udeležili veliki župan dr. Miroslav Lukan, poveljnik dravske divizije polkovnik Aleksandar Vučković s častniškim zborom, diplomatski predstavniki, mestni podžupan dr. Ivan Stanovnik in številni predstavniki državnih in civilnih oblasti, korporacij in društev. Zadušnico sta opravila vojaški duhovnik Dimitrije Janković in protojerej Stevan Avramović iz Sibača.⁵⁹⁵

Ob tragični smrti kralja Aleksandra v Marseillu je že 11. oktobra v kapelici sv. Nikolaja potekala žalna seja sveta cerkvene občine, na kateri je imel predsednik Ljubomir Jurković komemorativni govor, vsi člani sveta so zaprisegli novemu kralju, dvoru pa so poslali žalni telegram.⁵⁹⁶ Svečana zadušnica je potekala 14. oktobra 1934 ob 7³⁰.⁵⁹⁷ Na kraljev pogreb so poslali petčlansko odposlanstvo pod vodstvom Ljubomirja Đinovskega. Člani delegacije so bili še Dimitrij Frost, Svetozar Vesel, Rajko Ogrin in Bratislav Janković. Odposlanstvo je na mrtvaški oder blagopojnega kralja položilo srebrn venec z napisom: Viteškemu kralju Aleksandru I. Zedinitelju – hvaležna pravoslavna cerkvena občina v Ljubljani.⁵⁹⁸ Delegacija se je nato še vpisala v dvorno knjigo, pogreba pa se je smel udeležiti le vodja delegacije.⁵⁹⁹

592 *Jutro*, 1. 10. 1921, št. 232, str. 1, Izgovori ljubljanskega škofa.

593 ARS, AS SI 67, fasc. XIII/11, 1828/1922.

594 ARS, AS SI 67, fasc. XIII/11, 8041/1922.

595 ARS, AS SI 67, fasc. XIII/11, 6094/1923, 6075/1923; *Jutro*, 15. 8. 1923, št. 190, str. 7, Parastos za kraljem Petrom; *Jutro*, 14. 8. 1923, št. 189, str. 7, Druga obletnica smrti kralja Petra; *Slovenec*, 14. 8. 1923, št. 182, str. 3, Obletnica smrti kralja Petra.

596 *Jutro*, 11. 10. 1934, št. 234, str. 8, Srbska pravoslavna cerkvena občina; *Jutro*, 12. 10. 1934, št. 235, str. 9, Pravoslavni verniki; SPC - COL, Arhiv SPCO, 211/1934, 13/1935.

597 *Jutro*, 14. 10. 1934, št. 237, str. 8, Srbska pravoslavna občina.

598 *Jutro*, 16. 10. 1934, št. 238, str. 8, Pravoslavna cerkvena občina v Ljubljani.

599 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1932–1936, Zapisnik seje upravnega odbora 16. 11. 1934; 211/1934.

Svečane žalne slovesnosti po cerkvah so bile na dan pogreba, 18. oktobra 1934, tudi v Ljubljani. Zagrebški mitropolit Dositej je naročil, da morata tega dne v vseh pravoslavnih cerkvah v času opela potekati liturgija in zadušnica za pokojnega kralja, v času polaganja njegovih posmrtnih ostankov v grobnico pa zvoniti z vsemi zvonovi.⁶⁰⁰ Zadušnico v pravoslavni kapeli je opravil vojaški duhovnik protojerej Đorđe Budimir, udeležili pa so se je visoke osebnosti iz javnega življenja, častniški zbor in četa vojakov.⁶⁰¹ Pred pravoslavno kapelo je bila v vrste postavljena častna četa 40. pehotnega polka, ki je po končanih cerkvenih opravilih izstrelila tri častne salve. Zadušnice v pravoslavni kapeli se je moral udeležiti pomočnik poveljnika dravske divizije general Ivan Jovanović s številnim spremstvom. Poveljnik je bil namreč takrat v katoliški stolnici.⁶⁰²

V pravoslavni kapelici so pripravili tudi štiridesetdnevno zadušnico.⁶⁰³ Posebni parastos so 6. januarja 1935 pripravili tudi v Kranju. Najprej je bila v Narodnem domu ob 9³⁰ liturgija, nato pa še ob 10³⁰ svečana zadušnica za pokojnim kraljem.⁶⁰⁴ S polletnim parastosom je potekel tudi čas globokega žalovanja, v katero se je odela celotna kraljevina.⁶⁰⁵ Spominsko bogoslužje je bilo v ljubljanski vojaški kapeli tudi ob vseh nadaljnjih obletnicah smrti kralja Aleksandra,⁶⁰⁶ kljub temu da je ban parohij-

600 SPC - COL, Arhiv SPCO, 658/1934.

601 *Jutro*, 19. 10. 1934, št. 241, str. 5. Nepozabni žalni dan Ljubljane; *Slovenec*, 19. 10. 1934, št. 238, str. 5, Ljubljana – ovita v črno žalost.

602 *Slovenec*, 18. 10. 1934, št. 237, str. 3, Vojaštvo pri žalni manifestaciji.

603 *Slovenec*, 18. 11. 1934, št. 263, str. 4, Parastos za pokojnim kraljem; *Jutro*, 15. 11. 1934, št. 263, str. 4, V pravoslavni kapeli sv. Nikole; *Jutro*, 15. 11. 1934, št. 263, str. 5, Pravoslavnim vernikom; *Jutro*, 18. 11. 1934, št. 266, str. 1, Svečanosti v Dravski banovini.

604 *Jutro*, 4. 1. 1935, št. 3, str. 5, Parastos za blagopokojnim Viteškim kraljem Aleksandrom I.

605 *Jutro*, 5. 4. 1935, št. 80, str. 4, Pravoslavna zadušnica za Viteškim kraljem; *Jutro*, 7. 4. 1935, št. 82, str. 1, V spomin kralju Uedinitelju; *Slovenec*, 7. 4. 1935, št. 81, str. 3, Spomini na kralja Aleksandra I.

606 *Jutro*, 8. 10. 1935, št. 233, str. 4, Ob obletnici smrti kralja Aleksandra Uedinitelja; SPC - COL, Arhiv SPCO, 633, 634/1936; *Jutro*, 10. 10. 1936, št. 235, str. 3, Vsi naši kraji so iskreno izkazali čast spominu kralja mučenika; *Slovenec*, 8. 10. 1936, št. 231, str. 4, Žalna služba božja; *Slovenec*, 9. 10. 1936, št. 232, str. 4, Povodom druge obletnice smrti blagopokojnega viteškega kralja Aleksandra I. Zedinitelja; *Jutro*, 10. 10. 1937, št. 237, str. 6, Ob tretji obletnici smrti kralja Mučenika; Arhiv SPCO, 409/1939; *Jutro*, 7. 10. 1939, št. 234, str. 4, Parastos za blagopokojnim kraljem; *Jutro*, 10. 10. 1939, št. 236, str. 4, Parastos za Viteškim kraljem.

ski urad obvestil, da se ob četrti obletnici smrti kralja Aleksandra ne bodo uradno odrejala žalna bogoslužja.⁶⁰⁷ Pravoslavna cerkvena oblast se je na to odzvala s telegramom mitropolita Dositeja.⁶⁰⁸ Tako je po sveti liturgiji 9. oktobra 1938 ob 11¹⁵ v pravoslavni cerkvi potekala svečana zadušnica. Po njej je protorej Budimir imel kratek domoljubni govor. Udeležili so se je poveljnik divizije general Đorđe Lukić z brigadnim generalom Pavlom Pavlovićem, zastopnik bana Stanko Novak, predsednik mestne občine dr. Juro Adlešič, rektor univerze dr. Rado Kušej in drugi.⁶⁰⁹

Šeste obletnice smrti kralja Aleksandra se je Ljubljana spominjala tiho in s spoštovanjem, kot osrednje "svetišče" je predstavljal prav njemu na čast na novo postavljen spomenik na Kongresnem trgu. Zadušnice v pravoslavni cerkvi so se udeležili številni odličniki in celoten častniški zbor, na čelu z generalom Ferdinandom Janežem, ki je zastopal poveljnika divizije.⁶¹⁰

Ob smrti romunske kraljice Marije Edinburške, matere jugoslovanske kraljice Marije, je bila v ljubljanski pravoslavni cerkvi sv. Cirila in Metoda 27. avgusta 1938 zadušnica. Udeležila se je tudi kraljevska družina, ki je takrat bila na Bledu. Pred cerkvijo so se zbrali poveljnik divizije general Đorđe Lukić, njegov pomočnik general Dušan Dodić, ban dr. Marko Natlačen, romunski častni konzul Milo Jelačin in drugi. Pričakali so kralja Petra II., kraljico Marijo in kraljeviča Tomislava.⁶¹¹

Kraljeva družina se je udeležila tudi polletne žalne svečanosti za pokojnim grškim in danskim princem Nikolajem, očetom kneginje Olge. V ljubljanski pravoslavni cerkvi sv. Cirila in Metoda je potekala 8. avgusta 1938 s pričetkom ob 11³⁰. Udeležili so se je kraljica Marija, velika kneginja Jelena, kneginja Olga, knez namestnik Pavle, kneževiča Aleksander in Nikola ter ban

607 SPC - COL, Arhiv SPP, 849/1938.

608 SPC - COL, Arhiv SPP, 854/1938.

609 *Jutro*, 10. 10. 1938, št. 235b, str. 2, Nedelja spominskih svečanosti.

610 *Jutro*, 10. 10. 1940, št. 237, str. 3, Ljubljana počastila spomin Viteškega kralja.

611 *Jutro*, 28. 8. 1938, št. 199, str. 6, Žalna svečanost za romunsko kraljico Marijo.

Dravske banovine dr. Marko Natlačen.⁶¹² Ob tej priložnosti je očitno tudi padla dokončna odločitev glede financiranja in izdelave ikonostasa.⁶¹³

Zanimivo je, da so v pravoslavni kapeli pripravili zadušnico tudi za pokojnim dr. Ivanom Tavčarjem in tako pokazali veliko spoštovanje do njegovega dela in osebnosti.⁶¹⁴

Ob smrti patriarha Dimitrija je vodstvo Srbske pravoslavne cerkvene občine v Ljubljani takoj izdalo sklep, "da se v pravoslavni kapeli vrši parastos, da se vsak dan trikrat zvoni, da se raz zvonika kapele izobesi črna zastava in da se na dan pogreba Nj. Sv. patrijarha vrši parastos in žalna svečanost."⁶¹⁵ Na dan pogreba so z mnogih ljubljanskih poslopij zaplapolale žalne zastave. Spomin na patriarha so počastili s svečano zadušnico in žalno sejo pravoslavne cerkvene občine. Pravoslavno kapelico je napolnilo številno občinstvo, med njimi poveljnik divizije general Sava Tripković, njegov pomočnik general Dragomir Popović, ban inž. Dušan Sernec, župan dr. Dinko Puc, predsednik višjega deželnega sodišča dr. Anton Rogina ... Po parastosu je v dvorani mestnega sveta potekala svečana žalna seja, ki so se je udeležili tudi vsi prej našteti, pel pa je pevski zbor Glasbene matice. Protorej Dimitrije Janković je imel spominski nagovor, v katerem je še posebej poudaril patriarhovo naklonjenost do Slovencev. Prisotni so se nato vpisali v žalno knjigo.⁶¹⁶

Ob tem je škof Anton Bonaventura Jeglič v svoj dnevnik zapisal: "V četrtek 10/4 so pokopali v Beogradu patriarha Dimitrija, ki je dosegel starost 84-ih let. Naš župan je priporočil, naj izobesimo črne zastave, toda razen na uradih in občinskih poslopijih, se jih je prav malo videlo. Pravoslavna občina me je povabila na žalno sejo: nisem šel vedoč, da se bo tam proslavljalo pravoslavje. Čudim se, da so se pogreba v Beogradu aktivno

612 *Jutro*, 9. 8. 1938, št. 183, str. 2, Člani kraljevskega doma v Ljubljani.

613 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1936–1939, Zapisnik seje sveta 16. 8. 1938.

614 *Jutro*, 3. 3. 1923, št. 52, str. 3, Pravoslavni parastos za dr. Tavčarjem.

615 *Jutro*, 9. 4. 1930, št. 83, str. 3, Ljubljana pokojnemu patrijarhu.

616 SPC - COL, Arhiv SPCO Ljubljana, 216/1930; *Slovenec*, 11. 4. 1930, št. 84, str. 4, Žalna seja pravoslavne cerkvene občine; Wider, Kronika mesta Ljubljane za leto 1930, str. 56.

udeležili nadškofa Bauer in Rodić, škof Akšamović in beograjski župnik Wagner.⁶¹⁷

Ob smrti patriarha Varnave je takoj s hrama sv. Cirila in Metoda zaplapolala črna zastava, na cerkvenih vratih je dala uprava cerkvene občine pribiti črno obrobljeni list s kratkim sporočilom: "Umrli je patriarh, duhovni oče naš." Pogrebnemu zavodu so naročili, da je vso notranjost hrama odel v črnino.⁶¹⁸

Vsa javna poslopja in tudi mnoge zasebne hiše so izobesili žalne zastave. Dopoldne je v pravoslavni cerkvi sv. Cirila in Metoda po sveti liturgiji potekala zadušnica za pokojnikom. V notranjosti hrama so obesili slike, ki so prikazovale pomembne dogodke iz patriarhovega življenja. Liturgije in žalne svečanosti se je udeležilo številno občinstvo. Med njimi je bilo opaziti pomočnika bana dr. Stanka Majcna, poveljnika divizije generala Lazarja Tonića s pomočnikom generalom Dušanom Dodićem, poveljnika topništva generala Miloja Popadića, številne druge častnike in predstavnike mestne občine in državnih uradov. Spominski govor je imel protojerej Đorđe Budimir – v njem je poveličeval predvsem pokojnikovo nacionalno delovanje.⁶¹⁹ Upravni odbor pravoslavne cerkvene občine je imel dan kasneje še komemorativno sejo.⁶²⁰ Na njej je predsednik cerkvene občine spomnil na "velik interes blaženopočivšeg Patrijarha za ljubljansku pravoslavnu crkvenu opštino i njegovu pomoć pri gradnji crkve u Ljubljani". Cerkveni zvonovi so vsako uro oznanjali smrt cerkvenega poglavarja. V cerkev so nastavili žalno knjigo, kamor se je do žalne seje cerkvene občine vpisalo že prek 1.200 ljudi. Odločili so se tudi, da namesto venca položijo 1.000 din v sklad za gradnjo cerkve sv. Save v Beogradu.⁶²¹ Na tej seji je bila izvoljena delegacija za udeležbo na pogrebu v Beogradu. Za vodjo delegacije je bil izbran predsednik Ljubomir Jurković.⁶²² Zaduš-

617 Jegličev dnevnik, 1044.

618 *Jutro*, 25. 7. 1937, št. 171, str. 3, Davi je z božjega hrama sv. Cirila in Metoda.

619 *Jutro*, 26. 7. 1937, št. 171a, str. 2, Parastos za Varnavo.

620 SPC - COL, Arhiv SPCO, 350/1937.

621 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1936–1939, Zapisnik seje sveta 27. 7. 1937.

622 *Jutro*, 28. 7. 1937, št. 173, str. 4, Parastos za pokoj duše Nj. Sv. patriarha Varnave.

šnica za pokoj duše patriarha je bila v ljubljanski pravoslavni cerkvi tudi na dan pogreba.⁶²³ Opelo je opravil protojerej Radivoje Kokić iz Zagreba, ki je nadomeščal obolelega ljubljanskega začasnega paroha Đorđa Budimirja. Na zadušnico so prišli tudi ban dr. Marko Natlačén, zastopnik poveljnika divizije general Miloje Popadić s številnimi častniki, podžupan mestne občine dr. Vladimir Ravnihar in drugi. Ob cerkvi se je pred začetkom žalnih ceremonij ustavil avtomobil, s katerim je z Brda prispel knez namestnik Pavle s kneginjo Olgo in njeno materjo kneginjo Jeleno. Ob izstopu je visoke goste sprejel kraljev pribočnik polkovnik Vlado Petrović. Knez namestnik je bil v generalski uniformi, kneginja Olga in njena mati v črnih žalnih oblekah. Po končanih obredih se je knez namestnik takoj vrnil na Brdo.⁶²⁴

Za patriarha Varnavo so opravili tudi parastos na štirideseti dan,⁶²⁵ po šestih mesecih⁶²⁶ in ob obletnici njegove smrti.⁶²⁷

Hramovo slavo je ljubljanska pravoslavna občina slavila na praznik sv. Nikolaja, 19./6. decembra. Tako je bilo vse do leta 1937, ko so prvič slavili novo cerkveno slavo 24./11. maja v novi pravoslavni cerkvi sv. Cirila in Metoda.

Leta 1929 je na bdeniju dan prej pel ruski cerkveni zbor. Na dan slave je bila slovesna liturgija, ki se je je udeležil tudi poveljnik divizije general Jovan Veselinović s številnimi častniki. Ta je nato kot gostitelj kapele skupaj s tajnikom cerkvene občine Vladimirjem Kravosom kot predstavnikom civilnih vernikov in protojerejem Dimitrijem Jankovićem rezal kolač. Nato je odbor v majhni parohijski pisarni sprejemal čestitke. Med drugim so prišli voščiti ban dr. Drago Marušič, podban dr. Otmar Pirkmajer, poveljnik divizije general Jovan Veselinović, brigadni general Dragomir Popović, poveljnik 40. pehotnega polka polkovnik Jo-

623 SPC - COL, Arhiv SPCO Ljubljana, 351/1937.

624 *Jutro*, 30. 7. 1937, št. 175, str. 1, Zadnja pot patriarha Varnave; *Slovenec*, 30. 6. 1937, št. 171, str. 3, Knez Pavle in kneginja Olga pri opelu za patrijarhom Varnavo v Ljubljani.

625 SPC - COL, Arhiv SPP, 699/1937.

626 SPC - COL, Arhiv SPP, 46/1938; *Jutro*, 21. 1. 1938, št. 17, str. 4, Parastos za blagopokojnim patrijarhom Varnavo.

627 SPC - COL, Arhiv SPCO, 472/1938, 585/1938; *Jutro*, 21. 7. 1938, št. 167, str. 4, Parastos ob obletnici smrti patriarha Varnave; Obletni parastos; ARS, SI AS 67, 7699/1938.

Knez namestnik Pavle in kneginja Olga med opelom za pokojnim patriarhom Varnavo v ljubljanski pravoslavni cerkvi (Slovenec, 30. 7. 1937, str. 3)

van Cvejić, generalni tajnik Zbornice za trgovino, obrt in industrijo dr. Fran Windischer in drugi.⁶²⁸

Tudi v novi cerkvi se je praznovanje začinjalo že na predvečer slave z bdenijem, ki ga je leta 1938 opravil zagrebški arhierejski namestnik protojerej Radivoje Kokić, na koru pa je pelo pravoslavno cerkveno pevsko društvo. Tudi slavnostno liturgijo naslednji dan je izvedel arhierejski namestnik Radivoje Kokić z asistenco protojereja Lazarja Jakšića iz Zagreba in protojereja Ilije Bulovana iz Celja. Sledila je procesija okoli cerkve, nato pred njo rezanje slavskega kolača. Pred cerkvijo so predstavniki cerkvene občine sprejemali čestitke in delili koljivo.⁶²⁹ Ljubljanski paroh je pred praznikom prosil poveljnika dravske divizijske oblasti za odobritev prostega dneva pravoslavnim častnikom in

628 *Jutro*, 21. 12. 1930, št. 295, str. 7, Slava pravoslavne kapele v Ljubljani.

629 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1936–1939, Zapisnik seje sveta 19. 5. 1938 in 382/1938; *Jutro*, 22. 5. 1938, št. 118, str. 6, Hramovna slava pravoslavne cerkve.

vojaškimi uradniki, da se bi lahko udeležili slave. Ob tem je potožil: "... kako nebi kao na Božić i Uskrs i druge verske praznike padalo u oči njihovo odsustvo. Isto tako po mogućnosti da dođu i porodice g.g. oficira. Pravoslavni vojnika kojih opet dolazi u crkvu nedeljom sorazmerno malo, treba taj dan da bude na bogoslužju bar 200, jer za njih ima prostora."⁶³⁰ Očitno je dopis padel na plodna tla; poveljnik mesta je sprejel ukaz, v katerem je častnikom naročil, naj vojake napotijo v novih prazničnih oblekah na sveto liturgijo s tem, da sodelujejo tudi v procesiji in obredu rezanja kolača.⁶³¹ Na ta dan je svojo slavo praznovalo tudi novoustanovljeno pravoslavno cerkveno pevsko društvo, ki je tako skupaj s cerkveno občino ob 13. uri priredilo skupno kosilo v posebni dvorani hotela Bellevue.⁶³² Na njem so rezali slavski kolač pevskega društva.⁶³³ Na slavi je bana zastopal načelnik Josip Hubad, mesto podžupan dr. Vladimir Ravnihar, poveljnika divizije brigadni general Dušan Dodić, udeležil se je je tudi predsednik celjske pravoslavne občine Todor Lazarević, mnogi drugi prijatelji cerkvene občine ter številni verniki.⁶³⁴

Za leto 1941 so na ta dan nameravali prirediti veliko slavnost – minilo je namreč 20 let od ustanovitve srbske pravoslavne cerkvene občine. Ob tem so nameravali izvesti tudi posvetitev novega ikonostasa, polijejeja in neba ter celo temeljnega kamna za parohijski dom. Na dogodek so kanili povabiti pristojnega arhierija mitropolita Dositeja. Načrtovali so tudi slavnostno akademijo ali duhovni koncert cerkvenega pevskega društva, pa jim je načrte prekrizala vojna.⁶³⁵

630 SPC - COL, Arhiv SPCO, 461/1938.

631 SPC - COL, Arhiv SPCO, 470/1938.

632 SPC - COL, Arhiv SPCO, 381/1938.

633 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1936–1939, Zapisnik seje upravnega odbora 19. 5. 1938.

634 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1936–1939, Zapisnik seje upravnega odbora 16. 8. 1938.

635 SPC - COL, Arhiv SPCO, 128/1941.

SLAVE VOJAŠKIH ENOT, VOJAŠKE IN DRUGE PRISEGE

V spomin na zmago pri Kotljah, 28. maja 1919, je 40. pehotni polk, ki mu je kralj podelil častni naziv Triglavski, 28. maja 1923 ob 10. uri stal na dvorišču vojašnice, pripravljen za svoje prvo praznovanje slave. V njem so služili "večinoma macedonci, krepki in pogumni dečki. Ob improviziranem oltarčku sredi dvorišča je pred vojaštvom in zbranim občinstvom opravil cerkveno molitev najprej pravoslavni prota Janković, za njim pa katoliški vojaški superior Klobovs, viden znak verske strpnosti, ki je vodilno načelo v naši armadi. Jednako kakor demokratizem, ki so ga ob običajnem rezanju kolača simbolično dokumentirali polkovni komandir g. Radosavljević ter po en zastopnik podčastnikov in moštva z bratskimi medsebojnimi poljubi."⁶³⁶ Na slavnosti je bilo opaziti številne pomembneže, med drugimi velikega župana dr. Miroslava Lukana, rektorja univerze dr. Aleša Ušeničnika, poveljnika divizije polkovnika Aleksandra Vučkovića, ljubljanskega župana dr. Ljudevita Periča, češkega generalnega konzula dr. Otokarja Beneša, francoskega vicekonzula Josepha Flacha in druge zastopnike raznih civilnih in vojaških oblasti.⁶³⁷

V naslednjih letih je slava Triglavskega polka potekala po podobnem scenariju, vsakič na dvorišču vojašnice na Poljanah. Slave so se vedno udeležili najvišji gostje.

⁶³⁶ *Jutro*, 29. 5. 1923, št. 125, str. 1–2, "Slava" dveh naših polkov.

⁶³⁷ *Slovenec*, 29. 5. 1923, št. 119, str. 3, Slava Triglavskega polka.

Planinski polk Škofja Loka, ustanovljen 1. avgusta 1931, je med letoma 1934 in 1936 slavo praznoval izven Škofje Loke, leta 1934 v svojem letnem taboru v Bohinjski Bistrici. Zbrali so se tudi številni domačini. Škofjo Loko, kjer je imel polk svoj domicil, je zastopal župan Stevo Šink, proslave se je udeležil tudi ljubljanski župan dr. Dinko Puc s soprogo. Verske obrede je za pravoslavne opravil ljubljanski prota Đorđe Budimir. Gostitelj, poveljnik polkovnik Mihajlo Lukić, je nato imel govor. Zatem je godba dravske divizije zaigrala državno himno, sledili sta še vojaška parada ter seveda pogostitev.⁶³⁸

Naslednje leto so praznovali na Pokljuki, v njenem osrčju, sredi Rudnega polja. Vojaki so si "uredili primeren prostor in ga okrasili s smrečicami, a pri vhodu so postavili dva mlaja z ljubeznivo planinsko zdravico ... Katoliški kurat g. Maračić je nato opravil cerkvene obrede za katoličane, za njim pa še prota Budimir za pravoslavne."⁶³⁹

Leta 1937 je polk slavo prvič praznoval v svoji garniziji v Škofji Loki. Praznik polka je bil po pisanju Jutra pristrčna nacionalna manifestacija. Kljub deževnemu vremenu se je nabrala velika množica. Praznovali so na vadbišču, okrašenem s cvetjem in trobojnicami. Ob vhodu so postavili slavolok, ki ga je krasil državni grb, na vsaki strani pa sta stala metalec min in strojnica, oba povezana s smučmi in cepini. Tudi slavnostna tribuna je bila lepo okrašena. Pričeli so ob 10. uri. Vojaki so bili razvrščeni po veroizpovedi. Ko je prišel gostitelj slave polkovnik Ivan Markulj, je v pozdrav zaigrala godba. "Komandant je obšel vse čete in gromko je odjeknilo na njegov pozdrav: »Bog Ti pomogao!« Molitve pri katolikih je opravil kurat Ivo (Maračić, op. a.), pri pravoslavnih prota Bulanov (Bulovan, op. a.) iz Celja in nato imam Hajrović (Imamović, op. a.). Po slovesnem razrezanju kolača je izpregovoril poveljnik in njegova beseda se je globoko dojmila vseh navzočih."⁶⁴⁰

638 *Slovenec*, 2. 8. 1934, št. 173a, str. 2, Slava I. Planinskega polka.

639 *Jutro*, 3. 8. 1935, št. 177, str. 3, Vojaško slavje na Rudnem polju.

640 *Jutro*, 3. 8. 1937, št. 178, str. 3, Škofja Loka.

V spomin na zavzetje Gosposvetskega polja, 5. junija 1919, je imel 16. topniški polk Ljubljana na slavaх lepo okrašeno dvorišče topniške vojašnice, ki je nestrpno pričakovalo goste. Leta 1931 so se slavja udeležili divizijski general Bogoljub llič, ban dr. Drago Marušič, škof dr. Gregorij Rožman, namestnik bana dr. Otmar Pirkmajer s soprogo, zastopnik župana in drugi. Točno ob 10. uri se je pričel obred slave z rezanjem kolača. Verski obed je opravil “za katoličane kurat g. Cuderman, za pravoslavne prota g. Dimitrije Jankovič, za muslimane imam g. Ahmetašević. Kolač je lomil domačin, poveljnik polka g. polkovnik Radvan Jovanovič, en narednik in en prostak. Po končanem obredu je nagovoril vojake g. polkovnik Jovanovič.”⁶⁴¹ Nato so bili po paradnem mimohodu polka gostje povabljeni še na zakusko. Dogodek je ponavadi poveščala še vojaška godba. Leta 1939 so pred vhod in na dvorišče postavili najmodernejše poljske, protiletalske in protitankovske topove.⁶⁴²

Vozarski eskadron je slave praznoval na dan sv. Dimitrija, 8. novembra. Leta 1922 je slava potekala v lepo okrašeni jahalnici Nušakove vojašnice.⁶⁴³ Zbrali so se predstavniki vojaških in civilnih oblasti – med njimi so bili tudi kr. namestnik Ivan Hribar, finančni delegat dr. Karel Savnik, magistratni ravnatelj dr. Miljutin Zarnik, češkoslovaški konzul dr. Otokar Beneš, pomočnik poveljnika dravske divizijske oblasti polkovnik Mladen Bogičević in drugi. Najprej je potekalo bogoslužje, ki sta ga opravila katoliški, nato še pravoslavni vojaški duhovnik. Sledil je lep govor poveljnika eskadrona majorja Karla Maška. Nato je namestnik Ivan Hribar čestital oddelku ter v govoru poudaril predvsem zasluge vojske za zedinjenje. Pozneje so vojaki pod vodstvom majorja Maška pokazali razne jahalne vaje.⁶⁴⁴

641 *Slovenec*, 7. 6. 1931, št. 125, str. 3, Pri naših topničarjih.

642 *Slovenec*, 6. 6. 1939, št. 127, str. 6, Dvajseta slava 16. topniškega polka; *Jutro*, 6. 6. 1939, št. 129, str. 3, Jubilejna slava ljubljanskih in mariborskih topničarjev.

643 Mestna opekarna iz 16. stoletja, sredi 19. stoletja preurejena v kavalerijsko vojašnico, imenovana Rdeča ali Nušakova kasarna. Od leta 1928 je v lasti ljubljanske mestne občine s stanovanjsko namembnostjo. (Register nepremične kulturne dediščine, <http://giskd2s.situla.org/rkd/Opis.asp?Esd=16666>, 22. 5. 2014).

644 *Jutro*, 9. 11. 1922, št. 266, str. 7, Vozarski eskadron Dravske divizijske oblasti v Ljubljani.

Dravski vozarski eskadron je bil sicer nastanjen v vojašnici kralja Petra I. na Poljanah. Leta 1931 se je slava pričela na dvorišču te vojašnice ob 11. uri. Udeležili so se je številni visoki gostje, kot so bili na primer zastopnik bana banski svetnik dr. Josip Kotnik, ljubljanski župan dr. Dinko Puc, rektor univerze dr. Alfred Šerko, poveljnik mesta general Dragomir Popović ... Goste je sprejemal gostitelj konjeniški stotnik I. razreda Dragoljub Ilić. Pravoslavni vojaški duhovnik je imel slovesno bogoslužje, za njim še katoliški vojaški kurat. Po bogoslužju so gostje sedli za mize v dvorani, kjer je gostitelj imel govor. Nato je seveda sledila pogostitev.⁶⁴⁵

Slava kolesarskega bataljona je potekala 1. januarja v spomin na ustanovitev prve tovrstne enote v kraljevini leta 1927. Leta 1933 se je slava dravskega kolesarskega bataljona pričela točno ob 11. uri po prihodu poveljnika divizije, ki je na prizorišče prišel ob zvokih vojaške godbe. Vojniki so ga pozdravili z gromkim "Pomoz' bog". Cerkvene obrede sta pred četo kolesarskega bataljona in njenimi častniki, postavljenih v vrste, opravila drug za drugim pravoslavni in katoliški duhovnik, nato je imel govor poveljnik bataljona podpolkovnik Josip Jaklič. Zatem je mimo navzočih korakala častna četa, gostitelj pa je goste povabil na pogostitev v oficirski dom.⁶⁴⁶

Bolničarska četa Dravske divizijske oblasti je za svoj dan štela 14. november, god sv. Kuzme in Damijana. Slava v garnizijski bolnišnici je slovela kot najbolj prisrčna in najlepša tovrstna prireditev. Leta 1939 je bilo izredno lepo vreme. Goste je pričakovala dolga vrsta vojakov, podčastnikov in častnikov vseh enot, ki so imele svoj sedež v Ljubljani, na čelu z nekdanjim vojaškim atešejem v Parizu, generalom Đordem Glišićem. Na vrtu garnizijske bolnišnice je bil z zelenjem okrašen prostor za cerkvene in vojaške obrede. Goste je ljubeznivo sprejemal upravnik bolnišnice dr. Apostol Hadži-Gligorij. Med udeleženci slave so bili tudi dr. Pavle Avramović, ki je zastopal bana, generalni

645 *Jutro*, 9. 11. 1931, št. 259b, str. 3, Prisrčno vojaško slavje.

646 *Jutro*, 2. 1. 1933, št. 1a, str. 3, Na slavi in slavju vojnih kolesarjev.

vikar prelat Ignacij Nadrah, ki je zastopal ljubljanskega škofa, ljubljanski podžupan dr. Vladimir Ravnihar, predsednik zdravniške zbornice dr. Valentin Meršol, dekan medicinske fakultete dr. Evgen Kansky in drugi. Ob pol enajstih se je pripeljal divizijski poveljnik general Dragoslav Stefanović in pozdravil vse prisotne. Nato so se takoj začeli cerkveni obredi, najprej katoliški, zatem pravoslavni in na koncu muslimanski. Po obredih je imel upravnik bolnišnice nagovor, nakar je sledila pogostitev v lepo okrašeni dvorani bolnišnične uprave. Popoldne je potekala še vojaška zabava; dobrot tega praznovanja so bili deležni tudi vojaki, ki so se takrat zdravili v bolnišnici.⁶⁴⁷

Slava dravske pekovske čete je vsako leto na god sv. Anastazija / Atanasa, 31. januarja, potekala v prostorih intendantskega skladišča na Kodeljevem. Leta 1929 so se ob pol enajstih zvrstili cerkveni obredi, ki jih je za pravoslavne opravil prota Dimitrije Janković, za katolike pa vojaški duhovnik Janez Klobovs. Slave so se udeležili številni višji in nižji častniki ljubljanske garnizije s poveljnikom mesta generalom Dragomirjem Popovičem na čelu. Prisotni so bili tudi predstavniki civilnih oblasti. Ob koncu je gostitelj, poveljnik pekovske čete poročnik Josip Renko, pogostil udeležence in ob zvokih godbe dravske divizijske oblasti se je razvila prav prizrčna zabava.⁶⁴⁸

V nedeljo, 18. septembra 1921, dopoldne se je v vojašnici vojvode Mišiča v Ljubljani zbralo okoli 600 rezervnih častnikov ljubljanskega vojnega okrožja, da prisežejo zvestobo novemu kralju Aleksandru. Najprej so prisegli katoliki, sledil je govor generala Đure Dokića, nato je protojerej Dimitrije Janković zaprisegel še častnike in malo četico vojakov pravoslavne veroizpovedi.⁶⁴⁹

Niso prisegali samo vojaki, ampak tudi nekateri državni uradniki, na primer poštni uslužbenci – 10. avgusta 1921 so se zbrali v dvorani čekovnega urada. Najprej jih je nagovoril višji

647 *Slovenec*, 15. 11. 1939, št. 262, str. 7, Slava v garnizijski bolnišnici.

648 *Slovenec*, 1. 2. 1929, št. 27, str. 4, Slava ljubljanske pekarske čete.

649 *Jutro*, 20. 9. 1921, št. 229, str. 3, Zaprisega rezervnih oficirjev v Ljubljani.

ravnatelj Janko Debelak. Poudaril je velik pomen državnega zedinjenja in slavnostnega trenutka, ko bodo prisegali svojemu kralju. Za katoličane je ceremonialni akt izvedel kanonik Ivan Sušnik, za pravoslavne protojerej Janković.⁶⁵⁰

Leta 1934 so rezervni častniki prisegli novemu kralju Petru II. V Ljubljani se je na ogromnem dvorišču vojašnice vojvode Mišiča 9. decembra 1934 ob 9. uri zbralo več kot tisoč rezervnih častnikov iz mesta in okolice. Večina jih je bila v civilni obleki. Razporedili so se tako, da so se v prve vrste postavili častniki v uniformah, za njimi tisti v civilu. Pred celotno podolžno fronto so bile postavljene tri belo pogrnjene mize s svečami, za njimi so stali katoliški kurat Ivo Maračić, pravoslavni vojaški duhovnik protojerej Đorđe Budimir in muslimanski imam Mehmed Ahmetašević. Ko je bila vsa armada rezervnih častnikov postavljena v vrste, je z godbo triglavskega polka na čelu na prizorišče prikoral častni vod z vojaškim praporom pod strumnim poveljstvom podporočnika Vlada Markovića. Ko je bilo vse pripravljeno za svečani akt prisega, je trobenta najavila prihod poveljnika divizije generala Vladimirja Cukavca. Prvi je nato prisego izvedel katoliški duhovnik, sledil je nagovor pravoslavnega protojereja skupini, kjer so poleg pravoslavnih častnikov stali tudi evangeličani in starokatoliki. Od muslimanov je prisegel le eden. Slovesnost je z govorom zaključil general Cukavac. Ob izhodih so rezervni častniki oddali še pisno prisego.⁶⁵¹

Teden dni kasneje, 16. decembra 1934, se je v Ljubljano zgrnila prava »črna vojska«. Že od ranega jutra je bilo po ljubljanskih ulicah nenavadno živahno. Z vseh strani so namreč prihajali vojaški obvezniki rezervne vojske, da prisežejo zvestobo novemu kralju. Zbirališče je bilo letno sokolsko telovadišče v Tivoliju, ki je bilo že kmalu po 9. uri skorajda nabito polno. Na prisegi se je zbralo okoli 17.000 rezervistov. Na odru je bil postavljen oltar, po prostoru so bili razporejeni zvočniki. Ob 11. uri je na prizorišče prišel poveljnik dravske divizije general Vla-

650 *Jutro*, 12. 8. 1921, št. 189, str. 3, Slavnostna zaprisega poštnih nastavljenecv v Ljubljani.

651 *Jutro*, 10. 12. 1934, št. 283a, str. 2, Svečana zaprisega zbora rezervnih oficirjev.

dimir Cukavac s svojim štabom. Sprejel je raport in pregledal zbrano rezervno armado. Nato so duhovniki rimskokatoliške, pravoslavne in muslimanske veroizpovedi opravili kratke molitve, nakar je zbrana množica svečano prisegla. Po prisegi je imel general Cukavac kratek nagovor.⁶⁵²

Prisega vojakov rekrutov v Ljubljani je potekala tako kot na primer leta 1937. Na prostranem dvorišču vojašnice vojvode Mišiča so bile 5. maja 1937 v vzornem redu razporejene enote vseh ljubljanskih rodov vojske. Po navodilu brigadnega generala Miloja Popadića so poveljniki bataljonov in čet razporedili mlade fante v tri oddelke po veroizpovedi: na levi so bili katoliki, v dolgi prečni fronti pravoslavni, na desni muslimani. Po lepih novih uniformah je bilo mogoče ločiti posamezne rodove: topničarje, pehoto, kolesarje, peke, bolničarje, vozarski eskadron. Pred stražarnico je stal častni vod z vojaško zastavo, poleg njega dravska divizijska godba pod vodstvom kapelnika Dragoljuba Živanovića. Točno ob 9. uri je zaigrala godba in najavila prihod poveljnika divizije generala Laze Tonića, ki mu je raportiral poveljujoči general Miloje Popadić. Takoj nato je godba zaigrala k molitvi. Prvi je svečanost opravil pravoslavni protojerej Đorđe Budimir. "V očetovsko prepričevalnih, zelo lepih besedah je opominjal vojnike na pomen prisega, ki jo je nato čital besedo za besedo in so jo vojniki glasno ponavljali za njim." Sledil je katoliški obred, ki ga je opravil kurat Ivo Maračić. Prav tako je nazadnje vojake nagovoril vojaški imam Mehmed Ahmetašević. Muslimani so prisegli z desnico na srčni strani. Nato je vse skupaj nagovoril general Popadić, po koncu njegovega nagovora je godba zaigrala himno. Na koncu je svoje vojake pozdravil še poveljnik divizije Laza Tonić. Godba je spet zaigrala himno in ob zanosni koračnici se je nato poveljnik divizije poslovil. Svečanost je bila opravljena.⁶⁵³

V nedeljo, 17. maja 1931, dopoldne je tudi v Novem mestu na Trgu kraljeviča Petra potekala svečana prisega novincev tam-

652 *Jutro*, 17. 12. 1934, št. 289a, str. 3, Prisega rezervne vojske.

653 *Jutro*, 5. 5. 1937, št. 103, str. 3, Ljubljanska garnizija.

Nagovor protojereja Đorđa Budimirja vojaškim novincem ob prisegi zvestobe kralju in domovini
(*Jutro*, 5. 5. 1937, str. 3)

kajšnje garnizije. Ob 10. uri je z vlakom iz Ljubljane v spremstvu svojega pribočnika prispel polkovnik 40. pehotnega polka Jovan Cvejić s polkovno zastavo, častnim vodom in oddelkom godbe dravske divizije. Na trgu, kjer je bilo postavljeno vojaštvo, so opravili verske obrede prisega najprej pravoslavni protojerej Janković, za njim muslimanski imam Ahmetašević in na koncu katoliški duhovnik pater Ciprijan Napast. Prisegi so prisostvovali sreski načelnik Friderik Loger, župan dr. Josip Režek, predstavnik okrožnega sodišča nadsvetnik Božidar Romih, poštni upravitelj Ferdo Nadrah, orožniški major Gligorije Živković in številno občinstvo. Pomen prisega so vojakom razložili duhovniki z nagovori, nato je govoril še polkovnik Cvejić in govor zaključil z vzklikom kralju in kraljevskemu domu. Po svečanosti je na trgu pred mestno hišo vojaška godba izvedla mini koncert.⁶⁵⁴

Prisega rekrutov škofjeloške garnizije je leta 1930 potekala na vadbišču sokola v fužinskem predmestju. Prisotni so bili ce-

654 *Slovenec*, 19. 5. 1931, št. 111, str. 5, Zaprisega vojaštva novomeške garnizije; *Jutro*, 19. 5. 1931, št. 114, str. 5, Zaprisega novincev.

loten častniški zbor in duhovniki treh veroizpovedi. Ko so zbranim mladeničem razložili pomen in svetost prisege, je najprej škofjeloški župnik Jernej Podbevšek zaprisegel vojake rimskokatoliške vere, nato protojerej Dimitrije Janković pravoslavne ter nazadnje še imam Mehmed Ahmetašević vojake muslimanske vere.⁶⁵⁵

⁶⁵⁵ *Jutro*, 17. 5. 1930, št. 113, str. 4, Zapisega rekrutov škofjeloške garnizije.

PRAVOSLAVNI VERSKI POUK

Pravoslavni verniki so pri zagotavljanju verskega pouka za svoje otroke, predvsem zaradi svoje razpršenosti in maloštevilnosti, naleteli na mnogotere ovire. Tako je ljubljanski parohijski urad eparhijski upravi potožil, da pristojne oblasti v Ljubljani postopajo nasilno, protipravno, v škodo interesov pravoslavne cerkve ter zapovedujejo, da rimskokatoliški duhovnik katehizira pravoslavnega učenca. Pri tem so navedli primer Miloša Vukadina, dijaka prvega letnika novomeške gimnazije. Uprava gornjekarlovške eparhije je primer uradno prijavila na ministrstvo ver ter zahtevala, naj pristojno ministrstvo prepove drugovrnim katehizirati pravoslavne učence. Ravnatelj gimnazije je medtem prejel pojasnila višjega šolskega sveta v Ljubljani. V njih so zapisali, da se pravoslavni učenec sme udeleževati katoliškega verouka, če seveda s tem soglašajo njegovi starši in temu ne nasprotuje dotični katehet.

Prav to se je namreč zgodilo. Njegov oče je s pisno izjavo dovolil, da se sin prostovoljno udeležuje rimskokatoliškega verouka, ker pravoslavnega na novomeški gimnaziji pač ni bilo. Hkrati je dodal, da se deček uči pravoslavnega verouka doma, zasebno, obvezne verske izpite pa redno opravlja pri duhovniku pravoslavne cerkvene občine v Ljubljani. Tudi ljubljanski protojerej Dimitrije Janković je izjavil, da ne nasprotuje temu, da

bi se deček udeleževal rimskokatoliškega verouka, vendar si je pridržal pravico, da ga na koncu vsakega semestra sme izprašati.

Ob razčiščevanju tega primera je gornjekarlovški episkop ob vsem tem izrazil začudenje, da bi protojerej Janković izdal pisno privolitev, s katero bi katehizacijo pravoslavnega učenca prepustil rimskokatoliškemu duhovniku, zase pa zadržal le ocenjevanje. Vse to pa brez njegove vednosti.⁶⁵⁶

Ljubljanski protojerej se je zagovarjal, da je na prošnjo staršev res izdal omenjeno dovoljenje, in za to navedel več tehtnih razlogov. Milošev oče je bil namreč poročen s katoličanko. Opazil je, da sta glede vere oba pod materinim vplivom in je Miloša nekako že imel za izgubljenega. Ko je očetu prepovedal, da bi Miloš obiskoval rimskokatoliški verouk, mu je ta odgovoril: "Moje dete jedino je pravoslavno u gimnaziji u Novom mestu. Časovi veronauke obično su između 9 i 11 č. Posebne sobe u gimnaziji, gde bi se moglo moje dete za ovo vreme skloniti – nema. Da ide kući, stan je daleko, a da stoji na ulici u kiši i snegu ili da se skita po gradu, ne dozvoljavam. Molim s toga dozvolite mojem detetu, da prisustvuje rimokat. veronauci i ostane u učioni. Ja vas pak uveravam, da ću voditi brigu, da dete što češće k vama dolazi." Dimitrije Janković je vztrajal, da tega ne more dovoliti, on pa mu je odgovoril, da mu ne preostane ničesar drugega, kot da oba prestopita v rimskokatoliško vero. Ker je menil, da mož misli resno, je izbral manjše zlo in mu izdal omenjeno dovoljenje. Zatrdil je, da se ni zmotil. Otrok je počasi začel izostajati od rimskokatoliškega verouka, oče pa ga je bolj pogosto pripeljal v Ljubljano na sv. liturgijo. Tako sta bila zadovoljna oče in mati – konec koncev tudi Janković in pravoslavna cerkev. Sicer je rezultat vsega tega bil ugoden za pravoslavno cerkev, saj sta ministrstvo ver in ministrstvo prosvete pravoslavnim otrokom v Sloveniji najstrožje prepovedala obiskovanje rimskokatoliškega verouka.⁶⁵⁷

Z novim zakonom o narodnih šolah leta 1929 učitelji verouka vseh veroizpovedi v osnovnih šolah niso bili več upra-

656 AJ, AF 69, 146/225.

657 HDA, AF 675, aš 544, del. št. 2144/1924.

vičeni do kakršne koli nagrade iz državnih sredstev. Po novem so jih morale plačevati cerkvene občine ali starši sami.⁶⁵⁸ To je seveda za ljubljanskega protojereja in cerkveno občino bil hud udarec. Ljubljanski vojaški duhovnik je v tistem času izvajal verouk za okoli 130 učencev, razpršenih po številnih osnovnih in srednjih šolah.⁶⁵⁹

Konec šolskega leta 1929/30 je bilo na ljubljanskih osnovnih šolah 55 otrok, 26 dečkov in 29 deklic, na meščanskih šolah pet (dva dečka in tri deklice), na srednjih šolah pa 20 otrok (16 dečkov in 4 deklice) pravoslavne veroizpovedi. Vsi učenci so se pri verouku izkazali z odličnim uspehom.⁶⁶⁰

Ljubljanska cerkvena občina je spomladi 1931 prek eparhijske uprave poslala prošnjo na ministrstvo prosvete za namestitev učitelja za verouk v ljubljanskih šolah.⁶⁶¹ Verouk je na ljubljanskih osnovnih, meščanskih, srednjih in strokovnih šolah namreč vseskozi poučeval upravitelj ljubljanske parohije; skromen honorar za to mu je po novem izplačevala pravoslavna cerkvena občina. Seveda je to še nekako šlo, dokler je bilo število otrok pravoslavne vere v šolah nizko. V letu 1931 pa se je njihovo število povzpelo prek sto. Pod pristojnost upravitelja ljubljanske parohije je spadalo ogromno območje, zato se enostavno ni mogel posvetiti katehiziranju otrok, kot bi se moral oziroma kot bi si tudi sam želel. Tako pravoslavni otroci na območju ljubljanske parohije praktično niso imeli zagotovljenega primernege verskega pouka. Zato so predlagali, da bi ministrstvo na kateri koli ljubljanski srednji šoli namestilo profesorja ali suplenta kateheta, ki bi izvajal verouk za vse ljubljanske otroke pravoslavne vere. Predlog je bil podkrepjen z natančnim pregledom števila otrok pravoslavne veroizpovedi po ljubljanskih šolah.⁶⁶²

Od šolskega leta 1931/32 naprej so izvajali ekshorte za pravoslavne dijake srednjih, učiteljskih in meščanskih šol ob nede-

658 SPC - COL, Arhiv SPCO, 515/1930.

659 SPC - COL, Arhiv SPCO, 116/1929.

660 HDA, AF 675, aš 809, ek 125/1930.

661 HDA, AF 675, aš 632, del. št. 7390/1931.

662 HDA, AF 675, aš 633, del. št. 8249/1931; SPC - COL, Arhiv SPCO, 375/1931.

ljah in zapovedanih pravoslavnih praznikov od 9. do 10. ure na deški učiteljski šoli. Po ekshorti so se napotili v pravoslavno kapelo k liturgiji. Pravoslavni verouk je protojerej Đorđe Budimir izvajal za dijake I. in II. razreda srednjih in meščanskih šol ob ponedeljkih in četrtnih od 12. do 13. ure, za dijake III. in IV. razreda srednjih in meščanskih šol ter V. razreda srednjih šol prav tako ob ponedeljkih in četrtnih od 15. do 16. ure, za dijake VI., VII. in VIII. razreda srednjih šol ter dijake učiteljskih šol pa ob četrtnih in sobotah med 16. in 17. uro. Verouk je izvajal na deški učiteljski šoli. Zanimivo je, da so pri razporedu verouka upoštevali obstoječe urnike, in če bi se kje kakšna ura obveznega pouka prekrivala s temi za verouk, se je morala ta preložiti.⁶⁶³

Prostore državne učiteljske šole, kjer je potekal pravoslavni verouk, je po uradni dolžnosti urejal, čistil, pripravljal in nadzoroval tamkajšnji šolski sluga.⁶⁶⁴

V enajstih ljubljanskih državnih osnovnih šolah je bilo v šolskem letu 1932/33 vsega skupaj le še 60 pravoslavnih otrok.⁶⁶⁵

Nekoliko zmedene razmere glede organizacije pravoslavne verouka so izkoriščali otroci. Tako je učiteljevo zaupanje na ta način izigral učenec četrtega razreda II. deške osnovne šole Branimir Mijusković. Ko je parohijski urad na II. deško osnovno šolo poslal ocene pri verouku za pravoslavne učence, je pri njegovem imenu bilo zapisano vprašanje, zakaj ne obiskuje sobotnega verouka. Zadevo je pojasnil njegov razrednik. Namreč ko je učencu najavil ure pravoslavne verouka, mu je ta zatrdil, "da veronauk dobro zna še iz Beograda in da zato želi eno popoldne veronauka uporabiti za šolske predmete, ker se jih radi jezika težko uči in povedal, da bo to storil v soboto popoldne". Razrednik mu je povedal, da sme to narediti le z dovoljenjem učitelja verouka. Naslednjo soboto mu je učenec zatrdil, da mu je učitelj verouka to tudi dovolil.⁶⁶⁶

663 SPC - COL, Arhiv SPCO, 531/1931.

664 SPC - COL, Arhiv SPCO, 62/1933.

665 *Jutro*, 17. 6. 1933, št. 139, str. 3, Ljubljanske osnovne šole; *Slovenec*, 17. 6. 1933, št. 136, str. 5. Ljubljanske osnovne šole ob koncu leta.

666 SPC - COL, Arhiv SPP, 62/1933.

V začetku šolskega leta 1933/34 je bilo v srednjih šolah (gimnazijah, meščanskih šolah in učiteljišču) 77 pravoslavnih dijakov, od tega v vseh razredih I. državne realne gimnazije 13, II. državne realne gimnazije 18, III. realne državne gimnazije 17, ženski gimnaziji 21, klasični gimnaziji pet, meščanskih šolah dva in v učiteljski šoli eden. Tedensko je v vseh razredih protorej predaval sedem ur verouka, in sicer za I. razred eno uro ob ponedeljkih od 16³⁰ do 17¹⁵, za II., IV. in V. razred dve uri ob torkih od 15³⁰ do 17¹⁵, za III. in VI. razred dve uri ob petkih od 15³⁰ do 17¹⁵ in za VII. in VIII. razrede po dve uri v soboto od 15³⁰ do 18. ure. Zanimivo je, da sta bila skupaj združena III. in VI. razred – to pa zato, ker dijaki VI. razreda do tedaj še nikoli niso imeli verouka.⁶⁶⁷

Pri organizaciji pravoslavnega verouka je bilo potrebno veliko iznajdljivosti, predvsem pa kombinatorike. Ljubljanski začasni paroh je na začetku šolskega leta 1936/37 poslal upravi II. realne gimnazije konkreten predlog za najboljšo razporeditev učnih ur verouka za tamkajšnje dijakinje in dijake. Za I. razred je odredil čas za verouk od 10⁴⁰ do 12¹⁵, tako da bi k verouku lahko prišli tamkajšnji dijakinji, pridružila bi se jima lahko še dijakinja iz učiteljske šole, kajti tam so sočasno imeli rimskokatoliški verouk. Glede II. razreda je predlagal premestitev dveh dijakinj v oddelke na dekliški učiteljski šoli – tako bi bilo vseh osem dijakinj pravoslavne vere skupaj in bi lahko neovirano obiskovale verouk ob petkih popoldne med 14⁴⁰ in 16¹⁵. Velik problem je bil s III. razredom. Za ta razred je predlagal, da se dve dijakinji, ki sta bili vsaka v svojem oddelku, premestita v isti oddelek, ob torkih med 14⁴⁰ in 16¹⁵, ko je imel III. razred pravoslavnih dijakov verouk, pa naj se odredi tudi verouk za katolike. Še vedno bi izpadel dijak, za katerega je prosil, da se v tem času določi kakšen manj pomemben predmet, da bi lahko takrat manjkal in obiskoval verouk. Za dijakinji in dijaka VI. razreda je bila edina možnost, da se v času, predvidenem za pravoslavni, razpiše tudi katoliški verouk. Pravoslavni iz V. razreda so imeli verouk ob

667 SPC - COL, Arhiv SPP, 559/1933.

petkih med 16³⁰ in 18⁰⁵, iz VI. razreda ob torkih ob istem času.⁶⁶⁸ Šola je nato odredila, da so morale učenke I. razreda obiskovati pravoslavni verouk ob 11³⁰, dijakinji iz II. razreda sta bili premeščeni na dekliško realno gimnazijo. Za dijake III., V. in VI. razreda se je urnik spremenil tako, da so lahko obiskovali verouk vsaj po eno uro na teden.⁶⁶⁹

Do šolskega leta 1937/38 je pouk verouka za pravoslavne dijake v ljubljanskih srednjih šolah kot honorarni učitelj izvajal začasni ljubljanski paroh Đorđe Budimir. V šolskem letu 1936/37, ko so mu število tedenskih šolskih ur zmanjšali z 12 na 8, je protestno odstopil, nadaljnje sodelovanje pa pogojeval z vrnitvijo števila ur ali zaposlitvijo posebnega kateheta. Ministrstvo prosvete je njegov odstop sprejelo, ne da bi ga o tem obvestilo, tako da je svojo dolžnost opravljal le do konca šolskega leta. Zato je cerkvena občina zaprosila bansko upravo za nastavitev posebnega kateheta za pravoslavne dijake na eni od srednjih šol, skrbel pa bi tudi za verouk dijakov v Kranju, Novem mestu in Kočevju. Če za kaj takega ne bi bilo zakonskih možnosti, so prosili za ponovno nastavitev Đorđa Budimirja za honorarnega kateheta ter seveda odobritev potrebnega števila ur.⁶⁷⁰

S prihodom stalnega parohijskega duhovnika Bogdana Matkovića je obveznosti poučevanja verouka z dovoljenjem vojaških oblasti in mitropolita Dositeja prevzel novi vojaški duhovnik jerej Dušan Nikolić. Katehizacijo pravoslavnih otrok je plačevala banska uprava, in sicer 12 tedenskih ur za srednje šole. Glede na dejanske potrebe je jerej Nikolić imel 14 ur tedensko, medtem ko je katehizacijo v osnovnih šolah izvajal le štiri ure tedensko brez honorarja. Vendar je leta 1939 banska uprava ukinila ves honorarni pouk v srednjih šolah, razen verouka, če so učitelji verouka privolili v brezplačno poučevanje. Položaj je bil zapleten, saj je jerej Nikolić imel nizko uradniško plačo, z njo je moral preživljati petčlansko družino. Njegovo brezplačno po-

668 SPC - COL, Arhiv SPP, 604/1936.

669 SPC - COL, Arhiv SPP, 622/1936.

670 SPC - COL, Arhiv SPP, 398/1937.

učevanje ni prišlo v poštev, tako da bi ta odlok lahko pomenil tudi ukinitve pravoslavnega verouka. Cerkevna občina v dani situaciji tega ni zmogla financirati, zato je zaprosila patriarhijski upravni odbor za izplačilo mesečnega honorarja Dušanu Nikoliću v višini 1.000 din, kot se je tudi do tedaj izplačevalo ljubljanskemu pravoslavnemu vojaškemu duhovniku ter se je še naprej izplačevalo mariborskemu in celjskemu, ki so sicer opravljali tudi naloge upraviteljev parohije. V prošnji so poudarili, da je rej Nikolić izdatno stalno pomaga ljubljanskemu parohu pri izvajanju njegovih dolžnosti, predvsem ga v vsem nadomešča v njegovi odsotnosti, ko svoje naloge opravlja po bolnišnicah ali izven Ljubljane.⁶⁷¹

Sicer je na začetku vsakega šolskega leta po nedeljski liturgiji za vso pravoslavno šolsko mladino potekalo t. i. prizivanje sv. Duha.⁶⁷² Pregled izvajanja pravoslavnega verouka v vseh razredih ljubljanskih osnovnih šol, ki so jih obiskovali pravoslavni učenci, je v tridesetih letih ob koncu vsakega šolskega leta opravil arhierjejski namestnik Radivoje Kokić. Vse šole so na ta dan morale poslati pravoslavne učence na izpit iz verouka v II. razred vadnice deške učiteljske šole na Resljevi cesti 10.⁶⁷³

Če se je v Ljubljani vsaj za silo še dalo organizirati pravoslavni verouk, so bile nepremostljive ovire za kaj takega v drugih večjih krajih v parohiji. To je veljalo že za drugo največje mesto, Kranj, kjer so pravoslavni otroci ostali brez verouka. Prvi predlogi za organizacijo pravoslavnega verouka so prišli šele v začetku šolskega leta 1939/40, ko je zasebni uradnik Radoslav Kolar predlagal, da bi bilo za začetek potrebno pripraviti vsaj natančen spisek vseh pravoslavnih otrok po šolah ter na podlagi tega poskusiti organizirati verouk.⁶⁷⁴

671 SPC - COL, Arhiv SPCO, 380/1939.

672 SPC - COL, Arhiv SPCO, 731/1937.

673 SPC - COL, Arhiv SPP, 423/1938; Jutro, Iz pravoslavne cerkvene občine, 18. 9. 1937, št. 218, str. 4.

674 SPC - COL, Arhiv SPP, 1255/1939.

VERSKA OSKRBA V BOLNIŠNICAH, SANATORIJIH IN KAZNILNICAH

Leta 1929 se je samo v Ljubljani zdravilo 819 bolnikov pravoslavne veroizpovedi, od tega v vojaški bolnišnici 640, v državni bolnišnici 120, v ženski bolnišnici 45 in sanatoriju Leonišče 14 oseb. V sanatoriju Golnik pa še 250 oseb. Bogoslužje in liturgija v vojaški bolnišnici in na Golniku sta potekala enkrat mesečno, v državni in ženski bolnišnici pa štirikrat na leto. Spoved in obhajilo je pravoslavni duhovnik opravljal po potrebi. V vojaški bolnišnici je bolnike obiskoval dva- do trikrat tedensko. Vsi so bili redno spovedani in obhajani.⁶⁷⁵

Zaradi dobrega slovesa daleč naokoli so po letu 1925, ko je bil sanatorij Golnik dostopen tudi zasebnim bolnikom, na zdravljenje prihajali bolniki iz vse Jugoslavije. Bogoslužja je v dvajsetih letih prejšnjega stoletja v izredno majhni sobi, ki je bila sicer namenjena sestram, strežnicam in drugim uslužbenecem, izvajal ljubljanski vojaški duhovnik Dimitrije Janković. Ta si je zelo prizadeval za ureditev pravoslavne kapele. Po njegovih podatkih je bilo v letu 1930 v sanatoriju Golnik povprečno okoli 150 bolnikov, od teh jih je bilo kar okoli 60 pravoslavne veroizpovedi. Za njih je vsak mesec opravljal božjo službo, pri tem pa mu je uprava sanatorija vsestransko pomagala. Soba, v

675 SPC - COL, Arhiv SPCO, fasc. 1930; HDA, AF 675, aš 620, del. št. 9728/1930.

kateri je potekalo bogoslužje, kot tudi oltar sta bila vedno lepo pripravljena. Na teh bogoslužjih so bili velikokrat prisotni tudi katoliki, kljub temu da so bile v sanatoriju tako sestre usmiljenke kot katoliški duhovnik.⁶⁷⁶

Povprečni stalež pravoslavnih bolnikov v sanatoriju je bil znatno nižji od katoliških. To pa zato, ker so bili številni bolniki iz južnih predelov tedanje države zaradi hude oblike bolezni nesposobni za sanatorijsko zdravljenje in so jih hitro poslali domov. Po drugi strani so bili tisti, ki so ostali, večinoma nepokretni in se niso mogli udeleževati bogoslužij. Uprava sanatorija je na podlagi pridobljenih podatkov izračunala razmerje oseb, ki bi prišle v poštev za obiskovanje bogoslužja. Pri tem izračunu so pri rimokatolikih šteli tudi družinske člane, pri pravoslavnih pa niso šteli nepokretnih bolnikov. Rezultat je bil 170 katolikov (64 bolnikov, 76 uslužbencev in 30 družinskih članov) proti 46 pravoslavnim (pokretnih bolnikov). Vodstvo zavoda je v začetku tridesetih let za opravljanje pravoslavnih obredov namenilo veliko sobo v pritličju na zahodni strani glavnega sanatorija. Ker so to sobo nujno potrebovali kot sprejemnico za obiske in so jo kot tako nameravali urediti, je vodstvo za ureditev pravoslavne kapele odobrilo adaptacijo velikega prostora na podstrešju.⁶⁷⁷

Do realizacije je prišlo sorazmerno hitro, saj je bila nova pravoslavna kapela blagoslovljena že na badnji dan leta 1933. Z dovoljenjem in blagoslovom mitropolita Dositeja jo je slovesno blagoslovil protojerej Đorđe Budimir. Posvetili so jo evangelistu sv. Luki. Takoj nato so imeli v njej pravoslavni verniki božično bogoslužje, ki so se ga udeležili tudi nekateri bolniki rimskokatoliške veroizpovedi, zdravniki in uradniki bolnišnice, na čelu z upravnikom dr. Robertom Neubauerjem in upraviteljem Francem Čep-lakom. Po končanih verskih obredih so prebrali poslanico mitropolita Dositeja, nato pa kralju in kraljevskemu domu trikrat vzkliknili: "Slava!" Kvartet Glasbene matice je uradni del zaključil s himno Bože pravde. Opoldne je potekalo skupno kosilo, ki se ga

676 HDA, AF 675, aš 620, del. št. 9728/1930.

677 Prav tam.

je poleg protejereja, upravnika dr. Roberta Neubauerja in upravitelja Franca Čeplaka udeležil tudi zdravniški zbor. Ob tej priložnosti je upravnik sanatorija dr. Neubauer poudaril bratsko sožitje in narodno enotnost. Protojerej Budimir je v svojem nagovoru poudaril velik pomen ureditve pravoslavne kapele ter se zahvalil vodstvu zavoda, da je šlo pravoslavnim vernikom tako na roko. K prijetni in uspešni slavnosti je veliko prispeval kvartet Glasbene maticе, ki je že večer prej izvedel izjemen koncert.⁶⁷⁸

Pravoslavno kapelo sv. Luke je vzdrževala uprava sanatorija. Sv. liturgije za bolnike so potekale redno enkrat mesečno, po potrebi tudi pogosteje. Če se je med bolniki našel tudi kakšen pravoslavni duhovnik, so bili obredi vsako nedeljo in praznik.⁶⁷⁹ Ljubljanski paroh je na Golnik seveda redno prihajal na praznik sv. evangelista Luke, 21. oktobra, ko je kapela praznovala hramovo slavo. Po slavnostni liturgiji sta sledila obvezno rezanje kolača in blagoslovitev žita. Leta 1934 je ob tem opravil še zadušnico za tragično preminulega kralja Aleksandra.⁶⁸⁰

Še posebej slovesno je bilo na velike praznike, kot sta božič in velika noč. Na pravoslavni božični večer leta 1931 je dramski odsek podmladka Rdečega križa osnovne šole Križe v veliki dvorani sanatorija na Golniku uprizoril dramo Stilmondski župan. Prireditev, ki je bila zelo uspešna, so obiskali predvsem pravoslavni bolniki, udeležili pa so se je tudi predstavniki vodstva in uprave zavoda.⁶⁸¹ Sicer je ljubljanski paroh od leta 1931 na badnji dan, 6. januarja, ponavadi ob 10. uri, vsako leto imel Vasilijevo liturgijo tudi na Golniku. Pred liturgijo je v kapeli tudi spovedoval, če pa kdo ni mogel priti v kapelo, je spoved opravil kar v bolniški sobi. Leta 1938 je v svoji najavi prihoda celo sporočil: "Koji može izdržati neka pre sv. pričesti ništa ne jede, a koji ne može, neka slobodno doručkuje, jer je bolesnicima to dovoljeno i oni su crkvom razrešeni od posta."⁶⁸²

678 *Jutro*, 8. 1. 1933, št. 7, str. 3, Blagoslovitev pravoslavne kapele na Golniku.

679 SPC - COL, Arhiv SPCO, 269/1933.

680 SPC - COL, Arhiv SPCO 679/1934.

681 *Jutro*, 11. 1. 1931, št. 9, str. 22, Golnik.

682 SPC - COL, Arhiv SPP, 8/1938.

Nemški okupator je takoj, že aprila 1941, pravoslavno kapelo preuredil v navadno bolniško sobo.⁶⁸³

V ženski kaznilnici Begunje so kaznjenke, prisilne delavke in gojenke vsako leto večkrat (ponavadi za velike praznike, kot so bili velika noč, Marijino vnebovzetje in božič) prek višjega državnega pravdnštva v Ljubljani zaprosile poveljstvo dravske divizijske oblasti, da jim pošlje duhovnika. Poveljnik divizije je nato v ta namen vojaškemu duhovniku odobril službeno pot. Potne stroške je krilo višje državno pravdnštvo.⁶⁸⁴ Ob obisku je duhovnik kaznjenke tudi spovedal in obhajal, zato je upravi razložil pravila posta. Ker je prihajal z vlakom, je vedno zaprosil, da na železniško postajo Bled-Lesce ponj pošljejo voz.⁶⁸⁵ Ljubljanski protojerej se je na poziv višjega državnega tožilstva odzval tudi ob smrti kakšne jetnice, ki je bila pravoslavne veroizpovedi, ter opravil posmrtno obrede.⁶⁸⁶

Leta 1939 je pravoslavna parohija v Ljubljani 16 zapornicam v Begunjah poslala molitvenike. V zahvali je upravnica kaznilnice zapisala: "Molitvenike so obsojenke že prejele, imele so z njimi veliko veselja in radosti."⁶⁸⁷

Pravoslavnih obsojenk v Begunjah je bilo vedno okoli 20, večinoma so bile Črnogorke. Ljubljanski paroh Bogdan Matković je opozoril, da vsakič ko pride v kaznilnico zaradi bogoslužja, spovedi in obhajila obsojenk, "jednoglasno se žale na razna mučenja, koja im se upriličuju samo zbog toga što su pravoslavne vere. Preklinju me svaki put da ih spasavam iz Begunjske kaznonice." Zato je predlagal, da bi jih prestavili v kakšen drug zapor, kjer bi imele na voljo stalnega ali honorarnega pravoslavnega duhovnika. Če to ne bi bilo izvedljivo, je rešitev videl v namestitvi večjega števila kaznjenk pravoslavne veroizpovedi v Begunjah, tako da bi te bile v večini.⁶⁸⁸

683 Matković, *Letopis Srpske pravoslavne parohije ljubljanske, Treći deo*, str. 58.

684 SPC - COL, Arhiv SPP, 172/1928, 178, 537, 674/1931, 1109/1938; Arhiv SPCO, 270/1939.

685 SPC - COL, Arhiv SPP, 336, 453, 465/1932.

686 SPC - COL, Arhiv SPP, 88/1937.

687 SPC - COL, Arhiv SPP, 87/1939.

688 SPC - COL, Arhiv SPP, 611/1940.

Rimskokatoliške nune naj bi kaznjenke pravoslavne vere v Begunjah silile peti v rimskokatoliški kapeli ter z njimi v vseh pogledih ravnale strožje samo zato, ker so bile pravoslavne vere. Upravnica kaznilce naj bi eno od kaznjenk skušala prikazati kot nevernico, vendar se je parohu Matkoviću spovedala in obhajala, kot vse ostale kaznjenke pravoslavne vere. Paroh je ugotovil, da jo je ta označba doletela zgolj zato, ker ni hotela vstopiti v rimskokatoliško cerkev. Zato so jo celo kaznovali – v najhujši zimi so jo vrgli na beton v majhno celico, tako da so ji zmrznili vsi nohti. Zaradi stalnih pozivov in posredovanja pri patriarhu in ministru pravde je slednji sredi leta 1940 odredil premestitev kaznjenk pravoslavne vere iz Begunj v Požarevac. Od takrat potrebe po opravljanju pravoslavne duhovne oskrbe v Begunjah ni bilo več.⁶⁸⁹

689 Matković, *Letopis Srpske pravoslavne parohije ljubljanske, Treći deo*, str. 43–44.

POSKUSI ORGANIZIRANJA PRAVOSLAVNEGA ŽIVLJENJA V NEKATERIH DRUGIH KRAJIH

V industrijskih podjetjih v Kočevju so našli zaposlitev tudi številni uslužbenci in delavci pravoslavne vere. Njihovo število se je po zedinjenju pomnožilo tudi z obrtniki, uradniki in drugimi, predvsem pa s pripadniki vojske. Tla za propagando »jugoslovanstva« so bila več kot ugodna, saj je na tem območju živela močna avtohtona skupnost Kočevskih Nemcev.

Resna prizadevanja za ustanovitev pravoslavne cerkvene občine in parohije v Kočevju so se začela že kmalu po zedinjenju. Veliko tamkajšnjih žena je namreč v prvi svetovni vojni izgubilo svoje zakonske partnerje, rimskokatoliška vera pa ni dopuščala drugega zakona. Zaradi tega so se nekateri odločili, "da stopijo s celimi družinami v pravoslavje in da sklenejo potem zakon po pravoslavnem obredu, ako je ta zakon po obstoječih zakonih veljaven in da se medtem nastali nelegitimni otroci pišejo potem očetu kot pod subsekvenc matrimonium". V kočevskem rudniku je bilo tudi okoli 200 do 250 Ličanov, ki so sicer večinoma bili poročeni s katoličankami, njihovi otroci pa so bili krščeni v rimskokatoliški cerkvi, ker tam ni bilo pravoslavnega duhovnika. Tamkajšnji odvetnik dr. Ivan Sajovic je leta 1924 poročal, da je v Kočevju že 15 oseb prestopilo v pravoslavje: "Teren je jako zgodan za širenje naše pravoslavne svete vere, naročito medu protestantima Nemcima, koji su tu bez svoga sveštenika ostali.

U slučaju kada bi se tamo parohija osnovala, morao bi dotični sveštenik potpuno vladati nemačkim i slovenačkim jezikom.”⁶⁹⁰ Medtem ko je bilo po letu 1918 evangeličanov v Kočevju vse manj, je število pravoslavnih vernikov vseskozi naraščalo. Leta 1928 jih je bilo že 72.⁶⁹¹

Na prošnjo slovenskih prebivalcev Kočevja je odbor cerkvene občine v Ljubljani podprl tamkajšnjo izvedbo pravoslavne liturgije v nedeljo, 20. maja 1928, in to kar na prostem.⁶⁹² Glavni pobudnik tega dogodka, kočevski odvetnik in član radikalne stranke dr. Ivan Sajovic, je cerkveno občino zaprosil, naj uradno komunicirajo s Petrom Miokovićem in ne z njim, “da se ne bi videlo politike”. V ozadju pa da bo za vse poskrbel sam, za tamkajšnje Slovence je nameraval pripraviti posebni razglas ter kot lokacijo predlagal hotel Trst.⁶⁹³ In tako je nastal razglas »narodno zavednih kočevskih Slovencev«, ki je patetično pozival k pravoslavni liturgiji na binkoštno nedeljo v veliki dvorani hotela Trst: “Vabimo Vas, da se tega svetega opravila v staroslovenskem jeziku sigurno udeležite, da se enkrat vsi kočevski Slovenci skupno združimo k skupnemu Bogu v našem jeziku.”⁶⁹⁴

Pravoslavna občina je za pomoč pri propagiranju pravoslavne liturgije zaprosila tudi tamkajšnjega poveljnika, majorja Svetislava Djordjevića.⁶⁹⁵ O dogodku so obvestili tudi ravnateljstvo državne gimnazije v Kočevju in zaprosili, naj k bogoslužju napotijo vse dijake pravoslavne vere.⁶⁹⁶

Tako je na binkoštno nedeljo, 27. maja 1928, v dvorani hotela Trst potekala prva pravoslavna liturgija v Kočevju. Kočevski pravoslavni verniki so dvorano spremenili v lepo cerkveno prizorišče s Kristusom na Oljski gori kot glavno oltarno sliko.

690 HDA, AF 675, aš 984, ed 205/1924.

691 *Jutro*, 9. 6. 1928, št. 134, str. 4, Pravoslavna služba božja; *Jutro*, 17. 6. 1928, št. 141, str. 3, Prva pravoslavna služba božja v Kočevju.

692 SPC - COL, Arhiv SPCO, 15/1928, 24/1928; Knjiga zapisnikov 1921–1931, Zapisnik seje upravnega odbora 2. 5. 1928.

693 SPC - COL, Arhiv SPCO, 19/1928.

694 *Vesnik*, št. 22/1928, str. 2, Nova pravoslavna crkvena opština u Slovenačkoj; SPC - COL, Arhiv SPCO, 40/1928; HDA, AF 675, aš 993, ed 352/1928.

695 SPC - COL, Arhiv SPCO, 26/1928.

696 SPC - COL, Arhiv SPCO, 28/1928.

Člani pravoslavne cerkvene občine sv. Cirila in Metoda v Kočevju z ljubljanskim protojerejem Dimitrijem Jankovičem
(*Jutro*, 17. 6. 1928, str. 3)

Obred je opravil ljubljanski pravoslavni vojaški duhovnik Dimitrije Janković. Bogoslužja so se poleg številnih tamkajšnjih pravoslavnih vernikov udeležili tudi mnogi katoliki, tako da je bila dvorana hotela Trst polna do zadnjega kotička. Na liturgiji je pel 15-članski ruski cerkveni pevski zbor. "In ko se je obrnil častiti svečenik do ljudstva in mu spregovoril v narodnem jeziku, priporočajoč s toplimi besedami medsebojno spoštovanje, odpuščanje in ljubezen po načelu »brat mi mio, koje vere bio«, ni ostalo nobeno oko suho ... Tudi stari očanci, ki že desetletja oplemenitujejo s svojo žuljavo roko nehvaležno kočevsko grudo, so si ginjeni brisali oči in zagotavljali, da je bil to eden najlepših dni v njih življenju." Po bogoslužju so pripravili skupno kosilo, ki se ga je udeležilo več kot 60 oseb. Navzoči so soglasno sklenili ustanoviti lastno cerkveno pravoslavno občino Kočevje, katere zaščitnika naj bi postala slovanska apostola sv. Ciril in Metod. V ta namen so izvolili pripravljalni odbor, vodstvo pa zaupali zo-

botehniku Borisu Banu.⁶⁹⁷ Vesnik je ob tem objavil novico, da je ljubljanskemu proti Dimitriju Jankoviću v Sloveniji uspelo ustanoviti četrto pravoslavno cerkveno občino sv. Cirila in Metoda v Kočevju, ki je štela 124 članov. Izbrali so odbor, občino sta potrdili tako politična kot cerkvena oblast. Odvetnik dr. Ivan Sajovic, čeprav rimskokatoliške veroizpovedi, je podaril zemljišče za izgradnjo cerkve. Dogovorjeno je bilo, da bo začasno v Kočevje enkrat mesečno prihajal ljubljanski vojaški duhovnik Dimitrije Janković.⁶⁹⁸ Srbska pravoslavna cerkvena občina se je nato dr. Sajovicu prav lepo zahvalila za odlično organizacijo prireditve, odločilna prizadevanja za ustanovitev nove cerkvene občine in dragoceno darilo.⁶⁹⁹ Novi pravoslavni cerkveni občini v Kočevju so obljubili vso potrebno pomoč pri njenih nadaljnjih korakih.⁷⁰⁰

697 *Jutro*, 9. 6. 1928, št. 134, str. 4, Pravoslavna služba božja; *Jutro*, 17. 6. 1928, št. 141, str. 3.

Prva pravoslavna služba božja v Kočevju.

698 *Vesnik*, št. 22/1928, str. 2, Nova pravoslavna crkvena opština u Slovenačkoj.

699 SPC - COL, Arhiv SPCO, 52/1928.

700 SPC - COL, Arhiv SPCO, 54/1928.

Očitno je nato delo kočevske pravoslavne cerkvene občine za kratek čas zamrlo. Njen blagajnik je namreč maja 1929 poslal ljubljanski cerkveni občini v hrambo blagajniško knjigo in gotovino, ker v kočevskem odboru tega nihče ni hotel sprejeti.⁷⁰¹

Predsednik in tajnik ljubljanske cerkvene občine sta novembra obiskala Kočevje in uspelo jima je obnoviti tamkajšnji odbor – ta je imel sestanke vsak drugi četrtek.⁷⁰² Zagotovo so imeli sejo 1. novembra 1930, s katere so poslali episkopu Ilarionu vdanostni telegram.⁷⁰³ Po tem o cerkveni občini v Kočevju ni zaslediti nobenega podatka več.

Predlog ljubljanskega vojaškega duhovnika protojereja Dimitrija Jankovića glede preureditve katoliške kapele v Windischgrätzevi vili na Bledu, ki jo je Slovenija kupila kralju za poročno darilo, v pravoslavno, je kljub načelni podpori tako kraljevega namestnika Ivana Hribarja kot poveljnika divizijske oblasti nalletel na gluha ušesa.⁷⁰⁴

Na Gorenjskem (predvsem na Bledu in v Kranjski Gori) so bili celo poletje na zdravljenju pravoslavni verniki, na Bledu je imel poletno rezidenco tudi jugoslovanski dvor. Zato je Dimitrije Janković predlagal celo nastavitev novega pravoslavnega duhovnika na Bledu. Da je svoj predlog podkrepil, je tudi zatrjeval, da bi po tem predlogu novi pravoslavni duhovnik pokrival zdravilišče Golnik, Kranjsko Goro, državno žensko kaznilnico v Begunjah, Kranj, Škofjo Loko, letovišče Bohinj in Jesenice.⁷⁰⁵ Vendar je tudi to ostalo le pri zamisli.

Med Kranjčani so se leta 1927 razširile govorice, da se za nakup Šmarjetne gore zanima neki konzorcij iz Srbije, ki naj bi gostilniško poslopje spremenil v samostan; vanj naj bi se naselili pravoslavni menihi iz Srbije.⁷⁰⁶ V klerikalnem Slovencu so se na

701 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1921–1931, Zapisnik seje upravnega odbora 20. 6. 1929.

702 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1921–1931, Zapisnik seje glavnega odbora 20. 11. 1930.

703 HDA, AF 675, aš 997, ed 764/1930.

704 HDA, AF 675, aš 986, ed 131/1925.

705 HDA, AF 675, aš 620, del. št. 9728/1930.

706 *Jutro*, 10. 2. 1927, št. 35, str. 5, Samostan pravoslavnih popov na Šmarjetni gori?

to odzvali zelo hudomušno. Šmarjetno goro naj bi pravoslavnim menihom namreč prodali liberalci, zato so zapisali: “Kdor bo od kranjskih naprednih inteligentov prestopil v pravoslavje, bo moral vsako nedeljo na liturgijo na vrh Šmarjetne gore, kar za pravega v napredni misli osivelega in pookrogleglega inteligenta ni mala stvar. Pri priznani veliki pobožnosti naših demokratskih prvakov ni izključeno, da se ne bi kdo od njih še dal na Šmarjetni gori postriči v pravoslavnega meniha, kar bi moglo na napredne kroge uprav epidemično učinkovati.”⁷⁰⁷

V tridesetih letih si je ljubljanska cerkvena občina prek agilnega Kranjčana Radoslava Kolarja prizadevala predvsem za morebitno urejanje pravoslavne kapele in vzpostavljanje natančne evidence pravoslavnih vernikov.⁷⁰⁸ Po nekaterih podatkih jih je namreč v Kranju živelo okoli 50 – med njimi poleg Jugoslovanov tudi nekaj Rusov. Svojim vernikom iz Kranja je leta 1935 ljubljanska cerkvena občina pripravila veliko presenečenje: na pravoslavni božič so namreč prvič izvedli pravoslavno liturgijo in zadušnico za pokojnim kraljem Aleksandrom.⁷⁰⁹ V sokolski telovadnici Narodnega doma so pripravili ličen oltarček. Obrede je opravil ljubljanski prota Đorđe Budimir, sledila pa je spominska svečanost, ki jo je zaključil prota s priložnostnim nagovorom. Pri bogoslužju je pel cerkveni zbor pravoslavne cerkvene občine iz Ljubljane pod vodstvom Mirka Premelča. Prvega pravoslavnega bogoslužja v Kranju so se udeležili skorajda vsi kranjski pravoslavni verniki, častniški zbor z orožniškim majorjem Camilom Osmanagićem na čelu, vojska, Čehi in zastopniki Jugoslovansko-češke lige, sreski načelnik dr. Fran Ogrin in ostali Kranjčani, ki so do pravoslavne vere kazali odkrite simpatije. Ob tej priložnosti so bili v pravoslavno cerkev sprejeti trije novi verniki.⁷¹⁰

707 *Slovenec*, 11. 2. 1927, št. 33, str. 3, Nova klerikalna nevarnost.

708 SPC - COL, Arhiv SPCO, 160/1934.

709 SPC - COL, Arhiv SPCO, 4/1935.

710 *Jutro*, 8. 1. 1935, št. 6, str. 3, Prva pravoslavna služba božja v Kranju.

UTRINKI IZ VERSKEGA ŽIVLJENJA RUSKIH EMIGRANTOV

Rusi, v Ljubljani organizirani v rusko kolonijo, so na pobudo Aleksandra Bilimoviča 9. marca 1924 ustanovili Rusko matico z nalogo ohranjati nacionalno zavest in negovati slovansko kulturo, torej nepolitično, predvsem kulturno ustanovo. Svoje podružnice je matica imela v Zagrebu, Banja Luki, Zrenjaninu, Novem Sadu, Crvenki, Hrastovcu, Kraljevu, Bački Topoli, Somborju in Mariboru, izven Jugoslavije pa v Bruslju. Po desetih letih so podružnice večinoma ugasnile, poleg centrale v Ljubljani so ostale še podružnice v Novem Sadu, Somborju, Zagrebu, Mariboru in Hrastovcu. Ruska matica je od leta 1929 delovala pod pokroviteljstvom kralja Aleksandra, imela je svojo knjižnico (leta 1935 je štela kar 3.766 naslovov), prirejala predavanja, praznovala dan ruske kulture, prirejala tečaje ruskega jezika ter izdajala brošure v ruskem jeziku.⁷¹¹

Leta 1933 je delovalo več ruskih organizacij. Rusko kolonijo je vodil univerzitetni profesor Mihail N. Jasinski, član odbora je bil general Viktor V. Žirkov, tajnik pa polkovnik Nikola A. Tkačov. Predsednik Ruske matice je bil univerzitetni profesor Evgenij V. Spektorski, tajnik pa univerzitetni profesor Aleksander V. Maklecov. Društvo ruskih učenjakov v Kraljevini Jugoslaviji,

⁷¹¹ Matković, *Letopis Srpske pravoslavne parohije ljubljanske, Treći deo*, str. 44–45.

podružnica Ljubljana, je vodil univerzitetni profesor Nikolaj M. Bubnov, podpredsednik je bil univerzitetni profesor Dimitrij V. Frost. Ruski rdeči križ je vodila predsednica Terezina M. Jenkova, blagajnik je bil univerzitetni profesor Dimitrij V. Frost. Zvezi ruskih invalidov je predsedoval polkovnik Aleksander N. Seljanin, član odbora je bil polkovnik Abram V. Jermanin. Pri Zvezi ruskih častnikov je bil predsednik general Pavel P. Bogajevski, član odbora pa polkovnik Viktor J. Lobev. Ruski Sokol sta vodila predsednik univerzitetni profesor Aleksej Kopilov in tajnik Ivan Železnov. Zvezo ruskih študentov ljubljanske univerze pa je vodil predsednik Leonid Slabov, tajnik pa je bil Vladimir Radionov.⁷¹²

Seveda so bili ruski emigranti, predvsem univerzitetni profesorji, tudi eden od močnih stebrov ljubljanske pravoslavne cerkvene občine ter nasploh pravoslavja v Sloveniji. Na seznamu Ruskega odbora v Ljubljani, sestavljenega leta 1924, se je znašlo 214 Rusov. Od tega jih je v Ljubljani stanovalo kar 183, v Medvodah osem, po štirje v Zalogu in Beltincih, po trije v Celju in Mežici, po dva v Kočevju in Ponovičah pri Litiji, po eden pa v Črnomlju, Krmelju, Grosupljem, Dolenji vasi pri Cerknici in Trbovljah.⁷¹³ Položaj ruske emigracije na Slovenskem je bil zelo težaven. Njihovo število se je z leti čedalje bolj krčilo, mnogi so odšli, največ v Francijo, nekdanje kolonije v Mariboru, Celju in Kamniku so ukinili. Skratka, ruski emigranti so se večinoma znašli v zelo težkem položaju.⁷¹⁴

Ohranjen je tudi zanimiv adresar Rusov v Ljubljani za leto 1939, ki so ga v pravoslavni občini potrebovali pri agitaciji za včlanitev v novoustanovljeno versko-dobrodelno skrbništvo. Na seznamu je le še 115 oseb.⁷¹⁵

Ruska kapelica na Vršiču in tamkajšnji vsakoletni cerkveni obredi so bili seveda simbolno izjemno povezani z nesrečno rusko politično emigracijo v Jugoslaviji po boljševiškem prevzemu

712 SPC - COL, Arhiv SPCO, 224/1933.

713 SPC - COL, Arhiv SPCO, 59/1925.

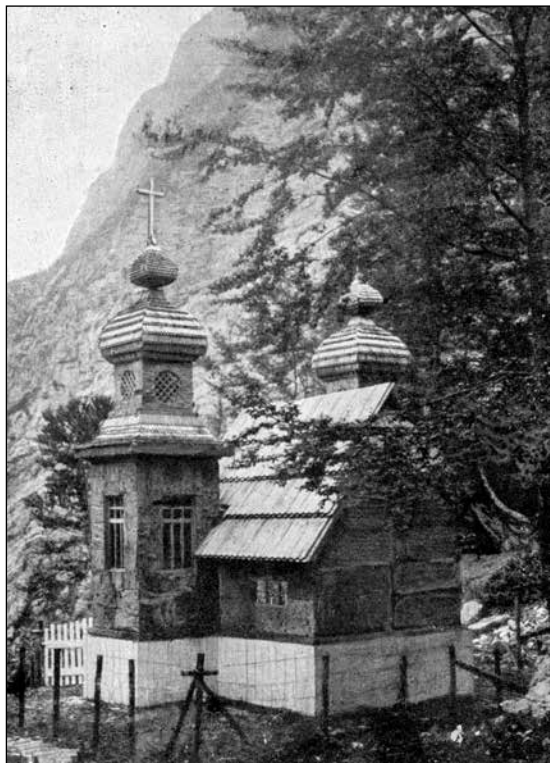
714 *Jutro*, 1. 1. 1928, št. 1, str. 15, Rusi na Slovenskem.

715 SPC - COL, Arhiv VDS, 3/1939, Adresar pravoslavnih Rusov.

oblasti v njihovi domovini. Konec koncev je organizator žalnih slavnosti bila Ruska matica v Ljubljani.

Ko so se Avstrijci v prvi svetovni vojni leta 1916 in 1917 pripravljali na ofenzivo proti Italiji, so zgradili cesto iz Kranjske Gore prek Vršiča v Trento. Pri gradnji so izkoristili ruske vojne ujetnike, ki so morali delati noč in dan, da je bila cesta pravočasno dokončana. A veliko teh ujetnikov so zasuli snežni plazovi, številne so pomorile razne bolezni. Več sto teh žrtev so tovariši pokopali v bližnjem gozdiču, nad grobovi pa so postavili skromen pravoslavni božji hram v pristnem ruskem slogu. Cerkevica je bila zgrajena iz lesa, okrasili so jo s smrekovimi storži, streho so pokrili z borovim lubjem. Vanjo so postavili le lesenega križanega Jezusa Kristusa, ki ga je izdolbla in pobarvala roka preprostega ruskega delavca. V tem božjem hramu so Rusi iskali utehe in tolažbe. Po končani vojni je ruska kapelica pod Vršičem ostala edini spomin na tiste, ki so s svojim znojem zgradili to gorsko cesto. Ne za cesto ne za kapelico se takoj po prevratu ni nihče zanimal. Zato je z namenom, da cerkvico reši propada, Ruska matica v Ljubljani pričela zbirati prostovoljne prispevke za njeno popravilo. Zbrali so 1.100 din, 300 din pa je prispeval še notar v Kranjski Gori dr. Ivan Grašič in s tem denarjem so cerkvico za silo popravili. Na enem izmed grobov so dali napraviti skromen kamniti križ z napisom: "Neznani ruski vojak, počivaj v miru!" Ob grobu neznanega ruskega vojaka je 10. julija 1928 prvič potekala spominska žalna slovesnost. Organizirala jo je Ruska matica v Ljubljani, udeležili pa so se je predvsem številni Rusi. Kapelico, grob in okolico so okrasili prijatelji Ruske matice iz Kranjske Gore. Cerkevna opravila je opravil ljubljanski vojaški duhovnik, ob koncu je zapel ruski pevski zbor pod vodstvom Zofije Kulakove. Po končanem obredu pred cerkvijo je protojerej Dimitrije Janković blagoslovil še grob neznanega vojaka "in ga poškrpil po starodavnem slovanskem običaju z vinom"⁷¹⁶ Sledil je nagovor predsednika Ruske matice univ. profesorja dr. Aleksandra Bilimoviča, v katerem se je "spominjal svojih števil-

⁷¹⁶ *Jutro*, 11. 7. 1928, št. 160, str. 3, Svečanost ob grobu neznanega junaka.

Ruska kapelica na Vrščicu v tridesetih letih 20. stoletja
(MNZS, SL 3673).

nih pokojnih bratov, ter med drugim naglasil, da je to prvič, da se večje število Rusov na tem pokopališču spominja svojih trpečih, za njih svobodo umrlih bratov.”⁷¹⁷ Nato je v imenu novosadske podružnice Ruske matice spregovoril profesor dr. Dimitrij Vasiljevič Skričenko, za njim še predstavnica Ruskega rdečega križa Terezija Jenko, v imenu Vodnikove družbe in Jugoslovansko-češkoslovaške lige Rasto Pustoslemšek, v imenu okoliških prebivalcev pa notar dr. Ivan Grašič. Zadnji je govoril še predsednik društva ruskih častnikov, general Vladimir Žoltenko.⁷¹⁸

717 *Slovenec*, 10. 7. 1928, št. 154, str. 5, Žalna slovesnost Ruske Matice pod Vrščicem.

718 *Jutro*, 11. 7. 1928, št. 160, str. 3, Svečanost ob grobu neznanega junaka.

Leta 1933 je protojerej Đorđe Budimir eparhijskemu cerkvenemu sodišču v Zagrebu poročal, da kapelica na Vršiču še ni bila posvečena nobenemu svetniku, kljub temu pa se od leta 1931 vsako prvo nedeljo v juliju izvajata liturgija in parastos.⁷¹⁹ Že naslednje leto je prišlo do uradne posvetitve. Po posvetitvi pravoslavne kapelice na Golniku se je zagrebški mitropolit Dositej namreč odpravil še na Vršič, kjer je tamkajšnjo kapelico posvetil velikemu knezu Vladimirju. Svečanosti se je udeležilo okrog 500 ljudi. Po posvetitvenih obredih je potekala še spominska žalna slovesnost na grobu neznanega ruskega vojaka, kamor so delegacije polagale vence. Po spominskih svečanostih so med drugim imeli nagovore mitropolit Dositej, prof. dr. Evgenij Spektorski in prof. dr. Aleksander Bilimovič.⁷²⁰

Glede na to, da je kapelica bila posvečena sv. Vladimirju, je ljubljanski pravoslavni duhovnik vsako leto na nedeljo, najbližjo dnevu sv. Vladimirja, opravil bogoslužje in zatem še zadušnico za tamkaj umrle ruske ujetnike.⁷²¹

Leta 1936 so v organizaciji Ruske matice slavnost združili s proslavo 950-letnice ruskega sprejema krščanstva, ko se je dal knez Vladimir v Kijevu krstiti in tako s svojim ljudstvom sprejel krščansko vero. Slavnost se je pričela ob 10³⁰ s sv. liturgijo, ki jo je opravil ljubljanski protojerej Đorđe Budimir ob asistenci zagrebškega protojereja Dimitrija Vitkovića. Med bogoslužjem je pel ruski pravoslavni cerkveni zbor iz Ljubljane. Po cerkvenem opraviu je spregovoril predsednik Ruske matice prof. dr. Evgenij Spektorski in se v svojem govoru spomnil na prešteviline ruske žrtve med svetovno vojno, nato pa nazorno opisal pomembnost obletnice sprejema krščanstva. V imenu Slovencev se je spominu ruskih ujetnikov poklonil dr. Ivan Grašič.⁷²²

Seveda so pravoslavno kapelico v vojašnici vojvode Mišića in kasneje hram sv. Cirila in Metoda v Ljubljani uporabljali tudi ruski emigranti, ki so bili skorajda brez izjeme pravoslavne

719 SPC - COL, Arhiv SPCO, 269/1933.

720 *Jutro*, 10. 7. 1934, št. 155, str. 2, Veliko počaščenje ruskih žrtev na Vršiču.

721 Matković, *Letopis Srpske pravoslavne parohije ljubljanske, Treći deo*, str. 46.

722 *Jutro*, 3. 8. 1938, št. 178, str. 3, Ruska spominska svečanost pod Vršičem.

vere. Naj omenim samo nekatere priložnosti. Tako je Ljubljanska sekcija ruskih častnikov pod vodstvom generala Vladimira Žoltenka ob slavi ruskih vojaških organizacij 18. septembra 1927 organizirala zahvalno bogoslužje.⁷²³ Zveza ruskih oficirjev in Ruski sokol sta na praznik sv. Velikomučenika in Pobedonosca Georgija in godovnega dne Ruskega sokola 8. decembra 1931 organizirala liturgijo in molitve.⁷²⁴ Molitev za odrešenje in osvobojenje Rusije so emigranti pripravili v pravoslavni kapelici v nedeljo, 26. maja 1929, po končanem bogoslužju.⁷²⁵

Ruski odbor v Ljubljani je v nedeljo, 15. julija 1928, v pravoslavni cerkvi ob 11. uri organiziral zadušnico za umorjenega carja Nikolaja II. Romanova in njegovo družino ob 10. obletnici smrti.⁷²⁶ Naključje je hotelo, da se je obletnica smrti carja Nikolaja II. in njegove družine prekrivala s polletnico smrti velikega kneza Nikolaja Nikolajeviča mlajšega. Zato je 21. julija 1929 ob 11. uri v pravoslavni cerkvi na Taboru potekala skupna zadušnica.⁷²⁷ Zadušnica za carja Nikolaja II. Romanova se je v pravoslavni kapeli opravljala tudi 19. decembra 1929, na praznik sv. Nikolaja, ob 10. uri po končani liturgiji. Hkrati je bila zadušnica namenjena tudi za "generalisima ruske carske vojske velikega kneza Nikolaja Nikolajeviča in za vse ruske vojake, ki so padli za svojo domovino".⁷²⁸ Vsa ljubljanska ruska društva so v pravoslavni kapelici v Ljubljani ob 15-letnici poboja ruske carske družine pripravila žalno srečanje.⁷²⁹ Ruske organizacije v Ljubljani so v pravoslavni cerkvi priredile zadušnico tudi ob 20. obletnici smrti carja Nikolaja II. Romanova in njegove družine, in sicer 17. julija 1938 ob 11. uri.⁷³⁰

V nedeljo, 29. aprila 1928, se je na pobudo vseh ruskih organizacij v Ljubljani v pravoslavni kapeli po službi izvajal para-

723 *Slovenec*, 17. 9. 1927, št. 210, str. 6, Ljubljanska sekcija ruskih častnikov.

724 *Jutro*, 6. 12. 1931, št. 282, str. 7, Za praznik sv. Velikomučenika in Pobedonosca Georgija.

725 *Jutro*, 25. 5. 1929, št. 120, str. 4, Molitev za odrešenje in osvobojenje Rusije.

726 *Slovenec*, 13. 7. 1928, št. 157, str. 5, Ruski odbor v Ljubljani; *Jutro*, 13. 7. 1928, št. 162, str. 4, Ruski odbor v Ljubljani.

727 *Jutro*, 20. 7. 1929, št. 167, str. 4, Parastos za carsko družino.

728 *Jutro*, 14. 12. 1929, št. 293, str. 4, Parastos za pokojnim carjem Nikolajem II.

729 *Jutro*, 24. 7. 1933, št. 170a, str. 3, Petnajsta obletnica smrti ruske carske rodbine.

730 *Jutro*, 16. 7. 1938, št. 163, str. 4, Ob 20 letnici tragične smrti carja Nikolaja II.

stos po umrlem ruskem generalu Petru Wranglu.⁷³¹ Zadušnica za njim je potekala še 6. oktobra 1929, "povodom pokopa pokojnikovih telesnih ostankov v Beogradu."⁷³²

Za god velikega kneza Nikolaja Nikolajeviča 9. avgusta so ruske organizacije v Ljubljani v nedeljo, 14. avgusta 1927, organizirale slovesno bogoslužje.⁷³³ V srbski pravoslavni kapelici v vojašnici vojvode Mišića se je po bogoslužju 13. januarja 1929 opravljala zadušnica za pokojnim velikim knezom Nikolajem Nikolajevičem. Ob 20. uri so ruske organizacije v Ljubljani v prostorih dijaške menze v šentpeterski vojašnici priredile svečano zborovanje, posvečeno spominu pokojnega vrhovnega poveljnika ruske carske armade.⁷³⁴ Društvo ruskih oficirjev v Ljubljani je ob 40-dnevnici smrti obvestilo javnost, "da se bo vršila v nedeljo 17 t. m. v pravoslavni kapelici po službi božji zadušnica za velikim knezom Nikolajem Nikolajevičem."⁷³⁵ Letna zadušnica za pokojnim velikim knezom Nikolajem Nikolajevičem Romanovom mlajšim je bila v nedeljo, 5. januarja 1930.⁷³⁶ Zadušnica za njegovega očeta, generala feldmaršala velikega kneza Nikolaja Nikolajeviča starejšega, vrhovnega poveljnika ruske vojske v vojni s Turčijo 1877–78, se je opravljala 31. julija 1927 dopoldan po bogoslužju v pravoslavni kapeli.⁷³⁷ Spominska zadušnica ob njegovi 100. obletnici rojstva pa 10. avgusta 1931. Po zadušnici je bila molitev za odrešenje Rusije.⁷³⁸

Ljubljanski ruski odbor je v nedeljo, 14. julija 1929, v pravoslavni kapelici priredil tudi zadušnico ob 25. obletnici smrti pisatelja Antona Pavloviča Čehova.⁷³⁹

731 *Slovenec*, 28. 4. 1928, št. 98, str. 3–4, Rusi spominu generala Wrangla; *Jutro*, 28. 4. 1928, št. 100, str. 4, Rusi spominu generala Wrangla.

732 *Jutro*, 6. 10. 1929, št. 234, str. 5, Parastos za pok. generalom Wranglom.

733 *Jutro*, 13. 8. 1927, št. 190, str. 9, Rusom v Ljubljani.

734 *Jutro*, 13. 1. 1929, št. 12, str. 5, Počastitev spomina velikega kneza Nikolaja Nikolajeviča; *Jutro*, 15. 1. 1929, št. 13, str. 4, Žalna svečanost za velikim knezom Nikolajem Nikolajevičem.

735 *Jutro*, 15. 2. 1929, št. 39, str. 4, Zadušnica za velikim knezom Nikolajem Nikolajevičem.

736 *Jutro*, 4. 1. 1930, št. 3, str. 4, Parastos za pokojnim velikim knezom Nikolajem Nikolajevičem.

737 *Jutro*, 31. 7. 1927, št. 179, str. 5, Parastos.

738 *Jutro*, 9. 8. 1931, št. 182, str. 6, Parastos v pravoslavni kapelici.

739 *Jutro*, 13. 7. 1929, št. 161, str. 4, Ruski odbor v Ljubljani.

Tudi v ruskem sanatoriju na gradu Vurberk je bilo pravoslavno bogoslužje stalnica. Zagotovo je bilo 1. marca 1938, ko je slovesno praznoval 15. obletnico obstoja. Tedanji vodja sanatorija dr. Boleslav Okolo - Kulak je prišel iz Carigrada na Vurberg 26. januarja 1923 ter uredil vse potrebno, da so že 1. marca sanatorij odprli in sprejeli prve bolnike. Na obletnico je potekalo katoliško in pravoslavno bogoslužje, zatem pa je bila slavnostna seja, kjer je vodja sanatorija med drugim poročal o delu in uspehih sanatorija.⁷⁴⁰

740 *Slovenec*, 26. 2. 1938, št. 47, str. 4, Sanatorij v Vurbergu.

**SRBSKA
PRAVOSLAVNA
CERKVENA OBČINA
IN PAROHIIJA
MARIBOR**

Po uradnem popisu leta 1921 je Maribor imel 30.739 prebivalcev, od tega kar 2.463 vojakov. Med Mariborčani je bilo 27.058 civilistov in 1.006 vojakov rimskokatoliške veroizpovedi, pravoslavne vere je bilo kar 1.350 vojakov in 222 civilnih oseb. Pripadnikov ostalih veroizpovedi je bilo občutno manj: grkokatolikov je bilo 14 (od tega štirje vojaki), protestantov 821 (od tega devet vojakov), muslimanov 165 vojakov in le dva civilista. Judov je bilo v Mariboru 62 (od tega en vojak), k drugim veroizpovedim se je prištevalo pet civilistov in dva vojaka, brez konfesije je bilo 32 civilnih oseb.⁷⁴¹ V ptujskem okraju je po popisu iz leta 1921 prebivalo 85.946 ljudi, po veroizpovedi jih je bilo 84.367 rimskokatoliške, 1.283 pravoslavne, 57 judovske, 54 protestantske, 2 grkokatoliške, ostalih 21 pa je pripadalo drugim veroizpovedim. Pet oseb je bilo brez veroizpovedi.⁷⁴² V Prekmurju so 31. januarja 1921 našteali 92.416 prebivalcev, od tega je bilo 66.414 katolikov, 24.754 evangeličanov, 642 Judov, 447 pravoslavcev, 142 muslimanov, 11 grkokatolikov, eden druge veroizpovedi in pet brez konfesije.⁷⁴³

Mariborski vojaški duhovnik Petar Trbojević je leta 1922 o številu pravoslavnih vernikov v Mariboru zapisal takole: "Pravoslavnih Srba građana u Mariboru malo ima. Nekoliko familija zatekao je tu slom Avstrije. Skoro ni jedna od tih familija nije čisto pravoslavna, već, kako je brak mešovit, to su i deca po veri mešovita. Posle rata počelo je nešto Srba da doseljava sa namerom, da ovde stalno ostanu. Većinu pravoslavne kolonije sačinjavaju familije oficirske i činovničke, tako te pravoslavnih duša zajedno ima oko 500 (pet stotina), a sa vojništvom preko 2500 (dve hiljade pet stotina)."⁷⁴⁴

Konec leta 1929 je bilo po poročanju protojereja Petra Trbojevića v mariborski parohiji 156 civilnih in 28 vojaških domov, skupaj torej 184. Vernikov moškega spola je bilo 346 (od tega 265 civilnih oseb in 81 vojaških), ženskega pa 333, skupaj

741 *Slovenec*, 13. 2. 1921, št. 35, str. 2, Ljudsko štetje v Mariboru.

742 *Jutro*, 26. 2. 1921, št. 49, str. 3, Ljudsko štetje v Ptujem okraju.

743 *Slovenec*, 17. 7. 1926, št. 159, str. 3, Ešče Matošić.

744 HDA, AF 675, aš 980, del. št. 338/1922.

torej 679. Vendar je Trbojević predvideval, da je dejansko število pravoslavnih vernikov v parohiji višje od 700.⁷⁴⁵

Pri popisu leta 1931 so v Mariboru našli 31.200 katolikov, 1.669 pravoslavnih, 628 evangeličanov, 234 muslimanov, 14 starokatolikov, 16 grkokatolikov, 80 Judov, 67 jih je bilo brez veroizpovedi, 4 adventiste, 5 pripadnikov narodne češke cerkve, dva svobodna kristjana in dva baptista ...⁷⁴⁶

Po štetju z dne 30. septembra 1935 je število pravoslavnih vernikov brez vojaštva doseglo natančno 1.137 oseb.⁷⁴⁷ Na predvečer začetka druge svetovne vojne na našem ozemlju pa naj bi mariborska pravoslavna cerkvena občina štela že okoli 2.000 članov.⁷⁴⁸

745 HDA, AF 675, aš 32, Maribor, Številčno stanje vernikov.

746 *Jutro*, 10. 7. 1931, št. 156, str. 2, Maribor v številkah.

747 ARS, SI AS 68, fasc. 29-3, 22493/1935.

748 *Jutro*, 11. 1. 1941, št. 9, str. 5, Iz mariborske pravoslavne cerkvene občine.

ORGANIZACIJA IN UPRAVA CERKVENE OBČINE

Pred zedinjenjem je po navedbah protojereja Trbojevića v Mariboru živel le en predstavnik pravoslavne vere, po poklicu tolkalec bakra (kasandžija), ki se je preselil iz Like in se poročil s Slovenko. Otroci so bili katoliki. Med vojno so se v Maribor priselili še neki Makedonec, slaščičar (alvadžija) z družino, vsi so bili pravoslavni, ter trgovec, Srb, ki je prišel iz Gradca, kjer se je poročil z Nemko. Imela sta pet otrok, ki so bili krščeni v rimskokatoliški veri, a so vsi kasneje prestopili v pravoslavje. Tako se je pravoslavni živelj v Maribor nekoliko bolj pričel naseljevati šele po zedinjenju. Kupovati so začeli hiše, odpirati trgovine in obrtne delavnice. Veliko se je priselilo uradnikov – največ carinikov in častnikov. Začeli so se tudi prvi prestopi Slovencev v pravoslavno veroizpoved. Tako je Petar Trbojević zapisal, da je pravoslavna cerkvena občina leta 1923 štela že okoli 500 oseb, brez ruske kolonije in vojakov. Pravoslavnih vojakov je bilo v letu 1922 v mariborskem vojaškem okrožju okoli 2.400, leta 1923 dosti manj, ker so v Maribor začeli rekrutirati tudi pripadnike drugih veroizpovedi. Vse večji interes za slovansko bogoslužje so začeli kazati Slovenci. Vojaška kapela, ki so jo za silo uredili, je bila posvečena sv. Cirilu in Metodu.⁷⁴⁹

749 AJ, AF 69, 74/121; IAB, 1084; 75, 8.102.

Pravoslavna cerkvena občina v Mariboru je bila sicer ustanovljena že leta 1921, ministrstvo za notranje zadeve pa jo je potrdilo šele 25. maja 1926.⁷⁵⁰ Finančno poslovanje mariborske pravoslavne cerkvene občine je razvidno iz nekaterih ohranjenih proračunov in finančnih poročil. Podrobneje si oglejmo dva primera.

Proračun Srbske pravoslavne cerkvene občine v Mariboru za leto 1929

PRIHODKI		ODHODKI	
Saldo od predvidenega dobička v letu 1928	20.000	Prenos letnega dobička na sklad za gradnjo cerkve	20.000
Nabirka in prodaja sveč	2.080	Kapela (izdatki za bogojavljenje, svetosavsko liturgijo idr.)	600
Cerkvena dajatev	10.000	Posvečen kruh, vino, perilo itd.	500
Svetosavska proslava	2.000	Cerkveni zbor	6.000
Izredni prispevki	200	Pisarniški material cerkvene občine	1.000
		Razni odhodki	300
		Sklad za gradnjo cerkve	5.880
SKUPAJ	34.280	SKUPAJ	34.280

Iz proračuna za leto 1929 je razvidno, da so dobiček namepravali prenesti v sklad za gradnjo cerkve. Največ prihodka so si obetali od verske doklade (10.000), največ stroškov so predvideli za cerkveni zbor. Zanimivo je tudi, da med odhodki ni najti honorarja za začasnega parohijskega duhovnika.⁷⁵¹

Finančno poročilo Srbske pravoslavne cerkvene občine v Mariboru za leto 1928

	ODHODKI	PRIHODKI
Vloge	40.811,90	7.420,00
Kapela	12.740,25	12.606,36

750 HDA, AF 675, aš 629, del. št. 5201/1931.

751 HDA, AF 675, aš 920, ao 499/1928.

	ODHODKI	PRIHODKI
Sklad	352,00	27.446,09
Doklade	480,00	6.349,00
Skupaj	54.384,15	53.821,45
Saldo 27. 11. 1927		833,45
Skupaj	54.384,15	54.654,90
Saldo 31. 12. 1928	27.075	
Skupaj	54.654,90	54.654,90
Saldo kapela	133,89	
Saldo sklad		27.094,09
Doklade		5.869,00
Skupaj	32.963,09	32.963,09

Konec leta 1928 je znašalo stanje v blagajni 270,75 din in v banki 83.924,08 din, skupaj 84.924,08 din. Po zaključnem računu 27. novembra 1927 je bilo finančno stanje 51.365,63 din, torej se je povečalo za 32.839,20 din. Od tega so imeli deponiranih v I. Hrvatski štedionici v Mariboru 9.766,73 din, v Ljubljanski kreditni banki pa 74.157,35 din.⁷⁵²

V mariborski pravoslavni cerkveni občini je šele odbor, ki je bil izbran leta 1927, uspelo taksirati pravoslavne vernike glede na višino njihovega dohodka. Hkrati je na naslednji skupščini obvestil vse člane, da se ob nestrinjanju z določeno višino dajatve lahko pritožijo. Vendar pritožb ni bilo. Člane, ki so službovali v vojski, so mesečno za pokrivanje cerkveno-občinskih stroškov obremenili takole: generali in polkovniki 15 din, podpolkovniki in majorji 10 din, stotniki 7,50 din, poročniki in podporočniki 5 din, podčastniki 2,50 din. Medtem ko so bili odvetniki, zdravniki, trgovci, inženirji ter vsi, ki so svobodno izvrševali svoj poklic, obdavčeni do 30 din mesečno.⁷⁵³

Na skupščini leta 1929 je mariborska cerkvena občina za

⁷⁵² HDA, AF 675, aš 32, Maribor.

⁷⁵³ HDA, AF 675, aš 641, del. št. 602/1932.

kritje svojih rednih stroškov razpisala cerkveno-občinsko doklado za častnike in podčastnike v garnizijah Maribor, Ptuj in Slovenska Bistrica. V ta namen so zaprosili vojaške oblasti, da poberejo to dajatev, vendar se je zadeva zapletla. Dravska divizijska oblast tega ni hotela storiti, temveč je zahtevala posebno odobritev ministra vojske in mornarice. Cerkevne oblasti so se pri tem sklicevale na sklep ministra ver iz junija 1927 ter sklep ministra za finance iz maja 1927, v katerih je bilo jasno opredeljeno, "da se bir sveštenski ima naplačivati od svih činovnika, oficira i drugih državnih službenika pravoslavne vere, od kojih se naplačuje porez". Ministrstvo vojske in mornarice je zahtevo zavrnilo z obrazložitvijo, da za kaj takega ni zakonske podlage. Na to odločitev je Veliki upravni svet patriarhije srbske vložil protest pri ministrstvu pravde. Zatrjevali so, da se citirani zakoni, ki jih je navedlo ministrstvo vojske in mornarice, ne nanašajo na cerkveno-občinsko doklado. Poudarili so, da verska doklada ni niti državna niti samoupravna dajatev, temveč osebni davek, ki ga mora plačati vsak pripadnik pravoslavne vere. Nadalje so še zapisali, da so se finančna sredstva, zbrana iz tega naslova, porabila za plačilo duhovnikovih dejavnosti, za vzdrževanje cerkva in pokrivanje drugih verskih stroškov. In ker je vsak član cerkvene občine od duhovnika smel brezplačno zahtevati taksativno naštete verske obrede (krst, poroka, pogreb, posvetitev bogojavljenjske vode in drugo) ter imel še nekatere druge ugodnosti, se je seveda plačilo doklade pojmovalo kot nekakšna odškodnina in ekvivalent cerkveni skupnosti za uživanje vseh teh brezplačnih ugodnosti.⁷⁵⁴

754 HDA, AF 675, aš 610, del. št. 124/1930; aš 924, ao 223/1929; aš 926, ao 536/1929.

SVETOSAVSKE PROSLAVE

Prva svetosavska šolska proslava v Mariboru je potekala 27. januarja 1921 na kr. vojaški realki v Mariboru. Začela se je ob pol desetih z bogoslužjem v vojaški kapeli, nato je sledilo rezanje kolača in predavanje o sv. Savi v šolski telovadnici. Šolski svet so zaprosili, naj vse mestne šole dovolijo udeležbo na svetosavski proslavi vsem svojim učenkam in učencem pravoslavne veroizpovedi ter jih napotijo nanjo.⁷⁵⁵ Od leta 1922 so prirejali tudi večerne svetosavske besede, najprej v Götzovi dvorani, ki se jo je konec dvajsetih let prejšnjega stoletja že prijelo ime dvorana Union, nato so se med letoma 1928 in 1930 preselili v kazinsko, pa se nato spet vrnil v unionsko dvorano. V drugi polovici tridesetih let prejšnjega stoletja so prireditve predstavili v sokolsko dvorano.

Leta 1924 je tako v Götzovi dvorani potekala najprej dopoldne šolska proslava, nato še večerni koncert.⁷⁵⁶ V poročilu s teh slovesnosti se je liberalno Jutro hudomušno pošalilo iz Mariborčanov: "Mariborčani postajajo pobožni. Z vso vnemo obiskujejo cerkvene ceremonije, tudi iz najvišjih družabnih krogov – toda ne toliko katoliških, ampak pravoslavne. Še pred kratkim so vztrajali celi dopoldan na trgu Svobode pri bogojavljenju na snegu in ledu, danes so prišli kar dvakrat v Götzovo dvorano

⁷⁵⁵ PAM, SI_PAM/791/1/16_10.

⁷⁵⁶ *Jutro*, 23. 1. 1924, št. 20, str. 4, Svetosavska proslava v Mariboru.

proslavljat spomin največjega srbskega svetnika in narodno-kulturnega delavca sv. Save.”⁷⁵⁷

Dopoldansko šolsko proslavo so pričeli z rezanjem kolača pred ikono. Na galeriji je prepeval cerkveni zbor pod taktirko ruskega generala. Na odru so otroci deklamirali pesmice, nato je sledila pogostitev; najprej so ponudili kuhano žito. Zvečer se je v dvorani zbrala mariborska elita. Nad odrom je pred sliko sv. Save gorela sveča. “Prihajale so dame v dragocenih toaletah, zbor oficirjev v gala uniformah, predstavniki uradov, šol, društev, mariborski župani. Galerijo je obkrožila mladina in gojenci podoficirskih šol. Tudi Nemci so poslali deputacijo z dr. Oroslom.” Program se je pričel s fanfarami na balkonu. Slavnostni govornik je bil profesor Bogo Teplý. Nato je Glasbena matica zapela himno sv. Save in Mokranjčev Rukovet. “Sledile so daljnje, res elitne koncertne točke vojaškega orkestra, virtuozinje Brandlove in operne pevke Mitrovićeve – ovacije, venci. Po koncertu so zaplesali srbijanko, onestep, shimy, blues, vmes šumadinko in sarajevko, za prijatelje stare idile so dopustili tudi valček. Naši pravoslavci – tudi mariborskih Slovencev je že precej med njimi – so nam torej pripravili lep večer. Bilo bi pa treba, da se bratje Srbohrvatje v Mariboru tudi drugod reprezentirajo in udeležujejo – bodisi v naših društvih (Slovanska čitalnica, Sokol) ali pa v kaki svoji organizaciji. Doslej smo jih spoznavali le pri raznih slavah,” so zapisali v Jutru.⁷⁵⁸

Pravoslavni Mariborčani so v poklon svojemu največjemu prosvetitelju tudi leta 1938 pripravili izredno bogat in kvaliteten program. Dopoldanska šolska proslava se je pričela z rezanjem kolača. V programu so sodelovali dijaška četa šole za rezervne pehotne častnike pod vodstvom dijaka Ivana Josipa Lhotke, mladinski zbor Glasbene matice pod vodstvom prof. Otona Bajda in mešani zbor trgovske akademije v Mariboru pod vodstvom prof. Vasilija Mirka. Med glasbenimi točkami so bile otroške deklamacije. Slavnostni nagovor je imel protojerej Simeon Ivoše-

⁷⁵⁷ *Jutro*, 29. 1. 1924, št. 25, str. 3, Svetosavske proslave.

⁷⁵⁸ Prav tam.

vič. Večerni del prireditve je pričel pevski zbor Glasbene matice, ki je ob spremljavi okrepljenega vojaškega orkestra zapel Himno sv. Save. "Nato je orkester pod taktirko stotnika Jiráneka zaigral uverturo "Balkanska carica". Mešani pevski zbor Glasbene Matice, ki se je predstavil z novim zborovodjo prof. Ubaldom Vrabcem je nato zapel Šončevo "Kar si, boš zdaj ostala", Brnobićevo "Suzno oko" in Mokranjčev "II. rukovet". Solistične dele je lepo zapel baritonist Faganeli. Nato je koncertna pevka Sonja Škapičkova zapela štiri pesmi, med katerimi je izstopala Devova "Kangljica". Ljubljanski operni baritonist Kolacio je z arijo iz opere V. I. Čajkovskega "Onjegin" in še dvema pesmima navdušil občinstvo. Godalni kvartet vojaške godbe je nato zaigral skladbo svojega dirigenta stotnika Jiraneka "Tri bagatele", za zaključek koncertnega dela pa je vojaški orkester zaigral še Mirkovo skladbo "II. Jugoslovenska rapsodija". Po koncertu "se je ob pogrnenih mizah in zvokih vojaške godbe razvila animirana narodna veselica. Prireditvi so prisostvovali mnogi civilni in vojaški odličniki."⁷⁵⁹

Na svetosavski proslavi 27. januarja 1941 se je že čutila prihajajoča vojna morija. Organizatorji so vztrajali v sokolski dvorani. Kljub vsemu je bil dopoldanski del prisrčen in dostojen. Dopoldne so bile po posameznih šolah proslave z deklamacijami, petjem in spominskimi govori. Ob devetih je bila v pravoslavni kapeli v Melju liturgija, ob 10³⁰ se je pričelo v polni veliki dvorani sokolskega doma tradicionalno rezanje kolača, ki ga je opravil protojerej Simeon Ivošević. Sledil je kulturni program. Vojaki dijaki so za uvod odpeli državno himno in himno sv. Savi. Sledile so deklamacije, ki so jih izvajali šolski otroci. Pri pevskih točkah je poleg vojakov dijakov uspešno sodeloval pevski zbor trgovske akademije. Slavnostno besedo je imel učitelj Mihajlo Dojčinović. Gostitelj je bil šef glavne carinarnice Đorđe Mitić, ki je na koncu vse povabil na pogostitev. Tradicionalne večerne proslave s plesom zaradi negotovih časov niso več pripravili.⁷⁶⁰

759 *Jutro*, 25. 1. 1938, št. 20, str. 4, Srbska pravoslavna cerkvena občina; *Slovenski narod*, 29. 1. 1938, št. 23, str. 3, Svetosavska beseda v Mariboru.

760 *Jutro*, 28. 1. 1941, št. 23, str. 5, Maribor je proslavil praznik sv. Save.

PAROHIJSKI DUHOVNIKI

Petar Trbojević se je rodil leta 1879 v kraju Medak v Liki v stari duhovniški rodbini. Kot edini do takrat je že v treh letih končal bogoslovne študije v Sremskih Karlovcih. Med študijem je leta 1901 prepisal in objavil "Notalno srpsko pravoslavno crkveno pojanje kako poju karlovački bogoslovi" Stefana Stratimirovića. V diakona je bil posvečen in imenovan za prezbiterja leta 1903 v Plaškem. Njegovo prvo službeno mesto je bilo v Jošanih, kjer je deloval kot parohijski duhovnik do 1. aprila 1916, ko je bil premeščen za upravitelja parohije v Zrmanji pri Gračacu. Tu se je kot nacionalno usmerjeni duhovnik popolnoma posvetil svojemu poslanstvu. Zaradi tega je padel pod policijski nadzor in bil sedem mesecev zaprt. V Zrmanji je ostal do 31. decembra 1920, ko je bil imenovan za vojaškega duhovnika v Prištini. Od tam je prišel v Maribor. Ves se je posvetil pravoslavni župniji, ki je potrebovala dobrega organizatorja in duhovnega vodjo. V protojereja je bil povišan 16. oktobra 1923. Med bivanjem v Mariboru mu je umrla soproga.⁷⁶¹

Zanimivo je, da se njegova podoba nahaja na sliki (živopisu) v cerkvi Ružica na Kalemegdanu. Cerkev je poslikal ruski akademski slikar Andrej Bicenکو. Zaradi visoke vlage je upo-

⁷⁶¹ *Jutro*, 23. 7. 1936, št. 168, str. 3, Protá Trbojević zapušča Maribor; Radojčić, *Srbi zapadno od Dunava i Drine: biografije*, knjiga III, str. 1842; Radić, Isić, *Srpska crkva u Velikom ratu 1914–1918*, str. 570; HDA, AF 675, aš 536, del. št. 2816/1923 in aš 611, del. št. 1030/1930.

Mariborski vojaški duhovnik protojerej Petar Trbojević
(*Jutro*, 23. 7. 1936, str. 3)

dobitev sicer zelo poškodovana. Zahodni del slike predstavlja Kristusovo pridigo na gori, kjer sta med poslušalci tudi vojaški duhovnik Petar Trbojević in kralj Aleksander.⁷⁶²

Tako je bil 27. maja 1921 v poveljstvo mesta Maribor v službo pravoslavnega vojaškega duhovnika III. razreda nameščen Petar T. Trbojević.⁷⁶³ Iz Prištine je prišel šele v začetku julija 1921. V mestu je našel pravoslavnega duhovnika Miloša Končarevića, ki je bil tam nameščen kot kaznilniški duhovnik od leta 1915. Hkrati je po zedinjenju opravljal naloge honorarnega vojaškega duhovnika. Če je bilo res nujno, je opravljal tudi naloge civilnega duhovnika. Oktobra 1921 je bil premeščen v Lepoglavo.⁷⁶⁴

⁷⁶² Na to zanimivost me je opozorila dr. Radmila Radić.

⁷⁶³ AJ, AF 69, 74/121; HDA, AF 675, aš 517, del. št. 2272.

⁷⁶⁴ HDA, AF 675, aš 980, del. št. 338/1922.

Trbojević je kmalu ugotovil, da kot vojaški duhovnik ne bo imel več časa za dodatno izobraževanje in izpopolnjevanje, kot je mislil. Poleg mariborske garnizije (podčastniške šole, pehotni in topniški polk) je namreč pokrival še garniziji v Slovenski Bistrici in na Ptuju. Ker v mestu ni bilo parohijskega duhovnika, je opravljal tudi to službo. Zapisal je, da ga služba pogosto "toliko zatrpa, da nemam vremena ni ručati, a familiji svojoj nisam u stanju svaki put ni veče posvetiti; sednice mesnog školskog saveta i Odbora jugoslovenske matice, gde sam biran odnosno imenovan za člana, oduzmu mi više noći. Dok sam opsluživao Zrmanjsku i probudaćsku parohiju sa 3 crkve i 2 škole, nisam ni za polovinu toliko posla imao kao ovde."⁷⁶⁵

Ohranjena je tudi ocena za vojaškega duhovnika Trbojevića za leti 1921 in 1922. Leta 1921 je bil še v službi pri poveljstvu mesta, leta 1922 že v mariborski garniziji, obakrat kot vojaški duhovnik III. razreda pravoslavne veroizpovedi. Glede fizičnih sposobnosti, duhovnih in moralnih lastnosti je leta 1921 bil označen kot postaven, odločen, odprte in vesele narave ter zgovoren, leta 1922 pa kot vztrajen, pravičen, dostojanstvenega obnašanja in urejenega načina življenja. Tako med vojaki kot meščani je imel močan moralni vpliv. Leta 1921 je bil označen kot zdrav in sposoben za službo v vojni in miru, leta 1922 prav tako, fizično popolnoma sposoben za vse napore in tegobe v vojni. Za leto 1921 je navedeno, da je svoje delo opravljal z veliko volje, za leto 1922 je bilo še posebej omenjeno, da ne potrebuje nikakršnega nadzora, ker svojo dolžnost opravlja samoiniciativno. Leta 1921 so zapisali, da se je v službi in izven nje primerno obnašal v vseh situacijah ter da se je vedel gospodarno. Bil je tudi zelo dobro strokovno usposobljen, končal je polno gimnazijo in bogoslovje ter letnik prava. Hkrati se je trudil tudi strokovno izpopolnjevati. Leta 1922 je bil označen kot izobražen in inteligenten duhovnik, v svoji stroki izurjen in popolnoma sposoben za službo, ki jo je opravljal. Leta 1921 ni bil bolan, leta 1922 pa ga je šest dni mučil revmatizem sklepa levega kolena, a kljub temu

765 HDA, AF 675, aš 980, del. št. 338/1922.

ni bil odsoten. Seveda v obeh letih ni bil kaznovan, zaslužil je tudi priporočilo za napredovanje.⁷⁶⁶

V prvih letih po zedinjenju je bil zelo aktiven v pravoslavnem duhovniškem združenju. Leta 1921 se je oglasil kot delegat duhovništva gornjekarlovške eparhije in predlagal, naj združenje sprejme resolucijo, ki jo je sprejela duhovščina njegove eparhije o draginjskem dodatku ter ureditvi finančnih razmer za duhovnike. Zbrane je seznanil s težkim položajem tamkajšnje duhovščine, ki jim je bil draginjski dodatek praktično glavni vir prihodka, država pa jim ga je zmanjšala. Zahteval je tudi, da se duhovništvo izenači z ostalimi državnimi uradniki.⁷⁶⁷ Leta 1925 ga najdemo tudi med člani eparhijskega konzistorija gornjekarlovške eparhije.⁷⁶⁸

Kljub temu da je te naloge opravljal kar nekaj časa, je bil vojaški duhovnik protojerej Petar Trbojević za upravitelja mariborske parohije uradno imenovan šele leta 1928.⁷⁶⁹ V proračunskem letu 1930/31 je za opravljanje te naloge od države prejel 5.000 din honorarja.⁷⁷⁰

Trbojević je bil po ženini smrti osamljen. K njemu sta se preselila starejša hči in zet. V Mariboru je nameraval ostati le toliko časa kot onadva ter zahtevati odhod v pokoj. Seveda si je še prej srčno želel postaviti nov hram.⁷⁷¹ V Mariboru je deloval polnih 15 let in 25. julija 1936 odšel na novo, visoko delovno mesto v Beograd, za referenta za pravoslavno veroizpoved pri ministristvu vojske in mornarice.⁷⁷² Mariborčani so mu pripravili veličastno odhodnico v kavarni Park. Poslovilne besede sta mu izrekla poveljnik mesta general Milutin Milenković in župan dr. Alojzij Juvan. Protojerej Trbojević se jima je toplo zahvalil in dejal, da mu bo Maribor ostal v trajnem in lepem spominu.⁷⁷³ Pravoslavni

766 AJ, AF 69, 159/244.

767 *Vesnik srpske crkve*, 1921, str. 267–268, Iz života svešteniškog udruženja.

768 HDA, AF 675, aš 182, Zapisniki sej eparhijskega konzistorija.

769 Matković, *Letopis Srpske pravoslavne parohije ljubljanske, Drugi deo*, str. 75.

770 HDA, AF 675, aš 614, del. št. 3519/1930.

771 HDA, AF 675, aš 1012, del. št. 1388/1932.

772 *Jutro*, 12. 7. 1936, št. 159, str. 2, Iz pravoslavne cerkvene službe.

773 *Jutro*, 20. 7. 1936, št. 165a, str. 2, Odhodnica prote Trbojevića.

verniki so se od njega poslovili na vrtu restavracije Gambrinus. Še posebej sta vabilo svojemu članstvu na poslovilni večer v Jutru objavila Pravoslavna cerkvena občina in bratstvo pravoslavnih Slovencev v Mariboru.⁷⁷⁴ Udeležili so se ga tudi številni odličniki. Od protojereja Trbojevića so se z izbranimi besedami poslovili predsednik pravoslavne občine Jakob Perhavec, nekdanji župan dr. Franjo Lipold, predsednik bratstva pravoslavnih Slovencev Aleksander Pfeifer, član zagrebškega pravoslavnega cerkvenega sodišča protojerej Gedeon Vurdelja, starokatoliški duhovnik Franc Šegula, minister na razpolago dr. Vekoslav Kukovec ... Nato so mu izročili spominski darili – zlato uro in spominski križec. Priljubljeni protojerej se je vsem zahvalil. Dogodek sta popestrila vojaška godba 45. pehotnega polka in cerkveni pevski zbor.⁷⁷⁵

Novi pravoslavni duhovnik Simeon Ivošević je v Maribor prišel iz Zaječarja.⁷⁷⁶ Oktobra 1936 je bil novi vojaški duhovnik Ivošević imenovan še za začasnega mariborskega paroha.⁷⁷⁷

Februarja 1937 je bil nastavljen za honorarnega pravoslavnega duhovnika pri moški kaznilnici v Mariboru.⁷⁷⁸ Kot rečeno, so tudi v mariborski kaznilnici imeli pravoslavno kapelo in svojega pravoslavnega duhovnika že pred zedinjenjem. Celoten prostor v prvem in drugem nadstropju so namreč zasedale katoliška in pravoslavna kapela, šolska soba in knjižnica. Kaznjencev je konec leta 1935 bilo 471, od tega jih je bilo kar 26 obsojenih na dosmrtno ječo. Po veroizpovedi je bilo 427 katolikov, 38 pravoslavnih, pet protestantov in en grkokatolik.⁷⁷⁹

Mariborskemu začasnemu parohu Ivoševiću je cerkveni upravni odbor za opravljanje dela začasnega paroha decembra 1936 dodelil izplačilo 300 din mesečno iz proračuna splošnih prihodkov in odhodkov.⁷⁸⁰ Iz centralne patriarhijske blagajne je za povrnitev potnih stroškov, ki jih je imel zaradi upravljanja pa-

774 *Jutro*, 21. 7. 1936, št. 166, str. 5, Pravoslavna cerkvena občina v Mariboru.

775 *Jutro*, 25. 7. 1936, št. 170, str. 4, Odhodnica proti Trbojeviću.

776 *Jutro*, 30. 9. 1936, št. 226, str. 4, Iz pravoslavne cerkvene občine.

777 SPC - COL, Arhiv SPCO, 677.

778 *Jutro*, Iz kaznilniške službe, 23. 2. 1937, št. 45/1937, str. 4.

779 *Slovenec*, 12. 1. 1936, št. 9, str. 3, 13.463 ljudi se je doslej pokorilo v mariborski kaznilnici.

780 SPC - COL, Arhiv SPP, 821/1936.

Levo Simeon Ivošević, mariborski vojaški duhovnik,
ob sprejemu Čehov v Celju
(ZAC, SI_ZAC/995_4)

rohije v letih 1939 in 1940, prejel še po 1.000 din bruto.⁷⁸¹ Svoje poslanstvo je v Mariboru opravljal do začetka druge svetovne vojne.

781 SPC - COL, Arhiv SPP 991/1938 in 1466/1939.

PRAVOSLAVNO ŽIVLJENJE

Ob zaključku vojaške inšpekcije, ki jo je marca 1923 v Mariboru opravil general Miloš Mahailović, so mu priredili slavnostno večerjo v obednici podčastniške šole, udeležil pa se jo je tudi mariborski župan Viktor Grčar. Po govorih in zdravicah so vsi skupaj zaplesali kolo, "pri čemer je vzbudilo simpatično pozornost, da sta se oba duhovnika, pravoslavni in katoliški frančiškan, držala za roke in plesala kolo".⁷⁸²

Manjši incident se je zgodil ob proslavi 30-letnice mariborske evangeličanske občine, ko so v ta namen v Götzovi dvorani priredili koncert. Vabilu so se odzvali tudi veliki župan dr. Otmar Pirkmajer, bivši župan Viktor Grčar in pravoslavni vojaški duhovnik Petar Trbojević, "ko pa so prišli v dvorano, za nje ni bilo več prostora in so jih hoteli postirati kar pri vhodu, kar pa so povabljeni hvaležno odklonili in odšli".⁷⁸³

Ganljivo je bilo tudi zadnje slovo Marije Maister, vdove generala Rudolfa Maistra. Na zadnji poti jo je pospremila velika množica. Poleg drugih pomembnih udeležencev (med drugimi župan dr. Alojzij Juvan, bivši župan dr. Franjo Lipold, sreski načelnik za Maribor levi breg dr. Janko Šiška, obmejni komisar Stevan Krajnovič, višji državni tožilec dr. Matko Zorjan, starosta mariborske sokolske župe dr. Milan Gorišek in drugi) je pozornost v

⁷⁸² *Jutro*, 16. 3. 1923, št. 63, str. 3, Inšpektor artiljerije v Mariboru.

⁷⁸³ *Jutro*, 5. 12. 1924, št. 285, str. 4, Mučen incident na protestantskem koncertu.

žalnem sprevedu zbujala tudi delegacija mariborske pravoslavne cerkvene občine, s protojerejem Simeonom Ivoševićem na čelu.⁷⁸⁴

O mariborskem bratstvu pravoslavnih Slovencev skorajda ni podatkov. Predsednik društva je bil Aleksander Pfeifer. Ena njihovih glavnih aktivnosti je bilo obdarovanje revnih otrok za božič. Tisti najbolj revni so prejeli predvsem obleko in obutev, vse pa so obdarovali s sladkarijami. Ena takšnih prireditev je potekala 24. decembra 1939 v dvorani hotela Mariborski dvor na Trgu kralja Petra (danes Trg revolucije). Po obdaritvi otrok se je razvil prijeten družabni večer.⁷⁸⁵

Ob začetku šolskega leta so bile vsako leto slovesne liturgije.⁷⁸⁶ Ob 10. obletnici vladanja kralja Aleksandra je bila tudi v pravoslavni kapelici 16. avgusta 1931 slavnostna liturgija.⁷⁸⁷ Tudi v Mariboru so, tako kot po vsej državi, bile 11. in 12. julija 1937 po končani liturgiji molitve za zdravje patriarha Varnave.⁷⁸⁸ Zanimive so bile vsakoletne liturgije Preobraženja. Ena takšnih je bila 19. avgusta 1937 – pri tem obredu so blagoslavljali grozdje in ostalo sadje.⁷⁸⁹

Ob praznovanju 10. obletnice preboja na solunski fronti je na malem vojaškem vadbišču pri Magdalenskem parku potekalo slovesno "blagodarenje" ob prisotnosti predstavnikov državnih, lokalnih in vojaških oblasti. Prireditve so morali obiskati tudi vsi učenci in dijaki osnovnih, meščanskih in srednjih šol z ravnatelji in profesorskim zborom, zato je bila na slavnosti velika gneča. Predpisane cerkvene obrede so pred celotno garnizijo izvedli za katoliško veroizpoved Pavel Zavadlal, za pravoslavno protojerej Petar Trbojević, za muslimansko pa kar eden od vojakov. Sledil je še slavnosti mimohod vseh enot mariborske garnizije.⁷⁹⁰

784 *Jutro*, 22. 9. 1938, št. 220, str. 2, Zadnja pot gospe Marije Maistrove.

785 *Jutro*, 23. 12. 1939, št. 298, str. 9, Božičnica najrevnejši pravoslavni deci; *Jutro*, 27. 12. 1939, št. 299a, str. 2, Maribor čez praznike.

786 *Jutro*, 21. 9. 1929, št. 221, str. 4, Pravoslavna maša.

787 ARS, SI AS 67, fasc. XIII, 7997/1931.

788 *Jutro*, 10. 7. 1937, št. 158, str. 5, Iz uprave pravoslavne parohije.

789 *Jutro*, 14. 8. 1937, št. 188, str. 5, Pravoslavna cerkvena občina.

790 *Slovenec*, 9. 10. 1928, št. 231, str. 4, Proslava desetletnice prebitja solunske fronte.

Tudi v mariborski vojaški kapeli v Melju so vsako leto pripravili svečano bogoslužje ob državnem prazniku zedinjenja. Leta 1926 je zvečer sledil še zaključek praznovanja, novinarski koncert v gledališču. Na njem se je zbrala najodličnejša mariborska družba. Med drugimi so prireditev obiskali veliki župan dr. Otmar Pirkmajer s soprogo, mestni župan dr. Josip Leskovar s soprogo, general Petar Kosić, poveljnik 45. pehotnega polka Dimitrije Spasić, mestni župnik kanonik Franc Moravec in seveda pravoslavni protojerej Petar Trbojević.⁷⁹¹

Seveda so vsako leto v pravoslavni kapeli slavnostno praznovali kraljev rojstni dan. Po liturgiji je sledila zahvalna molitev, ki so se je udeleževali visoki predstavniki oblasti, tako vojaških kot civilnih. Leta 1929 so se, na primer, zahvalne molitve v pravoslavni kapeli udeležili častniki mariborskega vojnega okrožja s polkovnikom Svetislavom Stojadinovićem na čelu.⁷⁹² Prav tako so vsako leto slovesno z liturgijo in zahvalno molitvijo obeležili rojstni dan kraljice.⁷⁹³

V Strnišču, kjer so bili nastanjeni ruski begunci, so leta 1920 na prav poseben način praznovali rojstni dan prestolonaslednika Aleksandra. "V natlačeno polni baraki se je vršila služba božja, ki jo je opravil višji svečenik ob asistenci 4 svečenikov. Višji svečenik je imel na zbrane v vznešenih besedah nagovor, v katerem je obrazložil pomen slavja in je izrazil globoko hvaležnost ruskih beguncev do dinastije in centralne vlade v Beogradu in deželne vlade v Ljubljani. Slavje je poveličal krasen pevski zbor."⁷⁹⁴

V mariborski pravoslavni kapelici so s slavnostnim bogoslužjem praznovali tudi rojstni dan prestolonaslednika Petra II.⁷⁹⁵ Kljub temu da so poročila o zadušnicah na Vidov dan v mariborski pravoslavni vojaški kapeli sv. Cirila in Metoda v Melju skopa, so jo verjetno pripravili vsako leto, zagotovo 28. junija 1940.⁷⁹⁶

791 *Slovenec*, 4. 12. 1926, št. 277, str. 3, Novinarski koncert v Mariboru.

792 *Slovenec*, 18. 12. 1929, št. 289, str. 5, Rojstni dan Nj. Veličanstva kralja.

793 ARS, SI AS 67, fasc. XIII/11, 1805/1930.

794 ARS, SI AS 67, fasc. XIII/6, 11389/1922.

795 ARS, SI AS 67, fasc. XIII/3, 8413/1931, 6817/1934.

796 *Jutro*, 25. 6. 1940, št. 146, str. 5, Vidov dan v Mariboru.

Prvič je vojska, v kateri je bila velika večina častnikov in vojakov, seveda pravoslavne vere, v Mariboru pripravila svečanosti na "badnji dan" leta 1921. Zadeva se je v naslednjih letih razvila v pravo manifestacijo jugoslovanstva. Na tisoče ljudi je vsako leto nestrpno pričakovalo prihod sprevoda. Leta 1921 je ta krenil iz topniške vojašnice v vojaško realko, kjer so nasekali badnjake. Nato je pred množico na Glavnem trgu potekal svečan sprejem. V sprevodu je sodelovala vojaška godba pa tudi sokoli na konjih. Naslednje leto je sprevod spremenil itinerar, krenil je iz vojaške realke proti vojašnici kralja Aleksandra.⁷⁹⁷

Leta 1931 je bil tradicionalni pravoslavni badnjak označen že za "pravo senzacijo", kajti bil je mnogo bolj veličasten. Sprevod je krenil iz vojašnice vojvode Putnika in v njem je sodelovalo tudi veliko pravoslavnih vernikov. Na čelu je korakala vojaška godba. Po badnjake so se tokrat napotili v mestni park. Po isti poti so se vrnil v vojašnico, kjer je protojerej Trbojevič blagoslovil badnjake. Vse skupaj je moralo biti res živahno: "Sprevod je spremljala med sviranjem vojaške godbe in pokanjem pušk velika množica prebivalstva."⁷⁹⁸ Nekoliko drugače je bilo naslednje leto, ko so badnjak po tistem, ko ga je blagoslovil vojaški duhovnik Trbojevič, na okrašenem vozu prevažali po mestnih ulicah. Badnjake so seveda razdelili po vseh mestnih vojašnicah.⁷⁹⁹ V letih 1939–1941 so badnjak blagoslovili v vojašnici, nato pa je sprevod, v katerem so bili vozovi in konji okrašeni s trakovi v narodnih barvah, krenil po mestu do Kazine, kjer je bil slavnostni sprejem.⁸⁰⁰

Pravoslavno prebivalstvo v Mariboru je 19. januarja 1922 v meljski vojašnici slovesno proslavilo bogojavljenje. Po liturgiji so se odpravili k brodu ob Dravi. Tam so postavili mizo in ledeni križ, nato je sledil blagoslov vode. Pri obredu je pel ruski pev-

797 *Jutro*, 7. 1. 1921, št. 6, str. 2, Badnjak; 3. 1. 1922, št. 2, str. 3, Proslava badnjaka v Mariboru.

798 *Jutro*, 7. 1. 1931, št. 5, str. 3, Badnjak je pod streho.

799 *Jutro*, 7. 1. 1932, št. 5, str. 3, Badnjak; *Slovenec*, 8. 1. 1932, št. 5, str. 4, Mariborčani pravoslavne vere.

800 *Jutro*, 5. 1. 1939, št. 4, str. 4, Proslava pravoslavnega badnjaka; 7. 1. 1939, št. 6, str. 3, Badnjak; 8. 1. 1940, št. 4b, str. 3, Maribor čez teden; 5. 1. 1941, št. 5, str. 14, Mariborski pravoslavni verniki; *Slovenec*, 5. 1. 1941, št. 4, str. 8, Mariborčani pravoslavne vere.

ski zbor iz Strnišča. Po posvečeno vodo so prihajali tudi številni katoliški Slovenci.⁸⁰¹ Leta 1924 so "skromen oltarček" z Drave prestavili v središče mesta, na Trg svobode. Po liturgiji je na trg prikorakala vojska. Ob oltarju je bil zbran častniški zbor, namestnik velikega župana dr. Franc Vončina ter drugi predstavniki oblasti in korporacij. "Med čuvstvenim petjem in sviranjem vojaške godbe je prota Trbojevič opravljal cerkvene obrede." Ker je bil ravno tržni dan, je bilo tudi veliko kmečkega okoliškega prebivalstva. Po končanih cerkvenih obredih so eden za drugim "stopali višji in nižji oficirji h duhovniku, mu poljubljali križ, on pa jih je škropil na glavo. Potem so prišle na vrsto gospe, otroci in drugi verniki. Ko so to naši kmečki ljudje videli, so prišli tudi oni k oltarju, stari možakarji so se odkrili, poljubili pravoslavni križ in se pustili škropiti z blagoslovljeno vodo, ženice pa so si hitele polniti steklenice, tudi naše katoliške. Godba je igrala na sneženih tleh in dvigala bratska čustva med narodom."⁸⁰²

Podobno je bilo dve leti kasneje, ko se je dolg sprevod pravoslavnih Mariborčanov, na čelu katerega je eden od otrok nosil križ, za njim pa je korakala vojaška godba, bližal Trgu svobode, kjer so opravili obrede blagoslovitve vode. Sredi trga je bil v snegu postavljen oder, na katerem so se poleg vojaškega duhovnika Trbojevića zbrali pevci mariborske opere. "V veliki bakreni posodi, krog katere so vihrale cerkvene bandere, je prota blagoslovil vodo in nato z njo poškopill na glavo vse vernike, pričeniši pri generalu. Z njim vred so pri tem vsi, tudi dame, poljubili križ, ki ga je držal prota v roki. Med slovesnostjo je četa vojakov ponovno oddala častne strele, ki so vedno vnovič preplašili mestne golobe, da so krožili pod jasnim nebom nad trgom. Vojaška godba pa je svirala čustvene komade pod vodstvom svojega kapelnika. Oder sta obkroževali še vojaški četi iz podoficirske šole in artiljerijskega polka."⁸⁰³

801 HDA, AF 675, aš 980, del. št. 338/1922; *Jutro*, 20. 1. 1922, št. 17, str. 2, Praznik bogojavljenja v Mariboru.

802 *Jutro*, 22. 1. 1924, št. 19, str. 3, Včeraj smo prisostvovali v Mariboru ljubki verski idili pod milim nebom.

803 *Jutro*, 20. 1. 1926, št. 15, str. 4, Bogojavljenje.

Procesija za vrbico je v Mariboru leta 1935 krenila iz pravoslavne kapele v Melju po Meljski, Aleksandrovi (danes Partizanski), Cafovi ter Razlagovi ulici na Jugoslovanski trg (danes Trg generala Maistra), kjer so vsem udeležencem razdelili vrbove vejice. Nato so se vrnili po Aleksandrovi in Meljski cesti v kapelo, kjer so potekale večernice in zatem še spoved šolskih otrok in drugih pravoslavnih vernikov. Naslednji dan, na "cveti", so po liturgiji otroci prejeli sveto obhajilo. Procesije se je seveda udeležila tudi vojska, na čelu s častniki in vojaško godbo.⁸⁰⁴ Že naslednje leto so potek procesije občutno skrajšali. Verniki so se namreč zbrali pri novi pravoslavni cerkvi na Jugoslovanskem trgu. Nato se je procesija, na čelu z vojaško godbo, odpravila po Aleksandrovi, Meljski in Trstenjakovi cesti (danes Ulica heroja Jevtiča) v vojaško kapelo.⁸⁰⁵ Takšen potek praznovanja se je nato ohranil vse do propada kraljevine.

Prva pravoslavna velikonočna liturgija v Mariboru je potekala 11. aprila 1920 v vojaški realki za častnike in moštvo garnizije ter prebivalce pravoslavne veroizpovedi.⁸⁰⁶

Ob smrti kralja Petra I. so tudi v Mariboru 22. avgusta 1921 potekale cerkvene žalne svečanosti. Zadušnice v pravoslavni kapeli so se udeležili člani pravoslavne cerkvene občine, častniki in zastopniki različnih oblasti in društev. Protojerej Petar Trbojević je imel po parastosu lep nagovor, v katerem je "opominjal prisotne da delujejo za blagor in srečo naše ujedinjene domovine v smislu delovanja pokojnega kralja".⁸⁰⁷

Za pokojnim kraljem Aleksandrom je bila 40-dnevna zadušnica v pravoslavni kapelici v Melju 17. novembra 1934. Udeležili so se je številni pravoslavni verniki, predstavniki vojaških in civilnih oblasti, med njimi mestni poveljnik general Svetozar Hadžić.⁸⁰⁸ Žalno bogoslužje je bilo še mesec dni kasneje,⁸⁰⁹ pripravili

804 *Jutro*, 19. 4. 1935, št. 92, str. 4, Vrbica v Mariboru.

805 *Jutro*, 3. 4. 1936, št. 79, str. 4, Pravoslavna parohija.

806 *Nova doba*, 13. 4. 1920, št. 44, str. 1, Pravoslavna služba božja.

807 ARS, SI AS 67, fasc. XIII/11, 6075/1923; *Slovenec*, 23. 8. 1921, št. 190, str. 1, Žalni obredi v Mariboru.

808 *Jutro*, 18. 11. 1934, št. 266, str. 1, Svečanosti v Dravski banovini.

809 *Jutro*, 15. 12. 1934, št. 288, str. 4, Žalna služba božja.

so tudi polletno zadušnico.⁸¹⁰ Tudi ob prvi obletnici smrti “viteškega kralja Uedinitelja” je bil Maribor odet v žalne zastave, v pravoslavni kapelici v vojašnici na Melju pa je potekala zadušnica.⁸¹¹ Ob tretji obletnici atentata v Marseillu so parastos zaradi nujnega popravila kapele izvedli v topniški vojašnici Vojvode Putnika.⁸¹²

V pravoslavni kapeli v meljski vojašnici je bila 23. oktobra 1938 tudi zadušnica za pokojnim knezom Arsenom.⁸¹³ Zadušnica za patriarhom Dimitrijem pa je v pravoslavni kapeli potekala 10. aprila 1930.⁸¹⁴

Pravoslavna parohija v Mariboru je svoje vernike obvestila, da bo v četrtek, 29. julija 1937, ob 10¹⁵ po liturgiji “parastos po blagopokojnem patriarhu gospodu Varnavi, ki bo istega dne položen k večnemu počitku. Vsi verniki naj žalnemu obredu prisostvujejo ter razobešajo istega dne žalne zastave.”⁸¹⁵ Tako se je Maribor častno poklonil spominu pokojnega patriarha. S številnih hiš so zavihrale žalne zastave, v pravoslavni kapelici v Melju je potekalo žalno bogoslužje, ki ga je “celebriral prota Simeon Ivošević”. Zadušnice so se udeležili poveljnik mesta general Čedo Stanojlović s častniškim zborom, župan dr. Alojzij Juvan in drugi predstavniki mariborskega javnega življenja.⁸¹⁶ Tudi v Mariboru so imeli 40-dnevno zadušnico za umrlim patriarhom,⁸¹⁷ pripravili so tudi polletno in letno zadušnico.⁸¹⁸

Zadušnico v spomin za pokojnim vojvodo Mišičem so v Mariboru opravili 2. marca 1921 v višji vojni realki v Mariboru. Po njej je polkovnik Mladen Bogičević predaval o življenju in delovanju velikega vojvode.⁸¹⁹

810 *Jutro*, 6. 4. 1935, št. 81, str. 5, Polletni parastos za blagopokojnim; 7. 4. 1935, št. 82, str. 7, V pravoslavni kapeli.

811 *Jutro*, 6. 10. 1935, št. 232, str. 7, Na dan prve obletnice marsejskega zločina; 8. 10. 1935, št. 233, str. 4, Maribor spominu kralja Uedinitelja.

812 *Jutro*, 8. 10. 1937, št. 235, str. 5, Maribor ob tretji obletnici kralja Uedinitelja.

813 *Jutro*, 24. 10. 1938, št. 247a, str. 4, Parastos za knezom Arsenom.

814 *Jutro*, 10. 4. 1930, št. 84, str. 4, Parastos.

815 *Jutro*, 28. 7. 1937, št. 173, str. 5, Pravoslavna parohija v Mariboru.

816 *Jutro*, 30. 7. 1937, št. 175, str. 5, Parastos za blagopokojnim patriarhom Varnavo.

817 *Jutro*, 30. 8. 1937, št. 201a, str. 3, Maribor spominu patriarha Varnave.

818 *Jutro*, 19. 1. 1938, št. 15, str. 5, Pravoslavnim vernikom; 24. 7. 1938, št. 170, str. 6, Pravoslavna parohija v Mariboru.

819 *Jutro*, 1. 3. 1921, št. 51, str. 3, Parastos v spomin pok. vojvode Mišiča.

Mariborska parohija je cerkveno slavo praznovala na god sv. Cirila in Metoda (24. maja). Svečane liturgije so bile v kape-lici meljske vojašnice, sledilo je še tradicionalno rezanje kolača. Seveda so se hramove slave udeleževali tudi visoki predstavniki oblasti ter častniki mariborske garnizije.⁸²⁰

820 *Jutro*: 24. 5. 1934, št. 116, str. 4, Pravoslavnim vernikom; 21. 5. 1937, št. 116, str. 4, Uprava pravoslavne parohije; 21. 5. 1938, št. 117, str. 5, Uprava pravoslavne parohije v Mariboru; 23. 5. 1939, št. 118, str. 4, Pravoslavna parohija; 25. 5. 1940, št. 120, str. 5, Hramovsko slavo.

VOJAŠKE SLAVE IN PRISEGE

Tudi v Mariboru so obhajali slave vojaških enot. V spomin na razorožitev nemške zelene garde in osvoboditev Maribora, 23. november 1918, je slava 45. pehotnega polka Maribor vsako leto potekala približno tako kot leta 1928. Tega leta so krstno slavo izvedli ob 11. uri na dvorišču vojašnice kralja Aleksandra v Melju. Udeležili so se je odlični predstavniki vojaških, civilnih in cerkvenih oblasti, med njimi veliki župan dr. Franc Schaubach, knezoškof dr. Andrej Karlin, mestni poveljnik general Dimitrije Spasić, oblastni predsednik dr. Josip Leskovar, mestni župan dr. Alojzij Juvan s podžupanom dr. Franjem Lipoldom, finančni ravnatelj dr. Josip Povalej, ravnatelj realke dr. Jakob Zupančič, poveljnik mariborskega vojnega okrožja polkovnik Svetislav Stojadinović, poveljnik 45. pehotnega polka polkovnik Čedo Stanojlović, upravnik narodnega gledališča dr. Radovan Brenčič. "Za katolike je opravil cerkveni obred garnizijski duhovnik Pavel Zavادلal, za pravoslavne prota Trbojević, za muslimane pa divizijski hodža iz Ljubljane. Po končanih cerkvenih obredih se je v okusno okrašenih prostorih omenjene vojašnice vršila zakuska za povabljene goste. Ob tej priliki je spregovoril prevzvišeni g. škof dr. Karlin, ki je v svojem govoru proslavljal vrline naše hrabre vojske, nakar se mu je v lepem govoru zahvalil mestni poveljnik general Dimitrije Spasić."⁸²¹

821 *Slovenec*, 24. 11. 1928, št. 270, str. 4, Slava 45. pešpolka.

Sicer je slavnostni govor ponavadi imel aktualni poveljnik polka. Prireditev je vedno potekala na dvorišču meljske vojašnice, le leta 1935 jih je slabo vreme pregnalo v lepo okrašeno dvorano.⁸²²

Obletnice prodora na Gosposvetsko polje, 5. junija 1919, se je spominjal 32. topniški polk. V vojašnici vojvode Putnika se je na dan slave leta 1929 razporedil bataljon polka z vojaško godbo, nato so se izvedli predpisani cerkveni obredi. "Za pravoslavno veroizpoved je opravil obrede prota Trbojevič, za katoliško garnizijski duhovnik Zavadlal. Polkovnik Milan Radovanović, poveljnik 32. topn. polka je spregovoril slavnostne besede." Slave so se udeležili veliki župan dr. Franc Schaubach, okrajna glavarja dr. Marko Ipavic in dr. Lovro Hacin, podžupan dr. Franjo Lipold, poveljnik 45. pehotnega polka polkovnik Čedo Stanojlovič, podpolkovnik Gustav Steiskal, kot predstavnik vojnega okrožja, nekdanji ruski general Ivan Rikovsky, upravnik narodnega gledališča dr. Radovan Brenčič, ravnatelj dr. Jakob Zupančič ter mnogi drugi odlični gostje.⁸²³ Ta, kot tudi vse naslednje slave so se seveda končale s paradnim mimohodom polka ter zakusko.

Na 14. maj, spomin na ustanovitev te vrste topništva v srbski vojski, je I. divizija konjeniškega topništva v Slovenski Bistrici leta 1929 združila kar dve svečanosti, prisego novincev in krstno slavo divizije konjeniškega topništva. Po lepih nagovorih je vojake pravoslavne vere zaprisegel protojerej Petar Trbojevič, katolike kaplan Janez Šolinc in muslimane imam Mehmed Ahmetašević. Po prisegi je njen pomen vojakom razložil poveljnik polkovnik Anton Prohaska. Nato je protojerej Trbojevič opravil še obred rezanja slavskega kolača. Sledila sta strumni paradni mimohod in pogostitev. Kot je zapisal poročevalec: "Slovenska Bistrica je imela tako prvič priliko videti ta lepi običaj v naši vojski."⁸²⁴

Zaščitnika sv. Nikolaja je 6./19. decembra slavil 2. bataljon 2. pontonirskega polka Ptuj. Leta 1931 je na dvorišču ptujske vo-

822 *Jutro*, 24. 11. 1935, št. 273, str. 7, Slava mariborskega pešpolka.

823 *Slovenec*, 6. 6. 1929, št. 126, str. 5, Slava 32. topn. polka.

824 *Jutro*, 26. 5. 1929, št. 121, str. 6, Slava tukajšnje vojaške posadke.

jašnice s pričetkom ob 10. uri praznoval svojo krstno slavo. Go-ste je sprejemal gostitelj slave, major Miron Šarac. "Slovesno se-kanje kolača je opravil za pravoslavne vojaški prota g. Trbojević iz Maribora, za katolike pa so opravili cerkvene obrede tukajšni kapucini." Ves čas slavnosti je igrala vojaška godba iz Maribora. Sledila je seveda pogostitev.⁸²⁵ Podobno je bilo tudi naslednja leta.

Z obeleževanjem preboja na solunski fronti, 15. septembra, je pododbor združenja rezervnih častnikov in bojevnikov Ma-ribor/Udruženje rezervnih oficira i ratnika (UROIR) leta 1926 svojo slavo praznoval na Trgu svobode. Proslave so se udeležili vojaštvo s častniškim zborom, veliki župan z uradništvom, oba okrajna glavarja, predstavniki mesta, sodišča, ravnatelji šol ... V srednjih šolah so ob 11. uri končali pouk, da so se dijaki lahko udeležili proslave in se seznanili s pomenom preboja solunske fronte. "Po molitvah, ki sta jih opravila za pravoslavne prota Tr-bojević in za katolike kurat Zavادلal, je nagovoril množico ljudi, ki se je med tem nabrala, polkovnik Lurković, ki je razložil v daljšem nagovoru pomen proslave. Ob sklepu so navzoči zakli-cali slava junakom in živijo kralju ter domovini, na kar je godba zaigrala vse tri himne, s čemur je bila proslava končana."⁸²⁶

V mariborski topniški vojašnici je 18. septembra 1921 dopoldne potekala prisega rezervnih častnikov mariborskega okrožja. Prisegli so novemu kralju Aleksandru. Prisotnih je bilo okoli 300 častnikov – večinoma so bili v civilnih oblekah. Pravo-slavne je zaprisegel vojaški duhovnik.⁸²⁷

Prisego so rezervni častniki ponovili že čez 13 let, po tra-gični smrti kralja Aleksandra. Tokrat so prisegli njegovemu pr-vo-rojencu, kralju Petru II. Tako kot v Ljubljani in Celju se je 9. decembra 1934 na dvorišču meljske vojašnice zbralo več kot 500 rezervnih častnikov mariborskega vojaškega okrožja. Nekateri v uniformah, drugi kar v civilu so prisegali pred polkovno zastavo in zastopniki posameznih veroizpovedi. Na slovesni prisegi je bil navzoč tudi poveljnik mesta general Svetozar Hadžić. Naj-

825 *Jutro*, 24. 12. 1931, št. 297, str. 7, Krstna slava tukajšnje garnizije.

826 *Slovenec*, 16. 9. 1926, št. 211, str. 5, Združenje rez. častnikov, pododbor v Mariboru.

827 *Jutro*, 20. 9. 1921, št. 229, str. 3, Zaprisega rezervnih častnikov mariborskega okrožja.

prej so prisegli katoliki, nato je pravoslavni vojaški duhovnik Trbojević pred prisego pravoslavnih rezervnih častnikov spregovoril s “pesniško ubranimi besedami”. Z zvzišenim govorom je rezervne oficirje nagovoril še poveljnik polka. Slovesnost prisega so zaključili z državno himno Bože pravde, ki jo je zaigrala vojaška godba.⁸²⁸

Čez teden dni, 16. decembra, je potekala še prisega rezervnih vojakov: “Mesto brez moških je bil Maribor v današnjih dopoldanskih urah, ko se je zjutraj na tezenskem vežbališču vršila zaprisega vojaških obveznikov, rojenih v letih 1895 do 1914. Priseglo je 16.000 mož, in sicer iz okolice 9.500, iz mesta pa 6.500.” S priložnostnimi nagovori sta prisego izvedla garnizijski duhovnik Pavel Zavadlal za katoliško veroizpoved in protojerej Petar Trbojević za pravoslavno veroizpoved. Zbrane je nagovoril tudi poveljnik mesta general Hadžić.⁸²⁹

Vsako leto so imeli svečano prisego tudi vojaški novinci 45. pehotnega polka. Tako je bilo tudi leta 1928. Kljub temu da je potekala na sicer prostranem dvorišču vojašnice kralja Aleksandra v Melju, se jo je udeležilo tudi številno občinstvo. Vojaki so bili razvrščeni v tri skupine po veroizpovedi. Točno ob 10. uri je na prizorišče prišel poveljnik garnizije general Dimitrije Spasić v spremstvu poveljnika polka polkovnika Dušana Petkovića, ki je pozdravil častniški in vojaški zbor. Nato so daljše govore imeli pravoslavni vojaški duhovnik Petar Trbojević, imam Halil-beg Imamović in katoliški vojaški duhovnik Pavel Zavadlal. Med govori in priseganjem je igrala vojaška godba. Ob zaključku sta vojake nagovorila tudi general Spasić in poveljnik polka Petković.⁸³⁰

Tudi na Ptuju so vsako leto prisegli vojaki novinci. Leta 1932 je prisega potekala junija na dvorišču vojašnice kralja Petra. Cerkevne obrede je za katolike opravil tamkajšnji prošt dr. Ivan Žagar, za pravoslavne vojaški duhovnik iz Maribora. Poveljnik major Miron Šarac je imel po prisegi kratek domoljubni nagovor.⁸³¹

828 *Jutro*, 10. 12. 1934, št. 283a, str. 3, Rezervni oficirji prisegajo.

829 *Jutro*, 17. 12. 1934, št. 289a, str. 3, Prisega rezervne vojske.

830 *Jutro*, 18. 4. 1928, št. 91, str. 4, Prisega rekrutov.

831 *Jutro*, 7. 6. 1932, št. 131, str. 6, Svečana zaprisega vojakov novincev.

PRAVOSLAVNI VERSKI POUK

Pred prihodom vojaškega duhovnika Petra Trbojevića v Mariboru za otroke pravoslavne vere ni bilo organiziranega verouka – le enkrat do dvakrat na leto je v mesto ob Dravi prihajal vojaški duhovnik iz Ljubljane, da jih je izprašal. Stanje se je v šolskem letu 1921/22 korenito spremenilo. Trbojević je pričel s katehizacijo otrok v osnovnih in srednjih šolah, z izjemo dveh podčastniških (topniški in inženirski). V vseh skupaj je bilo le 23 otrok pravoslavne veroizpovedi, ki jih je vsak četrtek popoldne zbral v eni od osnovnih šol. Kot je sam izjavil, je verouk poučeval brez plačila: “Ja sam sebi stavio u svetu dužnost, da ne pustim decu bez nastave bez obzira na to, što ni od kuda nemam plačeno zato, i bez obzira na honorar, koga ne dobivam, niti sam ga tražio.”⁸³²

Pravoslavni verouk so v šolskem letu 1922/23 izvajali vsak četrtek ob 14. uri na dekliški osnovni šoli IV v Cankarjevi ulici.⁸³³

Na skupščini mariborske pravoslavne cerkvene občine se je leta 1928 celo pojavil resen predlog o ustanovitvi lastne šole.⁸³⁴ Vendar so to možnost morali opustiti, ker bi se takšna šola pojmovala za konfesionalno, te pa je zakonodaja prepovedovala.

832 HDA, AF 675, aš 980, del. št. 338/1922.

833 PAM, SI_PAM/791/1/17_58.

834 HDA, AF 675, aš 920, ao 499/1928.

Vendar je realen, a tudi težko dosegljiv cilj bil nastavitev posebnega kateheta za poučevanje verouka za otroke pravoslavne vere. Zato so v to usmerili vsa prizadevanja. V eni od prošenj je protojerej Trbojevič takšnega kateheta natančneje opisal. Po njegovem mnenju bi moral biti "oduševljen za svoje sveto delo, požrtvovan, i samopregoren, jer materijalna nagrada neće biti bog zna kakva; uz to treba da je dobar, da decu uči pojanja, a i muzikalan, da može učiti i voditi crkv. pevački zbor".⁸³⁵

Leta 1929 je bilo v vseh mariborskih osnovnih šolah 57 učencev pravoslavne vere (30 dečkov in 27 deklic), leto poprej le 37. Upravitelj parohije Trbojevič se je, tako kot vsa leta poprej, s šolskimi oblastmi dogovoril, da so se lahko vsi ti otroci ob četrtkih popoldne zbrali v eni od šol v središču mesta, kjer jih je, razdeljene v dva oddelka, poučeval verouk. Zaradi prezaposlenosti mariborskega vojaškega duhovnika je verouk velikokrat tudi odpadel. Učencem in dijakom pravoslavne veroizpovedi seveda ni bilo treba obiskovati katoliškega verouka. Tako so nekateri v tem času zapustili učilnico ali šolo in se potikali po mestu, drugi pa so ostali pri katoliški veroučni uri ter jo pogosto motili. Rešitev je bila v namestitvi posebnega pravoslavnega kateheta. Vse otroke bi vpisali v eno šolo, na katero bi sicer hodili tudi otroci drugih veroizpovedi. In ko bi prišla učna ura verouka, bi se pravoslavni otroci preselili v svojo učilnico, kjer bi jih čakal njihov katehet, nato bi se vrnili k drugim predmetom. Glede na število pravoslavnih učencev bi katehet lahko imel od 16 do 20 učnih ur tedensko, kar je pomenilo ravno toliko, da bi ga lahko zaposlili. Zato je pravoslavna cerkvena občina velikemu županu predstavila predlog, da naj se vsi pravoslavni otroci vpišejo v eno osnovno šolo, za dečke so predlagali Razlagovo, za deklice pa Cankarjevo osnovno šolo, ter da se v teh dveh šolah določi posebna učilnica za pravoslavni verouk. V dogovoru s pristojnim eparhijskim konzistorijem pa naj se zaposli katehet.⁸³⁶

835 HDA, AF 675, aš 599, del. št. 3791/1929.

836 Prav tam.

Ob koncu šolskega leta 1929/30 je bilo v vseh mariborskih osnovnih šolah le 54 otrok pravoslavne vere, in sicer jih je bilo v prvem razredu 12, v drugem 15, tretjem 13, četrtem 10 in v petem štirje. Otroke je začasni paroh vsak četrtek zbral popoldne v eni šoli v središču mesta ter jih poučeval verouk v dveh oddelkih, vsakega po eno uro. V srednjih šolah je bilo 22 dijakov pravoslavne veroizpovedi: sedem v gimnaziji, dvanajst v realki ter trije v meščanski šoli. Te je katehiziral v stavbi mariborske realke vsak torek popoldne v dveh oddelkih po eno uro. Obisk bogoslužij je ocenil kot dovolj dober glede na to, da je bila vojaška kapela na periferiji. Na liturgijah so apostol brali otroci. Spoved in obhajilo so opravljali v času božičnega in velikonočnega posta. Petar Trbojević je menil, da več časa katehizaciji ni mogel nameniti, saj so komaj našli po eno prosto popoldne za verouk. Otroci so bili razpršeni po različnih šolah, poleg tega je bil tudi zelo zaseden s službo v vojski – vsako dopoldne je moral biti v pisarni, popoldne je izvajal verouk za dve podčastniški šoli, moral je obiskovati bolnišnice. Honorarja za poučevanje verouka na osnovnošolski ravni ni prejemal. Za srednje šole je prejel honorar samo za april v višini 77 din.⁸³⁷

V šolskem letu 1934/35 so pravoslavni verouk za vse osnovne šole izvajali ob torkih in četrtek s pričetkom ob 15. uri v dekliški narodni šoli v Miklošičevi ulici.⁸³⁸ Podobna situacija je ostala vse do propada kraljevine.

Je pa očitno sresko načelstvo Maribor – levi breg prejelo pritožbe nekaterih staršev, da v šolah njihove otroke neupravičeno zadržujejo pri rimskokatoliškem verouku. Ravnateljem osnovnih šol so namreč poslali okrožnico, kjer jim naročajo, naj pravoslavne učence v času izvajanja katoliškega verouka, če ti nimajo kam iti, učitelji napotijo v kak drug razred.⁸³⁹

837 HDA, AF 675, aš 809, ek 260/1930.

838 PAM, SI_PAM/791/1/28_58.

839 PAM, SI_PAM/791/1/33_51.

POSKUS ORGANIZIRANJA PRAVOSLAVNEGA ŽIVLJENJA V MURSKI SOBOTI

Tudi v Murški Soboti, ki je sicer spadala pod Varaždinsko parohijo, so se leta 1932 okrepile aktivnosti za oblikovanje pravoslavne cerkvene občine in izgradnjo hrama. Sv. arhierjski sinod je oktobra tega leta poslal navodilo vsem eparhijskim arhierjem, naj parohijskim uradom na svojem območju priporočijo zbiranje finančnih sredstev za gradnjo pravoslavne cerkve v Murški Soboti.⁸⁴⁰

Odboru za gradnjo pravoslavne cerkve je predsedoval sodni predstojnik dr. Slavko Šumenjak. Hram bi bil namenjen predvsem za zadovoljevanje duhovnih potreb vojakov – zlasti graničarjev, orožnikov in častnikov z družinami, ki so bili večinoma pravoslavne veroizpovedi. Sicer naj bi šlo za skromno cerkvico, “katera naj poleg versko moralne naloge razširja tudi bratsko ljubezen, mir in slogo v narodnodržavnem, verskem in kulturnem pogledu. Cerkvica, katera bo tudi v okras M. Soboti, bode sezidana v bizantinsko srbskem slogu, ter bo viden spomenik naše narodne zavesti in verske strpljivosti. Posvečena bode našima slovanskima apostoloma Sv. Cirilu in Metodu.” Sicer je občinski odbor že daroval stavbno zemljišče, preostala je le še najtežja naloga: zbrati dovolj sredstev za gradnjo. V Murški Soboti je prostovoljne prispevke zbiral poseben odbor, posa-

840 SPC - COL, Arhiv SPCO, 156/1933.

mezniki so svoje prispevke lahko izročili tudi neposredno blagajniku odbora Leonidu Abakumofu. Banska uprava Dravske banovine je v ta namen darovala 5.000 din.⁸⁴¹

Odbor za gradnjo pravoslavne cerkve je takoj po kraljevi tragični smrti sprejel sklep, da bo nova cerkev posvečena spominu nanj.⁸⁴² Vendar ta projekt ni bil uresničen.

Podobne ideje so se skorajda sočasno porajale tudi v sosednjem Međimurju. Na pobudo generala Lazarja Milosavljevića so namreč pravoslavno cerkev nameravali zgraditi v Čakovcu. V ta namen so oblikovali poseben odbor, ki mu je načeloval general Đura Dokić, občinski svet pa je tudi že podaril prostor za gradnjo v t. i. malem parku.⁸⁴³

841 ARS, SI AS 68, fasc. 29-7, 7781/1935.

842 *Jutro*, 8. 11. 1934, št. 258, str. 6, Dom kralja Aleksandra.

843 *Domoljub*, 4. 9. 1935, št. 36, str. 469, V Međimurju postavijo pravoslavno cerkev.

**SRBSKA
PRAVOSLAVNA
CERKVENA OBČINA
IN PAROHIIJA CELJE**

Celjska parohija je bila v primerjavi z mariborsko in ljubljansko najmanjša po številu pripadnikov, vendar pa največja po ozemlju, ki ga je obsegala. Takoj po koncu svetovne morije se je v mestni občini Celje znašla tudi skupinica ruskih beguncev – leta 1920 so jih našteali 23.⁸⁴⁴ Po popisu prebivalstva julija 1920 so v Celju brez vojaštva našteali 6.286 prebivalcev, in sicer 2.779 moških in 3.507 žensk. Slovencev je bilo 4.835, Nemcev 1.279, 172 oseb se je imelo za Jugoslovane, 15 jih je izbralo rubriko “international”. Katolikov je bilo 6.049, protestantov 199, Judov 21, pravoslavnih pa le 15.⁸⁴⁵

Uradni popis prebivalstva leta 1921 je v mestni občini Celje naštel 56 pravoslavnih vernikov, v občini Celje - okolica pa le 13.⁸⁴⁶

Mestna občina Celje in občina Celje - okolica, popis prebivalstva 1921 po veroizpovedi

Veroizpoved	Mestna občina	Občina Celje - okolica	Skupaj	Odstotek
Rimskokatoliška	6.603	7.294*	13.897	97,69
Pravoslavna	56	13	69	0,49
Grkokatoliška	10	6	16	0,11
Evangeličanska	171	28	199	1,4
Muslimanska	1	-	1	0,01
Judovska	25	9	34	0,24
Brez veroizpovedi	8	1	9	0,06
SKUPAJ	6874	7351	14.225	100

* V viru je sicer napačno navedena številka 7.394.

Leta 1931 je imela celjska mestna občina 7.602 prebivalca, od tega jih je bilo po veroizpovedi 7.001 katolik (92,09 %), 318 pravoslavnih (4,18 %), 152 evangeličanov (2 %), 28 Judov (0,37 %)

844 ZAC, SI_ZAC/24, aš 9, 377/20, Ruski begunci v Celju.

845 *Slovenec*, 6. 8. 1920, št. 177, str. 3, Slovensko Celje.

846 *Nova doba*, 17. 2. 1921, št. 21, str. 2, Končni rezultati ljudskega štetja v Celju; *Nova doba*, 19. 2. 1921, št. 22, str. 2, Ljudsko štetje v občini Celje - okolica.

in 103 osebe drugih veroizpovedi (1,35 %). V to statistiko je bilo sicer všteto tudi vojaštvo, vendar brez novih rekrutov.⁸⁴⁷

Srbska pravoslavna parohija Celje je ob koncu leta 1936 štela 352 domov s 621 verniki, ki so živeli v 85 krajih v devetih okrajih. Od skupnega števila duš v parohiji je bilo 356 Srbov, 208 Slovencev, 51 Rusov, trije Bolgari in trije Nemci. Seveda vojaki, ki jih je po grobi oceni bilo okoli 1.000, tukaj niso všteti. Samo v Celju je bilo 140 domov in 250 duš, od tega je bilo 37 domov s 87 dušami Slovencev, 69 odraslih (moških in žensk) ter 18 otrok.⁸⁴⁸

Za primerjavo: leta 1938 je štela celjska parohija 339 domov s 683 ljudmi v 9 srezih oziroma v 86 krajih. Največji del parohijanov so bili seveda Srbi (383) – častniki, podčastniki, orožniki, graničarji in manjši del drugih poklicev. Poleg Srbov je živelo v parohiji tudi 52 Rusov, 242 Slovencev, trije Bolgari in trije Nemci. Po imovinskem stanju je bilo 30 % teh vernikov slabo stoječih, ostali so pripadali srednjemu razredu.⁸⁴⁹

847 *Nova doba*, 19. 6. 1931, št. 49, str. 2, Prebivalstvo Celja.

848 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 76–77.

849 Bulovan, *Parohija Celje*, str. 16–17.

ORGANIZACIJA IN UPRAVA CERKVENE OBČINE

V prvih letih po oblikovanju Kraljevine SHS se je tudi v Celju počasi povečevalo pravoslavno življenje. V prvi vrsti je šlo za predstavnike nekdanje srbske, zdaj skupne vojske, ki so, kot je zapisal celjski paroh Ilija Bulovan, na ozemlje Slovenije prišli kot “varuhi krvavo doseženih pridobitev”.⁸⁵⁰ Poleg t. i. “belih orlov” so se na slovenska tla priseljevali tudi orožniki, graničarji in uradniki raznih strok in poklicev, kot so bili na primer profesorji, učitelji, inženirji, sodniki in drugi. Razen naštetih je pripelo tudi nekaj obrtnikov, delavcev ... Tudi nekateri Slovenci so prestopili v pravoslavje. Tako se je število pravoslavnih vernikov vseskozi povečevalo. V Celju je bilo stalno navzočih okoli tisoč vojakov (s častniki in podčastniki vred) 39. pehotnega polka, ki so bili pravoslavne vere. Nekateri častniki so bili tukaj tudi z družinami. Po okoliških krajih, ki so bili v sestavi celjske srbske pravoslavne parohije, je bilo povprečno po 200 orožnikov in graničarjev pravoslavne vere.⁸⁵¹

Duhovno oskrbo za vse pravoslavne vernike v Sloveniji je v letih 1920 in 1921 opravljal ljubljanski vojaški duhovnik, protorejerej Dimitrije Janković. Imel je tudi velike zasluge pri pripravah

⁸⁵⁰ Bulovan, *Parohija Celje*, str. 16.

⁸⁵¹ Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 21.

na ustanovitev celjske pravoslavne cerkvene občine, zato je bil kasneje imenovan tudi za njenega častnega predsednika.⁸⁵²

Prve konkretne poteze za ustanovitev cerkvene občine je povlekel celjski trgovec Cvijo Zečević, ko je v letu 1921 pričel živahno akcijo. Rezultat tega je bila seja odbora za ustanovitev pravoslavne cerkvene občine v Celju 21. decembra 1921. Vendar je bil že začetek vse prej kot enostaven, saj je Nova doba poročala: "Ko smo v soboto po mestu nalepili letake za sestanek pravoslavnih prebivalcev Celja in okolice, so ti letaki skoro povsod izginili. Ponekod se je videlo znane klerikalne prikazni trgati lepake. Slabo mora stati katoliška vera v Celju, če je že zaradi nedolžnih letakov v nevarnosti."⁸⁵³

Na tej seji so sklenili, da na pristojnih mestih čim prej dosežejo ustanovitev cerkvene občine ter dodelitev stalnega pravoslavnega duhovnika. Hkrati so sporočili, da bo za pravoslavne božične praznike v Celje prispel pravoslavni duhovnik ter imel v mestu bogoslužje.⁸⁵⁴ Odbor za ustanovitev pravoslavne cerkvene občine in izgradnjo pravoslavne cerkve v Celju je bil tako ustanovljen, za prvega predsednika je bil izvoljen polkovnik Borivoje Tošić.⁸⁵⁵ Ko je v Celje maja 1922 prispel prvi pravoslavni vojaški duhovnik Rafailo Perić, je delo pri ustanovitvi cerkvene občine močno napredovalo in konzistorij v Plaškem je dovolil ustanovitev pravoslavne cerkvene občine v Celju.⁸⁵⁶

Pravoslavna cerkvena občina je tako nemoteno delovala po ustaljenih tirnicah vse do začetka druge svetovne vojne na naših tleh. Takrat se je zaradi izrednih razmer ob vojaškem udaru 27. marca 1941 sestal svet pravoslavne cerkvene občine ter poslal vzneseno poklonitveno brzojavko kralju Petru II.⁸⁵⁷

852 *Jutro*, 1. 9. 1929, št. 204, str. 3, Cerkev sv. Save v Celju.

853 *Nova doba*, 20. 12. 1921, št. 148, str. 2, Nestrpnost.

854 *Nova doba*, 24. 12. 1921, št. 150, str. 2, Pravoslavna cerkvena občina v Celju.

855 *Jutro*, 21. 12. 1921, št. 298, str. 3, Odbor za ustanovitev pravoslavne občine.

856 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 23; Bulovan, *Parohija Celje*, str. 17; *Jutro*, 19. 6. 1932, št. 142, str. 3, Posvečenje cerkve sv. Save v Celju; *Nova doba*, 20. 6. 1932, št. 50, str. 1, Svečana posvetitev cerkve sv. Save v Celju.

857 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 138–139.

SVETOSAVSKE PROSLAVE

Pravoslavna cerkvena občina v Celju je 27. januarja 1922 prvič praznovala slavo sv. Save v oficirskem domu. Poleg pravoslavni vernikov in častnikov je bilo na svečanosti opaziti tudi vladnega svetnika gerenta dr. Leopolda Žužka, podžupana Draga Žabkarja in policijskega ravnatelja Logarja. Podpolkovnik Borivoje Tošić je kot predsednik cerkvene občine s slovesnim rezanjem kolača pričel obred. Imel je lep nagovor o prazniku in obredih. Polkovnik Jovan Naumović je nato imel govor o sv. Savi, v katerem je pojasnil pomen tega velikega svetnika za srbsko vero in ljudstvo.⁸⁵⁸ Nato so vsi navzoči zaužili žlico žita. Sledile so različne deklamacije: Leposava Tošić je deklamirala pesem Sv. Sava, Milana Ramrot Soči, Jelena Naumović Črnogorka, Dušan Naumović Srbče v robstvu, vojak Boža Utvar pesem Đure Jakšića Na Urvinama, Vranislav Tošić pesem Alekse Šantića Pred Bitoljem od 2. do 6. novembra 1912, Volga, Volga je pela Ljerka Šuput.⁸⁵⁹

Celjska pravoslavna občina je praznovanje sv. Save organizirala tako, kot je bilo v navadi – s šolsko proslavo in večernim koncertom in plesom. Obe prireditvi sta leta 1922 in 1923 pote-

⁸⁵⁸ *Nova doba*, 2. 2. 1922, št. 13, str. 1, Sv. Sava.

⁸⁵⁹ *Nova doba*, 31. 1. 1922, št. 12, str. 2, Svetosavska proslava v Celju.

kali v oficirskem domu. Naslednja tri leta je bila šolska proslava v Narodnem domu, ples s koncertom pa v Celjskem domu. V Narodnem domu je bila osrednja večerna prireditev nato še v letih 1926, 1932–1934 ter 1938–1939, v Celjskem domu 1927–1931 ter 1936–1938. V letih 1935, 1940 in 1941 je ples odpadel. Šolske proslave so priredili leta 1926 v oficirskem domu, leta 1927 na trgovski šoli, 1928–1929 na državni gimnaziji, od leta 1930 do 1941 pa v telovadnici mestne deške osnovne šole.

Leta 1927 je bila šolska proslava na dan praznika, večerno svetosavsko besedo pa so pripravili šele 19. februarja 1927 v vseh prostorih Celjskega doma.⁸⁶⁰ Kot ponavadi je tudi takrat to bila “lepa manifestacija vsega narodno čutečega jugoslovenskega prebivalstva v Celju”. Prireditve so se poleg Celjanov udeležili tudi gostje iz raznih krajev mariborske in ljubljanske oblasti, tako da je bila velika dvorana Celjskega doma polna. V prvem delu koncerta je nastopal mešani pevski zbor Srbskega pevskega društva iz Zagreba. V drugem delu je ravnatelj Glasbene matice v Celju Ivan Karlo Sancin na violini v spremljavi vojaške godbe iz Maribora odigral *Symphonie Espagnole*. Med udeleženci proslave je bilo opaziti predsednika upravnega sodišča dr. Frana Vrtačnika, predsednika okrožnega sodišča dr. Josipa Kotnika s soprogo, vladnega svetnika Leopolda Žužka, mestnega župana dr. Jura Hrašovca ter skoraj ves častniški zbor pod vodstvom polkovnika Jovana Naumovića. Prireditve so se udeležili tudi vsi poslanci iz Kranjske pod vodstvom dr. Antona Ogrizka, ki so prišli v Celje na sejo vodstva SLS. Po koncertu se je ob igranju mariborske vojaške godbe pod vodstvom kapelnika Josipa Čermaka v veliki dvorani razvil ples, ki so ga pričeli s Srbijanko, in “esteti so lahko občudovali prav okusne toalete”. V mali dvorani so medtem pogostili goste Srbskega pevskega društva iz Zagreba. Prijeten ples in zabava sta trajala dolgo v noč. Po prireditvi je občutljivo uho kritika nekoliko ošvrknilo le orkester: “Orkester je bil mestoma odločno preglasen in tudi, zlasti v španski simfoniji, ponekod ritmično nesiguren (sinkopi-

860 *Jutro*, 13. 2. 1927, št. 38, str. 6, Pravoslavna srbska cerkvena občina v Celju.

ran bas), v ostalem pa se je dobro prilagodil. Bil je v splošnem prav uspel večer, kakršnih si v Celju v bodoče želimo.”⁸⁶¹

Leta 1938 je banska uprava učencem rimskokatoliške veroizpovedi prepovedala sodelovanje na cerkveni svetosavski proslavi. Ilija Bulovan je ob tem zapisal, da je banska uprava tako ali tako popolnoma v klerikalnih rokah, ter dodal: “Lepo znamenje duhovne enotnosti! Drugače tudi ne more biti, ko se ošaben Rim boji sv. Save in njegovega duha!” Kljub vsemu je celjska pravoslavna cerkvena občina tudi 27. januarja 1938 odlično izvedla svetosavsko šolsko proslavo. Zjutraj so bila na vseh šolah predavanja o sv. Savi, sicer je bil pouka prost dan. Ob 9. uri se je v pravoslavni cerkvi sv. Save pričela služba božja. Cerkev je bila okrašena z državno in cerkveno zastavo. Nato je procesija krenila v sokolsko dvorano v mestni osnovni šoli (danes III. osnovna šola), ki so jo tudi zelo lepo okrasili. Tu se je ob 10³⁰ začela šolska proslava s kratko blagoslovitvijo vode in rezanjem kolača. Zatem je imel upravitelj parohije Ilija Bulovan govor o pomenu in delu kot tudi zgodovinskih zaslugah sv. Save. Njegov govor je bil izjemno zanimiv in se je nanašal na tedanji težak položaj, ko so nekateri na srbsko pravoslavno cerkev gledali z drugačnimi očmi. Gostitelja, pehotnega stotnika Voja Krstića, ki je bil premeščen v Novo mesto, je pri rezanju kolača zastopal pribočnik 39. pehotnega polka in cerkveni blagajnik, pehotni stotnik I. razreda Dušan Mitić. Za gostitelja v naslednjem letu 1939 so sprejeli inženirja Ivana Krulca, obratovodjo v Cinkarni in predsednika Pravoslavnega bratstva sv. Cirila in Metoda v Celju. Po rezanju kolača je nekoliko članov Celjskega pevskega društva, ki so bili tudi nekdanji pevci cerkvenega zbora, zelo ubrano in na splošno zadovoljstvo zapelo svetosavsko himno. Na prireditvi je bilo opaženih mnogo več drugovernih meščanov kot prejšnja leta.⁸⁶²

861 *Jutro*, 22. 2. 1927, št. 45, str. 3, Svetosavska beseda v Celju; *Slovenec*, 22. 2. 1927, št. 42, str. 4, Svetosavska beseda.

862 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 106, 115; Bulovan, *Proslava sv. Save u Celju*, str. 11–15; *Jutro*, 28. 1. 1938, št. 23, str. 4, Svetosavske proslave.

Večerne svetosavske besede v Celju so bile zelo poznane in uspešne. Udeleževali so se jih ali celo sodelovali pri njihovi organizaciji ugledni meščani, še posebej "dame iz boljših krogov ne glede na versko ali plemensko pripadnost ter smatrajo to proslavo kot skupno kulturno manifestacijo in svoj ponos. To je Celju že tako rekoč prišlo v tradicijo."⁸⁶³

Leta 1938 je tako svetosavska beseda potekala v soboto, 19. februarja, v vseh prostorih Narodnega doma s pričetkom ob 20³⁰, toda tako kot ponavadi se je prireditve začela šele ob 21. uri. Napovedali so, da bo dvorana "toplo zakurjena". Za vstopnino so šteli prostovoljni prispevki.⁸⁶⁴ Prireditve so se udeležili najvidnejši prebivalci Celja in okolice. Številno so bili zastopani celjski Nemci, v oči je bodla popolna odsotnost predstavnikov katoliškega političnega tabora. Opravičil se je le okrajni glavar dr. Ivan Zobec in poslal svojega zastopnika. Poveljnika divizije, divizijskega generala Lazarja Tonića, je zastopal poveljnik 39. pehotnega polka, polkovnik Iso Nećak. Predsednica organizacijskega odbora svetosavske besede leta 1938 je bila gospa Ela Kalan, ki je bila sicer rimskokatoliške vere. Dvorana je bila izredno lepo okrašena s palmami, cvetjem, zelenjem, preprogami, sliko kralja Petra II., ikono sv. Save in z na stotine majhnimi električnimi žarnicami. Okrasila jo je soproga predsednika cerkvene občine Pavla Lazarević ob pomoči Ele Kalan, Dragice Logar in Milene Štengl ter delavcev Cinkarne. Na zabavi je igral ljubljanski jazz orkester Ronny. Zabavi so izjemno lepoto in živahnost pridale številne narodne noše iz različnih slovanskih krajev, v katere so bile oblečene mnoge gospe. V najprijetnejšem razpoloženju so se gosti zabavali vse do 6., nekateri celo do 7. ure zjutraj. Tudi s finančnega gledišča je bila to najuspešnejša zabava po letu 1929. Vsega prihodka je bilo 27.682 dinarjev, čistega pa 14.123 dinarjev. V stroške je vračunanih tudi 1.000 dinarjev, namenjenih pravoslavnemu bratstvu Cirila in Metoda v Celju. Mi-

863 Bulovan, *Proslava sv. Save u Celju*, str. 11.

864 *Nova doba*, 14. 1. 1938, št. 3, str. 4, Svetosavska beseda; *Nova doba*, 21. 1. 1938, št. 4, str. 3, Svetosavska beseda; *Nova doba*, 28. 1. 1938, št. 5, str. 3, Svetosavska beseda.

nistrstvo za finance je glede na namen in cilj takšnih prireditev na prošnjo cerkvene občine v Ljubljani tega leta oprostilo vseh taks svetosavske zabave v Ljubljani, Celju in Mariboru. Skratka, kot je zapisal Ilija Bulovan: “Uspeh te besede, tako moralni kot materialni, je bil naravnost sijajen, kolosalen.”⁸⁶⁵

865 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 115–116; *Nova doba*, 25. 2. 1938, št. 9, str. 3, Svetosavska beseda.

PAROHIJSKI DUHOVNIKI

Prvo poročilo o pravoslavni liturgiji v Celju imamo s konca leta 1921, ko je imel ruski duhovnik 24. decembra 1921 ob 10. uri v mali dvorani Narodnega doma liturgijo v staroslovanskem jeziku. "Prisostvovali so vsi ruski begunci, Srbi in mnogo Slovencev. Prisostvovala je tudi gospa ministra dr. Kukovca s hčerko. Dvorana je bila polna. Jugoslovenci se vračajo v svojo narodno cerkev, ki jim je v največjih mukah pod neprijateljem očuvala nacionalno zavest."⁸⁶⁶

Jerej Rafailo Perić se je rodil 5. oktobra 1886 v Klancu (Hrvaška)⁸⁶⁷ v revni kmečki družini. V šolo je zahajal proti volji staršev, a ko se je izkazal z nadarjenostjo za učenje, sta ga pustila pri miru. Maturiral je leta 1906 v Karlovcu, bogoslovje je končal v Sremskih Karlovcih leta 1910 z odličnim uspehom. Srbska vlada ga je kot odličnega bogoslovca izbrala za državnega štipendista za študij v tujini. Toda pri urejanju dokumentov je spoznal Daro, hčerko rektorja bogoslovja Tome Alagića, in se z njo poročil. Istega leta je bil posvečen in postavljen za paroha v zelo revnih Lučanih v Liki, kjer je zdržal samo devet mesecev. Njegova prošnja za premestitev je namreč bila uslišana – preselil se je v Brđane v Baniji. Tam se je lotil dokončanja študija prava, ki

⁸⁶⁶ *Nova doba*, 29. 12. 1921, št. 151, str. 2, Služba božja v staroslovenskem jeziku.

⁸⁶⁷ Zapis v Vesniku omenja drugačen datum in kraj rojstva – "6. maj 1886 u Poloj, u krškoj Lici".

ga je začel že leta 1910 ter ga na zagrebški fakulteti leta 1914 tudi uspešno zaključil. Kot velikega rodoljuba in narodnega delavca so ga sovražili frankovci; med vojno so ga kot zavednega Srba večkrat zaprli, preganjali in mučili. Leta 1920 je postal paroh v Vukoševcu. Po vojni je bil velik privrženec in podpornik pravice pravoslavnih duhovnikov, da bi se smeli drugič poročiti. Ker je na podlagi sklepa duhovniškega združenja drugič poročil dva pravoslavna duhovnika, ga je arhierejska oblast za 18 mesecev suspendirala. Da je lahko preživel družino (z ženo sta imela tri otroke), se je preselil na obrobje Beograda. Tam je urejal list Selo ter sprejel delo upravnika sirotišnice, ki ga je opravljal v letih 1921–1922, tudi po 16 ur na dan. Teh težkih časov se je rad spominjal in pripovedoval: “U oči moje slave, vračam se kući sa dužnosti bez pet para, a znam ni u kući nemam. Crne misli grudi mi razdiraju; kako ću se pred ženom i decom pojaviti? Iđah usiljeno, kao na gubilište. Slava mi sutra, a večeras naveće - početak slave. Ali moja dobra Dara, znajući moju osetljivost, dosetila se i iznenadila me. Srebrne viljuške, kašike i noževe založila i za to kupila slavsku sveću, kolać i najnužnije, da se slava provede. Suzama kraja nije bilo.” Kot dobrega govornika in borca za pravico ga je na duhovniški skupščini opazil “čika prota”, Zdravko M. Paunović, referent za pravoslavne vojaške duhovnike pri ministrstvu vojske in mornarice. Kljub nasprotovanju nekaterih cerkvenih krogov mu je uspelo urediti njegovo imenovanje za vojaškega duhovnika v Celju – to se je zgodilo 8. maja 1922. Tako je Rafailo Perić s svojo družino maja 1922 prišel v Celje kot vojaški in začasni parohijski duhovnik.⁸⁶⁸

Rafailo Perić je bil neke vrste upornik. Kot smo že omenili, je bil izjemno aktiven član duhovniškega društva. Na prvi izredni skupščini pravoslavne duhovščine v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev, ki je bila od 20. do 22. avgusta 1919, je npr. predlagal, da se vprašanje o draginjskem dodatku rešuje skupaj s plačami ter da se izbere pet oseb, ki bi sestavile resolucijo za

868 *Vesnik*, št. 10/1926, str. 3, Rafailo Đ. Perić; Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 23.

prvo pomoč, nato pa so pristopili k debati o načrtu projekta za predlog zakona.⁸⁶⁹ Ob sprejemanju resolucije o plačah je opozoril na splošno situacijo v Evropi, na širjenje novega religioznega duha in komunizma, ki sta bila velika nasprotnika cerkve in religije. V imenu kostajniškega protoprezbiteriata je predstavil nov predlog za rešitev vprašanja o cerkveni upravi ter vprašanja o finančnem stanju.⁸⁷⁰

Vneto je zagovarjal stališče, da mora pri oblikovanju združene srbske pravoslavne cerkve imeti odločilno vlogo duhovščina, in ne hierarhija.⁸⁷¹ Na tretji seji, septembra 1920, je glede vprašanja druge poroke pravoslavnih duhovnikov podpiral resolucijo, v kateri so duhovniki zahtevali pravico do ponovne poroke v primeru vdovstva. Zagovarjal je stališče, da pravoslavna duhovščina v primeru zaostrovanja odnosov s hierarhijo odreče kanonsko poslušnost episkopom, ki so v teh zadevah začeli postopke proti duhovnikom.⁸⁷²

Proti njemu je na eparhijski konzistorij gornjekarlovške eparhije prispela tudi pritožba, da v nasprotju z učenjem pravoslavne cerkve zagovarja možnost druge zakonske zveze duhovnikov. Kljub opominu sv. arhierjskega sinoda vsem duhovnikom zaradi tega, ker so se nekateri vdovci duhovniki drugič poročili, je Rafailo Perić v času skupščine duhovniškega združenja poročil nekega ovdovelega duhovnika v beograjski cerkvi sv. Marka. Zato ga je eparhijski konzistorij suspendiral, konzistorijskemu fiskalu pa naročil, da proti Periću sestavi fiskalno obtožbo. Namesto njega so za paroha v Vukoševcu postavili jereja Branka Jovanovića.⁸⁷³ Tako je decembra 1920 eparhijski konzistorij zaprosil davčni urad v Petrinji, da Rafailu Periću odtegne 240 K že odobrene sesionalne odškodnine v osmih neprekinjenih mesečnih obrokih ter ta sredstva nameni eparhijskemu

869 *Vesnik srpske crkve*, 1921, str. 79, Iz života sveštenskiškog udruženja.

870 *Vesnik srpske crkve*, 1921, str. 93, Iz života sveštenskiškog udruženja.

871 *Vesnik srpske crkve*, 1921, str. 172, Iz života sveštenskiškog udruženja.

872 *Vesnik srpske crkve*, 1921, str. 263, Iz života sveštenskiškog udruženja.

873 HDA, AF 675, aš 178, Zapisnik sej eparhijskega konzistorija, seja 29. 4. 1921, ek 169/1920; aš 516, del. št. 1589/1921.

konzistoriju.⁸⁷⁴ Prav tako je davčni urad v Petrinji od njega zahteval vračilo draginjskega dodatka v dnevnem znesku 96 K za obdobje med 1. novembrom in 31. decembrom 1920, ko je bil že suspendiran.⁸⁷⁵ Očitno mu ni bilo do vračila, saj je avgusta 1921 Poverjeništvu za prosvjeto i vjere u Hrvatskoj i Slavoniji obvestilo eparhijski konzistorij, da Rafailo Perić neupravičeno izplačanega denarja ni vrnil, ter prosilo za posredovanje.⁸⁷⁶

Prav o tem vprašanju, vprašanju druge poroke duhovnikov, je razpravljal na drugi redni duhovniški skupščini, ki je potekala od 31. avgusta do 1. septembra 1921. Nikakor se ni strinjal s takrat narodnim poslancem, nekoliko kasneje pa ministrom ver dr. Vojislavom Janjićem, ki je izjavil, da je konstituanta naklonjena reševanju problema glede druge poroke pravoslavnih duhovnikov. Podal je jasen primer, da radikali niso za to, vendar ga je skupščina prekinila v govoru. Nato je v nadaljevanju govoril o nekaterih zasebnih stvareh in uspelo mu je potožiti, da je kot suspendiran duhovnik zaradi zagovarjanja tega vprašanja prepuščen sam sebi. Ko je želel službo na ministrstvu za agrarno reformo, naj bi ga Nikola Uzunović zavrnil z besedami: "Ne da g. Pašić da suspendovane svečenike primamo u državnu službu."⁸⁷⁷ Hkrati je glavni odbor duhovniškega združenja obtožil, da ga kot člana nikoli ni povabil na sejo. Poudaril je nedoslednost glavnega odbora, ki je na eni seji podpiral prizadevanja duhovnikov za pravico do druge poroke, na naslednji pa jih je od tega odvrčal. Zato je glavnemu odboru izrekel nezaupnico. Nato se je oglasil eden od članov ter povedal, da je Perić nekorekten, saj da je dan prej podpisal zapisnik glavnega odbora, sedaj pa govori proti njemu.⁸⁷⁸

Rafaila Perića je 3. oktobra 1924 obravnaval tudi sv. arhierjski sinod in ga spoznal za krivega, da je mimo pravil poročil nekdanjega rimskokatoliškega duhovnika, tedaj okrajnega pri-

874 HDA, AF 675, aš 514, del. št. 952/1921.

875 HDA, AF 675, aš 517, del. št. 2205/1921.

876 HDA, AF 675, aš 520, del. št. 3368/1921.

877 HDA, AF 675, aš 516, del. št. 1589/1921.

878 *Vesnik srpske crkve*, 1923, str. 454, Iz života svešteneškog udruženja.

stava v Kutini Đorđa Buka. Kljub temu da je ta prešel v pravoslavno vero in izjavil, da ne želi ostati v duhovniškem poklicu, je sv. arhierijski sinod to poroko razveljavil.⁸⁷⁹

Iz vojaške ocene njegove osebnosti in delovanja v letu 1922 je razvidno, da je bil fizično slaboten, bolehal je za pljučnim katarjem z znaki tuberkuloze. Nad napori službe se sicer ni pritoževal. Novembra je bil zaradi bolezni osem dni doma, v času ocenjevanja je bil v bolnišnici. Bil je vedrega značaja, pri delu ni bežal pred odgovornostjo. Sicer je bil hladnokrven, premišljen, vztrajen in pravičen. Pazil je na osebno dostojanstvo ter je bil ugleden duhovnik, kot tak je imel tudi primeren vpliv na poveljstvo. Svojo službo je opravljal z veliko volje. Ni potreboval nadzora, nasvetov ali posebnih navodil, bil je zelo samoiniciativen, vsestransko izobražen in zelo strokovno usposobljen. Predano je skrbel za religiozno in duhovno izobraževanje vojakov, s svojimi nasveti in pridigami je agilno vplival na moralo in duh pri vojaki. Bil je popolnoma sposoben za službo, v kateri je bil. Zaradi hude bolezni je bil v letu 1922 odsoten 24 dni. Ni bil kaznovan. Označen je bil kot sposoben za duhovnika v višjem štabu, zaslužil si je priporočilo.⁸⁸⁰

Gornjekarlovški episkop Ilarion je šele 14. julija 1925 izdal dekret, s katerim je bila na območju srbske pravoslavne cerkvene občine v Celju vzpostavljena celjska pravoslavna parohija s Srbskim pravoslavnim parohijskim uradom v Celju kot njenim organom. Za parohijskega upravitelja je bil imenovan jerej Rafailo Perić, ki je že pred tem imenovanjem od junija 1922 izvajal pastirsko službo v Celju in okolici kot vojaški duhovnik.⁸⁸¹

Med Celjani si je hitro pridobil ugled in spoštovanje. Toda že konec leta 1922 se je v pismu svojemu dobrotniku "čika proti" pritoževal nad svojim slabim zdravjem.⁸⁸² Kot je bilo razvidno iz njegove vojaške ocene, je namreč bolehal na pljučih. Boja z boleznijo ni zdržal, umrl je v noči s 16. na 17. decembra 1925

879 HDA, AF 675, aš 181, Zapisniki sej eparhijskega konzistorija, 24. seja, 18. 12. 1924.

880 AJ, AF 69, 159.

881 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 28.

882 *Vesnik*, št. 10/1926, str. 3, Rafailo Đ. Perić.

v celjski bolnišnici, star šele 39 let. Zapustil je soprogo in pet nepreskrbljenih otrok.⁸⁸³ Jutro je ob tem zapisalo, da je bil Perić “v Celju ugledna in spoštovana osebnost.”⁸⁸⁴ Pogreb je bil 20. decembra 1925 popoldne na mestnem pokopališču v Celju. Na njegovi zadnji poti so ga pospremili številni verniki in prebivalci Celja in okolice.⁸⁸⁵

Pogrebni obred je opravilo več duhovnikov, lepo je bilo videti celjskega evangeličanskega duhovnika, manjkali pa so predstavniki katoliške cerkve. Od pokojnika so se z govori poslovili ljubljanski protojerej Dimitrije Janković, celjski župan dr. Juro Hrašovec in polkovnik Jovan Naumović.⁸⁸⁶ Odbor cerkvene občine se je v Novi dobi zahvalil vsem, ki so duhovnika Perića spremili na njegovi zadnji poti.⁸⁸⁷ Posebno zahvalo je v istem časopisu objavila tudi njegova družina, namenjena pa je bila “tukajšnjemu Gesangvereinu za izkazano sožalje in za obilno božično darilo.”⁸⁸⁸

Ilija Bulovan ga je v kroniki označil takole: “Bil je zelo sposoben, taktičen in agilen duhovnik. V kratkem času je dosegel nedeljene simpatije in zaupanje ne samo pravoslavnih prebivalcev teh krajev, temveč tudi prebivalcev drugih ver.”⁸⁸⁹

Po Perićevi smrti je parohija kar šest mesecev ostala brez svojega duhovnika. V vmesnem obdobju so najnujnejša cerkvena opravila izvajali duhovniki iz Ljubljane, Maribora ali Zagreba. Tako so šele 19. junija 1926 vojaške in cerkvene oblasti za vojaškega in začasnega parohijskega duhovnika v Celju izbrale protojereja Manojla Čudića, ki je to dolžnost prevzel 10. julija 1926.⁸⁹⁰ Ker je prihajal iz druge eparhije, mu je pakraški episkop Miron Nikolić 8. avgusta 1926 podelil odpustno gra-

883 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 23; *Nova doba*, 19. 12. 1925, št. 139, str. 2, Smrtna kosa.

884 *Jutro*, 18. 12. 1925, št. 293, str. 4, Smrtna kosa.

885 *Jutro*, 22. 12. 1925, št. 296, str. 4, Pogreb svečenika Perića.

886 *Vesnik*, št. 10/1926, str. 4, Rafailo Đ. Perić.

887 *Nova doba*, 31. 12. 1925, št. 141, str. 2, Zahvala.

888 Prav tam.

889 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 23.

890 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 24.

mato.⁸⁹¹ Gornjekarlovški episkop Ilarion ga je na prošnjo celjske pravoslavne cerkvene občine 25. avgusta 1926 uradno postavil za upravitelja parohije v Celju.⁸⁹²

Prota Mane, kot so ga klicali, se je rodil 15. marca 1888 v Kukuruzarih v okraju Kostajnica. Osnovno šolo je končal v Uljaniku, gimnazijo z maturo v Slavonski Požegi, bogoslovje v Sremskih Karlovcih. V diakona je bil posvečen decembra 1911. Konzistorij v Pakracu ga je 1. januarja 1912 postavil za protoprezbiterijskega pomočnika v Pakracu, kjer je ostal do 1. septembra 1913. Potem je bil istega leta postavljen za upravitelja parohije v Velikem Gradishtu (okraj Slavonska Požega). Na tem mestu je ostal do 1. septembra 1924, ko so ga postavili za verskega učitelja na osnovni šoli v Slavonski Požegi, kjer je ostal do svojega odhoda v Celje. Z rdečim pasom je bil odlikovan 19. junija 1932. V protoprezbiterija ga je zaradi velikih zaslug pri izgradnji parohijske cerkve sv. Save v Celju zagrebški mitropolit Dositej povzdignil 28. julija 1935.⁸⁹³

Ilija Bulovan v kroniki svojega predhodnika Manojla Čudića opisuje kot človeka močne volje, z veliko energije in vzdržljivosti ter kot zelo dobrega, taktičnega in sposobnega duhovnika.⁸⁹⁴

Njegova velika priljubljenost se je pokazala ob tragičnem dogodku, ko je nesrečno izgubil življenje.⁸⁹⁵ V času svojega delovanja si je namreč pridobil veliko spoštovanje med celjskim prebivalstvom. Bil je neumoren in sposoben, mož visoke inteligence in izobrazbe. Ena njegovih največjih zaslug je bila izgradnja pravoslavne cerkve sv. Save v Celju.⁸⁹⁶

Protojerej Čudić je namreč z nakupom konja želel razveseliti svojega mlajšega sina Vladimirja, ki je ravnokar končal vojaško akademijo in postal topniški podporočnik. Zaradi tega je odšel v vas Vetovo pri Slavonski Požegi. Pri preizkušanju v

891 HDA, AF 675, aš 989, ed 399/1926.

892 HDA, AF 675, aš 572, del. št. 5187/1926; *Nova doba*, 9. 10. 1926, št. 113, str. 1, Iz pravoslavne cerkvene občine; *Slovenec*, 10. 10. 1926, št. 232, str. 10, Osebna vest.

893 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 24.

894 Prav tam.

895 *Domoljub*, 16. 10. 1935, št. 42, str. 548, Celjski pravoslavni župnik Čudić.

896 *Nova doba*, 11. 10. 1935, št. 43, str. 1, Prota Manojlo Čudić; *Slovenec*, 8. 10. 1935, št. 231, str. 4, Pravoslavni prota Čudić se je smrtno ponesrečil.

voz vpreženega konja so se utrgale uzde, konj se je prestrašil in podivjal. Pri veliki hitrosti je rudo na vozu udarilo v drug, prazen voz, ki je stal na cesti, in voz se je prevrnil. Pri trku je Čudića vrglo čez ta voz in si je pri tem poškodoval tilnik in hrbtenico. Hitro so ga prepeljali v bolnišnico, vendar je poškodbam podlegel. Pokopali so ga v družinsko grobnico na pokopališču v Slavonski Požegi.⁸⁹⁷

Zapustil je užaloščeno soprogo Darinko in dva sinova: Danila in že omenjenega Vladimirja. Svoje mesto je našel tudi v "celjski kroniki", ki jo je zapisoval celjski zgodovinar Janko Orožen. O njem je tako zapisal: "Pretresujoča je bila v začetku oktobra vest o nenadni smrti protojereja Manojla Čudića. Protojerej je bil po telesu velikan in sredi štiridesetih let... Čudić je bil izobražen mož in je užival v Celju vsesplošno priljubljenost."⁸⁹⁸

Od njega so se poslovili tudi v Celju. V časopisu Jutro so objavili osmrtnico in najavo za zadušnico, ki je potekala 9. oktobra 1935 v celjski pravoslavni cerkvi sv. Save. Opravil jo je tajnik pravoslavnega cerkvenega sodišča v Zagrebu protojerej Nikola Simeunović, moški zbor Bratstva pod vodstvom Cirila Preglja je izvajal Milojevićevo Opelo.⁸⁹⁹

Celjani so pripravili tudi žalno svečanost, ki je potekala v nedeljo, 13. oktobra 1935, ob 11. uri v veliki dvorani Narodnega doma. Udeležili so se je predstavniki civilnih in vojaških oblasti, uradov, šol in društev ter številni prijatelji in znanci, več kot 200 oseb. Moški zbor Bratstva pod vodstvom Cirila Preglja je najprej zapel Prelovčevo Poljana toži. Sledila sta spominska govora dr. Frana Jerine iz Laškega in podpolkovnika Stojkovića, nato so pevci zapeli Milojevićevo Žitejskoje more, pokojnikovo najljubšo pesem. Predsednik Zveze in Bratstva pravoslavnih Slovencev v Celju Drago Žabkar je v lepem govoru opisal pokojni-

897 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 24–25; *Nova doba*, 11. 10. 1935, št. 43, str. 1, Protá Manojlo Čudić.

898 Orožen, *Iz celjske kronike v l. 1935*, str. 331.

899 *Jutro*, 9. 10. 1935, št. 234, str. 10; *Nova doba*, 11. 10. 1935, št. 43, str. 1, Protá Manojlo Čudić; *Jutro*, 10. 10. 1935, št. 235, str. 4, Parastos za tragično umrlim protom Manojlom Čudićem.

kovo javno in narodno delovanje. Ob zaključku so pevci zapeli Večnaja Pamjat iz Milojevičevega Opela.⁹⁰⁰

Manojla Čudića je v dobrem spominu ohranil tudi Aleksander Videčnik, ki mi je povedal, da je bil zelo jugoslovansko usmerjen. V kočljivem primeru, ko je mestna policija zaprla nekaj slovenskih fantov, ki so pod pepelnike v nemčurskih kavnarnah v mestu, kot sta bili Pošta in Merkur, podstavljali tiskane protinemške letake, je prota Čudić interveniral, da so jih izpustili. Sicer je bil protin sin Danilo njegov sošolec. Spominja se, da je družina Čudić stanovala na Muzejskem trgu v prvem nadstropju bivšega gimnazijskega poslopja. V tej stavbi je sicer stanovalo več srbskih družin. Kot že rečeno, ima Aleksander Videčnik o družini najboljše mnenje, za Manojla Čudića pa je izjavil, da je bil “zelo pokončen človek in med Slovenci zelo spoštovan.”⁹⁰¹

Po nenadni Čudićevi smrti je bila celjska parohija kratek čas spet brez lastnega duhovnika, občasno so v njej delovali arhierjski namestnik protojerej Radivoje Kokić in člani cerkvenega sodišča iz Zagreba. Z ukazom ministra vojske in mornarice z dne 19. oktobra 1935 je bil za vojaškega duhovnika v Celju postavljen Ilija Bulovan. Dolžnost je sprejel 18. novembra istega leta. Mitropolit zagrebške eparhije Dositej ga je s 1. decembrom 1935 postavil še za začasnega paroha v Celju.⁹⁰²

Celjski vojaški duhovnik Ilija Bulovan je imel 1.550 din osnovne plače, 800 din položajnega dodatka, 400 din osebne in 280 din družinskega draginjskega dodatka, skupaj torej 3.030 din. Od tega so mu odšteli 112 din uslužbenskega davka, 25 din izrednega prispevka, 117,50 za uradniški pokojninski sklad, 8 din za boj proti tuberkulozi, 11,20 din patriarhijskega davka, skupaj 273,70 din. Za izplačilo je torej ostalo 2.756,30 din.⁹⁰³ Iz

900 *Jutro*, 15. 10. 1935, št. 239, str. 4, Komemoracija za celjskim protojerejem Manojlom Čudićem.

901 Videčnik, Aleksander, ustni vir, 23. 8. 2011.

902 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 25; *Jutro*, 22. 11. 1935, št. 271, str. 4, Nov prota.

903 MORIS, VA, P 17, kutija 877, fasc. 3.

centralne patriarhijske blagajne je za leti 1939 in 1940 prejel še po 1.000 din bruto ali neto 960,30 din za povrnitev potnih stroškov, ki jih je imel zaradi upravljanja parohije.⁹⁰⁴

Pravoslavne parohijane in učence je sicer začasni paroh obiskoval redno trikrat letno. Leta 1937 je tako na primer obiskal 21 šol izven Celja, parohijane in bolne, zaradi cerkvenih poslov je potoval tudi izven območja parohije. Tako je v letu 1937 premagal pot v skupni dolžini 13.554 km ter bil skupaj kar 120 dni na poti, torej kar tretjino leta, in to vse za parohijske posle, razen 20 dni, ki jih je porabil v druge namene (preživel jih je v Novem Sadu, Beogradu, Nišu, Kumanovu in Skopju zaradi proslave ob 25. obletnici "osvoboditve Južne Srbije"). Zato je celjska parohija dobila naziv "leteča parohija" tudi zaradi pogostih premeščanj njenih pripadnikov, njenega duhovnika se je zaradi pogostih potovanj prijel adekvaten naziv "leteči paroh".⁹⁰⁵

Poleg vseh drugih opravil, ki jih je opravljal kot duhovnik, je njegova velika zasluga, da je zbral podatke o vseh pomembnih dogodkih v parohiji in začel pisati kroniko.⁹⁰⁶ Leta 1939 je bil povišan v protojereja.⁹⁰⁷

Bulovan si je zelo prizadeval za uspešno versko življenje. Tako se je leta 1938, ko je začel izhajati časopis zagrebške mitropolije Pravoslavni branik, zelo angažiral za čim več naročnikov v njegovi parohiji.⁹⁰⁸

Sicer mu je Dravska divizijska oblast v Ljubljani 1. decembra 1937 v Celje za pet mesecev napotila dijaka bogoslovca Jovana Krčmarića iz Vršca, ki je pomagal pri bogoslužjih ter prepisal kroniko. Ponovno se je to zgodilo 30. novembra 1938, ko so poslali Vojina Vulića iz Andrijevice, ki je svojo službo zgledno opravljal za božične praznike, gospodovo razglasenje, sv. Savo, pri spovedi in obhajilu. A je Celje zapustil že 3. marca 1939. Po

904 HDA, AF 675, 991/1938 in 1466/1939.

905 Bulovan, *Parohija Celje*, str. 16–17; Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 107.

906 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 25.

907 SPC - COL, Arhiv SPCO, 413/1939.

908 *Pravoslavni branik*, št. 2/1938, str. 15, Primer za ugled.

tem cerkvena občina ni več dobila dijaka bogoslovca na služenju vojaškega roka iz Ljubljane, ker jih, razen enega v Ljubljani, ni bilo.⁹⁰⁹

Ilija Bulovan je moral na poziv vojaških oblasti 19. maja 1940 odpotovati na novo, začasno dolžnost po vojnem razporedu, v pomorsko letalsko šolo v Divulje pri Splitu, kjer je ostal tri tedne. Ko se je vrnil v Celje, je prejel že drugi vojni razpored. V tem času so parohija, cerkev, šole in vojska ostale brez duhovnika. V nujnih primerih sta duhovniško dolžnost opravljala ljubljanski paroh, prota Bogdan Matković, in ljubljanski vojaški duhovnik Dušan Nikolić.⁹¹⁰ Zaradi izjemno napetih razmer je parohija kmalu spet ostala brez dušnega pastirja. Ponovno je namreč bil aktiviran tudi Bulovan – 1. aprila 1941 je zapustil parohijo ter odšel na novo vojaško dolžnost v Novi Sad.⁹¹¹

Ilija Bulovan se je rodil 26. septembra 1891 v Radučiču pri Kninu. Osnovno šolo, klasično gimnazijo in bogoslovje je končal v Zadru. V diakona je bil posvečen februarja 1914. Kot parohijski duhovnik je služboval v Bročancu pri Splitu (kjer je od konca leta 1918 opravljal tudi naloge splitskega vojaškega duhovnika),⁹¹² Pađanih in v Splitu. Leta 1922 je bil postavljen za vojaškega duhovnika.⁹¹³ Služboval je po različnih garnizijah ter oskrboval več parohij: v Kragujevcu, Varaždinu, Čakovcu, Murški Soboti in Celju. Vojna leta je preživel kot divizijski duhovnik v Dinarski četniški diviziji. Z družino je julija 1949 prispel v Avstralijo. Nastanili so se v Sydneyju, kjer je več kot šest let deloval v Repatriation Hospital Concord. Poleg tega se je ukvarjal z organizacijo cerkvenega življenja, ne le v Sydneyju, temveč tudi v celotni Avstraliji. Episkop Dionisije Milivojević je kot pristojni arhierej za celotno diasporo decembra 1949 proto Bulovana postavil za arhierejskega namestnika. Pri tem je od pravoslavnih vernikov v Avstraliji zahteval, da spoštujejo proto Bulovana, ki

909 Prav tam.

910 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 152–153.

911 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 160.

912 AJ, AF 69, 158/243.

913 AJ, AF 69, 159/244.

je nase prevzel težko breme organizacije življenja Srbske pravoslavne cerkve na tem kontinentu. Najprej je bil prota v cerkveni občini sv. Save v Mona Valu (1953–1956), nato v parohiji sv. kneza Lazarja v Aleksandriji (julij 1956–september 1969). Patriarh German Đorić ga je leta 1958 postavil za svojega arhierjevskega namestnika za Avstralijo in Novo Zelandijo. Glede na razmere je prejel več posebnih pooblastil za opravljanje te službe. V času, ko je bil arhierjevski namestnik, je bilo na ozemlju Avstralije ustanovljenih 16 parohij in cerkveno-šolskih občin, zgrajenih ali kupljenih devet cerkva ter zgrajeni trije župnijski domovi. Vse te parohije in cerkvene občine je prota Bulovan vestno obiskoval in skrbel za njihov napredek. Za zasluge pri opravljanju duhovniške službe so ga nadrejeni večkrat nagradili. Že leta 1929 je prejel odlikovanje sv. Save V. razreda. V naziv protojereja je napredoval leta 1939 na predlog zagrebškega mitropolita Dositeja. Na predlog patriarha ga je sv. arhierjevski sinod leta 1963 odlikoval s pravico nošenja naprsnega križa in nazivom protojerej stavrofor. Prav tako je bil s sklepom patriarha Germana pohvaljen za dolgoletno uspešno službovanje v Srbski pravoslavni cerkvi. Zaradi starosti in vse slabšega vida je leta 1969 predal župnijske in vse druge funkcije, ki jih je opravljal. Toda po ustanovitvi eparhije v Avstraliji leta 1973 ga je tamkajšnji episkop Nikolaj Mrđa postavil za svojega namestnika. Umrl je 22. oktobra 1980, pokopan je v Sydneyju.⁹¹⁴

914 Pravoslavni branik, št. 12/1939, str. 14, Proizvedeni za protojereje i odlikovani nabadrenikom; Spasović, Miletić, *Protojerej stavrofor Ilija Bulovan*, <http://forum.vidovdan.org/viewtopic.php?f=48&t=11867>, 15. 09. 2012.

PRAVOSLAVNO ŽIVLJENJE

Vsak celjski pravoslavni vojaški duhovnik in začasni paroh se je seveda tudi velikokrat udeleževal v družabnem življenju, se pojavljal na sprejemih, proslavah, sodeloval v različnih odborih. Glede tega bom predstavil nekaj primerov te dejavnosti celjskega začasnega paroha.

Manojlo Čudić se je skupaj z nekaterimi učitelji mestne in okoliške šole prostovoljno javil za pomoč pri opismenjevanju vojakov, ki so prišli v Celje služiti vojaški rok. Nova doba je poročala: "Velika je še nepismenost med našimi južnimi brati. Med pred meseci došlimi novinci 39. peš. p. iz vojnih okrogov Plevlje, Požarevac, Travnik, Prizren je bilo mnogo nepismenih. Za te so se priredili analfabetski tečaji. Za pouk se je prostovoljno priglasilo učiteljstvo mestne in okoliške šole in pravoslavni prota g. Čudić Manojlo."⁹¹⁵

Tudi pri odkritju spomenika koroškimi junakom na dvorišču vojašnice kralja Petra I., ki ga je sicer blagoslovil celjski opat Peter Jurak, je pravoslavni vojaški duhovnik Manojlo Čudić imel pomembno vlogo: opravil je namreč molitve za mrtve.⁹¹⁶

Osemnajstega septembra 1938 je bil v Celju zelo uspešno organiziran aeromiting. Obiskalo ga je več tisoč ljudi. Izvedene

915 *Nova doba*, 27. 9. 1929, št. 77, str. 1, Analfabetski tečaj v celjski garniziji.

916 *Nova doba*, 30. 5. 1932, št. 44, str. 1, Odkritje spomenika koroškimi junakom in slava 39. pešpolka v Celju.

so bile različne akrobacije z letali in skakanje s padalom z višine 2.000 m. Veliko se jih je takrat opogumilo in povzpelo na letalo. Tako je prvič v življenju letel tudi Ilija Bulovan s sedemletno hčerko Ružo.⁹¹⁷

Cerkev do leta 1937 zaradi dolga še vedno ni imela stalnega pevca, tako da so si pomagali na različne načine. Februarja tega leta se je v Celje preselil Milan Milošević, nekdanji logar iz Jakova pri Zemunu, ki je zelo lepo pel, redno prihajal v cerkev in je od oktobra prostovoljno odgovarjal na sv. liturgijah. V začetku decembra 1940 je celjska cerkvena občina dobila še drugega pevca, Ljubomirja Krajića, "pobožnega kristjana iz Lozovika (srez Oraški), ki so ga namestili v Cinkarno. Ob nedeljah in večjih praznikih prihajata v cerkev in odgovarjata pri sv. liturgiji. Sicer pa razen liturgije ne znata peti ničesar drugega."⁹¹⁸

Leta 1935 je protojerej Čudić skupaj s celjskim bratstvom pravoslavnih Slovencev ustanovil cerkveni pevski zbor, ki ga je sestavljalo 14 pevcev, večinoma Slovencev. Za potrebe zbora je cerkvena občina za 5.000 dinarjev kupila rabljeni klavir v zelo dobrem stanju. Prvi zborovodja je bil inženir Boško Marjanović, učitelj na rudarski šoli, Srb iz Bosanskega Novega. Za njim je še istega leta to dolžnost prevzel Ciril Pregelj, učitelj na deški mestni šoli ter znan slovenski skladatelj in glasbeni pedagog, ki je prestopil v pravoslavno vero.⁹¹⁹ Zbor ni pel samo v cerkvi. Novembra 1935 se je na primer pod Pregljevimi vodstvom več kot uspešno predstavil na družabnem večeru društva Soča.⁹²⁰

Moški zbor Bratstvo, kot so se poimenovali, je leta 1936 doletela izredna čast. Prejel je namreč povabilo iz Zagreba, da poje pri liturgiji v pravoslavni cerkvi. Tako se je junija 1936 18-članski zbor pod vodstvom Cirila Preglja in v spremstvu duhovnika odpravil v Zagreb ter odgovarjal pri liturgiji. Popoldne je odbor za sprejem pravoslavnih Slovencev, katerega predsednik je bil zagrebški zobozdravnik dr. Jovo Mrvoš, v Gradskem podrumu

917 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 121.

918 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 104, 126, 145, 156.

919 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 69.

920 *Nova doba*, 15. 11. 1935, št. 48, str. 2, Družabni večer Soče.

pripravil banket. Udeležile so se ga izbrane osebe iz duhovniških in mestnih krogov, bilo je slišati tudi nekaj lepih zdravic. O tem gostovanju so med drugim poročale tudi zagrebške Novosti: "Izvedba pjesama bila je savršena, te je ostavila odličan utisak na vse prisutne. U svemu Slovenci su sa ovim svojim prvim gostovanjem oduševili sve one, koji su imali prilike, da ih čuju, tako da je njihovo gostovanje ostalo predmet žive pažnje." Beograjska Pravda je zapisala, da je koncert "bio vrlo uspeo i ostavio odličan utisak na sve prisutne. Na banketu, koji je prireden gostima, Slovenci su otpevali "Što čutiš" i I. Mokranjčev rukovet. Ovim svojim prvim gostovanjem Slovenci su oduševili sve one, koji su jih čuli." Nova doba je svoj prispevek zaključila: "Vsekakor velik uspeh mladega pevskega zbora, ki ima vse pogoje v sebi, da postane resna kulturna edinica v Celju." Zbor se je v Celje vrnil še istega dne.⁹²¹

Sestavljali so ga res odlični pevci, vendar se je leta 1937 njihovo število zmanjšalo le na osem članov, tako da je bilo njihovo redno delovanje onemogočeno. Tako so se dobili le 15- do 20-krat letno, predvsem ob večjih praznikih. Ilija Bulovan je razloge videl v tem, da so se številni bali peti v zboru zaradi represalij nestrpnih klerikalnih krogov.⁹²²

Hkrati je zborovodja cerkvenega pevskega zbora Ciril Pregelj zahteval, da cerkvena občina za 16 nastopov letno ob raznih bogoslužjih plača za prostor, petje in nagrado zborovodji 11.000 din. Ker so ob ustanovitvi tako zborovodja kot člani pevskega zbora obljubili, da ne bodo zahtevali nikakršnih nagrad, in ker je bil tolikšen izdatek za zadolženo cerkveno občino previsok, je svet cerkvene občine sklenil pevce odpovedati ter v proračun za potrebe pevskega zbora dodati 3.600 dinarjev. Ko je bil zborovodja o tem obveščen, je privolil v nadaljnje vodenje zbora ter se zadovoljil z vsoto, ki je bila dodana v proračun, ker je poveljnik 39. pehotnega polka za vaje zbora brezplačno zagotovil podča-

921 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 74; *Nova doba*, 3. 7. 1936, št. 27, str. 3, Moški zbor Bratstvo v Celju.

922 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 69.

stniško čitalnico v vojašnici. Po tem rahlem zapletu je nato zbor aprila 1937 nadaljeval z vajami. Ker so na liturgijah odgovarjali le štirikrat, je zborovodja Pregelj novembra 1937 odstopil. Kot razlog je navedel prezaposlenost in dejstvo, da je v cerkvenem zboru ostalo le še sedem pevcev, pa še ti niso prihajali redno na vaje. Novega zborovodje niso našli in ni preostalo drugega, kot da so konec leta 1937 zbor razpustili.⁹²³

Medtem so si pomagali z gostovanji drugih cerkvenih pevskih zborov. Tako je na primer na binkošti leta 1938 v Celje prispelo srbsko pevsko društvo iz Zagreba s predsednikom, odvetnikom dr. Bogdanom Novkovićem na čelu. Zbor, ki je imel okoli 40 članov, je pel pri liturgiji v prepolni pravoslavni cerkvi. Cerkevna občina jim je v zahvalo pripravila skupno kosilo v oficirskem domu, popoldne pa so jim razkazali znamenitosti Celja in okolice. Gostje so se nato še istega dne vrnili v Zagreb.⁹²⁴

Kljub vsem težavam so v začetku leta 1940 le zmogli toliko moči, da so znova ustanovili cerkveni pevski zbor, ki mu rojenice, kljub lepim željam paroha Ilije Bulovana ("Naj bo srečno in dolgotrajno"), niso namenile boljše usode. Zbor je začel januarja 1940 z vajami, ki so potekale dvakrat tedensko v Klubski sobi hotela Union. Za prostor so plačevali minimalni prispevek za stroške ogrevanja in elektrike. Zbor je vodil železničarski prometnik Aleksej Kononenko. S pomočjo parohijskega duhovnika ga je oblikoval iz dijakov rudarske šole, nekaterih prejšnjih pevcev in vojaških oseb. V začetku so zbrali 20 pevcev.⁹²⁵

Vendar je zbor uradno deloval le do avgusta 1940, v bistvu pa je s svojimi aktivnostmi prenehal že aprila tega leta. Zborovodja Aleksej Kononenko je namreč najprej odpustil vse zbrane pevce, nazaj pa vzel le tiste, ki so peli v prejšnjem cerkvenem zboru. Teh je bilo le sedem ali osem. Nato so nekateri člani začeli dobivati po-

923 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 77–78; Bulovan, *Parohija Celje*, str. 19.

924 *Nova doba*, 10. 6. 1938, št. 24, str. 4, Prihod Srbskega pevskega društva iz Zagreba v Celje; *Jutro*, 11. 6. 1938, št. 134, str. 4, Prihod Srbskega pevskega društva iz Zagreba; Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 119.

925 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 147.

zive na orožne vaje, tako da jih je ostalo tako malo, da niso mogli vaditi, pa tudi zborovodja ni kazal posebne volje za to delo. Julija tega leta se mu je celo porodila ideja, da cerkveno-občinski klavir prestavi kar k sebi domov ter ima tam vaje. Ilija Bulovan pa je bil mnenja, da je bil njegov cilj na klavirju učiti svoje otroke. V parohijskem domu ni hotel vaditi, tudi v zasebni sobi hotela Union, ki mu jo je po sporazumu s predsednikom cerkvene občine priskrbel parohijski duhovnik, ne. Že iz načelnih razlogov cerkvena občina ni dovolila preselitve klavirja v zasebno stanovanje. Zborovodja je nato navezal stike z nekaterimi člani Bratstva pravoslavnih Slovencev, posebno z večno nezadovoljnim, bojevitim in upornim upokojenim učiteljem Josipom Rakovščkom. S tožarjenjem in spletkarjenjem proti parohijskemu duhovniku je tako na vsak način poskušal preseliti klavir iz parohijskega doma v svoje stanovanje. Ker je s takšnim delovanjem Kononenko začel med člane vnašati zmedo, razdor in neslogo, je upravni odbor cerkvene občine sprejel sklep, da s pevskimi vajami začasno prekinejo ter počakajo na boljše čase.⁹²⁶ Tako se je zgodba s pravoslavnim cerkvenim pevskim zborom dokončno zaključila.

V želji, da bi se cerkveno versko življenje v celjski parohiji bolj razživelo in da bi pomagali duhovniku pri širjenju verske in cerkvene zavesti ter krščanskega usmiljenja, pa tudi, da bi se bolj aktivirali tudi v drugih zadevah notranjega cerkvenega poslanstva, je paroh Manojlo Čudić oktobra 1934 ustanovil versko-dobrodelno skrbništvo. V skladu s 171. členom cerkvene ustave in po pravilniku o pristojnostih versko-dobrodelnega skrbništva je izvedel tudi izvolitev njegovih članov. Vendar se to skrbništvo ni nikoli sestalo niti izvedlo kakršne koli aktivnosti.⁹²⁷

Leta 1937 je prišlo do obnovitve versko-dobrodelnega skrbništva pod predsedstvom paroha Ilije Bulovana. Odbor skrbništva se je sestajal po potrebi, "z ljubeznijo in voljo po pravilih skrbništva pa je pomagal duhovniku pri njegovem delu."⁹²⁸

926 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 154.

927 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 66–67.

928 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 87–88.

Versko-dobrodelno skrbništvo je med letoma 1937 in 1940 vsako zimo v decembru pomoči potrebnim razdelilo zbrano vsoto denarja ter predvsem topla oblačila in obutev. Za uspešno izvedbo teh dobrodelnih akcij sta si najbolj prizadevali parohova žena Marija Bulovan in Milena Štengl.⁹²⁹

V Slovincu so leta 1934 objavili najavo kongresa pravoslavnih Slovencev v Celju, ki jo je sicer v junijski številki objavila Mala krščanska zajednica, ki jo je izdajala Zveza pravoslavnih Slovencev. Seveda se ob tem niso mogli vzdržati sarkastičnega komentarja: "Radi objavljamo ta apel naših bratov iz divne Slovenije in polagamo na srce vsem našim bratom, posebno onim iz bližine, da odpošljejo na kongres svoje delegate. Gledali bomo, da bo to storila tudi naša centrala. O pomenu tega kongresa ni potrebno govoriti."⁹³⁰ Očitno so z organizacijo kongresa imeli veliko težav, saj je Slovenec navajal obvestilo beograjske Politike, "da je kongres pravoslavnih Slovencev, ki bi se moral vršiti to leto v Celju, vsled tehničnih razlogov, preložen na prihodnjo leto."⁹³¹

Je pa celjskemu vojaškemu duhovniku Manojlu Čudiću ob pomoči vidnejših Slovencev 10. septembra 1934 uspelo ustanoviti Bratstvo pravoslavnih Slovencev v Celju. Društvo pravoslavnih Slovencev sv. Cirila in Metoda v Celju, kot se je kasneje uradno imenovalo, je v svetosavskem letu sklenilo ob krstni slavi celjskega hrama sv. Save prirediti duhovni koncert v korist sklada za gradnjo cerkve sv. Save v Beogradu. V ta namen je bratstvo za sodelovanje zaprosilo različne pevske zборе, pripravljenost na sodelovanje so izkazali prvo beograjsko pevsko društvo, pevski zbor bogoslovja iz Sremskih Karlovcev in zbor študentov teološke fakultete iz Beograda. Ljubljanski in mari-borski cerkveni občini so predlagali sodelovanje pri organizaciji koncerta tako, da bi ga izvedli v vseh treh mestih, stroške pa bi si razdelili. Vendar ljubljanska pravoslavna cerkvena občina za takšno sodelovanje ni pokazala zanimanja.⁹³²

929 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 106–107, 124–125, 144, 156.

930 *Slovenec*, 19. 6. 1934, št. 137, str. 3, Kongres pravoslavnih Slovencev.

931 *Slovenec*, 5. 9. 1934, št. 201, str. 2, Drobne vesti.

932 SPC - COL, Arhiv SPCO, 53/1935.

Glede na to so se v celjskem bratstvu zadovoljili z organizacijo manjše lokalne proslave ter se odločili prirediti v Narodnem domu nekakšen zbor delegatov vseh pravoslavnih organizacij v Dravski banovini – na njem bi razpravljali o vseh vprašanjih, “ki se tičejo našega pokreta in o smernicah za poživljenje pravoslavnega gibanja.”⁹³³

Vse skupaj se je prelevilo v prvi kongres pravoslavnih Slovencev, ki je potekal 30. maja 1935 v Celju. Na njem so ustanovili Zvezo bratstev pravoslavnih Slovencev. Za kongres je bil za vožnjo po železnici odobren tudi 50-odstotni popust.⁹³⁴

Na dan katoliškega vnebohoda se je dogodek pričel ob 9. uri s svečano liturgijo v hramu sv. Save v Celju. Ob 11. uri se je začelo zborovanje v veliki dvorani Narodnega doma, z uvodnim pozdravnim nagovorom predsednika Draga Žabkarja. Po programu so sledile predstavitve bilanc bratstev, nato še poročilo o pomenu gibanja in vpliva na javno, gospodarsko in kulturno življenje, ki ga je podal predsednik mariborskega bratstva Aleksander Pfeifer. Po zborovanju je potekal ustanovni občni zbor Zveze pravoslavnih Slovencev Kraljevine Jugoslavije. Kot so zapisali v programu: “Z ustanovitvijo Zveze hočemo manifestirati, da smo vsi za skupno organizirano delo v našem poslanstvu.” Ob 13. uri je sledilo skupno kosilo v vseh prostorih Narodnega doma. Na jedilniku so bili ragujeva juha, pečenje po izbiri, dve prikuhi po izbiri, mešana solata, močnata jed in črna kava. Vabljeni so bili vsi udeleženci.⁹³⁵

Prvi predsednik celjskega bratstva je bil upokojeni nadučitelj Josip Rakovšček, nato od leta 1935 upokojenec državne železnice Drago Žabkar, od oktobra 1936 pa inženir Ivan Krulc.⁹³⁶

Celjski začasni paroh Ilija Bulovan je delo bratstva leta 1936 označil takole: “Z apostolsko gorečnostjo se trudijo ne samo obdržati in okrečiti pravoslavje med svojimi rojaki, am-

933 SPC - COL, Arhiv SPCO, 77/1935.

934 *Slovenec*, 1. 6. 1935, št. 124, str. 2, Pravoslavni Slovenci; *Domoljub*, 5. 6. 1935, št. 23, str. 296, Pravoslavni Slovenci.

935 SPC - COL, Arhiv SPCO, 103/1935.

936 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 67.

pak ga zaščititi in razširiti.⁹³⁷ V nadaljevanju je Bulovan omenil tudi težave pravoslavnih Slovencev pri verski vzgoji, njihovo razdrobljenost v okoli 50 občin, nemalokrat tudi izpostavljenost posmehovanju, preziru in šikaniranju klerikalnih krogov. Menil je, da gibanje zasluži najresnejšo pozornost in pomoč: "Je kot kvas, iz katerega se bo v boljših razmerah razvila in narasla pravoslavna in narodna ideja v teh krajih."⁹³⁸

Na letnem zboru 21. februarja 1937 v Celjskem domu, kjer je bilo prisotnih zelo malo članov, so sklenili, da je lahko član bratstva vsak pripadnik slovenskega naroda pravoslavne veroizpovedi, ki živi v Sloveniji, ter potrdili spremembo imena iz Bratstva pravoslavnih Slovencev v Pravoslavno bratstvo sv. Cirila in Metoda za Slovenijo.⁹³⁹

Delo bratstva je bilo zelo omejeno, v bistvu je delovalo z neznatnim uspehom, zlasti kar se tiče prestopov v pravoslavje.⁹⁴⁰

Glede na oceno paroha Bulovana so v Celju meščani parohijani cerkev slabo obiskovali, z izjemo velikih cerkvenih praznikov. Redno so liturgije obiskovali le učenci in vojaki. Za leto 1938 je tudi potožil, da v mestu že tako ni veliko pravoslavnih vernikov, velik odstotek se jih liturgije sploh ni udeleževalo. Častniki so liturgije obiskovali zelo redko, a za njih je kaj hitro našel opravičilo, češ da "njim to preprečuje že sama služba, saj imajo prav med sveto liturgijo (od 10. do 11. ure) pisarniško delo". Slab obisk je bil še posebno izrazit v zimskih mesecih zaradi velikega mraza v cerkvi, ker je ni bilo mogoče ogrevati.⁹⁴¹

Da bi verniki tudi pozimi prihajali v čim večjem številu, je konec decembra 1937 cerkvena občina kupila lesen pod za celoten prostor v osrednjem delu cerkve. Pod je bil v njej postavljen vso zimo, spomladi so ga umaknili in pospravili v prostore za zbor. Iz istega razloga so postavili tudi dve peči na žagovino za gretje. Na svoje stroške ju je daroval in postavil tedanji predsed-

937 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 72.

938 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 72–73.

939 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 89.

940 Prav tam.

941 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 76, 104, 126–127, 145.

nik cerkvene občine Todor Lazarević. Postavljeni sta bili konec decembra 1938. Pri uporabi se je pokazalo, da z vrha cevi padajo saje. To so seveda hitro popravili.⁹⁴²

Šolski otroci so izmenično brali apostol, na sv. liturgijah sta redno odgovarjala dva dijaka iz rudarske šole. Kot je ocenil Ilija Bulovan, so šolski otroci lahko brali apostol, za odgovarjanje pri liturgiji pa seveda niso bili dovolj izurjeni.⁹⁴³

Liturgije so bile vsako nedeljo in na praznične dneve – pa tudi ob kakšnih posebnih priložnostih. Tako je leta 1933, ker je bil materinski dan ravno na nedeljo, protojerej Manojlo Čudić dopoldne pripravil proslavo tudi v cerkvi sv. Save. Pri liturgiji je govoril o pomenu matere v človekovem življenju.⁹⁴⁴

Proslava 10. obletnice preboja solunske fronte je potekala v Celju na skromen, a prisrčen in slovesen način. Prostor na Glaziji je bil ob 9. uri, tik pred pričetkom slovesnosti, nabito poln. “Ker so se vse šolske prireditve združile z vojaško proslavo, je bilo videti to pot na Glaziji vojaške čete, obdane od šolske mladine, zastopnikov uradov in mnogoštevilnega občinstva. Pod milim nebom je opravil zahvalno daritev po katoliškem obredu opat g. Jurak, po pravoslavnem pa prota g. Čudić.”⁹⁴⁵

Tudi v Celju so v nedeljo, 18. julija 1937, ob 11. uri v cerkvi sv. Save organizirali posebna krajša bogoslužja (“molepstviije”) za ozdravitev hudo bolnega patriarha Varnave.⁹⁴⁶ Bogoslužij so se udeležili številni častniki, vojaki in parohijani.⁹⁴⁷

Dan miru (11. november) so praznovali na prav poseben način, z molkom in dvominutnim zvonjenjem ob 11. uri z vseh cerkva v kraju. Če je to bil delovni dan, je naslednjo nedeljo parohijski duhovnik po končani liturgiji imel na to temo priložnostni govor.⁹⁴⁸

942 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 127.

943 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 76, 104.

944 *Jutro*, 11. 5. 1933, št. 108, str. 5, Proslava materinskega dne v pravoslavni cerkvi.

945 *Jutro*, 9. 10. 1928, št. 237, str. 3, Proslava prebitja solunske fronte v Sloveniji. Podobno poročilo: *Slovenec*, 9. 10. 1928, št. 231, str. 4, Proslava 10 letnice prebitja solunske fronte.

946 *Jutro*, 17. 7. 1937, št. 164, str. 4, Molitve za patriarha Varnavo.

947 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 79; *Jutro*, 21. 7. 1937, št. 167, str. 4, Molitve za bolnega patriarha Varnavo.

948 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 105, 125, 144, 156.

Patriarhija srbske pravoslavne cerkve je v dneh splošnega strahu zaradi vojne nevarnosti sprejela septembra 1938 sklep, da se v vseh cerkvah izvedejo "molepstvijske" za mir. V celjski cerkvi so to storili 16. oktobra istega leta.⁹⁴⁹

V nedeljo po državnem udaru 27. marca 1941 je bila ob 11. uri tudi v pravoslavni cerkvi zahvalna molitev za kralja Petra II. in domovino.⁹⁵⁰

Procesije so med letoma 1935 do 1940 dokumentirano potekale šestkrat na leto, ob večjih cerkvenih praznikih: na gospodovo razglašenje (po procesiji je duhovnik opravil posvetitev pravoslavni stanovanj), sv. Savo (ko je procesija šla do mestne deške šole, kjer so opravili posvetitev vode in rezanje kolača), vrbico (procesija je šla na Babno), veliko soboto (ko so okoli cerkve nosili oltarni prt), veliko noč (okoli cerkve) in na dan cerkvene slave.⁹⁵¹

Zanimivi so tudi podatki o številu spovedanih in obhajanih po letih. V postnem času se je leta 1936 spovedalo in prejelo obhajilo 350 častnikov in vojakov, 24 dijakov in 65 meščanov.⁹⁵² V letu 1937 je k svetim skrivnostim kesanja in obhajila v postnem času v Celju pristopilo 81 meščanov in dijakov, od tega 7 Slovencev, ter kar 632 častnikov, podčastnikov in vojakov, izven Celja pa 46 meščanov in 51 orožnikov, skupaj torej 810 oseb.⁹⁵³ Naslednje leto pa v Celju 80 meščanov in dijakov, od teh 5 Slovencev, ter 577 vojakov, podčastnikov in častnikov, izven Celja 37 bolnikov v Topolšici. V letu 1939 jih je k spovedi in obhajilu pristopilo tretjina oziroma 33 %. Od tega je bilo 125 dijakov in meščanov (med njimi 12 Slovencev in 45 bolnikov) ter 380 vojakov, podčastnikov, graničarjev, orožnikov in častnikov. Skupno je pristopilo 506 oseb. Tega leta je bilo v celjski garniziji tudi sicer zelo malo pravoslavni vojakov, le okoli 150. Večinoma so bili katoliki iz Hrvaške in Dalmacije ter muslimani iz Srbije in Bosne. Leta 1940 je k spovedi in obhajilu v času velikonočnega,

949 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 122.

950 *Slovenec*, 30. 3. 1941, št. 74, str. 8, Zahvalne službe božje v Celju; *Nova doba*, 4. 4. 1941, št. 14, str. 3, Zahvalne službe božje.

951 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 70, 89, 126, 145, 156.

952 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 74.

953 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 74, 105, 126, 145, 157.

gospejinega in božičnega posta pristopilo le 222 oseb, od tega 28 meščanov, 40 bolnikov, 51 učencev ter 103 vojaki, orožniki in graničarji. Civilnih oseb torej le 119, od tega le 20 Slovencev.⁹⁵⁴

Tako kot vsako leto so tudi leta 1936 obeležili dan zedinjenja s svetimi mašami in zahvalnimi molitvami po celjskih cerkvah, ki so se jih med drugim udeleževali tudi rezervni častniki v uniformah ter sokoli in gasilci v krojih. V pravoslavni cerkvi je po liturgiji imel celjski paroh tudi priložnostni govor.⁹⁵⁵ Podobno je bilo tudi vsa leta do propada kraljevine.⁹⁵⁶

Prav tako so na najvišjem nivoju proslavili državni praznik, rojstni dan kralja. Čeprav je iz napovedi v časopisih in tudi iz poročila predstojništva mestne policije razvidno, da naj bi bila slovesna božja služba v pravoslavni cerkvi tudi leta 1937, in sicer kot ponavadi ob 9. uri,⁹⁵⁷ o tem lahko močno podvomimo, kajti Ilija Bulovan je v kroniki zapisal: "Praznovanje kraljevega rojstnega dne je v mestu potekalo svečano, kot prejšnje leto, 6. septembra. Prisotni so bili vsi narodni elementi, posebno sokoli, čeprav so pri proslavi po uradni dolžnosti sodelovali tudi vsi ostali. Vojska celjske garnizije je bila na taborjenju na Blokah, tako da v tukajšnji pravoslavni cerkvi ni bilo božje službe, kajti tudi tukajšnji parohijski duhovnik se je moral zaradi boleznj ljubljanskega paroha protojereja Đorđa Budimira odpraviti na Bloke. Tega dne je namreč po ukazu pristojnih vojaški oblasti opravil zahvalno molitev med vojaki na taborjenju."⁹⁵⁸

Seveda so vsakoletne zahvalne daritve v počastitev rojstnega dne kraljice Marije potekale tudi v celjski pravoslavni kapeli in kasneje v hramu sv. Save.⁹⁵⁹ Ob rojstvu prestolonaslednika Petra se je v Celju ob 10. uri izvajalo v vojašnici kralja

954 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 157.

955 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 75–76; *Nova doba*, 27. 11. 1936, št. 48, str. 2, Proslava 1. decembra; Slovenec, 3. 12. 1936, št. 278, str. 3, Proslava praznika zedinjenja.

956 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 103–104, 124.

957 ARS, SI AS 67, fasc. XIII/3, 9917/1937; *Nova doba*, 7. 9. 1937, št. 208, str. 2, Manifestacije v Celju in Mariboru; *Jutro*, 10. 9. 1937, št. 37, str. 1, Celje je svečano proslavilo kraljev rojstni dan.

958 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 103.

959 ARS, SI AS 67, fasc. XIII/11, 260/1936.

Petra I. Osvoboditelja pravoslavno bogoslužje.⁹⁶⁰ Nato so bila zahvalna bogoslužja ob prestolonaslednikovem rojstnem dnevu v kapelici vojašnice kralja Petra tudi v naslednjih letih.⁹⁶¹

Leta 1922 je pravoslavna cerkvena občina v Celju 28. junija na svečan način proslavila spomin na vidovdanske heroje, "na padle borce za svobodo in ujedinjenje naroda". Ob 9³⁰ so v veliki dvorani Narodnega doma izvedli slovesno zadušnico s sodelovanjem akademskega pevskega društva Balkan iz Zagreba.⁹⁶²

Leta 1926 so zadušnico na Vidov dan preselili v pravoslavno kapelo.⁹⁶³ Leta 1929 je bil na ta praznik zbor vojske na Glaziji, kjer sta rimskokatoliški opat Peter Jurak in pravoslavni vojaški duhovnik Manojlo Čudić opravila cerkvena opravila. Nato se je po Prešernovi ulici mimo magistrata odvila vojaška parada pred poveljnikom 39. pehotnega polka polkovnikom Vojislavom Kostićem in zastopniki vseh celjskih civilnih oblasti in korporacij, ki so se prej udeležili proslave na Glaziji. Sledila so žalna bogoslužja v katoliški in protesantski cerkvi ter pravoslavni kapeli.⁹⁶⁴ Vidov dan leta 1931 so združili z mogočnim župnim sokolskim zletom.⁹⁶⁵ Pri veliki slavnosti je pomembno vlogo imel tudi pravoslavni prota Manojlo Čudić. Na Glaziji je ob 10³⁰ za opatom Jurakom namreč opravil cerkvene obrede "za padle vidovdanske heroje". Slovesnosti so se udeležili številni sokoli, vojaštvo in množica prebivalcev mesta in okolice.⁹⁶⁶

Po letu 1933 je slavnostno bogoslužje potekalo v pravoslavni cerkvi ob 10. uri.⁹⁶⁷ Ob tem so leta 1935 na vojaškem pokopališču bile še spominske molitve, ki so jih opravili katoliški, pravoslavni in evangeličanski duhovnik.⁹⁶⁸

960 *Nova doba*, 8. 9. 1923, št. 101, str. 2, Proslava rojstva prestolonaslednika v Celju.

961 *ARS*, SI AS 67, fasc. XIII/3, 8413/1931.

962 *Nova doba*, 27. 6. 1922, št. 72, str. 3, Vidovdanska proslava v Celju; *Nova doba*, 1. 7. 1922, št. 73, str. 2, Vidovdanska proslava v Celju.

963 *Slovenec*, 1. 7. 1926, št. 145, str. 6, Vidovdan.

964 *Jutro*, 29. 6. 1929, št. 150, str. 9, Vidov dan v Celju; *Nova doba*, 1. 7. 1929, št. 52, str. 2, Proslava Vidovega dne.

965 *Jutro*, 26. 6. 1931, št. 145, str. 4, Celjskemu prebivalstvu.

966 *Jutro*, 30. 6. 1931, št. 147a, str. 1, Mogočno slavje v Celju.

967 *Jutro*, 25. 6. 1933, št. 146, str. 4, Na Vidov dan.

968 *Slovenec*, 28. 6. 1935, št. 145, str. 19, Cerkevna proslava Vidovega dne; *Nova doba*, 1. 7.

Tudi leta 1940 je bila na Vidov dan v vseh celjskih cerkvah opravljena zadušnica za padle kosovske junake. Pravoslavni duhovnik Ilija Bulovan je v kroniki potožil, da je bilo pri zadušnici zelo malo ljudi, tudi predstavnikov državnih oblasti in različnih društev je bilo manj kot prejšnja leta ali jih sploh ni bilo. V svojem govoru je takšen odnos do tega praznika obsodil, poudaril pomembnost in pomen vidovdanske proslave za celoten narod ter opomnil na pieteto do pokojnih, zlasti do tako zaslužnih. Vse ostale prireditve so potekale kot prejšnja leta.⁹⁶⁹

V Celju so leta 1929 vojaki slovesno šli po badnjak v bližnji gozd ter ga vozili po ulicah, nato so se vrnil v vojašnico kralja Petra. Spremljali so jih oddelek vojaške godbe, odposlanstvo častnikov, podčastnikov in vojakov ter nekateri člani celjske pravoslavne občine z vojaškim duhovnikom protojerejem Manojlom Čudićem na čelu. Nato so v prijetnem razpoloženju praznovanje nadaljevali na dvorišču vojašnice.⁹⁷⁰

Leta 1931 je spreved krenil iz vojašnice kralja Petra po badnjak proti Spodnji Hudinji. V sprevedu so bili vojaška godba, častniki in sokoli na konjih, nekaj udeležencev se je peljalo tudi na vozovih in v avtomobilih. Spremljali so jih številni prebivalci mesta. Tam so nato pobrali badnja drevesa ter jih ob vrnitvi razdelili v vojašnici kralja Aleksandra, nesli so jih tudi v stanovanje poveljnika mesta in poveljnika polka. Po vrnitvi v vojašnico kralja Petra je pravoslavni vojaški duhovnik Manojlo Čudić izvedel cerkveni obred, polkovnik Vojislav Kostić je imel praznični nagovor, na dvorišču pa je nato v prijetnem razpoloženju sledila pogostitev.⁹⁷¹

Leta 1939 so v sprevedu zaradi snežnih razmer kot vozila sodelovale tudi sani, dogodek je povečala železničarska godba.

1935, št. 27, str. 2, Na Vidov dan.

969 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 153; *Nova doba*, 28. 6. 1940, št. 27, str. 3, Proslava Vidovega dne.

970 *Nova doba*, 7. 1. 1929, št. 2, str. 2, Badnjak; *Jutro*, 8. 1. 1930, št. 5, str. 4, Pravoslavni božič v Celju.

971 *Slovenec*, 3. 1. 1931, št. 2, str. 5, Na pravoslavni Badnji dan; *Nova doba*, 2. 1. 1931, št. 1, str. 2, Po starodavnem slovanskem izročilu; *Jutro*, 7. 1. 1931, št. 5, str. 3, Badnjak pod streho; *Slovenec*, 8. 1. 1931, št. 5, str. 4, Na predan pravoslavnega Božiča.

Še posebej slavnostno je bilo ob povratku na dvorišču vojašnice kralja Petra: "Ob 16. se je vrnil sprevod z badnjakom v vojašnico kralja Petra. Na dvorišču se je zbralo vojaštvo z oficirskim zborom in mnogo domačega prebivalstva. Ko so prinesli badnjak na dvorišče, je oddal oddelek vojaštva salvo. Poveljnik 39. pp. generalštabni polkovnik g. Mihajlović je posul badnjak z žitom. Nato pa so badnjak položili na ogenj. Po kratkem cerkvenem obredu in nagovoru prote je g. polkovnik Mihajlović poželel vojaštvu srečen božič. Sledilo je čestitanje, nakar so oficirji, podoficirji in vojaki ob sviranju železničarske godbe zaplesali kolo. V Oficirskem domu se je pričel nato družabni sestanek, ki je potekel ob zelo prisrčnem in veselem razpoloženju."⁹⁷²

Razpored božičnih bogoslužij je bil v pravoslavni cerkvi sv. Save v Celju leta 1937 takle. Na prvi dan božiča (7. 1.) jutrnjica ob 4., liturgija ob 10. ter večernice z jutrnjico ob 17. uri. Drugi dan božiča (8. 1.) liturgija ob 10. in večernice z jutrnjico ob 17. uri. Tretji dan božiča je bila liturgija ob 8. uri. Leta 1938 je bilo za božič zelo mrzlo. V cerkvi je že sicer bilo zelo hladno, zaradi tega ni bilo na božični jutrnjici ob 4. uri nikogar, razen duhovnika, dveh pevcev in strežnikov vojakov.⁹⁷³

Posvetitev vode na gospodovo razglašenje so leta 1936 v Celju izvedli ob sodelovanju pevskega zbora, vseh pravoslavnih meščanov in vojakov (kot so to predvidevali tudi vojaški predpisi) ter predstavnikov različnih oblasti in ustanov v mestu. Tega leta je pravoslavni vojaški duhovnik na ta praznik uvedel tudi običaj blagoslavljanja domov pravoslavnih Slovencev z blagoslovljeno vodo, s čimer so se ti, ko so jim razložili namen, z veseljem strinjali.⁹⁷⁴

972 *Nova doba*, 6. 1. 1939, št. 2, str. 2, Badnji sprevod; *Jutro*, 7. 1. 1939, št. 6, str. 3, Badnjak; *Nova doba*, 13. 1. 1939, št. 3, str. 3, Na pravoslavni badnji dan; *Slovenec*, 8. 1. 1939, št. 6, str. 6, Pravoslavni božič v Celju.

973 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 107. *Nova doba*, 1. 1. 1937, št. 1, str. 3, Božična služba božja v pravoslavni cerkvi; *Jutro*, 3. 1. 1937, št. 2, str. 7, Božična služba božja v pravoslavni cerkvi.

974 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 70–71.

Tudi leta 1937 je bila blagoslovitev vode s procesijo na gospodovo razglašenje kot ponavadi lepo in svečano opravljena. Vreme je bilo toplo. Na posvetitev vode so povabili vse lokalne oblasti in ustanove, toda razen predstavnikov vojske, okrožnega sodišča, mestnega sveta, sokola in gasilcev, se drugi niso odzvali. Vojska je pri blagoslovitvi sodelovala s častniškim zborom, častno četo in zastavo. Po božji službi je bil tradicionalen blagoslov domov na križevu in gospodovo razglašenje. Leta 1941 je protojerej Ilija Bulovan uvedel blagoslovitev vode v cerkvi tudi na križevu.⁹⁷⁵

Blagoslovitev vrbovih vejic v Celju na soboto pred cvetno nedeljo 1936 so izvedli s pomočjo šolskih otrok, častnikov in meščanov pravoslavne veroizpovedi. Odpravili so se na Babno. Zanimivo je, da sta od pravoslavnih Slovencev sodelovala le dva. Leta 1939 zaradi hudega mraza marca drevje še ni ozelenelo, tako da se je komajda našla kakšna vejica vrbe z listi, leta 1940 pa je v procesiji prvič sodelovala novo ustanovljena vojaška godba.⁹⁷⁶

Še posebej slovesno je bilo vsako leto na veliko noč. Kristusov grob je bil vedno zelo lepo urejen in okrašen s cvetjem, pšenico in svečami. Meščani so ga na veliki petek in veliko soboto na veliko obiskovali in izražali svoje zadovoljstvo. Na veliko noč je bila cerkev polna pobožnih ljudi.⁹⁷⁷

Na pravoslavni veliki četrtek leta 1938 so bile ob 10. uri večernice z liturgijo, ob 18. uri "bdenije" z branjem pasijonskih evangelijev. Na veliki petek ob 18. uri večernice z nošenjem "plaštanice" in poljubljanjem Kristusovega groba, nato jutrnjica. Na veliko soboto so bile ob 10. uri večernice z liturgijo. Vstajenje je bilo praznovano zelo svečano. Pri jutranji procesiji ob 4. uri je sodelovalo veliko meščanov in okoli 400 vojakov. Fedor Košutnik, učitelj na rudarski šoli, je iz 16 učencev oblikoval zbor, ki je zelo

975 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 107, 158; *Jutro*: 15. 1. 1941, št. 12, str. 5, Na Bogojavljenje; 18. 1. 1941, št. 15, str. 5, Na Bogojavljenje.

976 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 72, 131, 152; *Nova doba*, 19. 4. 1940, št. 17, str. 2, Razpored bogoslužja v pravoslavni cerkvi sv. Save v Celju; *Jutro*, 5. 4. 1939, št. 80, str. 6, Bogoslužje v pravoslavni cerkvi; *Jutro*, 20. 4. 1940, št. 91, str. 5, Razpored bogoslužja v pravoslavni cerkvi sv. Save v Celju.

977 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 74, 90, 117, 131, 152; *Nova doba*, 3. 5. 1929, št. 35, str. 2, Celjska Srbska pravoslavna občina.

lepo pel, še posebej Voskresenije Tvoje Hriste Spase in Hristos voskrese. Na liturgiji prvi in drugi dan ob 10. uri je bila cerkev zelo dobro obiskana. Na veliko noč je bilo še ob 18. uri "bdenije".⁹⁷⁸

V Celju so ob drugi obletnici smrti kralja Petra I. ob devetih dopoldne v veliki dvorani Narodnega doma pripravili svečano zadušnico, ki jo je opravil pravoslavni duhovnik Rafailo Perić. Udeležili so se je predstavniki vseh javnih uradov, celoten častniški zbor, predstavniki društev in številno občinstvo. Po zadušnici je imel vojaški duhovnik Perić lep nagovor.⁹⁷⁹

Ob nepričakovani in tragični smrti jugoslovanskega kralja Aleksandra se je vsa država zavila v črnino. Zadušnica je potekala v pravoslavni cerkvi sv. Save 13. oktobra 1934 ob 10³⁰. Udeležili so se je predstavniki vojaških in civilnih oblasti, uradov in šol, mestne in okoliške občine, sokolska deputacija v krojih, zastopniki korporacij in društev ter številno prebivalstvo Celja in okolice. Po žalnem cerkvenem obredu je protojerej Manojlo Čudić v nagovoru "slavil izredne vrline, zasluge in veličino blagopokojnega vladarja". Celjska cerkvena občina je poslala žalno brzojavko njegovemu prvorojencu in nasledniku kralju Petru II.⁹⁸⁰

V Celju so ob tem dogodku ustanovili Odbor za cerkvene svečanosti. Po žalni slovesnosti pred mestnim poglavarstvom so bila po cerkvah še enkrat žalna opravila. Ko so bila ta končana, so častni vodi vojske točno ob 15. uri pred vsemi tremi cerkvami oddali "po tri salve v čast nesmrtnemu vladarju". Na 40. dan kraljeve smrti je bila v celjski pravoslavni cerkvi sv. Save liturgija z zadušnico. Po obredu se je protojerej Manojlo Čudić v lepem govoru spominjal smrti velikega vladarja. Cerkvene svečanosti so se udeležili predstavniki civilnih in vojaških oblasti in uradov, mestne in okoliške občine, šol, društev in korporacij, častniški

978 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 117, *Nova doba*, 15. 4. 1938, št. 16, str. 3, Razpored bogoslužja v pravoslavni cerkvi sv. Save v Celju; *Jutro*, 16. 4. 1938, št. 89, str. 7, Razpored bogoslužja v pravoslavni cerkvi sv. Save v Celju.

979 ARS, SI AS 67, fasc. XIII/11, 6075/1923.

980 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 68; *Jutro*, 13. 10. 1934, št. 236, str. 4, Parastos v pravoslavni cerkvi; *Nova doba*, 19. 10. 1934, št. 67, str. 4, Večna slava spominu vladarja Mučenika!

zbor in vojaška četa s polkovno zastavo ter številno občinstvo. Žalna bogoslužja so bila tudi na rojstni dan pokojnega kralja, 17. decembra 1934.⁹⁸¹

V celjski pravoslavni cerkvi so 6. aprila 1935 opravili tudi polletno žalno liturgijo in zadušnico. Pri liturgiji je pel cerkveni pevski zbor, pri zadušnici, ki jo je opravil celjski paroh Manojlo Čudić, je mešani zbor Celjskega pevskega društva zapel Opelo Stanislava Biničkega. Zadušnice so se udeležili častniški zbor, rezervni častniki, predstavniki civilnih oblasti in uradov ter društev ter veliko občinstva.

Žalne slovesnosti so v Celju pripravili tudi ob prvi obletnici smrti. Župan mestne občine Alojzij Mihelčič je v razglasu poleg ostalih dogodkov napovedal tudi cerkvena opravila. V pravoslavni cerkvi je moški zbor Bratstva pod vodstvom Cirila Preglja izvajal Milojevićevo Opelo. Tudi ob drugi obletnici smrti se je Celje odelo v žalne zastave. Ob pol devetih je bila zadušnica v pravoslavni cerkvi. Bogoslužja so se udeležili predstavniki vojaških in civilnih oblasti in uradov, šol, korporacij in društev ter številno občinstvo.⁹⁸²

Če so prej žalna bogoslužja potekala tudi v katoliški in evangeličanski cerkvi, je od leta 1938 do 1940 to potekalo le še v pravoslavni cerkvi. Na teh zadušnicah ob vsakokratni obletnici smrti kralja Aleksandra I. je imel celjski vojaški duhovnik v cerkvi sv. Save priložnostni govor, udeležilo se jih je veliko ljudi, predstavniki civilnih in vojaških oblasti, častniki in vojaki, sokoli,

981 *Jutro*: 17. 10. 1934, št. 239, str. 7, Odbor za cerkvene svečanosti v Celju; 18. 10. 1934, št. 240, str. 8, Velika žalna svečanost ob pogrebu; 23. 11. 1934, št. 72, str. 2, Ob 40-dnevnici Viteškega kralja Uedinitelja; 15. 12. 1934, št. 288, str. 4, Na rojstni dan blagopokojnega kralja; 18. 12. 1934, št. 290, str. 4, Na rojstni dan blagopokojnega kralja.

Nova doba: 19. 10. 1934, št. 67, str. 2, Celje se poslavlja od nesmrtnega kralja; 18. 11. 1934, št. 266, str. 1, Svečanosti v Dravski banovini.

982 *Jutro*: 7. 4. 1935, št. 82, str. 7, Ob polletnici smrti blagopokojnega kralja; 6. 10. 1935, št. 232, str. 7, Zavoljo komemoracije; 8. 10. 1936, št. 233, str. 5, Ob drugi obletnici smrti Viteškega kralja; 10. 10. 1936, št. 235, str. 3, Vsi naši kraji so iskreno izkazali čast spominu kralja mučenika.

Nova doba: 5. 10. 1935, št. 42, str. 4, V pravoslavni cerkvi v Celju; 9. 10. 1936, št. 41, str. 2, Ob drugi obletnici smrti blagopokojnega kralja.

Slovenec: 8. 10. 1935, št. 231, str. 4, Celje na dan obletnice marseilleske tragedije; 10. 10. 1935, št. 233a, str. 1, Celje spominu pokojnega kralja.

predstavniki društev ter, kot je za leto 1939 zapisal Ilija Bulovan, "domoljubni meščani".⁹⁸³

V Parizu je 19. oktobra 1938 v 80. letu umrl član kraljevske hiše, njegova kraljevska visokost knez Arsen. Pokopan je bil štiri dni kasneje v kraljevski zadužbini na Oplencu. Tega dne je bila v celjski parohijski cerkvi darovana zadušnica za pokoj njegove duše.⁹⁸⁴

Zadušnica za patriarhom Dimitrijem je potekala 13. aprila 1930 s pričetkom ob 10³⁰ v pravoslavni kapeli v vojašnici kralja Petra.⁹⁸⁵ Takoj ko je celjska cerkvena občina izvedela za smrt patriarha Varnave, je pripravila zadušnico za pokoj njegove duše 24. julija 1937, ponovno liturgijo k večnemu počitku z zadušnico pa na dan pogreba 29. julija. Prav tako so 4. septembra 1937 opravili tudi 40-dnevno zadušnico. Polletne zadušnice za patriarha Varnavo so bile 22. januarja 1938 po vsej državi. V Beograd je na osrednjo zadušnico prišlo okoli 500 duhovnikov, med njimi je bil tudi celjski vojaški duhovnik Ilija Bulovan. Zaradi odsotnosti paroha je bila zadušnica v Celju opravljena šele 24. julija. Prisotnih je bilo veliko vojakov, častnikov in pobožnih parohijanov. Med njimi sta bila tudi poveljnik 39. pehotnega polka, generalštabni polkovnik Dragoljub Mihailović, in poveljnik dravske divizijske oblasti, divizijski general Đorđe Lukić. Po liturgiji je Bulovan spregovoril nekoliko besed o delu in zaslugah pokojnega patriarha.⁹⁸⁶

V nedeljo, 27. februarja 1921, je v celjskem Narodnem domu potekala zadušnica za vojvodo Mišića. Pred zadušnico in po njej je Celjsko pevsko društvo zapelo po eno žalostinko, sledil je govor polkovnika Borivoja Tošića, nato alegorija, na koncu pa je Celjsko pevsko društvo zapelo še Jadransko morje. Sodelovali so tudi sokoli v kroju.⁹⁸⁷

983 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 121.

984 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 124.

985 *Jutro*, 10. 4. 1930, št. 84, str. 4, Parastos za patrijarhom; *Nova doba*, 11. 4. 1930, št. 29, str. 3, Parastos za patrijarhom Dimitrijem; *Slovenec*, 10. 4. 1930, št. 83, str. 4, Celjsko mestno načelstvo.

986 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 81, 108, 120; *Jutro*, 28. 7. 1937, št. 173, str. 4, Žalna liturgija in parastos.

987 *Nova doba*, 24. 2. 1921, št. 24, str. 2, Mišićev dan v Celju.

Srbska pravoslavna občina je 15. junija 1924 v veliki dvorani Narodnega doma v Celju priredila zadušnico za padlimi žrtvami v Trbovljah. Trboveljska organizacija Orjune je za 1. junija 1924 namreč napovedala slovesno razvitje prapora v Trbovljah. Šlo je za odkrito provokacijo jugoslovanskih nacionalistov, ki so jo komunisti izkoristili za svojo propagando. Tisto nedeljsko jutro se je ob deseti uri dopoldne okoli 800 oboroženih orjunašev zbralo na trboveljski železniški postaji in skupaj z godbo odkorakalo proti mestu. Ob cesti pred rudarskim domom jih je v zasedi pričakalo 60 do 70 borcev Proletarskih akcijskih čet (PAČ). Vojaško godbo so spustili mimo, nato pa napadli zastavonoše in funkcionarje Orjune, na kar so orjunaši odgovorili z ognjem. Po nekajminutni izmenjavi ognja sta streljanje prekinili dve ročni bombi, ki so ju pripadniki PAČ-a vrgli med orjunaše. Spopadajoči se strani sta se razmaknili, na mestu eksplozij so obležali dva mrtva pripadnika PAČ-a, dva mrtva gledalca ter trije voditelji Orjune. Težje in lažje poškodovanih je bilo še dvajset ljudi. Po prihodu orožnikov so se orjunaši znova zbrali in razvili svoj prapor. V znak maščevanja so orožnikom odvzeli pridržanega rudarja in ga pozneje v kamnolomu usmrtili. Spotoma so vdrli še v rudarski dom in ga zažgali.⁹⁸⁸

Klerikalni Slovenec se je zaradi organizacije zadušnice za padle nacionaliste v Trbovljah zelo razhudil. Zapisali so, da namerava srbska pravoslavna občina v Celju ("ki obstoja razen par civilistov-odpadnikov iz samih oficirjev!") prirediti to zadušnico in nanjo vabi predstavnike uradov, oblastev in društev v Celju. Iniciator te prireditve je bil po njihovo "zaradi svoje arogantnosti in verske nestrpnosti (možakar je na primer prepovedal udeležbo vojaštva pri procesiji na praznik R. T.) skrajno nepriljubljeni komandir mesta g. polkovnik Borivoj Tošić, ki bo brez dvoma po dosedanji praksi komandiral k tej strankarsko izzivalni prireditvi ves oficirski zbor". Zato so dravsko divizijsko oblast javno vprašali, od kdaj je članom častniškega zbora dovoljeno proslavljati to, kar je drugim državljanom prepove-

988 <https://www.rtv slo.si/kultura/razglednice-preteklosti/89-let-od-spodadov-v-trbovljah/309950>, 23. 7. 2014.

dano, in "kako si more vojaška oblast dovoliti, da razburja naše ljudi s takimi prireditvami, dočim je na drugi strani vsled ukaza notranjega ministra prepovedano na shodih tudi le samo ome-niti trboveljske dogodke. Ali se vojaške oblasti ne zavedajo svoje odgovornosti?"⁹⁸⁹ Kljub temu se je zadušnice udeležilo številno občinstvo, med njimi predstavniki Orjune, sokola ter različnih narodnih in kulturnih društev. Med žalnimi cerkvenimi obredi, ki jih je opravil pravoslavni svečenik Rafailo Perić, je Celjsko pevsko društvo zapelo več žalostink. Ob koncu lepe svečanosti je Perić imel še govor. "Z lepimi besedami je poveličeval ljube-zen do države kot skupne domovine vseh treh plemen našega jugoslovanskega naroda, ter naglašal, da je treba za idejo ujedi-njenega naroda padle nacionalne žrtve uvrstiti med Vidovdan-ske junake, katerih se spominjamo s hvaležnostjo vsako leto."⁹⁹⁰

Hramova slava je prvič potekala v novi cerkvi sv. Save v Ce-lju 10. maja 1933, na dan sežiga posmrtnih ostankov sv. Save na Vračarju leta 1594. Že dan prej se je ob 18. uri pričelo "bdenije". Naslednji dan je bila ob 10. uri liturgija s procesijo ob asistenci osmih duhovnikov ter z rezanjem slavskega kolača. Pri obredih je pel ruski cerkveni zbor iz Zagreba, pridigo pa je imel zagreb-ški protojerej Pavao Dragić. Med liturgijo in rezanjem kolača je častna četa pred cerkvijo izstrelila po dve salvi. Proslave so se udeležili pravoslavni verniki, častniški zbor, predstavniki obla-sti, uradov, šol, korporacij in sokola ter številno občinstvo.⁹⁹¹

989 *Slovenec*, 14. 6. 1924, št. 135, str. 4, Na naslov Dravske divizije v Ljubljani.

990 *Jutro*, 13. 6. 1924, št. 139, str. 4, Parastos za padlimi nacionalisti v Trbovljah; *Jutro*, 17. 6. 1924, št. 142, str. 4, Parastos za padlimi nacionalnimi žrtvami; *Nova Doba*, 17. 6. 1924, št. 68, str. 2, Parastos za padlimi nacionalisti.

991 *Nova doba*, 5. 5. 1933, št. 37, str. 2, Cerkev sv. Save v Celju; *Jutro*, 6. 5. 1933, št. 104, str. 5, Pravoslavna cerkvena slavnost; *Nova doba*, 12. 5. 1933, št. 39, str. 2, Proslava patrocinija sv. Save; *Jutro*, 11. 5. 1933, št. 108, str. 5, Proslava materinskega dne v pravoslavni cerkvi; SPC - COL, Arhiv SPCO, 132/1933.

SLAVE VOJAŠKIH ENOT, VOJAŠKE IN DRUGE PRISEGE

Leta 1925 je slava celjskega 39. pehotnega polka potekala “na prav prisrčen in demokratski način”. V spomin na zavzetje Črne na Koroškem 28. maja 1919 se je ob 10. uri na Glaziji izvajalo katoliško in pravoslavno bogoslužje z rezanjem kolača ob prisotnosti celotne garnizije v vojaških čeladah, častniškega zbora in številnega občinstva.⁹⁹² “Pravoslavni svečenik je izvršil blagoslovljenje in sečenje kolača, nakar je komandant polka g. polkovnik Naumović v lepo zasnovanem, temperamentnem govoru opisal značaj in pomen dneva.”⁹⁹³

Naslednje leto je vse skupaj potekalo na dvorišču vojašnice. Tam se je zbral celoten polk in gostje, med njimi sta bila tudi narodna poslanca Ivan Prekoršek in Bogumil Vošnjak. Protojerej Manojlo Čudić je opravil spominski obred pred okrašenim spomenikom junakom 39. pehotnega polka. Med obredom je pel zbor Celjskega pevskega društva. Ko se je obred končal, je častna četa izstrelila šest častnih salv, pevci pa so zapeli Oj, Doberdob. Nato je sledila slovesnost polkovne slave. Pravoslavni obred z rezanjem kolača je opravil protojerej Čudić, katoliški obred opat Peter Jurak. Sledil je spominski govor polkovnika

⁹⁹² *Nova doba*, 30. 5. 1925, št. 58, str. 1, Pukovska slava 39. pp.

⁹⁹³ *Jutro*, 29. 5. 1925, št. 124, str. 3, Slava celjskega pešpolka.

Mihaila Golubovića, nato še mimohod čet pred vojašnico. Nato je bila zakuska.⁹⁹⁴

Še posebej slovesno je bilo leta 1939, ko je polk slavil okroglo, 20. obletnico zmagovitih bojev na Koroškem. Tega dne so člani Legije koroških borcev z Raven na Koroškem celjskemu polku izročili Malgajevo zastavo. Ob 9. uri je pred spomenikom padlim borcem pravoslavni vojaški duhovnik Ilija Bulovan opravil žalne obrede, vojaki pa so po petju žalostinke Oj, Doberdob izstrelili tri častne strele. Po tej svečanosti se je ves 39. pehotni polk v bojni opremi in s čeladami ter polkovno zastavo postavil v vrste na Dečkovem trgu (danes Trgu celjskih knezov), kjer se je zbralo več kot dva tisoč ljudi. Ob vojski so bili postavljeni v vrste tudi koroški borci z Malgajevo zastavo. Polkovne slave so se udeležili mnogi visoki gostje: armadni general Pantelija Jurišič, inšpektor pehote, divizijski general Vladimir Kostić, inšpektor topništva, divizijski general Teodozij Luković, poveljnik konjenice divizijski general Milko Milković, načelnik štaba 4. armade brigadni general Anton Lokar, podpredsednik narodne skupščine Alojzij Mihelčič, okrajni načelnik dr. Ivan Zobec, major in narodni poslanec Mirko Bitenc, župan mestne občine dr. Alojz Voršič, predsednik upravnega sodišča dr. Ivan Likar, predsednik okrožnega sodišča dr. Fran Vidovič s sodniki, upravnik pošte Josip Savelli, postajni načelnik Peter Magajna, davčni kontrolor Franjo Šek, direktor Mohorjeve tiskarne dr. Franc Kotnik, ravnatelj gimnazije Franc Mravljak, ravnatelj trgovske šole Fran Marinček in drugi. Ko je godba odigrala himno, so se pričeli cerkveni obredi – pravoslavne je seveda opravil vojaški duhovnik Ilija Bulovan. Po slavnostnem govoru in izročitvi zastave je celoten polk skupaj s koroškimi borci defilirал pred armadnim generalom Pantelijem Jurišičem. Sledila je še pogostitev v oficirskem domu in na dvorišču vojašnice.⁹⁹⁵

994 *Jutro*, 29. 5. 1934, št. 120, str. 4, Slava 39. pehotnega polka; *Slovenec*, 29. 5. 1934, št. 120a, str. 2, Slava 39. p.p.

995 *Slovenec*, 31. 5. 1939, št. 122, str. 5, Pomembne nedeljske vojaške slovesnosti; *Jutro*, 30. 5. 1939, št. 123a, str. 5, Veličastna vojaška svečanost v Celju; *Nova doba*, 2. 6. 1939, št. 23, str. 1, Impozantna vojaška svečanost v Celju.

Vsako leto so v Celju kralju zaprisegli vojaki novinci. Leta 1920 se je to dogajalo na travniku ob Ljubljanski cesti med gimnazijo, protestantsko cerkvijo in vojaškim skladiščem za obleko. Najprej so zaprisegli katoliški, nato pravoslavni in nazadnje še muslimanski vojaki, seveda ob prisotnosti cerkvenih dostojanstvenikov vsake od treh ver. Dogodku je slavnostni pečat dodala še vojaška godba.⁹⁹⁶

Leta 1922 je dogodek potekal na Dečkovem trgu 11. januarja s pričetkom ob 9³⁰. Tokrat je bil vrstni red prisege malce drugačen – najprej so prisegli pravoslavni, nato katoliški in nazadnje muslimanski vojaki. Vsi duhovniki so poudarjali zvestobo kralju in ljubezen do domovine. Prisotne je nagovoril poveljnik polka polkovnik Jovan Naumović, nato je godba zaigrala vse tri himne, Bože pravde, Lijepa naša domovina in Naprej zastava slave. Na koncu so vojaki zaplesali kolo.⁹⁹⁷ Kasneje so vojaki prisegli na Glaziji.

V nedeljo 9. decembra 1934 pa je potekala slavnostna pri-sega rezervnih častnikov novemu kralju. Na Glaziji se jih je zbralo okoli petsto. Pred njimi je bila postavljena tudi častna četa vojakov z zastavo 39. pehotnega polka. Najprej so prisegli katoliki. Po nagovorih prote Manojla Čudića in evangeličanskega vikarja so zvestobo novemu kralju prisegli tudi pravoslavni in evangeličani. Nato je imel vznesen govor poveljnik celjskega vojaškega okrožja polkovnik Gavrilović. Vsi rezervni častniki so se nato podali v poslopje gimnazije, kjer so prisego potrdili še s podpisom.⁹⁹⁸

Že naslednjo nedeljo, 16. decembra 1934, je Celje ponovno oživel. Tokrat so Glazijo napolnili vojaki rezervisti. V mesto ob Savinji so se zgrinjali z vseh koncev celjskega vojaškega okrožja, prišlo jih je okoli 5.000. Najprej so se ob 8. uri zbrali pred evangeličansko cerkvijo, za vojaškim skladiščem pri

996 *Nova doba*, 10. 1. 1920, št. 5, str. 3, Zapisega vojakov v Celju.

997 *Nova doba*, 12. 1. 1922, št. 4, str. 1, Zapisega letošnjih novincev celjske garnizije; *Jutro*, 12. 1. 1922, št. 10, str. 3, Prisega vojaških novincev celjske garnizije.

998 *Jutro*, 11. 12. 1934, št. 284, str. 5, Svečana zapisega rezervnih in upokojenih oficirjev; *Slovenec*, 11. 12. 1934, št. 280, str. 5, Slovesna zapisega rezervnih in upokojenih oficirjev.

Glaziji in v drevoredu na Glaziji. Ko so obveznike razvrstili po občinah, so se prestavili na Glazijo, kjer je že bila postavljena častna četa vojakov z zastavo 39. pehotnega polka. Prisotni so bili poveljnik vojaškega okrožja in mesta polkovnik Gavrilović, okrajni načelnik dr. Ivan Vidmar ter mestni župan dr. Alojzij Goričan in okoliški župan Vinko Kukovec. Po nagovoru opata Petra Juraka so najprej zvestobo kralju Petru II. prisegli katoliki, po nagovoru pravoslavnega vojaškega duhovnika Manojla Čudića pravoslavni, po nagovoru vikarja Michaela Schafferja še evangeličani. Slovesnost je bila zaključena z lepim domoljubnim govorom polkovnika Gavrilovića.⁹⁹⁹

999 *Jutro*, 17. 12. 1934, št. 289a, str. 3, Prisega rezervne vojske; *Slovenec*, 18. 12. 1934, št. 286, str. 5, Zaprisega rezervne vojske.

PRAVOSLAVNI VERSKI POUK

Na začetku vsakega šolskega leta je v septembru pravoslavni duhovnik pripravil klicanje sv. duha za vse dijake in učence. Ob zaključku šolskega leta pa je vedno po liturgiji sledila zahvalna molitev za učence.

Pouk verouka v osnovnih in srednjih šolah v Celju je v šolskem letu 1935/36 redno potekal po dve uri tedensko. V šolskem letu 1936/37 je bil uspeh pri verouku v gimnaziji odličen, v osnovnih šolah pa prav dober.¹⁰⁰⁰

V šolskem letu 1937/38 je upravitelj parohije imel v Celju verouk redno vsako sredo in petek po dve uri tedensko v osnovnih in meščanski šoli, eno uro v trgovski šoli ter po štiri ure v gimnaziji. Dvajset šol izven Celja je parohijski duhovnik med šolskim letom obiskoval po trikrat. V tem šolskem letu je prišlo tudi do nemajhne nevšečnosti. Banska uprava v Ljubljani je namreč razrešila celjskega parohijskega duhovnika Ilijo Bulovana z dolžnosti honorarnega učitelja za verouk v celjski gimnaziji zaradi "nezmožnosti honoriranja dela za tako majhno število učencev". Proti tej odločitvi je uprava celjske parohije vložila pritožbo na ministrstvo prosvete prek cerkvenega sodišča v Zagrebu. Ilija Bulovan je takšno ravnanje banske uprave komentiral kar z "Konkordat v praksi!"¹⁰⁰¹

1000 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 75, 90.

1001 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 103.

Ob koncu šolskega leta 1938/39 in 1939/40 je bil splošni uspeh v srednji šoli, v meščanskih šolah in v osnovnih šolah odličen, v trgovski nadaljevalni šoli pa dober. Celjski parohijski duhovnik je med šolskim letom obiskal vse šole izven Celja zaradi podajanja učne snovi, izpitov ter ocenjevanja, redno trikrat, nekatere tudi po štiri- ali petkrat. V Celju je verouk potekal redno vsako sredo in petek po dve uri tedensko v osnovnih, meščanskih in trgovski nadaljevalni šoli, v gimnaziji pa po štiri ure tedensko.¹⁰⁰²

Število učencev v drugi polovici tridesetih let je bilo po šolskih letih različno, gibalo se je med 26 in 36 v Celju ter med 54 in 74 v celotni parohiji. Največ otrok je bilo v osnovnih šolah, največ v šolskem letu 1937/38, kar 51. V gimnazijah je bilo v tem obdobju med 13 in 17 dijakov pravoslavne veroizpovedi.¹⁰⁰³

Število vpisanih učencev pravoslavne veroizpovedi na območju celjske parohije

Šol. leto	Osnovne šole	Meščanske šole	Nadaljevalna šola	Gimnazija Celje	Izven Celja	Skupaj
1935/36*	13	/	/	13	26	26
1936/37	40	2	/	12	24	54
1937/38	51	4	1	12	28	68
1938/39	46	8	1	15	29	70
1939/40	50	7	/	17	36	74
1940/41	44	8	/	13	30	65

*Podatki samo za Celje

1002 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 132–133, 153–154.

1003 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 75, 90, 103, 132–133, 153–154.

VERSKA OSKRBA V BOLNIŠNICAH, SANATORIJIH IN ZDRAVILIŠČIH

V sanatoriju v Topolšici so v tridesetih letih prejšnjega stoletja zaradi povečanega števila srbskih pacientov uredili poseben prostor za izvajanje pravoslavnih obredov. Med obiskom v Sloveniji julija 1934 je mitropolit Dositej obiskal tudi Topolšico, kjer je imel liturgijo.¹⁰⁰⁴

Bolnike je redno obiskoval tudi celjski vojaški duhovnik. Za leto 1937 je v kroniko zapisal: "Obhod bolnih v Topolšici se je izvajal redno čez celo leto, enkrat ali dvakrat mesečno. Pri tem je potekalo bogoslužje, tamkajšnji otroci pa so imeli verouk... Čez leto je bilo v tem sanatoriju spovedanih in obhajanih 43 bolnikov."¹⁰⁰⁵

Pravoslavni božič leta 1939 je bil za pravoslavne bolnike v sanatoriju Topolšica še posebej zanimiv. Čez zimo je v sanatoriju ostalo tudi po 200 pacientov, ki so bili v veliki večini po narodnosti Srbi in seveda pravoslavne vere. Sanatorij je skorajda celotno obdobje kraljevine vodil Srb, dr. Vasa Savić, dokler ni bil leta 1939 premeščen v Beograd. "Tik pred njegovim odhodom so se pravoslavni prebivalci Topolšice domislili, da proslave svoj božič na podobno svečan način, kakor je v navadi povsod, kjer Srbi strnjeno prebivajo. Na badnji dan popoldne so se pacienti ob sodelovanju upravnega osebja zbrali ob vhodu v zdravilišče,

1004 *Jutro*, 13. 7. 1934, št. 158, str. 3, Mitropolit Dositej se je vrnil v Zagreb.

1005 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 104.

poiskali v gozdu badnjake in jih nato v svečanem sprevedu odpeljali v sanatorij. Domiselni prireditelji so poskrbeli celo za skromno improvizirano godbo, ki je še posebej dvignila razpoloženje. V sprevedu so ponesli badnjak najprej šefu dr. Saviću, družinam ostalih dveh zdravnikov, ekonomu g. Zgoncu, nato pa še v vsak oddelek zdravilišča. V celoti je Topolšica pravoslavni božič preživela na nadvse prisrčen način.”¹⁰⁰⁶

Uprava celjske pravoslavne cerkvene občine in eparhijsko cerkveno sodišče v Zagrebu sta leta 1933 uradno izrazila resno željo in namen, da bi za duhovne potrebe obiskovalcev pravoslavne veroizpovedi uredili pravoslavno kapelo tudi v zdraviliščih v Laškem in na Dobrni. Torej nekaj podobnega, kot se je že zgodilo v zdravilišču v Rogaški Slatini in sanatoriju v Topolšici. Ta poskus ni bil uspešen, saj banska uprava v Ljubljani prošnji ni ugodila. Pojasnila je, da naj bi se z izgradnjo pravoslavne kapele ustvaril precedens za druge veroizpovedi, za vse pa da kaj takega ne bi bilo možno zaradi omejenega prostora. S podobno prošnjo so poskusili še leta 1937, akcija se je končala z enakim odgovorom.¹⁰⁰⁷

1006 *Jutro*, 9. 1. 1939, št. 7a, str. 8, Badnjak v Topolšici.

1007 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 66.

PRAVOSLAVNA KAPELA V ZDRAVILIŠČU ROGAŠKA SLATINA

Odbor pravoslavne cerkve v Rogaški Slatini je vodil beograjski protojerej in član velikega upravnega sveta srbske patriarhije Nikola Trifunović, člani so bili še trgovski izvoznik Milan Todorović, kopališki zdravnik dr. Franjo Kolterer in zakupnik zdraviliškega doma Milan Martinović. Odbor je na Petrovdan, 29. junija 1921, izdal poziv, v katerem uvodoma ugotavlja, da v slovito zdravilišče, sploh po zedinjenju, prihajajo številni obiskovalci pravoslavne vere. Ker v Rogaški Slatini ni bilo pravoslavnega hrama, so pravoslavni verniki morali zahajati v katoliške cerkve. Zato so izrazili potrebo po ureditvi prostora za izvajanje pravoslavne bogoslužja.¹⁰⁰⁸

Že kaj kmalu je ravnateljstvo državnega zdravilišča Rogaška Slatina na čelu z dr. Franom Šterom pri Pokrajinski upravi za Slovenijo izposlovalo dovoljenje, da se za izvajanje pravoslavni obredov do preklica v brezplačno uporabo izroči poslopje stare nalivalnice. Prizadevali so si pridobiti v uporabo še sobo za duhovnika, ki bi med sezono opravljal svojo službo v zdravilišču.¹⁰⁰⁹

Protojerej Trifunović je spomladi 1921 gornjekarlovškega episkopa seznanil "s jednim lepim uspehom, koji sam postigao letos u Sloveniji – u Rogačkoj Slatini u Banji Rojču, jer sam tamo

1008 SPC - COL, Arhiv SPCO, 81/1922; HDA, AF 675, aš 979, ed 541/1921.

1009 HDA, AF 675, aš 980, ed 230/1922.

letos osnovao Sv. Pravoslavnu Crkvi i posvetio je Sv. Apostolima Petru i Pavlu.” O tem je obavestil tudi patriarha in kralja. Za opremo kapele je poskrbel sam – ikonostas je bil v izdelavi, mašne obleke in vse ostale nujno potrebne predmete za izvajane cerkvenih opravil naj bi podaril kralj. Vse naj bi bilo na svojem mestu do poletja. Sv. Antimins je že podaril patriarh. Omenil je veliko naklonjenost tamkajšnjih Slovencev: “Ja imam vrlo velike veze sa mnogim ljudima od svuda: u Ljubljani, u Celju, u Mariboru, u Rogačkoj Slatini i to je sama intelegencija, i radim polako, bez ikakve reklame na širenju Sv. Pravoslavlja.”¹⁰¹⁰

Ravnateljstvo zdravilišča je res dalo posloplje stare nalivalnice v brezplačno uporabo pravoslavni cerkvi. Prostor je bil v dobrem stanju, velik okoli 50 m², visok 6 metrov, zelo dobro osvetljen, obrnjen na vzhod ter zelo primeren za izvajanje bogoslužij, dokler ne bi zgradili nove cerkve in parohijskega doma. Za kapelo je bil izdelan nov, lesen prestol, tudi celoten ikonostas je bil že dokončan. Protojerej Trifunović je nato na Marijino vnebovzetje ob prisotnosti pravoslavnih vernikov posvetil vodo in z njo poškopil stene ter izgovoril priložnostne besede, se zahvalil ravnateljstvu zdravilišča ter kapelo razglasil za hram sv. Petra in Pavla – v prvi vrsti v čast kralju Petru I., pa tudi zato, ker je na ta praznik vrhunec zdraviliške sezone. Ker je bila zadeva nujna, ni zahteval blagoslova višjih duhovnih oblasti, je pa o tem takoj obavestil kralja, patriarha in sv. arhierejski sinod. Gornjekarlovškega episkopa ni obavestil, ker ni vedel, kdo administrira vernike v Sloveniji. V Rogaški Slatini tedaj ni bilo stalno živečih pravoslavnih vernikov, po Trifunovićevi oceni naj bi bilo v zdravilišču med sezono od 2.000 do 3.000 pravoslavnih gostov, kar pa je zagotovo pretirana ocena.¹⁰¹¹

V statutu, ki ga je pripravil kar sam, je Trifunović navedel, da je bila v Rogaški Slatini odprta pravoslavna cerkev z blagoslovom patriarha in odobritvijo sv. arhierejskega sinoda z dne 28. novembra 1921 z namenom, da jo bodo lahko obiskovali

1010 HDA, AF 675, aš 979, ed 541/1921.

1011 HDA, AF 675, aš 980, ed 230/1922.

Ikonostas v pravoslavni kapeli v Rogaški Slatini
(MNZC, 745:CEL;JP-0020970)

pravoslavni kristjani, ki so se zdravili v Rogaški Slatini. Cerkev so uredili v bivši zgradbi polnilnice, zagotovljena je bila tudi soba za duhovnika – oboje jim je brezplačno uredila pokrajinska vlada za Slovenijo. Vse potrebne cerkvene predmete so dobili s prostovoljnimi darili in prispevki, največ od Beograjčanov. Cerkev ni imela parohije, vzdrževati se je morala le z darili in prostovoljnimi prispevki. Iz tega denarja so plačevali le strežbo in pospravljanje. Tisti, ki so dali prostovoljne prispevke, so lahko bili: oporočniki (nad 1.000 din), ustanovitelji (1.000 din), veliki dobrotniki (500 din), dobrotniki (300), utemeljitelji (200 din), pomagači (200) in darovalci (vsaka vsota pod 200 din). Imena oporočnikov, ustanoviteljev in dobrotnikov so vpisovali v za to namenjeno posebno knjigo. Duhovniki, ki so bili določeni za opravljanje bogoslužij med sezono, niso bili opravičeni do nikakršnega honorarja, zato so imeli brezplačno stanovanje. Ob začetku sezone je uprava

zdravilišča duhovniku izročila vse shranjene stvari in ključ od cerkve; vse to je moral duhovnik ob koncu sezone vrniti upravi. Tudi članom cerkvene uprave ni pripadala finančna nagrada, zato so bili vpisani med dobrotnike cerkve. Cerkevna uprava je skrbela za zbiranje sredstev za gradnjo cerkve in parohijskega doma. Lahko je organizirala koncerte, predavanja, loterije ipd. Ob koncu vsakega bogoslužja je duhovnik skupaj s še enim članom cerkvene občine preštel prihodek, znesek zapisal v knjigo ter ga predal blagajniku. Prihodki so se uporabljali za odplačilo dolga, za odplačilo izdelanega ikonostasa in druge opreme, višek pa se je hranil za gradnjo cerkve in parohijskega doma na zemljišču, ki ga bodo izbrali cerkvena in upravna občina ter uprava zdravilišča. Nikola Trifunović se je obvezal, da je prvo leto (1922) opravljal vsa bogoslužja v sezoni. Za naslednja leta so predvideli, da naj duhovnika izmed tistih, ki so imeli potrebo po zdravljenju, določi eparhijski episkop. Sicer je v kapeli imel pravico izvajati bogoslužja kateri koli pravoslavni duhovnik.¹⁰¹²

Episkop Ilarion statuta ni mogel potrditi, predno ga načelno ni odobril sv. arhierejski sinod. Pa tudi sicer je imel za držke, saj so po obstoječih pravilih cerkveno občino smeli oblikovati le tam, kjer so pravoslavni verniki stalno prebivali.¹⁰¹³

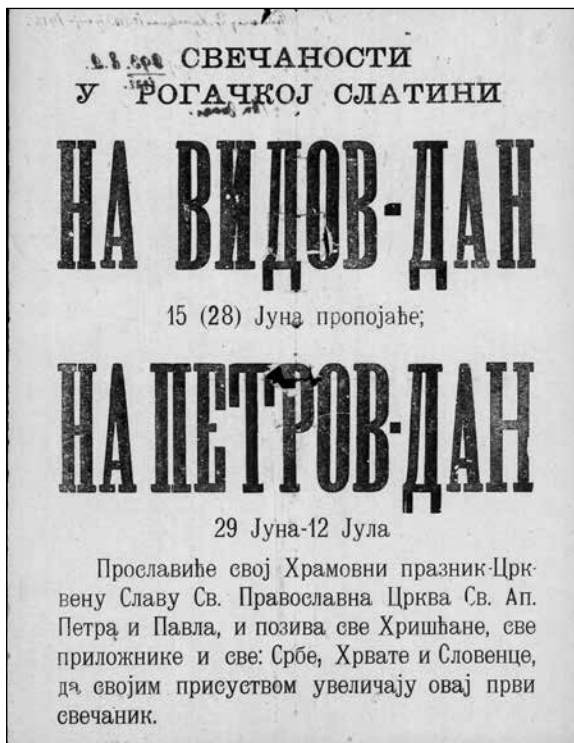
V Vesniku so pravoslavni duhovščini zdravilišče toplo priporočali, četudi so že v naslovu napačno zapisali ime kraja in deželo, namreč Rogčka Slatina u Slavoniji, a kljub temu jo je našlo veliko pravoslavnih duhovnikov. Te so vabili tudi zaradi odobrenega 50-odstotnega popusta za nastanitev in kopanje.¹⁰¹⁴

Odbor je sredstva za ureditev kapele zbiral zelo uspešno, tako da je bilo slavnostno odprtje zelo kmalu. Vidov dan leta 1922 je bil za zdraviliško Rogaško Slatino nekaj posebnega. Kraj si je praznično obleko nadel že na predvečer praznika. Na sam Vidov dan je bila ob 9. uri sveta maša v zdraviliški kapelici sv. Ane, ki so se je udeležili tamkajšnji gostje, društva in korpora-

1012 HDA, AF 675, aš 980, ed 230/1922.

1013 HDA, AF 675, aš 980, ed 321/1922.

1014 *Vesnik*, št. 21/1922, str. 3, Rogčka Slatina u Slavoniji.

Plakat, ki je vabil na slavnostno odprtje in cerkveno slavo pravoslavne kapele v Rogaški Slatini.

(HDA, AF 675, aš 980, ed 393/1922)

cije. Nato je sledil najpomembnejši dogodek dneva, odprtje in blagoslovitev na novo urejene pravoslavne kapele, posvečene sv. Petru in Pavlu.¹⁰¹⁵ Ob protojereju Nikoli Trifunoviću so na prvem pravoslavnem bogoslužju v Rogaški Slatini sodelovali tudi mariborski vojaški duhovnik Petar Trbojević, celjski vojaški duhovnik Rafailo Perić in Branko Ivanić iz Osijeka.¹⁰¹⁶ Na slavnostno odprtje kapele in prvo cerkveno slavo so vabili in opozarjali tudi z v cirilici in srbskem jeziku napisanim plakatom.¹⁰¹⁷

1015 *Nova doba*, 4. 7. 1922, št. 74, str. 3, Proslava Vidovega dne.

1016 Šematizam, str. 125.

1017 HDA, AF 675, aš 980, ed 393/1922.

V Slovincu so se medtem naslajali nad pisanjem beograjske Politike, zakaj je pravzaprav bila pravoslavna kapela v Rogaški Slatini sploh urejena: "Pred nekaj dnevi so priredili v Rogaški Slatini v korist fonda za tamošnje pravoslavne cerkev koncert, ki je dal okoli 5000 Din čistega dobička. Gospodje v Belgradu bi se morali nekoliko zanimati »za ovu pravoslavnu bogomolju«, ker ona ne koristi nam pravoslavcem, ki se mudimo v Rogaški Slatini vsako leto nekaj tednov, ampak popom, ki tukaj poročajo katoliške ločence."¹⁰¹⁸

Tako je Rogaška Slatina, predvsem po zaslugi in trdovratni solistični akciji beograjskega protojereja Nikole Trifunovića, dobila pravoslavno kapelo. Vendar je bilo za njen nadaljnji obstoj potrebno vložiti veliko truda in energije. V zdravilišče je namreč med sezono resnično prihajalo veliko pravoslavnih gostov, največ seveda Srbov, pa tudi Rusov, Romunov, Bolgarov in Grkov. Po Trifunovićevih pretiranih ocenah naj bi jih bilo med 65 in 70 %. Obstoj pravoslavne kapele je po drugi strani bil pomemben tudi za uradnike in vojaške osebe pravoslavne vere, ki so živeli v okoliških krajih.¹⁰¹⁹

Seveda ni šlo brez spotikanj in postavljanj ovir. Zagrebški list Obzor je gibanje za gradnjo pravoslavnih cerkva v Splitu, Sisku, Ljubljani in Rogaški Slatini označil kar za "pakosnu" novico.¹⁰²⁰

Za naslednjo sezono je protojerej Trifunović v glasilu duhovniškega združenja Vesniku objavil oglas, "da se traži za pravoslavnu Srpsku Crkvu u Rogaš. Slatini Sveštenik, koji bi za vreme banske sezone od 1. maja do 31. (sic!) septembra svake nedelje i praznika u crkvi služio i propovedao i držao nekoliko predavanja uz nagradu za besplatani stan i razrešenje od kur takese". Nanj se je javil le jerej Nikola Teodorović, profesor katehet iz Vukovarja, ki je bil za kaj takega primeren, in episkop Ilarion mu je prihod v Rogaško Slatino odobril.¹⁰²¹ Jerej Teodorović je v Rogaško Slatino prispel v prvi polovici junija in 17. junija imel

1018 *Slovenec*, 20. 8. 1922, št. 180, str. 3, Pravoslavna cerkev v Rogaški Slatini.

1019 AJ, AF 69, 264/397.

1020 *Vesnik*, št. 1/1923, str. 4, Protiv pravoslavnih crkava.

1021 HDA, AF 675, aš 982, ek 247/1923.

že prvo liturgijo. Svojo nalogo je samostojno opravljal do 6. julija, ko je v zdravilišče prispel tudi protojerej Trifunović, nakar sta bogoslužja opravljala izmenično vse do 2. septembra, ko je bil zaključek sezone. Nato sta vse cerkvene predmete shranila v za to namenjene omare v posebni sobi v Zagrebškem domu.¹⁰²²

V letu 1924 so redna bogoslužja v pravoslavni kapeli izvajali med 22. junijem in 1. septembrom. Kot prejšnje leto je protojereju Trifunoviću pri tem pomagal Nikola Teodorović. Slednji je služil vsako nedeljo in praznike, v pridigah pa je bil zelo obziren, da ne bi užalil nepravoslavnih bratov, kajti bogoslužja so obiskovali tudi številni rimskokatoliški zdraviliški gosti, Nemci, Madžari, Čehi in mnogi domačini, okoliški Slovenci. Nikola Trifunović je ob tem ocenil, da je "pravoslavlje potpuno pravilno shvaćeno od braće Slovenaca, jer dokle su oni s početka na ovu našu Crkvu gledali s nepoverenjem ... da je ova naša Srpska pravoslavna Crkva skratila onaj dugački put između Beograda i Slovenije."¹⁰²³

Leta 1924 je bilo število tistih, ki so darovali prostovoljne prispevke, naslednje: "Osnivaća su bila 2. Zaveštaća je bilo 7. Velikih dobrotvora 12. Dobrotvora 19. Utemeljaća 44. Pomagaća 61 i 4 počasna člana, koji imaju velike zasluge oko skupljanja priloga i posvednevni prilagaći čiji se broj ne zna. A najveći je priložnik Nj. Veličanstvo Kralj Aleksandar. Sem ovih priložnika ima još 37 upokojenih priložnika, koje su njihovi srodnici upisali i duši njihovoj večiti spomen ovde ostavili, za čiji spas duše duše Crkva se na svakoj Sv. Liturgiji Bogu moli i svake im godine ovde svećani parastos priređuje." Vrednost vseh darovanih in nakupljenih predmetov, ki so bili vsi vestno zavedeni v inventarju, je znašala okoli 64.000 din, v gotovini pa so takrat imeli še okoli 18.000 din.¹⁰²⁴

Protojerej Trifunović je natančno vodil blagajniški dnevnik. Stanje blagajne na koncu leta 1923 je bilo 15.931,10 din, prihodki v letu 1924 so bili 8.638,25 din, odhodkov je bilo 5.497,10

1022 HDA, AF 675, aš 983, ek 522/1923.

1023 HDA, AF 675, aš 985, ek 346/1924.

1024 *Zdraviliški vestnik in imenik gostov*, št. 10/1924, str. 2–4, Završna reč propovednikova.

din, tako da je bilo novo stanje ob koncu sezone že 19.072,25 din.¹⁰²⁵ Na Petrov dan tega leta je slatinsko pravoslavno kapelico končno obiskal tudi episkop Ilarion –njemu in njegovemu spremstvu so za potne stroške izplačali 1.080 din. V letu 1925 je bilo 8.928,25 din prihodkov, odhodkov pa 5.297,30 din, tako da je za leto 1926 ostalo že 22.703,20 din.¹⁰²⁶

Tudi v sezoni 1925 je protojereju Trifunoviću v Rogaški Slatini pomagal jerej Teodorović iz Vukovarja.¹⁰²⁷ Slednji je bogoslužja opravljal od 15. junija do 11. julija, nato pa protojerej Trifunović s pomočjo jereja kateheta iz Vukovarja Mihaila Velererića vse do 1. septembra. Na liturgijah so imeli tudi pridige z moralnimi, izobraževalnimi, pobožnimi in domoljubnimi sporočili. Kar se tiče same kapele, je bila popolnoma opremljena ter lepo okrašena. Nikola Trifunović je ocenil, da bi glede na to bil že čas, da bi Rogaška Slatina dobila stalnega paroha – toliko bolj, ker je v kraju obstajal dekliški izobraževalni zavod Elita, ki ga je vodil Jovan Sretenović. Predlagal je, da bi stalni duhovnik v zavodu poučeval verouk ter v cerkvi imel redna bogoslužja. Ker je slatinska pravoslavna cerkev premogla že okoli 24.000 din, je predlagal oblikovanje Sklada za vzdrževanje pravoslavnega duhovnika v Rogaški Slatini.¹⁰²⁸

Aprila 1926 je protojerej Trifunović predlagal polepšanje notranjosti kapele in nakup primernih ikon, kar bi seveda pri številnih obiskovalcih naredilo močnejši vtis. Za to preureditev je potreboval 20.000 din.¹⁰²⁹ Glede na to, da je vsako leto zdravilišče obiskal vsaj en arhierej, je z dovoljenjem eparhijske uprave kupil še "arhijerejski okrut" – mašno obleko za episkopa.¹⁰³⁰

Poleg tradicionalnih gostov, pretežno z avstrijskega, ogrskega, hrvaškega in območja severne Italije, so po prvi svetovni vojni in oblikovanju jugoslovanske države v ta znameniti zdra-

1025 HDA, AF 675, aš 986, ed 276/1925.

1026 HDA, AF 675, aš 988, ed 82/1926.

1027 HDA, AF 675, aš 986, ed 276/1925.

1028 HDA, AF 675, aš 987, ed 465/1925.

1029 HDA, AF 675, aš 988, ed 189/1926.

1030 HDA, AF 675, aš 988, ed 270/1926.

viliški kraj množično pričeli prihajati tudi srbski, predvsem beograjski gostje. Med njimi tudi visoki vojaški in politični funkcionarji, kot na primer leta 1926: "Poleg njenih starih znancev so pričeli Slatino obiskovati v velikem številu tudi Srbohrvati, posebno najvišji beograjski krogi. Tudi letos ima Slatina vedno polno vojaških dostojanstvenikov in političarjev iz Beograda. Pravkar se mudi tam šef generalnega štaba general Pešić s soprogo ter general Cvetković, ki je nedavno spremljal vojnega ministra na sokolskih slavnostih v Pragi. Reden gost je bil v Slatini Stojan Protić, ki ga je slikar Vavpotič ovekovečil na veliki sliki v zdraviliški dvorani."¹⁰³¹

Z arondacijo pravoslavnih parohij v Sloveniji leta 1927 je Rogaška Slatina uradno postala sestavni del mariborske parohije. Ob tem so določili, da mora vsakokratni sezonski duhovnik ob zaključku sezone ključke in vse ostalo predati mariborskemu parohu. Cerkvena občina v Rogaški Slatini namreč ni izpolnjevala pogojev, ki so bili predpisani za ustanovitev cerkvenih občin.¹⁰³² Seveda to ni bilo po godu protojereju Nikoli Trifunoviću, ki je cerkev v Rogaški Slatini ustanovil in se je v tistem trenutku spraševal, kdo je sploh njen skrbnik. Oglasil se je tudi upravitelj mariborske parohije Petar Trbojević, saj se mu je zdelo, da bi brez sodelovanja protojereja Trifunovića nastali položaj težko uredili. Tudi njemu je bilo znano, da je protojerej Trifunović po zaključku sezone kapelo izpraznil in zaklenil, vse cerkvene stvari pa pospravil in odnesel s seboj v Beograd. Upravičeno se je spraševal, ali bo sedaj vse te predmete sploh hotel predati njemu. Zato je predlagal rešitev: protojereja Trifunovića naj eparhijska uprava pooblasti za opravljanje duhovniške službe med poletno sezono in ga hkrati obveže, da mora vse predmete ob zaključku sezone predati mariborskemu duhovniku, ta pa mu jih bo naslednje leto v začetku sezone izročil nazaj. Če to ne bi bilo izvedljivo, je predlagal, da bi duhovniško službo v sezoni v Rogaški Slatini prevzeli izmenično vsi trije pravoslavni vojaški duhov-

1031 *Jutro*, 8. 8. 1926, št. 180, str. 3, Iz življenja v Rogaški Slatini.

1032 HDA, AF 675, aš 991, ed 568/1927; aš 992, 46/1928.

niki v Sloveniji ter si za opravljanje te službe razdelili državni honorar, ki ga je prejemal Nikola Trifunović.¹⁰³³

Za službovanje v Rogaški Slatini se je na eparhijsko upravo tudi za leto 1928 ponovno prijavil vukovarski katehet, jerej Nikola Teodorović. V prošnji je navedel, da bi bil v zdravilišču od 13. junija pa vse do 26. avgusta.¹⁰³⁴

V letu 1929 so pravoslavna bogoslužja v pravoslavni cerkvi začeli opravljati na pravoslavne binkošti, v nedeljo, 23. junija 1929. Bogoslužja je kot zastopnik protojereja Nikole Trifunovića iz Beograda spet opravljal katehet Nikola Teodorović iz Vukovarja.¹⁰³⁵ Še prej je na Trifunovićeve predlog gornjekarlovški episkop Ilarion odobril, da se sme denar, zbran iz stoječe nabirke ("celivače ikone") v kapeli v času zdraviliške sezone, dodeliti tistemu duhovniku, ki v tem času tam opravlja bogoslužje. Nabirka, pobrana s premikajočim pobiranjem, je ostala kapeli. Denar sta morala po vsaki liturgiji prešteti tutor in duhovnik ter vsoto vpisati v blagajniški dnevnik.¹⁰³⁶ Kot je bilo dogovorjeno že prej, je ministrstvo ver iz proračuna izbrisalo honorar za pravoslavnega duhovnika v Rogaški Slatini.¹⁰³⁷

Kot zgleden primer je pravoslavno cerkveno v Rogaški Slatini izkoristil beograjski rimskokatoliški nadškof dr. Rodić. Namreč ko je pri ministrstvu zahteval zidavo katoliške cerkve v Vrnjački Banji, se je skliceval prav na primer Rogaške Slatine, kjer so s pomočjo zdraviliške uprave in lokalnih oblasti uredili pravoslavno kapelo.¹⁰³⁸

O brezplačni namestitvi in zdravljenju v zdravilišču Rogaška Slatina je pisal tudi trnovski župnik Ivan Vrhovnik svojemu prijatelju Francu Ksaverju Mešku. Ko je ravnatelja zdravilišča dr. Frana Štera povprašal, ali bi lahko Meško imel kakšne ugodnosti pri zdravljenju, mu je ta odgovoril, "da imata po 2 kat.

1033 HDA, AF 675, aš 992, ed 68/1928.

1034 HDA, AF 675, aš 992, ed 77/1928.

1035 *Slovenec*, 27. 6. 1929, št. 144, str. 4, Pravoslavna služba božja.

1036 SPC - COL, Arhiv SPCO, 103/1929; HDA, AF 675, aš 994, ed 177/1928.

1037 HDA, AF 675, aš 994, ed 92/1929.

1038 *Slovenec*, 28. 8. 1929, št. 194, str. 1, Spomenica belgrajskega nadškofa.

in po 2 pravoslavna duhovnika stalno brezplačni mesti v tukajšnjem zdravilišču”. Dodal je še, da pravoslavni duhovniki to ugodnost s pridom izkoriščajo, katoliški pač ne.¹⁰³⁹

Nikola Trifunović je eparhijsko upravo opozoril, da se med zdraviliško sezono dogaja, da nekateri pravoslavni duhovniki, ki so se prišli zdraviti v Rogaško Slatino, ob nedeljah in praznikih ne obiskujejo cerkvenih obredov. Eparhijska uprava mu je zato naročila, naj jim pošlje seznam takšnih duhovnikov, kajti po predpisih je bil vsak duhovnik tudi v času dopusta dolžan obiskovati sv. liturgije. Sicer pa sta tudi v sezoni 1930, tako kot prejšnja leta, za cerkvene obrede skrbela protojerej Trifunović kot starešina cerkve ter profesor Nikola Teodorović iz Vukovarja.¹⁰⁴⁰

V letu 1930 je bil izdelan idejni projekt za novo pravoslavno cerkev v Rogaški Slatini, ki so ga izdelali arhitekti Dragutin Đorđević ter brata Petar in Branko Krstić.¹⁰⁴¹

Glede cerkvene organizacije v Sloveniji se protojerej Trifunović ni vdal do svoje smrti. Konec leta 1930 je namreč sv. arhierjskemu sinodu predlagal, da bi cerkveno občino v Rogaški Slatini podredili direktno patriarhu. Upravitelj gornjekarlovške eparhije Maksimilijan pa ni videl nikakršnega posebnega položaja cerkvenih občin v Sloveniji. Zanimal je Trifunovićeve argumente, da je treba v primeru Rogaške Slatine upoštevati stavropigialno pravo (neposredno podrejenost patriarhu), ker da za to ni nikakršnega razloga. Zavrnil je tudi njegov argument t. i. ktitorskega prava – ob uveljavljanju tega bi namreč moral Nikola Trifunović cerkev v Rogaški Slatini zgraditi in jo opremiti z lastnimi sredstvi ter ji z njimi zagotoviti obstanek za več let naprej. Poleg tega je menil, da Srbska pravoslavna cerkev podeljuje takšen izjemni položaj res v sili, ko ni drugega izhoda. Kar se tiče “podobnih” primerov izjemnega statusa, kot sta bila Trst in Dunaj, so bili vzroki popolnoma drugačni, pa tudi s temi izjemami naj bi se srbska cerkev težko sprijaznila. Opozoril je

1039 PAM, SI_PAM/1597/23/51_110.

1040 HDA, AF 675, aš 996, ed 419/1930.

1041 Šematizam, str. 125.

tudi na nevarnost, da bi v primeru dodelitve takšne izjeme za Rogaško Slatino to lahko sprožilo cel plaz, kar bi dejansko porušilo osnovni princip teritorialne organiziranosti Srbske pravoslavne cerkve. Torej, odločno je zagovarjal stališče, da ni prav nikakršnega razloga, da se Rogaško Slatino kot del mariborske parohije izvzame izpod jurisdikcije gornjekarlovške eparhije. Poudaril je še, da bi v nasprotnem primeru to morali dovoliti tudi pravoslavnim cerkvam v Ljubljani, Mariboru, Celju in Kočevju, saj da so bile ustanovljene na enak način.¹⁰⁴² Tudi število stalno prebivajočih pravoslavnih vernikov v Rogaški Slatini se ni povečalo – protojerej Trifunović je namreč moral priznati, da so bili le trije: Peter Stojisavljević, Arkadij Niščenkov in Sergej Ermolov, torej Srb in dva ruska emigranta.

Po Trifunovićevi smrti so tovrstna prizadevanja zamrla.¹⁰⁴³ Eparhijski konzistorij je duhovno sodišče beograjske arhiepiskopije zaprosil, da jim iz pisarne pokojnega protojereja Trifunovića pošljejo vse računske dnevnike s prilogami, hranilno knjižico ter pečat cerkve v Rogaški Slatini.¹⁰⁴⁴ Ob njegovi smrti so v časniku *Jutro* zapisali: “Danes je bil svečan pogreb znanega beograjskega pravoslavnega svečenika Nikole Trifunovića, ki je živel dalje časa tudi v Sloveniji, kjer je osnoval prvo pravoslavno cerkveno občino v Rogaški Slatini. Njegovo truplo je bilo izpostavljeno v Vaznesenski cerkvi. Pogreba se je osebno udeležil tudi patrijarh Varnava.”¹⁰⁴⁵

Resno namero po ustanovitvi pravoslavne parohije v Rogaški Slatini pa je pokazal upravitelj gornjekarlovške eparhije Maksimilijan v letu 1931, vendar ga je sv. arhierijski sinod hitro postavil na realna tla ter mu priporočil, “da izvoli naći i materijalna sredstva za njihovo izdržavanje, kao i da snosi moralnu i materijalnu odgovornost za pomenutu akciju.”¹⁰⁴⁶

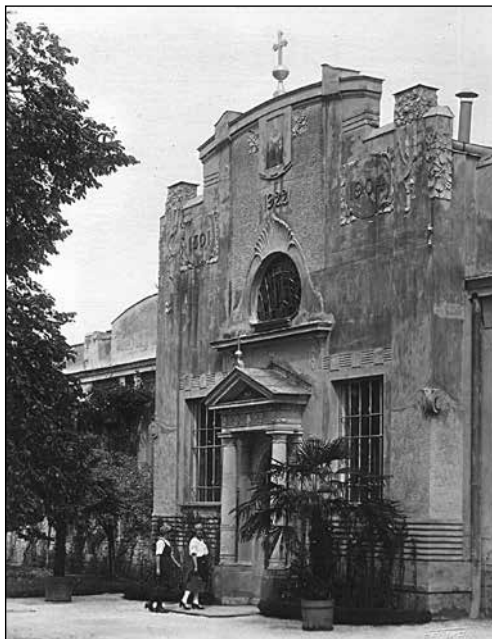
1042 HDA, AF 675, aš 998, ed 41/1931.

1043 HDA, AF 675, aš 623, del. št. 5872/1931.

1044 HDA, AF 675, aš 624, del. št. 10881/1931.

1045 *Jutro*, 22. 12. 1931, št. 295, str. 2, Pogreb.

1046 HDA, AF 675, aš 811, ek 20/1931.

Pravoslavna kapela v Rogaški Slatini se je nahajala v nekdanji polnilnici.
(ZAC, SI_ZAC/907)

Po vzpostavitvi zagrebške mitropolije leta 1932 in novi arondaciji pravoslavnih parohij v Sloveniji je Rogaška Slatina pripadla celjski parohiji. Po naročilu episkopa Maksimilijana je protojerej Gedeon Vurdelja poslal okrožnico vsem arhierejskim namestnikom po novi eparhiji. V njej jih je obvestil, da v Rogaški Slatini obstaja pravoslavna kapelica sv. apostolov Petra in Pavla, ker med sezono kraj obišejo tudi številni pravoslavni verniki. Zato je moral tam biti tudi pravoslavni duhovnik, ki se je moral izkazati s pooblastilom eparhijske uprave in od zdraviliške uprave so mu pripadale brezplačna namestitve in zdraviliške storitve zanj in za njegovo družino. Po smrti beogradskega okrožnega protojereja Nikole Trifunovića namreč ni bilo za to službo več nikogar. Zato je episkop odločil, da ta pooblastila podeli več duhovnikom, ki bi želeli to izkoristiti; prednost so imeli

seveda duhovniki gornjekarlovške eparhije. Tako so bili arhierjski namestniki pozvani, da predlagajo kandidate s tem, da je eparhijska uprava pričakovala, da bodo glede na pomembnost zdravilišča in njegovih gostov in dejstva, da kraj stoji v rimskokatoliškem okolju, predlagali "samo najodličnije, koji će i svojim ponašanjem i svojim bogoslužjenjem a naročito svojim propovjedima u sv. hramu biti potpuno na svom mjestu". Predvideli so, da bi izbrani duhovnik lahko bil v Rogaški Slatini največ mesec dni, razpored bi določila eparhijska uprava. Na poziv se je prijavil jerej iz Ploče Milanko Borić in v vlogi navedel, da se mora po nasvetu beograjskega univerzitetnega profesorja dr. Laze Nenadovića (ki je v kopališčni sezoni tudi ordiniral v Rogaški Slatini) zdraviti zaradi bolezni žolča, ter se tako ponudil, da bi dolžnost lahko prevzel v začetku sezone, med 25. majem in 15. junijem 1932. Poleg tega je zapisal, da je že leta 1931 na prošnjo zdraviliške uprave v Rogaški Slatini izvajal bogoslužje in pridigo na Vidov dan, ob prisotnosti budimskega episkopa dr. Georgija Zubkovića, ter da tako dobro pozna tamkajšnje razmere. Odzval se je tudi paroh iz Primišlja Svetozar Vukelić. V vlogi je med drugim navedel, da je tudi nekoliko bolehen in vsa ta leta ni imel ne časa ne denarja, da bi si privoščil zdravljenje. Glede na to, da je imel šoloobvezne otroke, je zapisal, da bi lahko te obveznosti opravljal v času šolskih počitnic. Kasneje si je premislil ter se je priporočal za maj, češ da mu takrat najbolj ustreza zaradi parohijskih in cerkveno-občinskih obveznosti. Eparhijska uprava je nato odločila, da bo od 1. do 31. maja 1932 kapelo v Rogaški Slatini oskrboval Svetozar Vukelić, paroh iz Primišlja. Za "zdraviliškega duhovnika" v sezoni 1932 se je prijavil tudi dr. Branko Barać, paroh v Dvoru. Tudi on je v prošnji navedel, da bi združil prijetno s koristnim, saj je bolehal na želodcu in bi mu zdravljenje zelo koristilo. Tudi njegova prošnja je bila pozitivno sprejeta in je nato on prvi nastopil službo, in sicer od 1. do 15. maja 1932. Zanimivo je njegovo poročilo, ki ga je poslal iz Rogaške Slatine. V njem se je seveda najprej zahvalil za ponujeno prilžnost ter sporočil, da je bilo v zdravilišču takrat z njim vred samo sedem gostov, med njimi je le on bil pravoslavne

vere. V občini Rogaška Slatina sta živeli le dve osebi pravoslavne veroizpovedi – upokojeni orožnik ter bivši huzar ruskega carja Nikolaja, ki je imel v kraju penzion. Stanje v kapeli je opisal takole: “U pravoslavnu kapelu prodrla je zimus vlaga, te je i sad još pun podrum vode, koju već 2 dana pumpuju.- Još je u neredu, imadu izvesni i popravci da se izvedu, te će se možda, ako bude sve dovedeno dotle u red iduću nedelju moći služiti.” O stanju v zdravilišču na splošno je zapisal: “Inače u Rojiču tek se sad uređuju nasadi, putevi prekopani, kako mi kažu, sezona prava počinje tek po 15. junu, a pok. prota Trifunović obično je prvi put služio na Vidovdan.” Glede cerkvenega inventarja pa: “Crkv. stvari nađoh u redu zapečatene u jednom ormaru. Crkv. pojac je jedan Slovenac, a odgovaraju i banjski gosti. Matice postoje, te u svakoj po nekoliko slučajeva.”

Daljše poročilo je podal njegov naslednik Milanko Borić po zaključku službovanja. Zapisal je, da je obveznosti prevzel šele 22. maja 1932 ter jih vestno opravljal do 11. junija 1932. Namestil se je v zanj predvideno sobo v Zagrebškem domu. Tam je še vedno bil njegov predhodnik Branko Barać, ki je ostal do konca maja. Predaje bogoslužnih in ostalih predmetov iz pravoslavne kapele nista mogla opraviti, predvsem zaradi tega, ker je v tistem trenutku voda prodrla v notranjost kapele iz nalivalnice mineralne vode. Popravila so trajala vse do 27. maja 1932, zato je bilo prvo bogoslužje šele 29. maja 1932. Najprej je moral iz omar prenesti v kapelo vse predmete, potrebne za obrede. Po Baraćevem odhodu se je s pomočjo sluge, katolika Alojza Dolenca, lotil temeljitega pregleda inventarja. Ugotovil je, da je manjkala le uradna štampljka, za katero je predvideval, da jo je s sabo v Beograd ob koncu prejšnje sezone odnesel protojerej Nikola Trifunović. Predlagal je, naj se eparhijska uprava glede tega čim prej obrne na njegovo vdovo v Beogradu, gospo Ljerko. V omari pa ni bilo tudi nikakršnih računskih knjig in delovodnika, te knjige niso bile niti vpisane v inventar. Našel je samo nekakšno beležko cerkveno-upravnih sklepov do leta 1924. Glede cerkve je zapisal: “Crkva, što se tiče: odjejanija, bogoslužbenih predmeta

i crkvenih knjiga, upravo su u zavidnoj čistoći i lepoti. Ima u posebnoj kutiji Arhijerejski ornat sa mitrom, a u drugoj lijep đakonski Stihar, pa pet skoro komplet sveštenskih odjevanija, od kojih Tutora i ili staratelja nema, jer nema tu stalno nastanjenih Pravoslavnih žitelja. Crkveni poslužitelj je rimokatolik, ali dosta vješt i okretan u svojim dužnostima. Platu mu treba regulisati. Kaže da mu je prota Trifunović davao mjesečno 250 dinara.” Kot najvećjo pomanjkljivost je videl dejstvo, da duhovnik ni imel pomočnika, ter je predlagal, da se zaprosi bansko upravo Dravske banovine, da bi podobne ugodnosti kot za duhovnika odobrila tudi za njegovega pomočnika. Število prisotnih pri bogoslužjih je glede na nizko število gostov nasploh v tem obdobju ocenil kot zadovoljivo. Sporočil je še, da je njegov naslednik protojerej Pavao Dragić prispel 11. junija 1932. Predajo poslov sta izvedla z zapisnikom, poleg vsega inventarja mu je predal tudi gotovino, nabrano z nabirko v višini 157,50 din.

Pavao Dragiću je sledil zagrebški paroh Lazar Jakšić, ki mu je od 28. julija pomagal profesor Nikola Teodorović – za pomoč ga je prosil episkop Maksimilijan. Takoj je prihitel iz Kraljevice, kjer je užival na morskem zraku, ter v Rogaški Slatini ostal vse do 15. avgusta 1932, ko se je gneča nekoliko polegla.¹⁰⁴⁷

V sezoni 1933 se je na zdravljenju v Rogaški Slatini znašel tudi ljubljanski pravoslavni duhovnik Đorđe Budimir, 30. avgusta 1932 je namreč nastopil bolniški stalež, ki je trajal do 30. septembra 1933. Za drugega zdraviliškega duhovnika v septembru se tega leta namreč ni nihče javil. Tako je izkoristil priložnost in koristil vse ugodnosti.¹⁰⁴⁸

Sv. arhierijski sinod je prejel več poročil o neprimernem obnašanju in oblačenju pravoslavnih duhovnikov v zdraviliščih, “šta više izgleda da jedan deo sveštenstva i ne odlazi u banje radi lečenja, već više radi zabave i razonode”. Zaradi tega je sprejel nekatera nova pravila. Vsak duhovnik, ki je prišel na zdravljenje v zdravilišče, se je po novem moral prijaviti krajevemu duhov-

1047 HDA, AF 675, aš 985, ek 346/1932.

1048 SPC - COL, Arhiv SPCO, 306/1933.

niku in ta je moral o tem voditi evidenco. Duhovniki so morali biti v zdravilišču oblečeni "činoobrazno i ponašati se kako to njihovom sveštenučkom činu priliči". Vsak duhovnik je moral biti prisoten na liturgijah – ob odhodu je o tem moral od krajevnega duhovnika pridobiti potrdilo, ki ga je moral dostaviti pristojnemu arhiereju.¹⁰⁴⁹

Od leta 1937, ko je celjski paroh Ilija Bulovan, ki je tudi oskrboval pravoslavno kapelo v Rogaški Slatini izven poletne sezone, podrobneje začel pisati kroniko parohije, imamo natančnejše podatke o duhovnikih, ki so sicer v Rogaški Slatini bili na zdravljenju, so pa med sezono v kapelici opravljali bogoslužja s pridigami. Tisti, ki so prišli z odobritvijo zagrebškega cerkvenega sodišča, so imeli privilegije pri zdravljenju, opravljali bogoslužja s pridigami in vzdrževali cerkev.

V poletni sezoni 1937 jih je bilo 17: protojerej Milanko Borić iz Ploče (ki mu je celjski paroh dolžnost predal 22. maja 1937), protojerej stavrofor Dimitrije Vitković iz Zagreba, protojerej vojaški duhovnik Luka Spasojević iz Valjeva, protojerej Branko Ivanić iz Zagreba, protojerej profesor Konstantin Kostić iz Somborja, protojerej Stevan Avramović iz Sremskih Karlovcev, protojerej stavrofor Milan Stopić iz Zagreba, jerej Adam Marin iz Koprivnice, protojerej Petar Bjelovidov iz Beograda, protojerej Radivoje Kokić iz Zagreba, jerej Dragoljub Jovanović iz Zagreba, protojerej Ivan Jelčić iz Starega Bečēja, protojerej Radoslav Grujić, profesor na teološki fakulteti, protojerej Vlajko Aleksić iz Somborja, jerej Joca Živanović iz Beške, dabrobosanski mitropolit Petar Zimonjić iz Sarajeva in protojerej stavrofor Jovan Marković iz Grubišnega polja. Od slednjega je celjski parohijski duhovnik prevzel dolžnosti 16. septembra 1937.¹⁰⁵⁰

V sezoni 1938 jih je bilo 20, v zdravilišču so bili med 7. junijem in 17. septembrom 1938: protojerej Petar Tomić iz Pisanice, protojerej Stevan Novaković iz Rajića, protojerej stavrofor Svetislav Popović iz Vršca, protojerej Milanko Borić iz Ploče, pro-

1049 SPC - COL, Arhiv SPP, 762/1940.

1050 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 105.

tojerej Luka Spasojević, vojaški duhovnik iz Valjeva, protojerej stavrofor Milan Stopić iz Zagreba, jerej Adam Marin iz Koprivnice, protojerej profesor Konstantin Kostić iz Somborja, protojerej Nikola Teodorović, protojerej stavrofor Jovan Marković iz Grubišnega Polja, protojerej Branko Ivanić iz Zagreba, protojerej Jovan Tatarović iz Kikinde, jerej Joca Živanović iz Beograda, protojerej Aleksa Milosavljević iz Beograda, nekdanji mariborski paroh protojerej stavrofor Petar Trbojević iz Beograda, dabrobosanski mitropolit Petar Zimonjić iz Sarajeva, hieromenih Jovan Prekajski iz samostana Krušedol, jerej Dušan Mačkić iz Banja Luke, jerej Mateja Stijačić iz Smiljana in protojerej stavrofor Dimitrije Vitković iz Zagreba.¹⁰⁵¹

Leta 1939 je bilo tako gostov na splošno kot posledično tudi pravoslavni duhovnikov v Rogaški Slatini občutno manj. Sezona se je zaključila že mesec dni prej kot po navadi, ker so se gostje vrnili domov zaradi nepredvidljivih vojnih razmer. Tako je tudi prihodek cerkve v Rogaški Slatini bil manjši kot ponavadi. Na zdravljenju in okrevanju je bilo deset duhovnikov, ki so imeli ugodnosti pri zdravljenju in so bili v zdravilišču od 15. junija do 7. septembra 1939: protojerej Luka Spasojević, vojaški duhovnik v Valjevu, protodiakon Lazar Živadinović iz Zagreba, protojerej Jovan Sedramac, protojerej Adam Marin, narodni poslanec iz Koprivnice, protojerej Nikola Teodorović, profesor iz Vukovarja, protojerej Branko Ivanić iz Zagreba, protojerej Konstantin Kostić, profesor iz Somborja, protojerej stavrofor Dimitrije Vitković, arhierjski namestnik iz Zagreba, protojerej stavrofor Jovan Marković, arhierjski namestnik iz Grubišnega polja, mitropolit dabrobosanski Petar Zimonjić iz Sarajeva.¹⁰⁵²

Tudi leta 1940 ni bilo bolje, število obiskovalcev je bilo še nižje, predvsem seveda zaradi vojne, ki je že zajela večino Evrope. Zato je tudi prihodek v kapeli sv. apostolov Petra in Pavla v Rogaški Slatini bil kar za 2.000 dinarjev nižji, kot je bilo povprečje prejšnjih let. Na zdravljenju in okrevanju so bili med

1051 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 125–126.

1052 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 144–145.

17. junijem in 25. septembrom 1940 naslednji duhovniki: protojerej Adam Marin iz Koprivnice, protojerej Nikola Teodorović iz Beograda, protojerej Branko Ivanić iz Zagreba, protojerej Konstantin Kostić iz Somborja, protojerej stavrofor Jovan Marković iz Grubišnega polja, protojerej stavrofor Milan Stopić iz Zagreba, protojerej stavrofor Dimitrije Vitković, arhierjski namestnik iz Zagreba, jerej Dušan Vitas iz Križevcev, jerej Jovan Mikić in heiromenih Jovan Prekajski.¹⁰⁵³

V kapelici je bilo treba leta 1937 zamenjati celoten pod. Dela so izvajali med 22. in 30. majem po intervenciji tamkajšnjega parohijskega duhovnika in na stroške banske uprave.¹⁰⁵⁴

Je pa očitno cerkvi sv. apostolov Petra in Pavla v Rogaški Slatini sčasoma šlo zelo dobro, saj so denar posodili tudi celjski pravoslavni cerkveni občini za izgradnjo hrama sv. Save v Celju. Celjski paroh Ilija Bulovan je v kroniki namreč zapisal: "Aprila letos (1939, op. a.) je tukajšnja cerkvena občina v celoti izplačala svoj dolg cerkvi sv. apostolov Petra in Pavla v Rogaški Slatini, ki ga je dolgovala za izgradnjo parohijske cerkve sv. Save."¹⁰⁵⁵

Kljub temu da so pravoslavni verniki že imeli svojo kapelico, so se njihovi duhovniki - zdraviliški gostje iz spoštovanja udeleževali tudi katoliških obredov v cerkvi sv. Ane. "V jutranjih uricah pa se poseča tud lična kapelica sv. Ane, ki jo lahko napolni okoli 100 oseb, pa mora imeti včasih tudi mednarodno lice - ko pa pridejo k službi božji tudi pravoslavni svečeniki in ogrski Židi."¹⁰⁵⁶

Kapelica je bila po prihodu nemških okupatorjev aprila 1941 razdejana, opuščena in ni bila nikoli več obnovljena. Inventar kapelice, kolikor ga je ostalo, je bil prenesen v Maribor.¹⁰⁵⁷

Pravoslavna kapela v Rogaški Slatini je praznovala svojo cerkveno slavo na praznik sv. Petra in Pavla. Ker je bil to poletni čas, sredi sezone, se je v tistih dneh kar vrstilo vrhunskih

1053 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 156–157.

1054 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 91.

1055 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 131

1056 *Nova doba*, 30. 7. 1927, št. 85, str. 1, Pismo iz Rogaške Slatine.

1057 Šematizam, str. 125.

Rezanje slavskega kolača na Petrov dan v Rogaški Slatini ob prisotnosti patriarha Dimitrija (*Ilustrirani Slovenec*, 5. 8. 1928, str. 3)

kulturnih prireditev, proslavljanje slave pravoslavne kapele pa je dobilo pomembno mesto med prireditvami turistično-zdraviliškega kraja. Tako je tudi leta 1925 "dala osobito obeležje na eni strani cerkvena svečanost z bogato obredno opravo pravoslavnih svečnikov pod vodstvom g. stavrofora prote Trifunovića, na drugi pa nabiranje darov za francoske vojake s tako ljubkimi nabiralkami, da se njih čarom niso mogli ustavljati niti bivši «sovražniki» ter je bil uspeh primeren vedremu razpoloženju elegantnih in ... ah brezdvomno tudi vražje »imučnih« - žrtev". Po liturgiji je pravoslavna cerkvena občina v restavraciji Zdraviliškega doma priredila še velik banket.¹⁰⁵⁸

Zelo slavnostno je bilo tudi leta 1939. Sodelovali so številni zdraviliški gostje. Sv. liturgijo so skupaj izpeljali: protojereji Adam Marin, narodni poslanec iz Koprivnice, profesor Nikola Teodorović iz Vukovarja in celjski parohijski duhovnik Ilija Bulovan. Po sv. liturgiji je priložnostni govor imel protojerej Adam Marin, nato sta bila pred kapelo opravljena posvetitev vode in

¹⁰⁵⁸ *Jutro*, 16. 7. 1925, št. 163, str. 3, Sobotne in nedeljske prireditve v Rogaški Slatini.

rezanje slavskega kolača. Gostitelj slave je bil zagrebški trgovec Lazar Lađević. Ob 13. uri je bilo skupno kosilo v zdraviliški restavraciji, pri katerem je bilo prisotnih 44 zelo uglednih oseb. Izrečenih je bilo nekaj lepih zdravic v čast kralja, patriarha Gavriila, mitropolita Dositeja, gostitelja, gostov in drugih. V prijetnem razpoloženju je kosilo trajalo do 16. ure, ko so se udeleženci razšli. Med njim je celjski vojaški duhovnik Ilija Bulovan imel govor o krščanstvu in usmiljenju, o vlogi Rusije pri ustvarjanju naše narodne zgodovine in odločenosti srbskega naroda, da pomaga onemoglim, revnim in ubogim. Tako je pozval goste, da s prostovoljnimi prispevki spet pomagajo bivšemu ruskemu armadnemu generalu Arkadiju Niščenkovu, starcu v 87. letu, in njegovi soprogi Jelisaveti, ki sta živela v Rogaški Slatini. Prošnja je pri prisotnih naletela na ugoden odmev. Takoj so nabrali 1.665 din, ki jih je nato Ilija Bulovan s protojerejem profesorjem Nikolo Teodorovićem osebno predal generalu Niščenkovu.¹⁰⁵⁹

Zadnjo cerkveno slavo v Rogaški Slatini 12. julija 1940 so praznovali bolj skromno. Pri liturgiji je bilo zelo malo ljudi, kajti zaradi vojnih razmer je bil obisk zdravilišča zdesetkan. "Sv. liturgijo sta ob 9³⁰ uri darovala gospoda protojereja Adam Marin iz Koprivnice in profesor Nikola Teodorović iz Vukovarja. Slednji je imel tudi zelo lepo priložnostno pridigo. Tukajšnji parohijski duhovnik pa je odgovarjal, ker ni bilo nobenega drugega pevca. Po sv. liturgiji so vsi trije duhovniki pred kapelo opravili še blagoslovitev vode in rezanje slavskega kolača." Gostitelj je bil pehotni podpolkovnik v pokoju Milisav Krajčinović iz Zagreba. Za naslednje leto je gostiteljstvo sprejel Milan Popov, trgovec iz Novega Sada. Skupnega kosila v zdraviliški restavraciji se je udeležilo 26 oseb. Izrečene so bile zdravice kralju, mitropolitu Dositeju, gostitelju, gostom in drugim. Okoli 16. ure so se gostje razšli.¹⁰⁶⁰

1059 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 133.

1060 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 154.

**GRADNJE
VERSKIH
OBJEKTOV**

Skupni imenovalec vseh treh novogradenj pravoslavnih hramov v Sloveniji je bil arhitekt Momir Korunović. V srbski arhitekturi 20. stoletja zagotovo ni bilo pomembnejšega in bolj originalnega arhitekta. Po pomenu bi ga lahko primerjali le z Dragišo Brašovanom. Medtem ko se je slednji večkrat spogledoval z različnimi vzori, predvsem zahodnoevropskimi, je Momir Korunović iskal korenine nacionalnega gradbenega stila. Bil je strastno zaljubljen v zgodovino in kulturo srbskega naroda, kot da je bil že vnaprej določen, da postane najbolj izrazit predstavnik romantične smeri v srbski arhitekturi med obema vojnoma. Nedvomno je Korunović ustvaril nekaj vrhunskih del, ki predstavljajo vrhunec srbske arhitekture tistega časa. Mednje lahko štejemo beograjske objekte Pošta 2, Kontrolni oddelek v Palmotićeви ulici, Matico v Beogradu, hram sv. Save v Celju, v memorialni arhitekturi pa spomenik na Zebrnjaku nima konkurence. Veliko o njem pove že to, da ga je sv. arhierjski sinod imenoval v komisijo, katere naloga je bila skrb za ohranitev arhitektonskih spomenikov srbske pravoslavne cerkve.¹⁰⁶¹

Arhitekt Momir Korunović pri polaganju temeljnega kamna za pravoslavno cerkev v Celju (ZAC, SI_ZAC/995_4)

1061 HDA, AF 675, aš 930, ao 407/1930; Kadijević, *Momir Korunović*, str. 14, 103.

HRAM SV. SAVE V CELJU

Takoj po prihodu v Celje je pravoslavni vojaški duhovnik Rafailo Perić poskrbel, da so za obrede preuredili večjo sobo v vojašnici kralja Petra I. Osvoboditelja v kapelo. Tu je spovedoval vojake in opravljal redne liturgije, za bogoslužja ob svečanih priložnostih pa je svojo cerkev dala na razpolago celjska evangeličanska skupnost. Kapelica je lahko sprejela le okrog 40 ljudi in je v prvi vrsti služila potrebam vojaštva, šele nato civilnega prebivalstva. "V Celju pa se nahaja stalno poleg vseh civilnih in vojaških pravoslavnih rodbin še okrog 750 vojakov pravoslavne vere, ki se zaradi skromnega kapeličnega obsega morejo jedva enkrat v letu udeležiti službe božje in prejeti svetotajstva."¹⁰⁶²

Prizadevanja za pridobitev zemljišča

Prvotna namera pravoslavnih vernikov v Celju je bila nakup takrat opuščene cerkvice sv. Maksimilijana – ki jo imajo, zanimivo, v najemu danes. Cerkvica namreč popolnoma ustreza določbi pravoslavne vere glede lege – pravoslavne cerkve morajo biti namreč zidane tako, da leži oltar na vzhodni in glavni vhod na zahodni strani. Ker jim to ni uspelo, so že kmalu sklenili zgraditi lastno cerkev.¹⁰⁶³

1062 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 23; Bulovan, *Parohija Celje*, str. 17; *Jutro*, 1. 9. 1929, št. 204, str. 3, Cerkev sv. Save v Celju.

1063 *Jutro*, 1. 9. 1929, št. 204, str. 3, Cerkev sv. Save v Celju.

Prva javna pobuda za izgradnjo cerkve sv. Save v Celju je bila podana že leta 1920, ko je Društvo za zgradbo cerkve sv. Save objavilo poziv za pobiranje prispevkov.¹⁰⁶⁴ Še bolj konkretna pobuda je prišla od celjskega trgovca Cvija Zečeviča, ko je 17. decembra 1921 povabil pravoslavne prebivalce Celja in okolice na sestanek v hotel Union, da bi se dogovorili za gradnjo pravoslavne kapele. Pobuda je padla na plodna tla – uspelo jim je izbrati odbor za pripravo ustanovitve pravoslavne občine in izgradnje pravoslavnega hrama. Za predsednika odbora je bil izvoljen pehotni polkovnik Borivoje Tošič.¹⁰⁶⁵

Še preden je odbor pričel uradno zbirati prispevke za gradnjo pravoslavne cerkve v Celju, je Slobodan Milošević v roke predsedniku odbora, polkovniku Borivoju Tošiču, predal prvi denarni prispevek v višini 2.000 K. Odbor je že 17. januarja 1922 sestavil in na različne naslove razposlal poziv za zbiranje sredstev z izjemno slikovitim besedilom.¹⁰⁶⁶

Tako so v korist sklada za gradnjo hrama prirejali zabave, mestno občino so zaprosili za dodelitev brezplačnega zemljišča, pripravljali so se na začetna dela, izdelavo projektov in finančne ocene. Vendar prizadevanja niso potekala gladko. Čeprav je večina ljudi gledala na to s simpatijami in menila, da gre za upravičeno duhovno potrebo tamkajšnjega pravoslavnega prebivalstva, so se kljub temu našli posamezniki, ki so jim gradnjo zavidali, se bali pravoslavja ter na različne načine poskušali ovirati uresničitev te zamisli.¹⁰⁶⁷

V celjski garniziji naj bi bilo v začetku dvajsetih let prejšnjega stoletja po zatrjevanju vojaškega duhovnika Rafaila Perića kar okoli tri četrtine vojakov pravoslavne vere. Vojaška kapela je lahko sprejela le 30 do 40 vojakov. Tako statistično gledano

1064 *Nova doba*, 20. 4. 1920, št. 48, str. 3, Društvo za zgradbo cerkve sv. Save.

1065 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 22; *Nova doba*: 17. 12. 1921, št. 147, str. 2, Zgradba srbsko-pravoslavne kapele v Celju; 20. 12. 1921, št. 148, str. 2, Pravoslavna občina in cerkev v Celju.

1066 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 23; *Nova doba*, 29. 12. 1921, št. 151, str. 2, Za zidanje pravoslavne cerkve; *Slovenec*, 5. 2. 1922, št. 29, str. 4, Pravoslavna cerkev v Celju.

1067 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 25.

niti vsak vojak med služenjem vojaškega roka ni imel možnosti, da bi vsaj enkrat prisostvoval bogoslužju. Perić je opozoril, da so bili Slovenci prepričani, da so Srbi nekakšne poganske vere. Z izgradnjo pravoslavnega hrama, z njegovo zunanjo podobo, notranjo ureditvijo in obredi bi po njegovem mnenju najbolj učinkovito dokazali, da so Srbi tudi v verskem pogledu sorodni Slovencem. Ker nova pravoslavna cerkvena občina tega sama ni bila sposobna storiti, so za pomoč zaprosili vojsko. Predlagali so, da bi v celjsko garnizijo poslali 25 do 30 vojakov, večjih zidar-skih, kamnoseških in tesarskih obrti, ki bi opravili vsa pripravljajna dela za gradnjo cerkve.¹⁰⁶⁸

Od ministrstva vojske in mornarice so poskušali doseči, da bi jim brezplačno odstopilo zemljišče, kjer je še nedavno stala stara vojaška bolnišnica. Na tem mestu bi nato zgradili nov božji hram, ki bi služil tudi kot garnizijska cerkev. Ocenjevali so, da naj bi bilo poleg "civilnih" vernikov v celjski garniziji kar okoli 1.000 vojakov, podčastnikov in častnikov pravoslavne veroizpovedi.¹⁰⁶⁹ S prošnjo za brezplačen odstop zemljišča so se obrnili tudi na župana celjske mestne občine. Na več naslovov so poslali tudi prošnjo za brezplačno izdelavo projektov, za učinkovitejše zbiranje finančnih sredstev pa so sklenili natisniti 5.000 blokcev s po 100 lističi, ki so jih nato prodajali po 1 dinar.¹⁰⁷⁰

Po vseh teh prizadevanjih so ustanovili mešano mestno-vojaško komisijo glede zemljišča, na katerem je stala porušena vojaška bolnišnica.¹⁰⁷¹ Med prebivalstvom pa so se že razširile govorice in namigovanja, da bodo na mestu nekdanje stare vojaške bolnišnice uredili nov mestni glavni trg ali "lep perivoj in mogoče igrišče za otroke", sramežljivo pa se je omenjala tudi postavitve lične pravoslavne cerkvice.¹⁰⁷²

Na novembrski proračunski seji mestne občine Celje je le prišlo do pomembnega premika. Sprejeli so namreč sklep, da

1068 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 27.

1069 AJ, AF 69, 74/121.

1070 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 29.

1071 *Jutro*, 16. 7. 1925, št. 163, str. 4, Pravoslavna cerkev.

1072 *Jutro*, 4. 11. 1925, št. 256, str. 6, Tabor-Stari grad; *Nova doba*, 12. 11. 1925, št. 125, str. 2, Kup razvalin.

občina pravoslavni cerkveni občini proda občinsko zemljišče pri Spodnjem Lanovžu pod pogojem, da ga z vojsko zamenja za zemljišče stare vojaške bolnišnice in tam zgradi pravoslavno cerkveno, za katero bi bil, kot so zapisali, "tam primeren prostor ter bi bila stavba zagotovo v kras mestu".¹⁰⁷³

V začetku leta 1926 so časniki že poročali, da namerava pravoslavna cerkvena občina v Celju pričeti z gradnjo pravoslavne cerkve, ter odobravali ureditev zanemarjenega prostora, kjer je stala vojaška bolnišnica.¹⁰⁷⁴

Na marčevski seji celjskega občinskega sveta tega leta sta župan dr. Juro Hrašovec in finančni referent dr. Anton Božič poročala o seji klubovih načelnikov, na katero je bil povabljen tudi polkovnik Jovan Naumović. Na seji so razpravljali o prodaji vojaških objektov. Pravoslavna cerkvena občina je namreč nameravala kupiti od mestne občine zemljišče pri Spodnjem Lanovžu, ki bi ga nato zamenjala s prostorom ob Ljubljanski cesti, kjer je prej stala vojaška bolnišnica in ki je bila v lasti vojaškega erarja. Na tem mestu bi si zgradila svojo cerkev. Vojaški erar bi preuredil zemljišče pri Spodnjem Lanovžu v vojaško vadbišče ter bi tako lahko opustil dotedanji prostor na Glaziji. Občinski svet je glede na to poročilo sprejel sklep, da se pravoslavni cerkveni občini pri Spodnjem Lanovžu proda 6.000 m² zemljišča po ceni 5 din za kvadratni meter pod pogojem, da se prostor uporabi kot vojaško vadbišče.¹⁰⁷⁵

Komisijsko oceno vrednosti obeh zemljišč so izvedli 30. marca 1926. Zemljišče na Spodnjem Lanovžu v izmeri 3.000 m² so ocenili na 11 din/m², stavbišče stare vojaške bolnišnice pa na 25 din/m². Minister vojske in mornarice je nato načeloma odobril zamenjavo zemljišč in zahteval komisijsko poročilo in oceno. V mešano komisijo je bil z njihove strani imenovan pol-

1073 ZAC, SI_ZAC/24, aš 38, 1571/1926; *Jutro*, 26. 11. 1925, št. 275, str. 2, Proračunska seja mestne občine; *Nova doba*, 26. 11. 1925, št. 131, str. 3, Proračunska seja mestne občine.

1074 *Nova doba*, 27. 2. 1926, št. 23, str. 2, Gradnja pravoslavne cerkve; *Jutro*, 26. 2. 1926, št. 47, str. 5, Gradnja pravoslavne cerkve v Celju; *Slovenec*, 21. 2. 1926, št. 43, str. 5, Pravoslavna občina v Celju namerava zidati svojo cerkev.

1075 *Nova doba*, 9. 3. 1926, št. 27, str. 1, Seja celjskega občinskega sveta; *Jutro*, 7. 3. 1926, št. 55, str. 6, Odprodaja mestnega zemljišča pravoslavni cerkveni občini v Celju.

kovnik Jovan Naumović. Komisijo so poleg njega sestavljali še Drago Gobec (podžupan), dr. Anton Božič (načelnik gospodarskega oddelka), dvorni svetnik inž. Oskar Redd (mestni inženir kot tehnični izvedenec), inž. Blaž Pristovšek (mestni inženir in vodja komisije) in Franjo Šmid (civilni geometer). Komisija je 21. septembra 1926 ugotovila, da po podatkih evidenčnega urada znaša površina zemljišča bivše vojaške bolnišnice 2.291 m². Glede na različno ocenjeno vrednost obeh zemljišč je komisija izračunala, da znaša po vrednosti ekvivalentna površina zemljišča pri Spodnjem Lanovžu 5.207 m². Po opravljenem ogledu tega zemljišča je izbrala predel, ki je ležal v kotu med okrajno cesto na Ostrožno in potokom Koprivnico. Mimogrede, na koncu so pri Spodnjem Lanovžu sicer odmerili 7.030 m². To pa zato, ker je zastopnik vojaške uprave zahteval, da ostane obstoječa konjska baraka še na zamenjanem zemljišču, interes občine pa je bil, da potekajo meje med parcelami vsaj približno vzporedno z name-ravano parcelizacijo. S tem je seveda vojaška uprava dobila več zemljišča in tudi večjo vrednost za zamenjani prostor. Inž. Blaž Pristovšek je še pojasnil, da je od te površine odpadlo še okoli 300 m² za bodočo razširitev ceste na Ostrožno, okoli 120 m² pa na potok – torej je za vojaški erar ta del bil brez prave vrednosti. Poleg tega naj bi po projektu regulacije Koprivnice odpadlo še 960 m². Skupaj je bilo na tem zemljišču neuporabne površine za okoli 1.380 m², tako da je vojaškemu erarju ostalo dejansko na razpolago 5.650 m², torej le 443 m² več, kot naj bi pri zamenjavi dobili glede na ocenjeno vrednost.¹⁰⁷⁶

Ko so ruševine na prostoru nekdanje vojaške bolnišnice končno odstranili, so se za ureditev tega območja kaj hitro pojavljali drugi apetiti. Šele po odstranitvi vse navlake se je pokazalo, kako kvaliteten je bil v bistvu ta prostor. Ponovno je močno prodirala ideja, da bi na tem mestu uredili lep park. Vendar je bila realizacija zamenjave zemljišč vse bliže, s tem pa je ideja o gradnji pravoslavne cerkve postajala vse bolj uresničljiva.¹⁰⁷⁷

1076 ZAC, SI_ZAC/24, aš 38, 1571/1926.

1077 *Jutro*, 16. 10. 1926, št. 239, str. 5, Vrazov trg; *Nova doba*, 19. 10. 1926, št. 117, str. 3, Nov

Zadeve so se namreč začele hitro premikati. Že 12. novembra 1926 je bila podpisana menjalna pogodba med vojaškim erarjem in mestno občino Celje, sklenila sta jo državni zaklad Kraljevine SHS in meščansko-oskrbovalni urad mestne občine Celje. Naslednje leto, 21. septembra 1927, je menjalno pogodbo potrdilo ministrstvo vojske in mornarice, oktobra istega leta 1927 občinski svet in poveljstvo dravske divizijske oblasti, junija 1928 še mariborska oblast. Ko je bila naporna procedura potrjevanja končana, je decembra 1928 sledilo le še potrdilo okrajnega sodišča v Celju, da so podpisniki lastnoročno podpisali pogodbo.¹⁰⁷⁸

Medtem je 29. novembra 1928 izredna skupščina pravoslavne cerkvene občine še uradno zaprosila mestne oblasti, da jim brezplačno ali po najnižji možni ceni odstopijo to zemljišče.¹⁰⁷⁹ Hkrati so se obvezali, da bodo z gradnjo pričeli takoj, ko prevzamejo zemljišče. Velik problem pa je predstavljalo dejstvo, da v tistem trenutku še niso razpolagali z zadostnimi finančnimi sredstvi. Končno je 12. aprila 1929 mestni svet sprejel sklep, da podari stavbno parcelo na Vrazovem (danes Gledališkem) trgu Srbski pravoslavni cerkveni občini v Celju. Rok za izgradnjo cerkve so določili leto 1932, v nasprotnem primeru bi sklep izgubil veljavnost. Določili so še, da bo park okoli hrama novi lastnik moral vzdrževati na svoje stroške.¹⁰⁸⁰ Manojlo Čudić je nekoliko kasneje v zvezi s tem potožil: "Ovakav postupak gradskog veća, čija je većina u rukama bivše klerikalne stranke, bio nam je jasan i to tim pre, što im je bilo poznato sa kolikom sumom crkv. opština raspolaže."¹⁰⁸¹

Nato je izredna skupščina cerkvene občine duhovnika Čudića poslala na pot v glavno mesto, da poskuša najti finančno in drugo pomoč. Rezultat napotitve je bil več kot ugoden. Uprava kraljevega dvora je dala na vpogled načrt kraljeve ustanove na

park; *Slovenec*, 21. 10. 1926, št. 241, str. 5, Vrazov trg; *Jutro*, 20. 10. 1926, št. 242, str. 5, Prostor bivše stare vojaške bolnice.

1078 ZAC, SI_ZAC/24, aš 38, 1571/1926.

1079 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 29–30.

1080 ZAC, SI_ZAC/24, aš 38, 1571/1926.

1081 HDA, AF 675, aš 998, ed 159/1931.

Oplencu. Znani arhitekt Momir Korunović, načelnik ministrstva za gradnje, je obljubil, da bo brezplačno izdelal načrte in predračun za gradnjo cerkve takoj, ko bo dobil tloris zemljišča in statični izračun. Ministrstvo pravde, verski oddelek, je obljubilo svojo pomoč pri izdelavi načrta in v denarju, prav tako ministrstvo vojske in mornarice v denarju in delovni sili. Pomoč so obljubili tudi na ministrstvu za promet. Najvišjo podporo v denarju, v višini kar 100.000 din, je zagotovil armadni general Stevan Hadžić, takratni minister vojske in mornarice.¹⁰⁸²

Do uradnega prevzema zemljišča je prišlo 5. junija 1929. Pri prevzemu so bili iz mestne občine Celje navzoči vodja komisije inž. Blaž Pristovšek ter občinski svetniki Josip Brinar kot predsednik stavbnega odbora, dr. Kristjan Wolf kot referent stavbnega odbora in dr. Dragotin Vrečko kot predsednik finančno-gospodarskega odseka, iz pravoslavne cerkvene občine pa poveljnik 39. pehotnega polka polkovnik Vojislav Kostić, major Milisav Bojić, trgovec Vladimir Batič, poročnik Dušan Stefanović, poročnik Dušan Mitić in vojaški duhovnik Manojlo Čudić.¹⁰⁸³ Ob tem dogodku so v Novi dobi v jugoslovanskem zanosu zapisali, da je mestna občina s tem velikodušnim dejanjem "dala izraza pozornosti in ljubavi do bratov Srbov. Mi verujemo, da bo novi Svetosavski hram v slovenskem Celju pojačil in utrdil vse ono, kar čuti v srcu in duši vsak zaveden Jugoslovan!"¹⁰⁸⁴

Mestni občini in njenemu županu dr. Alojziju Goričanu sta se za podarjeno stavbno zemljišče iskreno zahvalila tako Srbska pravoslavna cerkvena občina kot tudi srbski patriarh, ki ji je podelil svoj blagoslov in zaželel veliko sreče.¹⁰⁸⁵

Leta 1930 je sledilo še zadnje formalno dejanje prenosa lastnine nad zemljiščem – 25. novembra 1930 so namreč župan dr. Alojz Goričan, občinska odbornika dr. Dragotin Vrečko in

1082 HDA, AF 675, aš 998, ed 159/1931; Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 30.

1083 ZAC, SI_ZAC/24, aš 38, 1571/1926.

1084 *Nova doba*, 7. 6. 1929, št. 45, str. 2, Svetosavska cerkev v Celju.

1085 *Slovenec*, 26. 6. 1929, št. 143, str. 5, Iz seje celjskega mestnega sveta; *Jutro*, 26. 6. 1929, št. 147, str. 4, Seja celjskega občinskega sveta; *Nova doba*, 28. 6. 1929, št. 51, str. 2, Seja celjskega občinskega sveta; *Slovenec*, 16. 12. 1929, št. 2, str. 2, Patriarh Dimitrij.

dr. Alojz Voršič kot predstavniki meščansko-oskrbovalnega sklada mestne občine Celje ter predsednik Dragomir Purić in delovodja Miroslav Modic kot predstavnika Srbske pravoslavne cerkvene občine podpisali vknjižbeno listino, s katero je mestna občina Celje dovolila vknjižbo lastninske pravice na nepremičnini vl. št. 270, k.o. Celje v prid Srbski pravoslavni cerkveni občini.¹⁰⁸⁶

Zbiranje finančnih sredstev

Že od samega začetka so se vse cerkvene uprave trudile po najboljših močeh, da bi čim prej izvedle zamisel o izgradnji novega božjega hrama. Ustanovili so poseben odbor, ki je vodil zbiranje prispevkov. V ta namen so prirejali koncerte, od leta 1924 tudi svetosavske besede, ki so imele tudi reprezentativni in kulturno-prosvetni značaj. V bližnje in oddaljene kraje, na vse konce države so pošiljali ljudi in osebno obiskovali tiste, ki so imeli nekaj več pod palcem, trgovce, denarne zavode v bližnji okolici, društva. Veliko se jih je odzvalo in prispevalo, ne glede na versko pripadnost. Tisti, ki so prispevali 5.000 dinarjev ali več, so postali veliki dobrotniki, od 1.000 do 5.000 dinarjev dobrotniki, od 500 do 1.000 dinarjev utemeljitelji. Ostale darovalce so vpisali v posebno knjigo. Sprejemali niso le denarnih, temveč tudi prispevke v gradbenem materialu, npr. opeki, cementu, železu, lesu. Vse, česar niso mogli uporabiti za gradnjo, so prodali in izkupiček naložili v sklad za izgradnjo.¹⁰⁸⁷ Leta 1926 so tako za gradnjo cerkve zbrali že okoli 280.000 din.¹⁰⁸⁸

Tik pred začetkom gradnje, v drugi polovici leta 1929, so za pomoč prosili najvišje državne oblasti in njihove predstavnike, med njimi tudi kralja Aleksandra, ministra vojske in mornarice Stevana Hadžića, ministra za pravosodje dr. Milana Srskića in ministra za prosveto Božidarja Maksimovića. Slednjega so prosili za pomoč pri zbiranju prispevkov prek državnih meja.

1086 ZAC, SI_ZAC/24, aš 39, 6689/1930.

1087 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 31.

1088 AJ, AF 69, 74/121; *Nova doba*, 17. 6. 1932, št. 49, str. 1, Cerkev sv. Save v Celju.

Ministrstvo za promet so zaprosili, da za temelje podari stare železniške tire. Te so tudi dobili in jih večino pri gradnji uporabili kot armaturo v temeljih in stebrih, preostanek pa so prodali ter iztržili 4 dinarje za kilogram. Isto ministrstvo so zaprosili tudi za pravico do prevoza cementa iz Splita po četrtini cene, kar je bilo odobreno. Cement so kupovali v Splitu, ker je bil lažji in kvalitetnejši od trboveljskega. Tudi pri prevozu so več pridobili, saj je vagon cementa imel enako ceno, ne glede na oddaljenost, ker so bile cementarne v istem kartelu. Ta 75-odstotni popust pri voznini so zelo dobro izkoristili. Cementarni so pošiljali napotnice za popust, tovarna jim je njegovo vrednost obračunala in od vsakega velikega vagona so na ta način dobili po 1.500 dinarjev. Če bi cement nabavljali v najbližji cementarni v Trbovljah, bi ta dobiček znašal le 300 dinarjev pri vagonu. Ker na napotnicah za popust ni bilo podatkov o velikosti vagonov, so uporabljali le velike, saj je bil pri teh prihranek večji, kajti voznino so zaračunavali po prostornini vagona. Porabili so okoli 30 vagonov cementa, za popust pri vožnji so zaprosili večkrat, in to v skupinah po 10 do 15 vagonov. Ker so dovoljenja za popust zastarela v treh mesecih, so nekajkrat cement kar naročili, čeprav ga niso mogli uporabiti. V takšnih primerih so ga prodali, dobiček od popusta pri voznini (1.500 dinarjev za vagon) pa vložili v sklad za gradnjo cerkve. Na ta način so samo od prevoza pridobili 45.000 dinarjev. Zanimivo je, da jim je še najmanj pomoči uspelo pridobiti iz cerkvene sfere, cerkva, samostanov in cerkvenih občin, čeprav je patriarhov poziv priporočal, naj po svojih močeh pomagajo.¹⁰⁸⁹

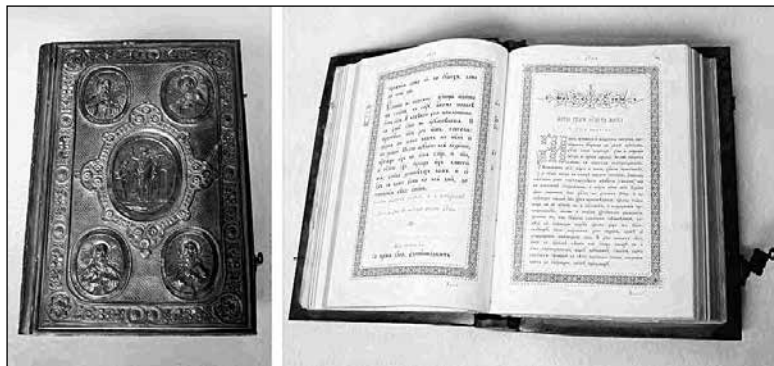
Samo na svetosavskih zabavah so med letoma 1922 in 1937 zbrali 162.237,55 dinarjev. Ogromno so darovali posamezniki in korporacije, med njimi po 5.000 din: vojak 1. čete 39. pehotnega polka Dušan Đikić (Beograd), vojak 1. čete 39. pehotnega polka Živko Đ. Milošević (Beograd), Trboveljska premogokopna družba (Ljubljana), ban Dravske banovine dr. Drago Marušič (Ljubljana), stavbenik Karel Jezernik (Celje), nemška banka, Pe-

1089 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 31–32.

tar Teslić (Sisak), po 5.300 din pa cerkvena občina Zagreb in A. Westen A. T. (Celje). Med velike darovalce so sodili še mestna občina z vrnitvijo davkov (9.144,05 din), eparhijski upravni odbor Zagreb (9.500 din), cerkvena občina Trst in Nemci mesta Celja (po 10.000 din), Hranilno in posojilno društvo Celje (12.000 din). Med posamezniki je največ daroval veletrgovec Daniel Rakusch, kar 13.600 din. Več so podarile le najvišje cerkvene in državne oblasti: ministrstvo pravde (18.000), sv. arhierejski sinod (20.000), banska uprava (84.995) in največ seveda ministrstvo vojske in mornarice (250.000 din). S prodajo gradbenega materiala so pridobili 83.488,37 din. Med tistimi, ki so entuziastično zbirali prostovoljne prispevke med posamezniki, je prednjačila Sofija Koča iz Zemuna, ki je zbrala kar 105.650 din.¹⁰⁹⁰

Seveda so k uspešni izvedbi izgradnje prispevali tudi tisti, ki so podarili gradbeni material, opremo ali brezplačno ponudili svoje storitve. Tako je celjska občina darovala zemljišče na enem od najlepših prostorov v mestu, kar je predstavljalo vrednost med 250.000 in 300.000 dinarjev. Arhitekt Momir Korunović je brezplačno izdelal načrte in predračun za cerkev. Akademski slikar Uroš Predić je ustvaril in cerkvi daroval osem prestolnih ikon na ikonostasu v vrednosti okoli 100.000 dinarjev. Cinkarna Celje je darovala žlindro in cinkovo pločevino za izolacijo strehe v vrednosti okoli 22.000 dinarjev. Dalmacia d.d. za izdelavo cementa Portland Sućurac pri Splitu je podarila dva vagona cementa v vrednosti okoli 11.000 dinarjev. Ivan Čater iz Celja je podaril 8.000 kosov opeke in za čas gradnje brezplačno posodil gradbeni oder in našagane deske, inženir Edmund Unger-Ullman in Franjo Sodin po 11.000 kosov opeke v vrednosti po 5.000 dinarjev. Železarna Štore je odobrila dinar popusta na kilogram železa, kar je v skupni vrednosti zneslo 46.000 dinarjev. Ministrstvo za promet je dalo 75-odstotni popust pri prevozu cementa v vrednosti 45.000 dinarjev. Zelo zanimivo je bilo darilo Franca Malaseka, okrajnega kmetijskega nadzornika in rezervnega stotnika prvega razreda iz Novega mesta, ki je bil

1090 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 32–37.

Evangelij iz pravoslavne cerkve v Celju
(ZAC, SI_ZAC/995_21)

sicer rimskokatoliške veroizpovedi. Podaril je evangelij v kovinskih platnicah s posvetilom, ki ga je v času prve svetovne vojne 1914–1918 zaradi eksplozije avstrijske granate nekje na ruski fronti popolnoma nepoškodovanega vrglo iz bližnje ruske cerkve in naj bi mu tako rešil življenje. Kar 13 let ga je hranil v svoji knjižnici. Poleg tega so darovali še npr. Todor Lazarević “plaštanico” in posodo za posvetitev vode na gospodovo razglašenje, Đorđe Jungović večno luč v vrednosti 1.000 dinarjev, Laposava Naumović različno drobno opremo itd. Imena velikih darovalcev in darovalcev so bila vklesana v marmorne plošče, pritrjene v cerkvi. Z njih so med liturgijo jemali hostije ter jih omenjali v kratkih molitvah.¹⁰⁹¹

Leta 1929 je tako uprava pravoslavne cerkvene občine razpolagala s 300.000 dinarji. Denar so sprva naložili v Prvi hrvaški hranilnici, po letu 1924 v Slovenski banki z 12-odstotnimi obrestmi, nato v podružnicah Državne hipotekarne banke v Ljubljani in Prve hrvaške hranilnice ter v vrednostnih papirjih.¹⁰⁹²

1091 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 37–38.

1092 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 38.

Posvetitev temeljnega kamna

Skupščina pravoslavne cerkvene občine je kot datum položitve temeljnega kamna določila 1. september 1929. Posvetitev so zaupali gornjekarlovškemu episkopu Ilarionu. Vendar se eparhijski arhierej posvetitve iz zdravstvenih razlogov ni mogel udeležiti. Celjska cerkvena občina je tako bila prisiljena iskati alternativno rešitev.¹⁰⁹³ Že nekaj dni pred velikim dogodkom je v Celje prispel arhitekt Momir Korunović in prinesel načrte za novo pravoslavno cerkev. Nadzoroval je tudi zakoličenje predvidene stavbe.¹⁰⁹⁴ Pričetek pripravljanih del so predvideli za jesen, spomladi pa načrtovali začetek gradnje, ki naj bi bila zaključena, kot so optimistično napovedali, že avgusta 1930.¹⁰⁹⁵

Pravoslavna cerkvena občina v Celju je pred posvetitvijo temeljnega kamna za pravoslavno cerkev prejela tudi pismo patriarha, v katerem je pozdravil gesto mestne občine, ki jo je storila s podarjenim zemljiščem. Sporočil je, da zato moli za srečo in blaginjo mesta Celje, pravoslavni cerkveni občini je dal svoj blagoslov. Hkrati je zaradi bolezni opravičil svoj izostanek ter napovedal, da bo posvetitev v njegovem imenu opravil eden od arhierejev.¹⁰⁹⁶

Dan pred polaganjem temeljnega kamna so kraljevega in patriarhovega odposlanca na železniški postaji poleg večine članov tukajšnje cerkvene občine pričakali tudi predstavniki lokalnih oblasti. Po izstopu z vlaka so episkopu dr. Irineju Đorđeviću dobrodošlico izrekli župan dr. Alojzij Goričan, predsednik cerkvene občine polkovnik Dragomir Purić in opat Peter Jurak. Episkop Irinej se je vsem zahvalil za izkazano dobrodošlico in nato s spremstvom odšel v vojaško kapelo, kjer ga je pozdravil še vojaški duhovnik Manojlo Čudić. Tu so izvedli kratko molitev.

1093 HDA, AF 675, aš 995, ed 477/1929; Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 38.

1094 *Jutro*, 29. 8. 1929, št. 201, str. 4, Osebna vest; *Slovenec*, 30. 8. 1929, št. 196, str. 5, Za polaganje temeljnega kamna.

1095 *Nova doba*, 30. 8. 1929, št. 69, str. 2, Nova pravoslavna cerkev v Celju; *Jutro*, 1. 9. 1929, št. 204, str. 3, Cerkev sv. Save v Celju.

1096 *Nova doba*, 9. 9. 1929, št. 72, str. 2, Pravoslavni cerkveni občini v Celju.

Episkop se je zahvalil za pozdrave in vsem podelil patriarhov blagoslov za nadaljnje uspešno delo. Zatem je odšel v stanovanje, ki so ga posebej zanj pripravili v Celjskem domu. Od tam je na svojo željo v spremstvu predsednika cerkvene občine obiskal predstavnike vojaških in civilnih oblasti ter rimskokatoliško opatijsko-mestno župnijo.¹⁰⁹⁷

Slovesnost ob polaganju temeljnega kamna je bila, kot je neskromno zapisal Ilija Bulovan, zelo impozantna. Vodil jo je patriarhov odposlanec dr. Irinej Đorđević, kasnejši dalmatinski episkop. Asistirali so mu duhovni sodnik iz Beograda, protojerej Vasilije Branković, okrožni beograjski prota Nikola Trifunović, celjski vojaški duhovnik Manojlo Čudić in diakon patriarha Dragutin Maksimović. Na slovesnosti je kralja zastopal poveljnik dravske divizijske oblasti, divizijski general Sava Tripković, ministra za vojsko in mornarico brigadni general iz Maribora Živko Stanisavljević, ministra za pravosodje ljubljanski prota Dimitrije Janković, ministra za gradnje arhitekt Momir Korunović, poveljstvo IV. armadne oblasti v Zagrebu pa poveljnik 39. pehotnega polka v Celju, polkovnik Vojislav Kostić. Prisotni so bili seveda tudi celjski župan dr. Alojzij Goričan, predsednik celjskega okrožnega sodišča in dvorni svetnik dr. Josip Kotnik, okrajni načelnik dr. Josip Hubad, več občinskih svetnikov, predstavniki oblasti in ustanov, zavodov, društev, domačega tiska in združenj, kot na primer sokolov, orlov, gasilcev in drugih. Ker je bila nedelja, je bila prisotna tudi velika množica pravoslavnikov in drugih prebivalcev mesta in okolice. Po nekaterih ocenah naj bi se zbralo kar 3.000 ljudi, večinoma Slovencev, medtem ko predstavnikov katoliške cerkve na prireditve ni bilo, čeprav so bili še posebej povabljeni.¹⁰⁹⁸

1097 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 39; *Jutro*, 1. 9. 1929, št. 204, str. 6, Svečan sprejem škofa Ireneja v Celju; *Slovenec*, 1. 9. 1929, št. 198, str. 7, Posvetitev temeljnega kamna cerkve sv. Save bo danes.

1098 HDA, AF 675, aš 603, del. št. 5231/1929 in aš 998, ed 159/1931; Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 38–39; *Jutro*, 31. 8. 1929, št. 203, str. 4, K nedeljski svečanosti v Celju; *Nova doba*, 2. 9. 1929, št. 70, str. 1, Položitev temeljnega kamna za cerkev sv. Save v Celju; *Jutro*, 1. 9. 1929, št. 204, str. 6, Kraljev zastopnik pri današnji slavnosti.

Posvetitev temeljnega kamna cerkve sv. Save v Celju.

Z leve: protojerej Nikola Trifunović, diakon Dragutin Maksimović, episkop Irinej, protojerej Vasilije Branković in celjski vojaški duhovnik Manojlo Čudić (ZAC, SI_ZAC/995_4)

Arhιεrеjska liturgija v vojaški kapeli se je na dan posvetitve začela že ob 7. uri, posvetitev temeljnega kamna ob 10³⁰, slavnost je bila zaključena ob 12. uri. Pri sveti liturgiji, ki jo je vodil episkop Irinej Đorđević ob asistenci protojerejev Vasilija Brankovića in Dimitrija Jankovića ter diakona Dragutina Maksimovića, so peli gostje iz Zagreba. Ti so skupaj s člani Celjskega pevskega društva sodelovali tudi pri petju ob posvetitvi temeljnega kamna. Na mestu, kjer je kasneje stal oltar, so pravoslavni duhovniki ob improviziranem oltarju opravili posvetitvene ceremonije. Slikovitost bogato vezenih ornatov in obred v staroslovanskem jeziku s spremljavo pevskega zbora sta na številno občinstvo naredila globok vtis. Potem ko je episkop Irinej blagoslovil in posvetil temeljni kamen, je kraljev odposlanec divizijski general Sava Tripković spustil ustanovno listino (izdelal in podaril jo je arhitekt Momir Korunović) in relikvije sv. Teodora Tirona v za to pripravljeno steklo, ki so ga dali v pločevinasto škatlo. To so

položili v temelj ter vse skupaj prekrili s temeljnim kamnom, ki ga je izdelal in podaril Franz Kullich. Nato je temeljni kamen lastnoročno zazidal arhitekt Korunović.¹⁰⁹⁹

Episkop Đorđević je nato imel lep govor, v katerem je opozoril na pomen svetosavske cerkve za jugoslovanski narod in izrazil veliko veselje, da se v Celju gradi nova pravoslavna cerkev, ki bo nedvoumno v ponos lepemu mestu ter bo zagotovo dobro služila ideji bratstva in duhovne enotnosti. Sledila sta še govora ljubljanskega vojaškega duhovnika Dimitrija Jankovića in predsednika celjske cerkvene občine polkovnika Dragomirja Purića. Slednji je poudaril dobra dela sv. Save in njegovo veliko narodno idejo. Nato je predstavil pretekle napore za izgradnjo pravoslavne cerkve v Celju in izrazil veliko in iskreno veselje, ker so tudi Slovenci sprejeli to idejo in vsestransko pomagali pri njenem uresničevanju. Z govori se je slovestnost zaključila, odposlanca kralja ter ministra za vojsko in mornarico sta takoj zatem odpotovala.¹¹⁰⁰

Ob 13. uri je bilo pripravljeno kosilo v hotelu Evropa za povabljene goste, župana dr. Alojzija Goričana, okrajnega načelnika dr. Josipa Hubada ter štiri člane občinskega sveta, vsega skupaj je bilo 13 oseb. Stroške kosila je pokrtil industrialec Todor Lazarević. V času kosila se je zvrstilo več zdravic. Episkop Irinej je imel šest nagovorov, v katerih je z izbranimi besedami poudaril velik pomen cerkve sv. Save za narodno enotnost. Pevci iz Zagreba so s svojimi lepimi pesmimi raznežili vse prisotne in tako izzvali episkopa Irineja, da je z nekaj čudovitimi mislimi povedal, koliko je pesem pripomogla k ohranitvi in združenju jugoslovanskega naroda. Po kosilu je episkop obiskal še stanovanje vojaškega duhovnika Manojla Čudića. Ob 19. uri so goste pospremili na železniško postajo, kjer se je zbralo veliko ljudi, ki

1099 ARS, SI AS 87, aš 26, 1206/1929; Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 39; *Jutro*, 4. 9. 1929, št. 206, str. 3, Posvetitev temeljnega kamna cerkve sv. Save v Celju; *Nova doba*, 2. 9. 1929, št. 70, str. 1, Položitev temeljnega kamna za cerkev sv. Save v Celju; *Jutro*, 3. 9. 1929, št. 205, str. 3, Temelj prvi pravoslavni cerkvi v Sloveniji položen.

1100 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 40; *Nova doba*, 2. 9. 1929, št. 70, str. 1, Položitev temeljnega kamna za cerkev sv. Save v Celju; *Slovenec*, 3. 9. 1929, št. 199, str. 6, Blagoslovitev temeljnega kamna pravoslavne cerkve.

so z navdušenjem pozdravljali episkopa Irineja. Temu je lekar nar Andro Posavec dal na razpolago svoj avtomobil in v njem se je v spremstvu polkovnika Vojislava Kostića odpeljal do Zidanega Mosta.¹¹⁰¹

Tako se je zaključila slavnost, ki je pomenila veliko spodbudo za nadaljnje delo. Zanimivo je, da so pri organizaciji zelo uspešne prireditve veliko pomagale ugledne dame rimskokatoliške veroizpovedi.¹¹⁰²

Gradnja

Nekaj dni po slavnostni blagoslovitvi temeljnega kamna so na cerkveni skupščini izbrali odbor za gradnjo cerkve in odbor za zbiranje prispevkov. Po ukazu ministra za gradnjo je bil kot predstavniku tehničnega oddelka pri celjskem sreskem načelstvu nadzor nad gradnjo cerkve zaupan inženirju Milenku Biljiću, po njegovi premestitvi pa gradbenemu svetovalcu inženirju Janu Mareku in inženirju Antonu Komelu. Biljić je septembra 1929 poročal o ponudbah za izgradnjo temeljev, izmed katerih je bila najugodnejša tista celjskega stavbenika Karla Jezernika. Ta je bila kasneje, ob koncu leta, ko sta bila narejena statični izračun in načrt zunanjega videza cerkve, tudi sprejeta.¹¹⁰³

Kot je bilo napovedano, se je gradnja začela jeseni 1929. Železobetonski temelji v višini metra nad zemljo so bili končani v začetku decembra, ko so zaradi nizkih temperatur morali gradnjo prekinili.¹¹⁰⁴

Pri kopanju gradbene jame so naleteli na dva rimska nagrobna spomenika. Zaradi nujnih gradbenih del so morali jamo hitro zasuti in muzejsko društvo pod vodstvom Janka Orožna se je obvezalo, da bo čim prej poskušalo doseči, da spomenika

1101 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 40.

1102 Prav tam.

1103 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 41; *Nova doba*, 17. 6. 1932, št. 49, str.1, Cerkev sv. Save v Celju; *Jutro*, 19. 6. 1932, št. 142, str. 3, Posvečenje cerkve sv. Save v Celju.

1104 HDA, AF 675, aš 998, ed 159/1931; *Jutro*, 24. 1. 1930, št. 19, str. 5, Zgradba cerkve sv. Save v Celju.

vendarle izkopljejo. To so tudi dosegli, vendar se je izkazalo, da gre za podboje in ne za nagrobne spomenike. Najdbo so prenesli v muzej.¹¹⁰⁵

Minister za gradnje je 18. marca 1930 odobril gradnjo pravoslavne cerkve v Celju v mešani režiji v mejah revidiranega predračunskega zneska 1,584.265,06 dinarjev pod nadzorom tehničnega oddelka pri sreskem načelstvu Celje.¹¹⁰⁶ Ko sta načrt gradnje odobrila še konzistorij v Plaškem in tehnični odsek celjske občine, je bil oblikovan režijski odbor. Sestavljali so ga inženir Milenko Biljić kot predsednik, direktor Cinkarne Todor Lazarević, duhovnik Manojlo Čudić, major Sekula Bošković in stotnik Lazar Bogdanović.¹¹⁰⁷ Ko so bile opravljene še druge tehnične priprave v maju in juniju 1930, se je gradnja lahko začela. Sklenili so, da bodo cerkev gradili z betonom, kjer je bilo potrebno, tudi z železobetonom. Ocenili so namreč, da je tak način v primerjavi gradnje z opeko cenejši, pa tudi trdnjši.¹¹⁰⁸

Cerkvena občina je za lažje prevažanje peska in gramoza želela začasno postaviti ozkotirno železnico od levega brega Savinje do gradbišča. Vendar kaj takega ni prišlo v poštev, saj bi s takšnim posegom onemogočili uporabo kopaljšč.¹¹⁰⁹

Rok za oddajo ponudb za stavbno-akordna dela je trajal do vključno 20. julija 1930. Vsa dela so bila razdeljena na štiri faze. Vsi podatki so bili na razpolago na uradni deski sreskega načelstva, ponudniki so lahko pri tehničnem oddelku dobili na vpogled tudi načrte za gradnjo.¹¹¹⁰

Zidavo cerkve so zaupali celjskemu stavbeniku Karlu Jezerniku. V juniju 1930 so na prostorni Vrazov trg okrog betonskega temelja navozili visoke skladovnice opeke in drugega grad-

1105 *Jutro*, 10. 4. 1930, št. 84, str. 3, Občni zbor muzejskega društva; *Nova doba*, 11. 4. 1930, št. 9, str. 1, Muzejsko društvo v Celju; *Nova doba*, 22. 6. 1931, št. 50, str. 1, Delovanje Muzejskega društva v Celju.

1106 ARS, SI AS 73, VI 4.

1107 HDA, AF 675, aš 996, ed 363/1930.

1108 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 49.

1109 ZAC, SI_ZAC/24, aš 54, 3302/1930.

1110 *Jutro*, 8. 6. 1930, št. 132, str. 6, Zgradba pravoslavne cerkve v Celju.

Cerkev v gradnji, avgusta 1931
(ZAC, SI_ZAC/995_4)

benega materiala. Gradnja se je lahko pričela.¹¹¹¹ Njen uradni začetek je bil 1. julij 1930. Dela so tako potegnili čez gradbeno sezono, vse do 24. decembra istega leta. Nekaj težav so imeli z zagotovitvijo zadostnega števila delovne sile, zato so nemalokrat delali tudi ponoči.¹¹¹²

1111 *Jutro*, 28. 6. 1930, št. 148, str. 6, Zgradba pravoslavne cerkve v Celju.

1112 Bulovan, *Parohija Celje*, str. 17; *Jutro*, 28. 11. 1930, št. 277, str. 4, Zgradba pravoslavne cerkve sv. Save pred dovršitvijo.

Do konca leta 1930 so že bila končana vsa pomembnejša dela, provizorično so bila narejena tudi krovska dela na strehi, tako da je bila stavba čez zimo zaščitena pred vremenskimi nevšečnostimi. Za naslednjo pomlad je ostalo le še dokončanje fasade in kritina, v notranjosti postavitev ikonostasa, ometi in ureditev tal. Deli fasade so bili narejeni, tako da je cerkev že takrat dajala videz dokončane zgradbe. Okrog nje naj bi postavili tudi lično ograjo.¹¹¹³

Vendar spomladi del niso nadaljevali. Celo poletje je delo stalo, okoliški prebivalci pa so se zgražali nad "škandalozno posebnostjo", odprtim straniščem za delavce, postavljenim "po vzorcu bivših vojaških latrin. Stranišče je prenapolnjeno in vsak si lahko predstavlja, kakšen smrad se ustvarja v vročih poletnih dneh."¹¹¹⁴ Dela so nadaljevali šele septembra 1931. Iz kaznilnice v Lepoglavi so prispeli težki, krasno izdelani železni križi, ki so jih pritrdili na kupole. Le te so prevlekli s pločevino, cerkev je od zgoraj navzdol dobivala zunanji omet.¹¹¹⁵

Gradbena dela so bila zaključena aprila 1932. Minister za gradnje dr. Stjepan Skrulj je imenoval kolavdacijsko komisijo, ki je 25. maja 1932 izvršena dela tudi odobrila.¹¹¹⁶

Vsi stroški izgradnje cerkve so na koncu znašali 1,200.000 din, torej kar 348.000 manj od predvidenega zneska. Da je bilo tako, se je pravoslavna cerkvena občina lahko zahvalila predvsem brezplačni pomoči vojske, ki je zagotovila pomoč v delovni sili in brezplačnih prevozih. K temu so veliko pripomogli že omenjeni popusti nekaterih dobaviteljev. Tudi za celotno leseno konstrukcijo ni bilo treba nič plačati, saj je ves material brezplačno zbral predsednik cerkvene občine Dragomir Purčić.¹¹¹⁷

1113 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 49; *Jutro*, 25. 1. 1931, št. 21, str. 3, Cerkev sv. Save v Celju zgrajena.

1114 *Jutro*, 11. 6. 1931, št. 132, str. 4, Iz Celja.

1115 *Jutro*, 12. 9. 1931, št. 210, str. 5, Pravoslavna cerkev sv. Save na Vrazovem trgu.

1116 ARS, SI AS 73, VI 4; Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 49; *Jutro*, 26. 5. 1932, št. 121, str. 4, Kolavdacija cerkve sv. Save v Celju.

1117 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 52–53; *Nova doba*, 17. 6. 1932, št. 49, str. 1, Cerkev sv. Save v Celju; Bulovan, *Parohija Celje*, št. 7–8, str. 18.

Ogromne prihranke so dosegli tudi z veliko požrtvovalnostjo, ki so jo pokazali člani cerkvene občine, saj so vsa dela izvajali v lastni oziroma mešani režiji. Ves material so kupovali sami ter ga nato dajali mojstrom v uporabo ali izdelavo. Ko je bila cerkev leta 1932 zgrajena, je dolg znašal še okoli 250.000 din. Poplačali so ga s prostovoljnimi prispevki pobožnih ljudi in ustanov. V letu 1937 je dolg znašal le še 49.379 din. Vrednost cerkve je po oceni paroha Ilije Bulovana tega leta dosegala okoli 1,800.000 din.¹¹¹⁸

Posvetitev cerkve sv. Save v Celju

Ker je bil predviden prihod srbskega patriarha, so se priprave na posvetitev pravoslavne cerkve v Celju začele že zelo zgodaj. Vojaški duhovnik Manojlo Čudić je na eparhijo poslal točen vozni red vlakov, ki so imeli iz Beograda in Plaškega najboljšo zvezo s Celjem, pri čemer je upošteval uro prihoda v Celje tedaj, ko bi lahko izvedli svečani sprejem. Seveda so izdelali tudi natančen program slovesnosti, ki so se ga nato bolj ali manj držali.¹¹¹⁹

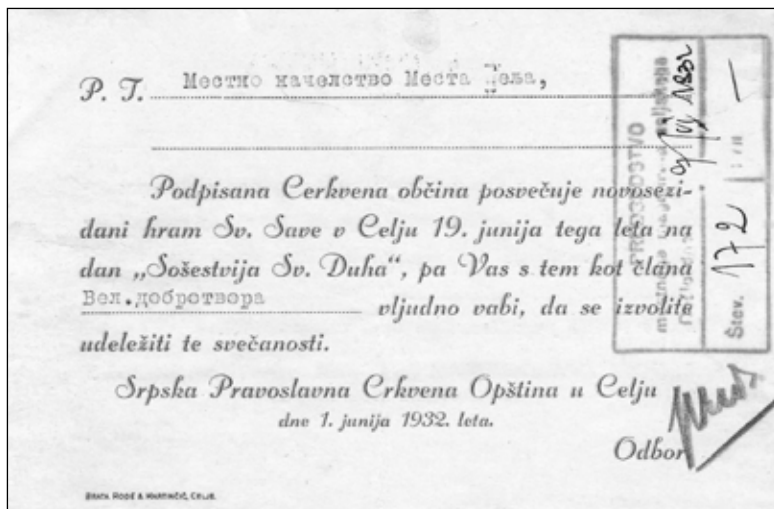
Odbor Srbske pravoslavne cerkvene občine v Celju je dal natisniti osebna vabila na slavnost. V zgornjem levem kotu je bil prostor za ime povabljenca, nato je sledilo besedilo v slovenskem in srbskem jeziku.¹¹²⁰

Tudi župan dr. Alojzij Goričan je vse mestne odbornike povabil, naj se polnoštevilno udeležijo posvetitve cerkve sv. Save, kot tudi vseh svečanosti, ki so bile predvidene dan prej. Vsi so morali podpisati, da so bili z vabilom seznanjeni. Magistratni direktor je tako cerkveno občino zaprosil za tri bele (za mestnega načelnika, podnačelnika in magistratnega ravnatelja), 12 zelenih in 17 rdečih izkaznic za dostop do cerkve sv. Save. Z belo izkaznico je bil namreč mogoč dostop do cerkve pri vseh vhodih, z zeleno le pri vhodu nasproti Sernečeve vile, z rdečo pa samo pri

1118 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 53, 107.

1119 HDA, AF 675, aš 1010, del. št. 852/1932; ZAC, SI_ZAC/24, aš 13, 172/1932.

1120 ZAC, SI_ZAC/24, aš 13, 172/1932.

Vabilo Srbske pravoslavne cerkvene občine Celje na posvetitev cerkve (ZAC, SI_ZAC/24, aš 13, 172/1932)

vhodu nasproti mestne elektrarne. Toda odziv je bil slab. Ravnatelj magistrata dr. Ivo Šubic je protojereju Manojlu Čudiću namreč sporočil, da so bile oddane vse tri bele izkaznice ter le osem zelenih. Slavnosti so se udeležili le predstavniki projugoslovansko liberalne struje.¹¹²¹

Mestno načelstvo Celje je preko časnikov svojim meščanom sporočilo, da bodo v čast posvetitve pravoslavne cerkve in patriarhovega obiska na poslopih izobesili zastave, ter jih pozvalo, naj storijo isto in se udeležijo slavnosti. Hkrati naj "okrase svoja okna in poslopja s cvetjem in zelenjem, da bodo gostje odnesli iz belega Celja kar najlepše vtise".¹¹²²

Aktivni so bili tudi nasprotniki posvetitve nove cerkve. Širili so različne zlonamerne novice, kot na primer, da bo ob prihodu patriarha vstop na peron železniške postaje prepovedan, da je za prisotnost na slavnosti potrebno pridobiti posebne legitimacije

1121 Prav tam.

1122 ZAC, SI_ZAC/24, aš 13, 172/1932; *Jutro*, 15. 6. 1932, št. 138, str. 4, Razobesite zastave!; *Nova doba*, 17. 6. 1932, št. 49, str. 2, Poziv prebivalstvu (razglas); *Jutro*, 16. 6. 1932, št. 139, str. 4, Okrasite okna!

in podobno. Udeležba je bila dovoljena vsakomur, še več, organizatorji so želeli, da bi bila čim številčnejša. Za vstop v cerkev ob posvetitvi in udeležbo na sprejemu pri patriarhu je res bilo zastopnikom uradov, društev in drugih ustanov potrebno pri duhovniku Manojlu Čudiću pridobiti posebne izkaznice, saj vsem tega niso mogli omogočiti.¹¹²³

Ministrstvo za promet je za potnike, ki so se na blagoslovitve pravoslavne cerkve v Celju in posvetitev temeljnega kamna za pravoslavno cerkev v Ljubljani odpravili z vlakom, pripravilo posebno ponudbo – znižano ceno vožnje kar za 75 %. Legitimacije za "četrtnsko vožnjo" so si zainteresirani lahko priskrbeli tudi v pravoslavni kapeli v Ljubljani in so veljale od 16. do 23. junija. V soboto, 18. junija, je na glavnem kolodvoru v Ljubljani legitimacije delil tudi policijski uradnik. Vse skupaj je bilo videti tako, da je imetnik legitimacije na odhodni postaji kupil vozno karto po polovični ceni, a je ob izstopu ni oddal, temveč se je z njo lahko brezplačno vrnil. Ob tem je moral legitimacijo overiti pri cerkvenem odboru pravoslavne občine v Celju. Takšna vožnja je bila omogočena z vsemi vlaki (razen ekspresnimi) in v vseh razredih.¹¹²⁴

Seveda je zelo aktivno pri vsem skupaj sodelovala tudi vojska. Pri tem niso ničesar prepuščali naključju. Zato je ob tej priložnosti poveljstvo celjske garnizije izdalo posebno povelje. Zapovedano je bilo, da so ob sprejemu patriarha in drugih visokih gostov morali biti na železniški postaji prisotni vsi častniki garnizije, razen tistih, ki niso bili v formaciji, kot člani cerkvenega odbora niso bili kako drugače odgovorni za organizacijo ali niso bili dežurni. Na železniški postaji so morali ob 14. uri biti postavljeni v vrste, oblečeni v črne suknjiče in rdeče hlače. Iz garnizijskih enot so oblikovali častno četo, sestavljeno iz treh vodov po 12 vrst. Ta je morala biti pripravljena v vojašnici kralja Petra I. ob 13⁴⁵. Bataljon s štirimi pehotnimi četami iz vojašnice

1123 *Jutro*, 17. 6. 1932, št. 140, str. 4, Širjenje zlobnih vesti; *Nova doba*, 13. 6. 1932, št. 48, str. 2, Posvetitev cerkve sv. Save v Celju.

1124 *Jutro*, 18. 6. 1932, št. 141, str. 3, Četrtnsko vožnjo po železnici; *Jutro*, 17. 6. 1932, št. 140, str. 4, Četrtnska vožnja.

kralja Petra I. je bil predviden za sprejem patriarha na železniški postaji ter za sprevod do pravoslavne cerkve, stal pa je pred železniško postajo, med postajo in Celjskim domom, obrnjen proti hotelu Pošta. Bataljon iz vojašnice kralja Aleksandra pa je bil določen za sprejem patriarha pred pravoslavno cerkvijo.

Odhod iz obeh vojašnic je bil predviden točno ob 14. uri – ure so poravnali po tisti na železniški postaji. Iz vojašnice kralja Petra je krenila tudi vojaška godba. Po prihodu na postajo sta se vojaška godba in častna četa postavili na desno krilo, bataljon je ostal pred postajo. Bataljon iz vojašnice kralja Aleksandra je krenil k pravoslavni cerkvi. Ko se je vlak s patriarhom in visokimi gosti približeval postaji, je častna četa izvedla predpisani pozdrav, godba pa zaigrala koračnico. Pozdrav in igranje vojaške godbe sta trajala ves čas prihoda vlaka na postajo ter med izstopom patriarha z vlaka. Takoj ob pričetku predstavljanja posameznikov patriarhu sta se častna četa in vojaška godba umaknili skozi stranski izhod ter se postavili čelno pri hotelu Evropa. Medtem je vojaška godba igrala, vse dokler ni prispela do hotela.¹¹²⁵

Patriarha Varnavo je sobotno Celje pričakalo odeto v državne trobojnice, cvetje in zelenje. Najprej je v mesto z jutranjim vlakom prispelo okoli 40 pravoslavnih bogoslovcev iz Sremskih Karlovcev pod vodstvom rektorja in članov profesorskega zbora. Celo dopoldne so se na železniški postaji vrstili številni gostje iz različnih koncev države. Ob potrjevanju prijav so gostje zbrali za 30.000 din prostovoljnih prispevkov. Gneče so se razveselili predvsem gostilničarji, saj naj bi bila tolikšna, "da so morali kosilo streči v treh rundah, ker ni bilo nikjer prostora. Namreč, takoj ko so eni vstali od miz, so se takoj usedli že drugi, da bi bili postreženi." Vse skupaj je vendarle bilo osredotočeno na sprejem najpomembnejšega gosta, patriarha Varnave, ki se je v Celje pripeljal ob 14²⁸. V njegovem visokem spremstvu so bili upravitelj zagrebške mitropolije episkop Maksimilijan, bački episkop Irinej Čirić in zvrniško-tuzelski episkop Nektarij, arhimandrit

1125 ZAC, SI_ZAC/24, aš 13, 172/1932.

Vikentije Vujić (kasnejši banatski episkop v Vršču) ter številni drugi pravoslavni duhovniki. Na peronu so patriarha sprejeli divizijski general Bogoljub Ilić, ki je na slavnosti zastopal kralja, podban dr. Otmar Pirkmajer, okrajna glavarja dr. Josip Hubad iz Celja in Ludovik Pinkava iz Laškega, narodni poslanec Ivan Prekoršek, mestni župan dr. Alojz Goričan z občinskimi odborniki, predstavniki okoliške občine, predsednik okrožnega sodišča dr. Fran Vidovič, predsednik upravnega sodišča dr. Fran Vrtačnik, polkovnika Mihailo Golubović in Dragomir Purić s častniškim zborom, predstavniki uradov, korporacij in društev, med njimi seveda predstavniki sokolov v krojih in gasilcev ter številni meščani in okoliški prebivalci.

Ko se je vlak ustavljal na postaji, so z Miklavškega hriba zagrmeli streli iz možnarjev, vojaška godba pa je zaigrala koračnico. Ko je patriarh skupaj z drugimi cerkvenimi dostojanstveniki stopil iz salonskega vagona, ga je najprej pozdravil podban dr. Otmar Pirkmajer, nato pa župan dr. Alojz Goričan v imenu mestne občine in celjskega prebivalstva. Dame so patriarhu poklonile cvetje. Župan mu je predstavil zastopnike oblasti, uradov, šol in društev, nato so se odlični gostje z avtomobili odpeljali skozi vojaški špalir, ki je bil postavljen na Krekovem trgu, v novo pravoslavno cerkev, kjer je v imenu celjske pravoslavne cerkvene občine patriarha pozdravil polkovnik Dragomir Purić. V cerkvi so potekale molitve za kralja, patriarha, mesto Celje in pravoslavne vernike. Po vsaki molitvi je vojaška četa, ki je bila postavljena ob zahodnem krilu cerkve, izstrelila salvo. Po molitvah, pri katerih je odgovarjal pevski zbor bogoslovcev iz Sremskih Karlovcev, je patriarh vernikom podelil blagoslov ter se skupaj z duhovščino odpeljal skozi gost špalir občinstva v Celjski dom. Tam je po krajšem počitku v svojem apartmaju sprejemal poklonitvene obiske zastopnikov oblastev, uradov, korporacij in društev. Ob 18. uri se je v nabito polni cerkvi ob prisotnosti patriarha, episkopov in ostalega duhovništva ter številnega občinstva pričelo "bdenije", pri katerem je zopet pel zbor

iz Sremskih Karlovcev. Zvečer so v vrtu Celjskega doma izvedli še zelo dobro obiskan koncert vojaške godbe.¹¹²⁶

Posvetitev je potekala na izjemno visokem nivoju, na pravoslavne binkošti 19. junija 1932. Nekaj minut čez 8. uro je z avtomobilom v Celje prispel ban dr. Drago Marušič, za njim tudi ljubljanski župan dr. Dinko Puc, oba seveda s spremstvom. Točno ob 8³⁰, kakor je bilo predvideno, se je ob prisotnosti patriarha Varnave, episkopov Maksimilijana, Irineja Đorđevića in Nektarija s številno asistenco, dravskega divizionarja generala Bogoljuba Ilića, bana dr. Draga Marušiča in številnih predstavnikov celjskega in okoliškega javnega življenja pričel posvetitveni obred nove cerkve. Po kratki molitvi v notranjosti se je trikrat okrog cerkve napotila slovesna procesija, medtem pa je vojaška častna četa izstrelila štiri salve. Pri teh obredih je pel pevski zbor bogoslovcev iz Sremskih Karlovcev. Ko je bil prvi del obreda končan, so se slovesno odprla zahodna, glavna vrata. Na čelu spremstva in slavnostnih gostov je v notranjost vstopil patriarh in blagoslovil novi božji hram. V nabito polni cerkvi so sledili ostali obredi, nato je patriarh opravil še slovesno pontifikalno božjo službo, ki je trajala čez poldne. Pri liturgiji je srbsko pevsko društvo iz Zagreba pod vodstvom profesorja glasbene akademije Svetislava Stančevića izvajalo Novo liturgijo Marka Tajčevića. Po končanih obredih je patriarh pred tisoči prisotnih v govoru poudaril, da tega hrama ne gre razumeti kot propagando pravoslavja, temveč kot potrebo pravoslavnih prebivalcev mesta in okolice, da dobijo svoj prostor za molitev, kot ga imajo katoliki v Beogradu, Skopju, Nišu in drugih krajih. Posvetitve cerkve se je udeležilo okoli 3.000 ljudi, od tega naj bi samo iz Beograda prišlo okoli 600 gostov. Slednje je s posebnim pozivom vabila beograjska Politika. Bralcem je namreč namignila: "Izgleda da će mnogi iskoristiti ovu priliku i u što većem broju uzeti učešća u ovim svečanostima, te će za nezatnu sumu od

1126 *Nova doba*, 20. 6. 1932, št. 50, str. 1, Svečana posvetitev cerkve sv. Save v Celju; *Jutro*, 19. 6. 1932, št. 142, str. 1, Svečan sprejem patrijarha Varnave v Celju; *Slovenec*, 19. 6. 1932, št. 139, str. 4, Patrijarh srbske pravoslavne cerkve Nj. Sv. Varnava; Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 54–55.

180 dinara videti Celje i Ljubljano, te možda najlepše krajeve naše Otadžbine.”¹¹²⁷

Ob 13. uri se je v veliki dvorani Narodnega doma začel “izvrstno aranžiran banket, ki se ga je udeležilo mnogo odličnih osebnosti in ki je trajal skoro do 17”. Ostali udeleženci so medtem napolnili celjske gostilne do zadnjega kotička. Ob prihodu patriarha je vojaška godba zaigrala državno himno. Nato je bilo izrečenih več zdravic. Najprej je patriarh dvignil čašo v čast kralja, ki naj služi vsakomur za vzor. Nato se je predsednik cerkvene občine v Celju polkovnik Dragomir Purić zahvalil patriarhu in mestni občini za izkazano naklonjenost. Sledil je nagovor episkopa dr. Maksimiljana Hajdina, upravitelja novoustanovljene zagrebške mitropolije, nato se je ponovno oglasil polkovnik Dragomir Purić. Zatem je episkop Maksimilijan imenoval duhovnika Manojla Čudića za protojereja. Ob burnem odobravanju so novemu protojereju takoj svečano pripeli rdeč pas namesto dotedanjega modrega. Protojerej Čudić se je za to priznanje najlepše zahvalil in omenil, da cerkve sv. Save ne bi mogli zgraditi brez izdatne pomoči Slovencev. Olga Peleš, zastopnica Društva kneginje Ljubice v Zagrebu, je orisala pomen slavnostnega dne in izrazila veliko navdušenje nad lepotami Slovenije, ki jo je označila za biser Jugoslavije. Predsednik Celjske posojilnice in prvi slovenski župan v Celju dr. Juro Hrašovec je poudaril pomembnost Narodnega doma za nacionalno in gospodarsko življenje celjskih Slovencev pred vojno ter nazdravil lepi, veliki domovini Jugoslaviji. Protojerej Čudić je nato prebral še prispele telegrafske pozdrave. Med banketom je igrala vojaška godba.¹¹²⁸

Banket se je končal sredi popoldneva. Nekateri gostje so se odpeljali domov, večina pa jih je ostala v Celju ter se s patriarhom na čelu udeležila slavnostnega koncerta Celjskega pevskega društva v Celjskem domu. Oder so krasile slike kralja in kraljice

1127 Kadijević, *Momir Korunović*, str. 69–70; Veselinović, *Srpska pravoslavna crkva 1219–1969*, str. 88; *Politika*, 8. 6. 1932, št. 8648, str. 13, Duhovski izlet za Celje i Ljubljano.

1128 *Jutro*, 20. 6. 1932, št. 142a, str. 2, Posvetitev cerkve sv. Save v Celju; *Nova doba*, 20. 6. 1932, št. 50, str. 1, Svečana posvetitev cerkve sv. Save v Celju; Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 55.

ter sv. Save. Mešani zbor pod vodstvom zborovodje Petra Šegule je najprej zapel državno himno in himno sv. Save, sledil je program narodnih pesmi. Zbor je po vsaki točki bil nagrajen z glasnim aplavzom, ob koncu je pevcem čestital tudi patriarh. Po koncertu se je ob igranju vojaške godbe razvila prijetna zabava. Nekateri gostje so se odpeljali z večernimi vlaki, patriarh z visokim spremstvom pa je še enkrat prenočil v Celju ter se zjutraj odpravil v Ljubljano na blagoslovitev temeljnega kamna za pravoslavno cerkev sv. Cirila in Metoda.¹¹²⁹

Vendar hram še ni bil popolnoma dokončan. Manjkala je praktično vsa cerkvena oprema, freske, zunanja ureditev ...¹¹³⁰ Tako so tudi po posvetitvi napenjali vse sile, da bi cerkev čim prej dokončali ter seveda izplačali dolg. Sv. arhierejski sinod je na prošnjo celjske pravoslavne cerkvene občine vsem arhierejem priporočil, naj v svojih okoljih propagirajo zbiranje sredstev za cerkev sv. Save v Celju. Ni pa sv. arhierejski sinod mogel in smel sam zbirati prostovoljnih prispevkov po celotni državi po poverjenikih, ki bi jih celjska cerkvena občina za to pooblastila, kot so predlagali.¹¹³¹

Srbska pravoslavna cerkvena občina v Celju je vsako leto poslala prošnjo za denarno pomoč tudi na bansko upravo. Leta 1933 so naleteli na ugoden odziv – ban jim je odobril pomoč v znesku 10.000 dinarjev, naslednje leto pa 5.000 din. Leta 1936 je cerkvena občina imela še okoli 80.000 din dolga. Prošnjo, skorajda z identičnim besedilom kot v tisti iz leta 1934, je cerkvena občina na bana naslovila spet maja 1937, vendar je banska uprava odgovorila, da žal ne more več pomagati.¹¹³²

Po mestu so pričele krožiti govornice, da je zaradi tega, ker je postal glavni dobavitelj porcij in čutaric za jugoslovansko vojsko, preostanek za odplačilo dolga primaknil Adolf Westen.¹¹³³

1129 *Jutro*, 15. 6. 1932, št. 138, str. 4, Na dan blagoslovitve cerkve sv. Save; *Jutro*, 20. 6. 1932, št. 142a, str. 2, Posvetitev cerkve sv. Save v Celju; *Nova doba*, 20. 6. 1932, št. 50, str. 1, Svečana posvetitev cerkve sv. Save v Celju; Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 55.

1130 Bulovan, *Parohija Celje*, str. 19.

1131 HDA, AF 675, aš 1012, del. št. 1420/1932; aš 1013, del. št. 352/1933.

1132 ARS, SI AS 68, fasc. 29-3, del. št. 15424/1937.

1133 Videčnik, Aleksander, ustni vir, 23. 8. 2011.

Pri plemenitem dejanju zbiranja finančne pomoči so sodelovali mnogi z največjo predanostjo, ljubeznijo in ponosom. Nekateri med njimi velja še posebej izpostaviti: polkovnik Bori-voje Tošić, poveljnik celjskega vojaškega okrožja polkovnik Dragomir Purić, direktor Cinkarne Todor Lazarević, pribočnik 39. pehotnega polka stotnik Dušan J. Mitić, stotnik Lazar Bogdanović, stotnik Milorad Milutinović, jerej Rafailo Perić, poveljnik orožništva divizijski general Jovan Naumović, pravnik dr. Nikolaj Engelhardt, protojerej Manojlo Čudić, akademski slikar in učitelj na gimnaziji Miroslav Modic, župan mestne občine Celje dr. Alojz Goričan, akademski slikar Uroš Predić, arhitekt Momir Korunović, minister vojske in mornarice armadni general Stevan Hadžić, minister vojske in mornarice armadni general Dragomir Stojanović, stavbenik Karel Jezernik, kipar Miloš Hohnjec, Ivan Kresnik, Karel Koštomaj in Sofija Koča. Pravoslavna cerkvena občina je te osebe (razen obeh ministrov) večkrat predlagala za podelitev odlikovanja, vendar je bil predlog vselej neuspešen. Celjski paroh je potožil s času aktualno primerjavo: "Tako pri nas že ne more biti drugače, ko z odlikovanjem sv. Save odlikujejo tiste, ki na delo sv. Save mečejo morje zmerljivk in žaljivk, ki so se še posebej izkazale v boju za uzakonitev že prej omenjenega zloglasnega konkordata."¹¹³⁴

Maja 1934 so uredili park okoli cerkve in ogradili cerkveno dvorišče. Notranjost so posejali z angleško travo. Uredili so steze in jih posuli z drobnim peskom. Vse to je dajalo lepši videz cerkvi in celotnemu predelu.¹¹³⁵

Jutro je leta 1935 takole opisalo okolico nove pravoslavne cerkve: "Prostor okrog cerkve sv. Save na Vrazovem trgu je sedaj samo posejan s travo in preprosto ograjen. Ker so zaradi olepšanja trga predvideni nasadi na tem zemljišču, ki bi izpopolnjevali celotno sliko trga, pričakujemo, da bo dala pravoslavna cerkvena občina sedaj primerno olepšati prostor okrog cerkve."¹¹³⁶ V

1134 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 53–54, 91; Bulovan, *Parohija Celje*, str. 18.

1135 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 67.

1136 *Jutro*, 29. 3. 1935, št. 74, str. 5, Ureditev prostora okrog pravoslavne cerkve.

začetku leta 1936 je dopisnik istega časopisa imel še pripombo na čistočo okoli cerkve: "Slednjič se čujejo pritožbe, da nihče ne skrbi za redno čiščenje pred pravoslavno cerkvijo."¹¹³⁷ A že kmalu je bilo bolje. Olepševalno društvo je namreč ob ograji dalo nasaditi živo mejo in tako polepšalo prostor.¹¹³⁸

Park okoli cerkve je bil dokončno urejen aprila 1936. Delali so deset dni, porabljenih je bilo okoli 4.000 dinarjev. Zasadili so 1.200 kosov »ligustrum vulgare« za živo mejo, poleg tega štiri akacije, tri bukve, šest brez, dve srebrni smreki, dve smreki douglas, štiri javore, štiri ameriške jesene, dve vrbi, dva topola, ameriški hrast, dve murvi in dve evgeliji.¹¹³⁹

Poleti 1940 je Celje prizadelo močno neurje s točo, prizaneslo ni niti parku okoli pravoslavne cerkve – izruvanih je bilo kar nekaj dreves. Namesto teh so še skorajda tik na predvečer nacistične agresije na Jugoslavijo zasadili novih 15 dreves.¹¹⁴⁰

Nova cerkev je bila že kmalu potrebna popravila. Streha je že v letu 1938 začela zelo rjaveti in eparhijski upravni odbor v Zagrebu je za popravilo odobril 7.000 din. Popravila so se lotili poleti. Najprej so dobro očistili rjo, nato so celo streho dvakrat premazali z miniumom in še dvakrat s cinkovim prahom. Ob tej priložnosti so na cerkev namestili nov strelovod, križe so pobarvali z bronasto pozlato, tako da je bila videti še lepša.¹¹⁴¹

Da bi se zidovi čim bolj sušili, so bila najvišja okna glavne kupole vse do septembra 1940 brez stekla. Tudi zato je bilo ves ta čas pozimi v cerkvi zelo mrzlo.¹¹⁴²

1137 *Jutro*, 8. 1. 1936, št. 5, str. 5, Uredite hodnike.

1138 *Nova doba*, 3. 4. 1936, št. 14, str. 3, Staro drevje na Masarykovem nabrežju.

1139 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 73.

1140 *Slovenec*, 17. 7. 1940, št. 161, str. 9, Savinjsko dolino je upostošila toča; Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 160.

1141 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 133–134.

1142 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 155.

Opis cerkve

Konec dvajsetih let je Momir Korunović projektiral in izdelal svoj prvi projekt na severu Jugoslavije, cerkev sv. Save v Celju. Leta 1929 je pripotoval v Celje in po ogledu parcele brezplačno izdelal načrt. Cerkev je bila zgrajena v "nacionalnem" srbskem stilu. Tako kot srednjeveške moravske cerkve je tudi ta imela trikonhalno osnovo razvitega križa z veliko kupolo in dvema manjšima nad "priprato". V nasprotju s cerkvami v Brzanu, Krupnju in Prilepu so bile fasade celjske cerkve ometane in lepo dekorirane. Cerkev je stala na visokem coklu. Njene apside so bile, kot po navadi, z zunanje strani peterostranske, znotraj pa polkrožne. Število ozkih oken se je od vznožja hrama do predela pod kupolo povečevalo ter so postajala vse bolj široka in daljša. Na drugem nadstropju zvonika sta s pročelja bili postavljeni dve lični bifori, ki sta v višini kapitlja svojih kolonet presekali venec. Dekorativne arhivolte in venci so se pojavljali na višjih predelih fasade kot tudi na vhodnih delih hrama. Razen oken v najnižjem predelu hrama so linije perlatega friza služile kot okras ostalih površin fasade. Kupole so bile osemstranske in so stale na osemvokalnih stebrih. Hram sv. Save v Celju je bil Korunoviću najljubši. To tudi ne preseneča, saj je govora o najbolj pitoreskni gradnji v celotnem njegovem sakralnem opusu. Korunović je tudi tukaj postavil njemu tako drage ločne tramove pod bočne apside. Dekorativne apside s tordiranimi polkolonetami, ob dinamičnem, perlistem frizu, so celotnemu objektu dajale živahnost in lahkotnost. Celjska cerkev je imela harmonično, opaženo celovitost arhitektonske strukture. Momir Korunović v Celju ni uporabil rustične fakture na površini fasade z željo, da lahko naredi razkošno dekoracijo hrama, ki je imela namen poudariti vtis bogastva in svečanosti. Korunović je po projektu celjske cerkve nameraval zgraditi tudi cerkev v Zagrebu, a se to ni zgodilo.¹¹⁴³

Cerkve sv. Save v Celju je tako odlikovala arhitekturna in dekorativna vrednost. Bila je prva tovrstna cerkev v Sloveniji

1143 Kadrijević, *Momir Korunović*, str. 69–70.

in je ponujala tipičen primer cerkvene gradnje pri Srbih. Ilija Bulovan je ponosno zapisal: "Brez dvoma služi kot okras in ponos ne samo majhnemu in simpatičnemu Celju, temveč naši celi Sloveniji." Zidana je bila v historičnem slogu, po osnovnih oblikah, tlorisu, narisu in prostranosti je bila eklektična kopija bizantinskega sloga, ki ga najdemo v poznosrednjeveški srbski cerkveni arhitekturi, v času, ko se je samostojnost srbske države in kulture začela kazati tudi na gradbenem področju. Tako je predstavljala verodostojno odslikavo srbsko-bizantinskega sloga, ki ima za osnovo grški križ, z eno glavno in dvema stranskima kupolama. Čeprav se je cerkev naslanjala na zgodovinske tvorbe pokosovske gradnje, si je arhitekt Korunović vzel kar nekaj svobode, predvsem pri oblikovanju sodobnih rekonstrukcij z večjim ali manjšim odmikom od historičnih arhitektonskih elementov.¹¹⁴⁴

Po načrtu bi se morala ta svoboda izražati predvsem v dekoraciji zidnih pasov, in to še celo bolj, kot se je na koncu izkazalo. Da so izpustili načrtovane reliefne dekoracije na zunanosti cerkve, je vzrok le v varčevanju zaradi finančnih omejitev, ki so se pojavile v času gradnje. Kljub tem težavam je bila cerkev sv. Save v Celju harmonična zaokrožena celota.

Njena prostorska razčlenitev je bila naslednja: nad vhodom v cerkev sta se veliki kupoli pridružili dve manjši, ki sta bili vidni le od zunaj. Razprostirali sta se na strani, nad krstilnico in korom. Glavna kupola je ležala v notranjosti kvadratnega tlorisa in stala na stebrih in "pandativih". Steno nasproti vhoda je zaključeval polkrožni oltar, obrnjen na vzhod z ikonostasom, postavljenim v smeri stene. V notranjosti hrama sta bili v zgornjem levem in desnem kotu (poleg ikonostasa) leva in desna "pevnica". Na "soleji" ob zgornjih dveh stebrih sta bila na levi strani kraljevski, na desni pa arhierjski prestol. Na soleji se je nahajal "ambon", na ikonostasu cesarska, severna in južna vrata, v srednjem delu dva stebra, nad "priprato" kor, ki je stal na dveh manjših stebrih. Tako glavni kot tudi stranski portali so bili po-

1144 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 49.

tisnjeni nekoliko navzven in so zato stali na dveh stebrih. Cerkev je imela tri vhode: zahodnega, severnega in južnega.¹¹⁴⁵

Največjo pozornost v notranjosti je zagotovo pritegnil ikonostas. Celjska pravoslavna cerkvena občina je že leta 1931 za izdelovalca ikonostasa izbrala celjskega kiparja Miloša Hohnjeca. Izdelan naj bi bil kot lesorez v belem viniškem kamnu, podstavki in stebri pa iz kararskega marmorja. Vsa tri vrata pa v lesorezu iz hrastovega lesa. Prestolne ikone in ikone na vratih naj bi bile razporejene, kot je bilo običajno, nekoliko je odstopal položaj hramove ikone, kar je za sabo potegnilo tudi drugačno razporeditev drugih ikon. Eparhijska uprava je celjski pravoslavni občini svetovala, naj se glede izdelave obrne še na znano rezbarsko šolo v Ohridu, specializirano za cerkvene umetnine v srbsko-bizantinskem stilu. Nasvet je prišel prepozno, saj je Miloš Hohnjec že pričel po Korunovičevem načrtu izdelovati ikonostas iz kamna iz Vinice pri Varaždinu, razen vrat – ta je delal iz slavonskega hrasta. Arhitekt Korunović je sicer predvidel ulivanje ikonostasa iz betona, vendar se je režijski odbor odločil za kamen, saj naj bi bilo ulivanje betona dvakrat dražje, kamen naj bi bil tudi kvalitetnejši. S takšno rešitvijo je na koncu soglašal tudi arhitekt.¹¹⁴⁶

Ikonostas je tako predstavljal pravcato galerijo verskih, med seboj simbolično povezanih slik. V njegovem spodnjem delu so bile prestolne ikone, izvorno delo znamenitega ikonografa Uroša Predića iz Beograda. Na cesarskih vratih je bil prikaz Marijinega oznanjenja. Na levi strani so bili upodobljeni (če bi gledali s sredine) Mati božja, nadangel Mihael in sv. Sava, na desni Jezus Kristus, sv. Štefan in sv. Janez Krstnik. Sv. Sava na Predićevi ikoni je bil posnetek fresk, ki prikazujejo sv. Savo v samostanu Mileševo. Kot trdi Ilija Bulovan, naj bi bila podobnost tega portreta z zgodovinsko osebo dokazana z raziskavami in s tem naj bi bilo povezano tudi dejstvo, da so Nemanjići bili svetlolasi. Nadangel sv. Mihael je bil prikazan kot straža, kot nevidno, prozorno bitje. Zgornji del ikonostasa je bil razdeljen v

1145 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 50.

1146 HDA, AF 675, aš 624, del. št. 9420/1931 in aš 633, del. št. 8103/1931.

Ikonostas v cerkvi sv. Save v Celju
(MNZC, 745:CEL;JP-5704)

dve vrsti. V prvi je bil v središču prikaz zadnje večerje, na obeh straneh po tri slike (ikone): štirje evangelisti, sv. Pavel in apostol sv. Matej. V drugi vrsti je bilo v sredini upodobljeno vstajenje od mrtvih, na levi in desni strani spremenjenje, sv. Ciril (desno), vnebovzetje in sv. Metod (levo). Na vrhu ikonostasa je bila Golgota z gospodovim križem. Vse te slike (ikone) so bile kopije Predičevih izvirnikov. Z njegovim dovoljenjem jih je izdelal slikar Stefan Stefanović iz Sremskih Karlovcev. Zanimivo je, da je bilo njegovo zadnje delo pred smrtjo prav slika Golgote, ki je bila v cerkvi sv. Save v Celju. Izvirni Predičevi ikoni sv. Cirila in Metoda, ki ju je kopiral akademski slikar Stefanović, sta bili nagrajeni na razstavi v Londonu. Ikone na kraljevskem in arhierjskem prestolu je izdelal akademski slikar Miroslav Modic iz Celja. Na kraljevskem prestolu je bil sv. Štefan Prvovenčani, na arhierjskem sv. Janez Zlatousti.¹¹⁴⁷

¹¹⁴⁷ Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 50–51.

Pravoslavna cerkev sv. Save v Celju z juga
(MNZC, 745:CEL;JP-5701)

Zunanji videz cerkve je bil resnično veličasten in zelo slikovit, predvsem zaradi vijugasto zvitih stebrov, dekorativno razvrščenih, najprej 67, nato 75 oken v državnih barvah in spretno izdelanih kupolah. Vrhunec slikovitosti so predstavljali vrhovi kupol z ogromnimi križi, spletenimi iz železnih palic 5 x 3 cm. Temelji so bili izdelani iz železobetona. Vertikalne stene so bile iz opeke s cementno malto od zunanje in z nabitim betonom z notranje strani. Strešna konstrukcija in tri kupole so bile iz železobetona, prav tako tudi del strehe – z njim je bila namreč pokrita lesena konstrukcija, čezenj so dodali še sloj betona iz žlindre debeline 10 cm. Na zunaj cerkev ni bila prebarvana, ampak so jo pustili v barvi cementa. Križi in zvonovi so bili prebarvani z bronso.¹¹⁴⁸

Zvon, ki ga je podarila vojska, so ulili v vojaško-tehničnem zavodu v Kragujevcu. Posvetili so ga na rojstni dan prestolonaslednika, 6. septembra 1933, botra je bila Milica Barić. Slavnostna posvetitev 400 kg težkega zvona je potekala pred glavnim vhomom v cerkev po vojaški paradi na Glaziji. Lepo okrašen

¹¹⁴⁸ Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 50–51.

zvon je stal na podstavku, okoli njega so se zbrali predstavniki civilnih in vojaških oblasti ter drugi visoki gostje, na obeh straneh cerkve je bila postavljena četa vojakov. Po molitvi se je protorej Manojlo Čudić v lepem nagovoru zahvalil za poklonjen zvon ter poudaril njegov simbolni pomen. Nato je blagoslovil zvon, med obredom je četa vojakov izstrelila pet salv.¹¹⁴⁹

Dve marmorni plošči z napisi največjih podpornikov je izdelal kamnosek Franz Kullich. Kipar Miloš Hohnjec je izdelal oziroma iz betona zalil štiri kapitule. Klesanje kapitlov je opravil Dobrivoje Dimitrijević iz Leskovca. Stebri so bili iz betona v razmerju 1:3, njihova nosilnost na 1 cm² je bila 40.000 kg. Tri križe na kupolah so izdelali v Kazenskem zavodu v Lepoglavi. Material za njihovo izdelavo je tukajšnja cerkvena občina kupila v Železarni Štore. Križ na glavni kupoli je bil visok 4,20 m, njegova masa je bila 800 kg. Na manjših kupolah sta bila križa visoka 2 m. Konstrukcijo nosilcev križev je izdelal kovač Anton Gregl iz Celja. Stojala za križe so bila lesena. Kleparska dela (obdelava strehe s cinkovo pločevino) je izvedel Karel Koštomaj, ki je izdelal tudi strelovod na glavni kupoli. Barvanje strehe z bakrom in galvaniziranje nista bili izvršeni.¹¹⁵⁰

Trojna vrata na cerkvi je izdelal Ivan Audič iz Vojnika. Mizarska dela (dva kora in zavetniški stol) je opravil mizar Franc Kunc. Kraljevski in arhierejski prestol so iz slavonskega hrastovega lesa izdelali v kaznilnici Sremska Mitrovica. Stekla za okna je tukajšnja pravoslavna občina kupila od trgovca Julija Weinerja. Železne okvirje za okna je izdelal kazenski zavod v Lepoglavi. Tlak je bil delo stavbenika Karla Jezernika, stopnice je izklesal zidar Plečnik. Polijejele so si sposodili iz zagrebske cerkve gospodove spreobrnitve.¹¹⁵¹

Cerkev je bila zelo akustična. S križem vred je bila na glavni kupoli visoka 28 m, dolga 25 m, široka 16 m. Premer glavne

1149 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 50–51; *Jutro*, 8. 9. 1933, št. 210, str. 5, Novi zvon; *Nova doba*, 7. 9. 1933, št. 73, str. 2, Pravoslavna cerkev je dobila prvi zvon; *Jutro*, 7. 9. 1933, št. 209, str. 4, Blagoslovitev novega zvonu v pravoslavni cerkvi.

1150 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 51; *Jutro*, 19. 6. 1932, št. 142, str. 3, Posvečenje cerkve sv. Save v Celju.

1151 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 52.

kupole je znašal 9 m, skupna površina cerkve s strešnimi žlebovi, kupolami in vijugami je znašala 605 m². Načrt za park okoli cerkve je naredil strokovni učitelj na kmetijski šoli v Šentjurju pri Celju Franjo Vardjan. Vse je bilo izdelano iz najboljših materialov, vestno, pod neprestanim strokovnim nadzorom člana režijskega odbora inženirja Milenka Biljića. Za izgradnjo cerkve je bilo porabljeno: 36 vagonov cementa (Collsus, Supercement Split, Lavocat in Salona tour), 140.000 kosov opeke, 1.400 m³ drobnega peska, 100 m³ dolomitskega peska, 1.000 m³ gramoza, 10.000 kg apnenca, 60.000 kg železa in 640 m² cinkove pločevine.¹¹⁵²

Čeprav so sodobniki, predvsem tisti jugoslovansko usmerjeni, poudarjali, da sakralni objekt „krasi mesto Celje“, je cerkev kljub vsemu v starem mestnem jedru s svojim srbsko-bizantinskim pokosovskim slogom izstopala. Tudi njena mogočnost in velikost sta presegali okoliške stavbe. Z današnjimi očmi bi lahko celo ocenili, da so imeli njeni snovalci željo z njeno veličino meščanom in obiskovalcem pokazati, kdo ima oblast v mestu.

Pravoslavna cerkev sv. Save v Celju je bila odprta vse leto, v poletni sezoni vsak dan od 8. do 11³⁰ ter od 14. do 19. ure, pozimi najmanj uro pred in po 12. uri. “Vsak tujec, ki prispe v Celje, jo rad obišče,” je zapisal Ilija Bulovan. Ker niso imeli civilnega cerkovnika, je za red in čistočo skrbel za to posebej določen vojak. Cerkev je bila vedno čista in dobro vzdrževana.¹¹⁵³

Vendar tudi pravoslavno cerkev obišejo različni nepridipravi. Zgodilo se je, da je 48-letna brezposelna delavka Neža H., ki je bila brez stalnega bivališča, v cerkvi izvedla ugodno menjavo. Na mizo je položila 50 par, vzela pa 10 din. Na njeno nesrečo so jo prisotni opazili in predali policiji.¹¹⁵⁴

Usoda tega reprezentativnega sakralnega objekta je bila žalostna. Leta 1941 so nemški okupatorji hram minirali ter ga vrgli v zrak. Pa ne zlahka, saj je močna železobetonska konstrukcija

1152 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 52; *Nova doba*, 17. 6. 1932, št. 49, str. 1, Cerkev sv. Save v Celju; *Jutro*, 19. 6. 1932, št. 142, str. 3, Posvečenje cerkve sv. Save v Celju.

1153 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 76, 89, 146, 157.

1154 *Jutro*, 15. 8. 1933, št. 189, str. 5, Tatvina v pravoslavni cerkvi.

Nemški okupator ruši pravoslavno cerkev v Celju
(Osrednja knjižnica Celje, D-foto 767/1-2)

uspešno kljubovala eksplozivni – rušitelji so svoje delo morali končati z rokami.¹¹⁵⁵ Aleksander Videčnik je povedal: “Nemci so takoj, v prvem tednu okupacije, na obroke minirali cerkev. Zelo je pokalo, poskušali so. Ko se je en del porušil, je kupola še vedno ostala. Zelo so se namučili, da so cerkev spravili stran. Vztrajali so. To je bil simbol jugoslovanstva.”¹¹⁵⁶

Načrtovanje gradnje parohijskega doma

Po uredbi o parohijskem duhovništvu pravoslavne cerkve iz leta 1936 je bila celjska pravoslavna občina dolžna v petih letih v bližini cerkve zgraditi še parohijski dom, v katerem bi bilo stanovanje za paroha, pisarna in uradni prostori za upravo parohije, cerkvene občine in ostalih institucij. Cerkvena občina je imela namero parohijski dom zgraditi na stavbišču poleg cerkve,

1155 Kadijević, *Momir Korunović*, str. 69–70.

1156 Videčnik, Aleksander, ustni vir, 23. 8. 2011.

zato tudi cerkev ni stala na sredini stavbišča.¹¹⁵⁷ Ker še niso zbrali dovolj sredstev, so mestno občino zaprosili, da jim podari prazen prostor poleg cerkve, med mestno elektrarno in gledališčem. Vendar je bila na navedeni parceli že predvidena gradnja delavskega azila in poslopja okrožnega urada za zavarovanje delavcev. Tehnični oddelek mestne občine Celje je predlagal, da cerkvena občina za parohijski dom kupi enonadstropno stavbo na Vrazovem trgu št. 2, ki je bila v lasti Terezije Skoberne. Od zemljišč v lasti mestne občine sta se v bližini nahajali še dve stavbišči, eno v izmeri 520 m² in drugo v izmeri 500 m², na katerem so stale stare stavbe, ki bi jih bilo potrebno odstraniti. Na njunem mestu bi bila možna le gradnja trinadstropne stavbe v strnjenem sistemu, harmonično z obstoječo sosednjo stavbo. Mestni gradbeni odbor je poleg omenjenih zemljišč kot primerno označil še zemljišče na Otoku nasproti hiše dr. Antona Schwaba, ki je bilo v Rakuschevi lasti. Mestni svet je nato na seji 30. aprila 1937 sprejel sklep: "Prošnja se naj odkloni, ker mestna občina ne razpolaga s primernim stavbiščem za župnišče."¹¹⁵⁸ Prot a Ilija Bulovan je glede na razplet v kroniki razočarano zapisal: "Tako smo prisiljeni čakati na ugodnejše razmere, ko se bo pravoslavni Cerкви izkazovalo več naklonjenosti."¹¹⁵⁹

Sicer je že avgusta 1936 osrednja cerkvena blagajna pri patriarhiji v Beogradu celjski pravoslavni cerkveni občini nakazala 50.000 dinarjev kot prispevek za gradnjo parohijskega doma. Ker še niso imeli primerne zemljišča, pa tudi zbrana sredstva so bila še premajhna, so denar vložili v hranilnico in ga vodili kot sklad za gradnjo parohijskega doma.¹¹⁶⁰

1157 ZAC, SI_ZAC/24, aš 35, 13738/1936.

1158 Prav tam.

1159 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 103.

1160 Bulovan, *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*, str. 102.

CERKEV SV. CIRILA IN METODA V LJUBLJANI

Ljubljanska cerkev predstavlja tipični srbsko-bizantinski objekt z osnovo v obliki razvitega grškega križa ter s petimi kupolami. Poleg kasneje zgrajene mariborske Lazarice ta cerkev predstavlja največjo Korunovićevo sakralno zgradbo. Med gradnjo se je odrekel prvotnemu načrtu pročelja z razvitim šestdelnim stebriščem na vitkih stebrih. Če ne bi bilo tega, bi hram še bolj spominjal na samostan Gračanico, ki ga seveda Korunović ni repliciral, zagotovo pa ga je zelo inspiriral. Stebrišče je zamenjala ločna niša z rozeto v sredini, flankirana s pari polstebrov. Kot na prejšnjih je tudi na tej cerkvi z višino poudaril krake grškega križa. Preddverje od osrednjega prostora delita dva stebra. Na severni in južni strani priprate je postavil dve osemstranski kupoli, analogno kupolama na bočnih straneh oltarja. V osrednjem delu cerkve so štirje masivni stebri. Pet apsid je na zunanji strani sedemstranskih, na notranji so polkrožne. Tridelni oltarski prostor je razvit, obstaja tudi hodnik, ki je obzidan z notranjim zidom apside. Cerkev je visoka 32,5 metra. Premer glavne kupole je 4,5 metra. Kot njegovi moravski vzorniki bi tudi ta hram moral dobiti rozete, kar je tudi razvidno iz Korunovićevega projekta, toda izvedena gradnja nima tako bogate moravske dekoracije. Očitno je Momir Korunović občutil, da zgradba, ki bolj spominja na srbske hrame 14. stoletja,

predvsem na Gračanico, ne potrebuje tako razkošne dekoracije na fasadi. Tako ljubljanska cerkev nima takšne zunanje dopadljivosti, kot jo je imela celjska, ima pa zato več monumentalnosti. Odlikuje jo prostorna jasnost. Zgrajena je iz železobetona. Izdelal je tudi načrt za ikonostas, ki nikoli ni bil realiziran. Cerkev sv. Cirila in Metoda je danes ena najbolj ohranjenih Korunovičevih cerkva. Dinko Puc, ljubljanski župan, je ob brezplačni dodelitvi zemljišča ljubljanski srbski pravoslavni cerkveni občini za gradnjo hrama odločitev pojasnil takole in zadel bistvo: "Pravoslavni cerkvi smo dali najlepši prostor. Naj vidijo tujci, da se naša nerazdeljiva jugoslovanska skupnost resnično začena v naši beli Ljubljani ter da so bratje večno pobrateni."¹¹⁶¹

Kapela sv. Nikolaja

Ker v začetku, takoj po končani prvi svetovni vojni, ni bilo prostorov za opravljanje pravoslavnega bogoslužja, so obrede opravljali kar v stanovanjih pravoslavnih vernikov. Vojaški duhovnik Stevan Obradović je leta 1919 v krstno knjigo kot opombo zapisal, da je obrede opravljal v svoji pisarni v vojašnici ali kar po zasebnih hišah in stanovanjih. Občasno so obrede opravljali tudi v evangeličanski cerkvi. Prvo novico o tem imamo iz maja 1919: "Pravoslavna služba božija održače se u nedelju 9. juna u 9. ura u evangeličkoj crkvi."¹¹⁶²

Evangeličani so za uporabo svoje cerkve zahtevali mesečno najemnino v višini 400 K, liturgije so lahko bile le ob 8. uri, cerkve pa niso bili pripravljene prodati.¹¹⁶³ Zato so si pravoslavni verniki s pomočjo vojske uredili kapelo v nekdanji Belgijski, takrat vojašnici vojvode Mišića (danes Metelkova). Divizijski general Đura Dokić je takoj dal na razpolago prostorno sobo v vojašnici vojvode Mišića. Prostor je v "umetniškem narodnem

¹¹⁶¹ Kadrijević, *Momir Korunović*, str. 72.

¹¹⁶² *Slovenec*, 31. 5. 1919, št. 124, str. 4, Pravoslavna služba božija; Voje, *Gradnja pravoslavne cerkve sv. Cirila in Metoda v Ljubljani*, str. 514.

¹¹⁶³ SPC - COL, Arhiv SPCO Ljubljana, Knjiga zapisnikov 1921–1931, Zapisnik 4. in 6. seje upravnega odbora 25. 4. 1921 in 12. 6. 1921.

slogu" poslikal slikar Dragutin Inchiostri. Z njegovim požrtvovalnim delom in prostovoljnimi prispevki so postavili ikonostas. Pri vseh delih je pomagala vojska. Poveljstvo dravske divizijske oblasti je dalo na razpolago svoje mojstre iz topniške delavnice, ki so opravili mizarska dela in pomagali slikarju Dragutinu Inchiostriju. Tako je še pred veliko nočjo leta 1921 iz navadne vojaške sobe nastala pristrčna kapela, ki so jo posvetili sv. očetu Nikolaju. Pred oltarjem je stal ikonostas s slikami in tremi vrati. Na desni sta bila prestola za kralja in kraljico. Prestola sta bila bogato okrašena s srbsko narodno ornamentiko, tla je pokrivala lepa pirotska preproga. Sedeži so bili samo ob steni.¹¹⁶⁴

Poleg tega je poveljstvo Dravske divizijske oblasti sobo v pritičju polkovnega okrožnega poveljstva odstopilo v uporabo pravoslavnemu vojaškemu duhovniku za njegove pisarniške potrebe. Od poveljstva mesta Ljubljana je protojerej Dimitrije Janković na reverz prejel za svojo pisarno še dve mizi, dva fotelja, zofo in štiri stole ter za kapelo dva prta. Nekoliko kasneje pa tudi rabljeno preprogo, približno dva metra dolgo, za uporabo v pravoslavni kapeli, mizo in dve klopi za porto pred pravoslavno kapelo. Iz vojaške bolnišnice je prejel pet porcelanastih posodic.¹¹⁶⁵

Leta 1926 je Svetislav Jovanović, predsednik Strojnih tovarn in livarn, podaril cerkveni zvon. Cerkevna občina je Jovanovića iz hvaležnosti imenovala za svojega častnega člana ter ga vpisala v Knjigo ktitora i priložnika.¹¹⁶⁶ Vendar niti pravoslavna kapela ni bila varna pred tatvinami. Neznanec je namreč neko noč vlomil v kapelo in odnesel nabiralnik, v katerem je bilo okrog 30 din gotovine.¹¹⁶⁷

Protojerej Janković je leta 1926 izdelal natančen inventar državnih predmetov, ki so bili v pravoslavni vojaški kapeli sv. Nikolaja v Ljubljani.¹¹⁶⁸

1164 *Jutro*, 18. 11. 1921, št. 272, str. 2, V umetniškem narodnem slogu; *Jutro*, 27. 1. 1926, št.

21, str. 3, Pravoslavna kapela v Ljubljani; HDA, AF 898, aš 898, ao 38/1921.

1165 SPC - COL, Arhiv SPCO, 174/1921 in fasc. 1922, Reverz.

1166 SPC - COL, Arhiv SPCO, 6/1926.

1167 *Slovenec*, 11. 5. 1926, št. 106, str. 5, Razne tatvine.

1168 SPC - COL, Arhiv SPCO, 19/1927.

Inventar predmetov v pravoslavni kapeli, ki so bili v državni lasti leta 1926

Zap. št.	Naziv predmeta	Kosov	Vrednost (din)
1.	Častna miza	1	1.500
2.	Miza za darovanje	1	30
3.	Miza za blagoslavljanje kruha	1	30
4.	Črn križ	1	40
5.	Ikonostas (brez ikon)	1	2.000
6.	Naslon za branje evangelija	1	150
7.	Svečnik iz medenine	2	6.000
8.	Lesteneč	3	1.500
9.	Pevnica	2	380
10.	Tutorska miza	1	400
11.	Zvon (v zvonarni)	1	2.000
12.	Svečnik na pevnici	2	80
13.	Svečnik na častni mizi	2	700
14.	Ikone na ikonostasu	6	3.000
15.	Zavesa	3	75
16.	Stopnička	1	30
17.	Črni pokrivač na Kristusovem grobu	1	60
18.	Bela mizica	1	50
19.	Stol	1	20
20.	Popolna oprava, na zunaj rumena, znotraj rdeča	8	500
21.	Kadilnica	1	120
22.	Kelih	1	50
23.	Zvezdica	1	10
24.	Liturgijski krožnik	1	5
25.	Kopje	1	10
26.	Žlička	1	8
27.	Evangelij	1	20
28.	Poslovník (knjiga)	1	20
29.	Trebujik (knjiga)	1	20
30.	Apostol (knjiga)	1	20
31.	Naslon za apostol	1	30
32.	Klepalo in kladivo	2	20
33.	Zaboj za darovanje	3	200
34.	Brisača za noge	1	5
35.	Metla	1	2

Zap. št.	Naziv predmeta	Kosov	Vrednost (din)
36.	Smetišnica	1	5
37.	Antimins	1	50
38.	Prestol za kralja in kraljico	2	30.000
39.	Stoli	19	4.433,27
40.	Krstilnica	1	900,20
41.	Zvonarna	1	1.500

Zanimivo je, da so bile na seznamu državnih stvari, prenesenih v novo cerkev sv. Cirila in Metoda, leta 1939 še vedno tiste najdražje, največ vredne (v oklepaju ocenjena vrednost v din): častna miza (1.500), ikonostas (2.000), naslon za branje evangelija (150), velika svečnika iz medenine (6.000), trije lestenci (1.500), pevnici (760), tutorska miza (400), svečnika za častno mizo (700), šest ikon na ikonostasu (3.000), naslon za apostol (20), prestola za kralja in kraljico (30.000), 19 stolov (4.433,27), krstilnica (920,20), trije kosi zaves za oltar (2.280) in pobarvani klopi (100), vse skupaj v vrednosti 53.763,47 din.¹¹⁶⁹

Iskanje lokacije za novo pravoslavno cerkev

Novoustanovljena pravoslavna cerkvena občina je mestnemu magistratu v Ljubljani poslala prošnjo za dodelitev prostora za gradnjo pravoslavne cerkve na Trgu kralja Petra I. (danes Miklošičev park pred sodno palačo). Na to naj bi jih, po besedah predsednika dr. Pavla Avramovića, napeljal župan dr. Ivan Tavčar, ki naj bi predsedniku obljubljal to eminentno mestno lokacijo. Vendar se je izkazalo, da Tavčar ni imel v mislih prostora sredi parka, temveč parcelo pri hotelu Union, ki za takšno gradnjo sploh ni bila primerna. Takoj zatem se je pojavila ideja, da bi cerkev gradili v parku Tivoli, z leve strani Trubarjevega parka. Vendar je Avramović izvedel, da naj bi na tem mestu postavili obrtni muzej.¹¹⁷⁰

¹¹⁶⁹ SPC - COL, Arhiv SPCO, 401/1939.

¹¹⁷⁰ SPC - COL, Arhiv SPCO, 2/1921; Knjiga zapisnikov 1921–1931, Zapisnik 1. seje ožjega odbora 14. 3. 1921, Zapisnik 3. seje glavnega odbora 29. 3. 1921 in Zapisnik 4. seje glavnega odbora 25. 4. 1921.

Cerkveni odbor je nato zaprosil za dodelitev zemljišča na Slovenskem trgu. Vendar je mestni svet predlog zavrnil. Občinski svetnik Matej Kosmač je ob tem klerikalnim svetnikom zabrusil: "Sv. Jožefa cerkev jim dajte."¹¹⁷¹

Srbska pravoslavna cerkvena občina je hitro našla drugo rešitev, ki je na koncu koncev bila tudi izvedena. Že aprila 1922 je občinskemu svetu poslala nov predlog, in sicer je zaprosila za brezplačen odstop "malog dela gradskega Trubarjevega parka na uglu Bleiweissove ceste i Kolizejske ulice uz pruge Južne železnice". Zraven so priložili načrt, na katerem so zemljišče, v izmeri 1624 m² metrov, tudi natančno označili. K prošnji so dodali še nekaj argumentov, npr. da se to zemljišče ne more porabiti za kakšen drug namen, da bi ta del Trubarjevega parka samo pridobil lepoto. Poudarili so, da bi predlagana parcela bila zazidana samo v izmeri 280 m², ostalo, okoli 1.300 m², pa bi predstavljalo t. i. cerkveno porto, obzidano z lepo ograjo.¹¹⁷²

V letu 1928 je aktualno postalo zemljišče med Vegovo in Gosposko ulico, t. i. Fürstenhof ali Knežji dvorec, ki je bilo v lasti kneza Karla Adolfa Auersperga. Zato se je upravni odbor cerkvene občine obrnil na upravo veleposestva kneza Auersperga v Kočevju in predlagal pogovor na to temo. Priložnost se je ponudila že 21. maja, ko so v Kočevju pripravljali pravoslavno liturgijo in je bil tam prisoten skoraj celoten upravni odbor. Vendar je pravoslavna cerkvena občina prejela odgovor, da z navedenim zemljiščem ne upravljajo iz kočevskega urada, ampak spada pod centralno pisarno v Vlačínu na Češkem in naj se obrnejo tja, če je le možno, v nemškem jeziku. Medtem so za posredovanje zaprosili še polkovnika Pera Nedeljkovića, vojaškega atašeja v Pragi. Prejeti odgovor kneza Auersperga je bil spodbuden, saj je izrazil načelno pripravljenost prodati omenjeno zemljišče, vendar je hkrati poudaril, da to ni bilo odvisno samo od njega ter da naj se o vseh podrobnostih glede tega pozanimajo pri oskrbniku dr. Fritzu Luckmannu.¹¹⁷³

1171 *Jutro*, 12. 2. 1922, št. 37, str. 7, Ljubljanski občinski svet; *Jutro*, 15. 2. 1922, št. 39, str. 2, Prošnji ljubljanske pravoslavne cerkvene občine.

1172 SPC - COL, Arhiv SPCO, 47/1922.

1173 SPC - COL, Arhiv SPCO, 31/1928, 37/1928, 45/1928, 66/1928.

In očitno se jim je uspelo dogovoriti, saj so mestno občino zaprosili za dodelitev sredstev za nakup tega zemljišča ali pa da mesto to zemljišče kupi samo in jim ga nato podari. Svojo prošnjo so podkrepili s podatkom, da so v Srbiji v več mestih občine podarile zemljišča za gradnjo rimskokatoliških cerkva.¹¹⁷⁴

Vendar tovrstne odločitve ni bilo. Je pa nekoliko več zanimanja za rešitev vprašanja stavbišča za gradnjo pravoslavne cerkve sredi leta 1929 pokazal občinski svet. Še vedno je bil aktualen predlog, ki so ga naslovili na oblastno skupščino in ga je podprl tudi gradbeni odsek, namreč zemljišče na vogalu Bleiweisove ceste in Lattermanovega drevoreda, na katerem je tedaj stala gledališka baraka. Občinski svetnik Ivan Hribar je menil, da bi bil primernejši prostor na Dunajski cesti med Trdinovo ulico in Mühleisnovim posestvom. Predlagal je, da to zemljišče mesto kupi ter ga nato podari pravoslavni cerkveni občini. Občinski svetnik Miroslav Urbas je menil, da prostor v Trubarjevem parku ni primeren, in je predlagal ponovno preučitev predloga. Sicer je še omenil, da pozna primerno zemljišče, vendar konkretnih podatkov noče navajati, da ne bi cena poskočila. Župan dr. Dinko Puc je ugotovil, da so občinski svetniki naklonjeni reševanju tega problema, zato je predlagal sprejetje načelnega sklepa, da se pravoslavni cerkvi priskrbi primerno stavbno parcelo za gradnjo cerkve, natančna lokacija pa naj se določi kasneje. Občinski svetnik Dušan Sernec je podprl predlog gradbenega odseka, občinski svetnik dr. Oton Fetič - Frankheim pa je opozoril, da je zaradi vse večjega števila pravoslavnih vernikov potrebno rešitev hitro najti. Hkrati je izrazil podporo predlogu gradbenega odseka. Občinski svetnik dr. Vinko Gregorič je predlagal, naj dokončno rešitev sprejmejo do konca junija. Poročevalec inž. Anton Dietrich je še poudaril, da je izbira prostora težka naloga, ker mora cerkev ležati od vzhoda proti zahodu, pred njo mora biti dovolj prostora za parade ter da so se o predlogu izbire lokacije posvetovali

1174 SPC - COL, Arhiv SPCO, 100/1928.

tudi z arhitektom Jožetom Plečnikom. Župan Puc je predlog gradbenega odseka dal na glasovanje – predlog je bil sprejet, proti so na koncu glasovali le trije svetniki.¹¹⁷⁵

Temu sklepu je ostro nasprotoval redni občni zbor I. društva hišnih posestnikov. Nastopili so proti nameravani zazidavi Trubarjevega parka in zahtevali, da se za gradnjo pravoslavne cerkve poišče drug prostor.¹¹⁷⁶

Odbor cerkvene občine je za takšen sklep mestnemu svetu izrekel prisrčno zahvalo ter izvolil ožji gradbeni odbor.¹¹⁷⁷ Svoj blagoslov za pričetek akcije sta dala tudi patriarh Dimitrije in episkop Ilarion, oba sta se mestni občini ljubljanski še posebej zahvalila za njeno naklonjenost.¹¹⁷⁸ Glavni odbor cerkvene občine je nato 27. maja 1929 sprejel sklep, da bodo novo cerkev posvetili sv. Cirilu in Metodu.¹¹⁷⁹

Sklep mestne občine Ljubljana je po predhodni odobritvi ministra za finance potrdil tudi takratni komisar ljubljanske oblasti z odlokom 23. septembra 1929 s pozivom, da se mu predloži tudi darilna listina zaradi pripisa odobritvene klavzule. Vendar je bila darilna listina izdana šele 31. marca 1936 in tako 2. aprila 1936 poslana na bansko upravo. Ta je pripisala odobritveno klavzulo ter pogodbo 25. aprila 1936 vrnila mestni občini Ljubljana. Zanimivo je, da je bilo zaradi odmere davka zemljišče v tej darilni pogodbi ocenjeno le na 189.800 din.¹¹⁸⁰

Glavni odbor pravoslavne cerkvene občine je že na svoji drugi seji sprejel sklep, da je moral vsaki ob prestopu v pravo-

1175 *Jutro*, 15. 5. 1929, št. 112, str. 2, Zgradba pravoslavne cerkve v Trubarjevem parku; Voje, *Gradnja pravoslavne cerkve sv. Cirila in Metoda v Ljubljani*, str. 516.

1176 *Slovenec*, 16. 5. 1929, št. 110, str. 3, Občni zbor hišnih posestnikov.

1177 SPC - COL, Arhiv SPCO, 57/1929, 58/1929, 88/1929, Knjiga zapisnikov 1921–1931, Zapisnik seje upravnega odbora 15. 5. 1929; *Slovenec*, 22. 5. 1929, št. 114, str. 3, Zahvala; *Jutro*, 23. 5. 1929, št. 118, str. 4, Zahvala.

1178 HDA, AF 898, aš 994, ed 295/1929; SPC - COL, Arhiv SPCO, 57/1929, 58/1929, 88/1929, Knjiga zapisnikov 1921–1931, Zapisnik seje upravnega odbora 15. 5. 1929; *Slovenec*, 22. 5. 1929, št. 114, str. 3, Zahvala; *Jutro*, 23. 5. 1929, št. 118, str. 4, Zahvala; *Jutro*, 24. 7. 1929, št. 170, str. 2, Zahvala patrijarha Dimitrija.

1179 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1921–1931, Zapisnik seje upravnega odbora 27. 5. 1929.

1180 ARS, SI AS 68, fasc. 7-5, del. št. 11424/1936; Voje, *Gradnja pravoslavne cerkve sv. Cirila in Metoda v Ljubljani*, str. 516.

slavno cerkev dati tudi prispevek poljubne višine za gradnjo cerkve. Vse prispevke za gradnjo cerkve so polagali na hranilno knjižico pri mestni hranilnici.¹¹⁸¹

Odbor za gradnjo cerkve se je s posebnim pozivom za pomoč obrnil na vso jugoslovansko javnost, med drugim tudi na ministrstvo ver. V prošnji so poudarili, da ni le v nacionalnem, ampak tudi v državnem interesu, da se blizu skrajnih zahodnih meja zgradi reprezentativni hram pravoslavja kot najštevilčnejše in najpomembnejše versko-kulturne organizacije v kraljevini. V priloženem Pozivu, ki so ga razpošiljali vsenaokrog, so navedli tudi glavne razloge, ki so pripeljali do te odločitve.¹¹⁸²

Za zbiranje prispevkov za gradnjo pravoslavne cerkve se je zavzel tudi sv. arhierjski sinod. Vsem arhierjem je patriarh poslal pismo, v katerem je pozval k zbiranju prostovoljnih prispevkov v ta namen. Do konca leta 1921 so tako zbrali 47.593,90 K.¹¹⁸³

Za pomoč so se s posebno prošnjo ponovno obrnili na ministrstvo ver. V njej so pojasnjevali tedanje prostorsko stanje oziroma težave, s katerimi so se soočali. Verske obrede so namreč opravljali v majhni vojaški kapelici, ki so jo lično uredili v eni izmed sob v vojašnici vojvode Mišiča, a jim je v njej primanjkovalo potrebne opreme, kot so npr. nebo, litije, ripida idr. Sicer so priznali, da je vernikov v občini malo, tako da si s cerkvenim davkom ne morejo nabaviti vsega, kar bi bilo za cerkev nujno potrebno. Ti prihodki naj bi zadoščali le za skromno nagrado upravitelju parohije. Občina da z velikimi naporji skuša povečati že leta 1920 ustanovljeni sklad za gradnjo majhne, a reprezentativne pravoslavne cerkve. Toda do tedaj jim ni uspelo zbrati več kot 60.000 din. Gradnjo pravoslavne cerkve v glavnem mestu Slovenije in sedežu oblasti, vojaške divizije, univerze in drugih

1181 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1921–1931, Zapisnik 2. seje glavnega odbora 2. 3. 1921.

1182 AJ, AF 69, 74/121; SPC - COL, Arhiv SPCO, 64/1921; HDA, AF 675, aš 898, ao 38/1921; *Jutro*, 1. 6. 1921, št. 128, str. 3, Zgradba pravoslavne cerkve v Ljubljani.

1183 HDA, AF 675, aš 979, ed 528/1921; Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1921–1931, Zapisnik 11. seje upravnega odbora 29. 12. 1921; *Slovenec*, 2. 2. 1923, št. 2, str. 3, Za zgradbo pravoslavne cerkve v Ljubljani; *Jutro*, 2. 1. 1923, št. 1, str. 3, Pravoslavna cerkev v Ljubljani.

visokih ustanov in šol so videli kot nujno. Konkretno so zaprosili, da se jim za gradnjo pravoslavnega hrama iz sklada za popravilo in izgradnjo cerkva dodeli večja vsota, da bi v doglednem času lahko pričeli vsaj s pripravami na gradnjo. K temu dopisu so pridali tudi priporočilo Kluba poslanika Narodne Radikalne stranke.¹¹⁸⁴

Že takrat se je s prostovoljnimi prispevki izkazal največji dobrotnik ljubljanskega pravoslavnega hrama, industrialec Franjo Medić, ki, zanimivo, sploh ni bil pravoslavne veroizpovedi. Cerkvena občina je že leta 1927 prosila episkopa Ilariona, naj posreduje pri višjih oblasteh, da bi mu država podelila odlikovanje sv. Save četrte stopnje. Episkop je prošnjo posredoval sv. arhierejskemu sinodu, ta pa mu jo je vrnil, da za kaj takega ni pristojen. Gornjekarlovški episkop Ilarion se je nato odločil "le" za posebno zahvalo.¹¹⁸⁵

Franjo Medić je daroval še naprej. Tudi zato je za svojo velikodušno finančno podporo pravoslavni skupnosti v Ljubljani od zagrebškega mitropolita Dositeja leta 1938 prejel še posebno gramato.¹¹⁸⁶ Medić je v vseh teh letih daroval kar malo bogastvo, skupni znesek je dosegel kar 150.000 din.

Da bi zbrali čim več sredstev, so natisnili 1.000 blokcev po 100 listkov, ki so jih prodajali za 1 dinar, in 500 blokcev s po 100 listki za 10 din za zbiranje opeke.¹¹⁸⁷

Po dodelitvi zemljišča so si še bolj prizadevali zbirati finančna sredstva za gradnjo. Tako so se za pomoč obrnili na divizijskega generala Danila Kalafatovića, ki je bil kot poveljnik dravske divizijske oblasti v Ljubljani zelo naklonjen pravoslavni cerkveni občini, tedaj je svoje dolžnosti opravljal že v Sarajevu. Takšno sporočilo so poslali tudi generalu Milanu Nediću, ki jim je iz Skopja poslal vzpodbudne besede.¹¹⁸⁸

1184 AJ, AF 69, 74/121; SPC - COL, Arhiv SPCO, 22/1925.

1185 HDA, AF 675, aš 991, ed 520/1927; SPC - COL, Arhiv SPCO, 15/1928.

1186 *Pravoslavni branik*, št. 7–8/1938, str. 29, Gramata priznanja; *Glasnik Srpske patrijaršije*, št. 17/1938, str. 416.

1187 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1921–1931, Zapisnik seje upravnega odbora 4. 4. 1928.

1188 SPC - COL, Arhiv SPCO, 61/29.

Za podporo so zaprosili tudi ministrstvo za finance, predvsem za oprostitev plačila taks pri prepisu zemljišča. Podobno prošnjo so poslali ministrstvu pravde – v njej so omenili, da so imeli zbranih okoli 300.000 din, celotna gradnja naj bi stala 5.000.000 din. Minister pravde je za izgradnjo cerkve v Ljubljani cerkveni občini odobril 10.000 din.¹¹⁸⁹

Prošnjo za pomoč so poslali tudi na ministrstvo pošte in telegrafa. Njih so, zanimivo, zaprosili za dovoljenje za namesnitev telefona v prostore parohije ter v stanovanje predsednika cerkvene občine Milivoja Lajovica, da bodo lažje čim prej dokončali gradnjo. Za telefon so sicer zaprosili že prej, a so prejeli odgovor, da je poleg vseh taks za telefonski priključek bilo treba plačati še 6.895 din. Takega stroška si niso mogli privoščiti, zato so zaprosili za brezplačno dodelitev telefona, poleg tega tudi za finančno podporo pri gradnji cerkve.¹¹⁹⁰

Še enkrat so se za pomoč obrnili na generala Danila Kalafatovića. Ljubljanski vojaški duhovnik Dimitrije Janković se je namreč odpravljal v Beograd, tudi na ministrstvo vojske in mornarice. Generala Kalafatovića so zaprosili, ali bi na tem ministrstvu lahko kaj posredoval in priporočil, da bi dalo čim višji prispevek.¹¹⁹¹ Janković je v Beogradu poleg ministra vojske in mornarice ter ministra za gradnje obiskal še ministra ver, arhitekta in patriarha. Na večerji, ki so se je udeležili skorajda vsi beograjski protojereji, so sklenili ustanoviti poseben odbor za pobiranje prispevkov v Beogradu.¹¹⁹²

1189 SPC - COL, Arhiv SPCO, 66/1929, 75/1929 in 105/1929; HDA AF 675, aš 926, ao 502/1929.

1190 SPC - COL, Arhiv SPCO, 67/1929.

1191 SPC - COL, Arhiv SPCO, 70/1929.

1192 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1921–1931, Zapisnik seje upravnega odbora 13. 6. 1929.

Priprava na gradnjo

Ker se glede videza in stila bodočega hrama niso mogli odločiti, so se za pomoč obrnili na Klub arhitektov, ki mu je takrat načeloval Josip Costaperaria. Le-ta je v svojem mnenju poudaril, da je glavna naloga projektanta dobro preučiti situiranje zgradbe v prostoru. Projektant se je seveda moral držati predpisanega pravila, da mora biti vhod cerkve na zahodni strani in ikonostas na vzhodni, ob tem pa se je bilo treba ozirati še na okolico stavbišča. Situiranje cerkve v projektu s kampanilo so ocenili kot neprimerno. Drug predloženi projekt sploh ni imel situiranja. Sicer so ga iz arhitektonskih razlogov ocenili kot boljšega, vendar so menili, da ga na to zemljišče sploh ni bilo mogoče postaviti. Tako so kot bolj primerne ocenili projekt s kampanilo, s katerim bi se ustvarila dominantna za Aleksandrovo in Bleiweisovo cesto in vso bližnjo okolico. Priporočali so, da naj projektant osnutka cerkve brez kampanila le-tega vključi v svoj projekt ter da naj pravoslavna občina tudi od mestnega magistrata zahteva mnenje. Če bi se pravoslavna občina odločila za srbsko-bizantinski slog, so bili mnenja, da je prav, da uporabijo material tega sloga – naravni kamen in opeko. Gradnja tega sloga v “modernem materijalu je nelogična (grški tempel v betonu), in bi se moral projektant zavedati, da so slični projekti anahronizem.”¹¹⁹³

Na redni letni skupščini leta 1929 je cerkvena občina za gradnjo cerkve soglasno odobrila načrt arhitekta Momirja Korunovića. Hkrati so dokončno sklenili hram posvetiti sv. Cirilu in Metodu. Pri tem so se obregnili na napoved gradnje rimskokatoliške cerkve v Mostah, ki so jo prav tako nameravali posvetiti tema dvema slovanskima svetnikoma. Tajnik Vladimir Kravos je bil mnenja, da je to jasen napad na gradnjo pravoslavne cerkve, vendar se je večina članov skupščine odločila umiriti žogico.¹¹⁹⁴

1193 SPC - COL, Arhiv SPCO, 90/1929.

1194 SPC - COL, Arhiv SPCO, 142, 168/1929; Knjiga zapisnikov 1921–1931, Zapisnik seje glavnega odbora 22. 11. 1929.

Glavni odbor je sklenil, da se v Beograd ponovno odpravi delegacija, ki so jo sestavljali predsednik Dimitrije Janković, tajnik Vladimir Kravos in odbornik inž. Josip Otahal. Slednji se je odpravil na ministrstvo za gradnje, da bi se dogovoril glede priprave tehnične dokumentacije za gradnjo cerkve.¹¹⁹⁵

Delegacija je s sabo prinesla tudi zlato knjigo. Ker so cerkev posvetili spominu na pokojnega kralja Petra I., so njegovega naslednika zaprosili za pokroviteljstvo nad izgradnjo in da se prvi vpiše v zlato knjigo. Na njenih usnjenih platnicah, okovanih s srebrom, ki jih je oblikoval akademski slikar Maksim Gaspari, je bil relief sv. Cirila in Metoda. Na prvo stran knjige je pesnik Oton Župančič lastnoročno zapisal naslednje stihe: "Za kili, hram, iz temelja v obok. In s svetih bratov nas besedo uči, da zvezani z žarki višnje luči nam v bratstvo sever, jug, vahot in zatok."¹¹⁹⁶

Sv. arhierijski sinod je po tem obisku, ki je bil očitno zelo uspešen, na vse eparhijske arhierije naslovil ponovni poziv, naj v svojih eparhijah organizirajo zbiranje sredstev za gradnjo pravoslavne cerkve v Ljubljani ter zbrani denar pošljejo na naslov ljubljanske pravoslavne cerkvene občine. O tem so nato morali tudi poročati.¹¹⁹⁷ To dokazuje poziv episkopu Ilarionu, naj pošlje poročilo o tem, kaj je ukrenil za zbiranje prispevkov v svoji eparhiji. Episkop, v čigar eparhijo je spadala tudi ljubljanska parohija, je odgovoril, da so poziv poslali vsem parohijam, a da eparhijski konzistorij ni prejel nikakršnih poročil. Hkrati je poudaril, da je sicer eparhija zelo revna in da cerkvene občine težko pokrijejo že svoje potrebe ter da so praktično vse cerkvene občine objekte zgradile z lastnimi sredstvi.¹¹⁹⁸

Cerkvena občina je nato zaprosila arhitekta Momirja Korunovića, naj ji čim prej izdelava sliko ali skico nove cerkve, ki so jo potrebovali za tisk razglednice in izdelavo večjih slik za darovalce.¹¹⁹⁹

1195 SPC - COL, Arhiv SPCO, 138/1929; Knjiga zapisnikov 1921–1931, Zapisnik seje glavnega odbora 22. 11. 1929.

1196 *Politika*, 24. 11. 1929, št. 7744, str. 6, Gradnje pravoslavne crkve u Ljubljani.

1197 HDA, AF 675, aš 995, ed 751/1929.

1198 HDA, AF 675, aš 995, ed 751/1929; aš 996, ed 410/1930.

1199 HDA, AF 675, ed 153/1929.

Mestna občina Ljubljana je medtem naročila sondažo terena, kjer naj bi stala pravoslavna cerkev in parohijski dom. Mestni gradbeni urad je ugotovil, da je bil gramoz samo v plasti ter da je v nižjih legah zopet samo ilovica. Od petih metrov globine so skoraj zagotovo pričakovali vodne tokove. Na podlagi teh meritev so izračunali optimalno obtežitev tal 2 kg/cm^2 .¹²⁰⁰

Komisijski ogled zemljišča glede tega, kako naj bi cerkev postavili, je potekal 13. marca 1930. Nanj je bil povabljen tudi arhitekt Korunović. Ban Dravske banovine dr. Dušan Serneč je medtem ponudil zamenjavo zemljišča, kot je zagotovil, za še lepše in večje. Povedal je, da se bodo odločili, ko bo iz Beograda prispel Korunović. Največja težava je bila v tem, da je situacija novega zemljišča zahtevala, da bi moral oltar biti obrnjen proti jugozahodu. Zato je zaprosil za odstop od pravila, da je oltar obrnjen na vzhod, sicer bi morala cerkev biti proti glavni ulici obrnjena s hrbtom, kar seveda ne bi bilo dobro in ne bi bilo lepo videti. Zemljišče, ki je bilo v igri, je razvidno s priložene skice – šlo je za prostor zraven, tik pred današnjo stavbo Moderne galerije.¹²⁰¹

Komisija se je prepričala, da bi bila umestitev stavb najboljša na način, kot je bilo označeno na vložnem situacijskem načrtu. Ker je bil sklep občinskega sveta tak, da se lahko podari zemljišče od parka v občestni dolžini 50 do 60 m, so se sporazumeli, da se odstopi park v dolžini 60 m, od železniškega prehoda v podaljšku Puharjeve ulice v južni smeri, za postavitve parohijskega doma. Prostor, kjer naj bi stala cerkev, bi ostal javni prostor, razen zazidalne površine, ki bi se kot stavbišče prepisala v last cerkveni občini. Seveda je za ta dogovor bila potrebna še potrditev občinske uprave.¹²⁰²

Na junijski seji mestne občine Ljubljana leta 1930 so nato sprejeli sklep, da bo ljubljanska mestna občina odstopila zemljišče v Trubarjevem parku in ga vknjižila na ime Srbske pra-

1200 SPC - COL, Arhiv SPCO, 424/1930.

1201 HDA, AF 675, aš 996, ed 165/1930.

1202 SPC - COL, Arhiv SPCO, 117/1930 in 416/1930.

Načrt vzhodne fasade ljubljanske pravoslavne cerkve, Momir Korunović, 1930 (Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI_ZAL_LJU/0493, s.f. 19)

voslavne cerkvene občine, in sicer za cerkev takoj, ko bodo dograjeni temelji do zgornjega cokla, za parohijski dom s pripadajočim vrtom pa takrat, ko bo mestna občina prejela gradbeni načrt.¹²⁰³

Na junijski seji občinskega sveta istega leta so na predlog podžupana prof. Evgena Jarca pravoslavni cerkveni občini odobrili situacijski načrt za pravoslavno cerkev v Trubarjevem parku. Novembra 1930 je Odbor za gradnjo pravoslavne cerkve v Ljubljani iz Beograda prejel še načrte za cerkev, ki jih je izdelal načelnik arhitektonskega oddelka ministrstva za gradnje arhitekt Momir Korunović.¹²⁰⁴

Ministrstvo za gradnje je z odlokom 8. decembra 1930 odobrilo načrt in proračun gradnje pravoslavne cerkve v Ljubljani v

1203 SPC - COL, Arhiv SPCO, 120/1931.

1204 *Jutro*, 14. 6. 1930, št. 136, str. 2, Seja ljubljanskega občinskega sveta; *Jutro*, 1. 11. 1930, št. 254, str. 7, Pred gradnjo pravoslavne cerkve v Ljubljani; *Domoljub*, 18. 6. 1930, št. 25, str. 316, Dolga seja ljubljanske obč. uprave.

skupnem znesku 1,774.434,58 din. Hkrati je odredilo, da mora gradnja potekati v mešani režiji ter pod nadzorom tehničnega oddelka banske uprave v Ljubljani. Odločitev je 12. decembra 1930 potrdilo še ministrstvo pravde. Sestavili so režijski odbor za gradnjo cerkve sv. Cirila in Metoda v Ljubljani: inž. Josip Otahal, inšpektor tehničnega oddelka banske uprave v Ljubljani (predsednik), dr. Stanislav Rape, glavni tajnik Zveze kulturnih društev v Ljubljani (sekretar), Hinko Brezovšek, namestnik direktorja Prve hrvatske štedionice, podružnica v Ljubljani (član), Savo Barl, železničarski uradnik v Ljubljani (član), inž. Josip Černivec, višji tehnični pristav pri banski upravi (član).¹²⁰⁵

Sv. arhierijski sinod je decembra 1930 ponovno sklenil zaprositi vse eparhijske arhierije, da v svojih eparhijah čim bolj agilno zbirajo prostovoljne prispevke za gradnjo pravoslavne cerkve v Ljubljani.¹²⁰⁶

Novo cerkev sv. Cirila in Metoda so nameravali zgraditi v dveh gradbenih sezonah, in sicer tako, da bi v prvi sezoni stavbo skušali spraviti pod streho, v drugi pa dokončati. Prva faza gradnje bi po njihovih izračunih dosegla znesek 1,344.588. Druga faza, ki bi jo izvedli v letu 1932, pa bi bila vredna 429.846,58 din.¹²⁰⁷

Pravoslavna cerkvena občina je tako bansko upravo zaprosila za podelitev gradbenega dovoljenja. Zato je banska uprava 16. maja 1931 sklicala lokalni komisijski ogled in razpravo. Povabljeni so bili vsi mejaši in zainteresenti, še posebej mestno poglavarstvo, direkcija državnih železnic in cerkvena občina.¹²⁰⁸

Od ministrstva gozdov in rudnikov, Direkcije za gozdove v Bohinjski Bistrici, so medtem dobili gradbeni les. Vendar takrat niso imeli primerne prostora za njegovo skladiščenje, natančno se tudi ni vedelo, kdaj se bo gradnja sploh lahko pričela. Zato je vodja režijskega odbora za gradnjo inž. Josip Otahal pre-

1205 HDA, AF 675, aš 622, del. št. 576/1931; ARS, SI AS 73, Ljubljana; SPC - COL, Arhiv SPCO, 11/1931, Imenovanje članov režijskega odbora.

1206 HDA, AF 675, aš 625, del. št. 962/1931.

1207 HDA, AF 675, aš 932, ao 21/1931; SPC - COL, Arhiv SPCO, 120/1931.

1208 SPC - COL, Arhiv SPCO, 114/1931.

dlagal, da podarjeni gradbeni les po zakonskih predpisih poskušajo prodati na licitaciji.¹²⁰⁹

Peripetije v cerkveno-občinski upravi, neuspešno izvedena skupščina in posledično imenovanje začasnega upravnega odbora so vplivale tudi na prizadevanja po čimprejšnji formalni odločitvi o začetku gradnje. Po veljavni zakonodaji bi takšno odločitev lahko sprejela le skupščina. Začasni upravni odbor je na seji obravnaval poročilo inž. Josipa Otahala in sklenil zaprositi eparhijsko upravo, da jim izda dovoljenje za pričetek gradnje.¹²¹⁰

Vendar je episkop Maksimilijan zaradi ugotovljenih nepravilnosti v vodstvu cerkvene občine, menjave celotnega upravnega odbora in upravitelja parohije sprejel sklep, da mora režijski odbor takoj prenehati z vsemi aktivnostmi, povezanimi z gradnjo cerkve. Menil je, da za kaj takega še ni pravi čas, predvsem zato, ker je bil trenutni upravni odbor praktično mandatar eparhijske uprave, in ne predstavnik celotnega cerkvenega občestva. Zato je predlagal, da s takšnimi odločitvami počakajo na izvolitev nove cerkvene skupščine in upravnega odbora. Poleg tega je menil, da je treba po posvetitvi temeljev gradnjo takoj nadaljevati ter hram postaviti vsaj pod streho. Sporočil je, da tudi predlagani datum posvetitve temeljnega kamna ni posrečeno izbran, saj je bilo prav na ta dan sklicano zasedanje sv. arhierjskega zbora, tako da se nihče od arhierjev posvetitve ne bi mogel udeležiti.¹²¹¹

Začasni odbor je to odločitev vzel na znanje, sklenil, da naj predsednik odbora episkopu osebno pojasni stališča cerkvene občine, in če bo v tem razgovoru dobil občutek, da je pristojni arhierj izgubil zaupanje v začasni odbor, naj mu takoj preda njihov odstop. In res, predsednik dr. Aleksandar Stojičević je episkopa obiskal v zdravilišču Topusko. Ta mu je izrazil popolno zaupanje v začasni upravni odbor, vendar mu je pojasnil, da

1209 HDA, AF 675, aš 624, del. št. 9823/1931.

1210 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1921–1931, Zapisnik seje začasnega upravnega odbora 3. 6. 1931; HDA, AF 675, aš 624, 5732/1931.

1211 SPC - COL, Arhiv SPCO, 369/1931; HDA, AF 675, aš 998, ed 433/1931.

tako pomembnih odločitev, kot je pričetek gradnje parohijskega hrama, začasni odbor pač ne more sprejemati.¹²¹²

Seveda je nastala zagata, kako oplemenititi zbrana finančna sredstva. Inž. Josip Otahal je skupaj s prokuristom Ljubljanske kreditne banke Antejem Tavčarjem predlagal, da bi glede na gospodarsko krizo z denarjem, ki se je nabral v skladu za izgradnjo cerkve, kupili državne vrednostne papirje. Upravni odbor cerkvene občine je predlog sicer obravnaval, odločitev pa prepustil novi cerkveni skupščini.¹²¹³

Banska uprava je 15. decembra 1931 cerkveni občini podelila gradbeno dovoljenje ter enkratno podporo v višini 50.000 din.¹²¹⁴

Posvetitev temeljnega kamna

Projektant cerkve, arhitekt Momir Korunović, je v Ljubljano prispel že 12. junija 1932. General Antonije Pekić in topniški polkovnik Radovan Jovanović sta za vsa pripravljalna dela dala na voljo potrebno število vojakov, kole in vrv. Tako sta lahko arhitekt Korunović in inž. Stanislav Rohrman odmerila tloris cerkve. S tem se je simbolično pričela gradnja cerkve sv. Cirila in Metoda v Ljubljani. Po nasvetu inž. Matka Prelovška so dela glede temeljnega kamna zaupali stavbeniku Matku Curku, nadzor pa arhitektu Rohrmanu, saj se je Korunović že naslednjega dne moral vrniti v Beograd.¹²¹⁵

Priprave na posvetitev temeljnega kamna nove pravoslavne cerkve v Ljubljani so bile velike. Srbska pravoslavna cerkvena občina v Ljubljani je ministru kraljevskega dvora Bošku Jevtiću sporočila, da bodo 20. junija 1932 izvedli posvetitev temeljnega kamna ter da bo slavnost opravil patriarh Varnava. Prosili so, da o tem poroča kralju in mu prenese njihovo drzno prošnjo, da bi

1212 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1921–1931, Zapisnik seje začasnega upravnega odbora 10. 8. 1931 in 31. 8. 1931; HDA, AF 675, aš 935, 5/1932.

1213 HDA, AF 675, aš 624, del. št. 9859/1931.

1214 SPC - COL, Arhiv SPCO, 8/1932, 148/1937 in 648/1938.

1215 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1932–1936, Zapisnik seje upravnega odbora 16. 6. 1932.

se udeležil te velike svečanosti. Kralj je svojemu prvemu pribočniku naročil, naj določi odposlanca.¹²¹⁶

Program sprejema in bogoslužja ob posvetitvi temeljnega kamna je bil naslednji: prihod patriarha in arhierjev iz Celja s hitrim vlakom ob 8⁰⁵; sprejem na postaji: predsedstvo in odbor cekvene občine, ban, župan in ostale korporacije; pozdravi predsednika cerkvene občine, bana in župana; odhod z avtomobilom v vojaško kapelo sv. Nikolaja; pozdrav duhovnika v kapeli; arhierjska liturgija v kapeli, po liturgiji odhod z avtomobilom v hotel zaradi preoblačenja, nato na kraj posvetitve temeljnega kamna; pričetek posvetitve točno ob 11³⁰; po končani posvetitvi odhod z avtomobilom v hotel na banket; popoldne izlet v okolico Ljubljane; naslednji dan izlet na Bled, zvečer vrnitev v Ljubljano ter ob 20. uri povratek s hitrim vlakom v Beograd.¹²¹⁷

Do potankosti se je na prireditve pripravila tudi vojska. Poveljnik divizije general Bogoljub Ilić je ob tej priložnosti izdal poseben ukaz, ki je natančno določal sodelovanje častnikov in vojakov pri svečanosti.¹²¹⁸ Župan je izdal razglas in pozval meščane, da ob slavnosti in prihodu patriarha svoja poslopja okrasijo z zastavami.¹²¹⁹

Srbski patriarh Varnava je na ljubljansko železniško postajo prispel 20. junija 1932 ob 8¹⁰ iz Celja, kjer je dan prej posvetil novo pravoslavno cerkev sv. Save. Visokega cerkvenega dostojanstvenika je na lepo okrašenem peronu pričakala množica, med njimi vidni predstavniki oblasti, vojske, različnih kulturnih društev in korporacij. Vlak je na postajo pripeljal med grmenjem topov in igranjem vojaške godbe. Patriarhu, ki je bil oblečen v škrlatno rdeč ornat, pokrit z belo kamilavko, sta soprogi divizionarja Bogoljuba Ilića in predsednika pravoslavne cerkvene občine dr. Jovana Hadžija najprej izročili šopke rož. V imenu mesta je patriarha pozdravil župan dr. Dinko Puc, za njim

1216 AJ, AF 74, 230/1927, 1928.

1217 SPC - COL, Arhiv SPCO, 195/1932; HDA, AF 675, aš 1010, del. št. 852/1932.

1218 SPC - COL, Arhiv SPCO, 220/1932.

1219 *Slovenec*, 19. 6. 1932, št. 139, str. 4, O priliki svečanega polaganja in blagoslovitve temeljnega kamna.

Posvetitev temeljnega kamna pravoslavne cerkve sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, župan dr. Dinko Puc pozdravlja srbskega cerkvenega poglavarja (*Jutro*, 21. 6. 1932, str. 3)

ban dr. Drago Marušič, poveljnik divizije Bogoljub Ilić, podban dr. Otmar Pirkmajer in drugi. Na peronu je bil v polnem številu zbran častniški zbor ljubljanske garnizije v paradnih oblekah. Na čelu z divizijsko godbo, ki je igrala tudi na peronu, se je patriarh z visokimi cerkvenimi dostojanstveniki v spremstvu bana, župana in podbana v avtomobilu odpeljal v pravoslavno kapelo, kjer ga je pričakal predsednik srbske pravoslavne občine dr. Jovan Hadži. V kapelici sv. Nikolaja je patriarh najprej opravil tiho molitev, nato nagovoril navzoče in jim podelil pastirski blagoslov. Srbsko pevsko društvo iz Zagreba je zapelo Mokranjčevo liturgijo. Ob 11³⁰ se je pričela svečana blagoslovitev temeljnega kamna nove cerkve v Trubarjevem parku. V parku in na vogalu Aleksandrove in Bleiweisove ceste se je zbrala množica ljudi. Ob parku na Bleiweisovi cesti je strumno stala častna četa vojakov. Za častne goste je bila na severni strani temeljev nove cerkve postavljena tribuna, na kateri so se znašli številni odličniki, med drugim divizijski general Bogoljub Ilić kot zastopnik kra-

lja, ban dr. Drago Marušič, podban dr. Otmar Pirkmajer, župan dr. Dinko Puc, podžupan Evgen Jarc, rektor univerze dr. Alfred Šerko, general Dragomir Popović, senatorji Ivan Hribar, dr. Fran Novak, dr. Valentin Rožič in dr. Vladimir Ravnihar, predsednik višjega deželnega sodišča dr. Anton Rogina, nekdanji minister dr. Niko Županič, poslanec Rasto Pustoslemšek kot zastopnik Vodnikove družbe in Jugoslovansko-češkoslovaške lige in drugi. Po končanih molitvah je arhitekt Korunović prebral spominsko listino, na katero so se podpisali nekateri pomembni udeleženci svečanosti. Prisotni so si ogledali z dekorativnimi črkami napisano listino, nato so jo vtaknili v stekleno posodo in zalili s posvečenim oljem. Vse skupaj so dali v kovinasto škatlo in nanjo položili temeljni kamen z vklesano letnico 1932. Na ta kamen je patriarh vrgel štiri manjše kamne in s tem zaključil posvetitveni obred. Nato je imel govor, v katerem se je spomnil zaslug sv. Cirila in Metoda za slovanske narode, veliko pohvalnih besed pa je namenil bratskemu slovenskemu narodu ter poudaril enotnost države. Obred se je končal z molitvijo za kralja, ki so jo spremljale topovske salve.¹²²⁰

Po obredu blagoslovitve temeljnega kamna se je patriarh s spremstvom odpeljal v hotel Union, kjer je srbska pravoslavna cerkvena občina visokemu gostu na čast priredila banket. V dvorani restavracije so že bili zbrani člani srbske pravoslavne cerkvene občine in povabljeni gostje, ko so zadoneli akordi vojaške godbe in je v dvorano stopil patriarh Varnava, za njim divizijski general Bogoljub Ilić in ban Dravske banovine dr. Drago Marušič. Zbrani so visoke goste sprejeli stoje. Med kosilom je bilo izrečenih več zdravic. Patriarh jo je kot prvi namenil kralju. Nato se je dr. Jovan Hadži patriarhu zahvalil za obisk, protojerej Đorđe Budimir pa vsem, ki so kakorkoli pripomogli, da se je začela odvijati zgodba o pridobitvi strehe nad glavo. Oglasili so se še episkop Maksimilijan, predsednik srbske pravoslavne občine

1220 *Jutro*, 21. 6. 1932, št. 143, str. 3, Posvetitev temelja cerkve sv. Cirila in Metoda v Ljubljani; *Slovenec*, 21. 6. 1932, št. 140, str. 4, Slovesna blagoslovitev temeljnega kamna pravoslavne cerkve; *Politika*, 23. 6. 1932, št. 8661, str. 7, Osvečenje pravoslavne crkve u Celju i osvečenje temelja crkve sv. Ćirila i Metodija u Ljubljani.

na Dunaju Svetislav Jovanović in prvi predsednik pravoslavne cerkvene občine v Ljubljani dr. Pavle Avramović. Slednji je povedal, "da že dolga leta deluje med Slovenci in da mora odkrito priznati, da Slovenci iz vsega srca ljubijo Srbe in da so mnogo storili, da se zgradi v Ljubljani pravoslavna cerkev". Nazadnje se je ponovno oglasil episkop Maksimilijan ter izpostavil največjega dobrotnika novega pravoslavnega hrama, ljubljanskega trgovca Franja Medića.¹²²¹

Ob 16³⁰ se je v veliki dvorani ljubljanskega magistrata pričela slavnostna seja sveta ljubljanske srbske pravoslavne cerkvene občine. Po pozdravnem nagovoru predsednika dr. Jovana Hadžija je dobil besedo podpredsednik cerkvene občine, ki je prebral dovoljenje pisarne kralja, da se ljubljanski hram sme zgraditi za pokoj duše kralja Petra, pozdravne telegrame ministra trgovine in industrije Alberta Kramerja ter upokojenega sodnega svetnika Dušana Jurkovića iz Benkovca, nato pa še pismo ljubljanskega knezoškofa dr. Gregorija Rožmana z opravičilom za izostanek pri posvetitvi zaradi odsotnosti – vizitacije izven Ljubljane. Nato je podpredsednik Ljubomir Jurković na kratko predstavil zgodovino ljubljanske cerkvene občine, še prav posebno zahvalo je izrekel vojski in vsem poveljnikom dravske divizijske oblasti, ki so za tegobe cerkvene občine pokazali veliko razumevanja. Zato je predlagal, da se tako kot vsem njegovim predhodnikom tudi generalu Bogoljubu Iliću podeli častno članstvo cerkvene občine, kar je zbor tudi potrdil. Nato je predsednik dr. Jovan Hadži besedo predal patriarhu, ki je poudaril sodelovanje med vsemi krščanskimi cerkvami ter izpostavil temeljno nalogo pravoslavne cerkve: razglašati veliko Kristusovo ljubezen do vsakega in pri tem skrbeti za kulturo in napredek svojega ljudstva. Nato je na prošnjo predsednika patriarh prvi podpisal v ta namen pripravljeno spomenico, za njim so to storili še ostali prisotni.¹²²²

1221 SPC - COL, Arhiv SPCO, 202/1932; *Jutro*, 21. 6. 1932, št. 143, str. 3, Posvetitev temelja cerkve sv. Cirila in Metoda v Ljubljani.

1222 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1932–1936, Zapisnik slavnostne seje sveta

Naslednjega dne se je ob 8³⁰ patriarh z vlakom odpravil na Bled. Na kolodvoru se je od njega poslovila množica, med njimi častniki z generalom Bogoljubom Iličem na čelu, župan dr. Dinko Puc ter predstavniki raznih ustanov. Na kolodvor se je patriarh pripeljal v spremstvu bana dr. Draga Marušiča in podbana dr. Otmarja Pirkmajerja ter se poslovil od vseh, ki so se zbrali ob njegovem slovesu. Na Bledu se je s svojim spremstvom nastanil v hotelu Park, kjer mu je dobrodošlico izrekel tamkajšnji župan dr. Jože De Gleria. Dopoldne se je popeljal okrog jezera, obiskal je blejski grad, nadaljnje ogleda pa je žal prekinilo deževno vreme. Po kosilu je obiskal še dvor ter se vpisal v tamkajšnjo knjigo gostov.¹²²³

Zvečer se je odpravil prek Ljubljane v Beograd. Že v sredo je v stavbi patriarhije sprejel novinarje ter o svojem prvem obisku Slovenije govoril samo v superlativih.¹²²⁴

Gradnja cerkve

Na podlagi obiska v Celju in tam pridobljenih informacij o gradnji tamkajšnjega hrama je gradbeni odbor sklenili takoj razpisati licitacijo za izvedbo težaških, betonskih, zidarskih, kamnoseških, tesarskih, krovskih in kleparskih del. Od vsakega ponudnika so zahtevali ponudbo v dveh različicah – v eni od njih brez stroškov prevoza materiala. Ponudnike so tudi opozorili na možnost spremembe v železobetonski konstrukciji po eventualnem projektu inž. Miroslava Kasala. Hkrati so sklenili, da bodo poskusili pridobiti popuste ali darove glede nakupa gradbenega materiala, predvsem cementa (splitska cementarna), opeke (Karel Jelovšek z Vrhnike je ponudil brezplačno 10 vagonov opeke, če vso količino kupijo pri njemu, ter ponudil brezplačen prevoz opeke s postaje do gradbišča), železa, lesa in gramoza. Sklenili so tudi poskusiti pridobiti popust za prevoz po železnici. Za nadaljevanje so nujno potrebovali elaborat glede železobetonskih

20. 6. 1932.

1223 *Jutro*, 22. 6. 1932, št. 144, str. 3, Patriarh Varnava na Bledu.

1224 *Nova doba*, 27. 6. 1932, št. 52, str. 2, Posvetitev temelja pravoslavne cerkve v Ljubljani.

konstrukcij, ki so ga naročili pri inž. Miroslavu Kasalu. Vendar so sklenili, da zaradi tega dela ne smejo zastati in da bodo začeli dela po odobrenih projektih arhitekta Momirja Korunovića oziroma železobetonskega konstruktorja, profesorja na beograjski tehniški fakulteti inž. Đorđa Mijovića. Sicer so izvajalci pokazali velik interes za vse vrste del.¹²²⁵

Prispele ponudbe sta preučila strokovna svetovalca, inž. Matko Prelovšek in inž. Stanislav Rohrman, ki sta v ožji izbor predlagala dve firmi: Gradbeno podjetje Tönies ter podjetje inž. J. Dedek. Sam odbor je nato v ožji izbor dodal še Stavbno družbo d. d. Z vsemi tremi je ožji odbor začel pogovore glede možnosti nakupa gradbenega materiala v lastni režiji ter pogajanja o dodatnih popustih. Sicer so od vseh treh dobili pozitivne odgovore. Upravni odbor se je nato glede na ponujeno ceno, reference in kapacitete izvajalca, njegovo finančno stanje, zanimali niso niti nacionalnega momenta, soglasno odločil, da za prvi sklop (težaška, zidarska, betonska in železobetonska dela) izbere ponudbo inž. Josipa Dedka v višini 1.193.361,69 din, ki sicer ni bila najcenejša.¹²²⁶

Inž. Ivan Tavčar je, glede na to, da je oddal najcenejšo ponudbo, o tem zahteval pojasnilo, saj je menil, da je bila odločitev upravnega odbora krivična. Za tesarska dela so soglasno izbrali najcenejšo ponudbo, ki jo je dal Fran Ravnikar, za kleparska dela prav tako najcenejšo ponudbo Jožeta Miheliča.¹²²⁷

Upravni odbor cerkvene občine je izbral še ožji odbor za vodenje gradbenih zadev, za zunanjega nadzornika so izbrali inž. Stanislava Rohrmana. Sklenili so tudi, da pošljejo protojereja Đorđa Budimirja v Beograd, predvsem zaradi pridobitve popustov za prevoz materiala po železnici. Slednji je že kmalu lahko poročal o uspešno opravljeni poti – na ministrstvu za promet so

1225 SPC - COL, Arhiv SPCO, 296, 297/1932; Knjiga zapisnikov 1932–1936, Zapisnik seje upravnega odbora 16. 7. 1932.

1226 SPC - COL, Arhiv SPCO, 288/1937; Knjiga zapisnikov 1932–1936, Zapisnik seje upravnega odbora 10. 8. 1932.

1227 SPC - COL, Arhiv SPCO, 295/1932; Knjiga zapisnikov 1932–1936, Zapisnik seje upravnega odbora 10. 8. 1932.

odobrili 75-odstotni popust na vožnjo materiala po železnici, v državni hipotekarni banki pa so dali dovoljenje, da so lahko pričeli z dvigovanjem denarja in plačevanjem izvršenih del.¹²²⁸

Gradnja se je tako lahko začela. Temelje so začeli kopati 16. avgusta 1932. Sredi avgusta je Jutro že poročalo o živahnem gradbišču v Trubarjevem parku.¹²²⁹ Zavod za preiskavo materiala Univerze kralja Aleksandra I. v Ljubljani pod vodstvom dekana tehnične fakultete inž. Alojza Kralja je opravil preiskavo glede nosilnosti terena v temeljih ter potrdil njihovo ustreznost.¹²³⁰

Na arhitekta Momirja Korunovića so naslovili prošnjo po spremembi projekta. Glede na podnebne razmere v Ljubljani so želeli odstraniti portikus pred glavnim vhodom in na njegovo mesto postaviti le timpanon v višini stranskih timpanonov. Za glavni vhod bi bilo treba po njihovem mnenju projektirati še večji plastični portal, ki bi ga morali izdelati v plemenitejšem materialu, kar bi monumentalnost cerkve le še povečalo. V zvezi s spremembo bi bilo potrebno dodati še stopnišče. Prav tako so želeli, da se z glavne fasade odstranijo bočna vrata za vhod v prodajalno sveč in vrata, ki so vodila v stopnišče kora. V notranjosti so želeli odstraniti dva stebra, ki sta služila kot podpora kora – s tem bi pridobili pri prostornosti cerkve.¹²³¹

Vendar se arhitekt Korunović ni strinjal z odstranitvijo portikusa, “jer je on baš ono što će ovu crkvu uzdići i ne može se izostaviti jer je u organskoj vezi s građevinom”. Tudi vrat v krstilnico in stopnišče kora ni dovolil odstraniti, prav tako ne dveh stebrov pod korom. Poudaril je, da sta na tem mestu potrebna iz “stilsko-konstruktivnih razlogov”. Svoj odgovor je zaključil odločno: “Molim da ne zahtevate od mene izmena ovakve vrste, jer se ne smeju ni zamisliti sad.” Očitno je Korunović le nekoliko

1228 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1932–1936, Zapisnik seje upravnega odbora 10. 8. 1932 in 6. 9. 1932.

1229 SPC - COL, Arhiv SPCO, 303/1932; *Jutro*, 19. 8. 1932, št. 192, str. 4, Pričeli so z graditvijo pravoslavne cerkve.

1230 SPC - COL, Arhiv SPCO, 308/1932; Knjiga zapisnikov 1932–1936, Zapisnik seje upravnega odbora 27. 8. 1932.

1231 SPC - COL, Arhiv SPCO, 318/1932.

popustil, saj sta se mu glavni in gradbeni odbor zahvalila za pripravljenost sprejeti spremembe pri glavnem vhodu v cerkev.¹²³²

S tem, da se je stvar zapletala. V Beograd so poslali nadzornega inženirja Stanislava Rohrmana, ki je zadevo z arhitektom Korunovićem le nekako uredil. Skupaj sta izdelala skico, načrt so nato naredili v Ljubljani. Srbska pravoslavna cerkvena občina je novembra 1932 Korunoviću sporočila, da so cerkev že pozidali do zidov, na katere so se naslanjale konstrukcije polkupol nad glavno apsido ter lok nad korom. Poudarili so, da so ta dela bila opravljena, preden so prejeli njegove popravljene načrte, in jih tako niso mogli več upoštevati. Zniževanje tako ni bilo več možno, glavni portal in vhod v cerkev so izvedli po detajlnih načrtih z manjšo spremembo – namesto oken so naredili rozeto (ki jo je Korunović projektiral sicer že v prvem projektu), ki daje koru več svetlobe. To spremembo je gradbeni odbor sprejel soglasno.¹²³³

Tako mestni kot cerkveni občini je bila v skupnem interesu ureditev Bleiweisove ceste. Mestna občina je na ministrstvo za finance poslala prošnjo po odobritvi sredstev za tlakovanje državnega dela Bleiweisove ceste. Ker niso dobili odgovora, so za posredovanje zaprosili cerkveno občino. Vendar končni odgovor ni bil vzpodbuden, saj naj bi bila državna hipotekarna banka v tistih težkih časih manj likvidna in je težko izplačevala večje vsote.¹²³⁴

A so takoj po pričetku gradnje naleteli na marsikatero nevšečnost, glede na skorajda stoodstotno katoliško okolico je bila zadeva seveda občutljiva. Vendar je bilo dejstvo, da so Slovenci katoliki prispevali za gradnjo cerkve več od pričakovanj. Zapletlo se je pri podpori ministrstva vojske in mornarice. To je namreč že 21. julija 1930 sprejelo sklep, da ob pričetku gradnje prispeva 250.000 din. Vendar so medtem v sami cerkveni občini nastali nesporazumi in tedanji poveljnik dravske divizije general Sava Tripković je zamrznil izvršitev omenjenega sklepa, dokler se zadeve ne bodo uredile. Tako tega denarja niso prejeli. Pri

1232 SPC - COL, Arhiv SPCO, 324/1935.

1233 SPC - COL, Arhiv SPCO, 342, 374/1932.

1234 SPC - COL, Arhiv SPCO, 387/1932.

najvišjih državnih organih so največkrat naleteli na nekooperativnost, po drugi strani so imeli polno podporo lokalnih oblasti. Med gradnjo so zaradi različnih vzrokov morali spreminjati načrte, ki so bili slabo pripravljene. Vse to je povzročilo dodatne stroške. V zvezi z lokalno klimo so na primer morali celotno podnožje izdelati iz klesanega kamna, kupole in celotno streho pa iz bolj odpornega in plemenitega materiala. Načrti so bili tudi zelo neekonomični, saj so predvideli predebele zidove in ogromne štiri stebre, ki so zavzemali preveč prostora.¹²³⁵

Spomladi 1933 je nadzornik Stanislav Rohrman poročal, da je gradnja dobro prestala zimo in zidovi niso niti malo popokali.¹²³⁶ Kljub drugačnim projektom so se odločili, da od dveh ponudnikov pridobijo ponudbe za pokrivanje strehe z bakrom, za izdelavo križev na kupolah pa, da kontaktirajo vojaško-tehnični zavod v Kragujevcu.¹²³⁷

Tako so ministra vojske in mornarice zaprosili, da izda nalog upravi vojaško-tehničnega zavoda za izdelavo petih križev za kupole, kar bi pojmovali kot darilo cerkvi, saj jo, kot so poudarili, gradijo predvsem za potrebe vojske.¹²³⁸

In res, 15. julija 1933 je bil za pravoslavno cerkveno občino spet slovesen dan. Na veliki kupoli novozgrajene cerkve sv. Cirila in Metoda v Trubarjevem parku se je zazibal mlaj v znamenje, da je cerkev v glavnem, v kamnu in betonu, že zgrajena. Podjetje inž. Dedek in uprava cerkvene občine sta delavcem, ki so se kljub neprestano neugodnemu vremenu podvzivali, da je cerkev v razmeroma kratkem času bila dokončana, priredila "likof" na ta način, da sta jim namesto običajne pijače izplačala primerne nagrade v denarju, s čimer sta jim tudi najbolj ustregla.¹²³⁹

Leta 1934 se dela niso mogla nadaljevati, ker so se morali zidovi osušiti, zaradi prevelike količine solitra so jih morali

1235 SPC - COL, Arhiv SPCO, 59, 148/1933.

1236 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1921–1931, Zapisnik seje tehničnega odbora 28. 4. 1933.

1237 SPC - COL, Arhiv SPCO, 184/1933; Knjiga zapisnikov 1921–1931, Zapisnik seje tehničnega odbora 3. 7. 1933.

1238 SPC - COL, Arhiv SPCO, 70/1933.

1239 *Jutro*, 16. 7. 1933, št. 164, str. 2, Pravoslavna cerkev v Ljubljani pod streho.

tudi očistiti. Glavni razlog je seveda bil pomanjkanje finančnih sredstev. Zato so se ponovno bolj angažirali pri pridobivanju državnih in prostovoljnih prispevkov, da bi čim prej zaključili vsa gradbena dela.¹²⁴⁰

Na seji upravnega odbora junija 1935 so sklenili, da morajo nujno dokončati naslednja dela: notranji in zunanji omet, po nasvetu arhitekta Jožeta Plečnika s t. i. "rimskim ometom", ki ga je pri svoji hiši na Poljanski cesti uporabil inž. Matko Prelovšek; stavbno pohištvo; vsa kleparska dela; montažo križev na kupole; vodovodno in električno inštalacijo.

Režijski odbor za gradnjo cerkve je izrazil mnenje, da se ometavanje cerkve ne more izvesti brez predhodne pridobitve detajlnih projektantskih načrtov, pa tudi ostala dela se po njihovem mnenju niso mogla nadaljevati, dokler ni bila opravljena kolavdacija že izvršenih del – razen kleparskih (odtočni žlebovi, za katere so predlagali, da se začasno pritrdijo na zidove). Glede predlaganega "rimskega ometa" so bili mnenja, da ni primeren za ljubljanske podnebne razmere niti za takšno monumentalno stavbo in so predlagali uporabo plemenitejšega materiala z mešanico marmornatega peska v svetli krem barvi. Zato je upravni odbor sprejel sklep, da se z deli nadaljuje šele naslednjo gradbeno sezono, z izjemo kleparskih del. Na koncu se je upravni odbor odločil za navaden omet, takšen, kot je bil v projektu že od začetka tudi predviden.¹²⁴¹

Sredi leta 1935 se je upravni odbor odločil za dokončanje del najeti posojilo. Pri patriarhijskem upravnem odboru so skušali pridobiti garancijo za najem posojila, vendar je ta ni hotel dati in je predlagal, da naj to garancijo prevzamejo premožnejši člani.¹²⁴²

1240 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1932–1936, Zapisnik seje upravnega odbora 28. 12. 1934.

1241 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1932–1936, Zapisnik seje upravnega odbora 13. 8. 1935 in Zapisnik seje sveta 22. 3. 1936.

1242 SPC - COL, Arhiv SPCO, 83/1936.

Slavnostna blagoslovitev in namestitvev križev na kupole

Upravni odbor je sklenil, da izvedejo slavnostno pritrditev križev na kupole v nedeljo, 27. oktobra 1935.¹²⁴³ Pri izdelavi križev iz lite medenine (kot je bilo opredeljeno v načrtih) se je pojavilo vprašanje, ali bodo kupole to sploh zdržale. Zato so že 16. avgusta 1933 v Vojno-tehničnem zavodu Kragujevac, kjer naj bi križe izdelali, predlagali drug material. Ljubljanska cerkvena občina je predlagala, da jih naredijo iz kovanega železa, obložijo z bakrom, nato pa jih pozlatijo. Vendar tudi to ni bilo izvedljivo, saj v vojni-tehničnem zavodu niso imeli na zalogi predpisanih dimenzij kovanega železa, poleg tega so tudi sporočili, da oblaganje z bakrom in izdelava pozlate tako velikih dimenzij pri njih ni mogoča. Na koncu so se odločili za barvanje križev v črni barvi. Zaradi teh zapletov so morali prestaviti tudi slavnostno blagoslovitev križev in njihovo namestitvev na kupole.¹²⁴⁴

Blagoslovitev križev za novo pravoslavno cerkev so povezali s proslavljanjem 700. obletnice smrti sv. Save. Zagrebškega mitropolita Dositeja so na železniški postaji sprejeli predstavniki civilnih in vojaških oblasti, med njimi poveljnik dravske divizije general Petar Nedeljković, podban dr. Stanko Majcen in župan dr. Vladimir Ravnihar. Zvečer je v dvorani ljubljanskega sokola v Narodnem domu potekal koncert ob 700. obletnici smrti sv. Save. Mitropolit Dositej je imel predavanje o sv. Savi, Srbsko pevsko društvo iz Zagreba je pod vodstvom dirigenta zagrebške opere Gjorgja Vaića imelo koncert. Naslednji dan ob 9. uri je bila v pravoslavni cerkvi sv. Cirila in Metoda arhierajska liturgija, ki so se je poleg članov cerkvene občine, s predsednikom Ljubomirjem Jurkovićem na čelu, udeležili ban dr. Marko Natlačen, župan dr. Vladimir Ravnihar, visoki predstavniki vojaštva in drugi. Pri cerkvenem opravilu je spet pel zbor Srbskega

1243 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1932–1936, Zapisnik seje upravnega odbora 13. 8. 1935.

1244 SPC - COL, Arhiv SPCO, 195, 297/1933; Knjiga zapisnikov 1932–1936, Zapisnik seje sveta 22. 3. 1936.

pevskega društva iz Zagreba. Po končani liturgiji je mitropolit blagoslovil pet križev, izmed katerih so glavnega takoj potegnili na stolp. Po cerkvenih svečanostih so člani pravoslavne občine in drugi povabljeni odšli na skupno kosilo v Zvezdo.¹²⁴⁵

Na kosilu je mitropolit Dositej nazdravil kralju Petru II., nato je arhierejski namestnik Radivoje Kokić nazdravil patriarhu, predsednik srbske pravoslavne občine v Ljubljani Ljubomir Jurković mitropolitu. Zdravice so imeli še general Ivan Jovanović, predstavnik mariborske pravoslavne cerkvene občine Aleksander Pfeifer, predstavnik Bratstva pravoslavnih Slovencev Franjo Majcen in profesor Evgenij Spektorski v imenu ruskih pravoslavnih vernikov. Ob večernem slovesu od mitropolita Dositeja Vasića sta bila na železniški postaji poleg pravoslavnih vernikov in duhovščine med drugimi prisotna tudi senator dr. Drago Marušič in župan dr. Vladimir Ravnihar.¹²⁴⁶

Nadaljevanje del in uradno odprtje hrama

Upravni odbor cerkvene občine je sklenil, da bo za ponoči najel varnostno službo za varovanje cerkve proti vlomu in nevarnosti požiga. Posel so zaupali Ljubljanskemu zavodu za straženje in zaklepanje. Njihovi varnostniki so tako večkrat na noč obhodili objekt.¹²⁴⁷

Natečaj za oddajo del so objavili 30. maja 1936 v Službenem listu.¹²⁴⁸ Prispelo je šest ponudb, tri za ključavničarska dela (od tega je bila ena neveljavna), tri za dela iz umetnega kamna, nobene pa ni bilo za zidarska dela. Tako je komisija ugotovila, da je bil natečaj uspešen le za dela iz umetnega kamna – posel je dobilo podjetje Josip Cihlař.¹²⁴⁹ Za zidarska in ključavničarska dela so

1245 *Jutro*, 4. 11. 1935, št. 255a, str. 2, Blagoslovitev križev pravoslavne cerkve v Ljubljani.

1246 *Glas naroda*: 4. 11. 1935, str. 3, Svečanosti pravoslavne občine v Ljubljani; 4. 11. 1935, str.

5, Odhod zagrebškega metropolita g. Dositeja.

1247 SPC - COL, Arhiv SPCO, 122/1937.

1248 *Službeni list Kraljevske banske uprave Dravske banovine*, št. 44/1936, Priloga k 44. kosu VII. letnika z dne 30. maja 1936, str. 256.

1249 SPC - COL, Arhiv SPCO, 398/1938.

Pravoslavna cerkev sv. Cirila in Metoda v Ljubljani s severozahoda, 1936
(Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI_ZAL_LJU/0342, G3-006-003)

morali natečaj ponoviti.¹²⁵⁰ Preostala zidarska dela je nato prevzel stavbenik Ivan Bricelj.¹²⁵¹ Dokončanje cerkve se je vlekle in vlekle predvsem zaradi pomanjkanja finančnih sredstev.

Medtem so uredili še zemljiškoknjižne zadeve. Na podlagi mapne skice ter darilne pogodbe z dne 31. marca 1936 je namreč ljubljansko okrajno sodišče dovolilo vknjižbo lastninske pravice na ime Srbska pravoslavna cerkvena občina v Ljubljani.¹²⁵²

1250 *Službeni list Kraljevske banske uprave Dravske banovine*, št. 48/1936, Priloga k 48. kosu VII. letnika z dne 13. junija 1936, str. 279.

1251 *Jutro*, 7. 8. 1936, št. 181, str. 4, Pravoslavna cerkev bodo letos dogradili.

1252 SPC - COL, Arhiv SPCO, 301/1936.

Pri zaključnih delih so na podstrešju opazili pojav lesne gobe. Po začetni paniki so ugotovili, da okužba ni tako huda; vzrok so našli v izjemno slabem prezračevanju.¹²⁵³

Sredi novembra 1936 so le dosegli težko pričakovan cilj – pravoslavni hram ob Tivoliju je bil zgrajen. Vsaj na zunaj, v notranjosti je manjkalo še marsikaj. Notranjost je sicer bila ometana, izdelane so bile stopnice, položen je bil tlak v obliki plošč iz belega in črnega kamna. Stene so bile brez fresk, ikonostas so prenesli iz kapele v vojašnici. Cerkev tudi še ni premogla zvonov.¹²⁵⁴

Tako je končno lahko prišlo tudi do začasne posvetitve cerkve ter njene uporabe v versko-duhovne namene. Blagoslovitev je bila simbolično tempirana na 1. december, državni praznik zedinjenja. Velika želja, da bi cerkev posvetil mitropolit Dositej, se ni uresničila, ker se je le-ta takrat nahajal v Italiji.¹²⁵⁵ Posvetitev je bila opravljena ob 8³⁰. Po njej je bila liturgija, ki so se je udeležili predstavniki cerkvene občine, ban dr. Marko Natlačen, podpredsednik mestne občine dr. Vladimir Ravnihar in drugi predstavniki javnega življenja v Ljubljani, od vojaških oseb vršilec dolžnosti poveljnika divizijske oblasti, generalštabni brigadni general Lazar Tonic s častniki in oddelkom vojakov. Cerkev je bila polna, veliko ljudi je bilo tudi okoli nje. Posvetitev in liturgijo so vodili arhierejski namestnik protojerej stavrofor Dimitrije Vitković, član zagrebškega cerkvenega sodišča Radivoje Kokić, višji vojaški duhovnik ljubljanske garnizije Đorđe Budimir in diakon iz Plaškega Benjamin Rešetarević.¹²⁵⁶

Po obredu je spregovoril inž. Josip Otahal in slovesno razglasil, da je cerkev odprta, ter simbolično izročil ključe predsedniku cerkvene občine prof. Ljubomirju Jurkoviću. Nato se je predsednik zahvalil vsem, ki so prispevali k izgradnji hrama, in ključe predal začasnemu parohu protojereju Đorđu Budimirju.¹²⁵⁷

1253 SPC - COL, Arhiv SPCO, 432/1936; Knjiga zapisnikov 1936–1939, Zapisnik seje upravnega odbora 23. 9. 1936.

1254 *Jutro*, 15. 11. 1936, št. 266, str. 4, Pravoslavni hram ob Tivoliju zgrajen.

1255 SPC - COL, Arhiv SPP, 742/1940.

1256 AJ, AF 74, 230/397; SI ARS, AS 67, fasc. XIII/5, 11412/1936.

1257 *Jutro*, 3. 12. 1936, št. 280, str. 4, Svečana blagoslovitev pravoslavne cerkve; *Slovenec*, 3. 12. 1936, št. 278, str. 3, Proslava praznika zedinjenja.

Člani pravoslavne cerkvene občine in povabljeni so nato šli še na skupno kosilo v Union.¹²⁵⁸

Očitno je pri pojmovanju "začasne" posvetitve prišlo do zadrege. Srbska pravoslavna cerkvena občina je zato mitropolitu Dositeju poslala dopis, v katerem ga je obvestila, da je upravni odbor sprejel sklep o začasni posvetitvi cerkve, ki naj bi jo opravil pristojni arhieriej, zagotoviti so nameravali tudi prihod kralja.¹²⁵⁹ Zapisali so, da sicer na njihovo prošnjo ni bilo odgovora, predpostavljali so, da je mitropolit v tem smislu dal vsa pooblastila svojemu namestniku, protojereju Dimitriju Vitkoviću, ki je opravil posvetitev vode, slavnostno odprl cerkev in ob asistenci protojerejev Radivoja Kokića, Milana Stopića in Đorđa Budimirja v njej opravil prvo sv. liturgijo. Hkrati so sporočili, da bodo dokončno posvetitev opravili, ko bo cerkev dokončana in urejena, ko bo imela svoj ikonostas, nove zvonove, ko bo okrašena z ikonami ... To so nameravali opraviti še bolj slavnostno, po možnosti ob prisotnosti patriarha. Poudarili so, da so nekateri posamezniki in časopisi napačno razumeli, sploh ker je pri začasni posvetitvi bil navzoč tudi odposlanec kralja, da gre za definitivno posvetitev, ter v tem smislu zaprosili za njegovo razumevanje.¹²⁶⁰

Takšni in podobni dogodki so se vedno zlorabljali tudi v politične namene. Tako je zanimivo besedilo letaka, ki naj bi ga ob občnem zboru in volitvah Akademске akcije na univerzi trosili komunisti, veliko naj bi se jih 1. decembra pojavilo tudi po mestu: "Italijanski fašistični papež, Mussolini in Korošec so nas postavili pred odločitev: Rim ali Moskva. To za nas znači: italijanski fašizem ali slovanstvo. Mi smo se že davno odločili za slovanstvo... Pokažimo to tudi 1. decembra t. l. ob 11 dopoldne in napolnimo slovansko narodno cerkev, novo pravoslavno cerkev v Ljubljani."¹²⁶¹

1258 *Jutro*, 29. 11. 1936, št. 278, str. 5, Srbska pravoslavna cerkvena občina.

1259 SPC - COL, Arhiv SPCO, 524-526/1936.

1260 SPC - COL, Arhiv SPCO, 283/1937.

1261 *Slovenec*, 5. 12. 1936, št. 280, str. 2, Ali je to pridelek "Slovenske fronte"?

Upravni odbor Srbske pravoslavne cerkvene občine je 20. novembra 1936 po predhodno pridobljenem soglasju patriarhijskega upravnega odbora bil prisiljen sprejeti sila neprijeten sklep. Zaradi pomanjkanja finančnih sredstev v skladu za gradnjo cerkve je namreč za poplačilo že izvršenih gradbenih del manjkajoča sredstva prerazporedil iz sklada za gradnjo parohijskega doma in sklada sv. Save. Vendar je eparhijski odbor opozoril, da je patriarhijski odbor očitno to odobritev sprejel, ne da bi poznal 3. in 5. člen pravilnika o upravljanju sklada sv. Save, ki takšnega ravnanja ni dovoljeval. Zato so cerkveno občino pozvali, da v najkrajšem času sprejme poseben sklep, kdaj in kako bodo v ta sklad vrnili neupravičeno prerazporejena sredstva. Ljubljanska cerkvena občina je nato sprejela sklep, da bodo denar v te sklade vrnili, ko bo to mogoče in ko bo urejena notranjost cerkve, in sicer z naknadno zbranimi prostovoljnimi prispevki za gradnjo cerkve, če bo potrebno, tudi z razpisom cerkveno-občinske doklade.

Seveda so medtem napenjali vse sile tudi za nadaljnje zbiranje prostovoljnih prispevkov. V Beogradu sta se zelo angažirala protojerej Dragoljub Popović, upravnik sirotišnice, in Sava Ivanišević, ki mu je mesto Beograd izdalo dovoljenje za zbiranje prispevkov.¹²⁶²

Za že izvedena dela so raznim izvajalcem namreč dolgovali še 233.174,62 din. Ponovno so predlagali, da bi za poplačilo teh dolgov bilo najbolje, da se jim odobri brezobrestno posojilo iz enega od cerkvenih skladov v višini 230.000 din. Dolg bi poplačali po sprejetem načrtu, ki ga je sprejel upravni odbor sredi leta 1937, in sicer: 1.) pomoč patriarhijskega upravnega odbora iz centralne cerkvene blagajne: a) 10 % patriarhijska doklada za 1936/37 v višini 78.000 din; b) 10 % patriarhijska doklada za 1937/38 v višini 78.000 din; 2.) sredstva cerkvene občine: a) redni proračun 20.000 din, b) kapital sklada za gradnjo cerkve 10.000 din; c) dobiček svetosavske proslave 20.000 din; d) pro-

¹²⁶² SPC - COL, Arhiv SPCO Ljubljana, 107/1937.

stovoljni prispevki 17.000 din; 3.) pomoč patriarhijskega upravnega odbora 5.000 din; 4.) pomoč Dravske banovine 5.000 din.

Izvajalci, ki so jim dolgovali, so postajali že nekoliko nestrpni, eden od njih, gradbenik Ivan Bricelj, jih je celo tožil. Klobčič se je le začel razpletati v ugodno smer s sklepom patriarhijskega upravnega odbora z dne septembra 1937 o dodelitvi posojila 150.000 din v breme patriarhijske doklade, ki so jo plačevali pravoslavni verniki v Sloveniji.¹²⁶³

Medtem je mestno poglavarstvo cerkveni občini na njeno prošnjo in na podlagi komisijskega ogleda po gradbenem zakonu podelilo še uporabno dovoljenje.¹²⁶⁴ Bansko upravo so za izdajo uporabnega dovoljenja zaprosili šele 24. oktobra 1940. Pojasnili so, da je sicer gradnja cerkve bila končana že decembra 1936 in da so prošnjo za izdajo uporabnega dovoljenja poslali tako pozno zato, ker je vlogo od njih zahtevalo že mestno poglavarstvo ter so po opravljenem komisijskem ogledu 7. oktobra 1937 od mestnega poglavarstva uporabno dovoljenje tudi prejeli. Vendar jim je, kot so navedli, to neveljavno uporabno dovoljenje povzročalo težave pri ureditvi dokončnega obračunskega elaborata z izvajalcem.¹²⁶⁵

Še 11. februarja 1941 je Srbska pravoslavna občina naokoli pošiljala poziv za zbiranje sredstev, ki je bil sestavljen iz spremnega dopisa, apela (podobnega tistemu z začetka 20. let) in zbirnega seznama darovalcev. Poziv so pošiljali znanim in vplivnim osebnostim, zapisan je bil v srbskem in slovenskem jeziku, navezoval se je na kraljevsko družino, njihovo pogosto bivanje na Bledu in obiskovanje pravoslavne cerkve v Ljubljani. V pozivu so posebej poudarili, da je neurejeno notranjost cerkve opazila tudi kraljevska družina, tako da je kralj Peter II. hramu poklonil dragoceni ikonostas. Navedli so tudi, da bi po nekaterih izračunih samo za poslikavo notranjosti potrebovali milijon dinarjev, za zvonove 100.000 din, prav toliko še za klopi. Kot svetla zglede so

1263 SPC - COL, Arhiv SPCO Ljubljana, 108/1937, 104/1937.

1264 SPC - COL, Arhiv SPCO Ljubljana, 148/1937.

1265 SPC - COL, Arhiv SPCO Ljubljana, 740/1940.

izpostavili njihovega daleč največjega dobrotnika, industrialca Franja Medića, ki je do takrat daroval že 150.000 din.¹²⁶⁶

Ljubljanska pravoslavna občina je ta poziv seveda poslala tudi banovinski upravi Dravske banovine. Ob tem si je zastavljala vprašanja, kot na primer: Ali je na nivoju sprejemati kraljevsko družino v prazni in neurejeni cerkvi? Ali ne bi tudi zasebne in javne ustanove v Ljubljani in Dravski banovini morale napeti vse sile, da se cerkev uredi, predvsem zaradi ljubezni do kralja in dinastije? Ali ne bi prelepa zunanost in kraljevo darilo zaslužila harmonično in estetsko ureditev notranjosti?¹²⁶⁷

Kolavdacije opravljenih del

S kolavdacijskimi pregledi in zapisniki je bila 27. oktobra 1937 prevzeta večina na objektu izvedenih del. Zidarska dela je po obračunu konec leta 1936 v višini 270.931,81 din korektno opravila firma Ivan Bricelj.¹²⁶⁸ Ista firma je izvedla "dobro, solidno in racijonalno ter v popolnem skladu s pogodbenimi dokumenti" tudi slikopleskarska dela. Vendar pa izvajalec ni bil tako zelo zadovoljen z naročnikom, saj mu je ta dolgoval še 4.234,53 din.¹²⁶⁹ Kleparska in vodovodna inštalacijska dela je izvedlo podjetje Mihelič in drug, ki je dela izvršilo v treh etapah (v letih 1933, 1935 in 1936). Vsa dela so bila izvedena v skladu z dogovori, vendar tudi temu izvajalcu naročnik še ni izplačal celotne vsote.¹²⁷⁰ Dela iz umetnega kamna, ki jih je prevzela Tvrdba Josip Cihlař, so tudi bila izvedena v skladu z dogovori ter prevzeta brez pripomb.¹²⁷¹

Elektroinštalacijska dela je izvajala Tvrdba Aleksandar Kozic, ki je dela opravila v skladu s pogodbo ter še celo za 3.862,32 din nižjo vrednost od dogovorjene.¹²⁷² Steklarska dela so bila od-

1266 SPC - COL, Arhiv SPCO, 71/1941.

1267 ARS, SI AS 68, fasc. 29-3, 6170/1941.

1268 SPC - COL, Arhiv SPCO, 35/1937.

1269 SPC - COL, Arhiv SPCO, 105/1937.

1270 SPC - COL, Arhiv SPCO, 258/1937 in konvolut kolavdacija.

1271 SPC - COL, Arhiv SPCO, konvolut kolavdacija.

1272 SPC - COL, Arhiv SPCO, 259/1937.

dana Juliju Kleinu v sklopu ključavničarskih in pleskarskih del in so bila prevzeta brez pripomb.¹²⁷³ Tvrdko Dimitrije Lancoš so bila zaupana mizarska dela, ki so tudi bila opravljena korektno. Pravoslavna cerkvena občina je izvajalcu ob prevzemu del dolgovala še 10.740 din.¹²⁷⁴

Zapisnik o kolavdaciji ključavničarskih del je bil izdelan nekoliko kasneje, 17. februarja 1937. Dela so bila zaupana tvrdki Avgust Martinčič. Med izvedbo se je pokazala potreba za dodatnimi deli, ki so se morala kriti iz prihrankov, ki so nastali zaradi opustitve izdelave nekaterih oken. Pravilnih mer za vsa okna pred razpisom namreč ni bilo mogoče ugotoviti, ker so bile zidne odprtine zaradi odstranitve odrov nedostopne. Komisija je menila, da so bila vsa dela izvedena v skladu z dogovori.¹²⁷⁵

Projekt je bil z vsemi proračuni potrjen po načrtu Momirja Korunovića v natančnem znesku 1,774.434,58 din. Na podlagi gradbenega dovoljenja banske uprave je cerkvena občina razpisala licitacijo za gradbena dela. Težaška, zidarska, betonska in železobetonska dela so bila oddana podjetju inž. Jos. Dedek v skupni višini 933.246,24 din.¹²⁷⁶

Gradnja cerkve se je pričela 16. avgusta 1932 in je trajala do 12. decembra 1932, podaljšana je bila do 16. aprila 1933, zaključena pa 22. julija 1933. Zelo podroben predračun za gradnjo hrama je izdelal arhitekt Momir Korunović, končni obračun stavbnega podjetja J. Dedek iz 31. decembra 1933 je pokazal za 41.724,22 din višji znesek. Ob izstavitvi dejanskega obračuna je izvajalec natančno navedel tudi dodatna dela, ki so povzročila podražitev.¹²⁷⁷

Inž. Josip Dedek je od začetka gradnje za izvršena dela prejemal plačila po situacijah, zadnje 23. novembra 1934, v skupnem znesku 1,016.308,30. To je glede na predračun pomenilo kar 83.062,06 din več. Ob izplačilu vsake situacije je investitor

1273 SPC - COL, Arhiv SPCO, 152/1937.

1274 SPC - COL, Arhiv SPCO, 150/1937.

1275 SPC - COL, Arhiv SPCO, konvolut kolavdacija.

1276 AJ, AF 62, 1496.

1277 Prav tam.

po pogodbi zadržal 10 % izplačila, do katerega je bil podjetnik upravičen ob uspešnem zaključku gradnje oz. po kolavdaciji.

Iz zadnje situacije je bilo razvidno, da nikjer ni bilo nikakršnih prihrankov, na kar je opozoril tudi inž. Korunović. Kolavdacijska komisija je v svojih postopkih glede tega ugotovila, da je bil statični izračun tako spremenjen, da bi pristojne oblasti morale dati novo odobritev. Torej, izvajalec si je sam pripravil statični izračun in po njem izvedel dela, brez odobritve pristojnih oblasti – mestno poglavarstvo ga je odobrilo naknadno, že po dokončanju del. Niti ni bilo jasno, kdaj je ta odobritev sploh bila – že maja 1933 ali bolj verjetno 25. septembra 1935. Izvajalec je že 29. oktobra 1934 cerkveno občino tožil zaradi neizplačila preostanka plačila v znesku 73.210 din, 19. novembra 1934 pa tožbo umaknil.

Inž. Josip Dedek je nato zaprosil za kolavdacijo. Na prvem sestanku kolavdacijske komisije 2. januarja 1935 so ugotovili, da niti pogodbeni niti izplačilni dokumenti niso bili kolkovani, zato komisija ni mogla pričeti z delom. Tvrdba inž. Josip Dedek je nato pogodbene dokumente opremila s koleki šele 14. avgusta 1935, potem ko ji je cerkvena občina v ta namen dala na razpolago 17.000 din. Ko je nato kolavdacijska komisija lahko pričela z delom, je ugotovila, da v vsej dokumentaciji manjka končni obračun. Ugotovila je tudi, da železobetonske konstrukcije niso bile izvršene po odobrenih statičnih izračunih in predračunih. Na ponovnem sestanku kolavdacijske komisije 24. januarja 1936 je ta inž. Josipu Dedku pojasnila, da morajo predložiti končni obračun in obračunski načrt. To je do dogovorjenega datuma izvajalec tudi storil. Končni obračun z datumom 29. februar 1936 je prinesel še višji skupni znesek, 1,047.361,02 din, sedaj že kar za 114.114,78 din več, kot je bilo dogovorjeno ob oddaji del. Glavnina razlike je bila pri delih iz železobetona. Te prekoračitve izvajalec nikoli ni pojasnil. Tudi glede zadržane 10-odstotne kavcije je bila stvar zanimiva. Namreč po predračunu bi izvajalec smel do kolavdacije dobiti izplačanih le 942.624,92 din, 10-odstotno kavcijo v višini 104.736,10 din pa po kolavda-

ciji. Dejansko mu je cerkvena občina do 25. avgusta 1935 (sedem mesecev in 15 dni pred predložitvijo končnega obračuna) izplačala že 1,016.308,30 din, torej že 73.683,38 din več, kot je bilo dogovorjeno. Stanje je bilo torej takšno: izvajalec je v končnem obračunu zahteval 1,022.050,98 din, cerkvena občina mu je že izplačala 1,016.308,30 din, po dogovorjenem predračunu bi mu v celoti (skupaj z dogovorjeno 10-odstotno kavcijo) morala izplačati le 933.246,24 din. Zato je cerkvena občina menila, da četudi bi sprejeli njegov končni obračun, bi mu dolgovali le 5.742,68 din.¹²⁷⁸

Toda 10. oktobra 1936 je inž. Josip Dedek po odvetniku Ivanu Stanovniku ponovno vložil tožbo, tokrat je zahteval 89.726,99 din. Cerkveno občino je v sporu zastopal dr. Milan Korun.¹²⁷⁹ Nato je cerkvena občina kljub vsemu odprla cerkev, ker ni mogla dovoliti, da bi izvajalec, ki je oviral delo kolavdacijske komisije, to preprečil. Sodišče je 3. septembra 1937 odločilo, da se postopek prekine, dokler se po mirni poti ne izvrši kolavdacija. Vmes je mestna občina 10. septembra 1937 izvedla stavbni ogled in na podlagi tega 7. oktobra 1937 podelila uporabno dovoljenje, kar je v bistvu koristilo inž. Josipu Dedku. Kolavdacijska komisija je bila mnenja, da mora izvajalec dokazati, da se dajo z bolj ekonomično konstrukcijo železobetonskih del sicer doseči prihranki, vendar ne na škodo kvalitete. Svojega dela ni hotela nadaljevati, dokler naročnik od izvajalca del ne bi pridobil zgornjih utemeljitev.¹²⁸⁰

Naslednje leto je ponovno sledila tožba, tokrat za vsoto 64.416,95 din. Leta 1939 je izvajalec vložil novo tožbo za povračilo licitacijske kavcije, ki je bila položena z obveznicami vojne odškodnine v nominalni vrednosti 60.000 din, oz. leta 1940 za znesek 60.913,79 din.¹²⁸¹

Okrožno sodišče je 1. julija 1940 razsodilo, da mora srbska pravoslavna cerkvena občina izvajalcu plačati 60.913,79 din s

1278 SPC - COL, Arhiv SPCO, 190/1940, 362/1939.

1279 ARS, SI AS 68, fasc. 29-3, 12443/1939.

1280 SPC - COL, Arhiv SPCO, 111/1938.

1281 SPC - COL, Arhiv SPCO, 190/1940.

5-odstotnimi obrestmi od 1. aprila 1934 naprej ter povrniti sodne stroške v višini 22.302,70 din.¹²⁸² Na to sodbo so se pritožili na apelacijsko sodišče, kot prizivne razloge so navedli: napačna ocena dejanskega stanja in dokaznega gradiva, protislovje s spisi, napačna pravna presoja in postopkovne pomankljivosti.¹²⁸³ Vendar je apelacijsko sodišče 15. februarja 1941 razsodbo potrdilo.¹²⁸⁴ Cerkvena občina ni odnehala. Menili so, da se sodišča ne znajdejo v tehnično-administrativnih pravnih vprašanjih, ter vložili še pritožbo na kasacijsko sodišče. V njej je dr. Milan Korun še enkrat poudaril, da se izvajalec ni držal potrjenih načrtov ne le pri konstrukcijah, temveč tudi glede gradbenih stroškov. Poudaril je, da podjetnik ne bi smel dela iz železobetona izvršiti drugače, kot je bilo predvideno z upravnimi akti. Po drugi strani je bil predračun del ocenjen na 323.255,74 din, podjetnik jih je, brez kakršne koli odobritve investitorja, zaključil s stroški v višini 421.589,72 din. To je bilo bistvo problema. Apelacijsko sodišče je po mnenju dr. Koruna pri razsodbi kot najpomembnejše obravnavalo postopanje kolavdacijske komisije – ali je ta smela ravnati po pravilniku iz 31. marca 1931. Bilo je mnenja, da gre predvsem za formalizem oziroma vprašanje kompetenc ter da se končna vsota zaradi spremembe v izvršitvi del ni povišala.¹²⁸⁵ Sicer se je ta tožba končala tako, da je pravoslavna občina morala na podlagi pravnomočne izvršljive sodbe z dne 1. julija 1940 plačati obračunani ostanek glavnice v višini 38.724,57 din. Ker tega ni storila, je Okrožno sodišče v Ljubljani 5. maja 1942 izdalo izvršilni predlog za rubež.¹²⁸⁶

1282 SPC - COL, Arhiv SPCO, 596/1940.

1283 SPC - COL, Arhiv SPCO, 789/1940.

1284 SPC - COL, Arhiv SPCO, 211/1941.

1285 SPC - COL, Arhiv SPCO, 151/1941.

1286 SPC - COL, Arhiv SPCO, 58/1942.

Ureditev okolice in notranja oprema

Ko se je gradnja približevala zaključku, je cerkvena občina zaprosila mestno občino, da imenuje komisijo za ureditev parka okoli cerkve ter odredi tudi, katero drevje bi bilo treba posekati. Komisija je mestnemu poglavarstvu predlagala odstranitev dreves, ki so rasla tik ob cerkvi, ter ureditev prostora ob železnici in pred cerkvijo kot parka.¹²⁸⁷ Ljubljanska mestna občina je sredi leta 1939 okoli cerkve dala postaviti šest masivnih klopc.¹²⁸⁸

V letu 1940 je pravoslavna parohija zaprosila mestno poglavarstvo za osvetlitev dela parka med pravoslavno cerkvijo in železniško progo, pa ne zato, da bi bila cerkev bolj opazna, ampak da bi preprečili kraje.¹²⁸⁹ Že takrat so namreč veljali bakreni žlebovi za priročno in dragoceno blago: "Neki zlikovci so že četrtič ukradli bakreno odtočno cev pri pravoslavni cerkvi. Doslej ni bilo mogoče izslediti tatov, zato prosi cerkvena občina vse one, ki kupujejo stare kovine naj javijo policiji, brž ko bi kdo prinesel prodajat slične bakrene cevi."¹²⁹⁰

Sin enega od članov srbske pravoslavne cerkvene občine, dr. Svetozarja Radojčića, ki je dobil službo kustosa muzeja v Skopju, je svojo prvo plačo v celoti podaril skladu za notranjo ureditev cerkve. Đurđica Hadži je podarila kovinski pladenj za hostije in pribor za krst. Svetislav Jovanović z Dunaja majhen zvon in sv. evangelij, okovan s srebrom. Desanka Knez je podarila dragoceni plašč za častno mizo in srebrn "kivot", Velinka, soproga generala Bogoljuba Ilića, je obljubila, da bo poklonila cerkveno zastavo in odejo za priklon. Aleksander Bilimovič je podaril srebrno filigransko večno luč. Seveda vse to še zdaleč ni bilo dovolj. Zato so med drugim zaprosili tudi Kolo srbskih sester v Beogradu, da bi zbirale cerkveno opremo in oblačila za njihovo cerkev. Kolo srbskih sester pod vodstvom Mirke Grujić je predlog sprejelo ter z okrožnico pozvalo vse svoje odbore k

1287 SPC - COL, Arhiv SPCO, 448/1936.

1288 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1939, Zapisnik seje upravnega odbora 22. 6. 1939.

1289 SPC - COL, Arhiv SPCO, 529/1940.

1290 *Jutro*, 4. 1. 1941, št. 4, str. 4, Pravoslavna cerkvena občina sporoča.

zbiranjju prispevkov. Akcija je bila uspešna in novembra 1936 je Kolo sporočilo, da so kupili dva velika medeninasta svečnika za pred oltar, njihova članica Dobrila Glavinić - knez Milojković pa je sama podarila še večno luč. Vendar so pri tem storile neljubo napako – ker so ob istem času zbirali prispevke še za neko drugo cerkev, so na te svečnike napačno vgravirali napis “Za cerkev sv. Save”. Enako je veljalo za večno luč.¹²⁹¹

Tovarna strojev in livarna iz Ljubljane je podarila velik, lepo izdelan svečnik iz medenine, Ljubomir Đinovski in Branko Kostić vsak po en manjši svečnik, Ljubica Kapić pozlačen ročni križ. Kot darilo so dobili še zlati kelih, liturgijski krožnik, kadinico, nekaj lepih filigransko izdelanih večnih luči ter nekaj prelepih ikon. Nekdanji člani cerkveno-občinskega sveta so dali izdelati umetniški “kivot” – projekt zanj je izdelal mladi arhitekt Jovan Krunic, učenec Jožeta Plečnika.¹²⁹²

Izdelovalec ikonostasa Nestor Aleksijević je v pismu v polomljeni srbsčini na novo leto 1941 ljubljanski parohiji ponujal še prestole. Glede tega so se oglasili tudi iz državne moške obrtne šole iz Ohrida, saj so 15. januarja 1941 odgovorili ljubljanskemu parohu glede povpraševanja za izdelavo predmetov v lesorezu. Glede polieleja so sporočili, da ga ne morejo izdelati – priporočali so srednjo tehniško šolo v Sarajevu.¹²⁹³

Upravni odbor je oktobra 1939 na predlog protojereja Bogdana Matkovića sklenil kupiti električne peči za krstilnico in kor, v oltarju pa klasične peči na drva.¹²⁹⁴

Pasar Alojzij Pirnat je 9. januarja 1941 izdelal ponudbo za izdelavo lestenca (polieleja). Po načrtu arhitekta Hermana Husa je bilo treba lesteneč narediti iz čiste medenine oziroma iz bronu v delih, ki bi se odlili, vse skupaj pa montirati na železno ogrodje kot nosilno konstrukcijo. Vidni deli bi bili pozlačeni. Seveda z

1291 SPC - COL, Arhiv SPCO, 347/1932.

1292 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1936–1939, Zapisnik seje upravnega odbora 17. 9. 1937 in 222, 226/1937.

1293 SPC - COL, Arhiv SPCO, fasc. leto 1941.

1294 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1939–1943, Zapisnik seje upravnega odbora 6. 10. 1939.

vso električno napeljavo v serijah z žarnicami po 25 W, z enim obročem, nosilnim križem in kapelico za večno luč.¹²⁹⁵

Glede plačila so se govorili za skupni znesek 60.000 din, in sicer 20.000 ob podpisu dogovora, 20.000 din ob odlitju vseh delov oz. izdelani konstrukciji ter 20.000 po končani montaži v cerkvi. Pasar Alojzij Pirnat je za izdelavo moral položiti jamstvo v višini 10 % dogovorjene vsote, torej 6.000 din. Predvideno je bilo, da jamstvo dobi vrnjeno ob kolavdaciji izvršenih del, ki se je morala po tem dogovoru izvršiti najkasneje v treh mesecih po končani montaži. Mojster je ob podpisu pogodbe prejel prvi obrok plačila, polielej je tudi izdelal, ko bi mu cerkvena občina morala izplačati drugi obrok, pa je izbruhnila vojna. Do predaje tako ni prišlo, po navedbah paroha Bogdana Matkovića naj bi konstrukcijo med vojno odnesli Italijani.¹²⁹⁶

Akademski slikar Milenko Đurić iz Zagreba se je že 30. julija 1932 ponudil za izdelavo ikonostasa. Menil je, da morajo ikone biti izvedene v srbsko-bizantinskem stilu.¹²⁹⁷ V kapeli sv. Nikolaja je marca 1934 cerkvena občina pripravila majhno razstavo njegovih del.¹²⁹⁸

Za izdelavo ikonostasa se je ponujal tudi celjski kipar Miloš Hohnjec, ki je ikonostas izdelal že za celjsko cerkev. V ponudbi 12. novembra 1932 je zapisal: "Koliko so meni poznani načrti želi autor g. svetn. Korunović dase tudi pri Vaši cerkvi drži strogo Srbsko Bizantinskega štila (karje edino pravilno), dase ne delajo kakšni nedatirani moderni Eksperimenti. Jaz kod tak strokovnjak ki v dušo razumem g. Korunovića se za izdelavo Ikonost. naj topleje priporočam, ter vljudno prosim dabimi sporočili kako stoji stvar čeže imaste kakšne načrte in kakšne so tozadevne Vaše želje."¹²⁹⁹ Upravni odbor je februarja 1935 zavrnil

1295 SPC - COL, Arhiv SPCO, Konvolut polielej.

1296 Prav tam.

1297 SPC - COL, Arhiv SPCO, 227/1932.

1298 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1921–1931, Zapisnik seje upravnega odbora 12. 3. 1934; Jutro, 18. 3. 1934, št. 64, str. 4, Srbska pravoslavna cerkvena občina sporoča.

1299 SPC - COL, Arhiv SPCO, 365/1932.

projekt za izdelavo ikonostasa, ki ga je predložil arhitekt Momir Korunović.¹³⁰⁰

Medtem je tik pred začasno blagoslovitvijo hrama poveljnik dravske divizije general Lazar Tonić na podlagi soglasja poveljnika IV. armade in ministra vojske in mornarice odobril uporabo in prenos ikonostasa, mašnih oblek in drugih cerkvenih stvari iz vojaške kapele v novozgrajeno cerkev, dokler ta ne bi dobila nove opreme.¹³⁰¹

Že 23. septembra 1937 so kneza Pavla zaprosili, da bi kraljevski dom podaril novi ljubljanski pravoslavni cerkvi ikonostas z vsemi pripadajočimi ikonami.¹³⁰² Polletne zadušnice za pokojnim grškim in danskim princem Nikolajem, očetom kneginje Olge, ki je v ljubljanski pravoslavni cerkvi potekala 8. avgusta 1938 s pričetkom ob 11³⁰, so se udeležili tudi kraljica Marija, velika kneginja Jelena, kneginja Olga, knez Pavle, kneževiča Aleksander in Nikola ter ban Dravske banovine dr. Marko Natlačen.¹³⁰³ Ob tej priložnosti so visoki gostje izrazili občudovanje nad arhitekturo cerkve, minister kr. dvora Milan Antić se je zanimal glede ikonostasa in predsedniku Ljubomirju Jurkoviću obljubil, da se bo potrudil, da cerkev čim prej dobi primeren ikonostas. In res, že kmalu je dvor angažiral Nestorja Aleksijevića, priznanega rezbarja iz Skopja.¹³⁰⁴ Ob pričetku izdelave ikonostasa so v Bonačevi papirnici razstavili dve njegovi vrhunski deli: detajl ikonostasa s precizno izdelanimi prizori iz svetopi-semskega življenja v karakteristični ornamentiki ter leseni stebel v srbsko-bizantinskem stilu. Obe umetnini sta bili izdelani iz enega kosa lesa.¹³⁰⁵

Ikonostas so 19. avgusta 1940 natovorili na vagon, z njim so v Ljubljano prišli tudi mojstri, ki so ga postavili.¹³⁰⁶ Uprava

1300 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1932–1935, Zapisnik seje sveta 26. 5. 1935.

1301 SPC - COL, Arhiv SPCO, 162/1939.

1302 SPC - COL, Arhiv SPCO, 405/1937.

1303 *Jutro*, 9. 8. 1938, št. 183, str. 2, Člani kraljevskega doma v Ljubljani.

1304 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1936–1939, Zapisnik seje sveta 16. 8. 1938.

1305 SPC - COL, Arhiv SPCO, 575/1938; *Jutro*, 18. 8. 1938, št. 190, str. 4, Izredne rezbarske umetnine.

1306 SPC - COL, Arhiv SPCO, 620/1940.

kraljevskega dvora je 17. avgusta 1940 pri prof. Mirku Šubicu naročila izdelavo ikon za ikonostas v skupnem znesku 36.000 din. Za dokončanje so mu določili trimesečni rok in mu odobrili 50-odstotni predujem. Akademski slikar in profesor na ljubljanski tehniški šoli Mirko Šubic je tako dobil naročilo za izdelavo ikon, slikanih na pozlati iz 14-karatnega zlata, razen šestih velikih ikon 68,5 x 123 cm, ki so bile slikane na pozlati iz 23-karatnega zlata: razpelo, dve ikoni ob razpelu, 12 ikon 34 x 52 cm, zadnja večerja, osem malih ikon in dve ikoni Blagovesti.

Slike naj bi izdelal na 12 mm impregniranih lesenih ploščah, zgornja stran plošče bi bila pozlačena s 14- ali 23-karatnim zlatom. Slikanje na pozlato namreč slikam daje poseben sijaj in čar. Zavezal se je delo izvesti s prvovrstnimi materiali v kombinirani tehniki, z mastnimi in tempera barvami, kar bi zagotovilo njihovo obstojnost in je bilo tudi najbližje slikanju fresk v srbsko-bizantinskem stilu.

Uroš Predić je – očitno so ga v pravoslavni cerkveni občini povprašali za mnenje – o Mirku Šubicu, zapisal, da mu je ime Šubic poznano ter da sta z njim na dunajski akademiji študirala brata Šubic, ki sta v Sloveniji naredila kar nekaj velikih del. Poudaril je, da je lahko tudi ikona “lepa slika” ter da bo Mirko Šubic, če je pobožen, uspešno opravil zaupano delo. Zanimivo je, da je Mirko Šubic še 30. januarja 1954 potrdil prejem 12.000 din, ki jih je dobil plačanih za izdelavo ikone sv. bratov Cirila in Metoda za pravoslavno cerkev v Ljubljani.¹³⁰⁷

O novem ikonostasu so v novoletni številki Jutra leta 1941 zapisali: “Notranjščina mogočno lepe arhitekture cerkve sv. Cirila in Metoda je dobila svoj prvi stalni okras z ikonostasom, darom Nj. Vel. kralja Petra II. To bogato okrašeno rezbarsko delo iz orehovine, ki bo nosilo celo vrsto ikon, izpolnjuje ves sprednji del cerkve ter ji daje, čeprav še čaka slikarjeve izpolnitve praznih prostorov, oni posebni čar, ki je značilen za pravoslavna svetišča.”¹³⁰⁸

1307 SPC - COL, Arhiv SPCO, konvolut ikonostas.

1308 *Jutro*, 1. 1. 1941, št. 1, str. 4, Novi ikonostas v pravoslavni cerkvi.

In tako je lahko ljubljanska parohija pravoslavnemu vojaškemu duhovniku Dušanu Nikoliću vrnila nekatere z reverzom spojene predmete, in sicer: častno mizo, ikonostas, tri lestence, šest ikon na ikonostasu ter tri kose zaves za oltar. Za ostale predmete je zaprosila, ali še lahko ostanejo v pravoslavni cerkvi sv. Cirila in Metoda.¹³⁰⁹

Po osvoboditvi izpod nemškega okupatorja leta 1945 je pravoslavna cerkvena občina životarila. V socialistični Jugoslaviji ni bilo razmer, da bi nadaljevali zastavljene zamisli in delo, prekinjeno leta 1941. Oblasti so nastavlale previsoke prepreke. Leta 1983, s prihodom paroha Perana Boškovića, so pričeli te zamisli udejanjati. Bošković se je najprej lotil poslikave notranjosti s freskami, to delo je trajalo več kot deset let (1986 do 1998). Po vzoru pravoslavnih cerkva v Srbiji sta to opravila slikarja Dragomir Jašović in Niša Mladenović. Upodobljeni so prizori iz stare in nove zaveze, kot predlogo sta slikarja vzela nekatere motive iz slavnih srbskih samostanov. Upoštevala sta tradicijo srbske ikonografije, tako po razporeditvi prizorov kot po izraznosti likov. Šele v zadnjem času je cerkev dobila še nekaj opreme, kot so prosketinarij (pult, na katerem je postavljena osrednja ikona, ki je predmet čiščenja vernikov) in dva prestola – vse je bilo izdelano v slavni debarski rezbarski šoli. Zanimivo je, da je bila cerkev uradno posvečena šele skorajda 70 let po dograditvi – 23. oktobra 2005 jo je posvetil takratni srbski patriarh Pavle ob asistenci visokih cerkvenih dostojanstvenikov. Relikvije sv. Atanazija, ki jih je patriarh položil v oltar, je iz Vatikana v Ljubljano prinesel kardinal Tomáš Špidlík in tako na simbolni ravni pokazal enotnost krščanskega sveta. Posvetitve sta se udeležila tudi ljubljanski nadškof Alojz Uran in tedanji predsednik Republike Slovenije dr. Janez Drnovšek. Izvedbo še zadnjega dolga izpred druge svetovne vojne so naznanili 22. julija 2008, ko so slovesno blagoslovili temeljni kamen novega kulturno-pastoralnega centra ob cerkvi.¹³¹⁰ Po načrtih arhitekta Boruta Simiča je

1309 SPC - COL, Arhiv SPCO, 604/1940.

1310 Voje, *Gradnja pravoslavne cerkve sv. Cirila in Metoda v Ljubljani*, str. 519.

bil dograjen leta 2012, njegov boter je znani košarkar Radoslav Nesterović.

Načrtovanje gradnje parohijskega doma

Z ustanovitvijo parohije se je pojavilo tudi vprašanje gradnje parohijskega doma, v katerem bi bilo stanovanje za paroha, parohijska in cerkveno-občinska pisarna in ostali prostori, potrebni za delovanje parohije in cerkvene občine. Iskanje primerne stanovanja za paroha ter prostora za cerkveno-občinsko in parohijsko pisarno je namreč predstavljalo večni problem. Že iskanje stanovanja za prvega pravoslavnega vojaškega duhovnika Stevana Obradoviča je bilo mukotrpno. S soprogo sta namreč iskala dvosobno stanovanje s kuhinjo, vendar brez uspeha. Zato je aprila 1919 sledil poziv v časopisu, sklenjen z besedami: "Prosimo hišne posestnike, naj dajo tako primerno stanovanje na razpolago, četudi proti visoki ceni."¹³¹¹

Do novembra 1927 je mestna občina Ljubljana upravitelju ljubljanske pravoslavne parohije za stanovanje letno plačevala 10.000 din. Takrat se je pokazala tudi priložnost brezplačne dodelitve stanovanja v Kresiji, ki ga je mestna občina že nekako obljubila.¹³¹²

Nato si je mestna oblast premislila ter določila denarno pomoč cerkveni občini v višini 30.000 din s tem, da se je del te vsote obvezno moral porabiti za plačilo najemnine stanovanja za duhovnika. Leta 1935 je mesto to pomoč znižalo na 20.000 din, leta 1936 že na 10.000 din – res pa je, da je magistrat tega leta cerkveni občini brezplačno dodelil 1.405 m² veliko stavbno parcelo tik ob cerkvi za gradnjo parohijskega doma. Prepis lastništva v zemljiško knjigo je bil izveden 17. oktobra 1936 – sočasno so to uredili tudi za parcelo, na kateri je že stala cerkev.¹³¹³

Po dograditvi cerkve je postalo iskanje stanovanja za paroha spet aktualno. Protorej J Đorđe Budimir je kmalu našel

1311 *Slovenec*, 26. 4. 1919, št. 95, str. 4, Pravoslavni vojaški duhovnik.

1312 HDA, AF 675, aš 584, del. št. 199/1928.

1313 Matković, *Letopis Srpske pravoslavne parohije ljubljanske, Treći deo*, str. 52; SPC - COL, Arhiv SPCO Ljubljana, 140/1935.

novo primerno trisobno stanovanje za mesečno najemnino 1.100 din. Poleg stanovanja se je nahajala tudi večja prosta soba, ki ji je pripadal tudi prostor v kleti, zato je predlagal, da jo za mesečno najemnino 400 din najame uprava cerkvene občine za svojo pisarno. Oboje so tudi najeli; ob tem se je protojerej Budimir, glede na težko finančno situacijo cerkvene občine odrekel dotedanjemu mesečnemu prejemku za najemnino stanovanja v višini 1.666 din mesečno – zadovoljil se je s pokritjem stroškov najema novega stanovanja v višini 1.100 din.¹³¹⁴

Tako sta se poleg protojereja Budimira na Igriško 2 (vogal Erjavčeve in Igriške ulice) iz vojašnice vojvode Mišića kmalu preselili tudi uprava pravoslavne parohije in uprava srbske pravoslavne cerkvene občine. Uprava je uradne ure imela vsak delavnik med 9. in 12. uro.¹³¹⁵

Novi paroh Bogdan Matković si je stanovanje našel na Zrinjskega ulici, zato je predlagal, da bi tja preselili tudi cerkveno-občinsko pisarno. Upravni odbor je predlog sprejel.¹³¹⁶ Pisarno cerkvene občine in pravoslavnega župnega urada so avgusta 1939 spet preselili, tokrat v drugo nadstropje hiše na Šubičevi ulici št. 3.¹³¹⁷

Ob cerkvi so vseskozi nameravali zgraditi parohijski dom. Minister pravde je projekte za gradnjo v predvidenem znesku 525.195,73 din v mešani režiji po predhodnem sklepu ministra za gradnje odobril že 24. marca 1931. Celoten elaborat je ministristvo predalo tehničnemu oddelku banske uprave v Ljubljani.¹³¹⁸

Za zbiranje sredstev so ustanovili poseben sklad za gradnjo parohijskega doma, v katerega so prenesli denar, ki so ga imeli vložena na hranilni knjižici Kmetijske banke v višini 30.654,44

1314 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1936–1939, Zapisnik seje upravnega odbora 9. 2. 1937.

1315 ARS, SI AS 67, fasc. XIII, 8617/1937; SPC - COL, Arhiv SPCO, 287/1937; *Jutro*, 15. 7. 1937, št. 162, str. 4, Pisarna uprave srbske pravoslavne parohije; *Jutro*, 19. 9. 1937, št. 219, str. 6, Uprava pravoslavne parohije.

1316 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1936–1939, Zapisnik seje upravnega odbora 18. 11. 1938.

1317 *Jutro*, 8. 8. 1939, št. 182, str. 4, Vernikom pravoslavne cerkve.

1318 ARS, SI AS 73, VI 4, Ljubljana; SPC - COL, Arhiv SPCO, 120/1931.

din, dodali so mu še 300 din iz naslova pomoči ljubljanskega magistrata.¹³¹⁹ Vendar so se odločili, da glede gradnje parohijskega doma ne bodo storili niti začetnih korakov, dokler ne poplačajo že izvršenih del pri gradnji cerkve ter slednjo uredijo še znotraj. Zato so bili prisiljeni tudi vsoto, ki se je nabrala v skladu za gradnjo parohijskega doma – nabralo se je 43.000 din, prestaviti v sklad za gradnjo cerkve.¹³²⁰

Patriarhijski upravni odbor je 27. avgusta 1937 sprejel sklep o dodelitvi 50.000 din pomoči za gradnjo parohijskega doma.¹³²¹ Toda tudi to vsoto so na podlagi dovoljenja patriarhijskega upravnega odbora zaradi še neizplačanih računov za že opravljena dela pri gradnji cerkve nato (začasno) prerazporedili v sklad za gradnjo cerkve.¹³²²

Na seji upravnega odbora 22. februarja 1939 so sprejeli sklep, da nemudoma ponovno pričnejo vse potrebne aktivnosti glede gradnje parohijskega doma, v katerem bi uredili tudi kurilnico za centralno ogrevanje cerkve. Inž. Kostića iz Beograda so zaprosili, da izdelava nov projekt za gradnjo ter da pričnejo z vsemi administrativno-tehničnimi postopki glede odobritve projekta, gradbenega dovoljenja in iskanja finančnih sredstev.¹³²³ Arhitekt Kostić si je tako marca 1939 ogledal parcelo ter se sestal s člani upravnega odbora. Dogovorili so se za terminski načrt glede izdelave projektov. Protojerej Bogdan Matković se je medtem pozanimal glede pogojev za najem posojila pri državni hipotekarni banki. Upravni odbor je sprejel sklep, da se tej banki pošlje prošnja za odobritev posojila v višini 350.000 din, s tem da pod hipoteko dajo stavbno parcelo za gradnjo parohijskega doma v skupni izmeri 1.405 m², katere tedanja vrednost naj bi zna-

1319 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1921–1931, Zapisnik seje začasnega upravnega odbora 21. 7. 1931; HDA, AF 675, aš 933, 225/1931.

1320 SPC - COL, Arhiv SPCO, fasc. Gradnja parohijskega doma v Ljubljani.

1321 SPC - COL, Arhiv SPCO, 380/1937.

1322 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1936–1939, Zapisnik seje upravnega odbora 17. 9. 1937.

1323 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1936–1939, Zapisnik seje upravnega odbora 22. 2. 1939.

šala 983.500 din.¹³²⁴ Vendar so od državne hipotekarne banke v uradni ponudbi prejeli tako slabe pogoje najema posojila – vsak mesec bi morali odplačati 2,5 % odobrenega zneska posojila, in ne 1 %, kot je bilo prvotno mišljeno –, da se člani upravnega odbora za najem pod takšnimi pogoji niso odločili. Tako so sprejeli sklep, da zaprosijo za navadno hipotekarno posojilo za odplačilno dobo 15 let.¹³²⁵

Upravni odbor cerkvene občine je junija 1939 sprejel projekt za parohijski dom, ki ga je izdelal arhitekt inž. Kostić iz Beograda. Sklenili so ga poslati eparhijskemu upravnemu odboru v odobritev takoj po pridobitvi statičnega izračuna in predračuna, od ljubljanske mestne občine in po potrebi tudi od banke uprave pridobiti gradbeno dovoljenje ter po končanju vseh tehnično-administrativnih opravil ustanoviti režijski odbor. Ker so ugotovili, da znesek iz posojila ne bo dovolj za gradnjo, so sklenili zaprositi patriarhijski upravni odbor za oprostitev plačila 10 % patriarhijske doklade oziroma vračilo tega vplačanega zneska cerkveni občini, eparhijski upravni odbor pa zaprositi za dodelitev posebne finančne pomoči v višini 50.000 din.¹³²⁶

Protojerej Matković je julija odpotoval v Zagreb in Beograd. V Zagrebu ga je sprejel mitropolit Dositej in obljubil pomoč, kolikor so dopuščala denarna sredstva, ter paroha opremil s priporočilnim pismom za patriarha. V pisarni eparhijskega upravnega odbora je pridobil še priporočilo arhierejskega namestnika protojereja stavroforja Dimitrija Vitkovića. Tako opremljen se je iz Zagreba odpravil naprej k patriarhu v Sremske Karlovce. Na sestanku ga je patriarh ustrežljivo in z zanimanjem poslušal. Bogdan Matković mu je predal mitropolitovo priporočilo in pismo eparhijske uprave. Glede vračila patriarhijske doklade je patriarh podprl predlog cerkvene občine, vendar glede na to,

1324 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1936–1939, Zapisnik seje upravnega odbora 31. 3. 1939.

1325 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1936–1939, Zapisnik seje upravnega odbora 28. 4. 1939.

1326 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1939, Zapisnik seje upravnega odbora 22. 6. 1939.

da bi prošnjo za proračunsko leto 1938/39 morali oddati že prej, predlagal, da cerkvena občina pošlje novo prošnjo, v kateri bi zaprosili za pomoč pri gradnji parohijskega doma v višini 10 % patriarhijske doklade za dve leti – 1938/39 in 1939/40. Patriarh mu je nato predal pismo za mitropolita in priporočilo za glavnega direktorja državne hipotekarne banke dr. Momirja Glomazića. Nato se je vrnil v Beograd ter obiskal direktorja Jadransko-podunavske banke Milana Stefanovića, šefa kabineta direktorja državne hipotekarne banke in direktorja Narodne banke dr. Dušana Uzelca.¹³²⁷

Eparhijski odbor zagrebške eparhije je 31. julija 1939 potrdil sklep upravnega odbora cerkvene občine o gradnji parohijskega doma. Prošnjo glede dodelitve pomoči na račun oprostitve plačila 10 % patriarhijske doklade so v reševanje poslali patriarhijskemu odboru.¹³²⁸ Že 21. avgusta 1939 je prispela vesela novica iz državne hipotekarne banke, namreč da je bila njihova prošnja za najem posojila v višini 350.000 din in z odplačilno dobo 10 let pozitivno rešena.¹³²⁹ Vendar s pogoji posojila niso bili najbolj zadovoljni, zato so se odločili, da se glede posojila pozanimajo še pri Mestni hranilnici ljubljanski, pričetek gradnje parohijskega doma pa predstavili na naslednjo gradbeno sezono.¹³³⁰ Toda iz centralne blagajne je namesto pomoči prispel sklep patriarhijskega upravnega odbora, da pravoslavne občine v Slovenji niso imele pravice na vrnitev 10 % patriarhijske doklade, temveč da je patriarhijski upravni odbor pooblaščen, da jim zbrano vsoto vrne kot denarno pomoč. Višine te pomoči ta ni mogel določiti, ker niso imeli evidence o dejansko plačani tovrstni dokladi.¹³³¹

Upravni odbor zagrebške eparhije je načrte za gradnjo parohijskega doma odobril 15. avgusta 1939.¹³³² Gradnjo so nameravali izvesti v dveh etapah oziroma v dveh gradbenih sezonah

1327 SPC - COL, Arhiv SPCO, 302/1939.

1328 SPC - COL, Arhiv SPCO, 307/1939.

1329 SPC - COL, Arhiv SPCO, 325/1939.

1330 SPC - COL, Arhiv SPCO, Knjiga zapisnikov 1939–1943, Zapisnik seje upravnega odbora 29. 8. 1939.

1331 SPC - COL, Arhiv SPCO, 577/1940.

1332 SPC - COL, Arhiv SPCO, 184/1939, Odobritev načrtov za parohijski dom.

v skupni vrednosti 509.822,50 din. Stroške so nameravali pokriti z denarno pomočjo iz centralne cerkvene blagajne v višini 150.000 din in s hipotekarnim posojilom v znesku 350.000 din. Denarna pomoč iz centralne blagajne je pomenila oprostitev plačila 10 % patriarhijske doklade za leti 1938/39 in 1939/40, kar je po predvidevanjih znašalo 160.000 din. Hipotekarno posojilo so uredili pri državni hipotekarni banki z odplačilno dobo 15 let v polletnih anuitetah 18.095 din. Vir za to je bil predviden v sredstvih rednega proračuna cerkvene občine, dobička svetosavskih proslav ter drugih zbiralnih akcijah za zbiranje prostovoljnih prispevkov.¹³³³

Leta 1941 je vprašanje gradnje parohijskega doma postalo spet aktualno. Duhovnik protojerej Bogdan Matković se je ponovno napotil v Beograd z namenom posredovanja pri državnih in cerkvenih oblasteh. Po vsej državi so poslali poziv za zbiranje sredstev za ureditev notranjosti cerkve in gradnjo parohijskega doma.¹³³⁴ In ko so začeli prihajati prvi prostovoljni prispevki in so na Poštni hranilnici iz tega naslova že zbrali prvih 100.000 din, je tudi na naših tleh izbruhnila svetovna vojna. Protojerej Matković je v letopisu zapisal: "Za Srbe počne nova Golgota. Svi radovi zastadoše i rad na prikupljanju za gradnjo parohijskog doma."¹³³⁵

1333 SPC - COL, Arhiv SPCO, 338/1939.

1334 Matković, *Letopis Srpske pravoslavne parohije ljubljanske, Treći deo*, str. 53.

1335 Matković, *Letopis Srpske pravoslavne parohije ljubljanske, Treći deo*, str. 56.

LAZARICA V MARIBORU

Mariborska cerkev je po velikosti predstavljala drugo največje Korunovićevo sakralno delo, takoj za ljubljansko. Hram je bil posvečen srbskemu knezu Lazarju – uradno se je imenoval cerkev velikomučenca sv. Lazarja. Tako kot ljubljanski hram je tudi mariborska Lazarica s piramidno kompozicijo stopničasto razvrščenih blokov spominjala na srbske cerkve iz 14. stoletja, še posebej na Gračanico. Cerkev je imela osnovo grškega križa in pet kupol, po dve nad oltarjem in priprato, največja se je raztezala nad osrednjim prostorom hrama. Namesto konh na severni in južni strani je imela šestdelne arkadne tramove z loki enake višine. V nasprotju z ljubljansko ni imela posebnih triforijev na bočnih fasadah – namesto njih so bila okna z rozetami. Tudi tu je bila glavna kupola osemstranska. Kupole so bile vitke, podaljšane, z okni na vse strani. Med preddverjem in osrednjim prostorom sta stala dva stebra, ki sta nosila galerijo. Hram je v dolžino meril 35, v širino pa 25 metrov. Premer glavne kupole je znašal šest metrov.¹³³⁶

Vojaška kapela sv. Cirila in Metoda

V času pravoslavnega duhovnika Miloša Končarevića je bila urejena vojaška kapela v zgradbi vojaške realke, daleč izven

¹³³⁶ Kadrijević, *Momir Korunović*, str. 79.

mesta. V kapelo so preuredili kar eno od sob. Uporabljali so jo tako vojska kot meščani. Novi vojaški duhovnik Petar Trbojević je takoj začel iskati novo lokacijo – pri tem mu je šel na roko poveljnik 45. pehotnega polka Pantelija Draškić, ki je v ta namen odstopil slavnostno dvorano v eni od stavb v vojašnici kralja Aleksandra. “U prvi mah, ne imajući ni u desnoj ni u levoj, a željom službe Božje, čaršavima ogradimo oltar, ja iz svoga stana donesem dve ikone i na Preobraženje (1921) otpočnem liturgisati. Kako nam je takva kapela više služila na sramotu, jer u njoj su se držala bogoslužjenja i o drž. svetkovinama, a ta su bogoslužjenja posetivale i službene korporacije.” Neki ruski polkovnik inženir je narisal načrt za ikonostas, ki so ga izdelali mojstri – vojaki iz vojaške delavnice. Petar Trbojević je dodal dve ikoni, ki ju je kupil v Beogradu, poveljnik polka pa je dal denar za nakup še dveh ikon, tako da so vsaj za silo primerno uredili kapelo. V tako urejeni kapeli je začel z liturgijami za božič. Ko je prišel, ni bilo nobenih cerkvenih predmetov, zato si je najnujnejše sposodil od arhimandrita Ambrozija Pavlovića v Zagrebu. Na njegovo prošnjo mu je divizija odobrila prenosno vojaško kapelo. Za pejte v cerkvi so ustanovili tudi vojaški pevski zbor.

Začasni paroh Trbojević je konec leta 1929 sestavil natančno stanje inventarja mariborske kapele sv. Cirila in Metoda.¹³³⁷

Stanje inventarja mariborske kapele na dan 31. 12. 1929

Zap. št.	Predmet	Količina	Vrednost (din)	Opomba
31.	Podij za oltar	1		
32.	Ikonostas z devetimi ikonami	1		
33.	Križ na cerkvenih vratih	1	skupaj 3.000	
34.	Električna večna luč	4	1.000	darilo parohijanov
35.	Ruske ikone, Kristus in Mati Božja	2	1.000	darilo parohijanov
36.	Slika sv. Save, majhna, v okvirju	2	70	darilo parohijanov
37.	Leseni svečnik (velik)	2	50	darilo parohijanov

¹³³⁷ HDA, AF 675, aš 32, Maribor.

Zap. št.	Predmet	Količina	Vrednost (din)	Opomba
38.	Pult za ikone	2	50	darilo parohijanov
39.	Zavesa za cerkvena vrata	2	60	darilo parohijanov
40.	Kovinski svečnik (mali)	2	100	darilo parohijanov
41.	Miza za hrano	1	50	darilo parohijanov
42.	Miza za žrtvenik	1	50	darilo parohijanov
43.	Ikona Kristus (ruska)	1	300	darilo parohijanov
44.	Časlovac (knjiga molitev)	1	80	
45.	Tipik (knjiga predpisov o bogoslužju), nevezan	1	30	
46.	Par vencev za poroko	1	100	
63.	Diakonski križ, "ripida"	5	500	
64.	Diakonsko liturgično oblačilo	5	250	
65.	Litija (prapor)	1	1.000	
66.	Zvon	1	1.000	darilo zvonarne Bühl
71.	Pult	1	150	darilo parohijanov
72.	Služba sv. Cirila in Metoda (knjiga)	2	50	
73.	Ikona sv. nadangela Mihaela	1	300	darilo parohijanov
74.	Ikona sv. Save, velika, v okvirju	1	500	
75.	Steklena posoda za bogojavljensko vodo	1	60	
76.	Bakreni kotel	1	500	darilo parohijanov
77.	Antimins	1	?*	darilo patriarha
78.	Ikone	6	950	darilo parohijanov
79.	Ikona sv. Nikolaja v okvirju	1	300	darilo parohijanov
80.	Ikona sv. Save v okvirju	2	400	
81.	Ikona Matere Božje v okvirju	1	150	darilo parohijanov
82.	Ikona sv. bratov Kuzme in Damjana	1	150	
83.	Peč na premog	1	50	
84.	Duhovniško liturgično oblačilo	1	300	
85.	Diakonski apostol, vezan	1	30	darilo parohijanov

*Vprašaj tudi v viru.

Veliko zaporednih števil je v inventarju izpuščenih (npr. od 1 do 30, od 47 do 62, od 67 do 70). Protojerej Petar Trbojević je pojasnil, da so predmeti pod temi zaporednimi številkami bili v lasti vojske, zato jih ni navedel.

Jeseni 1936 so se lotili prenove kapelice na Melju, zato so začasno izvrševanje vseh obredov preselili v vojašnico vojvode Putnika.¹³³⁸

Poskusi pridobitve nekdanje minoritske cerkve

Za gradnjo pravoslavne cerkve v Mariboru so ustanovili poseben Odbor za osnivanje pravoslavne crkvene opštine Maribor. Ta je ministrstvo vojske in mornarice takoj zaprosil za odstop nekdanje samostanske cerkve, ki je stala v kompleksu zgradb dravske vojašnice. Stavba je bila ločena od ostalih in so jo takrat uporabljali kot skladišče – v njej je bilo “natovorjenih mnogo sodov bencina in večja množina streliva”.¹³³⁹ Odbor jo je nameraval na svoje stroške popraviti in preurediti v pravoslavno cerkev, ki bi jo uporabljali tako vojaki (v Mariboru naj bi jih bilo skupaj s častniki in njihovimi družinami okoli 2000) kot civilni verniki.¹³⁴⁰ Ista prošnja je priromala tudi do eparhijskega administrativnega odbora v Plaškem. Ta jo je v obravnavo predal, zanimivo, svojemu članu, vojaškemu duhovniku v Mariboru, jereju Petru Trbojeviću, ki je dobil nalogo, da preveri primerčnost stavbe ter možnost pridobitve stanovanja za duhovnika in nepotrebnih prostorov za ostale verske dejavnosti.¹³⁴¹

Vojaški duhovnik Petar Trbojević je sporočil, da je stavba nekoč bila cerkev minoritskega samostana ter bi jo bilo z nekaj prezidave toliko lažje ponovno vrniti v to funkcijo. Oltar je sicer bil obrnjen na zahod, vendar bi ga lahko postavili tudi na vzhodno stran, kjer bi morali zazidati vrata. Po obeh straneh je bila galerija, oboki so bili zelo visoki, tako da bi to lahko bila

1338 *Jutro*, 15. 10. 1937, št. 241, str. 5, Pravoslavna parohija v Mariboru.

1339 *Slovenec*, 29. 12. 1922, št. 286, str. 3, Pravoslavna cerkev v Mariboru.

1340 AJ, AF 69, 74/121.

1341 HDA, AF 675, aš 214.

celo ena večjih cerkva v pravoslavnem svetu. Če bi v načrtovani regulaciji mesta okoliške stavbe podrli in uredili ta del obrežja, bi cerkev stala v zelo lepem predelu mesta. Glede zagotovitve stanovanja za paroha ali parohijskega doma v sosednjih zgradbah ni mogel izvedeti nič konkretnega.¹³⁴²

Uprava gornjekarlovške eparhije je ministra ver zaprosila, da v tej zadevi posreduje pri vojnem ministrstvu. Če vojska dravske vojašnice ne bi več uporabljala, so predlagali preureditev celotnega kompleksa za druge cerkveno prosvetne dejavnosti – v mislih so imeli celo ustanovitev pravoslavnega konvikta za otroke duhovnikov gornjekarlovške eparhije.¹³⁴³ Kot prvo prireditelj, namenjeno zbiranju sredstev za gradbeni sklad, je Odbor za gradnjo pravoslavne cerkve že 2. maja 1921 organiziral velik koncert v Narodnem domu.¹³⁴⁴

Pobudo Odbora za ustanovitev pravoslavne cerkvene občine o dodelitvi poslopja iz 13. stoletja je podprl poveljnik mesta Maribor, saj je ocenil, da je celoten kompleks nekdanjega minoritskega samostana neprimeren za vojaške namene. Z mestno občino Maribor so namreč že potekali razgovori o zamenjavi za bolj primerno zgradbo. Hkrati je poudaril, da je tudi za vojake pravoslavne vere potrebno zagotoviti prostor za izvajanje verskih obredov.¹³⁴⁵

Predlog je nato romal na poveljstvo dravske divizijske oblasti, to pa je zadevo odstopilo naprej, poveljniku IV. armadne oblasti v Zagrebu, seveda z izraženo podporo. Ta je prošnjo skupaj s situacijskim načrtom predstavil ministru vojske in mornarice. Julija 1921 so ustanovili komisijo za pripravo izračuna prenove zgradbe. Ta je zadevo vzela izjemno resno ter pripravila natančen predračun za adaptacijo cerkve v dravski vojašnici v Mariboru. Vse skupaj bi nanese 126.229,50 din. Pri pripravi predračuna so upoštevali le najnujnejša dela, namenjena predvsem okrepitvi statike ter zadostitvam najosnovnejšim zahte-

1342 AJ, AF 69, 74/121.

1343 Prav tam.

1344 *Jutro*, 21. 4. 1921, št. 93, str. 3, Srbsko-pravoslavna cerkvena občina v Mariboru.

1345 AJ, AF 69, 74/121.

vam pravoslavne cerkve. Menili so, da bi bil strošek seveda dosti nižji, če bi dela opravila vojska v lastni režiji.¹³⁴⁶

Predsednik odbora srbske pravoslavne občine v Mariboru v ustanavljanju, upokojeni polkovnik Stevo Prica, je takoj pojasnil, da pravoslavna občina ni razpolagala s sredstvi za prenovo in tudi zato ni zaprosila, da bi se ji zgradba predala v last, temveč samo v uporabo. Odbor je namreč predlagal, da bi stavba ostala v lasti vojaško-državne uprave ter bi jo na njihove stroške tudi obnovili. Tak predlog je poveljnik mesta posredoval poveljstvu divizijske oblasti in navedel tudi dejstvo, da so za vojaštvo cerkvene obrede začasno izvajali kar v eni od sob v vojašnici regenta Aleksandra in bi kazalo to zadevo čim hitreje rešiti. Prav takrat so potekala pogajanja o odkupih vojašnic v Mariboru, ki naj bi postale last mestnega magistrata. V tej kombinaciji je bila tudi dravska vojašnica. Mariborski mestni magistrat je zadevo obravnaval 27. oktobra 1921.¹³⁴⁷

Vendar pravoslavni verniki niso stali križem rok. Medtem so namreč iskali tudi druge rešitve. Mestni magistrat so zaprosili za brezplačno dodelitev primerne zemljišča s površino okoli 1.000 m², na katerem bi lahko postavili "bogomolju, koja bi i svojim stilom i izradom bila za ukras samog mesta". Mestni magistrat je odgovoril, da lahko odstopi le staro minoritsko cerkev, vendar le, če dravska vojašnica postane mestna last.¹³⁴⁸

Medtem je med predlaganimi rešitvami v igro vstopila tudi kapela, povezana z gradom, ki jo je imel v lasti baron Klemens Avgust Twickl. Vendar je ostalo le pri ideji.¹³⁴⁹

Mestna občina Maribor se je še naprej pogajala z državnim erarjem glede odkupa vseh mestnih vojašnic, tudi dravske. Vendar si je glede bodoče namembnosti slednje že premislila – v primeru pridobitve teh zemljišč so se namreč odločili urediti nabrežje z odstranitvijo vseh tamkajšnjih stavb. Cerkveni odbor se je zato oktobra 1921 zatekel po pomoč v Beograd. Po vrnitvi

1346 Prav tam.

1347 Prav tam.

1348 PAM, SI_PAM/5, aš 518, del. št. 525/1921.

1349 *Slovenec*, 24. 12. 1922, št. 284, str. 4, Usoda mariborskega gradu.

delegacije so mestno občino še enkrat zaprosili za dodelitev primerne lokacije za gradnjo hrama. Ob tem je protojerej Petar Trbojević zapisal: "Bacili smo oko na najlepše mesto u sred grada na jedan mali park, gde bi se zabelasala naša crkvice u srpsko-bizantinskom stilu na mestu Tegethofljeva spomenika, koji je duh vremena porušio."¹³⁵⁰

Protojerej Trbojević je iz zanesljivih virov tudi izvedel, da zamenjave vojašnic med državo in mestom ne bo, saj naj bi na ministrstvu vojske in mornarice medtem izvedeli, da je med občino in vojaškim erarjem bivše avstro-ogrske monarhije obstajala pogodba, po kateri naj bi po določenem času (to naj bi bilo že leta 1923) vojašnice v lasti mesta pripadle državi. Zato so tudi prekinili pogovore in pogodbo zahtevali od republike Avstrije. Petar Trbojević je tako sklepal, da bo tudi dravska vojašnica ostala v lasti vojske.¹³⁵¹

Ker se ni nič premaknilo, je cerkvena občina v letu 1923 spet naslovila na mesto prošnjo za pomoč pri adaptaciji stare minoritske cerkve. Mestni svet je v zvezi s tem na seji 22. februarja 1923 sprejel sklep, da bo mestna občina, če postane lastnica kompleksa dravske vojašnice, bivšo minoritsko cerkev prepustila v uporabo srbski pravoslavni cerkveni občini, vendar le za cerkvene namene.¹³⁵²

Medtem je Jugoslovansko inženirsko podjetje v Mariboru izdelalo tehnično poročilo o adaptaciji. Zapisali so, da je cerkev v notranjosti arhitektonsko lepo urejena, solidni in močni zidovi so bili zelo dobro ohranjeni. Ker so bile na zgradbi pogoste prezidave in so zaradi požarov večkrat zgorele lesene konstrukcije, se je zunanost cerkve zelo spremenila, medtem ko se je v notranjosti ohranila primerna arhitektura. Nekdanji stolp ni bil več ohranjen. Navedli so vsa potrebna dela ter izračunali, da bi se cerkev dalo usposobiti za 595.280 din.¹³⁵³

1350 HDA, AF 675, aš 980, del. št. 338/1922.

1351 Prav tam.

1352 PAM, SI_PAM/5, aš 519, del. št. 52/1923.

1353 Prav tam.

Med čakanjem na dogovor med lokalno in vojaško oblastjo je skorajda prišlo do katastrofe. V bivši minoritski cerkvi je takrat imelo špedicijsko podjetje Uher skladišče premoga. Iz neznanega razloga se je neko nedeljsko dopoldne premog vžgal. K sreči je na kraj dogodka prihitelo gasilsko društvo, ki je po "dveurnem gašenju z avtoturbinsko brizgalno ogenj udušilo in s tem preprečilo ogromno katastrofo, ki bi lahko vpepelila ves spodnji del mesta ob Dravi".¹³⁵⁴

Vojaški duhovnik Petar Trbojevič je septembra 1923 še enkrat poskusil s prošnjo za dodelitev nekdanje minoritske cerkve pri ministru ver dr. Vojislavu Janjiću. V njej je opisal stanje in vsa dotedanja prizadevanja ter zatrdil, da je žogica na strani ministrstva vojske in mornarice. Vendar je bilo tudi to zaman.¹³⁵⁵

V letu 1926 se je razširila novica, da se srbska pravoslavna cerkvena občina poteguje za zemljišče med realko in velikim županstvom, kjer naj zgradili novo cerkev. Vendar je na tem prostoru občina imela že svoje načrte za gradnjo nove mestne hiše.¹³⁵⁶

Uprava pravoslavne cerkvene občine si je medtem zelo prizadevala povečati sklad za zidanje cerkve, predvsem z razpošiljanjem prošenj. Zelo aktivno so iskali tudi primerno lokacijo za novogradnjo. Obstoječa kapela v vojašnici je postajala neznosno pretesna, pa tudi lokacija izven mesta je bila zelo neprimerna.¹³⁵⁷

Pri zbiranju sredstev so se dogajale zanimive peripetije. Vojaškemu duhovniku Trbojeviću se je v tem času za zbiranje prostovoljnih prispevkov za gradnjo cerkve po vsej državi ponudila pravoslavna nuna Natalija Milanović iz Bačke. Trbojevič jo je pozval, naj mu pošlje svoje dokumente in sliko. Vendar tega ni storila, se je pa še večkrat oglasila, vedno iz drugega kraja v Bački, ter sporočila, da je prispevke že zbiralala, tako v denarju kot predmetih. Med drugim je sporočila tudi, da je v Subotici

1354 *Jutro*, 28. 8. 1923, št. 200, str. 3, Ogenj v mariborski vojašnici.

1355 AJ, AF 69, 74/121.

1356 *Slovenec*, 13. 3. 1926, št. 60, str. 4, Nova pravoslavna cerkev v Mariboru; *Jutro*, 19. 3. 1926, št. 65, str. 5, Iz Maribora.

1357 HDA, AF 675, aš 919, ao 335/1928.

srečala sorodnika, tamkajšnjega velikega župana, ter da je za zbiranje prispevkov pridobila tudi dovoljenje policije, vendar bi morala predložiti še privolitev mariborske cerkvene občine. Protojerej Trbojević se je o tej zadevi pozanimal pri prijatelju, protojereju Marku Protiću v Subotici. Ta je nekoliko poizvedel ter sporočil, da subotiška policija od nje ni dobila nikakršnih dokumentov, ker jih ni imela. Odvzeli so ji dovoljenje za zbiranje sredstev, ker so ugotovili, da se je lažno predstavljala kot županova sorodnica in prijateljica episkopov Dositeja in Nikolaja. Poleg tega naj bi tamkajšnjemu duhovniku predlagala, da si izkupiček delita na pol. Neke kmetice so celo trdile, "da je tako ranije dolazila kao vračara. Jednom reči, da je ona jedna grdna hohštaplerka." Njeno zadnje pismo so prejeli iz Sarajeva – ponovno je zahtevala pooblastilo. Petar Trbojević je menil, da bi ji bilo treba ne le prepovedati zbirati sredstva, s katerimi živi na tuj račun, ampak jo tudi primerno kaznovati. Nazadnje si je pod imenom Milovanović celo dovolila poslati tozadevno prošnjo kralju. Episkop Ilarion je o tem obvestil sv. arhierjski sinod in zaprosil za primerno ukrepanje.¹³⁵⁸

Prizadevanja za novogradnjo na Jugoslovanskem trgu

Ker se glede adaptacije nekdanje minoritske cerkve ni nič premaknilo, so iskali tudi primerno zemljišče za novogradnjo. Uradno prošnjo za ureditev neprimernih prostorskih razmer so na mestno občino Maribor poslali spet septembra 1928. V njej so zaprosili, da občina v proračunu zagotovi določena sredstva za gradnjo pravoslavne cerkve. Mestni svet je na seji 15. novembra 1928 prošnjo soglasno odklonil.¹³⁵⁹

Ravnatelj narodne banke Andro Ljubinković je na skupščini pravoslavne cerkvene občine pozval, "da se podvzame potrebne korake pri občini, da nam da znatno podporo za zgradnjo la-

1358 HDA, AF 675, aš 993, ed 367/1928.

1359 PAM, SI_PAM/5, aš 292, del. št. 27579/1928.

stne cerkve. Naj nam da brezplačen stavbeni prostor." Kot dober zgled je dal peščico katolikov v Šabcu, ki jim je ob pomoči lokalne oblasti uspelo postaviti katoliško cerkev. Predsednik Jakob Perhavec je povedal, da jim je mariborska občina pripravljena podariti zemljišče za gradnjo cerkve pod pogojem, da v enem letu stavbo postavijo pod streho. Andro Ljubinković je nato odvrnil, da bi cerkvena občina tozadevno garancijo lahko podala, saj bi s trenutno zbranim denarjem lahko postavili zvonik, kar bi po njegovem mnenju zadostilo zakonu. Nato se je oglasil arhitekt Maks Končnik ter pojasnil, "da s tem, če postavimo zvonik, bi ne naredili pametno, ker ta zvonik bi nam ne nosil nikakih obresti, pač pa bi (bil) le izpostavljen vremenskim neprilikam, katere bi ga nam pokvarile, tako da bi ne imeli od tega nič, le stroške za vzdrževanje". Po njegovem mnenju je bilo smotrnejše imeti denar naložen v banki ter počakati, da bo zbranega toliko, da bi lahko začeli gradnjo celotne cerkve.¹³⁶⁰

Ugodneje se je dolgotrajno iskanje primerne gradbene parcele za novo pravoslavno cerkev v Mariboru začelo razpletati leta 1930. Takrat je namreč pravoslavna cerkvena občina zaprosila za prepustitev stavbnega zemljišča na Jugoslovanskem trgu. Gradbeni odsek mariborske občine je glede na nekatere pomsleke, ki so se pojavili v javnosti, pravoslavno cerkveno občino pozval, naj razpiše natečaj za izbiro najprimernejšega prostora. Na podlagi tega sklepa je mestni župan dr. Alojzij Juvan sklical posvet.¹³⁶¹

Župan je povedal, da je mestna občina pripravljena pravoslavni cerkveni občini prepustiti primeren prostor za gradnjo. Prof. Viktor Cotič je takoj nasprotoval postavitvi cerkve na Jugoslovanskem trgu. Ravnatelj Stanko Detela je v imenu komiteja za postavitev spomenika kralju Petru I. povedal, da ga ne bodo postavil na Jugoslovanskem trgu, ampak najverjetneje na novem delu Glavnega trga. Protojerej Petar Trbojevič je utemeljeval in

1360 HDA, AF 675, aš 920, ao 499/1928.

1361 *Jutro*, 28. 3. 1930, št. 73, str. 2, Seja mariborskega občinskega sveta; *Slovenec*, 9. 4. 1930, št. 82, str. 5, Strokovnjaki na plan.

pojasnjeval razloge za postavitev cerkve na Jugoslovanskem trgu ter se pri tem skliceval tudi na arhitekta Jožeta Plečnika, ki naj bi to idejo podpiral. Gradili naj bi samo cerkev, brez parohijskega doma in šole, zato so prvotni načrt že spremenili. Podžupan dr. Franjo Lipold je kot predstavnik Olepševalnega društva povedal, da se je tudi društvo obrnilo po nasvet k Jožetu Plečniku, a se ta ni želel opredeliti. Arhitekt Vladimir Šubic je bil za preureditev parka; temu bi se morali prilagoditi načrti za cerkev, ki naj bi jih izdelal kakšen beograjski arhitekt. Konservator dr. France Stele je Šubičevo mnenje podprl, hkrati pa poudaril, da se mora vprašanje postavitve pravoslavne cerkve na omenjenem mestu reševati v povezavi s celotnim regulacijskim načrtom ter da bi tja spadala le stavba v slikovitem bizantinskem slogu. Podobno je govoril tudi prof. Anton Gvajc. Sodni svetnik dr. Vladimir Travner je za Zgodovinsko in muzejsko društvo povedal, da so odločno proti temu, da bi se taka stavba postavila na Zrinjskega trgu (današnjem Trgu Borisa Kidriča). Udeleženci posveta so si nato šli ogledat prostor ter soglasno ugotovili, da bi bilo glede na slog in velikost cerkve v skladu s tem potrebno urediti še park in bližnjo okolico.¹³⁶²

Na seji mariborskega občinskega sveta maja 1930 je bil nato sprejet sklep, da bodo novo pravoslavno cerkev gradili na Jugoslovanskem trgu.¹³⁶³

Kljub dobri nameri še zdaleč ni šlo vse tako kot po maslu. Ravno nasprotno. Na avgustovski seji mestnega sveta leta 1931 so sklenili, da se zadeva vrne gradbenemu odseku in da naj pravoslavna cerkvena občina k predloženim načrtom gradnje predloži v skladu z mnenjem komisije še načrte celotne preureditve Jugoslovanskega trga ter predračun vseh predvidenih stroškov.¹³⁶⁴

Novembra istega leta je občinski svet sprejel sklep, da se bo stvar uredila skupaj z regulacijo Jugoslovanskega trga in da naj

1362 *Slovenec*, 12. 4. 1930, št. 85, str. 5, Kje bo stala pravoslavna cerkev?; *Jutro*, 15. 4. 1930, št. 88, str. 5–6, Kje naj bi stala pravoslavna cerkev v Mariboru.

1363 ARS, SI AS 68, fasc. 29-7, 331/1934; *Jutro*, 30. 5. 1930, št. 124, str. 5, Seja mariborskega občinskega sveta.

1364 ARS, SI AS 68, fasc. 29-7, 331/1934.

odsek zadevo ponovno preuči.¹³⁶⁵ To je pomenilo, da so po tem sklepu morali z gradnjo pravoslavne cerkve počakati na njeno dokončno situiranje v prostor. Po nameravani opustitvi pivo-varne so jo skušali namreč umestiti na njeno mesto.¹³⁶⁶

Nameravana gradnja pravoslavne cerkve na Jugoslovanskem trgu je naletela tudi na odpor med nekaterimi Mariborčani. Takšno stališče se je najprej pojavilo v časniku *Delavska politika*. Pisec prispevka je apeliral na preudarnost občinskega sveta in ga pozival, da naj vse skupaj le še enkrat preuči. Zatrjeval je, da Jugoslovanski trg ni primeren ne za pravoslavno ne za kakšno drugo cerkev ali drugo stavbo. Zavzemal se je za ureditev trga v park, saj so okoli njega stale že tri čudovite stavbe, ki naj ne bi dopuščale nadaljnje pozidave (okrajno glavarstvo, realka in mariborski grad). Zato je predlagal kvečjemu postavitve kakšnega spomenika. Za gradnjo pravoslavne cerkve je kot primeren prostor označil obrobje mestnega parka, na primer ob koncu Gosposke ulice, sprejemljiv se mu je zdel tudi Zrinjskega trg, "katerega ni toliko škoda, ker ga itak precej zanemarjajo. Za cerkev pa bi bil tu in tam prostor vsekakor zelo dostojen." V nadaljevanju je predlagal tudi lokacijo ob državni cesti poleg pokojninskega zavoda ali staro idejo o preureditvi nekdanje minoritske cerkve.¹³⁶⁷

Kljub temu da je mestna občina že večkrat izkazala jasen namen za brezplačno prepustitev stavbnega zemljišča za gradnjo pravoslavne cerkve, se nikakor niso mogli dogovoriti, kje naj bi ta stala. Vse močnejše so postajale sile, ki so pravoslavno cerkev videle na Zrinjskega trgu. Tako so 31. maja 1932 na mestni občini ponovno pripravili posvet, vendar dokončne rešitve niso našli.¹³⁶⁸

Zadevo sta na prošnjo mestne občine na skupni seji 16. avgusta 1932 obravnavali tudi Muzejsko društvo Maribor in Zgodovinsko društvo Maribor. Uvodoma so predstavili odklo-

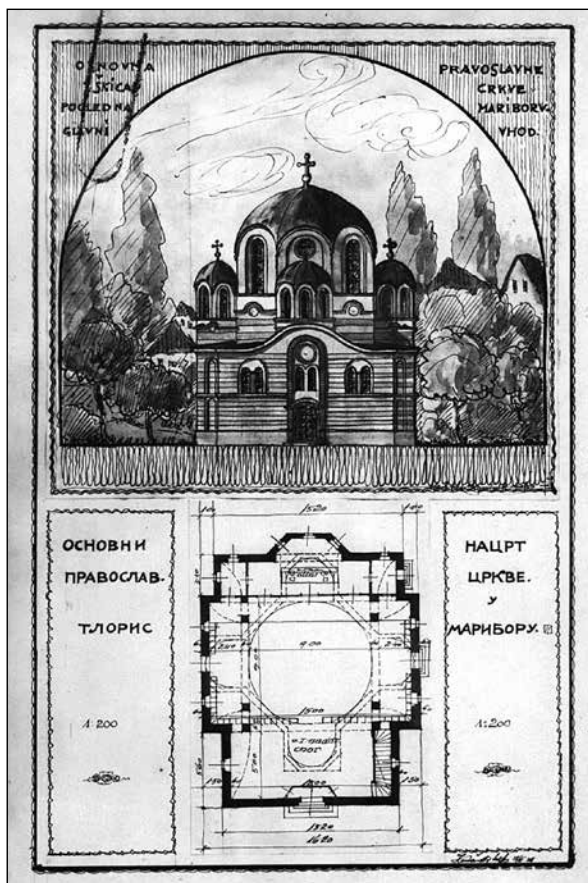
1365 *Jutro*, 20. 11. 1931, št. 269, str. 2, Seja mariborskega občinskega sveta.

1366 ARS, SI AS 68, fasc. 29-7, 331/1934.

1367 *Slovenec*, 2. 8. 1931, št. 172, str. 5, Gradba pravoslavne cerkve v Mariboru.

1368 *Jutro*, 7. 6. 1932, št. 131, str. 6, Anketa zaradi pravoslavne cerkve.

nilno stališče pravoslavne občine do postavitve cerkve na Zrinjskega trgu, kar je bil zadnji predlog mestne občine. Povod za ta predlog je bil protest različnih organizacij, kot so bile Društvo hišnih posestnikov, Gostilničarska zadruga, Trgovski gremij in organizacija industrijcev in veletrgovcev. Te so namreč nasprotovale gradnji pravoslavne cerkve na Jugoslovanskem trgu. Tajnik Muzejskega društva je na seji povedal, da je konzervator France Stele prepričan, da bo cerkev zagotovo postavljena na Jugoslovanskem trgu, ker to idejo podpira vojska. Vodja mestnega gradbenega urada Anton Černe naj bi ga kar osebno prosil, naj bo mnenje društva pozitivno, "ker drugače ne more mariborska občina v Beogradu doseči nikdar, oziroma vsaj v doglednem času, ničesar več". Vendar je opozoril, da morata biti društvi pri podajanju mnenja previdni, kajti če bi se uklonili pritisku, bi nosili največji del odgovornosti, da pravoslavna cerkev stoji na Jugoslovanskem trgu, mestna občina bi se lahko za njuno mnenje elegantno skrila. Dr. Josip Tominšek se je primera lotil vsebinsko – opozoril je na pomanjkanje načrtov za regulacijo Jugoslovanskega trga v zvezi z monumentalno stavbo, ki naj bi stala na njem. Menil je, da je takšno monumentalno stavbo že prostorsko nemogoče postaviti na tak trg. Namreč trg je bil s treh strani zazidan z lepimi stavbami, odprta je ostala le še vzhodna stran, kjer bi po njegovem mnenju za kaj takega opustili in porušili Götzovo pivovarno Union. Dr. Leopold Poljanec je menil, da bi lahko pravoslavno cerkev na Jugoslovanskem trgu postavili le na vzhodno stran trga, na mejo s pivovarno Union, nikakor ne na sredino trga. Dr. Tominšek je pritrtil, da postavitve na sredo trga sploh ni mogoča, tja je dopuščal le postavitev manjše kapele. Cerkev bi postavil vzhodno od Jugoslovanskega trga in vzhodno od podaljška Ciril-Methodove ulice. Dr. Poljanec je poudaril, da predloženi načrti zahtevajo okrnitev gradu in Pugljeve hiše. Nato je predsednik povzel razpravo in poudaril, da konzervator ne dopušča nikakršne okrnitve gradu ter da že z estetskega stališča ni možno razkosati Jugoslovanskega trga. Nato so sprejeli sklep, da ostro nasprotujejo, da bi zaradi gradnje

Skica in tloris pravoslavne cerkve v Mariboru
(PAM SI_PAM/5, aš 292/27576)

pravoslavne cerkve morali porušili kateri koli del gradu. Hkrati so nasprotovali postavitvi cerkve na sredo Jugoslovanskega trga, ker bi s tem trg razkosali, cerkev bi zakrila fasado realne gimnazije ali sreskega načelstva. Zato so predlagali njeno postavitvev na vzhodni rob trga ali tja, kjer je bilo največ pravoslavnih vernikov – v magdalensko predmestje ali bliže vojašnici v Melju.¹³⁶⁹

¹³⁶⁹ PAM, SI_PAM/1400/1/7.

Mariborski občinski svet je zadevo spet obravnaval septembra 1932 in končno odobril predlog, da pravoslavno cerkev zgradijo sredi Jugoslovanskega trga, tako da bo drevje okrog parka ostalo nedotaknjeno. Stavbno parcelo je mesto pravoslavni cerkveni občini predalo brezplačno.¹³⁷⁰ Za sejo je zlasti med pravoslavni verniki vladalo veliko zanimanje – na galeriji so se tako zbrali odlični predstavniki pravoslavne cerkve z mestnim poveljnikom generalom Svetozarjem Hadžićem na čelu. Če so vsi prejšnji sklepi mestnega sveta glede gradnje pravoslavnega hrama bili soglasno sprejeti, pa tokrat ni bilo tako. Pa vendarle je bil rezultat glasovanja prepričljiv – 18 svetnikov je bilo za, pet proti, ostali (10) so se glasovanja vzdržali.¹³⁷¹

Vendar naj bi po občinskem statutu za tovrstne odločitve bila potrebna absolutna večina, torej bi za predlog morale glasovati najmanj 21 odbornikov. Zaradi tega so nekateri izpodbijali njegovo veljavnost.¹³⁷² Mestna občina je nato odredila javno glasovanje vseh v občinskem volilnem imeniku vpisanih volilnih upravičencev. Vendar se je glasovanja 28. septembra 1932 v dvorani mestnega sveta udeležilo le osem upravičencev. Vsi so glasovali za, saj so bili člani ali privrženci pravoslavne cerkvene občine.¹³⁷³

Na podlagi tega je mestna občina banski upravi Dravske banovine v Ljubljani poslala v odobritev "brezplačen odstop cca. 1500 m² velike ploskve Jugoslovanskega trga, parc. šte. 79, vlož. šte. 47, k.o. Grajski marof v last uprave pravoslavne cerkvene občine v Mariboru".¹³⁷⁴

Kot je zahteval mestni statut, so 18. oktobra 1932 razglas o odstopu zemljišča nabili še na občinsko desko. Vsi, ki so menili, da je s tem sklepom prizadet njihov interes, so se imeli možnost pritožiti na bansko upravo v roku 15 dni.¹³⁷⁵

1370 ARS, SI AS 68, fasc. 29-7, 331/1934; *Jutro*, 2. 9. 1932, št. 204, str. 2, Seja mariborskega občinskega sveta.

1371 *Slovenec*, 2. 9. 1932, št. 200, str. 2, Seja mariborskega obč. sveta.

1372 *Slovenec*, 4. 9. 1932, št. 202, str. 8, Izredna občinska seja?

1373 ARS, SI AS 68, fasc. 29-7, 331/1934; *Slovenec*, 30. 9. 1932, št. 224, str. 4, Javno glasovanje za pravoslavno cerkev.

1374 ARS, SI AS 68, fasc. 29-7, 331/1934.

1375 ARS, SI AS 68, fasc. 29-7, 331/1934; *Slovenec*, 30. 9. 1932, št. 224, str. 4, Javno glasovanje za pravoslavno cerkev.

In prav to se je zgodilo. Na sklep se je pritožila skupina občanov s prvopodpisanim Franjem Žebotom, lokalnim vodjo Slovenske ljudske stranke. V njej uvodoma pojasnjujejo, da nimajo nič proti temu, da se mariborski pravoslavni cerkveni občini za gradnjo cerkve odstopi primerno zemljišče v središču mesta. So pa bili proti temu, da je to zemljišče prav na Jugoslovanskem trgu, ker se jim za to zdi neprimerno. Poudarili so, da je občina pravoslavni cerkveni občini ponujala tudi druga zemljišča, vendar je slednja že od začetka vztrajala le pri Jugoslovanskem trgu, proti čemur naj bi bila "cela mariborska javnost". Pritožbo so utemeljevali tudi iz formalnih razlogov – za glasovanje o sklepu glede odtujitve občinskega premoženja naj bi bila potrebna kvalificirana večina (vsaj 21 svetnikov od 41), za sklep jih je glasovalo le 18. V pritožbi povzemajo in komentirajo tudi vse tozadevne sklepe občinskega sveta (ki jih opredeljujejo kot pogojne) ter pri tem ugotavljajo, da so bili s predzadnjim sklepom z 19. novembra 1931 v bistvu vsi prejšnji razveljavljeni in je bila zadeva zaradi odpora mariborske javnosti preložena. S tem sklepom je bilo tudi mišljeno, da bi se cerkev gradila tik ob uni-
onski pivovarni, ko bi bila ta opuščena. Z zadnjim sklepom je po njihovem mnenju občina zavzela povsem novo stališče ter dovolila, da se na sredini parka na mestu, kjer je stal Tegetthoffov spomenik, postavi mala kapela. Ob tem so spomnili, da so že 11. avgusta 1931 proti takšni rešitvi ugovore vložili Zveza industrijcev, društvo hišnih posestnikov, gremij trgovcev, zveza obrtnih zadrug, zadruga gostilničarjev in kavarnarjev. Poleg tega je 18. avgusta 1931 ugovor z umetniškega in arhitektonskega stališča vložilo tudi Muzejsko in zgodovinsko društvo.

Ban Dravske banovine dr. Drago Marušič je 8. novembra 1932 izdal odločbo, v kateri je odločil o dveh stvareh. Potrdil je sklep občinskega odbora, ker je šlo za odločitev o odtujitvi mestne nepremičnine, za katero je potrebna njegova privolitev, in zavrnil pritožbo Franja Žebota, ker je menil, da je odločitev mestnega odbora v skladu z zakonom. Svojo odločitev je obrazložil s tem, da pritožniki sami poudarjajo, da ne ugovarjajo

brezplačnemu prenosu občinskega premoženja na pravoslavno cerkveno občino, temveč menijo, da za kaj takega Jugoslovanski trg ni primeren. Vendar v zakonu predviden osebni interes ne seže tako daleč. Glede primernosti prostora za gradnjo pravoslavne cerkve in njegove izbire je pač treba prepustiti občinski upravi. Glede formalne pravilnosti sklepa je ban pojasnil, da je občina za gradnjo pravoslavne cerkve določila Jugoslovanski trg že s sklepom na seji 28. maja 1930, ki je bil soglasno sprejet.¹³⁷⁶

V ponedeljek, 28. novembra 1932, zvečer je v Narodnem domu potekalo veliko zborovanje vernikov mariborske pravoslavne cerkvene občine, ki so se ga udeležili tudi nekateri odlični predstavniki mariborskega javnega življenja. Predsednik upravnega odbora pravoslavne cerkvene občine Jakob Perhavec je z vidnim zadovoljstvom obvestil navzoče, "da je vprašanje stavbišča na Jugoslovanskem trgu za zgradbo pravoslavne cerkve »Lazarice« z odlokom banske uprave končno veljavno rešeno". Hkrati je pozval vse vernike, naj po svojih močeh prispevajo v sklad za gradnjo hrama.¹³⁷⁷ Kot je zapisal Petar Trbojevič: "I pokazalo se, da je baš dobro, što je oko zemljišta bila tolika borba, jer su tim svi naelektrisani. Odmah na zboru palo je preko 15.000 din." Večina je tudi vzela obveznice, s katerimi so se nameravali obvezati, da bodo določen znesek položili na račun cerkvene občine najkasneje v desetih mesecih.¹³⁷⁸

Franjo Žebot pa ni vrgel puške v koruzo. Na odločitev bana se je pritožil na Upravno sodišče v Celju.¹³⁷⁹

Vojaški duhovnik Petar Trbojevič je gornjekarlovškemu episkopu sporočil, da je njihova radost ob dodelitvi zemljišča bila preuranjena, ker so se klerikalci pritožili na bansko upravo. Ban naj bi, po njegovih besedah, "tužbu protivnika majstorski obradio". Glede tožbe na upravno sodišče je miril s stališčem pravnikov, ki so bili mnenja, da s tožbo ne morejo preprečiti začetka gradnje pravoslavnega hrama.¹³⁸⁰

1376 ARS, SI AS 68, fasc. 29-7, 331/1934.

1377 *Jutro*, 30. 11. 1932, št. 279, str. 4, Pred gradnjo pravoslavne cerkve v Mariboru.

1378 HDA, AF 675, aš 1012, del. št. 1388/1932.

1379 ARS, SI AS 68, fasc. 29-7, 331/1934.

1380 HDA, AF 675, aš 1012, del. št. 1388/1932.

Tudi časopisje je še naprej razpravljalo o primernosti dodeljenega prostora. Slovenec je opozarjal na spornost sklepa občinskega odbora ter navedel, da se je delegacija nezadovoljnežev celo odpravila v Beograd. Hkrati je opozoril, da v Beogradu katoliki za gradnjo katedrale naj ne bi dobili bolj primerne prostora prav zaradi nasprotovanja pravoslavne parohije.¹³⁸¹

Stališče do postavitve pravoslavne cerkve je zavzelo tudi glasilo mariborskih Nemcev. Opozorili so na splošno prevladujoče stališče, da Mariboru primanjkuje zelenih površin ter da je Jugoslovanski trg za zidanje cerkve v bizantinskem stilu premajhen, ker naj bi ta okoli sebe zahtevala veliko zelenja in drevja. Kot primernejši prostor se jim je zdel Zrinjskega trg ali del mestnega parka pri stiku z Gosposko ulico.¹³⁸²

Tudi v Slovenskem gospodarju so razpravljali o neprimerosti Jugoslovanskega trga za gradnjo pravoslavne cerkve, saj naj bi njegovo nezazidljivost določili že v avstrijskih časih.¹³⁸³

Upravno sodišče v Celju je 15. marca 1933 v že omenjeni pritožbi Franja Žebota najprej ugotovilo, da odločba banske uprave velja za upravni akt prve stopnje in je pravni pouk v odločbi, da pritožnik nima pravice nadaljnje pritožbe, neutemeljen. Sodišče je opozorilo, da ima pritožnik pravico do pritožbe na drugostopenjski upravni organ, tj. ministrstvo. V takih primerih lahko pod posebnimi pogoji tožnik zahteva tudi povrnitev v prejšnji stan, kar je ta 1. aprila 1933 tudi storil. Ker je zaradi tega pritožnik zamudil rok za pritožbo na ministrstvo za notranje zadeve, je ban 30. maja 1933 sprejel odločbo o postavitvi v prejšnji stan ter obenem njegovo pritožbo predložil ministrstvu, da o njej odloči kot drugostopenjski organ. Ministrstvo je 21. julija 1933 sklenilo, da ni pristojno za reševanje pritožbe, in jo je zaradi tega tudi zavrglo. V svoji odločbi je namreč zapisalo, da je z banovo odločitvijo o zavrnitvi pritožbe bila izčrpana administrativna inštanca, da pritožba na ministrstvo pomeni že tretjo stopnjo ter da

1381 *Slovenec*, 1. 12. 1932, št. 276, str. 7, Kaj je s pravoslavno cerkvijo?

1382 *Mariborer Zeitung*, 4. 12. 1932, št. 324, str. 5, Rund um den Bau der orthodoxen Kirche.

1383 *Slovenec*, 8. 12. 1932, št. 281, str. 6, Pravoslavna cerkev v Mariboru.

tožnik lahko poda pritožbo le na upravno sodno oblast. Zaradi te odločitve ministrstva se je Franjo Žebot pritožil še na državni svet. A tudi ta je v svojih ugotovitvah zapisal, da tožnik kot občan mariborske občine sicer načeloma nima nič proti temu, da se srbski pravoslavni cerkveni občini v Mariboru brezplačno odstopi zemljišče za gradnjo cerkve, nasprotuje pa temu, da se za zidanje cerkve odstopi občinsko zemljišče na Jugoslovanskem trgu. Iz tega izhaja, da bi tožnikov interes kot občana lahko bil le glede vprašanja, ali se občinsko zemljišče lahko komurkoli brezplačno odstopi, ne pa tudi glede tega, na katerem prostoru se odstopi. Državni svet je tako ugotovil, da s tem ni bila kratena nikakršna tožnikova pravica. Državni svet Kraljevine Jugoslavije je 22. decembra 1933 sprejel sklep o zavrnitvi pritožbe Franja Žebota in vse pravne možnosti so tako bile izčrpane.¹³⁸⁴ Za gradnjo pravoslavnega hrama je bila dokončno prižgana zelena luč.

Pravoslavna cerkvena občina je pred pričetkom gradnje tako morala pridobiti načrt zgradbe v treh izvodih, statični izračun, sondažo zemljišča in tehnični opis v dveh izvodih, potrdilo o izdani regulacijski in nivelacijski liniji, dokaz prosilca o lastništvu zemljišča ali dovoljenju lastnika, da se predvidena dela smejo izvršiti na njegovem zemljišču. Nato so celotno dokumentacijo morali poslati mariborskemu občinskemu sodišču, to pa je izvršilo komisijiski pregled ter zadevo poslalo ministrstvu za gradnje, skupaj z mnenjem gradbenega odbora.¹³⁸⁵ Pri izdaji gradbenega dovoljenja se je sicer spet nekoliko zataknilo, saj ni bilo jasno, kdo je pristojen za odobritev načrtov, mestna občina ali banska uprava.¹³⁸⁶

Medtem je Slovenec poročal, da so na Jugoslovanskem trgu že izkopali sondo, ter najavil, da naj bi v okviru Mariborskega tedna položili tudi temeljni kamen za pravoslavno cerkev.¹³⁸⁷

1384 ARS, SI AS 68, fasc. 29-7, 331/1934.

1385 ARS, SI AS 73, VI 4.

1386 ARS, SI AS 73, VI 4.

1387 *Slovenec*, 21. 7. 1934, št. 163, str. 4, Za pravoslavno cerkev.

Posvetitev temeljnega kamna nove pravoslavne cerkve Lazarice

Slavnostna blagoslovitev temeljnega kamna za pravoslavno cerkev na Jugoslovanskem trgu je bila poleg slavnostnega odprtja in blagoslovitve novega mostu na Mariborski otok eden od osrednjih dogodkov v okviru prireditev Mariborskega tedna.¹³⁸⁸

Vendar so se nekateri spet zmrdovali in bili mnenja, da blagoslovitev temeljnega kamna ni prireditev, ki bi sodila v program Mariborskega tedna, saj naj bi ta imel predvsem gospodarski značaj, bil povezan z zabavo ter namenjen zlasti okoliškemu prebivalstvu, ki je bilo skoraj popolnoma katoliško.¹³⁸⁹

Srbska pravoslavna cerkvena občina v Mariboru je povabila na posvetitev temeljnega kamna poslala tudi kralju. V likovno izjemno lepem vabilu poudarjajo, da so na dobri poti, da z božjo pomočjo tudi v najbolj severnem mestu domovine zgradijo svoj hram v srbsko-bizantinskem stilu. Hkrati so zapisali, da hram ne bo samo počivališče in podpora na poti odrešitve, temveč tudi impozanten svetilnik bratske ljubezni in jugoslovanstva. Tudi zato da so se odločili, da bo njihov hram posvečen kosovskemu junaku carju Lazarju. Tako bo na najboljši način ohranjal spomin na kosovske junake in vse tiste, ki so dali življenje za osvoboditev. Zato so ga poimenovali Spominska cerkev Lazarica. Kralj je za slavnost določil svojega odposlanca.¹³⁹⁰

Slovesna blagoslovitev temeljnega kamna za Lazarico je bila napovedana za nedeljo, 12. avgusta 1934, ob 9³⁰ na Jugoslovanskem trgu. Zagrebški mitropolit Dositej je v Maribor prispel z osebnim vlakom dan prej, v soboto popoldne. Na železniški postaji so ga sprejeli predstavniki civilnih in vojaških oblasti na čelu z županom dr. Franjem Lipoldom. Nato se je mitropolit odpravil v pravoslavno kapelico v Melju.¹³⁹¹

1388 *Jutro*, 25. 7. 1934, št. 168, str. 4, Mariborski teden je pred durmi.

1389 *Slovenec*, 12. 8. 1934, št. 182, str. 4, Ne spada v program.

1390 AJ, AF 74, 230/48.

1391 *Jutro*: 10. 8. 1934, št. 182, str. 4, Blagoslovitev temeljnega kamna za pravoslavno cerkev; 12. 8. 1934, št. 184, str. 7, Slovesen sprejem zagrebškega mitropolita.

Povabilo kralju Aleksandru na posvetitev temeljnega kamna pravoslavne cerkve v Mariboru (AJ, AF 74, fasc. 230-48)

Svečanosti so se udeležili pravoslavni verniki iz Maribora in okolice na prizorišču pa se je zbrala tudi velika množica nepravoslavnih domačinov. Poleg častne tribune je bila v vrste postavljena častna četa mariborskega pehotnega polka s polkovno zastavo, godbo in častniškim zborom. Desno od baldahina so bili predstavniki oblasti in korporacij, med njimi zastopnik kralja, poveljnik mesta brigadni general Svetozar Hadžić, zastopnik vojaškega ministra, generalštabni polkovnik Đorđe Glišić, zastopnik notranjega ministra, šef mariborske policije Svetislav Radošević, zastopnik poveljnika IV. armade, polkovnik Spiro Čakovsky, zastopnik poveljnika dravske divizije, podpolkovnik Bajo Stanišić, zastopnik bana dr. Alojz Guštin, zastopnik podbana sreski načelnik dr. Ivan Seneković, podpredsednik senata dr. Miroslav Ploj, narodni poslanec Anton Krejči, mestni župan dr. Franjo Lipold, podžupan Rudolf Golouh, sreski načel-

nik Milan Makar, predsednik pravoslavne cerkvene občine Jakob Perhavec in drugi. Mitropolit Dositej je na Jugoslovanski trg prispel v spremstvu odbornikov pravoslavne cerkvene občine. Slavnost se je pričela z bogoslužjem, pri katerem je pel cerkveni pevski zbor. Sledila je posvetitev temeljnega kamna. Po blagoslovitvi in molitvah je zastopnik kralja general Svetozar Hadžić prebral listino in jo nato položil v posebno stekleno posodo, napolnjeno z mineralnim oljem, ter jo zapečatil. Za tem je dal posodo v bakreno tubo, ki so jo hermetično zaprli. Mitropolit je listino položil v votlino temeljnega kamna in svečanost zaključil z nagovorom, v katerem je poudaril pomen in vlogo pravoslavne cerkve v nacionalnem življenju. Po končani svečanosti je bilo v dvorani Kazine skupno kosilo, ki so se ga udeležili številni odličniki in zastopniki raznih organizacij.¹³⁹²

Gradnja hrama

Gradnjo je z brezplačno dodelitvijo 900 m² velikega stavbnega zemljišča 11. septembra 1934 na svoji seji dokončno potrdil tudi mariborski občinski svet.¹³⁹³

Zapleti z gradbenim dovoljenjem so se nadaljevali tudi po blagoslovitvi temeljnega kamna. Že 19. novembra 1934 je banska uprava v Ljubljani zadevo glede tega vrnila mestnemu načelnstvu Maribor z obrazložitvijo, da je načrte že odobrilo ministrstvo za gradnje sporazumno z ministrstvom pravde ter hkrati odredilo, da nadaljnje postopke vodi mestno poglavarstvo.¹³⁹⁴

Marca 1935 so pričeli sondirati teren.¹³⁹⁵ Na mestu, ki je bilo izbrano za gradnjo pravoslavne cerkve, je prej stal spomenik admiralu Wilhelmu von Tegetthoffu. Ker so v Šentilju nameravali postaviti spomenik generalu Rudolfu Maistru, jim je v ta namen mestna občina odstopila granitne kamne Tegetthoffo-

1392 *Jutro*, 13. 8. 1934, št. 184a, str. 2, Posvetitev osnovnega kamna pravoslavne cerkve v Mariboru.

1393 *Jutro*, 13. 9. 1934, št. 210, str. 7, Mariborski občinski svet.

1394 ARS, SI AS 73, VI 4, Maribor.

1395 *Slovenec*, 7. 3. 1935, št. 55, str. 4, Sonde kopljejo.

vega spomenika. Verige okoli ostanka spomenika so predali Muzejskemu društvu.¹³⁹⁶

Konec julija 1935 je pravoslavna cerkvena občina v Mariboru objavila zbiranje ponudb za izbor izvajalcev gradbenih del.¹³⁹⁷ Proračun gradnje pravoslavne cerkve na Jugoslovanskem trgu je znašal 1,337.414,18 din.¹³⁹⁸

Gradnja se je uradno pričela 27. avgusta 1935. Gradbena dela so zaupali podjetju inž. Jelenec in Šlajmer, opeko je dobavilo podjetje Nassimbeni.¹³⁹⁹ Ob 18. uri je protojerej Petar Trbojevič v navzočnosti številnih pravoslavnih vernikov blagoslovil začetek del. Načrte za železobetonsko konstrukcijo je izdelal univerzitetni profesor inž. Miroslav Kasal. Stroški gradnje 32 m dolge, 22 m široke in 30 m visoke cerkve s petimi kupolami so bili ocenjeni na okoli milijon in pol dinarjev.¹⁴⁰⁰

Veliko pozornosti je med Mariborčani vzbudila novica, da so pri kopanju temeljev za cerkev naleteli na podzemni rov, ki naj bi povezoval mariborski grad in nekdanjo utrdbo na Piramidi. Rov si je ogledal ravnatelj banovinskega arhiva prof. Franjo Baš in ugotovil, da je to le podzemni kanal, po katerem so grofje Brandisi stran od gradu speljali potok, ki je pritekal od Treh ribnikov. Ugotovili so namreč, da je bil kanal zidan z opeko, ki je izvirala iz sredine 19. stoletja.¹⁴⁰¹

S posebno napravo je trdnost in nosilnost terena ugotavljal profesor ljubljanske tehniške fakultete inž. Miroslav Kasal ter tako natančno izračunal potrebno globino temeljev.¹⁴⁰² Nadzor pri gradnji je pravoslavna cerkvena občina zaupala inž. Aleksandru Devu.¹⁴⁰³

Pri gradnji so naleteli tudi na staro zidovje, za katero so sprva mislili, da je ostanek rimske ceste. Vendar je profesor

1396 *Jutro*, 10. 5. 1935, št. 107, str. 4, Maribor in šentiljski spomenik generalu Maistru.

1397 *Slovenec*, 2. 8. 1935, št. 175, str. 4, Razpis licitacije; *Jutro*, 2. 8. 1935, št. 176, str. 5, Iz pravoslavne parohije.

1398 ARS, SI AS 68, fasc. 29-3, 22493/1935.

1399 *Jutro*, 25. 8. 1935, št. 196, str. 7, Jutri prično graditi pravoslavno cerkev.

1400 *Jutro*, 27. 8. 1935, št. 197, str. 5, Blagoslovitev začetnih del pravoslavne cerkve.

1401 *Slovenec*, 3. 9. 1935, št. 201, str. 4, Ni podzemski rov, ampak kanal.

1402 *Jutro*, 6. 9. 1935, št. 206, str. 5, Preizkušnja terena na Jugoslovanskem trgu.

1403 *Jutro*, 14. 9. 1935, št. 213, str. 4, Nadzorstvo pri gradnji pravoslavne cerkve.

Franjo Baš Mariborčane spet razočaral – ugotovil je, da ne gre za rimsko cesto, temveč za grajsko hladilnico iz sredine 19. stoletja.¹⁴⁰⁴ V Slovincu so še zapisali, da so Mariborčani pri kopanju temeljev za pravoslavno cerkev najprej našli skrivni rov, nato pa rimsko cesto, torej na vsak način so hoteli imeti senzacijo, ter zaključili: “Take senzacije so mariborski radovednosti sicer dobrodošle, vendar pa spravljajo nehote v slabo luč resnično znanstveno raziskovalno delo.”¹⁴⁰⁵

Sredi novembra je bila cerkev zgrajena do strehe in pri tem so porabili več kot 300.000 kosov opeke.¹⁴⁰⁶ V soboto, 21. decembra 1935, je bila cerkev pod streho in pripravili so “likof”: “Pri novi pravoslavni cerkvi se je zbralo vse delavstvo, razen tega pa so bili navzočni tudi odlični predstavniki mariborske pravoslavne cerkvene občine s proto Trbojevičem, odposlanec iz Beograda inž. Korunović, dalje inž. Šlajmer, inž. Jelenec, inž. Dev, inž. Nasimbeni in drugi. Goste je pozdravil s tradicionalnim polirskim nagovorom polir Vinko Ferš nakar je spregovoril pesniško vznesene besede prota Trbojevič. Sledilo je veselo likofsko slavlje s primerno pogostitvijo.”¹⁴⁰⁷

Pravoslavna cerkvena občina je mrzlično povsod iskala finančno pomoč, da bi cerkev dokončali. Konec leta 1936 jim je za dokončanje manjkalo še 800.000 din. Poleg tega so začasno izgubili tudi kapelico v vojašnici kralja Aleksandra – stavbo, v kateri je bila, so morali nujno vsaj za silo sanirati, da se ne bi podrla.¹⁴⁰⁸

Za pridobivanje finančne pomoči so si prizadevali na vse pretege. Odločili so se tudi za obveznice po 100 din. To je bilo neke vrste brezobrestno posojilo z jamstvom pravoslavne cerkvene občine. Zaradi nedokončane cerkve so se začele širiti tudi zlonamerne govornice.¹⁴⁰⁹

1404 *Jutro*, 28. 9. 1935, št. 225, str. 4, Kakor pravi Puff.

1405 *Slovenec*, 28. 9. 1935, št. 223, str. 4, Stara ledenica in ne rimska cesta.

1406 *Jutro*, 15. 11. 1935, št. 265, str. 4, Kupole se že betonirajo.

1407 *Jutro*, 23. 12. 1935, št. 297a, str. 2, Likof pri spominski cerkvi Lazarici.

1408 MORS, VA, P 17, kutija 157, fasc. 3/22.

1409 *Jutro*, 19. 12. 1937, št. 295, str. 4, Pravoslavna cerkev v Mariboru.

Gradnja pravoslavne cerkve na takratnem Jugoslovanskem trgu, danes Trgu generala Maistra v Mariboru, druga polovica tridesetih let 20. stoletja (Muzej narodne osvoboditve Maribor, Fototeka MNOMB, inv. št. negativa 15.308)

Pomagati si niso mogli niti s cerkveno-občinskimi dokladami, ki so za proračunsko leto 1933/34 znašale 32.438,10 din, za leto 1934/35 24.229,50 din ter za leto 1935/36 predvidoma okoli 20.000,00 din. Te so namreč porabili za tekoče stroške delovanja – za upravo kapele, parohije in cerkvene občine.¹⁴¹⁰

Konec novembra 1937 je cerkvena občina gradbenima podjetjema Šlajmer-Jelenec in Ubald Nassimbeni za izvedena dela dolgovala 369.000 din. Notranjost cerkve je bila še popolnoma v surovem stanju.¹⁴¹¹ V Mariboru je v primerjavi z Ljubljano in Celjem manjkala tudi zajetnejša pomoč mestne občine, bodisi v denarju bodisi v materialu. Mariborska občina se je namreč v tem pogledu "izkazala" le z odobrenimi 500 m³ gramoza in

1410 ARS, SI AS 68, fasc. 29-3, 22493/1935.

1411 Prav tam.

700 m³ peska, pa še to so prejeli le del, ker so večino tega gradbenega materiala prerazporedili za gradnjo nove šole v Magdalenskem predmestju.¹⁴¹²

Julija 1938 so pred cerkvijo blagoslovili pet križev.¹⁴¹³ Svečanost je bila prisrčna, križe je blagoslovil protojerej Simeon Ivošević, nato so jih dvignili na kupole.¹⁴¹⁴

Nekateri občinski svetniki so zaradi nedokončane pravoslavne cerkve izražali nejevoljo ter pozivali pravoslavno cerkveno občino, naj dela pospeši – cerkev so namreč gradili že štiri leta.¹⁴¹⁵ Junija 1939 so pričeli montirati bakreno streho. S tem so bila zunanja dela v glavnem končana, notranjih pa so se nameravali lotiti jeseni.¹⁴¹⁶

Pri zbiranju prepotrebnih sredstev za dokončanje del se je aktivno vključila tudi Zveza Maistrovih borcev. Poleti 1940 so se namreč odločili storiti vse, "da se v najkrajšem času popravi narodna sramota, ki jo moramo dnevno gledati ob prilikah izvrševanja naših državnih dolžnosti na davčni upravi ali pa pri sreskem načelstvu". Mestno občino so pozvali, naj pravoslavni cerkveni občini dodeli 100.000 dinarjev pomoči ter da naj skupaj z olepševalnim društvom prične urejati park okoli cerkve.¹⁴¹⁷

Cerkev je kljub vsem naporom ostala nedokončana – takoj na začetku druge svetovne vojne na naših tleh so jo namreč do tal porušili. Nemškemu okupatorju pa tudi nekaterim domačinom je bila pravoslavna arhitektura v središču mesta napoti. Cerkev so najprej minirali, nato so rušenje nadaljevali ročno vojni ujetniki, kar je trajalo kar nekaj dni. Pri tem krutem dejanju je bil kot vojni ujetnik udeležen tudi župnik Urban Grgurič z Brezij: "Bil sem eden od šestnajstih frančiškanov, ki so jih Nemci 20. aprila odpeljali iz mariborskega samostana v mestno vojašnico. Na delo smo vedno odhajali v spremstvu straže. Tako smo

1412 PAM, SI_PAM/5, aš 449, del. št.18164a/1937 in aš 424, del. št. 7526/1936.

1413 *Jutro*, 4. 8. 1938, št. 179, str. 4, Srbska pravoslavna parohija.

1414 *Jutro*, 9. 8. 1938, št. 183, str. 5, Lepa pravoslavna svečanost.

1415 *Slovenec*, 6. 5. 1939, št. 103, str. 2, Seja mariborskega občinskega sveta.

1416 *Jutro*, 18. 6. 1939, št. 139, str. 7, Dela na pravoslavni cerkvi.

1417 PAM, SI_PAM/5, aš 476, del. št. 9313/1940.

Rušenje pravoslavne cerkve v Mariboru se je pričelo 23. aprila 1941 in zaključilo konec julija 1941. (Muzej narodne osvoboditve Maribor Fototeka MNOMB, inv. št. negativa 7.049)

tudi nekega dne šli na delo do pravoslavne cerkve. Bila je že skorajda popolnoma porušena. Opeke so bile na kupih. Naše delo je bilo, da to opeko očistimo in zložimo. Bil je deževen dan." Pravoslavna cerkev, katere zunanost je bila dokončana leta 1936, notranost pa nikoli, je torej takoj po okupaciji doživela svoj žalosten konec. Najbolj tragično je bilo to, da so rušenje morali

Notranjost pravoslavne cerkve v Mariboru med rušitvijo, maj 1941 (Muzej narodne osvoboditve Maribor, Fototeka MNOMb, brez negativa)

izvršiti mariborski meščani, ki so bili zaprti v meljski kasarni, med njimi predvsem katoliški duhovniki.¹⁴¹⁸

Po osvoboditvi leta 1945 je nova oblast zemljišče nacionalizirala in ga spremenila v park, v katerem danes dominira kip generala Rudolfa Maistra.¹⁴¹⁹ Pravoslavna cerkvena občina je sicer že avgusta 1945 prijavila vojno škodo, in sicer cerkev Laza-

1418 PAM, SI_PAM/1889, aš 4, ae 45.

1419 Kadijević, *Momir Korunović*, str. 80.

rico v višini 2,800.000 din, inventar kapele sv. Cirila in Metoda v Trstenjakovi ulici v višini 315.000 din in inventar pisarne v Kerkovi ulici 6 v znesku 48.000 din. Kot prijavitelji so bili podpisani predsednik začasnega cerkvenega odbora Marić, sekretar Marjan Jarc in paroh Simeon Ivošević. Okrajna komisija je zneske v celoti priznala in odškodnina je bila 6. oktobra 1945 določena na skupaj 3,163.000 din.¹⁴²⁰ Za isto stvar je septembra 1945 vojno škodo prijavil tudi podpredsednik Srbske pravoslavne cerkvene občine Stanko Detela, in sicer za cerkev 2,000.000 din, za cerkveno opremo v kapeli, ikonostas idr. 200.000 din, 48.000 din v gotovini ter lestence, preproge, posodo, oblačila idr. inventar v kapeli v višini 100.000 din. Skupno je Detela prijavil za 2,348.000 din vojne škode. Okrajna komisija prijave sploh ni reševala, z obrazložitvijo, da je za istega oškodovanca škoda že bila prijavljena in priznana.¹⁴²¹ Seveda te odškodnine pravoslavna cerkev ni nikoli prejela.

1420 PAM, SI_PAM/446/15973.

1421 PAM, SI_PAM/446/18542.

POVZETEK

**SRBSKA
PRAVOSLAVNA
CERKEV NA
SLOVENSKEM
MED SVETOVNIMA
VOJNAMA**

Vzhodna krščanska cerkev se je s svojim sistemom navidezne neenotnosti in stvarne avtokefalnosti narodnih cerkva z ustanovitvijo Kraljevine SHS znašla pred novimi izzivi. Najpomembnejši med njimi je bil, kako iz šestih razdrobljenih „srbskih“ cerkva ustvariti eno, narodno.

Temu je takoj sledil naslednji, in sicer, kako v večnarodni in večkonfesionalni novi državi preboleti dejstvo, da pravoslavna cerkev ni več privilegirana državna cerkev (kot je bila v Kraljevini Srbiji ali Kraljevini Črni gori), ampak le ena od uradno priznanih veroizpovedi. Kljub temu da je imela še vedno tesno navezo z vladarjem (ki je vsaj v osebi kralja Aleksandra Karađorđevića zagotovo predstavljal močno osebnost), se je morala soočiti z novo realnostjo in resno konkurenco drugih cerkva, predvsem rimskokatoliške.

V novih okoliščinah se je srbska pravoslavna cerkev, potem ko je dobila od carigradske patriarhije privolitev za obnovev patriarhije, ukvarjala predvsem sama s sabo. In ko se je z intenzivno pomočjo države v prvem desetletju nekoliko konsolidirala, kar se je pokazalo s sprejetjem zakona in ustave o srbski pravoslavni cerkvi, je lahko začela tudi ostreje nastopati.

Najbolj očitno je to počela v t. i. konkordatski krizi. To je bilo obdobje »močnega« patriarha Varnave Rosića, ki je prav v noči po glasovanju o konkordatu v narodni skupščini zatisnil oči, za nekatere v skrajno sumljivih okoliščinah. Kako nepripravljena je bila srbska pravoslavna cerkev na kompromise, se je pokazalo tudi v trmoglavem vztrajanju pri julijanskem koledarju.

V državi so se vlade menjale kot po tekočem traku, s tem pa tudi ministri ver, ki so jih večkrat nadomeščali „pomembnejši“ kolegi. S šestojanuarsko diktaturo je prišlo do ukinitve tega ministrstva – s čimer se je pokazal realen odnos države (kralja) do tega sicer izjemno pomembnega vprašanja.

Vse to se je odražalo tudi na za srbsko pravoslavno cerkev (če odmislimo nekaj zaselkov v Beli krajini) novem območju, v Sloveniji. Sicer popolnoma neprisiljen misijon je srbska pravoslavna cerkev izvajala z izdatno pomočjo vojaške oblasti.

Duhovniki v vseh treh na novo ustanovljenih parohijah (Ljubljana, Maribor in Celje) so bili nameščeni kot vojaški duhovniki. Bili so državni uradniki z neomejenimi dodatki za opravljanje parohijskih funkcij (tako s strani cerkvene občine kot tudi šolskih, zdravstvenih, pravosodnih in drugih oblasti). Dejstvo, da se je pravoslavna hierarhija odločila stopiti izpod okrilja vojaške oblasti z imenovanjem stalnega pravoslavnega parohijskega duhovnika v Ljubljani šele leta 1938, ni toliko povezano z »mladostjo« pravoslavne organizacije kot z rastjo in zavedanjem svoje moči.

Kljub močnim željam po neposredni podreditvi patriarhu je ozemlje Slovenije v novi kraljevini padlo pod jurisdikcijo pravoslavne gornjekarlovške eparhije. Pod njenim okriljem in budnim očesom episkopa Ilariona Zeremskega se je začela vzpostavljati pravoslavna organizacija.

Z ustanovitvijo zagrebške eparhije leta 1932 so parohije na Slovenskem (razen Marindola) prešle pod njeno pristojnost. Vodenje eparhije je prevzel prodorni, prekaljeni in preizkušeni organizator, mitropolit Dositej Vasić, ki se je v preteklosti med drugim ukvarjal tudi z organizacijo češke pravoslavne cerkve. Takšne intenzivnosti pri prejšnjih pristojnih arhierijah gornjekarlovške eparhije, ujetih v primež vaškega sedeža v Plaškem, namreč ni bilo čutiti.

Tik po koncu druge svetovne vojne so se ponovno pojavile težnje po oblikovanju posebne eparhije za Slovenijo. Njihov protagonist je bil prvi pravoslavni duhovnik slovenskega rodu Gorazd (Tugomir) Dekleva.

Za prestopne Slovencev v pravoslavno vero so obstajali različni razlogi, najpogostejša sta bila možnost ponovne poroke in nacionalni, jugoslovanski moment. Vsekakor ni šlo za množično gibanje, kot bi bilo mogoče pričakovati. Ravno nasprotno – tako v absolutnih kot relativnih vrednostih gre za izjemno nizke številke.

Ob tem velja poudariti, da so veliko oviro pri prestopanju na ozemlju Slovenije in Dalmacije predstavljala še vedno veljavna določila avstrijskega občega državljskega zakonika iz leta 1811 glede nerazvezljivosti po katoliškem obredu sklenjene zakonske zveze.

Po teh določilih je razveza lahko nastopila le s smrtjo enega od zakoncev. Sicer je skorajda v celotnem obravnavanem obdobju širša skupnost druge poroke tiho tolerirala. Zapletlo se je le npr. ob smrti zakonca, ko se je postavilo vprašanje pravice do dedovanja prvega ali/in drugega zakonskega partnerja oziroma njegovih otrok.

V drugi polovici tridesetih let prejšnjega stoletja je ob tako neurejenih zakonskih določilih glede poročnega prava deželno sodišče v Ljubljani pričelo sistematično razveljavljati pravoslavne druge poroke, kar je naletelo na oster odpor srbske pravoslavne cerkve. Rešitev bi bila v sprejetju medverskega zakona, za katerega pa zaradi različnih interesov nikoli niso zbrali dovolj politične volje.

Dodatno težavo pri prestopanju iz ene v drugo veroizpoved je predstavljalo tudi zakonsko določilo iz leta 1868, ki je onemogočalo spremembo veroizpovedi otrokom med 7. in 14. letom starosti.

Če primerjamo uradne popise prebivalstva v letih 1921 in 1931, je število pravoslavnih vernikov v Sloveniji ostalo na isti ravni – 6.611/6.745, kar je predstavljalo le okoli 0,6 % vsega prebivalstva. Tretjina jih je živela v Ljubljani. Neuradni podatki, ki so jih vodile parohije same, kažejo, da se stanje tudi na predvečer druge svetovne vojne ni dosti spremenilo.

Med novodobnimi pravoslavniimi cerkvenimi občinami v Sloveniji prvenstvo pripada cerkveni občini v Ljubljani, ki je bila ustanovljena 27. februarja 1921. Takoj zatem sta ji sledili še cerkveni občini v Mariboru in Celju. Največ zaslug za uvajanje pravoslavne organizacije v Sloveniji je imel ljubljanski vojaški duhovnik Dimirije Janković, ki je leta 1924 postal tudi proto-prezbiter za celotno Slovenijo.

Poleg njega se je zelo veliko angažiral tudi beograjski okrožni protojerej Nikola Trifunović in ob tem vzpostavljaj cerkveno organizacijo ter uredil pravoslavno kapelo v Rogaški Slatini, ki je delovala predvsem v času poletne zdraviliške sezone. Tu je sicer ustanovil tudi cerkveno občino, ki pa zaradi dejstva,

da tam skoraj ni bilo stalno naseljenih pravoslavnih vernikov, ni imela možnosti za preživetje. Cerkvena občina je sicer bila leta 1928 ustanovljena tudi v Kočevju, vendar tudi ta iz podobnih razlogov ni zaživela.

Na to organizacijo je pristojni arhierej ustanovil še parohije (Ljubljana, Maribor, Celje), za njihove upravitelje pa nastavil tamkajšnje vojaške garnizijske duhovnike.

Močan vpliv vojske je bilo čutiti tudi v cerkveno-občinski organizaciji. V Celju sta v dveh najbolj kočljivih mandatih občino vodili vojaški osebi – v nekem trenutku so upravni odbor sestavljale izključno vojaške osebe. V Ljubljani je odpor častnikov zaradi plačevanja cerkveno-občinske doklade odnesel priljubljenega in zaslužnega protojereja Dimitrija Jankovića. Tudi prvi predsednik mariborske cerkvene občine je bil (sicer upokojeni) častnik.

V vseh treh cerkvenih občinah so, kljub nestalnosti oziroma pogostemu premeščanju, častniki igrali vidno vlogo. Ne nazadnje so tako gmotno kot moralno srbsko pravoslavno cerkev brezpogojno in odkrito podpirali vsi poveljniki dravske divizije ter seveda tudi ministrstvo vojske in mornarice, kar se je najbolj konkretno kazalo z odločilno finančno in drugo podporo pri gradnji hramov.

V cerkveno-občinskih organizacijah je v drugi polovici tridesetih let opazen močan razkol med srbskimi in delom slovenskih članov, ki je sicer tlel že nekaj let. Del slovenskih pravoslavnih vernikov, katerih jedro je izhajalo iz Bratstva pravoslavnih Slovencev, je prihajal z zahtevami po večjem uveljavljanju slovenskega jezika, nastopil proti izključnemu dopisovanju v cirilici ter v Ljubljani zahteval celo slovenskega pravoslavnega duhovnika. Seveda stvari niso bile nacionalno enoznačne; veliko vidnih članov Slovencev je še vedno podpiralo aktualno vodstvo cerkvene občine. Nezadovoljnim Slovcem so se pridružili tudi nekateri nezadovoljni Srbi. Čeprav je ta razkol opazen v vseh treh cerkvenih občinah, je največje razsežnosti imel v Ljubljani. Tu so privrženci te struje, na čelu s Franjem Majcnom, na volitvah

leta 1939 skušali prevzeti tudi cerkveno-občinsko upravo, vendar jim ni uspelo.

Prihodki cerkvenih občin so bili vezani na dotacije državnih in lokalnih oblasti, razpisanih cerkveno-občinskih doklad, prostovoljnih prispevkov (predvsem za gradnjo), manj pa so bili rezultat lastnih aktivnosti, kot sta bili prodaja sveč v cerkvi in nabirka. Na strani odhodkov so prednjačili stroški za začasnega paroha, pisarniškega kanclista, cerkovnika, cerkveni pevski zbor ...

Najpomembnejša prireditve, ki so jo pripravljale pravoslavne cerkvene občine, je bila vsakoletna svetosavska proslava 27. januarja. Sestavljena je bila iz dopoldanske šolske proslave ter večernega koncerta in plesa. Poleg tega, da so se te prireditve v vseh treh okoljih uveljavile kot ene najbolj prestižnih, so ponavadi prinašale tudi visoke finančne izkupičke, ki so bili namenjeni predvsem gradnji cerkva, delno tudi v dobrodelne namene.

Glede šolskih proslav je z manjšimi protesti klerikalne strani do leta 1938 vse potekalo brez težav. Tedaj pa je banska uprava striktno prepovedala sodelovanje nepravoslavnih otrok na svetosavski šolski proslavi, ki jo je organizirala pravoslavna cerkvena občina, saj jo je pojmovala za versko, in ne državno manifestacijo, kar je tudi bila.

Predstavniki cerkvene občine in začasni parohijski duhovniki so se skušali čim bolj angažirati tudi v vsakdanjem družbenem življenju v svojih okoljih.

Pravoslavne parohije v Sloveniji so bile seveda specifične, saj so delovale v absolutno prevladujočem rimskokatoliškem okolju, vse tri so pokrivalo ogromno območje, ki ga je bilo težko obvladovati. Poleg tega je po osnovnih nalogah vojaški duhovnik (ki je moral najprej biti predvsem to) opravljati vse funkcije parohijskega duhovnika, torej vsa cerkvena opravila in obrede za civiliste, verouk za otroke, razpršene po številnih osnovnih in srednjih šolah, poleg tega je skrbel še za bolnike po bolnišnicah in sanatorijih ... Stalne težave so imeli z angažiranjem primernega cerkvenega pevca in cerkvenega pevskega zbora.

Pravoslavni verski obredi, tako tisti običajni, vsakodnevni, predvsem pa praznični, so pri Slovencih vzbujali veliko zanimanje in radovednost. Ob praznovanju državnih in drugih praznikov (dan zedinjenja, kraljev rojstni dan, Vidov dan) in pomembnih obletnicah (npr. preboja solunske fronte), kjer sta se poudarjali zlasti enotnost jugoslovanskega naroda in privrženost kralju, je pravoslavna cerkev odigrala vidno vlogo. Še bolj pa pri cerkvenih praznikih, kjer je za Slovence nenavadne običaje s pomočjo vojske uspešno manifestirala in propagirala zunaj cerkvenih zidov (badnjak, gospodovo razglašenje/bogojavljenje, vrbica, vojaške slave ...) ter pri tem v glavnem žela simpatije.

Redno je ljubljanski pravoslavni duhovnik opravljal cerkvena opravila tudi v od leta 1933 posebej za to urejeni bolnišnični kapelici v sanatoriju na Golniku. Poleg tega je redno ob večjih cerkvenih praznikih obiskoval tudi kaznjenke pravoslavne veroizpovedi v Begunjah. Pravoslavno versko življenje so sicer poskušali organizirati tudi na Bledu in v Murski Soboti, vendar brez vidnih uspehov.

Pomemben del ljubljanskih pravoslavnih vernikov so predstavljali ruski emigranti, ki so po boljševistični revoluciji zapustili domovino ter si nova ognjišča uredili v Sloveniji. Med njimi je bilo zelo veliko univerzitetnih profesorjev – nekateri so bili tudi zelo aktivni v cerkveni občini. Poleg tega so se leta 1928 prvič zbrali ob ruski kapelici na Vršiču, ki so jo ob pomoči kranjskogorskega notarja Ivana Grašiča lepo obnovili, leta 1934 pa je mitropolit Dositej izvedel še uradno posvetitev sv. Vladimirju.

Zelo težavno je bilo organizirati verski pouk. Otrok ni bilo veliko in so bili zelo razpršeni. Pravoslavni duhovniki so večkrat predlagali različne rešitve, tudi nastavitev posebnega učitelja, vendar neuspešno. S številnimi težavami so se morali ubadati kar sami. Na sedežih parohij je tako verski pouk za silo še funkcioniral, v drugih krajih pa ga je bilo, kljub veliki iznajdljivosti, praktično nemogoče redno izvajati.

Kot pomoč parohijskemu duhovniku za krepitev pobožnosti, moralnosti in humanosti so ustanavljali versko-dobrodelna

skrbništva, ki so bila sicer leta 1934/35 oblikovana, a se niso popolnoma uveljavila. Ponovni zagon je v Celju skrbništvo dobilo leta 1937, v Ljubljani pa šele leta 1939 s prihodom stalnega paroha Bogdana Matkovića.

Specifično vlogo so imela bratstva pravoslavnikov Slovencev. Prvo in najbolj agilno je bilo v Celju, kjer so organizirali tudi zvezo bratstev. Bratstva naj bi imela tudi nacionalno-politično vlogo ter delovala predvsem v prid širjenja pravoslavja med Slovenci, vendar so v vseh okoljih prišla v večji ali manjši konflikt s cerkveno-občinskimi upravami in parohijskimi duhovniki. Poleg Ljubljane, Maribora in Celja so bratstva ustanovili tudi na Jesenicah in v Zagorju ob Savi.

Prve prostore za opravljanje verskih obredov (tudi za civiliste) so v vseh treh mestih uredili z veliko pomočjo vojske kar v vojašnicah in tako je ostalo do izgradnje in odprtja novih pravoslavnikov hramov.

Zagotovo se je pravoslavje v Sloveniji najbolj manifestiralo prav z gradnjo hramov. Prizadevanja za to so se v vseh treh cerkvenih občinah začela praktično z njihovimi ustanovitvami. Takoj so pričeli zbirati prostovoljne prispevke. Poleg državnih in lokalnih oblasti so ogromno sredstev zbrali od posameznikov – v Ljubljani je prednjačil industrialec Franjo Medić, ki je, zanimivo, bil rimskokatoliške vere.

V vseh treh mestih so lokalne oblasti podarile najlepša zemljišča, pri tem je le v Mariboru nastal odkrit odpor dela prebivalstva, ki je, sicer neuspešno, sprožil tudi postopke, da bi dodelitev zemljišča preprečil. Tako so v središčih treh največjih slovenskih mest začeli rasti sakralni objekti z za to okolje nenavadno arhitekturo srbsko-bizantinskega stila, ki je pri lokalnem prebivalstvu zbujala mešane občutke. Vsekakor so poleg versko-cerkvenega sporočila te monumentalne zgradbe vsebovale tudi močno nacionalno, jugoslovansko simboliko.

Z gradnjo so prvi zaključili v Celju in poleti 1932 je potekala množična javna manifestacija, na kateri je patriarh Varnava slovesno posvetil celjski pravoslavni hram sv. Savi, naslednji dan

pa še temeljni kamen za cerkev v Ljubljani, ki so jo nameravali posvetiti sv. Cirilu in Metodu.

Slednjo so, predvsem v notranjosti še nedokončano, simbolično odprli na državni praznik 1. decembra 1936. Med bivanjem v Sloveniji jo je večkrat obiskala kraljevska hiša s kraljem Petrom II. in namestnikom knezom Pavlom. Uradno so jo posvetili šele leta 2005.

Te sreče ni imela Lazarica v Mariboru. Na zunaj je sicer bila dograjena, urejanje notranjosti pa so najprej preprečile težave z zbiranjem finančnih sredstev, dokončno pa prihod nemškega okupatorja, ki se je tega očitnega simbola jugoslovanstva, podobno kot v Celju, lotil na najokrutnejši način – z miniranjem in odstranitvijo z obličja zemlje.

SUMMARY

**THE SERBIAN
ORTHODOX
CHURCH IN
SLOVENIA
BETWEEN THE
WORLD WARS**

With the establishment of the Kingdom of SHS, the Eastern Christianity with its system of the apparent disunity and actual autocephaly of national churches had to face new challenges. The most important of these was how to create a single national church out of six separate “Serbian” churches.

This challenge was immediately followed by another one: namely, how to get over the fact that in the new multinational and multi-confessional state, the Orthodox Church was no longer a privileged national church (as it had been in the Kingdom of Serbia or the Kingdom of Montenegro), but only one of the several officially-acknowledged creeds. Although it still maintained close connections with the ruler (who represented a strong leadership, at least while embodied in King Alexander Karađorđević), the Orthodox Church had to come to terms with the new reality and a serious competition of other churches, especially the Roman Catholic Church.

In the new circumstances, the Serbian Orthodox Church mostly focused on its own problems, especially after it had received consent for the restoration of patriarchy from the Ecumenical Patriarchate of Constantinople. After it had consolidated its ranks somewhat with the significant assistance of the state in the first decade, which also resulted in the adoption of the legislation and constitution on the Serbian Orthodox Church, it could also start asserting itself more resolutely.

This was most obvious during the so-called Concordat Crisis. This was a period of the “strong” Patriarch Varnava Rosić, who passed away precisely in the night after the voting on the Concordat in the National Assembly, for some people in extremely suspicious circumstances. The stubborn insistence on the Julian calendar was one of the indications of how unprepared the Serbian Orthodox Church was for any compromises.

The state governments and thus also Ministers of Religions, who would often be replaced by their “more important” colleagues, kept changing rapidly. With the January 6th Dictatorship, this ministry was abolished – which indicated the real at-

titude of the state (or the King) towards what was otherwise an extremely important issue.

All of this also affected Slovenia – a new territory for the Serbian Orthodox Church (with the exception of a few hamlets in the Bela krajina region). The Serbian Orthodox Church carried out its otherwise completely voluntary mission with an abundant assistance of the military authorities.

The priests in all three newly-established parishes (Ljubljana, Maribor, and Celje) were appointed as army chaplains. They were state officials, granted unlimited allowances (by the ecclesiastical municipalities as well as the school, health, justice, and other authorities) for the performance of their parochial functions. The fact that the Orthodox hierarchy decided to only exit the framework of the military authorities as late as in 1938, with the appointment of a permanent Orthodox parish priest in Ljubljana, was not as much a consequence of the Orthodox organisation's "youth" as of its expansion and the awareness of its own power.

Despite the strong wishes for the direct subordination to the Patriarch, the Slovenian territory in the new Kingdom fell under the jurisdiction of the Orthodox Eparchy of Gornji Karlovac. Under its auspices and the watchful eye of Bishop Ilarion Zeremski, the Orthodox organisation started establishing itself.

With the establishment of the Eparchy of Zagreb in 1932, the parishes in Slovenia (with the exception of Marindol) came under its jurisdiction. The leadership of the new Eparchy was taken over by the insightful, experienced and proven organiser, Metropolitan Archbishop Dositej Vasić, who had previously dealt with the organisation of the Czech Orthodox Church, among other things. Such intensity had been unheard of in case of the previous competent archiereis of the Eparchy of Gornji Karlovac, caught in a vice of the seat in the village of Plaški.

Shortly after the end of World War II, aspirations for the formation of a special eparchy for Slovenia resurfaced. The protagonist of these tendencies was the first Orthodox priest of Slovenian descent, Gorazd (Tugomir) Dekleva.

Various reasons existed for the conversion of Slovenians to the Orthodox religion, but the possibility of remarriage and the national, Yugoslav moment, were the most frequent ones. This was by no means a mass movement, as one might have expected. Quite the opposite: the numbers involved were extremely modest, in the absolute as well as relative sense.

At this point we should also emphasise that the provisions of the Austrian general civil code of 1811 with regard to the indissolubility of canonical Catholic marriage, still in force at the time, represented a significant obstacle to religious conversion in the territory of Slovenia and Dalmatia.

According to these provisions, marriages could only be annulled with the death of a spouse. It is true that almost throughout the whole of the period under consideration, the wider community would usually silently tolerate remarriages. Things could only get complicated when, for example, a spouse died, and the question of the inheritance of the first or/and second married partner or their children arose.

In the second half of the 1930s, in light of such disorderly legal provisions with regard to marriage law, the provincial court in Ljubljana started systematically annulling Orthodox remarriages, to the resolute protests of the Serbian Orthodox Church. However, due to a variety of interests it was impossible to ensure enough political will to solve this issue by adopting appropriate inter-religious legislation.

An additional problem with converting between religions also stemmed from the legal provision of 1868, prohibiting the religious conversion of children between the ages of seven and fourteen.

If we compare the official population censuses of 1921 and 1931, the number of Orthodox believers in Slovenia remained at the same level – 6,611/6,745 – which only represented around 0.6 % of the total population. One third of these worshippers lived in Ljubljana. The unofficial information, gathered by the parishes themselves, indicates that even on the eve of World War II the situation did not change much.

Among the new Orthodox Church municipalities in Slovenia, the Ljubljana church municipality, established on 27 February 1921, was the most important. It was followed by the church municipalities of Maribor and Celje. Most merits for the introduction of the Orthodox organisation in Slovenia can be ascribed to the Ljubljana army chaplain Dimitrije Janković, who also became the protopresbyter for the whole of Slovenia in 1924.

Apart from him, the Belgrade district protoiereus Nikola Trifunović was highly engaged as well: he invested much effort into the development of the Church organisation and established the Orthodox chapel in Rogaška Slatina, which operated especially during the summer health resort season. He also founded a church municipality here, although this was unfeasible, as almost no Orthodox believers resided there permanently. Another church municipality was also established in Kočevje in 1928, but because of similar reasons it could not prosper either.

The competent archiereus kept developing this organisation with the establishment of parishes in Ljubljana, Maribor, and Celje; and the local army chaplains were appointed as their administrators.

The strong influence of the army could also be felt in the church municipal organisation. During two of the most important terms, the Celje church municipality was led by two members of the military – while in another moment the administrative committee consisted of military personnel exclusively. In Ljubljana the popular and meritorious protoiereus Dimitrije Janković had to step down due to the military officers' resistance against the payment of church municipal contributions. The first president of the Maribor church municipality was a military officer as well (although retired).

In all three church municipalities, military officers played a visible role, despite their impermanence or frequent redeployments. After all, the Serbian Orthodox Church was unconditionally and openly supported, financially as well as morally, by all the commanders of the Drava Division as well as, naturally, by

the Ministry of the Army and Navy. This was most evident from the decisive support, financial and otherwise, provided for the construction of chapels.

In the second half of the 1930s, a significant rift between the Serbian and some of the Slovenian Orthodox believers, which had otherwise smouldered for several years, became apparent in the church municipal organisations. Some of the Slovenian Orthodox believers, whose core came from the Brotherhood of Orthodox Slovenians, started voicing demands for a greater assertion of the Slovenian language, opposed the communication in the Cyrillic script exclusively, and even demanded that a Slovenian Orthodox priest be assigned to Ljubljana. Naturally, things were not one-sided nationally, and many visible Slovenian members kept supporting the current church municipality leadership. The dissatisfied Slovenians were also joined by a few disgruntled Serbs. Even though this conflict was apparent in all three church municipalities, in Ljubljana it attained the greatest proportions. Here the adherents of this movement, headed by Franjo Majcen, attempted to take over the church municipal administration at the 1939 elections, but failed.

The income of the church municipalities depended on the contributions from the state and local authorities, budgetary church municipal allowances, voluntary contributions (especially for construction), and to a lesser extent on the Church's own activities like the sales of candles as well as the collection of alms in the churches. The expenses mostly involved the costs for temporary parish priests, administrative officers, parish clerks, church choirs, etc.

The most important event, organised by the Orthodox Church municipalities, was the annual Saint Sava celebration on 27 January. It consisted of a school celebration in the forenoon as well as an evening concert and dance. Not only did these festivities assert themselves as some of the most prestigious events in all three environments, but they usually also brought consider-

able financial income, intended mostly for the construction of churches and partly also for charity purposes.

As far as the school celebrations were concerned, until 1938 everything went smoothly, with minor protests from the clericalist side. However, at that point the Ban's Administration strictly prohibited the participation of non-Orthodox children in the Saint Sava school celebration, organised by the Orthodox Church municipality, as it considered this a religious and not a state manifestation – which is what it in fact was.

The representatives of the church municipality and temporary parish priests also tried to be as involved as possible in the everyday social life in their environments.

Naturally, the Orthodox parishes in Slovenia were specific, as they operated in predominantly Roman Catholic environment, and all three parishes covered a large territory that was difficult to manage. Furthermore, apart from their primary tasks, army chaplains (who first and foremost had to be precisely that) were also responsible for all the functions of parish priests, namely for all the church functions and rites for civilians, religious instruction for children who attended numerous primary and secondary schools, care for patients in hospitals and sanatoriums, etc. The engagement of suitable church singers and church choirs was a constant problem.

Orthodox religious ceremonies – the ordinary everyday rites but especially the festive ones – attracted significant interest and curiosity in Slovenians. The Orthodox Church played a visible role in the celebration of state and other holidays (unification day, King's birthday, St. Vitus' Day) and important anniversaries (for example, the anniversary of the Salonika Front breakthrough), where the unity of the Yugoslav nation and its adherence to the King were especially emphasised. It was even more involved in the church holidays, when it successfully organised and promoted – with the assistance of the Army – the traditions, unfamiliar to Slovenians (Christmas Eve, Theophany,

Lazarus Saturday and Palm Sunday, the so-called “*slava*” – celebrations of patron saints in the military, etc.). These events were mostly well-received.

The Orthodox priest in Ljubljana also regularly performed church functions in the Golnik sanatorium hospital chapel, dedicated to this purpose since 1933, and regularly visited the female Orthodox prisoners in Begunje on the occasions of the more significant church holidays. Attempts were made to organise the Orthodox religious life in Bled and in Murska Sobota as well, but without any notable success.

Russian emigrants, who had left their homeland after the Bolshevik Revolution and settled in Slovenia, represented a significant percentage of Orthodox believers in Ljubljana. Among them were quite a few university professors, some of whom were also very active in their church municipalities. Furthermore, in 1928 these emigrants gathered by the Russian Chapel at the Vršič Pass for the first time. The Chapel had been beautifully restored with the aid of the notary Ivan Grašič from Kranjska Gora, and in 1934 the Metropolitan Archbishop Dositej Vasić officially dedicated it to Saint Vladimir.

It was very difficult to organise religious instruction. Orthodox children were few and far between. Orthodox priests would often suggest various solutions, including the appointment of a special instructor, but were unsuccessful. They had to deal with a variety of problems by themselves. Thus religious instruction took place at the seats of the parishes, though barely; while it was, in spite of all the resourcefulness, impossible to organise elsewhere.

In 1934/35, religious charities were established as a means of assisting the parish priests and strengthen the people’s piety, morality and humaneness, but they did not assert themselves entirely. The charity in Celje gained momentum in 1937, while in Ljubljana it only established itself in 1939, with the arrival of the permanent parish priest Bogdan Matković.

The brotherhoods of Orthodox Slovenians played a specific role. The first and most agile of these appeared in Celje, where the union of brotherhoods was organised as well. The brotherhoods were also supposed to have a national-political role and especially strived to promote the expansion of the Orthodox religion among Slovenians. However, in all the environments they came into minor or major conflicts with the church municipal administrations and parish priests. Apart from the cities of Ljubljana, Maribor, and Celje, brotherhoods were also established in Jesenice and Zagorje ob Savi.

In all three cities, the first facilities for the performance of religious rites (also for civilians) were simply arranged for in the local military barracks with ample assistance from the army. These kept operating until the construction and opening of new Orthodox chapels.

The Orthodox religion in Slovenia certainly manifested itself most evidently with the erection of chapels. Relevant efforts began in all three church municipalities, practically as soon as they were established. The collection of voluntary contributions started immediately. Besides the state and local authorities, individuals donated considerable resources as well – in Ljubljana the first and foremost of donors was the industrialist Franjo Medić, who, interestingly, was a Roman Catholic.

In all three cities the local authorities donated the best plots of land. Only in Maribor did a part of the population resist this openly, and initiated proceedings to prevent the allocation of the land, though unsuccessfully. Thus the construction of sacral buildings began in the centres of all three largest Slovenian cities. Their Serbian-Byzantine style of architecture, unusual for this environment, provoked mixed feelings in the local population. By all means, besides the religious and the ecclesiastical message, these monumental buildings also involved strong national, Yugoslav symbolism.

The construction was first concluded in Celje, and in the summer of 1932 a mass public manifestation took place, during

which Patriarch Varnava ceremoniously dedicated the Orthodox chapel to Saint Sava. On the next day, the foundations for the church in Ljubljana, which was intended to be dedicated to Saints Cyril and Methodius, were laid.

The latter church opened its door symbolically on the national holiday of 1 December 1936, even though it – especially its interior – was still unfinished at the time. During their stay in Slovenia, the Royal Family of Serbia, including King Peter II and Prince Regent Paul, visited it several times. It was not officially consecrated until 2005.

The so-called Lazarica in Maribor was not so fortunate. Its exterior may have been finished, but the construction of its interior was first rendered impossible due to the difficulties with the collection of financial resources, until its finalisation was ultimately prevented by the arrival of the German occupying forces. These tackled the obvious symbol of Yugoslavism in the cruelest way, similarly as in Celje: by setting explosives and eradicating it from the face of the earth.

**VIRI IN
LITERATURA**

Arhivski viri

AJ – Arhiv Jugoslavije

AF 62 – Ministarstvo građevina Kraljevine Jugoslavije

AF 69 – Ministarstvo vera Kraljevine SHS

AF 74 – Dvor Kraljevine Jugoslavije

ARS – Arhiv Republike Slovenije

SI AS 67 – Kraljevska banska uprava Dravske banovine, Splošni oddelek

SI AS 68 – Kraljevska banska uprava Dravske banovine, Upravni oddelek

SI AS 73 – Kraljevska banska uprava Dravske banovine, Tehnični oddelek

SI AS 87 – Veliko županstvo mariborske oblasti, Oddelek za notranje zadeve

HDA – Hrvatski državni arhiv

AF 675 – Pravoslavna Gornjokarlovačka eparhija u Plaškom (PGEP), Registraturni sustav II (24. 11. 1871–1932)

IAB – Istorijiski arhiv Beograda

AF 1084 – Odbor gospođa društva Kneginja Ljubica

MORS-VA – Ministarstvo odbrane Republike Srbije, Vojni arhiv

P 17, Ministarstvo vojske i mornarice Kraljevine Jugoslavije, Djeneralštabno odeljenje – referent za veroispovest, kutija 157

PAM – Pokrajinski arhiv Maribor

SI PAM 5 – Mestna občina Maribor

SI PAM 446 – Okrajna komisija za vojno škodo

SI PAM 791 – Osnovna šola Franceta Prešerna Maribor

SI PAM 1597 – Meško Fran Ksaver

SI PAM 1889 – Zavod za urbanizem

SPC-COL – Srbska pravoslavna cerkev – cerkvena občina Ljubljana

– Arhiv SPCO – Arhiv Srbske pravoslavne cerkvene občine

– Arhiv SPP – Arhiv Srbske pravoslavne parohije

– Arhiv VDS – Arhiv Versko-dobrodelnega skrbništva

UEC – Upravna enota Celje

Knjige prestopov

UEM – Upravna enota Maribor

Knjige prestopov

ZAC – Zgodovinski arhiv Celje

SI ZAC 24 – Mestna občina Celje II

SI ZAC 995 –Pravoslavna župnija svetega Save v Celju

Periodični tisk

Crkva : Kalendar srpske patrijaršije. Beograd : Sv. Arhijerejski sinod SPC, 1939–1941.

Domoljub : slovenskemu ljudstvu v poduk in zabavo. Ljubljana : M. Kolar, 1919–1941.

Glas naroda : najstarejši list slovenskih delavcev v Ameriki. New York : Glas naroda, 1935.

Glasnik : službeni list ujedinjene Srpske pravoslavne crkve. Beograd : Srpska pravoslavna crkva, Sv. arhijerejski sinod, 1919–1941.

Glasnik pravoslavne dalmatinske i istrijske eparhije. Zadar : Pravoslavna eparhijska konsistorija, 1897.

Jutro : dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko. Ljubljana : Konzorcij Jutro, 1918–1941.

Mariborer Zeitung. Maribor : Marburger Verlags- und Druckerei Ges., 1932.

Nova doba. Celje : Zvezna tiskarna, 1919–1941.

Politika. Beograd : Štamparija Politika, 1929, 1932.

Pravoslavni branik: list za vjerska, kulturna i društvena pitanja. Plaški : Eparhija gornjokarlovačka, 1938–1939.

Slovenec : političen list za slovenski narod. Ljubljana : Ljudska tiskarna, 1918–1941.

Službeni list Kraljevske banske uprave Dravske banovine. Ljubljana : Kraljevska banska uprava Dravske banovine, 1930–1931, 1936.

Srpska crkva: časopis za crkveni život. Sarajevo : 1919–1920.

Statistički godišnjak 1929–1940. Beograd : Opšta državna statistika, knjiga 1–10, 1934–1941.

Vesnik: nedeljno crkveno-politički list. Beograd : Sveštenskičko udruženje, 1919–1930.

Vesnik srpske crkve: organ srpskog pravoslavnog sveštenskičkog udruženja. Beograd : Srpsko pravoslavno sveštenskičko udruženje, 1921–1933.

Zdraviliški vestnik in imenik gostov. Rogaška Slatina : Državno zdravilišče Slatina, 1924.

Literatura

- Bulovan, Ilija. *Kronika Srbske pravoslavne parohije v Celju*. Celje, Beograd : Zgodovinski arhiv Celje, Arhiv Srbije, 2009/2010.
- Bulovan, Ilija. Parohija Celje. *Pravoslavni branik*, 1, 1938, št. 7–8, str. 16–19.
- Bulovan, Ilija. Proslava sv. Save u Celju. *Pravoslavni branik*, 1, 1938, št. 4, str. 11; št. 5, str. 15; št. 6, str. 10–11.
- Cvirn, Janez. *Boj za sveti zakon: prizadevanja za reformo poročnega prava od 18. stoletja do druge svetovne vojne*. Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2005.
- Fischinger, Josip. Ali morejo pravoslavna cerkvena sodišča razvezati katoliške zakone? *Slovenec*, 66, 1938, št. 284, str. 5.
- Grivec, Fran. *Pravoslavje*. Ljubljana : Apostolstvo sv. Cirila in Metoda, 1918.
- Grujić, Radoslav. *Pravoslavna srpska crkva*. Kragujevac : Svetlost, Kalenić, 1989.
- Hafner, Jernej. Verski moment v vojaški službi kraljevine SHS, *Čas – znanstvena revija Leonove družbe*, 17, 1923, št. 5, str. 347–354.
- Jegličev dnevnik*. Uredila Blaž Utrin in Marija Čipić Rehar. Celje : Celjska Mohorjeva družba, 2015.
- Kadijević, Aleksandar. *Momir Korunović*. Beograd : Republički zavod za zaščito spomenika kulture, 1996.
- Kazimirović, Radovan. Crkveni problemi pred novim ustavom Srba, Hrvata i Slovenaca. *Srpska crkva*, 1919, št. 1, str. 12–18; št. 2, str. 43–48; št. 3, str. 81–83.
- Definitivni rezultati popisa stanovništva: od 31. januara 1921 godine*. Sarajevo : Državna štamparija, 1932.
- Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931, Knjiga II, Prisutno stanovništvo po veroispovesti*. Beograd : Državna štamparija, 1938.
- Kušej, Rado. *Cerkveno pravo katoliške cerkve s posebnim ozirom na razmere v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev*. Ljubljana : Juričična fakulteta, 1927.
- Kušej, Rado. Izenačenje zakonskih prav v kraljevini. *Slovenec*, 54, 1926, št. 206, str. 3–4; št. 207, str. 3; št. 242, str. 3–4.
- Kušej, Rado. Pravoslavne cerkve in njihovo pravo. *Slovenec*, 55, 1927, št. 79, str. 3.
- Kušej, Rado. Zakon o srbski pravoslavni cerkvi. *Slovenec*, 57, 1929, št. 291, str. 2; št. 292, str. 3; št. 293, str. 3.

- Lanović, Mihailo. Vidovdanski ustav o verama. *Vesnik srpske crkve*, 28, 1922, maj, str. 309–313; avgust, str. 502–511.
- Lukić, Božidar. Priznanje Pravoslavne Patrijaršije, *Vesnik srpske crkve*, 28, 1922, april, str. 57–61.
- Matković, Bogdan. Letopis Srpske pravoslavne parohije ljubljanske, Drugi deo. *Beseda*, 2, 2002, št. 1, str. 65–92.
- Matković, Bogdan. Letopis Srpske pravoslavne parohije ljubljanske, Treći deo. *Beseda*, 3, 2003, št. 1, str. 38–59.
- Milaković, Branko, Štibler, Miloš. Srbski božič. *Nova doba*, 2, 1920, št. 5, str. 5.
- Mithans, Gašper. Sklepanje jugoslovanskega konkordata in konkordatska kriza leta 1937. *Zgodovinski časopis*, 65, 2011, št. 1–2, str. 120–151.
- Močnik, Vinko. Izenačenje zakonskih prav v kraljevini. *Slovenec*, 54, 1926, št. 229, str. 3; št. 231, str. 3; št. 235, str. 3; št. 236, str. 3.
- Možina, Jože. "Odpad k pravoslavju, to je k razkolništvu." *Zgodovina za vse*, 3, 1996, št. 2, str. 22–39.
- Novak, Fran. Pravoslavni zakoni katoliških ločencev. *Jutro*, 12, 1931, št. 219, str. 2.
- Orožen, Janko. Iz celjske kronike v l. 1935. *Kronika slovenskih mest*, 2, 1935, št. 4, str. 329–331.
- Popović, Tomo. Uređenje naše crkve. *Srpska crkva*, 2, 1920, št. 1–2, str. 1–7.
- Radić, Radmila, Išić, Momčilo. *Srpska crkva u velikom ratu 1914–1918*. Gacko : SPKD Prosvjeta, 2014.
- Radojčić, Jovan. *Srbi zapadno od Dunava i Drine: biografije*. Novi Sad : Prometej, 2010.
- Radonić, Jovan. Povodom vaspostavljanja Patrijaršije. *Srpska crkva*, 2, 1920, št. 5, str. 200–204.
- Ratej, Mateja. Odtenki politizacije Rimskokatoliške in Srbske pravoslavne cerkve pri Slovenski ljudski in Narodni Radikalni stranki med svetovnima vojnama. *Prispevki za novejšo zgodovino*, 48, 2008, št. 2, str. 35–52.
- Slijepčević, Đoko. *Istorija srpske pravoslavne crkve : Od početka XIX. veka do kraja drugog svetskog rata*. Beograd : Beogradski izdavačko-grafički zavod, 2002.
- Spasović, Stanimir, Miletić, Srboljub. *Istorija Srpske pravoslavne crkve u Australiji, Novom Zelandu i Južnoj Africi*. Sidney : Srbska pravoslavna crkva u Australiji i Novom Zelandu, 2008.

- Srpska crkva u Drugom svetskom ratu : Iz arhiva Sv. Arhijerejskog Sinoda Srpske Pravoslavne crkve*. Priredio Episkop Atanasije. Beograd : Zadužbina Milana Crnjanskog, 1990/1991.
- Stanojević, Stanoje. Iz istorije srpske crkve. *Srpska crkva*, 2, 1920, št. 5, str. 204–210.
- Šematizam istočno pravoslavne srpske patrijaršije po podacima iz 1924. godine*. Sremski Karlovci : Sv. arhijerejski sinod, 1925.
- Šematizam, pregled stanja, Srpska pravoslavna crkva, Mitropolija zagrebačko-ljubljanska*. Zagreb : Eparhijski upravni odbor Mitropolije zagrebačko-ljubljanske, 2009.
- Veliki pravoslavni bogoslovski enciklopedijski rečnik, Tom 1–2*. Novi Sad : Pravoslavna reč, 2000.
- Srpska pravoslavna crkva 1219–1969 : Spomenica o 750 godišnjici avtokefalnosti*. Beograd : Sv. arhijerejski sinod SPC, 1969.
- Voje, Ignacij. Gradnja pravoslavne cerkve sv. Cirila in Metoda v Ljubljani. *Kronika*, 57, 2009, izredna številka, str. 513–520.
- Vidmar, Milan. *Spomini*. Maribor : Založba Obzorja, 1964.
- Wider, Boris. Kronika mesta Ljubljane za leto 1930. *Kronika slovenskih mest*, 7, 1940, št. 1, str. 55–60.

Spletni viri

- <http://giskd2s.situla.org/rkd/Opis.asp?Esd=16666>
- <http://www.rtv slo.si/kultura/razglednice-preteklosti/89-let-od-spopadov-v-trbovljah/309950>
- <http://www.spomen.hr/stranica.php?s=odnos-prema-smrti-srpska-pravoslavna-crkva>
- http://www.org/biblioteka/Bogoslužbeni/Liturgika/Lat_Liturgika_42.htm
- http://www.svetosavlj e.org/biblioteka/Istorija/PSC/Lat_PSC54.htm

Ustni viri

- Videčnik, Aleksander. Intervju, 23. 8. 2011.

IMENSKO KAZALO

A

Abakumof, Leonid 313
Adamič, Emil 184
Adlešič, Juro 226, 230, 239
Ahmetašević, Mehmed 247,
250–253, 306
Akšamović, Antun 241
Alagić, Dara 325
Alagić, Toma 325
Albreht, Ivan 119
Aleksander I., car → Pavlovič,
Aleksander I.
Aleksander II., papež 20
Aleksić, Vlajko 381
Aleksijević, Nestor 468, 470
Alkalaj, Isak 54
Antić, Milan 226, 470
Antonije, mitropolit → Hrapovicki,
Antonije
Arbekov, Peter, 210
Arhangelski, Aleksander 185
Arsenije, mitropolit →
Bradavarević, Arsenije
Arsenije III., patriarh →
Crnojević, Arsenije III.
Audič, Ivan 423
Auersperg, knez Karl Adolf 432
Avramović, Pavle 173, 174, 207,
248, 431, 448
Avramović, Stevan 237, 381

B

Badovinac, Nikola 108
Bajd, Oton 289
Baltič, Vida 183
Baltič, Vilko 183, 185, 194, 206,
207, 228
Bamberg, Ottomar Fedor 140
Ban, Boris 269

Ban, Mitrofan 40, 41
Barać, Branko 378, 379
Barić, Milica 422
Barl, Ivan Sava 129, 442
Baš, Franjo 501, 502
Batič, Vladimir 395
Bauer, Antun 54, 60, 107, 241
Beneš, Otokar 245, 247
Beran, Emerik 187
Betetto, Julij 184, 186, 187
Bicenko, Andrej 291
Biljić, Milenko 404, 405, 424
Bilimovič, Aleksander 171, 272,
274, 276, 467
Binički Stanislav, 353
Bitenc Mirko, 358
Bjedov Joakim, 195
Bjelovidov Petar, 381
Bogajevski Pavel 273
Bogdanović, Lazar 405, 416
Bogdanović, Lukijan 31
Bogičević, Mladen 247, 303
Bojić, Milisav 395
Boldirev, Vladimir 210
Boljarić, Gavriilo 33
Bonač, Fran 470
Borić, Milanko 378, 379, 381
Bortnjanski, Dimitrij 218
Bošković, Peran 472
Bošković, Sekula 405
Bozzotti, Josip 183
Božič, Anton 392, 393
Bradavarević, Arsenije 101
Branković, Dimitrij 42
Branković, Georgije 190
Branković, Katarina 10
Branković, Vasilije 401, 402
Brašovan, Dragiša 388
Brenčić, Radovan 305, 306

Breznik, Josip 185
Brezovšek, Hinko 442
Bricelj, Ivan 457, 461, 462
Brinar Josip, 395
Brnobić Josip, 290
Bubnov, Nikolaj 171, 273
Budimir, Đorđe 63, 102, 104, 105,
174, 185, 196, 197, 199, 201–203,
205, 212, 214, 216, 219–221, 226,
228, 233, 234, 238, 239, 241, 242,
246, 250–252, 257, 259, 262, 263,
271, 276, 347, 380, 447, 450, 458,
459, 473, 474
Budimir, Milena 199
Buk, Đorđe 329
Bulovan, Ilija 54, 60, 98, 108–111,
114, 115, 123, 124, 144, 156, 165,
166, 203, 243, 246, 317–319,
322–324, 326, 329–336, 338–347,
349–352, 354, 358, 361–364,
381–385, 389–391, 394–401,
403–408, 413–417, 419–424, 426,
532
Bulovan Marija, 342
Bulovan Ruža, 338
Burger Ljudmila, 119

C

Cagliero, Giovanni 207
Cankar, Izidor 127, 128
Capuder, Karl 142
Chopin, Frédéric 187
Cihlař, Josip 456, 462
Costaperaria, Josip 438
Cotić, Viktor 488
Crnojević, Arsenije III. 23, 88
Cuderman, Jožef 247
Cukavac, Vladimir 185, 187, 228,
233, 250, 251

Curk, Matko 444
Cvejić, Jovan 243, 252
Cvejić, Nikola 184
Cvetković, Dragiša 77, 230
Cvetković, Dušan 373
Cvijović, Josif 62, 65, 98
Cvirn, Janez 11, 128, 532

Č

Čajkovski, Vladimir Iljič 290
Čakovsky, Spiro 499
Časlav, knez → Klonimirović,
Časlav
Čater, Ivan 398
Čehov, Anton Pavlovič 278
Čeplak, Franc 262, 263
Čermak, Josip 321
Černe, Anton 491
Černivec, Josip 442
Čirić, Irinej 411
Čolak–Antić, Boško 63
Čudić Danilo, 332, 333
Čudić Darinka, 332
Čudić Jovan 102
Čudić, Manojlo 102, 103, 107,
330–333, 337, 338, 341, 342, 345,
348, 349, 352, 353, 357, 359, 360,
394, 395, 400–403, 405, 408–410,
414, 416, 423
Čudić, Vladimir 331, 332

D

Damaskin, mitropolit → Grdani-
čki, Damaskin
De Gleria, Jože 449
Debelak, Janko 250
Dedek, Josip 450, 453, 463–465
Dekleva, Gorazd Tugomir 100,
175, 176, 511, 521

Derganc, Gregor 212
Derganz, Othmar 114
Detela, Stanko 488, 507
Dev, Aleksander 501, 502
Dev, Oskar 290
Dietrich, Anton 107, 433
Dimitrije, patriarh → Pavlović,
Dimitrije
Dimitrijević, Dobrivoje 423
Dimitrijević, Stevan 207
Djordjević, Svetislav 267
Dobrić, Emil 173
Dodić, Dušan 230, 239, 241, 244
Dojčinović, Mihajlo 290
Dokić, Đura 182, 183, 206, 228,
229, 236, 249, 313, 428
Dolenc, Alojz 379
Doltar, Ivan 117
Dositej, mitropolit → Vasić,
Dositej
Dorotej, namestnik patrijarha 42
Dožić, Gavriilo 5, 54–56, 62– 65,
144, 385
Dragić, Pavao 356, 380
Draškić, Pantelija 480
Driga, Grigorij 211, 212
Drinčić, Dragomir 226
Drnovšek, Janez 472
Duduković, Milan 11
Dušan, car → Nemanjić, Stefan
Dušan

Đ

Đikić, Dušan 397
Đinovski, Ljubomir 51, 52, 104,
174, 228, 237, 468
Đorđević, Dragutin 375
Đorđević, Irinej 64, 65, 400–404,
413

Dorić, German 336
Đurić, Milenko 469
Đurić, Sreta 190
Đurićin, Marinko 210

E

Edinburška, Marija 239
Engelhardt, Nikolaj 416
Eppinger, Hans 59
Ercegovac, Nikola 89
Ermolov, Sergej 376

F

Faganelli, Anton, 290
Ferš, Vinko 502
Fettich – Frankheim, Oton 433
Fischinger, Josip 146, 147, 532
Flach, Joseph 245
Foerster, Anton 186
Frost, Antonina 212, 215
Frost, Dimitrij 174, 237, 273

G

Gangl, Engelbert 141, 183
Gaspari, Maksim 439
Gavriilo, patriarh → Dožić, Gavriilo
Gavrilović, polkovnik 359, 360
Georgije, episkop → Zubković,
Georgije
Georgije, patriarh → Branković,
Georgije
German, amasijski mitropolit →
Karavangelis, German
German, srbski patriarh → Đorić,
German
German V., carigranski patriarh 42
Glavinčić – knez Milojković
Dobriila 468
Glišić, Đorđe 248, 499

Glomazić, Momir 477
Gobec, Drago 393
Golouh, Rudolf 499
Gorazd, episkop → Pavlik, Matěj
Goričan, Alojzij 360, 395, 400,
401, 403, 408, 412, 416
Gorišek, Milan 297
Gotovac, Jakov 184
Grablović, Josip 128, 228
Grančarić, Slavomir 187
Grašič, Ivan 274–276, 515, 526
Grčar, Viktor 297
Grdanički, Damaskin 174
Greg L., skladatelj 187
Gregl, Anton 423
Gregor VII., papež 20
Gregorič, Vinko 433
Grgurič, Urban 504
Grivec, Fran 16, 17, 22, 24, 208
Grudinski, Teodor 172, 197
Grujić, Mihajlo 204
Grujić, Milić 219
Grujić, Mirka 467
Grujić, Radoslav 28, 33, 34, 36,
37, 381, 532
Gulić, Dragutin 173
Guštin, Alojz 499
Gvajc, Anton 489

H

Habsburški, Jožef II. 36
Hacin, Lovro 306
Hadži, Đurdica 467
Hadži, Jovan 171, 173–175,
445–448
Hadži–Gligorij, Apostol 248
Hadžić, Stevan 395, 396, 416
Hadžić, Svetozar 302, 307, 308,
493, 499, 500

Hafner, Jernej 80, 532
Hajdin, Maksimilijan 90, 91, 96–
98, 196, 197, 201, 375–377, 380,
411, 413, 414, 443, 447, 448
Haritopolus, Manuel I. 22
Hedžet, Matija 141
Hérolde, Ferdinand 186
Hohnjec, Miloš 416, 420, 423, 469
Hrapovicki, Antonije 57, 193
Hrebeltanović, Lazar 22
Hribar, Dragotin 127
Hribar, Ivan 103, 126–128, 237,
247, 270, 433, 447
Hrستیć, Stevan 184
Hubad, Josip 244, 401, 403, 412
Hus, Herman 468

I

Ilarion, episkop → Zeremski,
Ilarion
Ilarion, mitropolit → Radonić,
Ilarion
Ignjatov, Nikolaj 210
Ilić, Bogoljub 201, 412, 413,
445–449, 467
Ilić, Dragoljub 248
Ilić, Velinka 467
Ilić, Vlada 213
Imamović, Halil 246, 308
Inchistri, Dragutin 174, 429
Intihar, Anton 119
Ipavić, Marko 50, 306
Irinej, bački episkop → Čirić,
Irinej
Irinej, dalmatinski episkop →
Đorđević, Irinej
Isić, Momčilo 291, 533
Ivanić, Branko 189, 369, 381–383
Ivanišević, Sava 460

Ivošević, Simeon 109, 290, 295,
296, 298, 303, 504, 507

J

Jaklič, Josip 248
Jakšić, Đura 320
Jakšić, Lazar 176, 243, 380
Jančić, Janez 117
Janež, Ferdinand 239
Janjić, Vojislav 73, 74, 77, 328, 486
Janković, Anatolij 89
Janković, Bratislav 237
Janković, Dimitrije 51, 52, 86, 87,
120, 126, 140, 151, 173, 174, 182,
184, 190–199, 201, 206–208, 229,
234, 237, 240, 242, 245, 247, 249,
250, 252–255, 261, 268–270, 274,
318, 330, 401–403, 429, 437, 439,
512, 513, 523
Janković, Zaharija 189
Jarc, Evgen 441, 447
Jarc, Marjan Aleksander 507
Jasinski, Mihail 171, 272
Jašović, Dragomir 472
Jeglić, Anton Bonaventura 51, 52,
54, 57, 73, 114, 182, 236, 240
Jelačin, Milo 239
Jelčić, Ivan 381
Jelenec, Jože 501–503
Jelovšek, Karel 449
Jenko, Terezija 273, 275
Jerina, Fran 332
Jermanin, Abram 273
Jevtić, Boško 444
Jezernik, Karel 397, 404, 405, 416,
423
Jiranek, Josip 290
Joanikije II., patriarh 22
Jokanović, Nikolaj 65

Josif, mitropolit → Cvijović, Josif
Jovan, mitropolit → Pavlović, Jovan
Jovanović, Branko 327
Jovanović, Dragoljub 108, 381
Jovanović, Evgenije 89
Jovanović, Ivan 238, 456
Jovanović, Platon 63–65
Jovanović, Radovan 247, 444
Jovanović, Svetislav 429, 448, 467
Jožef II., cesar → Habsburški, Jožef
Jungović, Đorđe 399
Jurak, Peter 51, 337, 345, 348,
357, 360, 400
Jurišić, Pantelija 358
Jurković, Dušan 448
Jurković, Ljubomir 174, 176, 212,
213, 216, 221, 226, 237, 241, 448,
455, 456, 458, 470
Juvan, Alojzij 294, 297, 303, 305,
488

K

Kadijević, Aleksandar 388, 414,
418, 425, 428, 479, 506, 532
Kalafatović, Danilo 51, 52, 227,
436, 437
Kalan, Andrej 51, 52
Kalan, Ela 323
Kansky, Evgen 172, 249
Kapić, Ljubica 468
Karadorđević, Aleksander 9, 41,
44, 48, 50, 54, 57, 69, 75, 79, 89,
157, 163, 188, 191, 223–226, 231,
237–239, 249, 263, 271, 272, 292,
298–300, 302, 305, 307, 308, 313,
349, 352, 353, 371, 396, 411, 451,
480, 484, 499, 502, 510, 520
Karadorđević, Aleksander Pavlov
226, 239, 470

Karadorđević, Andrej 232
Karadorđević, Arsen 303, 354
Karadorđević, Marija 223, 226–
228, 239, 347, 470
Karadorđević, Nikolaj 226, 239,
470
Karadorđević, Olga 203, 226, 239,
242, 243, 470
Karadorđević, Pavle 60, 63, 64,
203, 227, 239, 242, 243, 470, 517,
528
Karadorđević, Peter I. 46, 51, 104,
163, 190, 225, 228, 229, 231, 232,
235–237, 248, 298, 302, 308, 337,
348–350, 352, 354, 366, 389, 410,
411, 431, 439, 448, 488
Karadorđević, Peter II. 65, 110,
163, 219, 225–228, 239, 250, 251,
299, 307, 319, 323, 346, 347, 352,
360, 456, 461, 471, 517, 528
Karadorđević, Tomislav 223, 239
Karavangelis, German 43
Karlin, Andrej 50, 305
Karnović, Jurij Larović 187
Kartin, Herbert 53
Kasal, Miroslav 449, 450, 501
Katić, Miloš 173
Kazimirović, Radovan 27, 28, 33,
34, 36, 37, 40, 532
Kidrič, France 49
Klein, Julij 463
Klobovs, Janez 245, 249
Klonimirović, Časlav 20
Knahl, Ivan 182
Knez, Desanka 467
Koča, Sofija 398, 416
Kokić, Radivoje 98, 100, 102, 103,
209, 242, 243, 260, 333, 381, 456,
458, 459
Kokolevskij, Mihajlo 210
Kolacio, Aleksander 290
Kolar, Radoslav 260, 271
Kolterer, Franjo 107, 365
Komel, Anton 404
Končarević, Miloš 86, 115, 292,
479
Končnik, Maks 488
Konjović, Petar 187
Kononenko, Aleksej 340, 341
Kopilov, Aleksej 172, 273
Korošec, Anton 49, 226, 459,
Korun, Milan 128, 201, 465, 466
Korunović, Momir 388, 395, 398,
400–403, 414, 416, 418–420,
425, 427, 428, 438–441, 444, 447,
450–452, 463, 464, 469, 470, 479,
502, 506, 532
Kosanović, Teofan 96
Kosić, Mirko 172
Kosić, Petar 227, 299
Kosmač, Matej 432
Kostić, Branko 468
Kostić, Konstantin 381–383
Kostić V., arhitekt 475, 476
Kostić, Vladimir 358
Kostić, Vojislav 348, 349, 395,
401, 404
Koštomaj, Karel 416, 423
Košutnik, Fedor 351
Kotnik, Franc 358
Kotnik, Josip 51, 248, 321, 401
Kozić, Aleksandar, 462
Kozina, Pavel 128, 141–143
Krajčinović, Milisav 385
Krajić, Ljubomir 338
Krajinović, Stevan 297
Kralj, Alojz 451
Kramer, Albert 195, 208, 448

Krašnja, Franc 117
Kravić, Janko 203, 226
Kravos, Vladimir 196, 242, 438
Krbek, Ivo 98
Krčmarić, Jovan 334
Krejči, Anton 499
Kresnik, Ivan 416
Krstić, Branko 375
Krstić, Petar 375
Krstić, Vojo 322
Krulc, Ivan 322, 343
Kruļj, Nektarije 65, 79, 411, 413
Krunić, Jovan 468
Kukavičić, Jovo 226
Kukovec, Anica 325
Kukovec, Vekoslav 295
Kukovec, Vinko 360
Kulakova, Zofija 210–212, 274
Kullich, Franz 403, 423
Kumar, Srečko 184
Kunc, Franc 423
Kušar, Sava 221
Kušej, Rado 14–16, 19, 79, 136,
144, 145, 239, 532
Kvekić, Radoslav 195

L

Lađević, Lazar 385
Lagarić, Pavle 173
Lah, Franjo 141
Lah, Mara 141
Lajovic, Anton 184, 186
Lajovic, Milivoj 174, 194, 437
Lancoš, Dimitrije 463
Lanović, Mihailo 68, 533
Laskaris, Teodor I. 22
Lazar, knez → Hrebeljanović,
Lazar
Lazarević, Pavla 323

Lazarević, Todor 107–109, 244,
345, 399, 403, 405, 416
Lerković, protojerej, 50
Leskovar, Josip 299, 305
Letić, Petar 56
Lhotka, Ivan Josip 289
Likar, Ivan 358
Likožar, Anton 183
Lipold, Franjo 50, 295, 297, 305,
306, 489, 498, 499
Lipovšek, Marijan 187
Ljubinković, Andro 487, 488
Lobev, Viktor 273
Logar, Dragica 323
Loger, Friderik 252
Lokar, Anton 358
Lovše, Pavla 186, 187
Luckmann, Fritz 432
Lukan, Miroslav 128, 237, 245
Lukić, Božidar 43, 69, 150, 533
Lukić, Đorđe 239, 354
Lukić, Mihajlo 246
Lukić, Živko 196
Lukijan, patriarh → Bogdanović,
Lukijan
Luković, Teodozij 358
Lunjak, Ivan 171
Lurković, polkovnik 307

M

Mach, Ana 141–143
Mačković, Dušan 382
Madžarac, Čiro 102
Magajna, Peter 358
Maister, Marija 297
Maister, Rudolf 297, 302, 500,
501, 503, 504, 506
Majcen, Franjo 175, 219–221,
456, 513, 524

Majcen, Stanko 241, 455
 Majdel, Ignatij 172
 Makar, Milan 500
 Makarij, patriarh → Sokolović,
 Makarij
 Maklecov, Aleksander 171, 208,
 272
 Maksimilijan, episkop → Hajdin,
 Maksimilijan
 Maksimović, Božidar 396
 Maksimović, Dragutin 401, 402
 Malasek, Franc 398
 Malgaj, Franjo 358
 Mandrino, Đorđe 172
 Manuel I., patriarh →
 Haritopolus, Manuel I.
 Maračić, Ivo 246, 250, 251
 Marek, Jan 404
 Marić, Ljubomir 98
 Marić, Miloš 210
 Marić, predsednik odbora 507
 Marija, romunska kraljica →
 Edinburška, Marija
 Marin, Adam 381–385
 Marinček, Fran 358
 Marjanović, Boško 338
 Marković, Jovan 381–383
 Marković, Laza 230
 Marković, Tihomilj 103
 Marković, Vlado 250
 Markulj, Ivan 246
 Martinčić, Avgust 463
 Martinović, Milan 365
 Marušić, Drago 105, 242, 247,
 397, 413, 446, 447, 449, 456, 494
 Mašek, Karl 247
 Matković, Bogdan 83, 101, 115,
 143, 166, 168, 170–176, 189–191,
 204–206, 215, 217, 222, 227, 259,
 264, 265, 272, 276, 294, 335, 468,
 469, 473–476, 478, 516, 526, 533
 Medić, Franjo 436, 448, 462, 516,
 527
 Medřicky, Franjo 218
 Meletij IV., patriarh →
 Metaksakis Meletij IV.
 Mencinger, Anton 51
 Meršol, Valentin 249
 Meško, Franc Ksaver 127, 374,
 530
 Metaksakis, Meletij IV. 42
 Mihailović, Dragoljub (Draž) 350,
 354
 Mihailović, Miloš 297
 Mihajlo, kralj → Vojislavljević
 Mihajlo
 Mihaldžić, Stanoje 230
 Mihelčić, Alojzij 353, 358
 Mihelič, Jože 450, 462
 Mijović, Đorđe 450
 Mijusković, Branimir 257
 Mikić, Jovan 383
 Mikić, Miroslav 212, 213
 Milaković, Branko 161, 533
 Milanović, Natalija 486
 Milaš, Nikodim 37
 Milenković, Milutin 294
 Miletić, Srboljub 336, 533
 Milivojević, Dionisije 335
 Milković, Milko 358
 Milojević, Miloje 184, 332, 333,
 353
 Milosavljević, Aleksa 382
 Milosavljević, Lazar 313
 Milošević, Milan 338
 Milošević, Slobodan 390
 Milošević, Živko 397
 Milutinović, Milorad 416

- Milutinović, Radmila, 108
 Mioković, Petar 267
 Miović, Petar 50
 Mirko, Vasilij 289, 290
 Mirković, Lazar 207
 Miron, episkop → Nikolić, Miron
 Mišić, Živojin 230, 232, 234,
 249–251, 276, 278, 303, 354, 428,
 435, 474
 Mithans, Gašper 68, 69, 533
 Mitić, Dušan 322, 395, 416
 Mitić, Đorđe 290
 Mitrofan, mitropolit → Ban,
 Mitrofan
 Mladenović, Niša 472
 Močnik, Vinko 145, 533
 Modic, Miroslav 396, 416, 421
 Mokranjac, Stevan 33, 184, 186,
 218, 289, 290, 339, 446
 Moravec, Franc 299
 Možina, Jože, 118, 533
 Mravljak, Franc 358
 Mrđa, Nikolaj 336
 Mrnjavčević, Jovan Uglješa 22
 Mrvoš, Jovo 338
 Mussolini, Benito 459
 Mustafa III., sultan 23
 Mušicki, Lukijan 89
- N**
- Nadrah, Ferdo 252
 Nadrah, Ignacij 249
 Napast, Ciprijan 252
 Nassimbeni, Ubald 501
 Natlačen, Marko 51, 226, 227,
 230, 239, 240, 242, 455, 458, 470
 Naumović, Dušan 320
 Naumović, Jelena 320
 Naumović, Jovan 51, 320, 330,
 357, 359, 392, 393, 416
 Naumović, Leposava 399
 Nećak, Iso 323
 Nedeljkić, Pero 432
 Nedeljkić, Petar 455
 Nedić, Milan 227, 230, 436
 Nektarije, episkop → Krulj,
 Nektarije
 Nemanja, kralj 21
 Nemanjić, Rastko 21, 22
 Nemanjić, Stefan Dušan 22
 Nemanjić Stefan Uroš V. 22
 Nemeček, Emil 184
 Nenadović, Lazar 378
 Nesterović, Radoslav 473
 Neubauer, Robert 105, 262, 263
 Nikitin, Vasilij 172
 Nikolaj II., car → Romanov,
 Nikolaj II.
 Nikolaj Grški in Danski, princ
 239, 470
 Nikolaj Nikolajevič mlajši,
 veliki knez → Romanov, Nikolaj
 Nikolajevič mlajši
 Nikolaj Nikolajevič starejši,
 veliki knez → Romanov, Nikolaj
 Nikolajevič starejši
 Nikolić, Dušan 83, 214, 218, 259,
 260, 335, 472
 Nikolić, Miron 53, 330
 Niščenkov, Arkadij 376, 385
 Niščenkov, Jelisaveta 385
 Novak, Fran 146, 447, 533
 Novak, Stanko 239
 Novaković, Stevan 381
 Novković, Bogdan 340

O

Obradović, Dragomir 74, 75
Obradović, Stevan 86, 189, 223, 428, 473
Obrenović, Vladimir 212
Ocvirk, Anton 128
Ogrin, Fran 271
Ogrin, Rajko 174, 212, 213, 215, 237
Ogrizek, Anton 321
Okolo – Kulak, Boleslav 279
Orosel, Oskar 289
Orožen, Janko 332, 404, 533
Osmanagić, Camil 271
Ostojić, Tihomir 33
Oštir, Karel 128, 171
Otahal, Josip 174, 439, 442–444, 458

P

Pamuković, Milan 131
Parma, Viktor 183
Pašić, Nikola 236, 328
Paunović, Zdravko 195, 326
Pavel, starozagorski mitropolit 57
Pavle, patrijarh → Stojčević, Gojko
Pavlik, Matěj 57, 65
Pavlović, Aleksander I. 189
Pavlović, Ambrozij 480
Pavlović, Dimitrije 5, 43, 45, 47, 49–56, 77, 240, 303, 354, 384, 395, 434
Pavlović, Jovan 11
Pavlović, Pavle 239
Pekić, Antonije 104, 105, 233, 444
Peleš, Olga 414
Pelleggrinetti, Ermenegildo 207
Perhavec, Jakob 295, 488, 495, 500

Perič, Ljudevit 245
Perić, Rafailo 319, 325–330, 352, 356, 369, 389, 390, 391, 416
Perković, Mihajlo 197
Pešić, Petar 373
Petar, mitropolit → Zimonjić
Petar
Petković, Dušan 308
Petrić, Vaso 173
Petrović, Vlado 242
Pevac, Đorđe 173
Pfeifer, Aleksander 165, 295, 298, 343, 456,
Pinkava, Ludovik 412
Piperković, Emilijan 79
Pirkmajer, Otmar 104, 105, 187, 242, 247, 297, 299, 412, 446, 447, 449
Pirnat, Alojzij 219, 468, 469
Platon, episkop → Jovanović,
Platon
Plečaš, Lazar, 209, 210
Plečnik, Jože 434, 454, 468, 489
Plečnik, zidar 423
Ploj, Miroslav 499
Podbevšek, Jernej 253
Pogačnik, Branko 226
Poljanec, Leopold 491
Popadić, Miloje 241, 241, 251
Popov, Milan 385
Popović, Dragoljub 460
Popović, Dragomir 224, 240, 242, 248, 249, 447
Popović, Mihael 173
Popović, Svetislav 381
Popović, Tomo 43, 533
Popp, Filip 54, 99
Posavec, Andro 51, 404
Povalej, Josip, 305

Predić, Uroš 21, 398, 416, 420, 421, 471
Pregelj, Ciril 107, 128, 332, 338, 339, 340, 353
Prekajski, Jovan 382, 383
Prekoršek, Ivan, 357, 412
Prelovšek, Matko, 444, 450, 454
Premelč, Mirko 212, 218, 271
Preobraženski, Nikolaj 171
Presl, Miha 212
Prica, Stevo 484
Pristovšek, Blaž 393, 395
Prodanov, Vitomir Vikentije 65
Prohaska, Anton 306
Protić, Marko 487
Protić, Stojan 373
Puc, Dinko 104, 105, 183, 187, 240, 246, 248, 413, 428, 433, 434, 445–447, 449
Purić, Dragutin 396, 400, 403, 407, 412, 414, 416
Pustoslemšek, Rasto 275, 447
Puš, Ludovik 187
Putnik, Radomir 300, 303, 306, 482

R

Radić, Radmila 11, 291, 292, 533
Radionov, Vladimir 273
Radojčić, Jovan 291, 533
Radojčić, Nikola 171
Radojčić, Svetozar 467
Radonić, Ilarion 41
Radonić, Jovan 20, 22, 23, 533
Radošević, Svetislav 499
Rajić, Vladimir 65, 381
Rajović, Mojsije 23
Rakovšček, Josip 341, 343
Rakusch, Daniel 398

Ramrot, Milana 320
Rape, Stanislav 128, 442
Ratej Mateja, 69, 53
Ravnihar, Vladimir 242, 244, 249, 447, 455, 456, 458
Ravnikar, Fran 450
Redd, Oskar 393
Reich, Johanna 114
Renko, Josip 249
Repe, Božo 11
Repovš, Ivan 185
Reptu, Vladimir 42
Rešetarević, Benjamin 458
Režek, Josip 252
Ribarič, Miroslav 131
Rikovskiy, Ivan 306
Rodić, Rafael 241, 374
Rogina, Anton 240, 447
Rohrman, Stanislav 444, 450, 452, 453
Roksandić, Drago 12
Romanov, Jelena Vladimirovna 203, 239, 242, 470
Romanov, Nikolaj II. 277, 379
Romanov, Nikolaj Nikolajevič mlajši 277, 278
Romanov, Nikolaj Nikolajevič starejši 278
Romih, Božidar 252
Rosić, Varnava (Petar) 5, 43, 56–61, 79, 91, 108, 164, 196, 203, 224, 241–243, 298, 303, 345, 354, 376, 411, 413, 444, 445, 447, 449, 510, 516, 520, 528
Rozum, Bela 184
Rožič, Valentin 447
Rožman, Gregorij 128, 195, 247, 448,
Rukavina, Friderik 184

Rus, Jože 128

Rus, Marjan 187

S

Sagadin, Štefan 62

Sajovic, Ivan 266, 269,

Salopek, Marijan 171

Sancin, Ivan Karlo 321

Sava IV, patriarh 22

Sava, sv. → Nemanjić, Rastko

Savelli, Josip 358

Savić, Jovan 173

Savić, Vasa 363, 364

Savnik, Karel 247

Schaffer, Michael 360

Schaubach, Franc 50, 305, 306

Schwab, Anton 426

Sedramac, Jovan 382

Seljanin, Aleksander 273

Seneković, Ivan 51, 499

Sernec, Dušan 195, 240, 433, 440

Simeunović, Nikola 332

Simić, Borut 472

Simonović, Milan 62

Skoberne, Terezija 426

Skočić, Aleksandar 176

Skričenko, Dimitrij Vasiljevič 275

Skrulj, Stjepan 407

Slabov, Leonid 273

Slijepčević, Đoko 40, 42, 44, 45,

49, 58, 79, 533

Sodin, Franjo 398

Sokolović, Makarij 23

Sokolović, Mehmed 23

Spasić, Dimitrije 50, 299, 305, 308

Spasojević, Luka 381, 382

Spasović, Stanimir 336, 533

Spektorski, Evgenij 171, 216, 272,

276, 456

Srebotnjak, Amalija 140

Sretenović, Jovan 372

Srskić, Milan 55, 58, 78, 196, 396

Stančević, Svetislav 413

Stanisavljević, Živko 401

Stanišić, Bajo 499

Stanivuković, Jovan 203, 210

Stanković, Kornelije 33

Stanojević, Stanoje 20, 22, 23, 33,
534

Stanojlović, Čedo 303, 305, 306

Stanovnik, Ivan 237, 465

Stefanović, Dimitrije 207

Stefanović, Dragoslav 226, 249

Stefanović, Dušan 395

Stefanović, Milan 477

Stefanović, Stefan 421

Steiskal, Gustav 306

Stele, France 489, 491

Stepinac, Alojz 107

Stijačić, Mateja 382

Stojadinović, Milan 60

Stojadinović, Svetislav 299, 305

Stojanović, Dragomir 183–185,
416

Stojanović, Milisav 189

Stojičević, Aleksandar 171, 174,

182, 185, 443

Stojisavljević, Petar 376

Stojković, podpolkovnik 332

Stopić, Milan 381–383, 459

Stratimirović, Stefan 291

Sulejman I. Veličastni, sultan 23

Sušnik, Ivan 250

Svetel, Herij 185–187

Š

Šahnazarov, Dimitrij 172

Šantel, Saša 182

- Šantić, Aleksa 320
 Šarac, Miron 307, 308
 Šegula, Franc 295
 Šegula, Peter 415
 Šek, Franjo 358
 Šentjurg, Štefan 53, 107
 Šerko, Alfred 248, 447
 Šink, Stevo 246
 Šiška, Janko 297
 Škapik, Sonja 290
 Šlajmer, Vladimir 501–503
 Šmid, Franjo 393
 Šobić, Jerina 218
 Šokičić, Josip 53
 Šolinc, Janez 306
 Šonc, Viktor 290
 Špidlík, Tomáš 472
 Štengl, Milena 323, 342
 Šter, Fran 53, 365, 374
 Štibler, Miloš 161, 533
 Šubic, Ivo 409
 Šubic, Mirko 471
 Šubic, Vladimir 489
 Šumenjak, Slavko 312
 Šuput, Ljerka 320
- T**
- Tajčević, Marko 413
 Tasić, Đorđe 172
 Tatarović, Jovan 382
 Tavčar, Ante 444
 Tavčar, Franja 105, 183
 Tavčar, Ivan 240, 431
 Tavčar, Ivan ml. 450
 Tegetthoff, Wilhelm von 494, 500
 Teodor I., cesar → Laskaris,
 Teodor I.
 Teodorović, Nikola 370–372, 374,
 375, 380, 382–385
- Teplý, Bogo 289
 Teslić, Petar 398
 Teodor Tiron, sveti 402
 Tkačov, Nikola 272
 Todorović, Milan 365
 Tomić, Petar 381
 Tominšek, Josip 491
 Tonić, Lazar 241, 251, 323, 458,
 470
 Topalović, Miša 33
 Tošić, Borivoje 319, 320, 354, 355,
 390, 416
 Tošić, Leposava 320
 Tošić, Vranislav 320
 Travner, Vladimir 489
 Trbojević, Petar 50, 102, 115, 194,
 282–284, 291–295, 297–302,
 305–311, 369, 373, 382, 480, 482,
 485–488, 495, 501, 502
 Treo, Luce 51, 52
 Trifković, Kosta 183
 Trifunović, Ljerka 379
 Trifunović, Miša 77
 Trifunović, Nikola 53, 86, 87, 138,
 141, 365–377, 379, 380, 384, 401,
 402, 512, 523
 Tripković, Sava 240, 401, 402, 452
 Trlajić, Sava 63, 65, 96
 Trnkoczy, Ubald pl. Zaszkal 223
 Trubeckoj, Jevgenij Nikolajevič
 16
 Turk, Josip 194
 Twickl, baron Klemens Avgust
 484
- U**
- Uglješa, despot → Mrnjavčević,
 Jovan Uglješa
 Unger–Ullman, Edmund 398

Uran, Alojz 472
Urbas, Miroslav 433
Uroš V., car → Nemanjić, Stefan
Uroš V.
Urošević, Sava 23
Ušeničnik, Aleš 245
Utvar, Boža 320
Uzelac, Dušan 477
Uzunović, Nikola 328

V

Vaić, Gjorgje 455
Vardjan, Franjo 424
Varnava, patrijarh → Rosić, Varnava
Vasić, Dositej 41, 60–62, 65, 96,
98–100, 103–111, 126, 202, 204,
216, 238, 239, 244, 259, 262, 276,
331, 333, 336, 363, 385, 436, 455,
456, 458, 459, 476, 487, 498, 500,
511, 515, 521, 526
Vasović, Miloško 107
Vavpotič, Ivan 373
Veble, Aleksander 133, 134
Vehovar, Mihael 141
Velenderić, Mihailo 372
Veličković, Aleksandar 219
Velimirović, Nikolaj 62, 64, 65
Vesel, Svetozar 237
Veselinović, Jovan 242
Veselinović, Rajko 414
Videčnik, Aleksander 333, 415,
425, 534
Videtič, Josip 132
Vidmar, Ivan 360
Vidmar, Milan 127, 128, 534
Vidović, Fran 358, 412
Vikentije, patrijarh → Prodanov,
Vitomir Vikentije
Vitas, Dušan 383

Vitković, Dimitrije 109, 110, 276,
381–383, 458, 459, 476
Vladimir I., kijevski veliki knez 276
Vlastimir, knez 20
Vodopivec, Fran 51, 52, 227
Voje, Ignacij 428, 434, 472, 534
Vojislav, knez 20
Vojislavljević, Mihajlo 20
Vončina, Franc 301
Voršič, Alojz 358, 396
Vošnjak, Bogumil 357
Vrabec, Ubald 290
Vrančić, Ivan 104
Vrečko, Dragotin 395
Vrhovnik, Franc 104
Vrhovnik, Ivan 127, 207, 374
Vrtačnik, Fran 51, 321, 412
Vučković, Aleksandar 237, 245
Vujić, Vikentije 412
Vukadin, Miloš 254
Vukelić, Svetozar 378
Vuković, Aleksandar 227, 230
Vuksanović, Mihailo 218
Vulić, Vojin 334
Vurdelja, Gedeon 108, 295, 377

W

Wagner, Vjekoslav 241
Weiner, Julij 423
Westen, Adolf 398, 415
Wider, Boris 240, 534
Windischer, Fran 243
Wolf, Kristjan 395
Wrangl, Peter 278

Z

Zangger, Robert Dušan 114
Zarnik, Miljutin 206, 228, 247
Zavadlal, Pavel 298, 305–308

Zečević, Cvijo 319, 390
Zečević, Milivoje 103
Zekarijah, Mehmed – Zeki
Ćinara 54
Zeremski, Ilarion 41, 49, 86, 89,
90, 118, 126, 195, 198, 200, 207,
270, 329, 331, 368, 370, 372, 374,
400, 434, 436, 439, 487, 511, 521
Zimonjić, Petar 53, 62, 65, 381,
382
Zobec, Ivan 323, 358
Zorjan, Matko 297
Zubković, Georgije 41, 62, 378
Zupančić, Jakob 305, 306
Zupanič Niko → Županič Niko
Zupančić, Rihard 104, 128, 172

Ž
Žabkar, Drago 107, 165, 320, 332,
343
Žagar, Ivan 308
Žebot, Franjo 494–497
Železnov, Ivan 273
Žerjav, Gregor 118, 185
Žerjav, Milena 183
Žinić, Dušan 209
Žirkov, Viktor 272
Živadinović, Lazar 108–110, 382
Živanović, Dragoljub 251
Živanović, Jovan 381, 382
Živković, Gligorije 252
Živković, Petar 54, 75, 78, 90, 107
Žoltenko, Vladimir 193, 275, 277
Žumer, Štefanija Radmila 128
Župančić, Oton 439
Županič, Niko 185, 195, 447
Žužek, Leopold 320, 321

BESEDA O AVTORJU

Bojan Cvelfar, rojen leta 1969 v Celju, je študij zgodovine in sociologije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani zaključil leta 1995. Po diplomi se je zaposlil v Zgodovinskem arhivu Celje. Angažiral se je tudi v Zgodovinskem društvu Celje, ki je tedaj začelo izdajati revijo Zgodovina za vse. Član njenega uredniškega odbora je ves čas izhajanja revije. Med letoma 1998–2002 je bil tudi predsednik tega zelo aktivnega društva. Leta 2001 je bil izbran za direktorja Zgodovinskega arhiva Celje. Medtem je na oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani leta 2005 zaključil magistrski študij zgodovine. Leta 2012 je postal prejemnik stanovskega Aškerčevega priznanja, ki ga na dve leti podeljuje Arhivsko društvo Slovenije. Med letoma 2011 in 2013 je opravljal naloge direktorja Zgodovinskega arhiva Ljubljana, še pred sredino mandata, spomladi 2013, pa je sprejel nov izziv in postal direktor Arhiva Republike Slovenije. Novembra 2015 je na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani uspešno zagovarjal doktorsko disertacijo. Ob poslovnih in strokovnih izzivih na arhivskem področju tako še vedno raziskovalno deluje tudi na področju zgodovinopisja.

V ZBIRKI ŽE IZŠLO

1. Jurij Perovšek. *Na poti v moderno : poglavja iz zgodovine evropskega in slovenskega liberalizma 19. in 20. stoletja*. Ljubljana 2005.
2. Bojan Godeša. *Slovensko nacionalno vprašanje med drugo svetovno vojno*. Ljubljana 2006.
3. Aleš Gabrič. *Šolska reforma 1953–1963*. Ljubljana 2006.
4. Damijan Guštin. *Za zapahi : prebivalstvo Slovenije v okupatorjevih zaporih 1941–1945*. Ljubljana 2006.
5. Peter Vodopivec. *O gospodarskih in socialnih nazorih na Slovenskem v 19. stoletju*. Ljubljana 2006.
6. Mojca Šorn. *Življenje Ljubljančanov med drugo svetovno vojno*. Ljubljana 2007.
7. Vida Deželak-Barič. *Komunistična partija Slovenije in revolucionarno gibanje 1941–1943*. Ljubljana 2007.
8. Žarko Lazarevič, Aleksander Lorenčič (ur.). *Podobe modernizacije : poglavja iz gospodarske in socialne modernizacije Slovenije v 19. in 20. stoletju*. Ljubljana 2009.
9. Jurij Perovšek. »V zaželeni deželi« : slovenska izkušnja s Kraljevino SHS/Jugoslavijo 1918–1941. Ljubljana 2009.
10. Žarko Lazarevič. *Plasti prostora in časa : iz gospodarske zgodovine Slovenije prve polovice 20. stoletja*. Ljubljana 2009.
11. Ervin Dolenc. *Med kulturo in politiko : kulturnopolitična razhajanja v Sloveniji med svetovnima vojnama*. Ljubljana 2010.
12. Jurij Hadalin. *Boj za Albanijo : propad jugoslovanske širitve na Balkan*. Ljubljana 2011.
13. Maja Gombač. »Modni pêle mêle« slovenske družbe med svetovnima vojnama. Ljubljana 2011.

14. Eva Mally. *Slovenski odpor : Osvobodilna fronta slovenskega naroda od 1941 do 1945*. Ljubljana 2011.
15. Aleksander Lorenčič. *Prelom s starim in začetek novega : tranzicija slovenskega gospodarstva iz socializma v kapitalizem (1990-2004)*. Ljubljana 2012.
16. Jurij Perovšek. *Samoodločba in federacija : slovenski komunisti in nacionalno vprašanje 1920–1941*. Ljubljana 2012.
17. Jure Gašparič. *Državni zbor 1992–2012 : o slovenskem parlamentarizmu*. Ljubljana 2012.
18. Peter Vodopivec. *Francoski inštitut v Ljubljani 1921–1947 / L'institut français de Ljubljana 1921–1947*. Ljubljana 2013.
19. Jože Princič. *Pot do slovenske narodnogospodarske suverenosti 1945–1991*. Ljubljana 2013.
20. Jurij Perovšek. *O demokraciji in jugoslovanstvu : slovenski liberalizem v kraljevini SHS/Jugoslaviji*. Ljubljana 2012.
21. Vlasta Stavbar. *Politik Vekoslav Kukovec : politično delovanje do leta 1918*. Ljubljana 2014.
22. Alenka Kačičnik Gabrič. *To smemo že tako dolgo : kmečke služnosti in njihova odprava*. Ljubljana 2014.
23. Andrej Studen. *Neprilagojeni in nevarni : podoba in status Ciganov v preteklosti*. Ljubljana 2015.
24. Meta Remec. *Podrgni, očedi, živali otrebi : higiena in snaga v dobi meščanstva*. Ljubljana 2015.
25. Žarko Lazarević. *Spremembe in razmišljanja : gospodarsko-zgodovinske refleksije*. Ljubljana 2015.
26. Žiga Koncilija. *Politično sodstvo : sodni procesi na Slovenskem v dveh Jugoslavijah*. Ljubljana 2015.
27. Marjetka Rangus. *Parlamentarne prakse socialistične Jugoslavije : v iskanju ravnotežja med skupščinskim sistemom in parlamentarizmom*. Ljubljana 2016.
28. Meta Remec. *Bakh, tobak in Venera : grehi in skušnjave v dolgem 19. stoletju*. Ljubljana 2016.
29. Filip Čuček. *Svoji k svojim : na poti k dokončni nacionalni razmejitvi na Spodnjem Štajerskem v 19. stoletju*. Ljubljana 2016.
30. Gašper Mithans. *Jugoslovanski konkordat : Pacem in discordia ali jugoslovanski »kulturkampf«*. Ljubljana 2017

Več o publikacijah Inštituta za novejšo zgodovino na: <http://www.inz.si/razpoznavanja.php>

Inštitut za novejšo zgodovino

Cena: 30 EUR

9 789616 386814